Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Diplomová práce

2010 Petr Anev

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Petr Anev

Cesta k zániku agrární strany (1933 - 1948)

The way to destruction of the Agrarian party (1933 - 1948)

Praha 2010 vedoucí práce: Doc. PhDr. Jana Čechurová, PhD.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. PhDr. Janě Čechurové, Ph.D. za vedení mé diplomové práce, za mnohé poskytnuté rady a trpělivost při potýkání se s textem. Cenné rady a náměty mi poskytl i původní vedoucí této práce zesnulý prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc., jehož jméno je tu jistě vhodné také vzpomenout. Dále děkuji konzultantovi práce doc. PhDr. Jiřímu Kocianovi, CSc. i všem ostatním, kteří mi při zpracovávání tématu nějak pomohli.

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Praze dne 26. 4. 2010

Obsah

Úvod…….....……....7

1. Chování agrární strany v posledních letech první Československé republiky.....17

1.1. Agrární strana a její orientace v době úmrtí Švehly (1933 - 1934).....17

1.2. Od parlamentních voleb k volbě Masarykova nástupce (jaro - prosinec 1935).....46

1.3. Poslední sjezd strany, Vraného strašení lidovou frontou a spor o revizi zahraniční politiky (1936 - 1937).....80

1.4. Tahanice s Beranovým novoročním článkem a vývoj do Mnichova (leden - září 1938).....134

2. Role Rudolfa Berana a dalších agrárníků v druhé republice a v okupaci 15. března 1939.....180

2.1. Vývoj situace do ustálení nového režimu a odhlasování zmocňovacího zákona.....180

2.2. (Nezamýšlená) cesta k 15. březnu.....219

3. Doba protektorátu a Druhé světové války.....238

3.1. Vývoj situace v západním československém exilu od počátku Druhé světové války do podzimu 1943.....238

3.2. Postavení a orientace bývalých agrárníků v Protektorátě Čechy a Morava a ve Slovenském státě (1939 - 1945).....267

3.3. Závěrečná léta československého zahraničního odboje - od smlouvy s Moskvou k první domácí vládě (1943 - 1945).....298

4. Konec agrární strany a třetí republika (1945 - 1948).....313

4.1. Košický vládní program a zúčtování s agrárníky v osvobozeném Československu.....313

4.2. Zatčení, výslechy a souzení hlavních agrárních představitelů, průběh průvodního řízení procesu s Rudolfem Beranem a jeho vládou.....325

4.3. Vyvrcholení procesu s Beranem a jeho vládou, závěrečný proslov národního prokurátora Grospiče, Beranova obhajovací řeč a vynesení rozsudku.....364

4.4. Snahy agrárníků o prosazení v režimu.....382

Osud agrárníků v Únoru 1948 a po něm, odlesk jejich strany v dalším západním exilu.....403
Závěr.....418
Přílohy.....433
1. Fotogalerie - čelní agrární představitelé, jejich političtí oponenti a dobové osobnosti spojené nějakým způsobem s agrární stranou.....434
2. Vedení agrární strany v posledním období její meziválečné existence (1936 - 1938).....450
3. Orientace a postavení předních agrárníků v jednotlivých obdobích z let 1933-1948.....451
4. Zahraničně politická orientace agrární strany - její jednotlivé preference v letech 1936-1938 a srovnání s orientací ostatních československých politických stran.....456
Seznam pramenů a literatury.....459

Úvod

Tato práce se snaží objasnit příčiny zániku Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, strany, která byla a je až do dneška známá především pod označením agrární strana. Agrárníci představovali v meziválečném Československu dlouhodobě hlavní vládní sílu, po smrti svého největšího vůdce a státníka Antonína Švehly se ale ocitli na šikmé ploše. Poměrně brzy se dočkali svého zániku. Tento text vysvětlí, co k němu vedlo. V souvislosti s tím představí orientaci agrárního hnutí v poslední fázi jeho existence a ukáže i mnohé z politického vývoje Československa obecně, agrárníci s ním totiž vždycky hodně hýbali.

Problematiku zániku agrární strany je myslím vhodné líčit chronologicky a tak se tu také bude postupovat. Přehledně se popíše osud agrárníků v letech 1933-1948, od smrti Švehly až do komunistického převratu. Proberou se jednotlivé události, které lze spojovat s jejich zánikem. Agrární strana se v Československu rozpouští už roku 1938, ale práce je dovedena dále. O agrárnících se mluví i později, i když už neměli svoji organizovanou stranu. Dlouho tu existovala reálná možnost jejího obnovení, není proto dobré zakončit výklad rokem 1938. Za datum, kterým se možnost obnovení agrárníků vytrácí, je stanoven rok 1948, nástup komunistů k moci. Tehdy obnova staré agrární strany přestává reálně přicházet v úvahu. V rámci líčení let 1933-1948 budou popsána všechna období, kterými tehdy naše země prošla. Jedná se o první republiku, druhou republiku, období let 1939-1945, kdy zuřila světová válka a poválečnou třetí republiku. Mnozí by namítli, že práce se snaží pojmout dost velký časový úsek a nemůže jít proto příliš do hloubky. Právě v tom, že připomene čtyři různá období našich dějin, ale spočívá její síla. Lépe je můžeme pochopit jenom pokud budou popsány společně. Agrárníci i jiní se v každém ze zmíněných období dost liší, zaměřit se na líčení pouze jednoho z nich by bylo zavádějící. Hodnověrný obrázek o agrárním hnutí v posledních letech jeho existence bychom si bez vylíčení všech období utvořit nemohli.

Agrárníci byli dosud v pošvehlovském období hodnoceni různě, často slýcháme tvrdé odsudky, že se vychýlili radikálně doprava, od Švehly, přestali být demokraty a orientovali se na nacistické Německo. O orientaci agrárníků po roce 1933 se bohužel často spekuluje. Nikdo ji příliš nezkoumal a to by chtěla tato práce změnit, představuje důležitý problém. Tento text předloží výklad dobového dění postavený na studiu pramenů a pokusí se o to, aby po jeho

předložení zůstalo otázek k našemu pozdnímu agrárním hnutí co nejméně. Vladimír Dostál, exilový agrární předseda z dob komunismu, napsal po roce 1989 jako straník dějiny svého hnutí. Tvrdil v nich, že agrárníci představovali hlavní překážku pro uchopení moci komunisty. Proto se psala falešná historie, kde byli očerňováni.[1] Jestli Dostál říká pravdu ještě uvidíme. Mějme však na paměti, že dějiny skutečně zkreslovány byly a každý si je vykládal po svém. Agrárníci sami se vždy líčíli více oslavně, své jednání představovali jako pozitivní. Zcela opačně agrárníky hodnotili komunisté. Zajímavější a pestrobarevnější hodnocení agrárníků a jejich strany nám poskytuje pohled socialistů, trochu jinak je zase vidí lidovci a politická pravice. Tato práce chce stavět různé protichůdné výklady orientace agrárníků i dobového dění vedle sebe, ne některé z nich zamlčovat. Místy bude připomínat diskuze proběhnuvší dobově mezi jednotlivými aktéry na stránkách tisku. Práce se takových diskuzí pokusí rekonstruovat co nejvíce. Postihne celkově postoje a názory více skupin v obyvatelstvu, dějinný obrázek který představí bude úplnější.

Spravedlivě hodnotit agrární hnutí a určit správně jeho orientaci v jednotlivých dobách práce hodlá i tím, že bude důsledně rozlišovat mezi skutečnými agrárními špičkami a lidmi představující pouze druhou linii strany. Jako ztělesnění určité agrární orientace se dosud udávali mnohdy lidé, kteří k čelným agrárníkům nepatřili a postoje strany mohli určovat jen těžko. Komunistická literatura mluví o tzv. velkostatkářském vedení, které mělo agrární stranu proti vůli většiny členstva vést reakčními cestami. Takovému tvrzení nesmíme věřit, zároveň se jím ale inspirujme a definujme si, kdo nejvyšší vedení agrární strany jmenovitě představoval. Do desítky nejelitnějších agrárních politiků žijících po většinu popisovaného období je v pořadí zhruba podle významu dobré řadit Berana, Hodžu, Černého, Malypetra, Machníka, Žilku, Halíka, Zadinu, Ursínyho a Stoupala. Mnohdy zaslechneme jiná jména, která měla agrárníky představovat.

V době války se mluví o Feierabendovi, Hrubém, Nebeském či Krychtálkovi, ti však do nejvyššího agrárního vedení nepatřili. Pokud chceme určit správně orientaci agrárního vedení po smrti Švehly, nesmíme o něm mluvit obecně. Práce se orientaci tohoto vedení pokusí představit tím, že bude připomínat přednostně jednání a osud těch opravdu nejvýznamnějších agrárníků, jmenovaných výše. Občas přitom poukáže, jak a jestli se v jednotlivých případech orientace těchto lidí odchylovala od postojů prostých stoupenců agrární strany. Po popsání předchozích postupů, které chce práce použít, ještě zmiňme, že agrární stranu hodlá představit v celé její šíři. Někteří ji například už od počátku dělí na

[1] VLADIMÍR DOSTÁL, Agrární strana. Její rozmach a zánik, Atlantis, Brno 1998, s. 6.

českou a slovenskou část a zabývají se jen jednou z nich. To tento text následovat nebude, aspoň trochu se chce věnovat všem částem hnutí. Představí agrární politický proud komplexně, jedině tak může být správně pochopen. Osud jednotlivých částí a skupin, které agrární stranu tvořily, se přitom práce pokusí sledovat po celé popisované období.

V následující pasáži úvodu si stručně připomeňme, z jakých informačních zdrojů práce těžila. Velmi důležitý zdroj představovaly archivní prameny. Ty nejlépe odhalovaly, co se v dobové politice dělo za kulisami, jaký byl smysl jednotlivých událostí a ne pouze, jak věci vypadaly na povrch. Vzhledem k tomu, že dokumenty o činnosti agrární strany nejsou dnes koncentrovány na jednom místě, práce musela shromáždit archivní materiály roztroušené různě po jednotlivých archivech. Říká se, že archivních dokumentů vypovídajících o agrárnících je málo. To je částečně pravda, strana sama dokumentaci své činnosti nevěnovala příliš úsilí, velká část jejích materiálů byla zničena, ztracena a v letech 1939-1989 se u nás veřejně shromažďovat nemohly. Pokud je však pilně hledáme, mnohé z nich někde založené najdeme, aspoň ty nejdůležitější. Musíme brát také v potaz, že dokumenty vztahující se k agrárníkům můžeme v souvislosti s tím, že to bylo významné hnutí, nalézt i v mnohých materiálech neagrárních. U jejich oponentů, v materiálech úředních a státních. Pokud je použijeme spolu se zachovanými prameny agrární provenience, tak máme šanci získat objektivní pohled na osud agrárníků líčený z několika stran.

Práce čerpala zdroje celkem v sedmi archivech. Nejvíce materiálů v ní pochází z Národního archivu České republiky. Tam se nacházely úřední zprávy o činnosti strany, materiály dalších stran, které vypovídaly o jejich vztazích k agrárníkům i nějaké státní materiály z doby existence Československé republiky. Práce získala hodně informací z fondu Národní soud. Tam se nacházely dokumenty k jednotlivým procesům s agrárníky pořádaným po roce 1945. Jednalo se o protokoly výpovědí obžalovaných a svědků, zákulisní informace o průběhu soudů, obžaloby a rozsudky. Na tomto fondu jsou postaveny kapitoly 4.2. a 4.3., občas jsou ale informace z něj použity i v jiných částech práce. Z dalších zdrojů Národního archivu práce využila více Beranovu pozůstalost, která tu je uložena. V ní se nacházelo něco z agrární dokumentace spjaté s Beranovým jménem, hlavně dopisy, které mu agrárníci posílali.

Hodně materiálů bylo posbíráno vedle Národního archivu i v Archivu Ústavu T. G. Masaryka, takřka ve všech případech v Benešově fondu. Z něj pochází dokumenty, které nám poskytují většinou hradní výklad dění, mnohdy i samotný pohled Benešův. V žádném případě nemohly být opomenuty, týkají se většinou důležitých událostí dobového vývoje. Pocházejí z celého období, které práce líčí, nejvíce však tyto materiály posloužily k představení

zákulisního dění před prezidentskou volbou roku 1935. Podobně hradní pohled jako dokumenty z Archivu Ústavu T. G. Masaryka poskytují také dokumenty uložené v Archivu Kanceláře prezidenta republiky. Ty se rovněž týkají všech v práci popisovaných období a mnohé zákulisní zprávy, které jsou tu uložené, mají pro práci stěžejní hodnotu. Materiálů už zde, ale ani v dalších archivech, není tolik jako v prvních dvou. Hlavně k době války se nacházejí materiály v Archivu ministerstva zahraničních věcí. I ty nabízejí většinou probenešovský pohled. Jsou tam ale také roztroušené nějaké materiály dokumentující činnost Hodži a Chvalkovského pozůstalost vypovídající o jeho činnosti ve funkci ministra zahraničí.

Možnost použít dokumenty uložené v pozůstalostech nabízí ve větší míře Archiv Národního muzea. Pro představení agrárního hnutí po roce 1933 tu byla nejvíce využita pozůstalost Milana Hodži. Práce se nebála sáhnout i po některých pozůstalostech, které nepatřily agrárním politikům. Více materiálů dokumentujících činnost agrární strany je kromě Národního archivu uloženo i v Archivu bezpečnostních složek. Pokud se někdo bude studiem agrární strany v budoucnu zabývat, může si materiály těchto dvou archivů důkladně projít a jistě tam ještě nalezne něco nového, není jich tak málo. Posledním archivem, který byl využit, je digitální archiv Parlamentu České republiky, který je jediný veřejně přístupný na internetu. Sloužil jako takřka výhradní pramen pro popis některých parlamentních diskuzí, které byly v rámci celého popisovaného období místy připomínány.

Zřejmě nejdůležitější pramen práce představuje dobový tisk. Ten sice mnohdy nedokáže objasnit smysl politického dění jako to umožňují archivní dokumenty, poskytne nám ale zase příležitost seznámit se s veřejnými stanovisky jednotlivých politických proudů. S tím, jak se samy prezentovaly ve svých novinách. Jen málo bylo s tiskem pracováno při líčení období války, tehdy nemohl vyjadřovat svá stanoviska svobodně a postrádá vypovídací hodnotu. Jinak ale byly v práci noviny použity ve velké míře, pro přehled uveďme aspoň ty hlavní. Periodikem, které tu bylo prostudováno a použito zdaleka nejvíce, se stal Venkov, ústřední deník agrární strany. Představuje nejčastější informační zdroj pro léta 1933-1939. Z agrárních tiskovin byl v práci místy doplněn bulvárnějším Večerem, hlavně při líčení druhé republiky, dále Lidovým deníkem, dalším významným agrárním periodikem, které bylo s Venkovem úzce propojené, intelektuální revuí Brázdou, u které se více zkoumala i její orientace, protože se vykládala dosud různě a pro poznání veřejného postoje slovenských agrárníků v prezidentské volbě roku 1935 byl citován také jejich Slovenský deník.

Dalšími použitými novinami se staly ústřední deníky jednotlivých československých politických stran. Z nich nejčastěji bylo citováno komunistické Rudé právo. Nemohlo být opomenuto zvláště při líčení událostí po roce 1945. Tehdy Venkov vystřídalo v roli

oficiálního listu hlavní vládní strany. Práce dále hojněji využívala sociálně demokratické Právo lidu, národně socialistické České slovo (po válce Svobodné slovo), lidovecké Lidové listy (po válce Lidovou demokracii), hradní a národně socialistické Lidové noviny (později Svobodné noviny), v menší míře tu byly citovány i nacionalistické Národní listy či Stříbrného radikální Polední list. Pro popis některých období práce čerpala i ze známého Peroutkova týdeníku Přítomnost, později Dneška. Speciálně pro pochopení doby druhé republiky bylo více představeno psaní legionářského a hradního deníku Národní osvobození a národně socialistického týdeníku Sobota. Tyto tiskoviny se ve zostřujících podmínkách řadily k pevným obhájcům staré humanitní demokracie. Z doby války byl několikrát příležitostně citován list naší exilové vlády Čechoslovák, z doby třetí republiky pak více Čas, deník slovenských demokratů. Jako pozdní agrární pramen práce ocitovala také časopis Novina, jeho číslo pocházející z roku 1985. Novina byla vedena agrárním exilem v době komunismu. Svazek z roku 1985 vyjadřuje některé radikálnější agrární interpretace dění před Únorem 1948. Tento informační zdroj je dnes uložen v Moravské zemské knihovně v Brně.

Kromě výše zmíněných pramenů práce čerpala také z mnoha materiálů tištěných. Jmenujme ty nejdůležitější. Přehlédnout nesmíme protokol o sjezdu agrární strany z roku 1936, dokument jistě stěžejní. Agrární pohled na dění za první republiky nám přibližují propagační knížečky „Republikánská strana k politice vnitřní i zahraniční“ a dva díly publikace „Republikánská strana svým řečníkům“. Její druhý díl zajímavě shrnuje mnohé dobové postoje jednotlivých stran a dává jim agrární komentář. O Beranovi vypovídá oslavná Šimkova publikace „Rudolf Beran“ z roku 1937, protibenešovský pohled na prezidentskou volbu roku 1935 poskytuje relativně nejznámější kniha ze zde uváděných - „Zákulisí prezidentské volby Dr. E. Beneše“, sepsaná roku 1939 redaktorem Kahánkem. O Hodžově myšlení na začátku čtyřicátých let vypovídá jeho publikace věnující se úvahám o federaci ve střední Evropě. Snad nejdůležitější publikovaný pramen představuje Beranova obhajoba před národním soudem z roku 1947. Ta byla ve třech částech plně zveřejněna v letech 1991-1992. Stalo se tak v časopise Střední Evropa.

Vedle uvedených agrárních pramenů máme k dispozici i tištěné dokumenty, které nám poslouží pro dokreslení situace a seznámení se s neagrárním výkladem věcí. Práce citovala edice shrnující pohled prezidenta Beneše z doby války, Benešovu ideovou knížečku „Demokracie dnes a zítra“, publikaci sociálního demokrata Jelínka o našem domácím odboji, jež byla stavěna do protikladu k výpovědi Berana, válečnou kolaborantskou publikaci Vladimíra Krychtálka vyjasňující více postoje bývalých agrárníků v protektorátu a propagandistickou knížečku „Dokumenty zrady“ sepisovanou komunisty k očernění Berana a

agrárníků v době po válce. Kromě těchto byly využity i některé publikované prameny jiné. Pro dobu války například vydané deníky Jana Opočenského, pro dobu poválečnou Košický vládní program. Práce v mnoha věcech využila různé edice vydávané v době komunismu, první díl edice „Cesta ke květnu“, oba díly publikace „Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943“ i jiné. Některé archivní materiály týkající se agrárníků jsou publikovány v knize „Hovory s Antonínem Švehlou“, i když většinou zkráceně. Agrárníkům obecně se věnuje publikace „K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách“. Shrnuje různé příspěvky k agrárníkům z nichž některé spadají do zde popisovaného období. Práce dále pro osvětlení zákulisního politického dění za první republiky častěji využila publikaci hradní archivářky Anny Gašparíkové-Horákové „U Masarykovcov“.

Jiným typem informačních zdrojů, ze kterých práce čerpala, jsou paměti. Z těch nejvýznamnějších jmenujme paměti agrárníka Feierabenda, které představují jedno z nejrozšířenějších svědectví o československém agrárním hnutí vůbec. Patří k pramenům ještě relativně důvěryhodným, ale i Feierabend si sám občas přidává a ne všechno líčí přesně, nedá se mu věřit úplně. Práce dále čerpá z pamětí agrárního stoupence Filípka, národního socialisty Drtiny, ohledně zahraničního odboje za války i z pamětí komunisty Laštovičky a dále z pamětí literárního historika Václava Černého.

Literatury k tématu práce existuje mnoho, což souvisí samozřejmě s tím, že je dosti široce definované. Všechna literatura tu připomínána nebude, nesmí se ale opomenout ta, bez které by se práce neobešla a která ji inspirovala. Na prvním místě je nutné jmenovat dílo Jaroslava Rokoského, který se tématu agrární strany věnoval velkou měrou. Inspirací pro moji práci se stala jeho disertační práce „Rudolf Beran a jeho doba“ z roku 2004, která byla publikována v řadě tematických článků zabývajících se agrárníky. Tento text samozřejmě není nějakým napodobováním toho, co napsal Rokoský. V řadě věcí se od něj odlišuje, především tím, že líčí agrárníky hodně v interakci s ostatními a vypovídá více o celkovém politickém vývoji Československa. Mnoho faktů, které ale Rokoský objevil, zvláště pokud se týkají událostí, kterým se moje práce přímo nevěnovala, bylo přejato. K další odborné literatuře, která stojí za zmínku a která se věnuje přímo agrárníkům, patří práce Evy Broklové, publikovaná především v rámci kolektivní monografie o občanských stranách ve třicátých letech.

Tématem agrárníků v druhé polovině třicátých let se zabývají různé diplomové práce. Nejlepší z nich se věnuje připomenutí období 1935-1937 a jejím autorem je Korecký. Agrárníky se zabývají příslušné pasáže dvoudílné knihy „Politické strany“, jejíž autorský kolektiv vedou Jiří Malíř a Pavel Marek a agrární strana je tu představena nejvíce pohledem

Josefa Harny. I když má agrární stranickou příslušnost, agrárníky líčí poměrně hodnověrně Vladimír Dostál. Po roce 1989 sepisuje knihy „Agrární strana“ a „Antonín Švehla“. První z nich se stává asi nejrošířenější, která je o agrárnících obecně sepsána. Z ostatních publikací jmenujme ještě knihu Dušana Uhlíře věnující se agrárním strukturám za první republiky nazvanou „Republikánská strana venkovského a malorolnického lidu 1918-1938“. Pro léta války má význam kniha Jana Kuklíka a Jana Němečka „Hodža versus Beneš“. Ta se v době světového konfliktu věnuje Hodžovi na rozdíl od jiných, kteří ho upozaďují. Po právu mu přiznává místo čelného politického hráče našeho válečného zahraničního exilu.

Z literatury nezabývající se přímo k agrárníky, ale mající pro téma význam, musí být na prvním místě jmenován druhý díl Klimkovy práce „Boj o Hrad“. Mému textu sloužil jako zdroj informací k politickému vývoji republiky v období 1933-1935, které Klimkova kniha zahrnovala. Vedle toho je ale třeba uvést, že moje práce byla velkou měrou inspirována i stylem sepsání Boje o Hrad, je jí poměrně blízký. V určitém směru ji lze chápat jako třetí díl Boje o Hrad dovedený až do roku 1948. Samozřejmě platí, že koncepce mé práce je už v mnohém jiná, hlavně proto, že líčí jinou neklidnější dobu. Z další obecnější literatury, která byla prací využita a měla svůj význam, jmenujme Kárníkovy dějiny první republiky a knihy dvojice Gebhart - Kuklík zabývající se léty 1938-1945. Práce „Druhá republika“, kterou sepsali, je zdrojem dosti důvěryhodným, vedle ní však bylo nutné prostudovat i knihu Jana Rataje, věnující se stejnému tématu. Vyznačuje se dosti svérázným výkladem dobových událostí, význam má však přinejmenším jako inspirativní čtení. Obecnými publikacemi shrnujícími dobu po roce 1945 jsou práce Karla Kaplana. O agrárnících u národních socialistů vypovídá kniha „Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948“ z pera Jiřího Kociana. Vedle výše zmíněné literatury používá práce k pokrytí různých období a problémů let 1933-1948, když se zrovna hodí, literaturu odbornou i jinou. Každé údobí se snaží líčit co nejvíce pohledy.

Co se týče struktury práce, je rozčleněna do čtyř velkých kapitol. Ty se kryjí s jednotlivými historickými údobími našich dějin z let 1933-1948, s první republikou, druhou republikou, dobou protektorátu a samostatného Slovenského státu a poválečnou třetí republikou. Ve všech údobích je výklad veden tak, aby mohl být pochopen charakter agrárního hnutí, to, jestli zůstalo věrno Švehlovi. Položí se otázka, jaké mělo ideje a proč a kdy zaniklo.

Úvodní část první kapitoly nejdříve připomene, jak chápat vztah agrárníků k Hradu, hlavní mocenské skupině prvorepublikového Československa. Abychom se nenechali strhnout hned od začátku k zavádějícím výkladům, popíše se, jaký měl vztah k jeho dvěma hlavním

představitelům, Masarykovi a Benešovi, agrární vůdce Švehla. Musíme mít na očích, jak vůči Hradu agrárníci později postupovali ve srovnání se Švehlou. Úvodní podkapitola se bude zabývat členěním agrární strany a představí její vůdčí osobnosti nastupující do čela po roce 1933. Uceleně se připomene vzezření hlavního agrárního stranického tiskového orgánu Venkova a způsob, jakým agrárníci vedli ministerstvo vnitra. Stejně jako předchozí problémy se tematicky představí poměr agrárníků k Henleinově straně SdP. Popíší se vztahy, které měli agrárníci s jednotlivými stranami československými a objasní se proměny těchto vztahů. Druhá podkapitola popíše okolnosti parlamentních a zemských voleb na jaře 1935 a představí následující politický vývoj. Z největší části se bude zabývat líčením prezidentské volby na konci roku 1935. Souhrnně popíše hlavní zákulisní jednání i veřejné střety, které se v souvislosti s volbou vedly. Práce se pokusí vylíčit, co ještě tolik rozebráno nebylo, například závažnou roli agrárníka Hodži ve zvolení Beneše. Shrne se také, jak se agrární strana pod úhlem volby rozčlenila a jaký pro ni měla volba význam.

Třetí podkapitola pasáže o první republice popíše chronologicky politický vývoj republiky v letech 1936-1937 a roli agrárníků v něm. Představí se různé půtky, které vedli agrárníci s ostatními a přiblíží se argumentace, kterou v nich jednotlivé strany používaly. Tehdejší dění je nepochybně stále dosti nepopsaným místem, je třeba ho objektivně osvětlit. V rámci svého líčení se práce bude komplexně věnovat představení posledního sjezdu agrární strany roku 1936, reakcím na něj či diskuzi o změně naší zahraniční politiky, kterou roku 1936 vedli agrárníci a stoupenci Beneše. Dozvíme se více o zahraniční orientaci agrárníků i dalších tehdejších stran a mezi jiným se objasní, jak chápat v našich končinách pojmy prosincový blok a lidová fronta. Ukáže se také, jak agrárníci reagovali na úmrtí Masaryka a jiných našich velikánů.

Poslední část první kapitoly připomene vývoj událostí během roku 1938 až do zániku první republiky v době Mnichova. Zazní tu něco k Beranově novoročnímu článku a diskuzi, která k němu byla vedena. Abychom nedělali unáhlené závěry z psaní tisku, které může být více radikální, práce připomene i některá dobová jednání parlamentu. Ta nám poskytnou jiný úhel pohledu na tehdejší dění. V souvislosti s polemikami o Beranově článku se například uvede jednání sněmovny o rozpočtu na rok 1938, které mu přímo předcházelo. Poslední podkapitola věnující se období první republiky také zmíní otázku Beranových jednání s německým vyslancem Eisenlohrem, obecní volby, kampaň k nim a jejich výsledky. Ukáže se, jestli lze na konci republiky pozorovat přerod agrární strany ve všenárodnější hnutí, nejenom zemědělské a pro toto období se objasní také vztah agrárníků k Němcům a ke

slovenské otázce. V souvislosti s rozpadem státu bude vidět, jak ho agrárníci přijímali ve srovnání se zbytkem národa.

Druhá kapitola práce chronologicky vylíčí pěti měsíců pomnichovského období státu až do německé okupace. Období druhé republiky představí ve spojitosti s děním za republiky první. Z textu by mělo vyplynout, jak a jestli se agrárníci po Mnichovu proměnili. Vylíčí se nástup občanských složek národa vedených agrárníky do čela nového režimu, charakter tohoto režimu, odchod prezidenta Beneše a trpký osud mnohých na levici i dalších, na které měl nastolený režim spadeno. Vedle toho se musí připomenout, jak došlo k zániku agrární strany, v českých zemích i na Slovensku. Agrárníci se brzy rozpouští v nových politických formacích a musí být ujasněno, jestli lze v příštích letech s čistým srdcem mluvit o existenci agrárního hnutí. Líčeno bude Háchovo dosazení na prezidenta, vztah agrárníků k němu a ustavení Beranovy vlády. Větší pozornost se věnuje změně formátu režimu v prosinci 1938, kdy jsou odhlasovány plné moci. Ukáže se, co znamenaly. Druhá podkapitola pasáže o druhé republice vylíčí politický vývoj v zemi do března 1939. Věnovat se bude zániku pomnichovského státu, připomene některá jeho obecná hodnocení, sama se k němu vyjádří a popíše události noci z 14. na 15. března, které vedly k německé okupaci. Pokusí se přispět k jejich většímu objasnění, i očima jejich agrárních aktérů - Berana, Chvalkovského, Černého a dalších.

Třetí kapitola shrnuje počínání agrárníků v letech 1939-1945, kdy vypuká světová válka. Popíše jejich podíl na protiněmeckém zahraničním exilu a jejich chování v protektorátu a ve Slovenském státě. Úvodní podkapitola shrne vývoj naší emigrace do konce roku 1943. Aby se výklad nestal zavádějícím, práce definuje, kdo vlastně agrární emigraci představoval. Pokusí se objasnit, kde mělo kořeny neprosazení agrárníků v exilu, jaký podíl na něm měli Beneš a jeho stoupenci a také, s jakými idejemi za války přišel Hodža. Další podkapitola připomene osud agrárníků, kteří zůstali doma. Nejdříve se bude věnovat problému vítání okupantů Beranovou vládou v protektorátě. Dále se stočí k popisu agrárních kolaborantů, odbojářů i středního proudu. Vylíčí, kdo tyto skupiny představoval, co je charakterizovalo a jak byly silné. Jednotlivá svědectví o odboji či kolaboraci mohou být i z doby války zavádějící, proto se i zde bude práce snažit přinášet na jednotlivé problémy více pohledů. Vedle vývoje v protektorátu se stručně připomene i osud agrárníků na Slovensku, hlavně v souvislosti se Slovenským národním povstáním.

Závěrečná pasáž třetí kapitoly se vrátí k popisu vývoje emigrace poté co Beneš podepisuje spojeneckou smlouvu s Moskvou. Vylíčí, jak se v exilu formálně obnovovaly politické strany a jak tu sílil vliv komunistů. Popíše se, jak se zde obnovili agrárníci a co

vedlo k tomu, že je nakonec levice a lidovci odstavili. Stejně jako osud agrárníků bude sledován i osud Pácalovy zemědělské strany a Demokratické strany na Slovensku, kterou vedou slovenští agrárníci ze slovenského domácího odboje. Úvodní část poslední kapitoly práce věnované třetí republice popíše, jak se po osvobození prosazoval zákaz obnovení agrární strany. Vylíčí se, jak se naložilo s agrárním majetkem a organizacemi, jaký to mělo význam a jak na zákaz agrárníků reagovaly jednotlivé strany v novém režimu povolené.

Druhá a třetí podkapitola závěrečné části práce se zaměří na to, jak byli v osvobozeném Československu postiženi agrární předáci. Hlavní pasáž této části práce je věnována velkému procesu, který se vedl s Beranem a některými dalšími. Popíše se, jak se k tomuto procesu shromaždovaly materiály, jak probíhal, jak na něj agrárníci a jednotlivé vládnoucí strany reagovaly a kdo v procesu nakonec rozhodl a jak. Pro to, aby byl popis agrárníků ve třetí republice kompletní, práce přidá i podkapitolu o osudu těch, kteří zůstali svobodní. Někteří se snažili prosadit se dále v politice, což bude shrnuto. Stane se tak na pozadí výkladu politického vývoje země v letech 1945-1948. Vylíčí se nejdůležitější zásahy agrárníků do tehdejší politiky.

Nakonec se určí, jaký měl pro zánik agrární strany význam komunistický převrat, v tomto ohledu přijde na přetřes i jeho předehra, odhalení protistátního spiknutí na Slovensku z podzimu 1947. Jako jakýsi epilog se součástí práce stane kapitolka připomínající stručně osud zbytků agrárního hnutí od roku 1948 až k devadesátým letům. Zánik agrární strany umožní pochopit v širším kontextu.

1. Chování agrární strany v posledních letech první Československé republiky

1.1. Agrární strana a její orientace v době úmrtí Švehly (1933 - 1934)

Tato práce, líčící osud agrárního hnutí od úmrtí Antonína Švehly, se dotýká dějin Československa v letech 1933-1948. V době, která v sobě měla ohromnou dynamiku a rok od roku se se situace v zemi měnila. Během 15 let se vystřídalo několik naprosto odlišných režimů. Samostatná demokratická Československá republika roku 1938 po Mnichovském diktátu zanikla, vystřídal ji konzervativněji laděný autoritativní režim druhé republiky. Poté přišla německá okupace z 15. března 1939 a Druhá světová válka. Po porážce Německa se Československo roku 1945 znovu objevuje na mapě a vzniká třetí republika se svým levicovějším režimem limitované demokracie. V Únoru 1948 ovládají zemi po provedeném puči komunisté.

Na pozadí všech těchto období sleduje práce osud agrární (republikánské) strany a lidí, kteří ji tvořili. Jednalo se o hnutí, které stavělo na tom, že organizovalo zemědělce, potažmo celý venkov. Mluvíme tu o nejsilnější československé straně první republiky. Ve své době byla velmi mocná, uvedená léta ovšem nepřežívá a zaniká. Patřila k hnutím demokratickým, bez její pomoci by se v republice proti silné opozici národnostních menšin a extremistů demokraticky ani vládnout nedalo. Ovšem orientace a cíle agrární strany v závěrečném období její existence po roce 1933 jsou doposud předmětem sporů. Mnozí říkají, že koketovala s fašismem, že se obrátila příliš doprava a od demokracie, že svojí politikou zapříčinila mnichovskou tragedii.

Z následujícího textu bude možné vyčíst, jaká agrární strana v poslední fázi své existence doopravdy byla, proč zanikla a budou připomenuty její vztahy s ostatními československými politickými proudy, odlišnosti v postojích a myšlení mezi agrárníky a jejich oponenty. V souvislosti s líčením událostí budou v práci vidět důležité momenty ve vývoje země. Mezi ty patří prezidentská volba roku 1935, poměr agrárníků a Edvarda Beneše, Mnichovská dohoda, doba která jí předcházela a doba která ji následovala, situace kolem 15. března a vznik protektorátu, světová válka, problematika odboje a kolaborace za války,

tehdejší snahy našeho zahraničního exilu, Košický vládní program, situace v režimu třetí republiky a v následném režimu komunistickém. Se všemi těmito událostmi a problémy jsou agrární strana a její lidé více nebo méně svázáni. Pochopení orientace agrárního politického proudu nám lépe objasní i důležité momenty československých dějin z období 1933-1948.

Agrární strana se utvořila v českých zemích postupně na přelomu 19. a 20. století, se vznikem republiky získala pozice i na Slovensku a na Podkarpatské Rusi. V Československu si držela svoji sílu a vliv navzdory tomu, že se jednalo převážně o průmyslový stát. Hlásila se k politickému středu, odmítala ale socialismus. Hájila soukromou držbu půdy, sdružovala mnohé malé rolníky a chudší vrstvy obyvatel na venkově, stejně se ale k agrárníkům hlásili i velkostatkáři, lidé bohatí. Agrárníci věřili v sociální smír, odlišné hospodářské zájmy různě majetných venkovských vrstev považovali za překlenutelné. Hlásali, že se snaží hájit společné zájmy všech obyvatel na vesnici. Strana měla ve své režii pozemkovou reformu, která v republice po zániku Habsburské monarchie proběhla. Některé velké především šlechtické pozemky byly reformou rozděleny novým majitelům. Agrárníci díky pozemkové reformě rozšířili řady svých potenciálních stoupenců. Postupně si vybudovali rozsáhlou a strukturovanou organizaci, ta se utvářela během desetiletí.[2] Se stranou se pojily mnohé hospodářské a jiné instituce, které sloužily lidem na venkově.

Komplex institucí spjatý s agrární stranou mohl být v době, ve které začínáme naše líčení, už jen těžko rozvratitelný. Strana si vydobyla výrazný podíl na moci ve státě. Držela ve svých rukách po celou dobu trvání republiky ministerstvo zemědělství, to se stalo základem její moci. Od roku 1922 agrárníci nepřetržitě obsazovali post československého premiéra a ve svých rukách měli většinou i ministerstvo vnitra a ministerstvo národní obrany. Od roku 1925 jim připadla také funkce předsedy Poslanecké sněmovny. Hospodářské instituce strany mnohdy prorůstaly s těmi státními, když v nich agrárníci dlouhodobě vládli. V jednolitém agrárním komplexu nepochybně bujela korupce, neagrárnické vrstvy společnosti se na něj dívaly s nedůvěrou a opovržením. Agrárníkům samotným ale většinou sloužil a podobné svébytné uzavřené komplexy si vytvářely i strany ostatní, nejednalo se pouze o případ agrárníků.

Agrární strana zůstávala po celou dobu trvání republiky vládní stranou, ale byla jen jedním z více členů koalice. Její oponenty a zároveň partnery tvořily dvě socialistické strany, sociální demokraté a národní socialisté. První stáli více vlevo, hlásili se k marxismu a hájili

[2] Popisu organizace a struktury agrární strany se věnuje DUŠAN UHLÍŘ, Republikánská strana venkovského a malorolnického lidu 1918-1938. Charakteristika agrárního hnutí v Československu, Ústav československých a světových dějin ČSAV, Praha 1988, stručněji ZDENĚK KÁRNÍK, České země v éře první republiky (1918-1938) II. Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930-1935), Libri, Praha 2002, s. 292-311.

zájmy dělnické třídy. Ti druzí, národní socialisté, byli více všenárodní, marxismus nevyznávali a drželi se linie dlouholetého československého ministra zahraničí Edvarda Beneše, který byl jejich vlivným členem. Za obojími socialisty stál v pozadí tzv. Hrad, sdružující se kolem prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, zároveň ho představoval i zmiňovaný Beneš. Na vládě se tehdy podíleli také katoličtí lidovci vedení monsignorem Janem Šrámkem. Ti se podobně jako agrárníci deklarovali jako proud občanský (nesocialistický), ale s agrárníky společně příliš nepostupovali, šli si vlastní cestou. K dalším členům koalice patřily některé německé strany, které měly podobnou orientaci jako zmiňované strany československé. Nacházíme mezi nimi německé agrárníky, vedené ministrem Franzem Spinou. Na vládě se místy podílely i menší československé strany občanské. Strana živnostenská, stojící blíže agrárníkům, která se ale v letech 1932-1935 vlády neúčastnila, a pravicová národní demokracie.

Co se týče vedení agrární strany, už od roku 1909 byla řízená svým velkým vůdcem a idolem Antonínem Švehlou, který v období 1922-1929 s krátkou přestávkou zastával i úřad československého premiéra. V letech 1927-1928 Švehla vážně onemocněl a byl nucen se z politiky ztáhnout. Na postu premiéra ho nahrazuje František Udržal a poté Jan Malypetr. Ten v nejvlivnějším úřadě v zemi setrvává v letech 1932-1935, tedy v době, do které vstupujeme. Jak ještě uvidíme, v agrární straně bývají pozorována různá křídla. Jedno z jejích možných dělení vzniká z jejího poměru k Hradu a k levici. Malypetr, ale hlavně Udržal, jsou z agrárníků řazeni více k hradním, za hradní bylo možné označit i tehdejší ministry strany. Nejistá je snad orientace ministra zemědělství a nejvýznamnějšího slovenského agrárníka Milana Hodži. Agrární strana vždy byla budována jako vyvážená, její různé proudy v ní měly mít všechny zastoupení, a proto v té době nacházíme ve vedení strany v protikladu k vládě lidi konzervativnější, osoby mající k Hradu dál. Stranu řídil v době Švehlovy nemoci bez oficiálního titulu předsedy zkušený stranický aparátník a Švehlův žák Rudolf Beran, který byl přijatelný pro obě zmiňovaná křídla strany.

Od roku 1929 se agrárníci stejně jako celé Československo museli vypořádávat s těžkou světovou hospodářskou krizí, které už předtím předcházela krize agrární. Republikánská strana se v souvislosti s tím snaží především ochránit zemědělce, jejichž zájmy hájí. Vyvíjí úsilí, aby se jich krize dotkla co nejméně. Ve třicátých letech se v zemi v důsledku krize vzmáhá fašistické hnutí, se kterým se demokratické strany musí potýkat, na levici stále zůstávají jako soupeř nepříliš konstruktivní komunisté. V roce 1932 pořádá agrární strana svůj sjezd a setrvává celkem beze změny na svých dřívějších prioritách. Nemocný Švehla zasílá sjezdu svůj pozdrav a staví se v něm proti svému osobnímu kultu. Naráží na to,

že ho agrárníci příliš oslavují. To se podle Švehly může rychle zvrhnout v opačný extrém, kdy bude obecně haněn a není to dobré. Kromě toho dává rady, jak bojovat s hospodářskou krizí. Připomíná, jak zemědělce charakterizuje, že jsou stálí, nedají se zlákat dobovým voláním po diktatuře a zůstanou věrni demokracii.[3] V tomto názorovém rozpoložení se víceméně nachází agrární strana v roce 1933, předtím, než umírá její nemocný vůdce.

Prvním a velmi důležitým problémem, kterým se práce chce zabývat ještě než se bude věnovat líčení událostí po roce 1933, je poměr nejvyšších představitelů Československé republiky. Musí se připomenout vzájemné vztahy a rivality prezidenta Masaryka, ministra zahraničí Beneše a Antonína Švehly.[4] Pro pochopení následného vývoje a pozdějšího postoje agrárníků k Benešovi je správné chápání vztahů těchto nejvýznamnějších dobových československých státníků kruciální. Dosud bývá jejich poměr bohužel často dezinterpretován. Jaké jejich vztahy byly? Mezi Masarykem a Benešem panovala nepochybně velká blízkost. Vyznávali podobné umírněně socialistické demokratické ideály. Beneš představoval Masarykova nejbližšího spolupracovníka a žáka. Prezident si ho ze všech nejvíce přál za svého nástupce. Vztahy mezi Masarykem a Švehlou také patřily k těm harmoničtějším. Tito dva si osobně rozuměli, mohli se na sebe spolehnout a věřili si. Názorově stáli na opačných stranách politické barikády. Přesto Masaryk považoval Švehlu za svého dalšího možného nástupce, kdyby se jím nemohl stát Beneš.

Jaký poměr vládl mezi Benešem a Švehlou? Nepochybně konkurenční, nedělejme si o tom žádné iluze. V předchozích letech dokázali tito dva mnohdy i spolupracovat, když šlo o blaho státu. Vyznačovali se ale odlišnými povahami, stylem práce a jejich koncepce se svým způsobem vylučovaly. Agrární hlas líčí jejich vztah následovně.[5] Po vzniku republiky se poměr obou těchto státníků postupně zhoršuje. Beneš Švehlovi dlouho imponuje jako expert na zahraniční problematiku. Postupně prý ale Švehla cítí, že proti němu v domácí politice pracuje. Roku 1926 ještě souhlasí, aby Beneš zůstal ministrem zahraničí v nové nesocialistické koalici, později se ale jejich poměr ještě dále zhoršuje a Švehla se k němu staví odmítavěji. Benešovy politické metody hodnotil Švehla jako nemorální. Měly být zákeřné a Benešovi se nedalo věřit. Je nutné připomenout, že za nemorální by označil Beneš zase metody Švehlovy. Kritizoval se třeba Švehlův přístup ke korupci a možnosti

[3] POLITICKÉ PROGRAMY ČESKÉHO A SLOVENSKÉHO AGRÁRNÍHO HNUTÍ 1899-1938, edd. Josef Harna, Vlastislav Lacina, Historický ústav AV ČR, Praha 2007, s. 188-191.
[4] Poměru Masaryka, Beneše a Švehly se z dnešních autorů věnuje například Broklová v publikaci EVA BROKLOVÁ, JOSEF TOMEŠ, MICHAL PEHR, Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2008, s. 46-56, jiným způsobem ho vidí DAVID HANÁK, České konzervativní myšlení (1789-1989), Studio Arx s.r.o., Brno 2007, s. 117-119.
[5] O vztahu Švehly a Beneše píše Vladimír Dostál v HOVORY S ANTONÍNEM ŠVEHLOU (A O NĚM), Votobia, Praha 2001, s. 32-37.

korumpování druhých, vše totiž považoval Švehla za přirozené a využíval to, i když jinak sloužil státu. Dobru země sloužil i Beneš, oba dva to ale dělali odlišným způsobem. Švehla se na rozdíl od solitéra Beneše obklopoval blízkými spolupracovníky. Panovala mezi nimi vzájemná důvěra, přátelství a fluidum dobré a poctivé vůle. Švehla prý uměl lidi přesvědčit argumenty a sám se jimi nechal přesvědčit, když měly váhu argumenty jejich.

Benešův dlouholetý spolupracovník a kancléř v době jeho pozdějšího prezidentství líčil Beneše překvapivě nelichotivě takto: „*je vynikajícím taktikem a stratégem, největším Machiavellim nynější doby, ale nedovede strhnout davy, dát jim radost z práce, vědomí jednoty, pospolitosti v boji, utrpení i radosti. Nevzbuzuje důvěry…lidé…pociťují, že stále jest něco nedořeknuto, že B(eneš) jich užívá k nějakému svému plánu, který jim neřekne. Cítí, že jim věří nebo nevěří, že je v duchu haní, ale neřekne to přímo. Lidé odcházejí od něho přesvědčeni, ale ne získáni, ujištěni, ale ne zamilováni...Spolupráce s B(enešem) nutí lidi, aby často se zamýšleli nad tím, jak jeho charakter postrádá všeho lidského. Je to mašina na myšlení a na práci, bez lidského citu, ale s lidskými slabostmi.*“ Smutný připomíná, že Beneš nechodí za ženami, nekouří, nepije a nemá žádné výrazné zájmy. „*Politika je mu vším*“, rád s lidmi diskutuje o politice, ale neshromáždí je ke společenské zábavě.[6] Charakter Edvarda Beneše a jeho styl jednání budeme moci v této práci pozorovat při líčení pozdějších událostí. Mějme ho proto na paměti.

Švehla se roku 1933 po několikaletém zápase s nemocí natolik pozdravil, že chtěl zase vstoupit do politiky a ze zákulisí ji dirigovat. Na přímé politické působení se zatím necítil, ale i takto nepřímo měla být jeho autorita velmi cítit. Se Švehlovým návratem se schylovalo k mocenskému souboji mezi ním a Benešem. Roku 1933 nebylo jisté, kdo nastoupí jako hlavní síla po stárnoucím Masarykovi. Beneš a Švehla zosobňovali dvě protichůdné alternativy, jak Československo dále vést. To, že oba představovali odlišné koncepce neznamená, že některá z nich by se stavěla výrazně proti tradici státu, jak byl dosud budován. Oba dva, Beneš i Švehla, pocházeli z demokratického tábora. Později najdeme mnohé komentáře pocházející z jedné nebo z druhé strany, které druhý tábor horlivě očerňovaly a upírali mu jeho demokratismus. Přístup, že tu byl jen jeden demokratický proud a jeho oponenti se tudíž stavěli proti demokracii, se hromadně objevuje i dnes.

Ale musíme si uvědomit (a zároveň si na to můžeme být i hrdí, pokud chceme), že tehdejší československá demokracie byla natolik silná, že měla hned dvě výrazná ohniska, ne jen jedno. První ohnisko se koncentrovalo kolem Hradu a socialistických stran, druhé

[6] DOKUMENTY Z HISTORIE ČESKOSLOVENSKÉ POLITIKY 1939-1943 I, edd. Libuše Otáhalová, Milada Červinková, Academia, Praha 1966, č. 69, s. 91.

představovala strana agrární. Jejich orientace byly nepochybně v mnohém různé a pozdější osudy lidí těchto dvou proudů se dosti lišily. Upírat demokratičnost bychom ale neměli ani jednomu z nich. Dvě alternativy vývoje země by se ve své době asi tvrdě střetly, vše ale nakonec vyřešila Švehlova smrt.

Jak se události se Švehlovým chystaným návratem do politiky roku 1933 zhruba seběhly? Určitý čas tehdy trávil Švehla na léčení v Karlových Varech, kam za ním jezdili významní političtí představitelé. Přijel za ním i v politickém zákulisí působící spisovatel Karel Čapek. Jednalo se o stoupence Hradu. Čapek stihl před Švehlovou smrtí mimo jiné shromáždit jakési torzo k hovorům, které s ním připravoval. Ty měly mít podobný charakter jaký měla publikace hovorů s T. G. Masarykem.[7] Čapek informoval prezidenta o Švehlových postojích v dopise ze 4. září 1933. Švehla prý se těší na opětné setkání s Masarykem. V lecčems na něj bručí, ale má ho rád. Čapek doporučuje, aby Masaryk Švehlu sám kontaktoval. Bude pro něj určitě požitek se s ním bavit. Upozorňuje, že Švehlovo stanovisko k Benešovi *„je ostřejší a negativnější než bývalo, a v tom ohledu hrozí konflikt.“* Švehla podle Čapka připravuje kampaň proti Benešovi, do příčin toho proč to dělá Čapek nevidí, ale tvrdí, že *„by bylo marné mu to vymlouvat.“* Náš velký spisovatel se zamýšlí nad situací, kdy půjdou Beneš a Švehla proti sobě a ponouká Masaryka k tomu, aby zůstal pokud možno nad oběma. Jako stoupenec Hradu Čapek připomíná, že je těžká volba, jestli přijmout Švehlu s jeho protisocialistickou orientací, ale jestli se tak nestane, hrozí, že by budoval širší protisocialistickou frontu a to by mohlo být nebezpečné. Čapek připomíná, že Švehla si přeje, aby byl v příští prezidentské volbě znovu volen Masaryk, jiná alternativa podle něj nepřichází v úvahu.[8]

Zákulisní zpráva o tehdejším pobytu Čapka u Švehly ve Varech a o ostatních událostech určená Benešovi by nás také měla zajímat. Švehla je podle ní už celkem zdravý, vedl čtyři a půl hodiny temperamentní politické diskuze, kde zostra vyjadřoval své postoje. Chce zase nabýt vlivu na lidi. Čapkovi říkal, aby k němu poslal nějaké žurnalisty - Peroutku, Ripku, Kříže, Doležala a jiné. K Benešovi, k jeho zahraničně politické linii, která měla v době nástupu Hitlera v Německu očividně selhávat, a k některým konkrétním případům jeho jednání, se Švehla vyjadřoval odmítavě. *„Samotnému Čapkovi působilo rozpaky, v jaké formě by tyto věci sdělil panu presidentovi.“* Slavný novinář Peroutka se v zákulisí vyjadřoval, že Švehla si přeje setrvání koalice, silnou demokracii a opětné zvolení Masaryka velkou

[7] Útržky jejich rozhovorů publikovány v HOVORY.
[8] V HLUBOKÉ ÚCTĚ A ODDANOSTI KAREL ČAPEK, ed. Vojtěch Fejlek, Masarykův ústav AV ČR, Praha 1999, s. 110-112.

většinou. Podle Peroutky byla chyba, že Masaryk a Beneš se proti návratu Švehly do politiky předčasně stavěli, to se ke Švehlovi doneslo a nelíbilo se mu to. Peroutka, který také zastával pozice bližší Hradu radil, že je třeba, aby obě socialistické strany stály pevně za Benešem. *„Jen takovýto mocenský argument na Švehlu působí.“*[9] Za takovou reakci na Švehlovu plánovanou ofenzivu vůči Benešovi se stavějí i jiní.

Můžeme pozorovat, že se Švehla postupně nechával navštěvovat různými lidmi, patřili k nim i aktivní politici. Ve Varech se například objevili přední sociální demokraté, což dokládá koncept dopisu sociálně demokratického předáka Rudolfa Bechyněho z 15. září 1933. Mezi agrárníky a sociálními demokraty panovalo navzdory některým rivalitám i určité přátelství, dlouhodobá spolupráce. I když si byli názorově vzdálení, Švehla měl na sociální demokraty vliv a stáli mu blíž než národní socialisté. Bechyně dopis nakonec neodeslal, obsahoval i některé jeho ostré závěry vůči Švehlovi. Měli bychom si ho ale všimnout, dobře ukazuje, jakým způsobem tento sociálně demokratický politik myslel. Bechyně v dopise líčí, že už na setkání tvrdil a myslí si, že Švehlovo „*zasahování do veřejných věcí jest zapotřebí*.“ Přeje si, aby Švehla dokončil, co zahájil. Na setkání ve Varech vedl Švehla monolog, Bechyně se nedostal ke slovu, a proto mu píše. Líčí, že po návštěvě ve Varech prohodil ve voze další přední sociální demokrat Winter, že „„*není pochybnosti, Švehla je geniální člověk.“ Řekl jsem na to: „geniální a nebezpečný.*““ Ostatní se Bechyněho ptají, proč míní že je Švehla nebezpečný a ten jim odpovídá. Vysvětluje, že Švehla na setkání mluvil tři hodiny proti diktátorům a fašistům a to je dobré. Ale zároveň není přesvědčeným demokratem, podle Bechyněho vždy zároveň počítá i s možností diktátorského či jiného režimu. Teď je zrovna situace, kdy nejvíce nadějí vkládá do demokracie, a proto je jeho působení prospěšné.[10]

Jiná zákulisní zpráva obecně shrnovala, že Švehla chce jít zase do politiky, ale jen do pozadí. Těší se na spolupráci s Masarykem. Tvrdí, že československé koaliční strany musí jít všechny do jedné řady a naše politika se musí vyvarovat chyb, které se dosud dělaly. Beneš si poznamenává, že díky Švehlově působení se proti němu nyní staví i sociální demokracie.[11] Na Švehlovu zákulisní ofensivu reagoval jeden z Benešových stoupenců, novinář Ripka. Ten posílá dopis prezidentu Masarykovi, nesoucí datum 8. října 1933. Snaží se v něm Masaryka přesvědčit, že agrárníci mají diktátorské choutky a je potřeba se proti nim postavit, hájit Beneše. Ripka reaguje na to, co říkali o dosavadním vývoji Čapek a jiní. Mimo jiné uvádí

[9] ARCHIV ÚSTAVU T. G. MASARYKA (dále jen AÚTGM), fond (dále jen f.) Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, karton (dále jen k.) 47, signatura (dále jen sign.) R 126/2, nedatovaná zpráva o Švehlovi.
[10] ARCHIV NÁRODNÍHO MUZEA (dále jen ANM), f. R. Bechyně, k. 3, inventární číslo (dále jen inv. č.) 145.
[11] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 47, sign. R 126/2, Dohalský, o Švehlovi.

vlastní spekulace. Tvrdí, že Švehlův nástupce Beran prý není Švehlovi zcela oddaný a chce se sám dostat k moci. Ke kritice naší zahraniční politiky agrárníky Ripka uvádí, že se ví, že Beneš zahraniční problematice rozumí nejvíce. Přitom ho chtějí z ministerstva zahraničních věcí vypudit a tvrdí, že jeho politika zkrachovala.[12] Ripkův dopis je důkazem toho, že kdyby tehdejší vývoj nebyl násilně přerušen Švehlovou smrtí, konflikt by asi dále eskaloval. Obě strany by na sebe začaly házet víc a víc špíny a není jisté, k čemu by tehdy ještě došlo.

Popisované zákulisní dění mělo jistě vliv na budoucí vývoj. Pro Beneše musela být snaha odstavit ho od moci, kterou chtěl Švehla nepochybně iniciovat, určitým traumatem. Máme dochovanou jeho výpověď z roku 1943, z doby, kdy za Druhé světové války setrvával v londýnském exilu. Tehdy zrovna západní vojska dosáhla úspěchu v boji proti italskému fašistickému režimu, spojenci Hitlera. Dosud vzývaný italský fašistický diktátor Mussolini musel utéct z Říma pod patronát Německa. Rozradostněný Beneš na to reagoval a dle záznamu prezidentského kancléře Smutného z 26. července 1943 řekl, že ve své době byli Mussolinim naši pravicoví představitelé strašně okouzleni. To měl být případ Benešova dobového rivala, diplomata Štefana Osuského, blízkého agrární straně a představitele národní demokracie Kramáře. Měli se pod vlivem údajných Mussoliniho úspěchů vyslovovat pro fašismus. Nebyli však podle Beneše jediní.

„Jak byli u nás lidé popleteni, to byl Švehla. Neříkal jsem Vám tu historii z r. 1933()?, když se uzdravil a myslel, že zase půjde do politiky? On tehdy byl úplným už fašistou…poukazoval, že u nás musíme změnit systém, že si musíme vzít příklad z Mussoliniho, Gömböse. A taky že se to bude dělat až zase převezme on vládu. Pak si pozval taky Čapka a tomu to všecko řekl na plno. Čapek byl vrták, ale dobré vůle. Švehla mu to všechno vykreslil a hlavně pak: Beneš musí pryč - z počátku může být třeba ministrem pošt, ale pak musí vůbec pryč z vlády. A jděte, řekněte to všechno presidentovi. A Čapek šel. Do Topolčianek (kde Masaryk pobýval - pozn. P.A.) *Tam to všechno vyklopil presidentovi. Ten ho vyslechl a řekl mu: Beneš je tady, jděte a všechno mu to řekněte tak jako mně. Čapek ke mně přišel, začal, nechtělo to z něj ven, to co Švehla řekl o mně, ale nakonec mi vyklopil všechno. Já to poslouchal a pak jsem Čapkovi řekl všechno, co jsem si o Švehlovi myslel. A nakonec jsem ho...“*[13] Záznam bohužel není dokončen, co ho nakonec Beneš už se asi nedozvíme.

O situaci svědčí tento záznam dobře, i když není úplný. Někteří se v pozdějším hodnocení pozastavovali nad příkrostí Benešových slov vůči Švehlovi, nad tím, že ho označil za fašistu. Hanzal vyjádřil přesvědčení, že citovaný záznam si vymyslel kancléř Smutný.

[12] BROKLOVÁ, TOMEŠ, PEHR, Agrárníci, s. 118-123.
[13] DOKUMENTY Z HISTORIE I, č. 293, s. 355-356.

„Beneš to prostě říci nemohl, protože taková nehoráznost nepatřila k jeho stylu.“ Smutný podle Hanzala není důvěryhodný, po roce 1945 tak jako tak spolupracoval i s komunisty.[14] Tento Hanzalův přístup je čirou spekulací. Mějme na paměti, že se jednalo o záznam soukromého vyjádření, ve kterém Beneš neměl určitě daleko k jadrnému vyjádření toho, co si o svém politickém rivalovi myslel. V takovém typu výroku se mnohdy vlastní přesvědčení i přežene, s tím můžeme počítat. Záznam vyjadřuje to, jak se Beneš o Švehlovi vyjadřoval ve svém domáckém prostředí. Na levici tehdy bylo běžné, že se demokratickým občanským politikům do fašistů občas nadávalo, stejně tak tehdy mluvili na pravici o představitelích levice v duchu, že jsou s komunisty. Jednalo se o standartní součást dobového politického slovníku. Celkově jsou i jiná svědectví o tom, že vztah Beneše a Švehly byl špatný. Tohle je jedno z nich a na další narazíme.

Agrární interpretace k uváděnému Benešovu výroku a k vzájemnému poměru Švehly a Beneše je také k nalezení. Říká zhruba toto: *„při své povaze neuměl Beneš překonat kritický vztah Švehlův nějakou velkomyslností vůči odpůrci. Zvláště těžce nesl soud v roce 1933, když se uzdravující Švehla chystal převzít otěže vlády a byl rozhodnut, aby Beneš odešel z úřadu ministerstva zahraničí v obvinění, že utajuje před národem skutečnou mezinárodní situaci československého státu ve snaze nepoškodit vlastní pověst správce zahraničního úřadu. Benešova neodpouštějící odveta zasažené nedůtklivosti zašla příliš daleko, když podle londýnských záznamů kancléře Smutného označil Švehlu za fašistu. Tím se snížil k nespravedlivému útoku osobnímu na památku Švehlovu, i když dobře věděl, že Švehla byl...vyznavačem demokracie.“* Je připomenuto, že to byl Švehla, který roku 1926 v zemi rozpínání fašismu zastavil.[15] Z toho, co tu bylo dosud řečeno, nám musí utkvět v paměti, že Beneš a Švehla představovali soupeře, kteří měli jít do budoucna proti sobě. Pro pochopení pozdějšího vývoje se jedná o důležitý poznatek.

Věnujme se nyní více samotné agrární straně. V této práci bude asi nejčastěji citován její ústřední orgán, deník Venkov. Jaký měl tento list charakter na konci roku 1933, před Švehlovým úmrtím? Jeho šéfredaktorem byl senátor Vraný, člověk patřící k nejhorlivějším stoupencům agrárního hnutí, velký radikál. Venkov sám měl v protikladu k osobě svého šéfredaktora celkem umírněný charakter a nedá se také tvrdit, že by byl příliš komerční. Hodně informuje o dění v souvislosti s agrární stranou, o projevech agrárních předáků, stejně jako ostatní agrárnické tiskoviny se hodně věnuje zemědělství a zemědělcům. Chce jim pomáhat různými radami a postřehy. Občas nacházíme na stránkách Venkova nějaké

[14] JOSEF HANZAL, Antonín Švehla, H&H, Praha 1993, s. 38.
[15] HOVORY, s. 37.

polemiky s ostatními z koalice, nejsou ale přehnaně vyhrocené, takové novinové polemiky jen patřily ke každodennímu politickému koloritu.

14. listopadu 1933 nacházíme ve Venkově zmínku o budoucím vůdci německé pronacisticky orientované menšiny v Československu, Konrádu Henleinovi. Je s nadhledem líčeno, jak se s ním původně nepočítalo, vůdcem Němců se měl stát poslanec Peters, ten se ale zkompromitoval nějakou aférou. Teď se tedy představuje jako nový vůdce jednotné německé fronty tvořící se proti německým vládním stranám učitel tělocviku Henlein. Má prý schopnosti vůdce.[16] Ve stejný den, 14. listopadu, nacházíme ve Venkově zároveň i referát o projevu Rudolfa Berana v Táboře na schůzi z 12. listopadu. Zprávami tohoto druhu byl Venkov vyplněn pořád, z Beranova projevu si můžeme udělat představu, jakým způsobem se tehdy strana prezentovala. Mluvil v něm o zahraniční politice. Přál si užší spojenectví Československa s Polskem, připomínal, že Německo a Rakousko jsou neklidné. Zdůrazňoval, že Francie a Británie stojí jednotně za námi. Kromě zahraniční politiky se zmiňoval, jak už bylo pro jeho stranu typické, o situaci v zemědělství, a dále se dotýkal různých dalších současných politických problémů.[17]

13. prosince 1933 Venkov přináší smutnou zprávu, pro agrární hnutí i pro republiku. Na první straně se objevuje Švehlova fotografie s oznámením, že včera, 12. prosince 1933 v 16 hodin a 5 minut, Antonín Švehla zemřel. Této události je věnováno prvních pět stránek novin. Připomíná se, jak k této události došlo nečekaně po předchozím zlepšení a Venkov je vyplněn projevy jednotlivých osobností ke Švehlovu úmrtí. Nacházíme líčení Vraného o úmrtí a soustrastný telegram prezidenta Masaryka. Švehlovi se věnuje Venkov i ostatní agrárnické noviny ještě nějakou dobu. Venkov o Švehlovi mluví více ještě týden, v každém čísle je nekrologům a soustrastným telegramům věnováno několik prvních stránek, v menší míře se pak Švehlovo úmrtí zmiňuje ještě do konce roku. Venkov ze 16. prosince informuje o tom, že 15. prosince se konal Švehlův pohřeb v Hostivaři, kde se Švehla narodil a žil. Účastnil se ho i prezident Masaryk. Je líčen projev Rudolfa Berana nad Švehlovou rakví. Beran Švehlovi slibuje „*že splníme Tvůj odkaz*“, budeme držet při sobě, působit pro agrární demokracii, hájit národ a republiku. „*Půjdeme ve Tvém duchu a za Tvými příkazy a uchováme Tvoji světlou, velikou památku od pokolení do pokolení*.“[18] Jak uvidíme, Beran tento slib z větší části nedodrží.

[16] *Konrád Henlein se představil*, VENKOV 14.11.1933, roč. 28, č. 266, s. 2.
[17] VENKOV 14.11.1933, roč. 28, č. 266, s. 2.
[18] *Slavný slib u rakve Švehlovy*, VENKOV 16.12.1933, roč. 28, č. 294, s. 3.

Na Štědrý den roku 1933 Venkov přináší asi vůbec nejvýznamnější příspěvky ke Švehlovu úmrtí. Je to jednak článek předního československého národohospodáře Karla Engliše, ale hlavně článek prezidenta Masaryka, kterého bychom si měli blíže všimnout. Nese název „Spolupráce se Švehlou" a celkově se v něm Masaryk vyjadřuje o Švehlovi pochvalně. Říká, že si ho vážil a že si se Švehlou věřili. „*Dorůstal a dorostl v státníka v našich poměrech formátu nezvykle velikého. Památka na mnoholetou spolupráci se Švehlou je mi milá a drahá...Náš nový stát je šťasten, že mu osud v pravý čas dal pracovníka a státníka, jako byl Švehla*." Masaryk se elegantně vyjádřil i k názorovým neshodám, které mezi nimi panovaly a poukázal, proč se přes ně dokázali přenést: „*patří ku charakteristice té naší spolupráce, abych pověděl, že jsme ve své práci šli za stejným cílem: bylo to jako v tom krásném přirovnání řeckého filosofa: Když dva mužové se spolu dokopávají zlata, nevadí jim, jestliže v úsilné práci jeden o druhého zavadí*."[19]

Takový byl Masarykův názor na Švehlu vyřčený veřejně na stránkách tisku. Nacházíme ale prezidentovo zákulisní vyjádření o Švehlovi, které může být i více vypovídající než tvrzení veřejné. Dle hradní archivářky Gašparíkové-Horákové Masaryka zpráva o Švehlově smrti nevyvedla z rovnováhy, jako ho z ní nevyvedly jiné věci. Chvilku poté, co se ji dozvěděl, napsal paní Švehlové upřímný soustrastný telegram. Při večeři v Lánech v den jeho úmrtí se o Švehlovi mluvilo. Masaryk vzpomínal na práci s ním, na návštěvy v Hostivaři, kam za ním jezdil, na rozhovory, které spolu vedli a „*na chorobu, počas ktorej sa videli málo. Na určité Čapkovo nadšenie pre Švehlu i na jeho údajnú charakteristiku T. G. Masaryka, charakteristiku z posledných čias, ktorú Čapek, při všetkej oddanosti k Švehlovi a diskrétnosti nezamlčal: „Masaryk je milý v očích, ale tvrdý v ústech - jen se podívejte na něho.*"" Masaryk to probíral, připomínal, jak Švehla na rozdíl od něj vyznával ateismus a podle některých „*za nemoci ztratil kontakt, tím jistě i objektivní názor. Slyšel jsem, že prý příkře odsuzoval politiku Benešovu. Byl izolován*." Kromě narážky na předchozí spor Švehly s Benešem se mluvilo i o agrárnících. Padl zdá se následující názor: „*jaký bude další vývoj strany? Snad to, že odešel imaginární předseda, přinese jisté vyjasnění*."[20]

Vyjasnění skutečně mělo přijít, ale agrární straně a možnosti prosazení její politiky nepřispělo. Antonín Klimek správně podotýká: „*Zdálo se, že Švehlova smrt odvalila balvan z Benešovy cesty za prezidentstvím*."[21] Beneš se poté, co Švehla umřel, mohl právem považovat za nejvhodnějšího kandidáta na Masarykova nástupce, agrárníci mu nemohli

[19] T. G. Masaryk, *Spolupráce se Švehlou*, VENKOV 24.12.1933, roč. 28, č. 301, s. 1.
[20] ANNA GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, U Masarykovcov. Spomienky osobnej archivárky T. G. Masaryka, Academic Electronic Press, Bratislava 1995, s. 214-215.
[21] ANTONÍN KLIMEK, Boj o Hrad /2./ Kdo po Masarykovi?, PANEVROPA, Praha 1998, s. 376.

postavit alternativu. Příští prezidentská volba proběhla hned v květnu 1934. To byl příliš brzký termín na to, aby se mohla Benešova kandidatura připravit. Agrárníci a někteří další by ji nezkousli. Prezidentem byl tedy znovu zvolen Masaryk, kterému bylo už 84 let a jeho zdraví nepatřilo k nejlepším. Stalo se tak slavnostní většinou, kdy se proti němu výrazně stavěli jen komunisté. Ti přišli s heslem: „ne Masaryk, ale Lenin“. Tvrdili, že Masaryk je mužem buržoazie, na prezidentství ho prý prosazují strany mešťácké, tedy pravicové, a sociálfašistické, tedy socialistické.[22] Není jasné, jak do této komunistické charakteristiky jednotlivých stran podporujících Masaryka zapadala zemědělská agrární strana. Rok 1934 patří ještě k období, kdy nechávali komunisté agrárníky na pokoji a útočili hlavně na demokratickou levici. To se mělo časem změnit.

Agrární strana vstupovala do roku 1934 s dlouholetou tradicí, která mohla určovat její cestu, ale bez viditelného vůdce. Tato práce se pokouší objasnit, jaká v tomto období strana byla. Nejprve se ptejme, jaké měla priority, jaký byl její program. Konkrétních programových dokumentů ze třicátých let mnoho nenacházíme. Přitom různých agitačních agrárních publikací a jiných materiálů v té době vzniklo docela mnoho. Do dnešního dne se ale málokdy dochovaly. Nedostatek dokumentů agrární provenience je způsoben především tím, že strana brzy přestala být v kurzu. „*Tento stav do jisté míry zapříčinila i nedostatečná pozornost vedení strany k dokumentaci vlastní činnosti*.“[23] Následující text se pokusí na agrární program a orientaci strany průběžně poukazovat. Zkusí při líčení dobového dění posbírat jednotlivé útržky, kde jsou priority strany vidět. Její orientace byla ve své době prezentována mnohými články, které budou připomenuty a zároveň některými publikacemi. Program strany bude připomínán v souvislosti s různými dobovými událostmi.

Další věcí, které se chce tato práce věnovat, a kterou je dobré si ujasnit, je vymezení jednotlivých proudů v agrární straně a definování toho, o co tyto proudy usilovaly. K této problematice už se vyjadřovalo mnoho autorů. Jaroslav Rokoský říká: „*jako v každém politickém seskupení, tak i ve straně agrární byly různé názorové proudy, směry a křídla. Nebyly však výrazně vyhraněné. S odchodem Švehly se jednotící linie udržovala obtížněji*.“[24] Strana určitě měla ideje, které ji sjednocovaly, mluvila za zájmy venkova, za společné zájmy zemědělců. Z následujícího líčení budeme moci rozpoznat, že základní jednota v agrárním hnutí, jednota navenek, vždy přítomna byla. Rokoský navrhuje rozdělení agrárníků na

[22] ARCHIV KANCELÁŘE PREZIDENTA REPUBLIKY (dále jen AKPR), sign. T 22/21, k. 18, Informační buletin č. 7 z 10.5.1934.
[23] POLITICKÉ PROGRAMY, s. 7.
[24] JAROSLAV ROKOSKÝ, Kdo po Švehlovi? Tichý zápas o nástupnictví v agrární straně, in: Svět historie - historikův svět. Sborník profesoru Kvačkovi, Technická univerzita v Liberci, Liberec 2007, s. 319.

umírněné a konzervativce, tedy víceméně na levici a na pravici. Připomíná, že hranice mezi křídly ve straně byly dosti rozostřené[25], což nepochybně platí. Ještě uvidíme, jak těžko lze některé jedince po bližším seznámení s tehdejším děním do jednotlivých proudů zařazovat. A to mluvíme o hlavních předácích strany. Dalším možné dělení agrárníků představuje už připomínané rozdělování na hradní a nehradní (protihradní). Na první pohled se zdá, že toto členění se překrývá s dělením na umírněné a konzervativce. To sice většinou platí, není to ale pravidlo, na které se můžeme úplně spolehnout. Už vůbec si nepleťme předešlé členění strany s jejím sociálním složením, s existencí frakce velkostatkářské a malorolnické. Mnozí zástupci konzervativní skupiny reprezentovali ve straně malorolníky, zatímco nejumírněnější z agrárníků patřili k velkostatkářům.

Jiný pohled na členění strany předkládá Josef Harna, který agrárníky v meziválečném období dělí na křídlo vedené Švehlou, které stranu chtělo vést do středu a na pravici. K Švehlovu křídlu se hlásili Udržal, Bradáč a jiní. K pravici *„stále zřetelněji inklinoval J. Vraný a ve 30. letech i R. Beran.“*[26] Jak uvidíme, pravicová orientace Berana je dost nejistá. Výše citovaný Jaroslav Rokoský ji ve svém díle zpochybňuje.[27] Stejně tak může být diskutována i orientace Švehly a většiny ostatních, dokonce i Vraného. Harna líčí charakter agrární strany v pošvehlovském období následujícím způsobem: *„Otevřená kritika stran a stranictví směřovala stále výrazněji proti agrární straně. Ne z toho důvodu, že by šlo o stranu antidemokratickou, ale proto, že jako jedna z dosavadních opor parlamentně demokratického systému vzbuzovala stále větší pochybnosti o pevnosti svých postojů. Bylo zřejmé, že v ní probíhá pro demokracii nebezpečný pohyb, a to především ve špičkách stranického vedení. K demokratickému křídlu strany je třeba počítat Milana Hodžu, i když nebyl zcela typickým představitelem demokratického politika. Hodža ovšem ve straně, poté kdy se v roce 1935 stal předsedou vlády, ztrácel vliv. Do popředí se dostával Rudolf Beran, vysoce pragmatický politik, který vážně usiloval o navázání kontaktu s krajně pravicovými elementy. Navenek byla strana natolik nečitelná, že ani bedliví pozorovatelé jejího zasahování do veřejného života nebyli schopni rozpoznat, kam tato strana směřuje.“*[28]

Kam agrární strana směřovala ještě uvidíme. Komunistický pohled rozděluje agrárníky taktéž na umírněnější (liberální) a na pravicové. Od předchozích se tento pohled liší tím, že

[25] Tamtéž, s. 321.
[26] JIŘÍ MALÍŘ, PAVEL MAREK A KOL., Politické strany, I. Díl, Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004, Doplněk, Brno 2005, s. 579.
[27] Viz. například JAROSLAV ROKOSKÝ, Rudolf Beran a jeho doba, disertační práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2004, s. 316.
[28] JOSEF HARNA, Krize evropské demokracie a Československo 30. let 20. století, Historický ústav AV ČR, Praha 2006, s. 130-131.

k pravici řadí rozhodnou část agrárního vedení, čímž se má podtrhnout reakční charakter strany. K pravici je řazen Vraný, Beran, Halík Staněk a Stoupal, kteří k ní jsou přiřčeni i jinými autory, dále je k ní ale řazen i Milan Hodža, Josef Černý, Zadina či Klindera[29], jejichž začlenění k pravici je diskutabilnější. Klimek se o křídlech agrární strany vyjadřuje podobným způsobem, jako většina ostatních autorů. Připomíná existenci silnějšího protihradního křídla ve straně, ale tvrdí, že nepředstavovalo jednotný ideologicky vyhraněný proud. Charakterizoval ho odpor proti „přisluhování Hradu" a snažilo se o utvoření vlády bez socialistů a zvětšení role agrárníků ve státě. K dosažení těchto cílů představitelé protihradního tábora ve straně osnovali jen mlhavé plány. *„Někteří agrárníci...pošilhávali i po totalitních vzorech, všeobecně...mluvili o „demokracii agrární", kde „zdravý venkov" dá vzor degenerovaným městům."*[30]

Nejnovějším příspěvkem, který se důkladněji věnuje charakteru agrární strany ve třicátých letech, je práce Evy Broklové. Řeší, jestli lze u agrárníků mluvit o tom, že by se přikláněli k fašismu. Na tuto otázku odpovídá, že až na výjimky se tak neděje.[31] Podobně jako předchozí autoři mluví Broklová o dvou křídlech ve straně. Většinové hradní křídlo mělo představovat její demokratickou část. Druhé stojící proti Hradu bylo nedůvěryhodné, nerealistické, neklidné a vyznačovalo se touhou po korekturách vnitřní a zahraniční politiky Československa.[32] Broklová se vyjadřuje i následovně: *„ráda bych poznamenala, že je třeba rozlišovat českou a slovenskou část republikánské strany a že **slovenská část agrární strany** byla loajální, státotvorná."*[33] Je pravda, že v líčení mnohých autorů nejsou slovenští agrárníci viděni problematicky, považují se za demokraty. Tento předpoklad je ale nutné ověřovat, ne ho nekriticky přijímat. Tato práce později ukáže, v čem konkrétně (a jestli vůbec) se čeští a slovenští agrárníci odlišovali.

Co se týče členění agrární strany na křídla, popsali jsme si, jak k tomu přistoupili jednotliví autoři. Já bych k této problematice rád podotkl, že agrární stranu šlo vždy dobře rozčlenit, pokud byla viděna očima strany jiné. Dělení agrárníků dle jejich vztahu k Hradu je postavené na tom, jaký měli vztah k socialistům. Ze vztahu k jednotlivým levicovým stranám vyplývá dost i dělení agrárníků na umírněné (liberální) a konzervativce. Zajímavé je, že svým způsobem členili agrárníky například také lidovci, na což se zapomíná. S tříděním agrárníků

[29] DANIELA PELČÁKOVÁ, Agrární strana v roce 1938, diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, vedoucí práce: PhDr. O. Novák, Praha 1988, s. 3-4.
[30] KLIMEK, Boj o Hrad /2./, s. 383-384.
[31] BROKLOVÁ, TOMEŠ, PEHR, Agrárníci.
[32] Tamtéž, s. 69.
[33] EVA BROKLOVÁ, Česká politická pravice a krize 30. let, in: Na pozvání Masarykova ústavu 5, Masarykův ústav - Archiv AV ČR, Praha 2007, s. 106.

socialisty na ty přijatelnější a méně přijatelné se lidovecký pohled někdy shoduje, někdy ne. Oba za umírněného (a tedy přijatelného) označovaly Hodžu, lidovci však podobně hodnotili třeba sobě blízkého Josefa Zadinu, který byl levicí viděn jako konzervativec. Pokud si uvědomíme, že agrární strana byla vždy nějak rozčleňována očima svých oponentů (i když její jednotlivá křídla se proti sobě samozřejmě také vymezovala), pochopíme, proč nemohli být konkrétní agrárníci s čistým svědomím zařazeni k žádnému stranickému proudu, proč byly hranice mezi proudy rozostřené. K ostatním stranám měli vždy agrárníci vztahy různé, ty je pak hodnotily odlišně. Pamatujme na to, že snaha dělit agrární stranu i jiná hnutí na křídla se musí kriticky vypořádávat s dobovými vztahy mezi jednotlivými stranami, ne vždy všechno přejímat. Členění agrárníků, která tu byla představena, v práci ještě zazní. Uvidíme, že každé bylo ve své době někým použito.

Když už se tu řešila problematika dělení agrární strany, věnujme se zároveň i konkrétním jedincům, kteří stranu měli vést. Rok 1934 přinesl určité změny proti předchozímu období. Lze pozorovat nástup některých novějších tváří, ve vedení ale stále zůstávají hlavně představitelé strany ze starších dob. Po Švehlově úmrtí agrárníci vygenerovali dva nejvíce vyčnívající vůdce, Rudolfa Berana a Milana Hodžu. Jednalo se o politiky, kteří byli s agrárním hnutím svázáni už dlouho. Zkusme si tyto muže blíže představit.

Hlavním vůdcem strany po Švehlově odchodu se stal Beran. Pokud se někdy mluví o obratu agrární strany doprava a o jejím příklonu k fašismu, pojí se s jeho jménem. „*Ztělesněním této politiky se stal zvláště Rudolf Beran, muž průměrný a z hlediska politického a morálního problémový, spíše stranický aparátník než opravdový státník. Neštěstím bylo, že se Beran a další agrární politici zkompromitovali určitou sympatií k nacistickému Německu a zjevnou podporou statkářů, průmyslníků a nedbáním zájmů a potřeb drobných a chudých vrstev venkova a měst.*“[34] Musí se poznamenat, že toto líčení je od dobové reality hodně odtrženo. Jak uvidíme, Beranova politika byla jiná. Toto hodnocení je ovšem hodně rozšířené a když už ho tato práce popírá, pokusí se při líčení pozdějších událostí objasnit, jak vzniklo.

Beran byl poměrně malý, 162 centimetrů vysoký hnědooký muž, který se narodil roku 1887 v obci Pracejovice. Ta se nacházela na jihu Čech poblíž Strakonic.[35] Beran vyrůstal v relativně chudých poměrech v rodině malorolníka a vesnického hospodského. Období dětství a mládí se později věnují paměti, které před smrtí začal sepisovat.[36] Od mlada působil

[34] HANZAL, Antonín Švehla, s. 49.
[35] Údaje o Beranovi dle NÁRODNÍ ARCHIV ČESKÉ REPUBLIKY (dále jen NA), f. Nár. S, k. 62, složka (dále jen sl.) R. Beran (poř. č. 1-7), č. Z-11810/1564-45, věnována je mu biografie ROKOSKÝ, Rudolf Beran, Rokoského práce je zároveň publikována v řadě tematických článků.
[36] Paměti uloženy v ARCHIV BEZPEČTNOSTNÍCH SLOŽEK (dále jen ABS), f. S, sign. S-508-1.

v agrární straně. Postupně se v ní propracovává na vyšší místa. Beranovým největším koníčkem se stává myslivost, rád trávil čas na posedu a aktivně se účastnil se honů. Tento koníček mu zůstal i v době, o které mluvíme. Z let 1934-1938 nacházíme řadu pozvánek Berana na různě konané hony.[37] Těch se tehdy často účastnili přední agrární, ale i někteří jiní politici. Beran nekouřil, jen málo pil a prostě se oblékal.[38] V republice se přesunuje do vrstvy větších pozemkových vlastníků, je jedním z těch, kteří se obohacují na proběhlé pozemkové reformě. Stává se jedním z tajemníků své strany.[39] Platí za kompromisního, je ve straně přijatelný jak pro umírněné, tak i pro konzervativce.[40]

Patří ke stoupencům Antonína Švehly, bývá považován za jeho oddaného žáka. Jeho slabiny představuje nedostatečné vzdělání a malá znalost zahraniční politiky. V tom se svému učiteli dost podobá. Beranovi se také vytýkalo, že podléhal nepříliš důvěryhodným lidem. Obecně platilo, že byl ke všem dosti vstřícný, chtěl lidem pomáhat a jednal přímo. Někdy to bylo jeho výhodou, někdy nevýhodou. Jan Rataj líčí Berana následovně, byl to „*výborný organizátor, dobrý řečník na veřejných shromážděních, obratný zákulisní vyjednavač a praktik. Měl prý nadprůměrnou paměť, na tváři věčný úsměv. Dovedl si získat i sociálně slabé vrstvy svým patriarchálně otcovským postojem k jejich problémům*." Pozdější prezident Hácha prý o něm řekl, že je to chytrý hospodský. „*Jeho koníčkem bylo budování agrotechnicky vzorného hnojiště na rodné usedlosti v Pracejovicích a psaní kuchařek.*"[41]

Ve své straně se stal Beran poměrně oblíbeným a navzdory dnešnímu přesvědčení platil dlouhou dobu za přijatelného i u koaličních partnerů. To, co se o něm dnes často můžeme dočíst, tedy že chtěl jít proti linii Hradu, ostřeji doprava a že sympatizoval s fašismem a s nacistickým Německem, je především výsledkem čtyřicetileté soustavné komunistické dezinterpretace tehdejšího vývoje. Při líčení dobového dění v této práci bude ještě dobře vidět, jaká byla skutečná Beranova role, stejně jako se poukáže, jakou roli hráli jiní. Uvidíme, že dnešní převažující výklad Beranovy činnosti je nejblíže tomu, jak o něm ve třicátých letech mluvili komunisté. Ostatní včetně socialistů už o Beranovi hovořili poněkud jinak a zde se také přiblíží jak. Komunistická dezinterpretace jeho politiky je často nekriticky přijímána, například i ze strany pravice v období po roce 1989. Tato pravice pocítila touhu se k agrárnímu vůdci přihlásit, sympatizuje s ním, přitom ho ale chápe špatně. Hlásí se k jeho politice, jak ji charakterizovali komunisté, tu ovšem Beran nezastával.

[37] Například v NA, f. Rudolf Beran, k. 13, sl. Pozvánky na hon.
[38] ROKOSKÝ, Kdo po Švehlovi?, s. 333.
[39] ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 115.
[40] DANIEL E. MILLER, Antonín Švehla - mistr politických kompromisů, Argo, Praha 2001, s. 210-211.
[41] JAN RATAJ, O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v Druhé republice 1938-1939, Karolinum, Praha 1997, s. 25.

O Beranovi se v devadesátých letech 20. století psalo i následující: *„Když se ve třicátých letech začala nad Československou republikou stahovat mračna, neviděl Beran jiné východisko, než pozměnit naší zahraničněpolitickou orientaci a stejně tak i ve vnitřní politice obrátit kurz více doprava*.“[42] Tvrdí se, že *„Beran, na rozdíl od Švehly, nepokládal koalici s reformistickými stranami za státní nezbytnost*“, i když si Švehly vážil.[43] Toto tvrzení působí dosti komicky, když si uvědomíme, že Beran od koalice se socialisty za první republiky nikdy neustoupil a hájil ji, zatímco Švehla stál ve dvacátých letech za vznikem vlády občanské, ve které socialisté nezasedali. Sám Beran, když byl po válce souzen za své činy, připomínal, že prosazoval něco úplně jiného než co se mu připisuje.

I když je pravda, že v druhé polovině čtyřicátých let pod tlakem levice musel prezentovat svoje postoje za co nejumírněnější, vyjádřil je celkem správně: *„Pan národní prokurátor uvádí, že já jsem hlásal politiku přátelskou Německu, Itálii a Polsku a napadal naši zahraniční politiku opírající se o přátelství s Francií, Anglií a Sovětským Svazem. Kdy? Kde jsem to hlásal? - Já hlásal, slavný národní soude, až do okupace politiku koaliční*.“[44] Navzdory tomu, že dodnes byly v intencích dobového komunistického pohledu na Berana napsány už celé stohy literatury, není dobré ho následovat. Z větší části je zmíněný pohled obecně přijímán a je v jeho duchu psáno, výjimku tvoří především literatura agrární provenience, která Berana naopak zuřivě hájí a snaží se ho idealizovat. Myslím, že pro většinu odborné historické obce i ostatní společnosti nechtějící se na tehdejší dění dívat stranickýma a komunistickýma očima by možná bylo na čase staré zažité výklady věci opustit.

Berana a jeho orientaci ve třicátých letech nám může lépe přiblížit Šimkova oslavná publikace, která o něm byla napsána.[45] Berme ji samozřejmě poněkud s rezervou, líčí ho až moc nekriticky. Vznikla v souvislosti s tím, že Beran slavil roku 1937 padesátiny. Obsahuje předmluvu Jana Stockého, který s Beranem od roku 1924 pracoval na ustavení nepolitického Národohospodářského sboru jihočeského. Na něm se podíleli jako jihočeští rodáci. Podle Stockého je Beran činorodý člověk. Mluví *„o jeho lidském založení, pomáhat, i o jeho přehlížení prázdných formalit a hledání jádra a smyslu každé věci. Bylo mu i vyčítáno a je mu snad ještě vyčítáno, že nedovede dost odmítat, uzavírat a isolovat se od těch, kteří k němu přicházejí a dožadují se pomoci. Jak jsem pana předsedu poznal, nevěřím, že mu hluboce lidské založení dovolí, aby se změnil*.“ Beranovi *„není nic dražší než osvobozený stát. Celou*

[42] ROMAN JOHN, K politické činnosti Rudolfa Berana, diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, vedoucí práce prof. R. Kvaček, Praha 1996, úvod.
[43] Tamtéž, kapitola II.
[44] OBHAJOVACÍ ŘEČ RUDOLFA BERANA PŘEDNESENÁ PŘED NÁRODNÍM SOUDEM 28. A 29.3.1947 (1. část), in: Střední Evropa 1991, roč. 7, č. 21, s. 119.
[45] RUDOLF GUSTAV ŠIMEK, Rudolf Beran, Jihočeský tisk, Praha 1938.

svou mimořádnou energií usiluje, aby to byl útvar, v němž by všichni lidé dobré vůle našli klidný a spokojený domov. Sám nebojácný a houževnatý nevyhledává bojů, nýbrž spolupráci. Je si vědom své síly; nemusí podceňovat jiné."[46]

Publikace líčí Beranovo dětství a připomíná, že jeho rodné Pracejovice se nacházely asi hodinu cesty od Strakonic. Tam chodil Beran do obecné školy a časem i do školy měšťanské a hospodářské. Učil se dobře. Horlivě čítával noviny koupené ve Strakonicích, i ty socialistické, a poučoval se o politické situaci. Časem se stává řečníkem na zemědělských schůzích, v šestnácti letech mluví před 500 lidmi. Je vidět, že má řečnický talent.[47] Osvědčuje také talent organizační, pomáhá agrární straně a je přijat do jejího sekretariátu. Švehla si ho vybírá a od roku 1906 už se Beran podílí na velkých organizačních počinech, chystání voleb a podobně. Je snad trochu propagandisticky připomenuto, že za války patřil Beran v očích Rakouska k podezřelým a poté se líčí, jak se zapojuje do práce československého parlamentu.[48] Šimkova Publikace se dále ztáčí zpět k popisu Beranovy práce pro jihočeský region. „*A právě v jihočeské námaze Beranově, jež je nad síly normálního člověka, v jeho činorodé lásce k rodnému kraji, v jeho pohotovém koncipování plánů a okamžité realisaci, tkví jeho velikost*."[49] Je připomenuto, že zmíněný Národohospodářský sbor jihočeský funguje dobře. Podílí se na něm hlavní politické strany a slouží obecnému zájmu.

Šimkova kniha popisuje, jak Beran stále pilně pracuje, v 7.30 ráno lze pravidelně pozorovat, jak jede jeho auto z vily v Benešovské ulici na Vinohradech po Korunní třídě. Před tím než vyjede ven už v bytě Beran diktuje dopisy a pak je do večera v jednom kole. Chová se zdvořile a vlídně, i když má naspěch.[50] Mezi akcemi, kterých se účastní, přejíždí autem. V autě čte noviny, což mu zůstalo z dětství. „*Jedinou soukromou vášní poslance Rudolfa Berana je lov*." První pušku dostal asi v sedmnácti letech. Publikace o něm tvrdí, že „*míří chladnokrevně a střílí přesně*." Před válkou Beran procestoval carské Rusko až na Kavkaz, jel i do Skandinávie. Poučil se o místním zemědělství. Publikace zmiňuje i členy jeho rodiny. Manželka Marie Beranová pochází z rodů statkářských Pilařů z Nymburska a zastává pozici ženy v domácnosti. Beran má také dva syny, tehdy dvacetiletého Rudolfa, který studuje práva a devatenáctiletého Břetislava, který má zdědit hospodářství.[51] Tak zhruba vyhlížela publikace, která se snažila Berana přiblížit a zpopulárnit.

[46] Tamtéž, s. 7-10.
[47] Tamtéž, s. 16-17.
[48] Tamtéž, s. 18-20.
[49] Tamtéž, s. 23.
[50] Tamtéž, s. 28.
[51] Tamtéž, s. 29-30.

Ce se týče Beranova vedení agrární strany, existuje spousta dokladů o tom, jak zastával ve vztahu k prostým členům hnutí roli jejich patrona a obhájce. K Beranovi směřovala řada dopisů, kde se prosilo o jeho intervenci a pomoc. Mnozí se na něj například obraceli s žádostí, aby je nebo jejich příbuzné doporučil k získání nějakého pracovního místa. Beran pomáhal i jinak. Ve věci dítěte pana Hovorky z Pracejovic, které bylo hluchoněmé, se Beran i skrze stranické instituce přimluvil, aby se mohlo dostat do ústavu s odpovídající péčí. Pan Hovorka získal po Beranově intervenci možnost své dítě léčit.[52] Mnohokrát dostával Beran dopisy s projevy díků, z těchto dopisů je patrné, že mnoha lidem s jejich problémy skutečně pomohl. Spoustu takových dokumentů najdeme v Beranově osobní korespondenci z dob meziválečného Československa.[53] Snadno rozeznáme agrární původ většiny z nich. Při závěrečném loučení je v nich uváděna fráze „s republikánským pozdravem“, kterou agrárníci ve stranické korespondenci užívali.

Beran působil jako patron zvláště vůči svému rodnému kraji. Přimlouval se za různé věci, které měly směřovat k jeho rozvoji, ke zlepšení životních podmínek jeho obyvatel.[54] Beranova aktivita jistě přispívala k tomu, že byl ve své straně oblíben a to i jejími prostými členy. Na druhou stranu, patronská aktivita v rámci svépomocného agrárního komplexu nijak nezvedala jeho popularitu v očích ostatní veřejnosti, v očích stoupenců druhých stran. Nacházíme doklady, že neagrárníci se dívali na všechno agrární dosti s nelibostí. Zlepšování pozic stoupenců agrární strany skrze agrární instituce a konexe mohlo vyvolávat u ostatních odpor, ne uznání. Nelze se tomu divit.

V roce 1937 měl Beran celkově ještě dobrou pověst, i u koaličních partnerů. Rozhodně nebyl vnímán jako konfliktní. To se mělo změnit na začátku roku 1938, kdy se stal více terčem kritiky i u některých nekomunistických stran. O tom si ještě povíme.

Další osobností, která patřila u agrárníků k nejvlivnějším, se stal Slovák Milan Hodža. Byl o devět let starší než Beran, narodil se roku 1878. Jednalo se o člověka mnohem více intelektuálního, než byl jeho český protějšek. V úplném protikladu k němu měl Hodža i určité koncepce a aspirace v politice zahraniční. Jako představitel Slováků se vyznamenal už v rakouském Zalitavsku před První světovou válkou, kde hájil zájmy své země proti Maďarům jako jeden z mála existujících slovenských poslanců. Udržoval určité vazby s nástupcem rakouského trůnu, poměr s Habsburky mu bude do budoucna ještě vytýkán. Patřil

[52] NA, f. Rudolf Beran, k. 13, sdělení tajemníka v záležitosti hluchoněmého dítěte p. Hovorky.
[53] Dopisy dokládající Beranovy intervence v NA, f. Nár. S, k. 66-67, sl. R Beran 1/69 nebo v ABS, f. S, sign. S-118 až S-122.
[54] Viz. NA, f. Nár. S, k. 66, sl. R. Beran 1/69. Korespondence - Strakonice 1927-1942 a NA, f. Nár. S, k. 66, sl. R. Beran 1/69. Korespondence. Obec Miloňovice, obec Pracejovice 1935-1941.

k těm slovenským představitelům, kteří souhlasili se spojením Čechů a Slováků v jednom státě. Jeho koncepcí ale nebyla existence jednotného československého národa, u něhož měla být slovenština jen jakýmsi jeho místním dialektem.

Na koncepci československé národní jednoty byla postavena první Československá republika. Hodža se ale ve třicátých letech, v době zostřující se mezinárodní situace pro Československo, snaží, aby byl slovenský národ jako samostatný uznáván. Mluvíme tu o jeho koncepci slovenské samobytnosti, která ovšem neměla ani náhodou vést k rozpadu československého státu. Před První světovou válkou patřil Hodža k radikálům, po vzniku Československa je řazen zase ke konzervativcům. Získává vlivné postavení v agrární straně, ve dvacátých letech se za ni stává ministrem, vystřídá pak několik resortů. Stojí za vznikem mezinárodní koalice občanských stran bez účasti socialistů, která vládla Československu v letech 1926-1929. Ze zákulisí je proti Hodžovi vedena Hradem aféra, která se snaží dokázat jeho korupci, to se ale celkem nedaří. Je jen na čas nucen opustit ministerské křeslo. S Hradem se brzy usmiřuje, objevuje se tu možnost jejich společného postupu.[55] Roku 1932 je Hodža jmenován ministrem zemědělství, v této funkci ho nacházíme po příští tři roky.

Hodžovu orientaci nám může dobře přiblížit zákulisní rozhovor, který vedl v září 1932 s Václavem Boučkem, stoupencem Hradu a hradním informátorem.[56] Hodža v rozmluvě připomíná, že kořen tehdejší zlé situace spočívá ve zlé situaci sedláka, což prý socialisté nechápou. Říká o sobě: „*jsem pokládán za pravičáka. Jsem konservativnější, nežli mnozí páni na levici. Byl jsem radikál, ale co před válkou bylo radikální, dnes se pokládá za konservativní. Myslím, že jsem našel správnou střední cestu*.“ Hodža připomíná, že s Hradem se liší třeba v názorech na náboženství a řešení problematiky národnostních menšin, slovenského problému, ale „*v nejdůležitějších* (věcech - pozn. P.A.) *jsem dělal a chci dělati politiku pana presidenta. Měl jsem i odchylné mínění, ale to je přece právo každého myslícího člověka...president nemá rád kejvalů*.“

Hodža se ohrazuje proti obviněním z korupce. Má prý jen chabé jmění. „*Má žena měla statek,- prodali jsme jej a vystavěli si v Praze chalupu. To je všechno, co mám, ale mé jméno je na směnkách, které činí miliony. Ty jsem podepisoval, abych umožnil existenci strany na Slovensku a abych zachránil bulharským sedlákům jejich družstevnictví*.“ Díky tomu se dostal do problémů. Prezident prý v jeho korupci nevěří. Hodža si stěžuje: „*je mi záhadou, jak jsem se já mohl dostat se Stříbrným do jednoho koše jako protihradní člověk.*“ Není korupčník jako

[55] Sblížení probíhá i skrze Karla Čapka, viz. AÚTGM, f. TGM, Republika, osoby, k. 416, sl. Hodža, Hodža Karlu Čapkovi ze 16.II.29.
[56] AÚTGM, f. TGM, Republika, osoby, k. 416, sl. Hodža, záznam ze dne 22. září 1932.

tento čím dál populističtější protihradní politik. Někdo Hodžovi po útocích hradních Lidových novin škodolibě řekl: „*ty děláš Masarykovu politiku a Lidovky z Tebe dělají korupčníka? Bylo by ovšem neštěstím, kdyby levé listy mě bránily tak, jako brání Udržala. Dělají z něho státníka. Naši lidé pak říkají: „Státníkem je ten, kdo hradu aportuje, ale nám nic nepřináší.*““ Udržala má sice Hodža rád, ale nyní už je jako premiér na odpis. Dále mluví o agrární straně a tvrdí, že ji zvládne, i takové protihradní konzervativce jako jsou Vraný a Staněk. Říká následující: „*svou stranou jsem si jist*.“

Po předchozím líčení by se mohlo zdát, že jestli měla agrární strana nějakého politika, který mohl nahradit Švehlu, byl jím Milan Hodža. Jak ale uvidíme, navzdory tomu, že se jednalo nepochybně o charismatickou osobnost, měl Hodža i svoje velké slabiny. Ty vysvitnou na povrch v následujícím líčení. Vytýkalo se mu, že je až moc velký bonviván, že má příliš velký zájem o ženské pohlaví a že neprojevuje takovou pracovitost a cílevědomost jako jiní. Agrární strana se musela po roce 1933 těžce rozhodovat, koho si postaví do čela. Jejím předsedou se nakonec stal Beran. Hodža získává brzy post ministerského předsedy. Po Švehlově smrti se neobjevil nikdo, kdo by tyto funkce ve svých rukách spojil obě.

Dosud se v tomto textu připomínalo, že se říká, že třicátá léta znamenala změnu v orientaci agrární strany a její obrat proti Hradu. Tento text tvrdil, že je nesmyslem podobnou změnu orientace spojovat se jménem Rudolfa Berana. Nicméně v jedné instituci spjaté s agrární stranou viditelnější obrat tímto směrem pozorovat můžeme. Jedná se o její oficiální tiskový orgán Venkov, který už tu byl výše citován. Šéfredaktorem Venkova zůstával Josef Vraný, muž narozený roku 1874. Patřil ke starší generaci budující agrární stranu už velmi dlouho. Byl to člověk ochotný vždy a ve všem vášnivě bojovat se soupeři své strany, spadeno měl hlavně na Beneše. Redakce Venkova se roku 1934 doplnila o nové členy, kteří přišli z bulvárních tiskovin Jiřího Stříbrného. Ten vedl ostře nacionalistickou a populistickou straničku nazvanou Národní liga. Sociálně demokratický deník Právo lidu 6. října 1934 líčí, že vedení Venkova se ujal bývalý šéfredaktor Stříbrného tisku dr. Ferdinand Kahánek.

Do Venkova si Kahánek přivedl i jiné, kteří se měli stát jeho redaktory - Ježka, Štědrého a Hrotka. „*Přeměnil Venkov tak, že se hodně podobá Expresu*“, bulvárnímu ligistickému plátku, ve kterém tito lidé působili předtím. Právo lidu nadhazuje, o čem se tehdy na demokratické levici uvažovalo, totiž že agrárníci se nezastaví „*před reformami tisku i ve směru, který budí jisté překvapení a obavy*.“ Podobná přeměna jako ve Venkově se údajně plánovala i pro brněnský agrární list Svobodu.[57] Jaký motiv mělo vedení agrární strany k

[57] PRÁVO LIDU 6.10.1934, roč. 43, č. 234, s. 2.

tomu, že tyto přeměny ve Venkově iniciovalo? Objevovaly se u něj sympatie k fašismu, ke kterému mohli cítit náklonnost lidé, kteří nyní byli do agrárního tisku přijímáni? Agrárníci vysvětlovali rošádu ve Venkově jinak. Před nástupem nových redaktorů měl dosti nekomerční charakter. Změna v redakci měla Venkovu zvednout náklad, do té doby dosti stagnoval. Příchod nových lidí v čele s ostříleným profesionálním novinářem Kahánkem měl chybějící komerčnost zajistit. Je samozřejmé, že se pak projevila i ve zvýšené kritice oponentů agrárníků, ale mnohé jiné metody pro zvýšení vlastní popularity, než tvrdou kritiku oponentů, politika doposud celkem nepřinesla. V tomto ohledu se dá počin agrárníků chápat.

Právo lidu z 10. října 1934 líčilo situaci kolem Venkova, jak se vyvíjela dále. V jeho redakci měla panovat nejistota. Nacházíme článek „Senátor Vraný odejde z Venkova?“ Ten je přejat z legionářského deníku Národní osvobození. Popisuje, jak se nyní Kahánek ve Venkově zařizuje, přišel tam se svou kohortou. „*Bylo zřejmo, že je to začátek věcí, které ještě přijdou*.“ Někteří redaktoři jsou nyní nuceni k odchodu a naznačuje se, že Venkov ztrácí dosavadní agrární ráz. „*Praví se, že také senátor Vraný, znechucen velice rozsahem změn v redakci Venkova, v němž pomalu nebude žádný skutečný agrárník, hodlá odejíti z místa šéfredaktora republikánského tisku*.“[58] Tento závěr je asi přehnaný, právě Vraný byl nejspíše tím, kdo Kahánka a další do Venkova prosadil.[59] Kahánek byl poměrně mladý člověk, narodil se roku 1896. Ve Venkově můžeme napříště najít mnoho jeho článků, které měly zřetelně protibenešovskou a pravicovou orientaci. V podobném duchu jako on psali i ostatní, co s ním přišli. Nová skupina novinářů určitě nevytlačila z listu všechny dosavadní. Nacházíme v něm i lidi s jinou orientací, než měli tito příchozí. Nejvíce vlivu si ve Venkově držel Rudolf Halík, stojící blíže Beranovi, který časem po Vraném obsadí funkci šéfredaktora.[60]

Ferdinand Kahánek patří na první pohled k těm, které bychom z vlivných lidí spjatých s agrárníky v době první republiky mohli nejvíce vinit z blízkosti pravicovému extremismu. Proto si stručně nastiňme, jaká byla jeho orientace. Ujasněme si, jestli agrární strana skutečně připustila do svého lůna člověka vyznávajícího fašismus. Ferdinand Kahánek byl novinářsky aktivní už dlouhou dobu před rokem 1934. Jeho psaní v novinách Jiřího Stříbrného asi skutečně není v ohledu dodržení demokratičnosti bez kaňky. O Národní lize mluvil Kahánek ve svých článcích dobře, i když měl v sobě zároveň i mnohé z profesionálního novináře, byl schopen uvést různé protichůdné postřehy. Kromě článků sepsal Kahánek i některé publikace, které můžou dobře posloužit k přiblížení způsobu jeho myšlení.

[58] VEČERNÍK PRÁVA LIDU 10.10.1934, roč. 43, č. 235, s. 2.
[59] To tvrdil Beran, OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 126.
[60] ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 293.

Připomeňme si Kahánkovo dílo „Mečem a kladivem“[61], ve kterém informuje o dění v Německu před volbami 1933, které posvětily nástup nacistů k moci. Jedná se o zpracování reportáží, které dělal pro tisk Jiřího Stříbrného. Sbíral poznatky ze svých cest Německem, kde se roku 1933 nalézal. Kahánek nehodnotí nastupující Hitlerův režim špatně, ale nelíčí ho ani úplně růžově. Snaží se přiblížit tehdejší německou realitu, jak ji poznal. Srovnává německou situaci s Čechami. Připomíná objektivně, že v konaných volbách je vidět jen propaganda pro Hitlerovu stranu. V druhé pasáži publikace se nachází popis situace z období po volbách. Líčí se věci, které se změnily. Je připomínáno, že bídu Hitler nevymítil, není na první pohled vidět, schovává se, ale je.

Hitlera Kahánek obecně líčí i jako snaživého a lidového člověka. Vyjadřuje v publikaci i svůj názor na vztah Německa s Československem. „*Německo marxistické šlo se sovětským Ruskem. Německo Hitlerovo jde s Mussolinim a s Maďary. Ani první, ani druhé Německo nešlo a sotva půjde s námi...**Před prvním Německem jsme ustupovali my, před druhým budou ustupovati i velmoci**...Proti německému probuzení je možné jen slovanské znovuzrození*.“ Na tento svůj návrh, jak se Německu postavit, navazuje Kahánek (pro československou pravici se zcela tradiční) kritikou Edvarda Beneše. Podle Kahánka se Beneš proti idei panslavismu nesprávně staví. Přitom součinnost s Polskem, Jugoslavií, Rumunskem a Bulharskem by byla naší nejlepší ochranou. Kahánek v publikaci tvrdí: „*Hitler znamená vystřízlivění z národní slabosti, vlažnosti a bezstarostnosti. Proti síle může chrániti národ zas jen síla...Národní frontu musíme organisovati. Spoléhati jen na sebe.*“[62]

Na všechny své dosavadní postoje Kahánek nepochybně navázal i v době, kdy působil v redakci Venkova. Určitě platil za pravicového, socialisty potíral na každém kroku. Označit ho za fašistu už je ale poněkud přehnané. Od roku 1934 začal z povinnosti redaktora agrárního tisku hájit svoji novou stranu. To jistě znamená, že musel více přilnout k jejím idejím. Mezi ty patřil nepochybně i demokratismus. Tak se stává, že stejně jako hájil Kahánek před rokem 1934 místy priority Národní ligy, hájil po roce 1934 zase priority agrární, občas i onu demokracii a odpor k diktatuře. Dochází u něj k určitému obratu, ten může být částečně přirovnán například ke „zdemokratizování“ bývalého fašisty Jana Scheinosta. Ten zakotvil zase u lidovců a také se nechal aspoň na čas ovlivnit jejich demokratickou vírou. Při představení Kahánka není možné se vyhnout zmínce, že byl židovského původu. Ten nepochybně zajišťoval, že třeba s nacismem v Německu sympatizovat tak úplně nebude. Jeho původ mu zřejmě působil obtíže i při jeho působení v tisku Národní ligy. Z jejího prostředí

[61] FERDINAND KAHÁNEK, Mečem a kladivem. Ze země hákovitého kříže, Pokorný a spol., Praha 1934.
[62] Tamtéž, s. 30.

můžeme po Kahánkově přestupu k agrárníkům slyšet hlasy, že je dobře, že už se Národní liga toho žida Dra. Kahánka zbavila.[63] Tento muž byl vždycky dosti solitér, možná měl ale nakonec k agrárníkům blíže, než k ligistům a jeho přestup se řídil určitou logikou.

V roce 1934 je možné pozorovat nástup dalšího do budoucna významného agrárníka. Je jím člověk z Beranovy generace a manžel Švehlovy dcery Heleny Josef Černý.[64] Za života Švehly neměl možnost se politicky více prosadit, tchán si to zřejmě nepřál, aby se z československé politiky náhodou nestal rodinný podnik. Od roku 1934 se ale Černý řadí vedle premiéra Malypetra, Berana, Hodži a Vraného k nejvlivnějším agrárním vůdcům, v únoru 1934 se stává československým ministrem vnitra. V té době dochází k určité vládní reorganizaci, zpočívá nejvíce v tom, že koalici opouští pravicová národní demokracie. Levicové Právo lidu se ke změnám vyjadřuje, ale příliš je nekomentuje, je umírněné. Nad odchodem národní demokracie z vlády vyjadřuje dokonce určitou lítost.[65] Odchodu národní demokracie z vlády litoval v zákulisí i Beran. Chtěl iniciovat jednání s tehdy nevládními slovenskými luďáky, postupujícími nezávisle na lidovcích československých a s živnostníky, aby se s nimi národní demokraté nedohodli na společném postupu.

Národní demokraté si nakonec roku 1934 vyhledali jiné spojence, to ještě uvidíme. Beran apeloval na to, že ve vládě se musí řešit důsledky krize, musí se jednat a ne přešlapovat na místě, zabránit vzájemnému hašteření.[66] Tehdejší jmenování Černého ministrem se setkalo s určitým odporem, dle svědectví hradní archivářky si ho nepřáli Masaryk a jeho okolí. Prezidentova dcera Alice Masaryková měla svému otci říct: „*„tak daleko jsi neměl jít, tata“...„Mně se to také nelíbilo,“ reagoval po chvíli prezident.*“ Sama hradní archivářka poznamenala: „*Vnitro...celá klika agrárnikov, u ktorých hrubý egoistický záujem prevláda nad záujmami štátu, úplne pri moci!*“[67] Její pohled vyjadřoval odpor neagrárně orientovaných lidí vůči vedení důležitých mocenských úřadů agrárníky, který byl obecný.

Ministerstvo vnitra patřilo k těm nejdůležitějším a proto si přibližme, jak bylo jeho řízení Černým v letech po roce 1934 hodnoceno. Nejtvrději o Černém mluvili komunisté. Měl být stoupencem reakce. Léta, kdy vedl ministerstvo, se vyznačují radikalizací německé menšiny, vznikem a růstem hnutí vedeného Konrádem Henleinem, které se nakonec přiklání k Hitlerovu Německu. Komunisté se snažili veřejnost přesvědčit, že Černý Henleinovo hnutí

[63] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/1, Národní liga - seminář z 3. dubna 1935.
[64] Černému se více věnuje JAROSLAV ROKOSKÝ, Josef Černý: agrárník, ministr vnitra (2 části), in: Střední Evropa 1997, roč. 13, č. 71, s. 69-77 a č. 72-73, s. 152-164.
[65] PRÁVO LIDU 15.2.1934, roč. 43, č. 38, s. 1-2.
[66] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, osobní složky, k. 244, sign. 170/5, zpráva z 8.II.1934.
[67] GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, U Masarykovcov, s. 217.

podporuje. Komunistické Rudé právo například přišlo s článkem „Kdo chrání Henleinovy fašisty“, který poukazuje, jak se československé četnictvo staví za henleinovce proti socialistům a komunistům. Naráží se tu na různé předvolební schůze konané v československém pohraničí, kde se henleinovci a levice občas střetávali. Komunisté zásahy četnictva na jedné konkrétní schůzi líčili takto: *„dělníci byli tedy úředními orgány drženi v takové vzdálenosti, aby ani stín nepadl na odcházející fašisty*.“[68]

Josef Černý mluvil o tehdejším jednání jemu podřízených bezpečtnostních institucí vůči henleinovcům a jejich straně SdP zcela jinak. *„Nedal jsem nikdy příkaz ani z ministerstva od nikoho nebyl dán příkaz, aby byly chráněny průvody a projevy Henleinovců, nýbrž okresním hejtmanům nebo správcům úřadů policejních byly dány pokyny, aby se starali o udržení klidu a pořádku. Ježto byly situace, kdy by k porušení klidu a pořádku bylo došlo zcela určitě tím, že by se střetli mezi sebou příslušníci strany SdP s příslušníky druhých...zejména sociálních demokratů a komunistů, což by bývalo bylo jistě se strany příslušníků SdP vyprovokováno, jak se o to také několikráte pokoušeli, museli býti bezpečnostní orgánové průvodům a slavnostem ve značném počtu přítomni, což neznamenalo, že mají za úkol chrániti stranu SdP*...(zůstávající - pozn. P.A.) *proti ostatním ve většině případů v převaze*.“ Černý se také hájil proti obviněním, že Henleinovi zřídil státem placenou osobní ochranku: *„Auto, ve kterém Henlein seděl, bylo nějakým neznámým pachatelem prostřeleno...lze předpokládati, že tento průstřel byl proveden od příslušníků strany SdP a nebylo vyloučeno, že by od nich mohl býti podniknut útok přímo na osobu Henleinovu, který by pak strana přičítala Čechům nebo členům aktivistických stran a s tímto by pak v cizině operovala*...(mohl by to být i - pozn. P.A) *důvod k zakročení se strany Německa proti republice*.“ Proto byl Henleinovi určen ozbrojený doprovod. K jeho zřízení ale nedal rozkaz Černý, ten vydali vedoucí úředníci ministerstva vnitra, jak se to běžně stávalo i u jiných.[69]

Ministerstvo vnitra nemělo pod Černého vedením na starosti jenom problémy s německou menšinou v Československu. Řešilo také otázku emigrace z Německa Hitlerova a zároveň taktéž z Rakouska. Z obou zemí k nám proudili lidé, kteří v Československu chtěli nalézt útočiště. Černý se k otázce emigrace, kterou tvořili především lidé sociálně demokratické orientace, vyjadřoval například v řeči o bezpečnosti státu ve výkonném výboru republikánské strany z 26. prosince 1934. Československo podle něj tyto lidi nevyhání, můžou u nás být, ale musí se zároveň dbát o bezpečnost státu. Proto je třeba u všech osob zkoumat, jestli se opravdu jedná o emigranty. Nesmí tu nacházet uplatnění živly škodící

[68] -bl-, *Kdo chrání Henleinovy fašisty*, RUDÉ PRÁVO 14.2.1935, č. 38, s. 1.
[69] NA, f. Nár. S, k. 73, sl. poř. č. 5, dr. Josef Černý, spis. č. 8.

našim občanům. „*Celkem lze říci, že úřady, řešíce otázku postupu vůči emigraci, dovedly nalézt správnou linii mezi ohledy lidskosti a mezi zájmy veřejnými a státně bezpečnostními*.“[70] Po Mnichovu 1938, kdy první republika padne, bude vůči emigraci z německých zemí zaujat odlišný postoj, nebude moci v Československu dále setrvávat. Tehdejší režim vedený agrárníky bude obviňován, že proti emigraci zaujímá nepřátelský postoj, že se proti ní staví. To lze kritizovat, ale zároveň mějme na paměti, že titíž agrárníci emigraci před rokem 1938 v Československu přijímali. Ministerstvo vnitra vedené Černým na ni nehledělo tak přátelsky, jako agrární koaliční partneři z řad levice, ale v pobytu v zemi jí celkem nebránili. V úseku několika let stihli agrárníci emigraci přijmout i vypudit.

Ze strany československé demokratické levice bylo Černého počínání v úřadě pozorováno s určitou ostražitostí. Občas, zvláště v předvolebním čase, byl za vedení ministerstva vnitra kritizován. V socialistickém táboře ale najdeme i Černého obhajobu. Prokop Drtina, pozdější národně socialistický ministr, vyjadřuje názor, že Černý rozhodně Henleinovi nenadbíhal. Opatření na jeho ochranu a tolerování strany SdP byly prosazovány ze zahraničně politických důvodů. Západ nesměl nabýt dojmu, že německá národnostní menšina je u nás utlačována. Drtina poznamenává, že kroky Černého v úřadě nakonec schvalovala celá vláda, nemohl si prosadit, co se mu zlíbilo. Linie Černého a vlády byly shodné.[71]

Připomeňme si nyní ve stručnosti, jak se v letech 1933-1934 utvářelo Henleinovo hnutí, které tady bylo zmiňováno. Československé strany k němu zaujímaly různé postoje. Agrárníci byli kritizováni za to, že ke zjevně se fašizujícímu Henleinovi vyjadřovali náklonnost a že ho chtěli použít pro vlastní cíle. Henleinovo hnutí bylo budováno nejdříve v podobě sudetoněmecké vlastenecké fronty (Sudetendeutsche Heimatsfront - zkratka SHF). Utvářelo se od roku 1933, kdy došlo v Československu k zákazu německých nacistů a k zastavení činnosti německých nacionálů. Velká část členů těchto zakázaných stran přešla do nového hnutí. Aby se neprovokovala československá státní moc, nebyli jejich lidé v SHF stavěni většinou na vedoucí místa, tam přicházeli jiní. V první fázi své existence bylo hnutí, v jehož čele se objevuje Henlein, poměrně umírněné. Vzory hledalo v Rakousku, ne v nacistickém Německu. Snažilo se sjednocovat německou menšinu, ale zatím zůstávalo jen vyzyvatelem ostatních německých politických proudů. Hodlalo vystoupit v parlamentních volbách konaných roku 1935, před nimi si dává název Sudetendeutsche Partei (SdP).

[70] NA, f. PMV, sign. 225-717-7, Bezpečnost státu, prohlášení pana ministra vnitra ve výkonném výboru republikánské strany.
[71] PROKOP DRTINA, Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století I-1, Melantrich, Praha 1991, s. 85-87.

V květnu a poté v září 1934 dochází mezi SHF a německými agrárníky k jednání o možném společném postupu. Němečtí agrárníci patří k blízkým spojencům agrárníků československých, jsou členem vlády a mají svého ministra. Čeští agrárníci probíhající rozhovory s SHF světí a sami z nich dle kritických hlasů levice chtějí těžit, získat v Henleinovi nového spojence a oporu proti socialistům. Jednání probíhají v hotelu Modrá hvězda, v kanceláři agrárního parlamentního klubu a jinde.[72] Na podzim 1934 rozhovory žádnou dohodu nepřináší. Němečtí agrárníci se jimi ovšem začínají štěpit. Organizace mladých a jiné části strany postupně začínají sympatizovat více s Henleinem než s vedením své strany.[73] Němečtí agrárníci jsou nuceni nějaký postup s Henleinem bezodkladně vyjednat, jinak jim hrozí úplná marginalizace. Na konci roku 1934 se SHF viditelněji prezentuje na veřejnosti a nacházíme na toto hnutí mnohé reakce.

Právo lidu 3. října 1934 píše: „*v poslední době rozvíjí živou činnost mezi československými Němci mladý politik Henlein - hlavně loví mezi mladými lidmi, kterým slibuje po vzoru Hitlerově modré z nebe*.“ Sociálně demokratické noviny pokračují: „*tento politik láká k sobě lidi propagandou souručenství všech tříd obyvatelstva...Pravá jeho tvář se ukazuje v tom, že v hnutí jsou organizováni většinou příslušníci rozpuštěných německých stran*.“ Je přidána poznámka, že mladí němečtí dělníci se od henleinovců určitě nenechají nachytat.[74] Poněkud bulvárnější agrární list Večer, alterující oficiálnější Venkov, komentuje Henleina také. Nadhazuje otázku, jak by se měl posuzovat. Část českého tábora (na levici) se proti němu staví už od začátku. Článek Večera připomíná, jak se na Henleina dívají sami sudetští Němci. Někteří ho viní z hitlerovství a někdo zase říká, že „*hakenkrajcléři* (tedy nacisté - pozn. P.A.) *mají k Henleinovi nedůvěru*.“

Večer vede s Henleinem rozhovor. V něm tento politik říká, „*že naše strana je ku státu loyální.*“ Popírá spojení s Německem a přeje si porozumění Čechů s Němci. Večer na Henleinovy postoje reaguje a vítá dobrou vůli, kterou má. Připomíná ovšem, že hlavní budou Henleinovy skutky, ne tyto jeho sliby.[75] Loajalita ke státu prezentovaná Henleinem v tehdejších jeho projevech byla připomínána například i v národně socialistickém Českém slově. Zároveň se ale v tomto listě upozorňovalo na to, že se v jeho hnutí mohou schovávat

[72] Z komunistického pohledu líčeno v OTTO NOVÁK, Henleinovci proti Československu, Naše vojsko, Praha 1987, s. 33-36.
[73] Tamtéž, s. 41 a 51.
[74] *Henlein láká mladé lidi*, VEČERNÍK PRÁVA LIDU 3.10.1934, roč. 43, č. 229, s. 2.
[75] L.A.Trpák, *Je Konrád Henlein nebezpečný?*, VEČER 6.10.1934, č. 230, s. 1-2.

hakenkrajcleři. České slovo dochází ke stejnému závěru jako Večer. Musí se vyčkat, jak se Henlein bude chovat a jaký bude mít poměr k demokracii. Podle toho bude zhodnocen.[76]

Sociální demokraté henleinovu hnutí nevěřili od začátku a negativně hodnotili i probíhající jednání mezi ním a agrárníky. Právo lidu poměrně dobře vysvětlovalo jeho okolnosti: „*jak jsme již mnohokráte prokázali, kryje německá strana agrární pseudodemokratickou, ve skutečnosti však hakenkrajclerskou stranu Henleinovu. Dělá to proto, že téměř všechno její voličstvo, především ovšem mládež, přeběhla k Henleinovi. Německá strana agrární se chce nyní pomocí Henleina zachránit při životu. Chce zachránit mandáty a předstírá, že věří „demokratickým" projevům Henleinovým; soudí, že nic jiného ve své zoufalé situaci dělati nemůže. Několik lidí z české strany agrární již tuto hru prohlédlo. Pochopili, že česká strana agrární nemůže krýti toto počínání německých agrárníků, kteří ochraňují Henleina, protože tím by ve skutečnosti strana ministerského předsedy se nepřímo sama postavila za protistátní hnutí.*"[77] V psaní Práva lidu je vidět defenzivní postoj, sociální demokraté to v letech 1933-1934 prohráli v Německu i v Rakousku, československí se necítili být v pozici, aby si vyskakovali. Na agrárníky tu přímo neútočí, vyjadřují pouze svoji obavu, aby se nevydali špatným směrem. V duchu, že agrárníci poznají, že podpora Henleinova hnutí není správná, píše Právo lidu i nadále.

Brzy pořádá Henleinovo hnutí velké shromáždění v České Lípě. Venkov informuje o projevu, která tam Henlein přednesl. Nelíčí ho v růžových barvách ani ho viditelně nekritizuje. Uvádí například: „*budiž přiznáno, že několikráte zdůraznil kladný poměr ke státu, ale nelze zapírati, že našel největší ohlas při akcentech nacionálních.*" O nacismu mluvil Henlein dle Venkova vyhýbavě, leccos v jeho projevu bylo příliš obecné a mlhavé.[78] V zákulisí se agrární politici v otázce postoje k henleinovcům lišili. Josef Vraný měl patřit k těm, kteří je chtěli využít proti levici, myslel si, že nejsou protistátní (přání bylo otcem myšlenky). Pro ostřejší postup vůči tomuto hnutí byli například konzervativec Staněk i k pravici často počítaný generální tajemník agrárníků po Beranovi Jindřich Žilka.[79] Z přátelskosti k henleinovu hnutí obviňovaný ministr vnitra Černý se proti ostřejšímu postupu vůči němu stavěl. Rokoský ale uvádí, že se s Henleinem nestýkal, jak bývá uváděno, a nehleděl na SdP přátelsky.[80] Na začátku roku 1935 pokračovalo jednání mezi henleinovci a

[76] kj, *O Henleina*, ČESKÉ SLOVO 9.10.1934, č. 234.
[77] PRÁVO LIDU 18.10.1934, roč. 43, č. 244, s. 4.
[78] *Henlein se představuje*, VENKOV 23.10.1934, roč. 29, č. 248, s. 1.
[79] DOSTÁL, Agrární strana, s. 197.
[80] ROKOSKÝ, Josef Černý (I. část), s. 76.

německými agrárníky. Agrárníci se snaží o vymezení oblastí působnosti. SHF chtějí přiřknout možnost působit ve městech, venkov má zůstat doménou agrárníků.

Chystaná společná kandidátka k volbám se nakonec nerealizuje. SHF získává celkem správné přesvědčení, že němečtí agrárníci se stali ve srovnání s ní mnohem slabšími a nějaké rovnoměrné dělení mandátů mezi tyto dva proudy, které agrárníci prosazovali, by SHF jen brzdilo.[81] Po zkončení jednání, která nevedla k žádnému výsledku, panovala v táboře SHF určitá obava, že by mohla být rozpuštěna. Toto hnutí ztratilo patronát agrárníků a nijak jim neprospělo, i když tento dojem původně vzbuzovalo.[82] Dobová úřední zpráva o SHF hlásila, jak v letech 1934-1935 zesílila, jednak na úkor německých agrárníků, ale zároveň sebrala stoupence i křesťanským sociálům a sociálním demokratům, dalším nejvýznamnějším německým stranám. Zpráva poukazuje na to, že nyní se již jedná o mohutné hnutí, které má mezi Němci velký vliv. V případě jeho zákazu by za sebe okamžitě postavilo náhradní stranu - německou sociální stranu.

„Ani eventuální rozpuštění SHF by na dané situaci mnoho nezměnilo, spíše dalo by se očekávati, že rozpuštění SHF vedlo by k násilným akcím vyvolávaným a podporovaným hlavně emisary III. říše a prováděným v prvé řadě radikální mládeží. Proslechlo se také, že kdyby SHF byla rozpuštěna, že by bylo vydáno heslo, aby každý sudetský Němec na znamení protestu odevzdal ve volbách prázdný hlasovací lístek. Podle výroku posl.(ance - pozn. P.A.) *Tichy-ho setkalo by se rozpuštění SHF se všeobecným odporem všeho sudetského Němectva, neboť by v tomto činu spatřovalo porušení zásadních práv německé menšiny a demokracie.*“[83]

Možnost rozpuštění Henleinova hnutí se tehdy přetřásala, ono samo se této alternativy obávalo. Jak ale vidíme, byly tu důvody mluvící proti tomuto kroku. Vyvolání přílišného odporu německé menšiny a nedemokratičnost. Sám Henlein poslal 26. dubna 1935 před chystanými volbami telegram prezidentovi Masarykovi, kde na něj ve jménu humanity a demokracie apeluje, aby zákaz nepřipustil.[84] Pro rozpuštění SHF mluvilo to, že už existovaly některé důkazy o jejím propojení s německými nacisty.[85] Nepochybně platilo, že SdP se později k nacistům zcela přiklonila. Její budoucí orientace ale v roce 1935 nebyla ještě zřejmá. Proti zákazu SHF se nakonec prezident Masaryk postavil, pravděpodobně právě kvůli tomu, že by byl nedemokratický. Nevyhověl tu přání Edvarda Beneše, který prosazoval zákaz. Beneše opustili sociální demokraté, i oni asi z důvodu nedemokratičnosti zákazu. Z ochránění

[81] NOVÁK, Henleinovci, s. 52-55.
[82] NA, f. PMV, sign. 225-918-2, zpráva ze dne 27. března 1935.
[83] NA, f. PMV, sign. 225-918-2, zpráva ze dne 2.4.1935.
[84] NA, f. PMV, sign. 225-918-1, telegram Konráda Henleina presidentovi republiky ze dne 26.4.1935.
[85] Viz. AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, politické strany, k. 54, sign. 130/7.

SHF před rozpuštěním byli nejvíce viněni agrárníci.[86] Beran se později vyjádřil, že ve vládě se o rozpuštění henleinovců nikdy nehlasovalo. Agrárníci tedy jejímu zákazu oficiálně bránit nemohli.[87] Na jaře 1935 se nakonec vše zkončilo tak, že proti SHF zakročeno nebylo a voleb se účastnit mohla. To mělo význam pro další dění.

1.2. Od parlamentních voleb k volbě Masarykova nástupce (jaro - prosinec 1935)

Rok 1935, do kterého vstupujeme, patří k těm nejdůležitějším v dějinách meziválečného Československa. Dochází k volbě nástupce T. G. Masaryka ve funkci prezidenta republiky. Díky tomu se odehrává rozhodující střet mezi hradní skupinou a protibenešovskou částí agrární strany, potažmo stranou celou. Poslední období první republiky spadající do let 1935-1938 má specifický charakter a v této prácí bude patřit k nejzkoumanějším.[88] Nejvíce bude vývoj událostí připomínán pomocí dobového tisku[89], ukázány budou polemiky mezi agrárníky a ostatními.

V květnu 1935 se pořádaly parlamentní a zemské volby a celá republika jimi byla uvržena do víru předvolební kampaně. Ostře v ní vystupovali jako dříve komunisté. Ti opravdu běsnili, kritizovali víceméně všechny ostatní - demokratickou levici, pravici, Henleina i československé fašisty. Agrárníkům třeba vytýkali, že se přiklánějí více ke katolicismu, protože chtějí přebrat voliče lidovcům. Obviňovali je samozřejmě i z přílišné přátelskosti k Henleinovi. Umírněněji, ale přesto ne úplně důvěryhodně, vystupuje ve volbách SdP. Útočí proti demokratickým německým stranám. Poukazuje, kam až to s podporou vlády dopracovali, československým Němcům prý nijak neprospěli. SdP už ve své rétorice více kritizuje i Židy. Většina ostatních si to zatím nechtěla připustit a viděla stranu SdP jen jako jednu z mnoha německých stran, ale už před volbami se objevovaly zprávy, že bude hodně

[86] O postojích k zákazu SdP například DRTINA, Československo I-1, s. 97-99.
[87] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 127.
[88] O agrární straně v tomto období pojednává poměrně objektivně třeba MIROSLAV KORECKÝ, Agrární strana v letech 1935-1937, diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 1991, dobový marxistický pohled na agrárníky v roce 1938 předkládá PELČÁKOVÁ, Agrární strana.
[89] Práce operuje v tomto období z agrárního tisku především s Venkovem, psaní Večera v letech 1935-1937 je dobře shrnuto v BROKLOVÁ, TOMEŠ, PEHR, Agrárníci, s. 79-117, kde je připomínán obsah jeho jednotlivých článků. Psaní Venkova v roce 1938 se ve své diplomové práci věnuje Tereza Zemanová, viz. http://is.muni.cz/th/63654/fss_m/Reflexe_Venkov1938_8arb1.txt?lang=en, její práce sděluje řadu poznatků, které pro Venkov a pro agrárníky platily. Jedná se o jejich tehdejší viditelnou orientaci na Velkou Británii, líčení jejich národního vědomí či podporování pozic vlády.

úspěšná, že získá 70-80 % německých hlasů. Měl tu působit vliv Německa, které mnohým československým Němcům imponovalo.[90] Ve srovnání s předchozími působily československé koaliční strany umírněně. Agrárníci, sociální demokraté, národní socialisté a lidovci, kteří ve vládě setrvávali, se vzájemně celkem šetřili. Ferdinand Kahánek ve Venkově 3. února 1935 jejich odpovědnost chválil. Před volbami neutíkají z propagačních důvodů z vlády, je vidět že hledí na státní zájem. Kahánkův článek dále obsahuje to, čím se agrárníci před volbami často oháněli. Poukazuje na odkaz Švehly. Říká, že je dle Švehlových zásad potřeba působit ke stálosti a proti nesplnitelným slibům, se kterými přicházejí politické extrémy. Je třeba se chovat odpovědně.[91]

Volby do parlamentu se konaly 19. května a volby do zemských zastupitelstev o týden později. Volební kampaň probíhala především v dubnu a květnu. Umírněnost koaličních stran měla svůj důvod především v tom, že v československém táboře jim vyvstal nový potenciální mohutný nepřítel. Tím se stalo tzv. Národní sjednocení, které se utvořilo z národní demokracie a menších radikálně pravicových hnutí, Národní ligy Jiřího Stříbrného a Národní fronty profesora Františka Mareše. Utvářelo se postupně v letech 1934-1935 a přálo si v mnohém změnu dosavadní československé politiky. Vyznačovalo se ostrým nacionalismem a jeho poměr k demokracii byl nejasný. Národní sjednocení se stalo pro agrárníky nepřítelem číslo jedna. Novým občanským hnutím popírajícím některé dosavadní zaběhané principy se cítili ohroženi, a tak proti němu namířili velkou část své předvolební palby. Bylo jimi označováno posměšně jako „kapitalistické sjednocení“, mezi jiným i šéfredaktorem Venkova Vraným a redaktorem Kahánkem. Stírala se jeho údajná lidovost, mělo být jen pro bohaté.

Vraný byl nepřítelem Národního sjednocení už od jeho utváření. S jeho představitelem Hodáčem uzavřel veřejnou sázku o 1000 Korun, jestli kurs s utvořením Národního sjednocení *„povede k vzestupu vlivu národní demokracie*.“[92] Vraný Národnímu sjednocení nevěřil a vzhledem k příštím událostem, kdy se neprosadilo, sázku nepochybně vyhrál. Šéfredaktor Venkova bývá většinou připomínán jako konzervativní oponent demokratického Hradu. Připišme mu ale k dobru, že v době, kdy se měšťanská národní demokracie od demokracie odkláněla a kdy se zdála být demokracie v Československu více ohrožena, zůstaval v táboře demokratickém a hájil ho. Samozřejmě asi myslel především na obhajobu své vlastní strany, ale i tak ho musí demokraté v jeho tehdejší činnosti hodnotit kladně. Můžeme si všimnout, že nepěkně začali mluvit agrárníci před volbami i o Henleinovi a jeho hnutí. Předtím se sice

[90] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/1, zpráva ze 7. května 1935.
[91] Dr. Ferdinand Kahánek, *Jdeme ku předu!*, VENKOV 3.2.1935, roč. 30, č. 29, s. 1.
[92] PRÁVO LIDU 3.10.1934, roč. 43, č. 229, s. 2.

stavěli proti zákazu SdP a s Henleinem byli ochotni i kooperovat, ale dříve líčená zákulisní jednání v praxi mnoho neznamenala. Lze nalézt doklady, že v zákulisí jednal prakticky každý s každým. Henlein platil v očích agrárníků v konečném důsledku více za konkurenta než za spojence. Zvláště, když se zdálo, že sílí.

Proti Národnímu sjednocení neútočili agrárníci bezdůvodně, sami museli čelit ostré kritice z jeho strany. Chtělo si pro sebe nepochybně uzurpovat hegemonní postavení mezi občanskými stranami, které dosud patřilo agrárníkům. Na jeho předvolebních schůzích[93] se mluvilo samozřejmě hodně proti socialistům, stejně jako socialisté mluvili proti němu, označujíce ho jiným posměšným výrazem „zlatostříbrné sjednocení". Sjednocení ale na svých schůzích útočili i na agrárníky, označovali je jako „agromarxisty". Útočili na to, že agrárníci a jejich hospodářský komplex se přiživují na úkor státu. Mezi jinými se kritizuje i ministr vnitra Černý, který dostatečně nezajišťuje bezpečnost státu proti Henleinovi. SdP není pro sjednocené úplným nepřítelem, ale z důvodů nacionálních nemůže být jejich spojencem.

Národně demokratické Národní listy přinášely před volbami proti agrárníkům následující články. 1. května se tam objevuje „Zrada agrárních kartelářů na hraničářích" a 5. května následuje článek „Zbabělost agrárních kartelářů", kde se poukazuje, jak to agrární páni táhnou s Němci ve správních radách a jinde. 7. května je uveřejněn článek „Rudozelené spojenectví teroristů", zaměřený jak proti agrárníkům, tak proti levici. 9. května nacházíme v Národních listech článek „Agrární politika zrazuje zemědělce" a poté „Rub agrárnických námluv u úředníků a zaměstnanců", kde se mluví o tom, že agrární strana zapříčinila snížení jejich platů. Později napsal vůdce Národního sjednocení Kramář příspěvek „Politika agrární strany na zcestí", kde mimo jiné říkal, že „*agrární politika po smrti Švehlově...dala se na cesty třídní nadvlády, bez ohledu na stát a na druhé třídy jeho obyvatelstva*."[94]

14. května Národním listům vévodí následující nadpisy: „Útěk voličů od rudozelené koalice" a „Zvěrstva agrárníků. „Zabte ho! Hoďte ho do močůvky! Utopte ho!"." 17. května se jiný článek ptá: „Kam to jde politika pana senátora Vraného?" a 18. května ještě národně sjednocený list Národ uvádí: „Zelený Večer prozradil, že agrárníci chtějí zvítězit - vidlemi". Celkově se kritika Národního sjednocení vůči agrárníkům před volbami 1935 hodně podobala kritice, kterou v pozdějších letech agrárníky zasypávala levice a ke které se ještě dostaneme. Metoda půtek mezi politickými stranami zůstávala pořád stejná, ať už se střetávaly kterékoliv z nich. Zdiskreditovat oponenta poukazováním na to, že není lidový, že nehájí zájmy svých voličů, že používá špinavé nemorální metody a že má prsty v korupci.

[93] NA, sign. PMV 225-960-3 a sign. PMV 225-960-4.
[94] Karel Kramář, *Politika agrární strany na zcestí*, NÁRODNÍ LISTY 12.5.1935, roč. 75, č. 131, s. 1.

Před volbami vyvstaly, jak už se obvykle stává, některé spory ohledně toho, kdo má být agrární stranou kandidován do parlamentu. Nakonec v čele kandidátek objevujeme všechny její přední představitele. Bývalý premiér Udržal, který proslul jako blízký Hradu, se ovšem neocitl na kandidátce do Poslanecké sněmovny, kandidován byl jen do pramálo významného Senátu. Hradní archivářce Gašparíkové-Horákové, která se s jeho rodinou znala, si Udržalova dcera ztěžovala: „*agrárníci...Peniazmi obalamutili dokonce vedúcich jeho vlastného okresu. Veru sotva by sa kde v slušnej krajine našiel prípad, aby sa vlastná strana takto zachovala k svojmu bývalému ministerskému predsedovi. Toho je schopné len naše agrárne „svinstvo.“ Udierajú Udržala, ale vo skutočnosti chceli by udriet Masaryka a Beneša, na ktorých si netrúfajú - hovoril Papánek*“[95], další člověk z okruhu Hradu.

S Hradem a s národními socialisty, ke kterým měl z politických stran Hrad nejblíže, měli agrárníci vztahy občas skřípající, ale ještě relativně mírové. Nacházíme zákulisní zprávy určené Benešovi, které proti agrárníkům dosti brojí. Pro vykreslení situace si je připomeňme. Agrárníci se podle nich na volby měli pečlivě připravovat. Myslí si, že budou nejsilnější a ovládnou stát. Budou pak prosazovat změnu zahraniční politiky. Za touto politikou stojí vedení strany, Beran a Vraný. Nejvíce chtějí agrárníci vystupovat proti národním socialistům a Národnímu sjednocení. „*Vedení agrární strany, aby mělo volnou ruku proti těmto českým politickým stranám učinilo jisté narovnání s Konrádem Henleinem a vedením Heimatsfronty, a agrární strana to v prvé řadě byla, která se rozhodně postavila proti požadavku ministra Beneše, aby před parlamentními volbami došlo k rozpuštění Heimatfronty*.“ Beran měl v zákulisí jednat s představiteli Lidových novin, na jejichž stránkách se uvádělo, že SHF je ve styku s Říší. Vytýkal jim, že tato tvrzení jsou podle něj nepodložená. Ve zprávě je naznačeno, proč mají být agrárníci k SHF shovívaví. „*Informované kruhy agrární tvrdí, že jest životním zájmem státu, aby došlo k řádné obchodní smlouvě s Německem, kam mohou býti přebytky obilních plodin velmi výhodně prodány*.“

Dále se operuje s agrárními plány na novou nesocialistickou vládu, jak je veřejně prezentoval Vraný ve Venkovu. Agrárníci měli tvořit po volbách silný blok spolu s živnostníky a německými agrárníky. S podporou SdP a katolických stran všech národností by mohla vzniknout nová vláda, za kterou by stálo 160-165 poslanců, viditelná většina v 300-členné sněmovně. „*Agrární činitelé počítají, že dle této koncepce budou z vlády vyřazeny socialistické strany a Národní sjednocení*.“ Za svého soupeře považují agrárníci Živnobanku (spojenou s národní demokracií) a přejí si rozbití Svazu československých průmyslníků,

[95] GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, U Masarykovcov, s. 243.

kromě toho budou postupovat zároveň i proti Benešovi. Nejvíce se děsí vzniku možné městské národní strany, vytvořené spojením národních socialistů s Národním sjednocením.[96] Zákulisní zprávy určené Benešovi přinášejí ten závěr, že různé straničky teď sní o diktatuře. Je ale třeba mít se na pozoru před mohutnou agrární stranou, která ji chystá.[97]

Výsledek voleb přinesl mnoha lidem překvapení. Před volbami Venkov s velkým přesvědčením odhadoval, že první tři místa budou mít koaliční strany - agrárníci, sociální demokraté a národní socialisté.[98] Nejvíce hlasů v nich ale získali Henleinovci. Ti jich dostali 1 249 530 což představovalo 15,18 % všech hlasů v republice. Agrárníci získali 1 176 593 hlasů, tedy 14,29 %, o sedm desetin procenta méně než dříve.[99] Do poslanecké sněmovny, ale i do senátu se volilo dle poměrného volebního systému bez nějaké klauzule, počet získaných hlasů zhruba odpovídal velikosti zastoupení stran v parlamentu. Po přepočítávání hlasů na mandáty v jednotlivých krajích nakonec došlo k tomu, že v Poslanecké sněmovně získali agrárníci 45 zástupců, SdP jen 44. Formálně zůstávali agrárníci nejsilnější parlamentní skupinou, v počtu hlasů to ale neplatilo.

Zastoupení ostatních koaličních stran bylo následující. Sociální demokraté měli 38 poslanců, národní socialisté 28 a lidovci 22, všichni podobně jako agrárníci oproti předchozím volbám oslabili, své pozice si ale celkem drželi. Německé demokratické strany zcela propadly. Sociální demokraté měli 11 poslanců, křesťanští sociálové 6 a agrárníci 5. Z opozičních stran získali komunisté 30 mandátů, stejně jako v minulých volbách. Slovenští luďáci vedení monsignorem Andrejem Hlinkou dostali se spojenci 22 mandátů, i oni zůstávali zhruba na svém. Národní sjednocení vybojovalo 17 poslaneckých křesel, z toho národní demokracii patřilo jen 12 a o jedno křeslo si tedy pohoršila. Ve volbách naopak uspěli živnostníci, mající nyní 17 mandátů, když předtím měli jenom 12. Československí fašisté vedení penzionovaným generálem Gajdou dostali 6 mandátů, maďarská koalice 9. Složení Senátu bylo obdobné jako složení sněmovny.

Jak silné získali agrárníci pozice v jednotlivých zemích republiky, kde oslabili? Hodně ztratili na východě státu. Na Slovensku dostali 17,64 % hlasů, což bylo skoro o 2 % méně než v předchozích volbách do parlamentu. Větších ztrát dosáhli na Podkarpatské Rusi, kde je volilo 19,60 % voličů, měli skoro o 10 % méně než ve volbách předchozích. Na Slovensku i na Podkarpatské Rusi skončili agrárníci druzí, jednou za luďáky, jednou za komunisty. Pozice

[96] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/1, agrárníci se připravují k boji o svého presidenta.
[97] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/1, souvislosti.
[98] V. Řehoř, *Čtyři dny před volbami. Jak dopadnou?*, VENKOV 15.5.1935, roč. 30, č. 113, s. 1.
[99] VOLBY DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY V KVĚTNU 1935, Státní úřad statistický, Praha 1936, s. 9.

si agrární strana naopak udržela v českých zemích. Mírně ztratila v Čechách, kde nyní měla 12,68 % hlasů, posílila ale na Moravě, kde získala 14,20 %. V českých zemích obsadili agrárníci celkově druhé místo za henleinovci, zvlášť v Čechách a zvlášť na Moravě drželi jen místa třetí. V Čechách je předhonili i sociální demokraté, na Moravě tradičně vyhráli lidovci.[100]

Vítězství henleinovců bylo pro všechny státotvorné strany šokem. To platilo i pro agrárníky. Jakékoliv plány na vládu bez socialistů musely jít stranou. Přílišný vliv SdP v ní by byl nepřijatelný. Vyděšeni byli asi i demokratičtí voliči. Jistou jejich reakci na výsledek můžeme pozorovat v zemských volbách, konaných týden po volbách parlamentních. Ačkoliv se jich mohli účastnit jen lidé od 24 let věku, zatímco volit do sněmovny se mohlo už od 21 let, a počet odevzdaných hlasů byl tudíž menší, agrárníci zaznamenali v protikladu k ostatním početní nárůst voličů, dostali 1 195 020 hlasů. Skončili jen velmi těsně za SdP, která jich měla 1 209 227. Můžeme pozorovat, že ostatní československé strany ve srovnání s volbami do parlamentu většinou oslabovaly, nejvíce sociální demokraté. Část jejich hlasů se nepochybně přelila k agrárníkům, kteří byli z českých stran největší a jediní mohli v síle konkurovat henleinovcům, vavříny vítězství jim odebrat. V jednotlivých zemích poskočili mezi stranami agrárníci o jednu příčku v Čechách, kde skončili druzí a také předhonili komunisty na Podkarpatské Rusi. Těsně tam vyhráli.[101]

Čas po volbách byl věnován ustavování vlády a sněmoven. Ve vládě zasedli agrárníci, sociální demokraté, národní socialisté, lidovci, němečtí sociální demokraté a agrárníci, tedy strany tvořící vládu až dosud, nově do ní přibyli živnostníci. Jejich koalice disponovala 166 mandáty ve sněmovně, tedy pohodlnou většinou. Agrárníci nadále podrželi své dosavadní ministerské resorty, ve vládě je i do budoucna zastupoval premiér Malypetr, ministr vnitra Černý a ministr zemědělství Hodža. Nově do vlády za agrárníky vstoupil jako ministr národní obrany František Machník.[102] Při sestavování vlády se samozřejmě objevovaly různé spory. Zákulisní zpráva říkala, že premiér Malypetr si v ní nepřál Hodžu a naopak do ní prosazoval průbojnější a reprezentativnější německé ministry. Tyto plány mu nevyšly. Stál ale za jmenováním Machníka. Dle zprávy měli agrárníci po volbách více působit proti Henleinovu hnutí, chtěli ho více sledovat a posilovat český živel v pohraničí. Ministr Černý měl v tomto duchu vydat tajné výnosy. Agrárníci chtěli jít po volbách také ostře proti Gajdovým fašistům.

[100] Tamtéž, s. 34-35.
[101] VENKOV 28.5.1935, roč. 30, č. 126, s. 1-2.
[102] Machníkovi se věnuje KAREL STRAKA, František Machník (1886-1967) - spolutvůrce systému obrany Československé republiky, in: Semper idem. Jiřímu Tůmovi k pětasedmdesátinám, uspořádal Zdeněk Radvanovský, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem 2003, s. 83-101.

Ti získali určité pozice na venkově a jejich další růst a ohrožování svého postavení agrárníci nehodlali připustit. Šest fašistických poslanců si přáli pohltit, bylo ale třeba svést boj o to, aby je pro sebe nezískali národní demokraté a Stříbrný.[103]

Na předsedu Poslanecké sněmovny byl koalicí kandidován agrárník Bohumír Bradáč, dosavadní ministr národní obrany, který nahrazoval Františka Staňka. Pro zvolení Bradáče hlasovalo 233 poslanců[104], nepochybně mezi ně patřili i henleinovci. Naproti tomu v Senátu, kde byl koaličním kandidátem na předsedu sociální demokrat František Soukup, se SdP proti návrhu vlády vyslovila a Soukupa nevolila. Ve 150-členném Senátu dostal Soukup 96 hlasů. Jednalo se tu snad o určitou taktiku SdP vrážet klín mezi strany koalice. Na povrch vyplynulo, že agrárník je SdP bližší než sociální demokrat, praktický význam to ale nemělo žádný. Celkově patřila událost k věcem, které byly agrárníkům později vytýkány jako příznak jejich blízkosti s Henleinem. Když v listopadu 1935 předsedy sněmovny Bradáč zemřel, nahradil ho ve funkci Jan Malypetr a při své volbě dosáhl ve sněmovně podobné podpory, jako předtím Bradáč. SdP hlasovala pro agrárníka znovu.[105] Ve sněmovnách si agrárníci samozřejmě po volbách vydobyli i další posty, ne jen jejího předsedu. Celková agrární reprezentace v parlamentě byla různorodá. Z 45 poslanců strany bylo 32 Čechů, 10 Slováků, 1 Maďar a 2 poslanci zastupovali Podkarpatskou Rus. Většina těchto lidí měla do vývoje Československa v příštích letech různým způsobem promluvit.

Na stránkách Venkova můžeme po volbách pozorovat, že dochází k určitému uklidnění. Po období bouřlivých střetů a agitací nastupuje období klidné práce. Můžeme zaznamenat některá popichování vůči SdP. Článek Vraného třeba připomíná, jak vzbudil Henleinův volební výsledek snahu pomáhat našim hraničářům, tzn. Čechům žijícím v převážně německém pohraničním území Československa. To je podle Vraného pozitivní věc.[106] Venkov dále občas píše proti Národnímu sjednocení, tato strana prý prosazuje odlišné hospodářské priority, než agrární hnutí. K horším patří vztah agrárníků s národními socialisty, je ale ještě relativně klidný. Ostatní členové koalice s agrárníky nejsou celkem v rozepřích. Sociální demokraté jsou k nim místy až přátelští.[107]

Na jaře 1935 dochází k podepsání spojenecké smlouvy Československa se Sovětským svazem, která doplňuje pakt francouzsko-sovětský a spojenectví francouzsko-československé. Vzhledem k tomu, že Malá dohoda, spojenectví namířené proti Maďarsku, které spolu s námi

[103] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, osobní složky, k. 251, R 175/3, Malypetr o nové vládě.
[104] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/001schuz/.
[105] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/010schuz/s010001.htm.
[106] *Když jsme vynášeli Němce ze sněmovny*, VENKOV 9.6.1935, roč. 30, č. 134, s. 1.
[107] KLIMEK, Boj o Hrad /2./, s. 404-405.

tvořili Jugoslávie a Rumunsko, neprojevovalo nějakou větší životnost, byla smlouva se Sovětským Svazem celkem vítána. Jednalo se o věc, kterou prosazoval ministr zahraničí Beneš. V červnu do Ruska zajel na návštěvu, byl s poctami přijat a odvezl si odtud dobrý dojem. Novou smlouvu celkem schvalovali nebo se mu alespoň nebránili všichni členové koalice. Na levici bylo přijímáno i z ideových důvodů, podporovali ho také mnozí průmyslníci, kteří větřili možnost proniknutí na velký sovětský trh.[108] Národní demokracie se proti dohodě s Ruskem vytrvale stavěla. Agrárníci se nestali velkými přáteli nového spojenectví, ale nebránili se mu a respektovali ho. Jak uvidíme, v kritice ruského režimu se později neomezovali.

V době konání parlamentních voleb a po nich měnili svoji rétoriku vůči ostatním komunisté. Přátelštěji začali hledět na demokratickou levici, začali prosazovat taktiku jednotné lidové fronty, kde se měli všichni demokraté z levice a středu sjednotit v boji proti fašistům. Agrárníci byli komunisty hodnoceni podobně jako lidovci tak, že se skládají z levého lidového křídla a z reakční pravice, která je ovládá. Jak šel vývoj dále, agrárníci se stávali hlavním terčem komunistické kritiky. Ta nemířila na prosté členy strany, ale na její reakční vedení. Pozdější komunistická historiografie agrární stranu shrnovala následovně: *„vedení této strany nemělo...již dávno nic společného se zemědělci. Velké majetky zbytkové, ovládání státních monopolů, miliardový koncern Stoupalův, rozhodující vliv v průmyslu zbrojním, chemickém apod., mohutné koncerny bankovní - to vše tvořilo základ politiky agrární strany. Mohutné finanční prostředky umožnily agrárníkům, aby si doslova koupili řadu politických oběžnic, jakými byly např. strana živnostenská, Hodačovo národní sjednocení, šest poslanců Gajdových apod. Beran jako vedoucí postava agrární strany se v letech velké hospodářské krize neobyčejně sblížil s Jaroslavem Preissem. Tato dvojice, reprezentující zároveň nejmocnější blok českého finančního kapitálu, byla nejvýznamnějším představitelem fašistických tendencí v politicé vnitřní a hlasatelem nové zahraničně politické orientace na hitlerovské Německo*.“

Komunistický výklad dějin operoval i s korupcí, která bujela v agrárním komplexu. *„Ani sebevětší darebáctví agrárníků nepohnulo ostatní strany vládní koalice, aby se s nimi rozešly a zatlačily agrárníky do opozice.“*[109] Připomíná se, že *„komunisté navrhovali socialistům politiku lidové fronty. Avšak vůdcové socialistů byli vždy pozoruhodně hluší ke všemu, co přicházelo zleva. Naproti tomu vždy ochotně popřáli sluchu všem našeptavačům zprava...Jestliže vládní socialisté se předháněli v důkazech loyality vůči agrárníkům, netajili*

[108] Tamtéž, s. 413-416.
[109] VÁCLAV KRÁL, Politické strany a Mnichov, Svobodné slovo, Praha 1961, s. 16-17.

se naopak agrárníci nikterak tím, že si ponechávají otevřená dvířka jak k režimu demokratickému, tak k otevřené diktatuře.“[110] Tento přístup k agrárníkům a ostatním představoval jen jednu z dobových linií komunistické strany. Ještě v roce 1934 mluvila zcela jinak. Následným vývojem událostí, kdy se komunisté stali na dlouhou dobu hlavními vykladači dějin, ale došlo k tomu, že se jejich poslední dobová linie stala tím nejčastějším obecným přístupem, jakým se agrárníci dosud hodnotili. Když už se podle stanovené komunistické linie nelíčili zcela, přejímaly se často aspoň některé její pasáže.

Není samozřejmě správné tvrdit, že negativně hodnotili agrárníky pouze komunisté. Tvrdosti jejich odsudku ale ostatní zdaleka nedosahovali. V posledním období republiky se zostřil poměr agrárníků a lidovců. Jejich vztahy zde musí být sledovány také. Během roku 1935 mezi nimi zatím ke střetu nedochází, jejich cesty se výrazněji rozdvojují až v souvislosti s prezidentskou volbou na konci roku. Během léta 1935 můžeme v lidoveckých Lidových listech například číst o hrozbě vyzbrojování Selských jízd, organizace spjaté s agrární stranou. Jestli prý k němu dochází, budou mít agrárníci svoji armádu, což by představovalo problém. Titulek jednoho lidoveckého článku o hospodářské politice zase zní: „Plánovité hospodářství ano, rudo-zelený státní socialismus nikoli!“ Článek se obrací proti hrozbě spojování agrárníků se socialisty, což ve dvacátých letech lidovce z vlády vyřadilo. Ve většině politických článků agrárníkům pozornost věnována není, nejvíce se píše proti Henleinovi a Hitlerovi a propagují se různé katolické akce.

V důsledku smrti předsedy sněmovny Bradáče dochází na podzim 1935 k rošádě na nejvyšších státních místech. Do křesla předsedy sněmovny usedá dosavadní premiér Jan Malypetr, který je v čele vlády nahrazen Milanem Hodžou. Ten se dostává do této nejvlivnější funkci ve státě jako první Slovák. Premiérem se stává 5. listopadu 1935 a jeho vliv roste.[111] Ministrem zemědělství se stává místo Hodži poslanec Josef Zadina. Při změnách je vidět, že Hodža si s Hradem udržuje dobré vztahy. Z jeho strany je ujišťován o podpoře, Hodža v rozhovoru s hradním člověkem zase tvrdí, že je nyní pro potření Gajdových fašistů, což Hradu rozhodně nevadí. Hradní zástupce říká: *„podal jsem ministerskému předsedovi podrobnou zprávu o zdravotním stavu páně presidentově a slíbil jsem mu, že ho budu stále udržovat v patrnosti, kdyby nastala nějaká změna. Také pan Dr. Maixner má ode mne uloženo, aby ministerskému předsedovi své zprávy odborné o zdraví páně presidentově*

[110] Tamtéž, s. 22.
[111] K prvnímu období Hodžova premiérství ROBERT KVAČEK, Milan Hodža jako premiér (Glosy k prvnímu vládnímu období 1935-1937), in: Milan Hodža štátnik a politik, Miroslav Pekník a kol., VEDA, Bratislava 2002, s. 135-143.

předkládal.“[112] Hodžova informovanost v tomto ohledu už je předzvěstí k důležitému dění příštímu, kterému se brzy budeme věnovat.

19. listopadu 1935, dva týdny po jmenování Hodži premiérem, dochází k oficiální volbě předsedy agrární strany. Stává se jím Beran, který stranu řídil po celou dobu od Švehlovy smrti a vlastně i před ní, činil tak ale jen jako úřadující místopředseda. Dva vedoucí muži agrárního hnutí, které jsme si představili už v souvislosti s vzezřením strany po Švehlově úmrtí, nyní v listopadu 1935 oficiálně nastupují do nejvyšších funkcí. Jeden se stává premiérem, druhý zvoleným předsedou strany. K nejvýznamnějším představitelům agrárního politického proudu se počítají až do konce svých životů. Vyznačovali se rozdílnými povahami a způsobem jednání. Nebyli nějakými velkými osobními přáteli. Rokoský říká: „*Jejich vztahy byly kolegiální, ale osobně ne příliš vřelé*.“ Oba se však vzájemně celkem doplňovali. Na základě toho mohl tento nový vedoucí agrární tandem fungovat. Beran se vyznal ve straně a uměl pro ni pilně pracovat, Hodža zase působil více jako ideolog.[113]

Jaké se na oficiálně zvoleného agrárního předsedu objevovaly reakce? Právo lidu Berana líčilo pozitivně. Nejdříve připomínalo jeho volbu výkonným výborem republikánské strany. „*Volba byla jednomyslná a byla provedena slavnostním způsobem. Návrh na zvolení poslance Berana podal ministerský předseda dr. Milan Hodža*.“ Příští sjezd strany měl volbu formálně potvrdit. Právo lidu představovalo Beranovo dosavadní působení. Připomínalo, že předsedou agrárníků se stává dlouholetý spolupracovník Švehly. „*Na toto tak významné místo dostává se Rudolf Beran právem své minulosti a právem své životní práce pro agrární stranu*.“ Připomínalo se, že Beran umí jednat s lidmi, „*dovedl smiřovat různé osobní spory*.“ To uplatňoval jako dlouholetý tajemník agrárníků. Sociálně demokratický deník dále připomínal Beranův malorolnický původ, „*poznal z vlastní zkušenosti všechny světlé i stinné stránky selského života*.“ Připomenuta byla také jeho práce pro jihočeský region. „*Nesen silou...strany, dosáhl poslanec Beran vynikajících funkcí v poslanecké sněmovně a ukázal v nich, že si dovede počínat klidně a s rozvahou. Jeho projevy ukazují ho jako demokratického politika s živým smyslem pro stát*.“[114]

Podobně jako v Právu lidu byl Beran kladně líčen i v hradních Lidových novinách. Ty přinesly 20. listopadu článek „Beran předsedou agrárníků“. Píší o tom, jak byl zvolen za slavnostní nálady po návrhu Hodži. I Lidové noviny informují o dosavadní Beranově činnosti a přidávají komentář: „*dosud Beran zastával součinnost se socialisty, odvolávaje se přitom na*

[112] AKPR, sign. T 887/26, k. 158, zpráva ze dne 15. listopadu 1935.
[113] ROKOSKÝ, Kdo po Švehlovi?, s. 326-327.
[114] Kř, *Poslanec Rudolf Beran předsedou agrární strany*, PRÁVO LIDU 20.11.1935, roč. 44, č. 270, s. 1.

Švehlův odkaz. Velmi rozhodně Beran zastával demokratický režim, odmítaje všechny dobrodružné sklony otevřeného nebo zastřeného fašismu.“[115] U agrárníků samotných bylo Beranovo zvolení přijímáno zdá se bez problémů. O postoji slovenské části strany může svědčit, co napsal Slovenský deník, místní agrární periodikum. „*Včerajšia voľba posl.*(ance - pozn. P.A.) *Berana za predsedu republikánskéj strany bola všeobecne verejnosťou priaznive prijatá. Nielen v českých, ale tiež v slovenských kruhách sa pokladá toto rozhodnuti výkonného výboru za múdre a šťastné. V republikánskej strane je o význame voľby mienka naprosto jednotná. Na jednomyseľnosti, s ktorou bol predseda Beran zvolený, mají slovenskí členovia výkonného výboru rovnaký podiel ako českí.*“ Slovenský deník o Beranovi říká: „*vysoko hodnotíme jeho pracovnú aktivitu, jeho politickú predvídavosť, jeho smysel pre spoluprácu, jeho vynikajúce mravné kvality. Vieme, že predsednický stolec se jeho voľbou dostal do dobrých povolaných rúk.*“[116]

Beran byl v listopadu 1935 jako oficiální předseda strany přijat nadmíru dobře. Všeobecné přijetí kalilo více jen psaní Rudého práva, které říkalo, že demokratickými frázemi se Beran pouze ohání a ve skutečnosti kryje fašistickou pravici.[117] V pozdější politické kariéře se měl Beran seznámit s úplně jinými reakcemi na svoji osobu. Jak do ní hvězdně vstoupil, tak v ní později musel neslavně přežívat. Celkem dobré reakce sklidilo i počáteční Hodžovo premiérské vystoupení. 5. prosince 1935 ve sněmovně přednesl projev, kde se stavěl proti fašismu a přál si součinnost sedláků a dělníků.[118] Stejně jako v případě Berana, i na Hodžu útočí osamoceně komunisté. Je zajímavé, že na konci roku 1935, v době před chystanou prezidentskou volbou, byl Hodža zdaleka největším terčem jejich kritiky. Je dobré to připomenout. Zatímco po roce 1935 představovali terč Vraný či Beran a Hodža byl levicí šetřen, v této době komunisté útočili nejvíce na Hodžu. Beran pozornosti komunistů z větší části unikal. Po probenešovském působení Hodži v prezidentské volbě se u komunistů projevuje určité zmatení a váhají, jestli mají v nastavené linii „Hodža je hlavní reakcionář“ pokračovat, když do průběhu událostí zjevně nepasuje. V době po volbě se ke své staré linii ještě na nějaký čas vracejí.[119] Až po určité době od ní postupně upouštějí.

Nyní nastal čas, abychom si vylíčili průběh událostí v prezidentské volbě z konce roku 1935. V souvislosti s ní došlo k vážnému rozporu v koalici. Agrárníci spolu se svým věrným souputníkem živnostenskou stranou návrh prosazovat na prezidenta Beneše, kterého si přáli

[115] ip, *Beran předsedou agrárníků*, LIDOVÉ NOVINY 20.11.1935, roč. 43, č. 580, s. 2.
[116] rk., *Pozdravujeme nového predsedu strany*, SLOVENSKÝ DENÍK 21.11.1935, roč. 18, č. 267, s. 1.
[117] Viz. ROKOSKÝ, Kdo po Švehlovi?, s. 330-331.
[118] PRÁVO LIDU 6.12.1935, roč. 44, č. 284, s. 1.
[119] K návratu kritiky Hodži v období po prezidentské volbě viz. *Hodža zachraňuje Stoupala*, RUDÉ PRÁVO 28.12.1935, roč. 16, č. 301, s. 2.

ostatní, nechtěli přijmout. Nového prezidenta volil tradičně parlament, 300 poslanců a 150 senátorů. V zákulisí se o něj strhl zřetelný boj. Prezidentská volba tu bude podrobněji připomenuta. Demokratická levice, lidovci i komunisté si roku 1935 proti vůli agrárníků nakonec prosazují svou, Beneš je zvolen. Postup agrárníků ve volbě napomáhá jejich pozdější ostrakizaci provedené právě jmenovanými uskupeními. Stává se důležitým argumentem pro zákaz jejich strany po Druhé světové válce.

V prezidentské volbě se asi nejvíce uplatňoval vliv impulsivního Vraného[120], který si volbu Beneše nepřál. Vraný dosáhl toho, že chvíli určoval linii celé své strany. Někteří agrárníci byli jiného mínění než on, kdo jak jednal si vylíčíme. Je nutné brát s rezervou vyprávění o formování fašistického protibenešovského tzv. prosincového bloku. Při prezidentské volbě pozorujeme nejvíce zoufalou a upřímnou snahu v poslední chvíli zabránit volbě hradního Beneše, kterého si mnozí nepřáli a která se musela vybouřit. Z taktického hlediska agrárníkům jejich působení proti Benešovi neprospělo a udělali si u mnohých černý puntík. Obecně lze říci, že politický vývoj v první republice k Benešovu nástupnictví po Masarykovi směřoval. Jediný, kdo tomu mohl postavit odpovídající alternativu, byl nebožtík Švehla. Po jeho smrti se agrárníci proti Benešovi stavěli i tak. Byl sice asi nejlepším kandidátem na prezidenta v mezích možností, což rozumní lidé museli uznat, ale zároveň představoval konkurenta strany, kterého mnozí agrárníci nemohli snést.

O prezidentské volbě bylo napsáno literatury poměrně dost. Z agrárního pohledu ji srdceryvně líčí publikace „Zákulisí prezidentské volby Dr. E. Beneše“. Ta pochází z roku 1939 a sepsal ji pravicový bijec Kahánek.[121] Umírněněji, ale také z agrárních pozic, prezidentskou volbu líčí Dostálova „Agrární strana“.[122] Z historiků se volbě nejvíce věnoval Klimek, který ji na základě pramenného studia poměrně objektivně popsal v rámci svého díla „Boj o Hrad“. Kromě něj volbu připomínají i mnozí jiní, Zdeněk Kárník ve své práci o první republice[123], podobně jako on dění líčí také Josef Harna[124] a Eva Broklová.[125] V porovnání s agrární literaturou můžeme u těchto autorů nalézt události líčené více očima benešovského tábora.

K poslední prezidentské volbě došlo v Československu v květnu 1934. Vzhledem k tomu, že prezidentské volební období bylo sedmileté, Masaryk mohl zůstat v úřadě až do roku 1941. Jenomže to mu příliš nedovolovalo jeho zdraví a zároveň na něj Beneš tlačil, aby

[120] DOSTÁL, Agrární strana, s. 193.
[121] FERDINAND KAHÁNEK, Zákulisí presidentské volby Dr. E. Beneše, Evropské vydavatelstvo, Praha 1939.
[122] DOSTÁL, Agrární strana, s. 186-194.
[123] KÁRNÍK, České země II, s. 560-576.
[124] HARNA, Krize evropské demokracie, s. 136-142.
[125] BROKLOVÁ, TOMEŠ, PEHR, Agrárníci, s. 56-62.

ve vhodnou dobu odstoupil a umožnil mu jako svému nástupci co nejbezproblémovější zvolení. V hradním zákulisí měl na Masaryka v tomto duchu naléhat lékař Maixner. Dle poznámky archivářky Gašparíkové-Horákové Maixner na podzim 1935 sugeruje Masarykovi odstoupení a možná i intrikuje. Alice Masaryková a ona se v tomto čase vyslovují proti rezignaci, k Masarykovu odstoupení působí naopak jeho syn Jan. Odstoupení zvažuje postupně i sám prezident. Tuto možnost má například nadhodit předsedovi Československé národní rady Němcovi, který to pak donáší Kramářovi a Beranovi a v politickém rybníce se začíná o celé věci šuškat.[126] Dle zápisu Gašparíkové-Horákové z 28. srpna 1935 trápí Masaryka nemoc a o odstoupení už v tomto čase promluvil několikrát.[127]

K rozuzlení situace vzniklé v pozadí Hradu dochází v polovině listopadu 1935. 14. dne tohoto měsíce vede Beneš rozhovor s Masarykovou dcerou Alicí, která se dosud proti otcově abdikaci stavěla. Beneš si poznamenává, že jí vyložil svoje postoje, zatímco ona měla nějaké nepřesné názory o tom, co se má dělat. Závěrem jejich rozhovoru bylo, že Beneš se má za Masarykem vypravit jako přítel a vyložit mu a probrat s ním situaci[128], která se z Benešova pohledu očividně zdála vhodnou pro iniciování prezidentské volby.

Záznam o rozmluvě Beneše s Masarykem nese datum 18. listopadu 1935. Bylo zrovna pondělí a po obědě se oba ocitli sami. Beneš Masarykovi vyložil, že s lékařem, Alicí a Janem už se rozhodli, že nyní je třeba řešit prezidentskou otázku, je na to vhodná doba. Velkou část politického spektra teď má Beneš na své straně, nejasní jsou jenom agrárníci, kde je část pro něj a část proti němu. Beneš si dle svého záznamu přál, aby se Masaryk k situaci vyslovil svobodně: „*mluví se i o tom, že se na něho dělá nátlak*.“ Tento dojem se objevil v politických kruzích po poslední návštěvě Malypetra u prezidenta. Masaryk dle Beneše „*na poznámku o rozmluvě s Malypetrem dosti silně reagoval, jakože o žádném nátlaku nelze mluvit*.“ Prezident s Benešem v rozhovoru řeší, že teď už to Beneš bude muset zvládnout bez jeho pomoci. Masaryk zdá se sám nabývá dojmu, že bude nejlepší, když se funkce vzdá. Přál by si, aby k volbě došlo co nejdřív, aby už se zbavil svého prezidentského břemene. Beneš připomíná, že se bude řešit situace u agrárníků, ve čtvrtek přijde na pozvání Hodža, který u nich Benešovu věc hájí. Pokud vše půjde dobře, má být vše do příštího týdne hotovo. Po celém rozhovoru je dle Benešova svědectví na Masarykovi vidět ulehčení. Beneš poté domlouvá s Alicí další formální postup.[129]

[126] GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, U Masarykovcov, s. 255, věc líčí KLIMEK, Boj o Hrad /2./, s. 420-422.
[127] GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, U Masarykovcov, s. 250.
[128] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, moje rozmluva s Alice.
[129] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, rozmluva s panem presidentem v pondělí 18.11.35.

Záznam Gašparíkové-Horákové k 19. listopadu uvádí, že toho dne byl přijat Masarykem Malypetr a dlouho u něj pobývá.[130] Další rozmluva Beneše s Masarykem z 20. listopadu 1935 na tuto návštěvu reagovala, Masaryk si kvůli ní Beneše zavolal. Malypetr ho měl přesvědčovat, že celou akci s odstoupením je nutné odložit, protože by to překáželo projednávání rozpočtu. „*Nebylo jasno, zdali to dělal s vědomím strany nebo z jejího rozkazu, či z vlastní iniciativy a za sebe osobně*.“ Masaryk byl podle Benešova svědectví „*znepokojen, ptal se mě, co to znamená, co vlastně Malypetr chce a co má dělat*.“ Beneš se Masaryka dle svého záznamu ptá, co si o tom myslí on, protože na něj nechce svým postojem činit nátlak. Masaryk se vyslovuje pro menší odklad, pokud by pro něj opravdu byly vážné důvody. Beneš pak vysvětluje, že teď už není možné odstoupení zastavit, druhé strany o něm vědí. Přijde Hodža a věc se může zařídit tak, že ji premiér ve všem připraví. Bude dobré „*věc napřed připravit, loyálně a korektně s agrárníky jednat.*“ Z rozhovoru Beneš celkově vidí, že komplikace ohledně odstoupení Masaryka tíží. V rozhovoru prezident po chvíli znovu opakoval, že nechápe, co Malypetr chce.[131] Nám může být jednání Malypetra ze zpětné perspektivy celkem jasné. Plánoval, že po Masarykovi zaujme prezidentský stolec sám, právě proto byl ochoten v listopadu odejít z čela vlády.[132]

Důležitým dnem pro zákulisní přípravu prezidentské volby se stal čtvrtek 21. listopadu 1935, kdy se v Lánech objevuje Milan Hodža. Před 17 hodinou doráží a za přítomnosti prezidenta, dr. Schieszla, Maixnera a částečně i Alice Masarykové mu kancléř Šámal sděluje „*že pan president jej pozval k sobě, aby mu projevil svou vůli ve věci mu známé*.“ Šámal a Schieszl Masaryka už dříve informovali o nedávných politických událostech a žádají Hodžu, aby je prezidentovi tlumočil ze svého stanoviska. „*Pan min.*(isterský - pozn. P.A.) *předseda prohlásil, že se nenadál, když nastupoval nedávno svůj úřad a viděl pana presidenta tak svěžího, že dojde v krátké době k této návštěvě*.“ Dostalo se mu ale už dříve upozornění, že Masarykův zdravotní stav si žádá jeho odstoupení s úřadu. Poté mluvil „*s některými směrodatnými politiky, kteří stejně chápali situaci. Šlo ovšem jen o informativní rozhovory neoficiální. Nemluvil také se všemi. Pan min.*(isterský - pozn. P.A.) *předseda položil panu presidentu přímo otázku, zda jest to (resignace) nutné, načež pan president bez váhání a velmi pevně odpověděl: „Je, já to cítím“*.“ Hodža později během rozhovoru tuto otázku opakuje. Masaryk mu dále pevně odpovídá: „*Už to mělo být dávno*.“

[130] GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, U Masarykovcov, s. 258.
[131] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, rozmluva s p. presidentem ve středu 20. list. 1935.
[132] KLIMEK, Boj o Hrad /2./, s. 427.

Premiér říká, že svolá vládu a bude jednat s vůdci stran. 10-14 dní po abdikaci by se snad mohla uskutečnit nová volba. Prezident v rozhovoru projevuje přání, aby ke všemu došlo rychle. „*Pan kancléř se otázal pana presidenta, má-li nějaké přání co do osoby svého nástupce. Pan president odpověděl: „No, já myslím, že to bude Beneš. Všecky příčiny pro to mluví. Já bych chtěl, aby to šlo v klidu.“ Pan min.*(isterský - pozn. P.A) *předseda ubezpečil pana presidenta, že se to rozumí samo sebou, že tato věc právě v dnešní době musí být řešena způsobem důstojným, odpovídajícím duchu a tradici Masarykově, řešit každou důležitou otázku bez otřesu a jednomyslně. Také přání projevené panem presidentem co do osoby nástupce sdělí pan min.*(isterský - pozn. P.A.) *předseda příslušným činitelům, jimž přísluší o tom rozhodnout*.“ Nakonec se v rozhovoru ještě řeší, že Masaryk zůstane i po odstoupení nadále v Lánech, kde jako hlava státu přebýval, jeho denní režim se nezmění. Masaryk byl podle záznamu z předešlého rozhovoru dojatý, při loučení „*president všem tiskl ruku silněji i déle, než bývá jeho zvykem*.“ Alice Masaryková poté Hodžovi děkovala, jak s Masarykem jednal. Žádala ho, aby věc s jeho odstoupením urychlil.[133]

Hodža 22. listopadu sděloval politickým hráčům, že se bude konat prezidentská volba a že má být jeden koaliční kandidát. Osobnost Beneše vyvolává dle očekávání odpor u agrárníků. Stručný zápis z jejich jednání říká: „*agr*.(árníci - pozn. P.A.) *oznámili, že jsou obtíže, že by se to mělo odložit.* (Vedla se - pozn. P.A.) *rozčilená debata. Na konec* (se dohodlo - pozn. P.A.), *že se svolá nová porada*.“ Ta pak svolána nebyla, odložila se na příští týden, pak se svolala na další úterý, ale byla přeložena na pátek.[134]

V zákulisí se za této situace rozhořela různá vyjednávání. Beneš pro sebe hledal podporu a přes svého katolického stoupence Jana Jiřího Rückla si domluvil schůzku s vůdcem slovenských luďáků Hlinkou. Jak se ukázalo, poté, co se rozhodli Beneše podpořit Šrámkovi lidovci, luďáci se ve volbě měli stát klíčovým jazýčkem na vahách. Beneš Hlinkovi na setkání začal vykládat své zásady. Nechtěl v Československu vést žádný kulturní boj a měla se dělat stejná církevní politika jako dosud. Měla trvat demokracie a nepřicházela v úvahu diktatura jedné strany. Beneš o sobě tvrdil, že není kandidátem levice či pravice nebo národních socialistů, ale všech. Přeje si jednotné vystoupení celého katolického bloku, aby o prezidentovi nerozhodovali Němci. Dále Beneš v rozhovoru Hlinkovi sliboval, že bude prosazovat decentralizaci a že nebude nic podnikat proti Slovensku. Hlinka se v rozhovoru nezavazuje, že pro Beneše budou luďáci hlasovat, ale z jeho strany zaznívá, že ho hodnotí

[133] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, záznam ze dne 21. listopadu 1935.
[134] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, jednání.

celkem dobře. Na rozdíl od Masaryka za války nepodepsal Pittsburskou dohodu, která Slovákům slibovala autonomii a nebyla pak dodržena. Hlinka a Beneš se brzy scházejí ještě jednou, aby o volbě dále diskutovali. Beneš mu opakuje své předešlé teze. Zmiňuje, že pokud se vysloví pro něj, budou to Slováci, kteří ve volbě rozhodnou. V zákulisních jednáních je vidět, že Hlinka podporu Beneše zatím jen zvažuje, více se za ni ale staví další vlivný luďácký politik Tiso.[135]

Kromě Hlinky se Beneš setkává také s Beranem. Líčí mu dosavadní průběh Masarykovy rezignace. Připomíná, že prezident už byl dlouho nemocný a jeho abdikace se přitom pořád odkládala. Lékař už ji bezpodmínečně žádal. Beran si stěžuje, že se vším se přišlom moc brzo. Proti Benešově kandidatuře jsou odpůrci, budou s ní těžkosti. Dále se bude muset vyřešit, kdo zasedne do uvolněného křesla ministra zahraničí. Beneš se v rozhovoru nestaví proti možnosti dvou koaličních kandidátů na prezidenta, která se u agrárníků začíná prosazovat. Beran zase slibuje, že ke zvolenému prezidentovi bude loajální. Beneš si o schůzce soukromě poznamenává: „*z rozmluvy jsem neměl vůbec dojem nějakých velikých potíží, které se později objevily, ale ex post jsem si uvědomil, že už tehdy Beran na všecky obtíže takticky myslel a že nebyl upřímný*.“[136] Dle Klimka se Beran proti volbě Beneše prezidentem nestavěl, uznával ho jako nejlepšího z možných kandidátů. Rozhodně ho ale nešlo řadit k jeho přesvědčeným stoupencům. V případě tlaků proti Benešovi ve vlastní straně mohl být viklán.[137]

Za zvolením Beneše šel v protikladu k tomu cílevědomě Hodža. V neděli 1. prosince 1935 se s Benešem znovu sešel. Beneš si poznamenal: „*chtěl se mnou mluvit a sdělit mi všecky obtíže.*“ Hodža začal rozhovor tím, že v hlavním se s Benešem shodnou. Probírala se otázka nového ministra zahraničí a s plánovaným kandidátem, hradně orientovaným Kroftou, měly být potíže. V zákulisí se jako kandidát zvažoval agrárníkům blízký diplomat Štefan Osuský. Hodža „*prohlásil, že není pravda, že oni mají kandidovat Os.*(uského - pozn. P.A.) *Nikdy otázka nebyla položena*.“ Beneš se domnívá, že Osuský při příští příležitosti přijíti na řadu musí, teď je ale nejvhodnějším kandidátem Krofta. I Beranovi o Osuském řekl: „*nevnucuji, ale soudím, že jednou přijíti musí*.“ Beneš si o Hodžově postoji poznamenal: „*ohledně Osuského byl reservovanější než já sám*.“ Ke Kroftovi Hodža sděloval, že s ním je problém i kvůli tomu, že se nějak špatně vyjadřoval o Švehlovi. Kdyby to odčinil, bylo by to dobré.

[135] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, rozmluva s Hlinkou.
[136] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, rozhovor s Beranem.
[137] KLIMEK, Boj o Hrad /2./, s. 425.

Beneš o rozhovoru s Hodžou dále uvádí, že „*pak jsme mluvili o B.*(eranovi - pozn. P.A.), *on se o něm vyjádřil, že je dobrý, schopný, dobrý administrátor, zná dobře stranu a ty stranické věci dovede dělat, ale dal na jevo, že většího rozhledu nemá, že on nestál o to, aby byl předsedou*.“ Hodža Benešovi „*znovu...potvrdil, že oni mu nabízeli kandidaturu na presidentství a že zejména Malypetr na to myslil, ale to na konec nebude, to že odpadá...Nakonec jsme mluvili o tom, že musíme spolu spolupracovat, mluvil pak vřeleji, že myslí, že dělníci a sedláci musí spolu, jen koaličně, že on myslí, že bychom my spolu dobře mohli, on že by měl pravici, já že bych držel levici a že by to tak mohlo jíti. Potvrdil jsem mu, řekl jsem, že bych chtěl takovou spolupráci a dohodu a mezi dveřmi jsem dodal: A to na vždycky. Stiskl mi vřele ruku za to*.“[138]

Zatímco se schylovalo k volbě, agrární strana směrovaná hlasitými nespokojenci s kandidaturou Beneše podnikla pokus, aby volbě ještě v poslední chvíli zabránila. Začala prohlašovat, že je pro to, aby zůstal Masaryk prezidentem doživotně.[139] Slovenský deník poznamenával, že Beran navštívil 2. prosince 1935 z pověření své strany Masaryka v Lánech a byl tam delší dobu.[140] Ze zákulisní zprávy se dozvídáme, že tam projednával jeho odstoupení a snažil se mu ho rozmluvit. Naznačoval i, že může být ve funkci zastupován. Masaryk však v rozhovoru pevně prohlásil, že na odstoupení trvá.[141]

2. prosince 1935 se zároveň koná zasedání užšího předsednictva agrární strany. Beran na něm oznamoval, že byl u prezidenta čtvrt hodiny a ujišťoval ho, že národ by si přál, aby na hradě zůstal doživotně. Masaryk už se ovšem rozhodl a trvá na své demisi. Hodža na schůzi referoval, že se nejedná o nic nastrojeného, Masarykovo okolí s tímto postupem souhlasí. „*Stoupal, Vraný a stoupenci trvali na názoru, že se nelze pro Beneše rozhodnout a že je nutno postavit občanského kandidáta, protože seskupování na levici hrozí vystupňovat ve velký blok, s nímž půjdou i komunisti. Stoupalova skupina navrhovala kandidaturu Hodžovu a Malypetra. Malypetr po celou schůzi mlčel. Hodža i Beran se na tyto námitky proti Benešovi jen usmívali. Páni oposice dovozovali, že občanský kandidát by dostal jak agrární tak i sjednocené hlasy, Najmana, a jistě i hlasy lidovců, Henleina a luďáků. V tom řekl Hodža, že dle jeho zpráv právě včera se luďáci rozhodli na polovic pro Beneše. Druhá polovina event.*(uálně - pozn. P.A.) *pro občanského kandidáta. Z celé debaty bylo zřejmo, že věc ve straně nebyla připravena a že rozprava je odrazem Švehlových názorů na Beneše. Beran je pro Beneše a je*

[138] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, rozmluva s Hodžou v neděli dne 1.12.35.
[139] KAHÁNEK, Zákulisí presidentské volby, s. 23, dále pak s. 52.
[140] SLOVENSKÝ DENÍK 3.12.1395, roč. 18, č. 277, s. 1.
[141] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, Beran u presidenta.

ze všeho prý nešťastný a říká, že za takových okolností by nebyl býval přijal předsednictví ve straně. Hodža kandidování nepřijme. Jeho stoupenci se hrozí toho, že by potom byl novým skandalizováním ubit.“

Agrárníci na schůzi většinově volali po odkladu volby, bylo vidět, že jejich strana je nerozhodná. Mluvilo se o občanském kandidátu, který by lépe než Beneš reprezentoval většinovou nesocialistickou část republiky. Jméno takového kandidáta ovšem zatím chybělo. „*Na konec to vypadalo tak, že Beran byl zmocněn, aby jednání v této linii (tj. obč.*(anský - pozn. P.A.) *kand.*(idát - pozn. P.A.) *vedle Beneše) vedl dále*.“ Zpráva Benešovi o jednání také poznamenávala: „*Stoupal chce za každou cenu zabránit tomu, aby Benešova volba byla manifestační*.“[142] Všimněme si lépe, že prezidentství bylo po Masarykově rezignaci nabízeno samotnému Hodžovi. To je důležitý poznatek. V porovnání s Malypetrem mohl mít se Slováky v zádech mnohem větší šance na úspěch. Je otázkou, jak by se situace vyvinula, kdyby tehdy proti Benešovi kandidoval Hodža. Snad by byl tím, který by ho dokázal porazit. Hodža návrhy na kandidaturu odmítal, vyjadřoval se takto: „*nechce prý do pense*“.[143] Byl to skutečně důvod, proč se prezidentem stát nechtěl? Motiv Hodži v této věci byl asi jiný a v této práci později ještě zazní.

Taktéž 2. prosince 1935, snad právě po schůzi užšího předsednictva agrárníků, Hodža telefonuje Benešovi. Posílá mu vzkaz, že vše prý nakonec půjde. Malypetr nyní nepřichází v úvahu, celá věc snad bude brzy hotova. Možnost jiné kandidatury bohužel zatím trvá.[144] Ferdinand Kahánek ve své publikaci o prezidentské volbě líčí, že na schůzi předsednictva z 3. prosince, která následovala po zasedání předsednictva užšího, se proti Benešovi hodně mluvilo. Možnost smíru viditelně nepřicházela v úvahu. Vystoupili proti němu kromě jeho zarytých odpůrců i místopředseda senátu Donát, redaktor Halík a ministr zemědělství Zadina.[145] Slovenský deník v souvislosti s připomínáním schůze předsednictva obyvatelstvo stejně jako jiné listy zatím balamutil a obsahu zákulisního dění se ve skutečnosti vůbec nevěnoval: „*podľa zpráv z okolia prezidenta republiky, je zdravotný stav pána prezidenta veľmi priaznivý. Pán prezident sa cítí fyzicky a duševne neobyčajne sveží*.“[146]

Následující dny byly vyplněny perným hledáním Benešova protikandidáta na prezidentský stolec. O tom mimochodem svědčí třeba zápis Anny Gašparíkové-Horákové k 4.

[142] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/1, zpráva o schůzi užšího předsednictva agrární strany.
[143] KAHÁNEK, Zákulisí presidentské volby, s. 23.
[144] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, vzkaz Hodžův - Telefonoval.
[145] KAHÁNEK, Zákulisí presidentské volby, s. 31.
[146] rk., *K situácii*, SLOVENSKÝ DENÍK 4.12.1935, roč. 18, č. 278, s. 1.

prosinci 1935. V rozhovoru s dcerou Udržala se bavili o tom, jak teď ultrapravé křídlo agrárníků odkrylo barvu a mysleli si, že za vystoupením proti Benešovi stojí Beran. Nechce prý silného prezidenta, ale přeje si vládnout sám jako za Švehlova premiérství. Říkali si, jak se šíří historka, že Udržal navštívil nepoliticky našeho předního historika Pekaře a on se ho ptal: „*tak tedy i vy, Udržale?*“ Poté vyplynulo na povrch, že Pekaře předtím navštívil Beran a nabízel mu prezidentství, což Pekař odmítl.[147] Beran tehdy nepochybně z pověření strany nabízel prezidentství více lidem, ovšem kvalitní kandidát ochotný jít proti Benešovi do boje stále nebyl k mání.

V pátek 6. prosince se konalo jednání v rámci koalice. Informovala o něm opět zpráva určená Benešovi. Agrárníci „*oznámili, že nemají...svého kandidáta. Že však kand.*(idatura - pozn. P.A.) *dr B.*(eneše - pozn. P.A.) *není vhodná, že by měla být nepolit.*(ická - pozn. P.A.) *nestranická osoba. Že by ostatní strany mohly ho jmenovat, poněvadž oni nemají kandidáta. Hampl odmítl tyto plány, prohlásil, že trvá na kandidatuře dr B.*(eneše - pozn. P.A.) *Strany se rozešly s tím, že se agr.*(árníci - pozn. P.A.) *musí znovu poradit a že budou porady strany snad v sobotu. Komedie pokračuje*.“ Zpráva dále uvádí, že „*Jenda* (tedy Jan Masaryk - pozn. P.A.) *přijel, mluvil s Hodž.*(ou - pozn. P.A.) *a B.*(eranem - pozn. P.A.)*, ostře jim vytkl postup strany...prohlásil, že nerespektují přání presidentovo, že jejich mluvení o diktatuře levice jsou blbosti a že se dosud mluvilo o diktatuře pravice a žádal, aby věc byla skončena do úterka, kdy opět odjede*.“[148]

Agrární strana poté dále působila k tomu, aby se Beneš prezidentem nestal. Objevovaly se nadále různé varianty, kdo by jím mohl být místo něj. Klimek píše, že „*pravice v agrární straně se pokusila zmařit volbu národního socialisty Beneše prezidentem paradoxně i tím, že kandidaturu nabízela představiteli „slušnější“ levicové strany, sociální demokracie. Její předseda Hampl ji však nepřijal*.“ Svoji logiku tento krok rozhodně měl, Hampl stál agrárníkům jistě blíže než Beneš. Kandidát na prezidenta se pak hledal stále. První oficiálně kandidovaná osoba z řad občanských stran si podporu agrárníků nezískala. Opoziční Národní sjednocení na prezidenta začalo oficiálně prosazovat svého předsedu Kramáře. I když se část agrární strany zuřivě snažila zabránit volbě Beneše, na tohoto kandidáta přistoupit nechtěla. Buržoa Kramář zemědělcům neseděl, populární u nich nebyl.[149] Nakonec se objevuje i kandidát agrárníků. Stává se jím profesor Bohumil Němec, významný botanik a dřívější člen národní demokracie, který ovšem nevstoupil do Národního sjednocení. Předseda Národní

[147] GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, U Masarykovcov, s. 262.
[148] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, jednání.
[149] K Hamplovi a Kramářovi KLIMEK, Boj o Hrad /2./, s. 443-444.

rady, která sloužila ke koordinaci zájmů našich státotvorných stran. Němce na prezidenta oficiálně navrhl vůdce živnostníků Najman. Podpořila ho pak i agrární strana, přiklonili se k němu českoslovenští fašisté a poté, co Kramář neoslovil vážněji nikoho kromě vlastní strany, i Národní sjednocení. Vznikl stav, kdy měla koalice dva kandidáty na prezidenta. Socialisté myšlenku s kandidaturou Němce obecně nepřijali a začínali mluvit o reakčním jednání pravice. Předseda sociální demokracie Hampl přitom na kandidování dvou osob zpočátku ochoten přistoupit byl.

Záznam ze 7. prosince 1935 dokumentuje, jakou měli rozmluvu v souvislosti s vývojem událostí Hampl s Benešem. Hampl mu zavolal, že agrárníci to prý s Němcem myslí jen zdánlivě. Má to být ventil pro pravicovou protibenešovskou opozici. Je jasné, že slovenští poslanci a senátoři pod vedením Hodži budou v tajné volbě hlasovat pro Beneše. Beneš Hamplovi podle svého záznamu promlouvá do duše. Říká, že nechce být prezidentem, drží ho ale závazky k Masarykovi. Celý vývoj událostí je pro něj urážlivý. Nedá se zvolit proti národnímu kandidátovi, komunistovi a Henleinovi, na to je moc velký vlastenec. Ptá se, jak by jako nový prezident vypadal. Říká, že příští rok přijde Hitler a on se sebou takto hrát nebude. Hampl měl být z Benešovy řeči zaražen a viděl prý, že udělal chybu, že chtěl předtím agrárníkům z části ustupovat. Vykládá potom „*že agrárníci mají opravdu potíže, že H.*(odža - pozn. P.A.) *je nový předseda, že Beran je nový předseda také, že chybili že to tak táhli, že jen myslí, že bych jim trochu pomohl*.“ V dalším rozhovoru druhý den ráno se Hampl Benešovi znovu omlouvá za to, co prosazoval. Připomíná, že s Beranem předtím mluvil a on mu líčil „*že mají tyto obtíže* (s uklidněním pravice - pozn. P.A.), *že kdyby to byl věděl, že by nebyl přijal předsednictví atd. Ohledně Němce mi řekl, že právě se dověděl, že národní demokraté oznamují, že je to jejich kandidát. Pověděl jsem mu, kam by to vedlo*.“ Socialisté na vystoupení s Němcem reagovali tak, že jejich zástupci vystoupili z Národní rady, kterou Němec vedl.[150]

Jiný dokument ze 7. prosince, dopis Rückla Benešovi, ukazuje, kam zatím došla snaha získat na Benešovu stranu luďáky. Mezi nimi měl být nejvíce problematický Sidor, který stál blízko agrárníkům a nacházel se pod vlivem Berana. Rückl k zákulisnímu dění a k podpoře Beneše říká: „*v dohodě s panem ministrem Šrámkem a na jeho přání jsem dnes pustil do oběhu zprávu, že Hlinkovci budou určitě hlasovati pro* (Beneše - pozn. P.A.) *I když nemáme dosud jistotu v tomto směru, přece jen jsme se k tomu odhodlali, abychom trochu spletli Agrárníky a Živnostníky...Nejprudčeji na to reagoval Vraný. Tento tvrdil, že naše zpráva jest*

[150] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, rozmluva s Hamplem v sobotu 7.12.35.

falešná, že prý Sidor byl u něho a sliboval, že hlasy Luďáků patří Agrárníkům.“ Rückl v závěrečné pasáži dopisu tvrdí: „*podle mých četných zpráv z dnešního dne Agrárníci nakonec povolí. Chtějí prý jen dosáhnouti pro sebe co možno největších ústupků, ale v poslední chvíli přece jen ustoupí před nevyhnutelností*.“[151] Agrárníci prosazující Němce s luďáky počítali, ale nakonec jim jejich hlasy nepatřily, na svou stranu je získal skutečně Beneš. V několika následujících dnech se konají zákulisní tahanice, kdy se objevuje snaha věc nějak vyřešit. Pouze se ale při pořádaných jednáních více vykrystalizovaly dvě odpůrčí skupiny, kdy žádná nechtěla ustoupit druhé. Za této situace dochází 11. prosince 1935 k demisi vlády. Agrárníci tvrdili, že k ní došlo po nedemokratickém odporu socialistů proti dvěma koaličním kandidátům. Národní socialisté zase připomínali, že agrárníci se stavěli ve vládě proti Hodžovi. Co se v souvislosti s demisí skutečně za kulisami děje je poměrně těžké objasnit.

Vzniká tu plán na jmenování vlády, které se měly účastnit jen strany podporující Beneše, jednalo se o snahu vytvořit koalice rudo-černou. Pro její vznik byl potřeba Masarykův souhlas a měla být určená jen k Benešovu dosazení na prezidenta. Ve sněmovně tato vláda disponovala jen menšinou poslanců, úřadovat mohla jen nějaký čas, dokud ještě sněmovna nehlasovala o její důvěře. Kahánek ve své publikaci připomíná plán, který si levice vymyslela. Chtěla ihned zakázat SdP a Gajdovu stranu, tím by zrušila 50 poslaneckých mandátů a ve sněmovně by nabyla většiny. Disponovala by 129 ze 250 křesel. V nové vládě měli sociální demokraté obsadit 8 ministerských postů, národní socialisté 6, lidovci 4 a němečtí sociální demokraté 2. Vést ji měl předseda lidovců Šrámek, aby nevypadala příliš levicově. Komunisté této vládě slíbili zajišťovat tichou podporu. Se vznikem nové většiny mohlo dojít k obrácení vývoje více doleva. Agrárníci by podle tohoto plánu dostali za vyučenou v souvislosti se sebestřednými řečmi, které pořád vedli o tom, že bez nich v republice vládnout nelze. Vývoj šel nakonec jiným směrem, protože prezident Masaryk demisi stávající vlády nepřijal. Hodža a ostatní její členové zůstali v úřadě. Podle různých pojetí měl Beneš proti přijetí demise v poslední chvíli vystoupit nebo ho měl nadále prosazovat a mělo se jednat o Masarykův samostatný krok, který Beneše roztrpčil.[152]

V souvislosti s demisí vlády dohází k tomu, že se o ní začíná psát na veřejnosti, odstoupení vlády totiž veřejnosti utajit nejde, když už před ní šlo utajit leccos jiného. Celý spor se od 12. prosince řeší na stránkách novin, začíná jím žít celé Československo. Venkov o situaci referuje jako jiní, v prvních dnech ale líčení událostí nevěnuje tolik místa, hodně ho

[151] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, dopis Jana Jiřího Rückla ministru Benešovi ze 7.12.1935.
[152] Události v souvislosti s demisí vlády připomíná KLIMEK, Boj o Hrad /2./, s. 453-459.

zabírá druhé výročí úmrtí Švehly, které se na stránkách Venkova připomíná. Slovenský deník vedle informování o demisi zmiňuje, že v souvislosti s ní docházelo k senzačním kombinacím, jak by se mělo postupovat dále. Prohodžovsky se dodává, že nepřijetí demise prezidentem situaci zklidnilo.[153] Stejně jako ve Venkově je ve Slovenském deníku připomínáno více Švehlovo výročí. Událostem s chystanou volbou prezidenta se o něco více věnuje levice. Právo lidu píše 12. prosince o vládní krizi a informuje o tom, že podaná demise vlády nebyla přijata. Zmiňuje, jak si o dosavadních třítýdenních jednáních ve vládě veřejnost mohla přečíst zatím jen ze zahraničního tisku. Na domácí tisk byla v tomto ohledu uvalena cenzura, aby se rozpor v koalici hned zbytečně nestupňoval. Upozorňuje se, že agrárníci události nelíčí správně. Právo lidu tvrdí, že se nacházíme v situaci, kdy panuje velké napětí.[154] Projevuje víru, že snad dojde k jejímu zažehnání.

Lidové noviny 12. prosince o demisi vlády informují, že v poledne se usnesla na svém odstoupení. Odpoledne Masaryk její demisi nepřijal a vláda se tak znovu schází před 19. hodinou, kdy Hodža oznamuje, že demise nebyla přijata. Byla podána „*po nezdaru vládních a koaličních porad, které byly zahájeny po slyšení ministerského předsedy dra Hodži u presidenta republiky dne 21. listopadu*.“[155] Národní listy kromě vzpomenutí Švehly řeší hlavně proběhlé události. Podtitulek k nepřijetí demise vlády říká: „plán Šrámkovy minoritní vlády, podporované komunisty, padl.- Zklamání na levici.- Před rozhodujícími událostmi.“ Informuje se o průběhu demise a jejím nepřijetí. Připomíná se, že ke všemu došlo po nezdařených jednáních ohledně důležitých věcí státních. „*Socialistické strany šly do těchto jednání s pevným přesvědčením, že se jim poměrně snadno podaří dosáhnouti vytčeného cíle. Průběh jednání přesvědčil je o opaku*.“

Tvrdí se, že levice své požadavky prosazovala nemožnými metodami, diktátorsky, proti ní se ovšem postavila rozhodně strána agrární a také živnostníci. „*Ke stranám socialistickým přidal se velmi ochotně Msgr. Šrámek, jehož postup vyvolává ve straně lidové čím dále tím větší nespokojenost*.“ Národní listy opakovaně zdůrazňují, že „*vůdce strany lidové Msgr. Šrámek postavil se v těchto jednáních jasně po bok stranám socialistickým a proti stranám občanským*.“ Naznačuje se, že měl být pro tento postup odměněn postem předsedy vlády. Nepřijetí demise Hodžovy vlády bylo nakonec překvapením, je ale líčeno pozitivně.[156] Situace se podle Národních listů stala vážnou, v průběhu událostí se staví za

[153] SLOVENSKÝ DENÍK 12.12.1935, roč. 18, č. 285, s. 1.
[154] L., *Dnes důležité rozhodnutí ve vládě*, VEČERNÍK PRÁVA LIDU 12.12.1935, roč. 44, č. 289, s. 1.
[155] LIDOVÉ NOVINY 12.12.1935, roč. 43, č. 621, s. 1.
[156] *President republiky nepřijal demise Hodžovy vlády*, NÁRODNÍ LISTY 12.12.1935, roč. 75, č. 340, s. 1.

profesora Němce. Připomíná se třeba, že jeho rezignace na předsedu Národní rady měla být jejím předsednictvem zamítnuta.

Mezitím, co se začínalo psát o událostech v tisku, pokračovalo i jednání v zákulisí. Ve čtvrtek 12. prosince se konala schůzka, která o tehdejším dění dost vypovídala. U Šrámka se sešli představitelé oné připravované a neprosazené probenešovské vlády. Objevili se tam národní socialisté Franke a Klofáč, sociální demokraté Hampl, Bechyně a Meissner, Šrámek a Beneš. Mezi přítomnými panovala deprese z odmítnutí demise Hodžovy vlády. „*Šrámek to pokládal za svou porážku, socialisté* (byli - pozn. P.A.) *deprimováni, nevěděli dobře, co dělat.* (Byli - pozn. P.A.) *přesvědčeni, že je škoda obratu a že se má jíti prostě do boje*." Šrámek a Franke na schůzi proti Benešovi vystupovali, vývoj situace je dostal do prekérní situace, především Šrámka. Beneš si zaznamenal: „*já dal referát, jak je těžko pro zvláštní situaci presidentovu vymáhat věci, jako např. jmenování vlády Šrám.*(ka - pozn. P.A.), *jak pan president již není v kondici, jak já musím vždy přes několik lidí to vyřizovat.*" Poté zdůrazňoval, že nyní je třeba si věřit, určitě přijde vítěství. Kdyby došlo k porážce, bude se stále bojovat. Obojí socialisté a lidovci musí jít spolu. Beneš tvrdí, že v politice bude ještě 20 let. I v případě porážky agrárníky nakonec vítězství přijde, za dva, tři roky, pět nebo deset let.

Skupina Benešových stoupenců se domlouvá na dalším postupu, Hampl má ještě mluvit s Vraným a Beranem. Po Benešově odchodu si prý Šrámek před druhými stěžuje, že byl opuštěn, v lidoveckém klubu se odmítnutí demise vlády chápalo jako zrada. S předchozím postupem strany přesto panuje jednomyslný souhlas. Na upozornění Bechyněho Beneš poté Šrámkovi ještě telefonuje, ten už pak mluví mírněji, zdá se že lidovci svůj postoj k Benešovi nezmění.[157] Jednání probíhala mezitím i na jiných rovinách. 14. prosince Rückl Benešovi píše o stávajících vyhlídkách a tvrdí, že maďarští poslanci asi odevzdají prázdné lístky, i když pravice počítala s tím, že jejich hlasy automaticky získá.[158] V tisku se zatím rozhořívá vzájemný boj obou táborů. Rudé právo připomíná, jak ostře šli v předchozích parlamentních volbách agrárníci a Národní sjednocení proti sobě a teď se přitom spojují v prezidentské volbě. Cituje některé výroky, které tehdy o sobě uváděli.[159]

14. prosince dochází k události, která je dlouho připravována. Prezident Masaryk odstupuje oficiálně za smutku celé země z úřadu. O tom informuje všechen československý tisk a projevuje nad tím bez rozdílu lítost. Většinou je připomínáno Masarykovo dosavadní

[157] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, schůze u Šrámka.
[158] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, dopis Rückla ze 14.XII.1935.
[159] *Zradili a zaprodali členy a voliče agrární strany a Národního sjednocení*, RUDÉ PRÁVO 15.12.1935, roč. 16, č. 292, s. 3.

působení. Volba nového prezidenta se má konat poměrně brzy po jeho odstoupení. Venkov uvádí, že agrární strana si přála, aby Masaryk zůstal prezidentem doživotně. Dále píše, že na nového prezidenta je agrárníky navrhován Bohumil Němec. Přináší jeho fotografii a uvádí, že úřad prezidenta nemá sloužit stranicko-mocenským zájmům. Proto není možné přijmout za prezidenta dr. Beneše. To není kandidát celého národa, je totiž místopředsedou národně socialistické strany a kandidátem jejím.[160] Jakou linii zaujímá k Němcovi a k chystané volbě slovenská skupina ve straně ovládaná Hodžou?

Slovenský deník uvádí po připomenutí Masarykova odstoupení šalamounský podtitulek: „v stredu 18. decembra voľba nového prezidenta.- Voľba nesmie narušiť dosavádnu jednotu národa a musí byť dokladom našej politickej vyspelosťi.“ Po třech týdnech jednání neměl být jednotně přijímaný kandidát na prezidenta nalezen. „*Predbežne sú postavení dvaja kandidáti: republikánska strana so stranou živnostenskou kandidujú predsedu Národnej rady československej univ.*(erzitního - pozn. P.A.) *profesora dr. Bohumila Němca, strana národne socialistická, soc.*(iálně - pozn. P.A.) *demokratická a lidová ministra zahraničných vecí dr. Eduarda Beneša.*“[161] Levicový tisk se v líčení situace před prezidentskou volbou od agrárního pochopitelně značně liší. Mluví nahlas o gestu, které Masaryk při odstoupení udělal. Za svého nástupce veřejně doporučil Beneše, o čemž agrární tisk raději mlčí. Lidové listy podporují jako noviny socialistické Beneše a ohrazují se proti psaní Národních listů, které na jednání lidovců tvrdě útočí. Šrámek prý nejde s komunisty a proti dosavadní lidovecké linii, podporou Beneše chce pouze vyhovět přání Masaryka. Lidové listy dodávají, že známí ateisté z Národního sjednocení jako je Stříbrný nemohou poučovat o zájmu katolictví.[162]

Měli bychom pozorovat, že dosud docházelo k boji o nového prezidenta v rámci vládnoucí většiny a v rámci československého národa. Byla tu ovšem mocná SdP. Její hlasy nikdo z odpůrčích československých stran veřejně žádat nemohl, aby se nepošpinil. Hledal se především národní československý kandidát. Zároveň ale SdP disponovala velkým počtem prezidentských volitelů, její podpora jedné ze stran se mohla stát pro celou věc rozhodující. Právo lidu uvádělo, že deník henleinovců, Die Zeit, 15. prosince doslovně citoval článek Venkova k dr. Němcovi. SdP ale zatím svou podporu nikomu neslíbila, k tomu mělo teprve dojít.[163] Je pochopitelné, že v zákulisí českoslovenští představitelé s henleinovci jednali. Agrárníci se s nimi měli sejít například 15. prosince, na schůzce s nimi byl přítomen i

[160] *President musí náležeti všem*, VENKOV 15.12.1935, roč. 30, č. 292, s. 1-2.
[161] rk., *Prezident republiky T. G. Masaryk odstúpil*, SLOVENSKÝ DENÍK 15.12.1935, roč. 18, č. 288, s. 1.
[162] *Šrámkovo místo je na straně demokracie, národa a státu*, LIDOVÉ LISTY 15.12.1935, roč. 14, č. 287, s. 3.
[163] *Henleinovci a volba nového presidenta*, PRÁVO LIDU 15.12.1935, roč. 44, č. 292, s. 4.

Henlein. „*E. Beneš neváhal osobně jednat též se zástupci henleinovců...A. Roschem a G. Petersem, platícím za umírněné....Beneš prohlásil, že po svém zvolení prezidentem nehodlá otevřít otázku zákazu Henleinovy strany*.“[164] Z ideových důvodů a vzhledem k předchozímu dění se mohlo počítat s tím, že SdP má blíže ke stranám občanským. Podpora henleinovců jejich kandidátu ale jistá nebyla, rozpor v československém táboře o volbu prezidenta byl právě tou situací, na kterou SdP vyčkávala, aby mohla za svou podporu prosazovat některé požadavky.

16. prosince, dva dny před volbou, nacházíme na stránkách Práva lidu hlasitou propagaci Beneše. Tvrdí se, že je to státník, náš i světový. Získal na svou stranu velkou část stranického spektra, může o sobě již nyní tvrdit, že je kandidát národní.[165] V Lidových novinách nacházíme toho dne článek Ferdinanda Peroutky, člověka, který jako nejlepší český novinář 20. století dobové události vždy zajímavě hodnotil. V tomto případě hájí Beneše. Říká, že v těžké době v jaké se teď nacházíme „*instinkt národa musí odpověděti na otázku, je-li v takové době lépe postavit na vůdčí místo muže nebo figuru, člověka, který má za sebou dílo, známé nám i světu, nebo jiného člověka, jehož životopis by musil býti teprve hledán v naučném slovníku a který by byl vybrán namátkou z padesáti jiných, přibližně stejně vhodných*.“ Musí dojít k zachování tradice Masaryka, ten Beneše doporučil a tak je třeba se za něj postavit. S obstrukcemi agrárníků Peroutka nesouhlasí.[166] Lidové noviny ze 16. prosince přinášejí i další postřehy. O Venkově mluví v duchu, že zmátl vlastní stoupence. Zpochybňují i, že by si třeba řadoví živnostníci skutečně přáli Němce.

Téhož dne pokračuje také palba zprava. Národ, list Národního sjednocení, přináší podtitulek „Lidovci s komunisty zahajují boj za dr. Beneše. - Pokusy levice o rozvrácení občanského bloku.“ Národ píše o tom, že všichni zaznamenali Masarykův **soukromý** výrok pro Beneše. Bývalý prezident ale respektuje i jiné názory, ten jeho není zavazující. Noviny poté dále připomínají, že lidovci jdou ve věci v jedné frontě s komunisty. „*Jedině zásluhou lidové strany dochází k boji o nástupce pana presidenta, neboť bez hlasů této strany neměli by socialisté ani ve spojení s komunisty nejmenší naděje na úspěch. To chápe dobře i členstvo strany lidové a je proto zcela přirozené, slyšíme-li o rostoucí a živelné nespokojenosti příslušníků lidové strany s postupem a politikou svého vůdce*.“ Mluví se o tom, že levicový blok je neklidný, „*projevuje velké obavy o výsledek středeční volby a...činí vše možné, aby*

[164] KLIMEK, Boj o Hrad /2./, s. 451-452.
[165] Josef Martínek, *Beneš v čelo národa*, VEČERNÍK PRÁVA LIDU 16.12.1935, roč. 44, č. 292, s. 1.
[166] Ferdinand Peroutka, *Po neděli*, LIDOVÉ NOVINY 16.12.1935, roč. 43, č. 628, s. 1.

zlepšil svou posici.“[167] Kritizuje se, že lidovci se staví za národní socialisty, kteří byli dosud známi svou proticírkevní politikou. Na tomto místě je nutné poznamenat, že lidovci se za Beneše ve skutečnosti postavili právě z důvodů církevních. Byl z těch, kteří dlouhodobě působili ke smíru s Vatikánem, naopak Němec nějaký vřelý poměr k náboženství neměl. I náboženská orientace kandidátů měla mít při prezidentské volbě význam. Působila kromě lidovců i na rozhodování luďáků a vůbec celého katolického proudu ve státě. Vatikán se za Beneše po dobrých zkušenostech co s ním měl postavil a katolické strany už se podle toho zařídily.

Venkov v těchto dnech nepřináší tak ostrou kritiku benešovců jako listy Národního sjednocení, ale ve sporu s nimi nepochybně je. Jeho stránky jsou vyplněny propagací profesora Němce. 17. prosince Venkov uvádí, jak si ho lid s uspokojením přeje za prezidenta. Razantně popírá, že by tu existoval v otázce prezidentské volby nějaký spor mezi slovenskou a českou částí agrární strany.[168] Zesměšňuje také postoj komunistů. Upozorňuje na to, jaké měli dosud v republice komunisté na prezidenta kandidáty. Byli jimi jejich straníci Muna, Šturc, Gottwald a nyní je to Beneš. Masaryka nevolili nikdy. Venkov v souvislosti s volbou připomíná, že z 205 avizovaných volitelů Beneše patří jen 133 demokratickým československým stranám. Dohromady je ale v československém demokratickém táboře volitelů 285, Beneš tu tedy nemá většinu. V těchto počtech nejsou k Benešovým stoupencům, jak si můžeme ověřit, připočítáni žádní luďáci ani agrárníci, nejsou úplně hodnověrné. Beneše má podle Venkova volit také 28 Čechoslováků z řad komunistů. Přitom 4 z nich jsou stíhání dle zákona na ochranu republiky.[169]

17. prosince 1935 situaci s prezidentskou volbou komentuje v Lidových novinách také Karel Čapek. Přeje si, aby nedošlo k pošlapání odkazu T. G. Masaryka.[170] Lidové noviny přinášejí článek „Slováci pro volbu Benešovu“, kde se dále upozorňuje na to, že slovenští agrární poslanci si přejí jednotu v národě a podpoří Beneše.[171] Ve Slovenském deníku 17. prosince nacházíme článek Rostislava Korčáka. V něm se mluví o tom, že zatím jsou na prezidenta stále dva kandidáti, Němec a Beneš. Oba jsou prý slavní, první jako vědec, druhý jako státník. Článek brojí proti extrémnímu psaní listů komunistů a Stříbrného, to nikam nevede. Přeje si národní jednotu i v prezidentské volbě. Říká, že není bez vlivu, že Masaryk se vyslovil pro Beneše. „*Na Slovensku viac ako inde si uvedomujú, čo znamená prezidentská*

[167] *Před volbou nového presidenta republiky*, PONDĚLÍ NÁRODNÍCH LISTŮ A NÁRODA 16.12.1935, č. 50, s. 1.
[168] *Smyšlenka Nár. osvobození*, VENKOV 17.12.1935, roč. 30, č. 293, s. 2.
[169] *Ironie našich politických dějin*, VENKOV 17.12.1935, roč. 30, č. 293, s. 3.
[170] Karel Čapek, *Spisovatel píše poslancům*, LIDOVÉ NOVINY 17.12.1935, roč. 43, č. 630, s. 1.
[171] bh, *Slováci pro volbu Benešovu*, LIDOVÉ NOVINY 17.12.1935, roč. 43, č. 630, s. 1.

autorita pre našu štátnu tradiciu. Nesvobodno preto Masarykov názor o osobe nástupcu, hoci ide o jeho názor súkromný, úplne z kalkulácie opomíjať.“[172] Na pravici se v tomto čase zoufale popírá, že by agrárníci nebyli jednotní. Národní listy citují republikánské usnesení, že strana jednotně stojí za Němcem. Večerník Práva lidu ze 17. prosince se zaměřuje na situaci u agrárníků také a tvrdí, že u nich dochází k boji velkostatkářského křídla vedeného Vraným a Hodži, ztělesňujícího demokratický proud strany. Uvádí se s nadsázkou, že agrárníci se ukázují jako naši furianti.[173]

Poslední den před volbou se v zákulisí láme postoj značné části agrární strany. Benešův záznam říká: „*ráno dne 17.12. mi telefonoval Moudrý, že už v pondělí mu sdělil Stoupal, že by se to mělo dohodnout, on že proti mně není a že myslí, že bych já měl osobně mluvit s Beranem.*“ To samé měl sdělit i Karel Čapek. Vývoj událostí vede k tomu, že Beran s Benešem skutečně chce jednat. Ten v této situaci telefonuje Hodžovi a ptá se, co má dělat. Hodža tvrdí, že v agrární straně se stále jedná, on jde právě do další schůze. Slibuje Benešovi, že jeho Slováci se při hlasování stranické direktivě, která by byla proti Benešovi, nepodřídí. Ovšem jednání ve straně ještě nejsou zkončena, neví se, co bude. I Hodža si přeje, aby se Beneš setkal s Beranem. Odpoledne ve 4 hodiny Hodža Benešovi telefonicky oznamuje, že se u něj sám ještě staví a v 17 hodin za ním skutečně doráží. Říká, že je možné se domluvit v 10 minutách.

Musí se vyřešit, co udělat s Němcem. Hodža má k tomu plán, navrhuje, že by mohl být viceprezidentem. To Beneš odmítá, tvrdí, že nelze při prezidentské volbě měnit ústavu, to by pak k tomu docházelo pokaždé. Hodža od svého návrhu dle Benešova svědectví rychle upouští a dohadují se spolu na dvou bodech, na kterých má být vystavěno chystané jednání s Beranem a agrárníky. Jednak jim má dát Beneš ujištění, že nebude jako hlava státu stranický, že bude i jejich prezidentem. Za druhé se v nastávajícím vývoji nesmí rekriminovat s Němcem, musí se k němu přistupovat bez zaujatosti. Hodža si myslí, že na těchto bodech se dá stavět, odchází a dává Beranovi vědět, že může za Benešem přijít.[174] Informuje ho asi také, na které požadavky bude Beneš ochoten přistoupit.

17. prosince večer, dle záznamu ve 21 hodin, Beneše navštěvuje Rudolf Beran a přichází s ním i Josef Černý. Beran na začátku setkání tvrdí, že Černý „*a já jsme byli vždycky mezi těmi, kteří chtějí nějaký rozumný kompromis. Když jsem nyní viděl, že některé strany chodí k vám i k nám a snaží se s otázkou volby presidentské obchodovat a z toho těžit na*

[172] rk., *Dva dni před voľbou prezidenta republiky*, SLOVENSKÝ DENÍK 17.12.1935, roč. 18, č. 289, s. 1.
[173] ja., *Boj v agrární straně proti Hodžovi*, VEČERNÍK PRÁVA LIDU 17.12.1935, roč. 44, č. 293, s. 1.
[174] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, rozmluva s Hodžou v úterý dne 17.12.35 - Odpoledne.

útraty státu, řekl jsem si, že se musíme dohodnout. Tak si počínají i luďáci, kteří nyní večer byli u mne a předložili mi své požadavky písemně, i Henleinovci, kteří žádají sliby od vás i od nás. My jsme vám loyálně řekli, že u nás budou jisté obtíže, hleděli jsme je překlenout tím, že bychom se dohodli na jediném kandidátu, postupovali jsme tak, aby to bylo možné a i nyní jsme v situaci takové, že prof.(esor - pozn. P.A.) *N.*(ěmec - pozn. P.A.) *byl by ochoten vzdát se kandidatury*." Beneš odpovídá, že on si vždycky přál jednotnou koaliční volbu. Henlein nemá v důležitých věcech státních právo rozhodovat. Beneš se nepovažuje za kandidáta levice či pravice, bude rád, když se stane i kandidátem agrární strany. Beran v rozhovoru projevuje přesvědčení, že chyby se staly z obou stran. Hlavně se teď nesmí rekriminovat.

Beneš dohodu s agrární stranou vítá, agrárníkům slibuje, že „*mohou být ujištěni, že budu objektivní, nestranný, že budu přesně dle konstitučních práv postupovat a že také nemyslím, že mají z celého boje volebního nějaké mraky zůstat*." V rozhovoru dále Černý zřetelně projevil svoje mínění, že je nutno se dohodnout, že situace vnitřní i vnější to vyžaduje. K Benešovi prý budou agrárníci loajální a poctiví. Beneš to přijímá a o postoji ministra vnitra si poznamenává: „*měl jsem silný dojem, že Č.*(erný - pozn. P.A.) *zejména myslí na tečku i za minulostí i za boji z doby Švehlovy*." Po tom všem se na setkání řeší otázka nového ministra zahraničí. Beneš prosazuje Kroftu, nechce ho ale násilím vnucovat. Zatím se zúčastněné strany dohadují, že ministerstvo bude spravovat premiér Hodža. Beran na schůzce oznamuje, že vše, v čem tu reprezentoval agrární stranu, říkal i za stranu živnostenskou. Prezidentská volba politickou situaci vyhrotila, ale Beran projevuje přesvědčení, že se dále musí pokračovat v dosavadní koaliční spolupráci.

Černý v rozhovoru také nadhazuje, jak se má postupovat vůči straně SdP. Beneš tvrdí: „*řekl mi, že jsem byl proti jejímu připuštění k volbám, jak to je všeobecně známo, že však když jsme ji připustili, že musíme nyní jíti cestou jen demokratickou. To je: Jsem proti rozpuštění nyní*." Rozhovor se poté končí, Beran s Černým odcházejí, později večer ale Beran ještě telefonuje, jestli by Beneš nebyl tak laskavý a nepřijal Najmana, předsedu živnostenské strany. Po obratu agrárníků chce k Benešovi přistoupit viditelným gestem i ona a to nejenom prostřednictvím Berana. Beneš je k setkání svolný, schůzka se pořádá ještě téhož večera a trvá asi 5 minut. Najman přichází s Beranem a deklaruje zhruba to, co před ním deklarovali Beran s Černým. Beneš schůzku v záznamu ohodnotil jako trapnou, ale ke konfliktu na ní nedochází. Plní svůj účel a Beneš s Najmanem a Beranem se v klidu rozcházejí.[175]

[175] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, rozhovor s posl. Beranem a min. drem Černým 17.12.35.

Tak se situace den před volbou obrátila. Tisk z 18. prosince přinášel různé komentáře. Na levici se samozřejmě mluvilo o Benešovi a o jeho nepochybném vítězství. Masarykovská tradice měla být zachráněna a zachována. V agrárním tisku, který byl předtím vyplněn propagací Němce, se oznamuje, že se tento botanik kandidatury vzdal. Necítí se být kandidátem národa. Agrárníci poukazují, že jeho zvolení nemohlo být úspěšné, nezbytná podpora luďáků byla kolísavá, přáli si za ni vymoci určité své požadavky.[176] Velké zklamání z vývoje samozřejmě projevovaly Národní listy. Informují o náhlém obratu luďáků. Ti prý opustili občanský blok, i když se do poslední chvíle tvářili, že budou hlasovat proti Benešovi.

Samotná volba prezidenta se konala 18. prosince dopoledne a trvala poměrně krátce. Zpráva Č.T.K. ji líčí následovně. Pořádala se ve Vladislavském sále na Pražském Hradě. Začít měla v 10.30, ale sál se plnil už od 9 hodin. Volbu řídil předseda sněmovny Malypetr. Nejdříve četl abdikační listinu T. G. Masaryka a pronesl k jeho odchodu dojemný proslov. Následně se řešily formality volení. Volba se provedla a dvacet minut po jedenácté hodině skrutátoři oznámili výsledek hlasování předsednictvu, které to pak oznámilo ostatním. Beneš ve volbě získává 340 hlasů, je okamžitě odměněn potleskem, na jméno Bohumila Němce je odevzdáno 24 hlasovacích lístků a 76 lístků je prázdných. „*Bouřlivý potlesk zazněl Vladislavským sálem znovu, když předseda Národního shromáždění oznámil poté, že* ***presidentem republiky je tedy zvolen dr. Edvard Beneš***.“ Beneš se v sále nenachází, výsledek volby mu jede do Černínského paláce na ministerstvo zahraničí oznámit premiér Hodža. Přiváží ho s sebou, Beneš následně skládá prezidentský slib a spolu s ostatními sleduje přehlídku čestné roty.[177]

Tak dopadl jeden z největších politických bojů, které meziválečné Československo zažilo. Beneš ho nakonec vyhrál na celé čáře. Získal více hlasů, než kdykoliv předtím Masaryk. Agrárníci a živnostníci hlasovali pro něj, Němcovi zůstalo věrné pouze Národní sjednocení. Henleinovci zůstali stranou, bílé lístky pocházely především od nich. Ve tři hodiny odpoledne, po vyhlášení volby, se sešel klub poslanců a senátorů luďové strany. Jednalo se o skupinu, která se v dění ukázala jako skutečný jazýček na vahách. Poté, co se ji agrárníkům nepodařilo přesvědčit, se nakonec z nutnosti stáhli z boje. Luďáci na setkání vyhlašují, že při předchozím vystupňovaném boji se měnila pořád situace a konala se tu prý neupřímná hra s kandidátem t. zv. občanského bloku. Po zvážení variant klub považoval za povinnost hlasovat pro Beneše. Vyjadřuje naději, že budoucnost potvrdí správnost této

[176] VENKOV 18.12.1935, roč. 30, č. 294, s. 1.
[177] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, Volba presidenta republiky dne 18. prosince 1935.

volby.[178] Luďáci se v celé věci rozhodli pro Beneše jednak kvůli zmiňovaným důvodům církevním, také ale pro Benešovy postoje ve věci Slovenska. Beneš před Hlinkou a dalšími hovořil o tom, že Slovensko nebude omezovat a že bude v republice prováděna decentralizace. Luďáci jeho výroky chápali dalekosáhleji, než jak je Beneš myslel. Později už svoji volbu z prosince 1935 za tak správnou nepokládali.

Venkov přinesl 19. prosince (v protikladu ke svému předchozímu psaní pro Němce) na celé první straně fotografii Edvarda Beneše a slavnostně oznamoval, že se stal prezidentem. Uváděl následující: „*byly mezi námi a dr. Benešem v minulosti odchylné názory a někdy i rozpory. Včerejšek je uzavřel. Každý občan má k němu stejně blízko. Minulost je minulostí politických bojů. Dnešek a budoucnost patří státu. - President republiky není presidentem stran nebo osob, nýbrž presidentem nás všech.*“[179] O Benešovi se psalo i na dalších stránkách a informovalo se na nich o průběhu prezidentské volby. Slovenský deník přináší toho dne zprávy v podobném duchu, jako Venkov. Ovšem objevuje se v něm i článek „Slováci boli Masarykovi verní“, kde se říkalo, že Beneše nepodpořili jen někteří zatvrzelí Češi.[180] Proti Národnímu sjednocení a československým fašistům si tento list dovolil ve srovnání s Venkovem vyslovit tvrdší komentář.

Lidové noviny 19. prosince přinesly článek svého majitele a národně socialistického poslance Jaroslava Stránského, který byl nazván „Věc vítězná“. Stránský v něm píše o zvolení Beneše a říká, že na něj můžeme být hrdi. Tvrdí, že nás nyní povede dobré duo Beneš-Hodža. Stránský vyzdvihuje v celém předchozím dění roli Šrámka a lidovců. Zasloužili se o prosazení Beneše významně tím, že po jejich podpoře ministru zahraničí to nebyla pouze věc levice.[181] Lidové noviny na dalších stránkách líčí vývoj předešlých událostí od 21. listopadu, kdy Masaryk oznámil Hodžovi záměr rezignovat. Koalice nejdříve chtěla vystoupit s jedním kandidátem, s tím souhasil i Beran. Lidové noviny tvrdí, že se jím měl logicky stát Beneš. Agrárníci pak ale vystoupili s vlastním kandidátem, s Němcem. Oslovovali i jiné, ti je ale na rozdíl od Němce odmítli. V novinách se rozebírá, že Němec mohl být zvolen jen s podporou SdP. Beneš měl za sebou 205 volitelů a i kdyby Němce podpořili luďáci a Maďaři, získal by jich jen 178. V kalkulacích se tu nebere ohled na to, že cílem pravice bylo především zabránit zvolení Beneše a ne zvolit Němce, to mohlo být za neutrality SdP

[178] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, Klub poslancov a senátorov Hlinkovej slov. luď. strany, zasedanie 18. dec. 1935 o 3 hod. odpoled.
[179] VENKOV 19.12.1935, roč. 30, č. 295, s. 1.
[180] SLOVENSKÝ DENÍK 19.12.1935, roč. 18, č. 291, s. 1.
[181] Jaroslav Stránský, *Věc vítězná*, LIDOVÉ NOVINY 19.12.1935, roč. 43, č. 634, s. 1.

realizovatelné. Lidové noviny celkově agrárníkům vytýkají, že v předešlých událostech nebrali ohledy na Masarykovo zdraví. Nutili ho zůstat, i když si to nepřál.[182]

Jak komentovali prezidentskou volbu komunisté? Rudé právo 20. prosince tvrdilo: „*nehlasovali jsme pro kandidaturu dra Beneše proto, že bychom schvalovali jeho politiku, kterou jsme po řadu let právem a v zájmu pracujícího lidu potírali; nehlasovali jsme pro kandidaturu dra Beneše ani proto, že bychom měli cokoliv společného s těmi zákulisními čachry, které byly dělány v rozkliženém koaličním táboře. Hlasovali jsme však pro kandidaturu dra Beneše jedině proto, abychom demonstrovali svoji vůli bojovati všemi prostředky proti té reakční frontě, která se během jednání o presidentských volbách vytvořila*.“[183] Národní listy po volbě mimo jiné napsaly, že prosazení Němce selhalo kvůli chybě agrárníků, kteří dobře nevyjednali Hlinkovu podporu. Luďáci pak podpořili Beneše po jeho nedobrých ústupcích, škodících jednotě státu.[184] Podobná kritika hlinkovců se v jiné verzi objevuje i ve Venkově. Podle něj luďáci kladli podmínky, na které agrárníci z ohledu na stát nemohli přistoupit.[185]

Agrárníky mohla po volbě trápit nejednota, která se v jejich řadách objevila. Mohla vznikat deprese z rozkolu mezi českou a slovenskou částí strany. S tímto problémem se měl vypořádat mimo jiné článek Jána Ursínyho, jednoho z čelných slovenských agrárních předáků. Článek vyšel ve Slovenském deníku 22. prosince. Byl nazván „Aby bolo jasno“. Slovenští agrárníci i živnostníci měli před volbou podle Ursínyho hlavně na paměti, aby nedošlo ke tříštění národa během důležitého státního aktu. 15. prosince na svém projevu v Prievidzi na okresní konferenci strany říkal, že snad dojde k dohodě a že se asi zvolí Beneš. Rozhodně neřekl, že agrárníci budou volit Beneše, tak to napsal luďácký list Slovák. Hlinka musel najít výmluvu pro odstoupení od Němce, tou mělo být i překroucení Ursínyho slov. V článku je určitě přítomna loajalita agrární straně. Ursíny vyzdvihuje Beranovu státnickou vyspělost, kdy odmítl přistoupit na nesplnitelné požadavky luďáků. Agrárníci z volby nedělali obchod a je pozitivní, že národní jednoty nakonec přece jen bylo dosaženo. V článku je projevena víra, že Beneš teď proti agrárníkům za jejich předchozí politiku nebude vystupovat.[186]

V zákulisí docházelo po volbě k vyjasňování některých věcí. Beneš například volal Hamplovi, aby mu poděkoval za jeho působení a 22. prosince s ním vedl rozhovor. Hampl

[182] R, *Co se dálo od 21. listopadu?*, LIDOVÉ NOVINY 19.12.1935, roč. 43, č. 634, s. 4.
[183] *Reakce musí být lidem souzena a odsouzena*, RUDÉ PRÁVO 20.12.1935, roč. 16, č. 296, s. 1.
[184] NÁRODNÍ LISTY 19.12.1935, roč. 75, č. 347, s. 1.
[185] *Hlinkova zpověď o presidentské volbě*, VENKOV 21.12.1935, roč. 30, č. 297, s. 1.
[186] Ján Ursíny, *Aby bolo jasno*, SLOVENSKÝ DENÍK 22.12.1935, roč. 18, č. 294, s. 1.

Benešovi znovu vysvětloval svůj umírněnější postoj k politice agrární strany. „*Trochu se ještě omlouval za to, že chtěl přece jen toho Něm.*(ce - pozn. P.A.) *přijmout jako druhého kandidáta. Bál se rozbrojů a bojů. Vylíčil mi zejména rozmluvu s Ber.*(anem a - pozn. P.A.), *Vraným, viděl...jakou má nenávist a jakým je fanatikem proti mně. Opakoval, že mu* (Beran - pozn. P.A.) *nabízel, aby to byl* (myslí se prezidentský kandidát - pozn. P.A.) *buď Dérer nebo aby to byl Hampl sám. Vyložil jim nemožnost toho a že on a strana nikdy nikoho nezradí*." Hampl také v rozhovoru Benešovi připomenul, že by měl vystoupit z národně socialistické strany. Beneš slíbil, že to brzy udělá.[187]

Agrární strana projevovala po předešlých událostech navenek jednotu a to na všech úrovních. Všimněme si například ustavování krajského sboru důvěrníků strany v Jihlavě z 22. prosince. Účatnilo se ho 114 delegátů a mluvil tam Stoupal. Tvrdil, že bez agrárníků v zemi vládnout nejde, útoky socialistů je prý neroztříští. Stoupal hájil postup strany v prezidentské volbě. Ve svém projevu mluvil kladně o Benešovi, všichni přítomní při tom povstali, aby prezidentovi vzdali čest. Stoupal projevil přání, aby s Benešem byla vedena spolupráce za dobudování republiky. Představitelům vedení agrárníků byla na setkání vyjadřována jednomyslná podpora.[188] V duchu, že strana měla správnou linii píše nadále její tisk. Vraný, který musel nést Benešovo zvolení opravdu těžce, se drží linie, že agrárníci v kritické chvíli správně nepřistoupili na přehnané luďácké požadavky.

Hodnocení agrárníků demokratickou levicí se po volbě nepochybně zhoršilo. Národně socialistické vnitrostranické dokumenty o tom vypovídají více než přesvědčivě. Uváděny jsou v nich ale různé postřehy. Straničtí činovníci jsou informováni, že prezidentská volba má v naší paměti místo nejčestnější. „*Bojovalo se se v presidentské volbě o všechno a všechno bylo v historický den 18. prosince 1935 zachráněno. Slavná tradice Masaryk a Beneš dostala ohromující většinou souhlas k svému pokračování. Duch národní revoluce byl zachráněn...Po 4 neděle vedl se skrytý a tuhý zápas protichůdných sil. Stavovství, sobectví, reakce a touha po zakryté diktatuře byly poraženy na hlavu...Nejvyšší zájem státu a národa zvítězil slavně nad reakcionářstvím.*" Ve vládě se po oznámení Masarykova záměru rezignovat ujednalo, že koalice postaví jen jednoho kandidáta. „*Agrárníci v prvé poradě nepostavili se proti Dr. Benešovi, nýbrž mluvili jen o tom, aby president Masaryk setrval doživotně ve své funkci.*"

Poté měl věc zkomplikovat Beran, který přišel s tím, aby koalice postavila ještě jednoho kandidáta. Přitom se nevědělo, kdo jím má být, až po třech týdnech přišli agrárníci

[187] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, rozhovor s Hamplem.
[188] NA, sign. PMV 225-1161-6, číslo jednací 1160/I/1, Republikánská strana, ustavení krajského sboru důvěrníků v Jihlavě.

s Němcem. Pravice se během zákulisního jednání začala ohánět některými slovy z projevu Bechyněho v Prostějově a vykládala je tak, že levice má diktátorské choutky. Národně socialistická zpráva tvrdí, že socialisté a lidovci naopak ukázali lásku k demokracii. Připomíná, že Najman sloužil zájmům velkoagrárním, ne živnostníkům. Slovenská část agrární strany naproti tomu podporovala Beneše. „*Když Dr. Hodža nepochodil ve své vlastní straně s kandidaturou Dra Beneše, podal demisi a naši političtí ministři se prohlásili za solidární s Drem Hodžou, avšam ostatní ministři agrární a pan Najman se postavili proti demisi. Pan president nepřijal demisi vlády, neboť měl k tomu své důvody, které musíme respektovat.*“ Zpráva dále připomínala negativní jednání Vraného v souvislosti s volbou a kritizovala ho.[189]

Předchozí řádky se snažily stručně vylíčit události s prezidentskou volbou a reakce na její výsledek. Jak význam prezidentské volby zvláště v souvislosti s jednáním agrární strany hodnotit? Byla to její porážka. To ale neznamená, že bychom tuto stranu museli nutně vidět pohledem vítězů. Jednání agrárníků nebylo fašistické, jak se říkalo na radikální levici. Agrární strana se ve volbě pouze snažila rozšířit svou moc a omezit vliv socialistů. Usilování o dosažení moci představuje hlavní cíl politických stran, na boj proti Benešovi měli určitě agrárníci právo. Socialisté mluvili dobově o reakčním jednání pravice, to byla jejich rétorika. Pravice se přitom zase oháněla tvrzením, že diktátorské choutky má levice, všimněme si, že se takto obviňovaly vzájemně.

Viděli jsme, že agrárníci tehdejší státní agendu jako nejsilnější vládní strana nevedli, ale byli jí vedeni. Beran ve volbě nesložil státníkovu zkoušku, bylo vidět, že není vůdcem a podléhá tlakům druhých.[190] Strana ve volbě neprosadila, co jako celek původně chtěla, a to jí muselo přinést dočasnou vnitřní krizi. Jeden zákulisní hlas z jejího okruhu říkal, že „*agrární strana utrpěla velkou porážku. Důsledky se nedají ještě ani předvídat. Beran se ukázal slabým a rozhodně není vůdcem strany. Snad už to na lednovém sjezdu* (který se chystal - pozn. P.A.) *prohraje. Byl snad dobrým generálním tajemníkem, ale vůdcovské schopnosti nemá, a nevím, jestli se jim také naučí. Stojí pod vlivem pana Lövensteina, s kterým dělal obchody. Při tom myslím, že ho však vždycky napálil. I Stoupal se ukázal v pravém světle. Jeho agitace proti Benešovi byla hloupá a přinese ještě straně velkou škodu.*“[191]

[189] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, naše poznámky k volbě presidenta republiky.
[190] ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 229-230.
[191] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/3, sekční šéf dr Frankenberger o agrární straně.

Ve volbě nacházíme u agrárníků zhruba tři skupiny. Rozhodně protibenešovskou představovanou Vraným a jinými, kterou mnozí označí jako pravicovou. Skupina Vraného svým hlučným vystoupením proti Benešovi určila linii celé straně, i když v ní nebyla nejpočetnější. Největší část strany zabírala skupina (středu) představovaná Beranem, Černým a jinými. Ta setrvávala nejvíce ve Švehlově stínu (měla na paměti i jeho negativní postoje k Benešovi) a byla víceméně neutrální. Beneše neobdivovala, ale uznávala jeho schopnosti. Tato skupina nejdříve podlehla tlaku pravice a posléze se za pět minut dvanáct k Benešovi přiklonila a linii strany změnila. Nakonec ve straně působila ještě skupina stavící se za Beneše, představovaná Hodžou, jeho stoupenci a některými jedinci majícími k Hradu blízko jako Udržal. Nejednalo se o levici strany, Hodžu jako jejího hlavního reprezentanta definoval pouze společný mocenský postup s Benešem. Zmiňovaná křídla v agrární straně do budoucna nepřetrvala, v příštích dobách se strana členila i různým jiným způsobem. Nehrozilo nebezpečí, že by prezidentská volba přinesla agrárníkům nějaké fatální rozštěpení. V krátkodobém horizontu dokázali krizi celkem překonat.

Průběh volby měl ovšem zásadní vliv dlouhodobý. Strany podporující Beneše získaly po roce 1935 na agrárníky trvalý bič, kdy říkali, že se tato strana postavila proti většinovému mínění a chtěla si mermomocí prosadit svou. Historik Klimek zakončil své velké dílo „Boj o Hrad“ právě prezidentskou volbou a závěrečné tvrzení jeho knihy znělo následovně: „*ani jedna ze stran, které se v prosinci 1935 stavěly proti volbě Benešově prezidentem - byť ji nakonec i podpořila - nebyla po druhé světové válce v Československu povolena*.“[192] Poukazuje se tu na to, že chování agrární strany ve volbě přispělo k jejímu zákazu po Druhé světové válce. S tím, že skutečně přispělo, se polemizovat nedá. Po událostech s prezidentskou volbou socialisté a lidovci agrárníky nepochybně hodnotili hůře a byli k nim méně shovívaví a to i později, když museli o jejich osudu na konci války spolurozhodovat a nebo je dokonce hájit proti komunistům. Komunisté sami si z vystupování agrární strany v prezidentské volbě učinili hlavní argument o reakčnosti jejího vedení, čímž se pak halasně oháněli. Hlavně oni to pak byli, kteří s touto rétorikou později zákaz agrárníků prosadili. Celkově si můžeme klást otázku, jak velkým příspěvkem k zákazu agrární strany její počínání na konci roku 1935 bylo. To už si ale každý musí zodpovědět sám.

[192] KLIMEK, Boj o Hrad /2./, s. 476.

1.3. Poslední sjezd strany, Vraného strašení lidovou frontou a spor o revizi zahraniční politiky (1936 - 1937)

Tím, kdo na změně v obsazení nejvyšších státních postů vydělal, byl určitě Milan Hodža. Po Benešově dosazení na Hrad držel ve svých rukách nějaký čas ministerstvo zahraničních věcí, úřad, který chtěl vést už dlouhou dobu. Jednání o novém ministru se táhla, nakonec byl jmenován Hradem prosazovaný Krofta. K tomu ale došlo až po dvou měsících. Do té doby měl Hodža volnou ruku, aby prosazoval v zahraničních vztazích některé své vize. Ty se týkaly především uspořádání střední Evropy, přišel se svými plány na podunajské sbližování.[193] Hodža si přál, aby střední Evropu organizovali sami „Středoevropané". Měla se emancipovat od Německa a Ruska a to i hospodářsky, její státy měly úzce spolupracovat. Hodžova vize byla zakládána zčásti i na myšlence slovanské spolupráce. Československo mělo postupovat společně s Polskem a mělo se stát těžištěm oné střední Evropy. To by tak nespočívalo ani ve Vídni, ani v Budapešti. Rakousko se na spolupráci mělo podílet také a i Maďarsko mohlo být zahrnuto.

Hodža do svých vizí přidával jako klíčovou Malou dohodu, kterou Československo tvořilo s Jugoslávií a Maďarskem. Malá dohoda představovala Benešův zahraničně politický výtvor a vidíme, že Hodža se od Beneše ve svých zahraničně politických plánech vlastně příliš nelišil. V prosazení vize střední Evropy vyvíjel na začátku roku 1936 velkou aktivitu. Pro její fungování bylo nezbytné získat Rakousko. Sblížení této země s Československem mohla přinést návštěva rakouského kancléře Schusnigga v Praze, která se tehdy pořádala. I když se o ní v Československu pozitivně mluvilo, celkově se jednalo jen o sondáže. Československo se s Rakouskem nesblížilo, to zůstávalo nejvíce nakloněné Itálii. Hodža pak jede na návštěvu do Paříže, kde prezentuje své myšlenky o uspořádání střední Evropy také. Některé oslovuje, na jeho plán se dívá celkem se sympatiemi Anglie a i u Malé dohody není bez přízně. Hodžova návštěva v Paříži získává mezinárodní ohlas, komentují je kromě československých i noviny francouzské, anglické, italské, jugoslávské, německé a další.[194]

Celkově však Hodžovy snahy nějaký hmatatelný výsledek nepřináší. V únoru 1936 jede ještě do Jugoslávie, místní Stojadinovičův režim se ale v té době více naklání k Německu

[193] K tomu více JINDŘICH DEJMEK, Milan Hodža a československá zahraniční politika ve třicátých letech (1935-1938), in: Milan Hodža štátnik a politik, Miroslav Pekník a kol., VEDA, Bratislava 2002, s. 245-262 a ROBERT KVAČEK, Nad Evropou zataženo, Svoboda, Praha 1966, s. 193-207.
[194] Podrobněji v ANM, f. M. Hodža, k. 6, inv. č. 373.

a Hodžovu střední Evropu ve svých kalkulacích upozaďuje. Na konci února nastupuje do úřadu Krofta, který už musí řešit nejvíce agresivní politiku Německa v Porýní.

Kromě Hodžovy snahy manévrovat stát, jak uznal za vhodné, se na začátku roku 1936 děly i jiné věci. Venkov přinesl 1. ledna 1936 novoroční úvodník od V. Řehoře, což byl pseudonym užívaný Josefem Vraným. Zapamatujme si ho, narazíme na něj častěji. Vraný v novoročním článku píše: *„Již mnoho měsíců neslyšíme ani nečtem v tisku, který chce mluviti jménem dělnické třídy, nic o „vládě rolníků a dělníků"*." Říká, že agrární strana je tomuto Švehlovu odkazu, spolupráci agrárníků se socialisty, věrná, ale socialisté ho prý opouštějí. Vraný v článku zostra brojí proti rudočerné koalici, se kterou se přišlo za prezidentské volby. Říká, že teď je o věci s odstupem možno mluvit otevřeně. Uvádí, jak chtěli socialisté s lidovci dělat vládu s 88 mandáty, tedy pouze s 29 % křesel ve sněmovně. Nepočítá přitom německé sociální demokraty a komunisty, asi aby zdůraznil menšinovost této koalice. Tvrdí, že tato pochybná většina nejdříve měla prosadit prezidenta a pak se teprve starat o jiné věci. Vraný přitom chválí Masaryka. Udělal dobře, že odmítl demisi vlády. *„Masaryk ještě před svým odchodem objevil se jako přísný učitel. Koho pokáral? A jak pokáral! Koho poučil? A jak poučil! Budiž mi dovoleno říci, že nebylo ani pietní, ani vkusné, chtěli-li socialisté spojovati odchod Masarykův se jménem představitele* (katolického - pozn. P.A.) *hnutí, s nímž Masaryk před válkou bojoval celý život! Avšak Masaryk...nemohl připustit, aby jeho odchod oznámila všemu obyvatelstvu menšinová vláda, representující pouze 88 poslanců!*"

Vraný v článku dále hořekoval nad tím, jak byla rudočerná koalice příšerná a hovoří o „vandru" socialistů. Vydali se podle něj na cesty, na které neměli. Ze svého vandru musí rychle pryč, popřeli jím svou minulost, skládající se z dlouhého boje proti klerikálům. Vraný připomíná, že od roku 1925 lidovci neustále slábnou a myslí si, že nebudou významní. Tvrdí, že agrární strana zůstává jediným možným politickým středem a ohniskem v republice. Článek Vraný zakončuje následovně: *„s pravdou do nového roku! Tedy i s pravdou, že socialistický vandr, který vyvrcholil 11. prosince 1935 v pokusu o menšinovou vládu Šrámkovu, způsobí mnoho a mnoho starostí a rozpaků, až vandrovníci se budou vracet, neradi vzpomínajíce na dny minulé, jako nerad vzpomínal onen mládenec ze starého zákona na dobu svého vandru pro tu službu, kterou musil konat a pro to jídlo, které musil jíst.*"[195]

Dva dny po Vraného příspěvku nacházíme ve Venkovu článek Kahánka, který orientaci tohoto listu vykresluje z jiného pohledu. Kahánek se zabývá tím, proč se ve světě nedůvěřuje Německu a Hitlerovi. *„Svět rád vidí mírumilovnost Německa...ale svět mu*

[195] V. Řehoř, *S pravdou do nového roku*, VENKOV 1.1.1936, roč. 31, č. 1, s. 1.

nedůvěřuje, zejména Londýn, protože nemá víru v režim autoritativní. Netajili jsme se nikdy, že otázka režimu nemůže být jedině směrodatnou k posuzování zahraničních styků. Ale je těžko žádati více důvěry od Československa, než jí má cizina. Autoritativní režim diktátorského rázu znemožňuje bezpečnost kontroly."[196] Ve srovnání s předchozím psaním v tiskovinách Jiřího Stříbrného Kahánek poněkud mění své demokraticky vlažné postoje, článků v podobném duchu najdeme ještě více. Mohli bychom pokračovat v popisu psaní Venkova během následujících dní, ale správně jeho orientaci pochopíme pouze, pokud si Venkov představíme ve vzájemné interakci s jeho oponenty. Jako názorový protivník dobře poslouží Lidové listy, nacházíme v nich totiž reakci na Vraného novoroční článek, který pro svůj obsah pochopitelně nezůstal bez odezvy.

3. ledna píší lidovecké noviny o starém „příteli" lidové strany Řehořovi. Poukazují na to, že se nyní pokládá za autoritu pro agrární stranu. Chce zastínit Masaryka a Švehlu. Říká se, že se ve svém článku ostře pustil do lidovců. „*Pan Řehoř si před presidentskou volbou zahrál hazardně (ale nikoliv prvně) na autoritu, která určila celé agrární straně truckandidáta, bez ohledu na zájem státní*." Jeho hazardní hra se mu rozsypala, „*proto se snaží na prahu nového roku najít někoho, kdo by před veřejností i agrárními stoupenci nějak zakryl jeho úžasnou blamáž*." Proto nyní kritizuje lidovce. Lidové listy celkem správně hodnotí tehdejší Vraného roli: „*pan Vraný-Řehoř vlastně v posledních letech krise určoval tón agrární politiky. Bez ohledu, zda je tím strana zajištěna a zda jí to v budoucnu prospěje, razil hesla, která pak strana musela přejímat za své*." Měl často narazit i mezi agrárníky. Lidové listy zesměšňují, že Vraný vzpomíná na vládu dělníků a sedláků, měl v ní mít více vlivu než má dnes, proto se mu po ní stýská. Lidovci poukazují, že v něčem Vraný vystupoval socialisticky více radikálně než sami socialisté, nedá se mu věřit. V prezidentské volbě hájila lidová strana jen státní zájem, nehledala v ní prospěch. Líčení rudo-černé koalice Vraným tak, že se jednalo o hlavní událost celého vývoje s volbou, je pomýlené, jednalo se jen o epizodu. Dodává se, že „*stačí sledovat jen psaní „Venkova" od 14. do 21. prosince m. r., aby si veřejnost udělala představu o úžasných přemetech, nedůstojných vedoucí strany vládní koalice*."[197]

V předešlém duchu o agrárnících lidovci mluví i dále. 4. ledna Lidové listy píší: „*agrární strana dostala se - o tom není sporu nikde - do jisté isolace proti ostatním koaličním stranám kromě strany živnostenské a z této isolace se dostat znova ven, to byl hlavní cíl*

[196] Dr. Kahánek, *Proč?*, VENKOV 3.1.1936, roč. 31, č. 2, s. 1.
[197] *Ani Švehla, ani Masaryk, ale V. Řehoř je autoritou pro agrárníky?*, POLEDNÍ LIDOVÉ LISTY 3.1.1936, roč. 3, č. 1, s. 1.

článku p. Vraného, který takřka srdcervoucími a plačtivými slovy vytýká socialistům, že zapřeli svou pokrokářskou, volnomyšlenkářskou a marxistickou protikatolickou minulost." Noviny poté vyzdvihují roli Milana Hodži v předchozím dění s volbou. K Vranému pokračují: „*staví-li se dnes agrárníci do pósy nepřátel socialistů, vyjímá se to strašně divně po celém onom loňském období naší vnitřní politiky, kdy p. Vraný řečnil o vyvlastnění dolů tak, že socialisté žasli, tleskali a chválili ho jako nového Marxe...proti nesocialistickým stranám, lidovcům a národnímu sjednocení, spustil p. Vraný o volbách nejprudší palbu, zatím co socialistické strany, Henleina, komunisty a fašisty zřejmě šetřil. Je dnes pochopitelně velmi těžké pravici nejprve rozbíjet a potom klížit. Ale to patří už do politické metody p. Vraného, jejž od dob předválečných všecko táhne k paktování se socialisty*."

Jak vidíme, opakuje se tu kritika Vraného zprava za to, že je příliš socialistický. Jedná se o něco, co je v naprostém rozporu s pozdějším tradičním výkladem tehdejšího dění. Očividně se ve skutečnosti lidovci nechtěli vzdát své pověsti standardní občanské strany a proti agrárníkům byli ochotni bojovat tím způsobem, že zase zpochybňovali nesocialistickost jejich. V článku ze 4. ledna se pokračuje: „*nikdo si nepřeje, aby agrární strana odešla z vlády a všecky strany jsou ochotny spolupracovat s ní demokraticky, loyálně a poctivě, podle zásady všem spravedlivě. Totéž žádají ovšem i od ní. A všichni rozumní lidé v koaličních stranách ostatních jsou pevně přesvědčeni, že v agrární straně je dosti mužů, kteří takovouto součinnost strany agrární s ostatními složkami koalice uskutečnit a zachovat chtějí a mohou*."[198]

V dalších číslech Lidových listů nacházíme například článek „Šrámek občanské strany nezradil". Už jeho název je vypovídající.[199] Celkově vzniká na přelomu let 1935/1936 mezi agrárníky a lidovci nový poměr, mnohem nepřátelštější než dosud. Přičin nacházíme více. Jednak strany zastávaly protichůdné linie v předchozí prezidentské volbě, ale přidávat se k tomu mohl například i boj o ovládnutí Moravy. V parlamentních volbách tam agrárníci dosáhli významných pozic v některých lidoveckých baštách. Moravu považovali lidovci za svou, museli ji chtít uhájit a to dobrému poměru agrárníků a lidovců jistě nepřidalo. Nový negativní poměr byl nastaven mimo jiné předchozími citovanými články. Kdyby se republika vyvíjela v bouducnu standardní cestou, kdyby nedošlo k Mnichovu, k válce a změně společnosti v ní, poměr těchto stran by se jistě po několika letech zase přeměnil v korektnější. Ovšem k válce došlo, vše se změnilo, agrární strana zanikla a tak se stalo, že od zde popisovaných událostí už byl poměr lidovců a agrárníků vyhrocený vlastně napořád.

[198] L.L., *Hodža vyvedl agrární stranu ze slepé uličky*, POLEDNÍ LIDOVÉ LISTY 4.1.1936, roč.3, č. 2, s. 3.
[199] At., *Šrámek občanské strany nezradil*, POLEDNÍ LIDOVÉ LISTY 8.1.1936, roč. 3, č. 4, s. 2.

Vývoj prezidentské volby paradoxně nepřispěl k úplně bezoblačnému poměru ani mezi agrárníky a Národním sjednocením. Dřívější válčení z dob parlamentních voleb už bylo minulostí. Národní sjednocení se mělo časem přerodit zpátky do původní podoby, do národní demokracie, a zbavit se extrémů. Naskýtala se možnost opětného sblížení. V řadách sjednocených ale nepochybně panovalo zklamání z porážky pravice. Zpráva o situaci v jejich straně z 26. ledna 1936 říká, že Národní sjednocení veřejně deklarovalo, že stojí důsledně v opozici proti Benešovi. Agrárníci se s ním nakonec dohodli a sjednocení se jimi cítili zrazeni. Jediní ve volbě nakonec volili Němce, měli se tím ale dostat do izolace. Ztráceli podporu vlivných průmyslníků: *„reakce z isolace Národního sjednocení a vědomí blamáže jest nejprudší u průmyslu. Nabývá vrchu názor, že se stranou nelze nic dělat a že je nutno se přiklonit ke straně agrární.*“ Agrárníci podle mínění sjednocených chtěli, aby jejich strana nadále setrvala v opozici, *„takže by* (agrárníci - pozn. P.A.) *měli možnost přes ní střílet na druhou stranu.*“[200]

Zatímco po volbě krystalizoval vztah agrárníků a ostatních, blížil se plánovaný sjezd jejich strany. Uskutečnil se 30. a 31. ledna 1936. Byl vůbec prvním po Švehlově smrti a také posledním v době existence republiky a existence strany vůbec. Sjezdu se mělo v pražském Obecním domě, kde se konal, zúčastnit 1754 delegátů a asi 150 hostů, měla se demonstrovat síla agrárního hnutí. Delegáti reprezentovali 21 120 místních organizací strany, které tehdy existovaly. S některými přidruženými organizacemi měla mít agrární strana v době konání sjezdu 669 648 členů, jednalo se jistě o hnutí mohutné. Kromě toho se strana ohánìla tím, že družstevní a hospodářské organizace s ní spjaté měly celkem 1 127 779 členů. Sjezdu se účastnili významní i méně významní agrární představitelé. Mezi jeho hosty se objevují reprezentanti nejbližších spojenců agrárníků. Účastnili se ho zástupci německých agrárníků - ministr Franz Spina, představitel mladšího proudu této strany Gustav Hacker a senátor Stöhr. Za živnostenskou stranu tu nacházíme jejího předsedu Najmana.[201]

Svědectví o sjezdu podává jeho zhruba dvousetstránkový protokol.[202] Je jedním z nejvýznamnějších zdrojů o agrárnících, které máme pro druhou polovinu třicátých let k dispozici. Proto se podívejme, jak sjezd líčil, zároveň ale mějme na paměti, že straně fandil, že ji popisoval v růžových barvách. Sjezd probíhal tak, že první den se konala plenární schůze, druhý den pak hlavně jednaly sjezdové komise. Protokol uvádí, že na sjezdu se

[200] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/3, Národní sjednocení.
[201] NA, sign. PMV 225-1161-6, č.j. 2679 pr. ai 36, Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, říšský sjezd ve dnech 30. a 31. ledna 1936 v Praze.
[202] PROTOKOL O ŘÁDNÉM ŘÍŠSKÉM SJEZDU REPUBLIKÁNSKÉ STRANY ZEMĚDĚLSKÉHO A MALOROLNICKÉHO LIDU V ROCE 1936, Výkonný výbor Republikánské strany zemědělského s malorolnického lidu, Praha 1936.

objevilo „*takřka 1.800 zástupců všech složek našeho hnutí*.“ Sjezd obecně hodnotil takto, říká že „*posoudil podrobně činnost strany. Projevil s ní souhlas způsobem manifestačním. Nebylo jediného rušivého tónu ve dvoudenním sněmování. Byl vyřčen soud spravedlivý. Odpovědí sjezdových zástupců své straně byly projevy nadšeného souhlasu a živé víry, že dosavadní linie politiky strany bude zachována.* ***Důvěra*** *lidu, toť poklad nejdražší. Ale jest ještě něco vyššího a dražšího nad důvěru: upřímná* ***láska*** *a* ***vděčnost****. Není slov, jež by dostatečně vyjádřila* ***ducha****, který ovládal sjezd.*

Okamžiky, které jsme o sjezdu prožívali, jsou nezapomenutelné. To nebyl sjezd, to byla živelná manifestace nadšení, síly, nezdolné důvěry a víry v ideu, jež pojí přes milion lidí vesnice i města. To byly dva dny vzrušení, čisté radosti, i hlubokého smyslu pro zodpovědnost za příští život republiky, národa, národní půdy a jejího lidu…ze všech referátů a z jejich přijetí tryskaly tóny jednoho ducha, jedné víry a jedné zodpovědnosti za osudy státu, za jeho šťastný vývoj, za jeho blaho a zajištění jeho bezpečnosti a svobody. Myšlenka státu a myšlenka půdy - to byly vůdčí síly, jež řídily naše jednání…Každý vážný problém byl dotčen, posouzen a ihned byla naznačena cesta, jak jej řešit. Nebylo tu frází, nebylo oslnivého radikálničení, nebylo projevů a požadavků, které by nesnesly přísného posouzení kohokoli. Odpovídá-li nejsilnější strana za osudy vlasti a národa, musí z toho hlediska říditi svoje jednání a rozhodování…Napřed republika, národ - a pak teprve úkoly a požadavky stranické! Tak soudí, tak smýšlí a tak jedná strana, uchovávající dědictví Švehlovo jako poklad věčné a nehynoucí ceny.“[203]

Vidíme, že v dobách své síly agrárníci také neměli daleko k patosu. Na plenární schůzi, která se konala ve Smetanově síni, promluvil jako první Beran. Tvrdí, že je nutno pokračovat v díle Švehlově a čte delegátům přísahu republikánské strany, na kterou mají přistoupit a která zní následovně: *Přísaháme při památce svých předků, přísaháme při své rodné hroudě, přísaháme za sebe i za svůj celý rod, že své vlasti, Československé republice, zůstaneme věrni do posledního svého dechu, přísaháme, že budeme hájiti celistvost a bezpečnost Československé republiky vždy a všude proti všem nepřátelům, cizím a domácím, všemi silami, neohroženě, i do poslední krůpěje své krve. Slibujeme, že zůstaneme věrni rodné hroudě svých otců a že ji neztenčenu udržíme své vlasti a budoucím pokolením. Stejně slibujeme, že skálopevně a svorně do posledního muže a ženy setrváme při Republikánské straně zemědělského a malorolnického lidu a při velkých myšlenkách jejího vůdce Antonína*

[203] Tamtéž, s. 5.

Švehly. Slibujeme, že solidárně s celým národem chceme pracovati věrně a poctivě pro mír, blaho a rozkvět naší republiky. (Shromáždění volá: Tak přísaháme! Tak slibujeme.)“[204]

Beran poté vyjmenovává významné agrárníky, kteří zemřeli v posledních letech. Mezi ně patřili i Viškovský, Prokůpek, Bradáč, Sáblík a jiní. Vyjadřuje smutek nad odchodem Masaryka z prezidentského úřadu. „*Svobodnou volbou zástupců československého národa tak, jak stanoví naše ústava, byl zvolen druhým presidentem naší republiky…dr. Eduard Beneš. (Potlesk.) Vzhlížíme k němu jako k představiteli československého státu, jeho suverenity a důstojnosti. Jdouce v tradici Antonína Švehly skláníme se před úřadem pana presidenta republiky a před osobou, jež z vůle národa za spolurozhodování našeho tento úřad vykonává, s úctou a oddaností*.“ Masarykovi a Benešovi shromáždění odesílá pozdravné telegramy. Beran následně hovoří o velikosti agrárního hnutí, zmiňuje konkrétní čísla, z nichž nejdůležitější byla uvedena výše. Vítá na sjezdu zástupce živnostníků a německých agrárníků, připomíná se, co všechny zúčastněné spojuje.[205] Následují projevy Najmana a Spiny, oba se vyjadřují pro součinnost s agrárníky. Na sjezdu poté vystupuje i generální tajemník republikánů Žilka. Uvádí, že konečný počet delegátů se zastavil na čísle 1855. Na posledním sjezdu v roce 1932 měla strana 1402 delegátů, došlo tedy k nárůstu.[206]

Beran se ujímá slova znovu a mluví o orientaci strany: „*hospodářská bída a myšlenkový rozvrat byly nejlepšími pomocníky odpůrců demokracie; není divu, že sváděly lidské masy k zoufalému kroku do neznáma. Kácely se demokracie, vyrůstali diktátoři a tvořily se diktatury. V takovém ovzduší rostou choutky imperialistů, které ohrožují světový mír…Třeba prožíváme bolesti, utrpení a starosti jako všechny ostatní státy, přece i nepřítel musí uznati a potvrditi, že jsme činiteli míru a že jsme zůstali věrni demokratickým zásadám a řádům. (Potlesk.) Není u nás ještě dobře, je však u nás klid, pořádek a bezpečnost. (Výborně. Potlesk.) U nás platí zákony, a platí svoboda pro každého, jak ji zákon zaručuje. Není naší hanbou, že u nás požívají pohostinství lidé různých národů a různých států Evropy ze států, kde není politické svobody. Rádi popřejeme asylu každému, kdo se nevměšuje do vnitřních poměrů našeho státu (potlesk), a kdo nechce tvořiti z Československa středisko agitace proti státu, z kterého odešel. (Výborně!)*“[207]

Poté, co na sjezdu zaznívají tato slova ještě dochází k určení sjezdových komisí, které mají jednat o jednotlivých problémech a dále se první den sjezdu probírá především zemědělská a hospodářská problematika. Mluví se o krizi a jejím překonávání, hájí se

[204] Tamtéž, s. 7-8.
[205] Tamtéž, s. 9-12.
[206] Tamtéž, s. 12-13.
[207] Tamtéž, s. 16-17.

demokracie. O volbě prezidenta agrárníci mluví podobně jako dříve, zaznívá, že oni si přáli setrvání Masaryka v úřadě. Socialisté, komunisté a lidovci prý postupovali spolu a vymohli si Beneše, agrárníci chtěli kandidáta přijatelného pro všechny. Nepřistoupili v závěrečném jednání na nežádoucí požadavky luďáků. Během sjezdu se občas zmiňuje, jak se teď proti agrární straně obecně působí. Někteří si nepřejí, aby byla silná. Na to se ozývá „*jednomyslný hlas celého shromáždění: Nedáme se!*“[208]

Druhý den sjezdu je nejdříve vyplněn jednáním jednotlivých komisí. Z nich nejvýznamnější je asi komise politická a referuje v ní ministr vnitra Černý. Vyjadřuje se k sudetským Němcům a k jejich protičeskoslovenskému zaměření: „*známe situaci v pohraničních našich územích, ať se jedná o Němce nebo o Maďary, známe jejich mentalitu a víme, že všichni by nebyli podepsali, co prohlásil na našem sjezdu ministr dr. Spina. Víme, že psychologie německé menšiny pohybuje se v jiných sférách, nežli bylo přiznání ministra dr. Spiny; ale i v tomto případě musíme postupovati moudře a rozumně.*“ Ztěžuje si: „*mluví se bohužel o těchto věcech více demagogicky, než seriosně.*“[209]

Komise projednává různé žádosti z jednotlivých stranických organizací a institucí, jak k ní došly. Žádosti jsou různé, například okresní organizace strany v Nasavrkách projevovala přání, aby zase byla vedena užší spolupráce s vrstvami dělnickými a ne kapitalistickými, ke kterým se strana nyní podle jejího mínění nakláněla více.[210] Vidíme, že určitá forma kritiky dřívějšího postupu strany se na sjezdu objevuje. Celkově tu ale převažuje spíše jeho chvála, většina delegátů a dotazů je ovládána tímto duchem. V politické komisi promlouvá také delegát Soukup, představitel agrárních hraničářů. Soukup si myslí, že se udělalo správně, že SdP nebyla před volbami rozpuštěna. To by k ničemu nevedlo. Celkově ale proti této straně mluví. Chválí Černého za jeho politiku v pohraničí. Delegát Taibl tvrdí, že vedení agrární strany v souvislosti s prezidentskou volbou sklidilo na venkově kritiku za svůj postup proti Benešovi. Když se ale nyní prosincové události vyjasňují, je vidět, že vedení postupovalo správně. Lidem už se to vysvětlí.

Delegát Miškovský z Kutnohorska v souvislosti s prezidentskou volbou uvedl: „*chci se zmíniti o volbě presidentské. Nebudu rekriminovati, ale jedna věc z toho je důležitá pro naši stranu. Učitelstvo, legionářstvo, sokolstvo a hlavně spisovatelé vyslovují neohroženě své mínění o kultuře levicovým směrem. Myslím, že je pro naši stranu, nebo chcete-li, pravicové strany, nutno, aby se o kulturní otázky také více staraly; vždyť dnes celá kultura*

[208] Jednání prvního dne sjezdu popsáno TAMTÉŽ, s. 7-30.
[209] Černého referát TAMTÉŽ, s. 54-57, jednání komise politické TAMTÉŽ, s. 53-71.
[210] Tamtéž, s. 59.

československá je vedena doleva. Podívejte se, co naši selští hoši, když přicházejí na studie do Prahy, čtou? Bolševické knihy. Jsou vychováváni směrem, který se nám může hodně vymstíti. Máme my spisovatele nebo nakladatelství - neřeknu agrární - ale takové, které by aspoň vycházelo vstříc spisovatelům selským nebo spisovatelům, kteří by měli smysl pro středního člověka, pro soukromé vlastnictví, pro všechno, co cítíme a čemu věříme, kteří by zaznamenali aspoň, co naše strana, co náš lid a idea agrární dala státu? Novinářské zprávy jsou kusé. Nebude tradice, nebude historie naší strany a našeho zemědělství. Mluvíme stále o velkém odkazu Antonína Švehly. Bohužel nemáme dosud publikaci o něm, jako je o méně významných lidech nebo o méně významném hnutí. Co Švehla dal státu, když dal tradici demokracii, když dal základ demokratického cítění, když vytvořil páteř ústavy, když dal ideu agrarismu, o kterou se můžeme opírati kdykoliv, ideologii zemědělského stavu, celostátní a světovou ideu, to všechno není zaznamenáno. Je potřebí, aby strana a naši představitelé toho dbali, poněvadž budoucí pokolení nebude míti ani záznamů; co se mluví, je jen tradice, opakování slov a historie někdy hodně zkreslená bude mluviti o tom, co přinesou spisovatelé, stojící na úplně jiném břehu.“[211]

Není lepšího postřehu ze sjezdu než měl delegát Miškovský. Strana na něj tehdy ovšem příliš nedala, uchování svého dědictví se nevěnovala. Během následujících desetiletí skutečně došlo k situaci, kdy její politiku vykládali a připomínali pouze její soupeři. To se nevyvratitelně podepsalo na jejím dnešním pokřiveném obrazu. Po ukončení jednání se v komisi politické i v komisích dalších přijímaly a odhlasovávaly rezoluce, kde byly formulovány priority strany.[212] Rezoluce komise politické se vyslovovala dle předešlé linie strany pro demokracii a pro setrvání stávající koalice.[213] Zbytek dne vyplnilo jednání celého sjezdu, kde vystupovali referenti z jednotlivých komisí a uváděli jejich rezoluce. Černý promluvil za komisi politickou, Halík za komisi programovou a následovali je další.[214] Ještě před nimi na shromáždění vystoupil premiér Hodža. Jeho projev trval dlouho, zhruba dvě hodiny, a vyjadřoval se k politice vnitřní i zahraniční. Deklaroval, že agrární hnutí se hlásí k demokracii a k politickému středu.[215]

Sjezd svým projevem ukončuje opět předseda strany Beran. Uvádí, že zprávy komisí se stanou předmětem dalších jednání, program strany se bude postupně určovat. Beran říká, že strana nadále hodlá hájit dílo Antonína Švehly a zemědělce. Beranovo vystoupení je prý

[211] Tamtéž, s. 66.
[212] Přijaté rezoluce sjezdu viz. POLITICKÉ PROGRAMY, s. 216-251.
[213] PROTOKOL, s. 69-71.
[214] Vystoupení referentů TAMTÉŽ, s. 34-48.
[215] Tamtéž, s. 30-34.

přivítáno bouří nadšení přítomných. Tím se celý sjezd končí. Celkově lze říci, že agrární strana dokázala v lednu 1936 svůj sjezd úspěšně uspořádat. Potvrdil, že se jedná o hnutí zaběhané a stabilizované. Nezdálo se, že by agrárníky v brzké době mohlo něco ohrozit, i když byli předtím Benešem poraženi.

Jaké se na sjezd objevovaly reakce? Byl líčen různě, pozitivně i s despektem. Lidové noviny se k němu 31. ledna vyjadřovaly kladněji. Připomínají, že sjezd poslal pozdravné telegramy Masarykovi a Benešovi. Líčí Beranův projev, kde mimo jiné říkal, „*že agrární strana zůstala věrna demokratické linii své politiky i v dobách, kdy se jinde demokracie kácely a diktatury rostly*.“[216] Deklarování demokratické linie strany je ve Stránského listě hodnoceno příznivě. 1. února dále Lidové noviny referují o vystoupení ministra Černého. Podle něj se má setrvat při demokracii a nacionalismu, menšiny musí být respektovány, ale je třeba, aby projevovaly státotvornost. Lidové noviny připomínají také sjezdové projevy poslance Dubického a ministrů Zadiny a Machníka.

„*V dnešním jednání promluvil také předseda vlády dr. Hodža. Celé shromáždění ho uvítalo nadšenými ovacemi, jakých se nedostalo žádnému jinému představiteli strany*.“ Lidové noviny si neodpouštějí poznámku, že „*v politické komisi někteří delegáti kritisovali postup strany při presidentské volbě*.“ Černý ho tam měl hájit, ale veřejnosti se podle Lidových novin nic nevysvětlovalo, i když to bylo potřebné. Vše se na sjezdu urovnávalo za zavřenými dveřmi mezi delegáty.[217] Večerní vydání Stránského deníku z 1. února shrnovalo, že „*na sjezdu mnoho delegátů kritisovalo a odsuzovalo postup strany před presidentskými volbami, ale na veřejnost se nedostalo ani nic z kritik, ani nic z obhajoby ministra dra Černého a předsedy Berana.*“[218]

Tvrdě sjezd kritizovali komunisté. Líčili ho svým standardním slovníkem. 1. února například Rudé právo naráželo na to, že Beran mluvil v projevu o spolupráci zemědělství s průmyslem. Komunistické noviny tvrdí, že v praxi se tu dělá politika spolupráce s Živnostenskou bankou, vedenou největším českým kapitalistickým kormidelníkem Preissem. To má být podle komunistů ona Beranova „spolupráce s průmyslem“, není ku prospěchu obyčejných lidí, jedná se tu pouze o spojenectví venkovských a městských boháčů.[219] 4. února přináší Rudé právo článek „Agrární sjezd a vládní socialisté“. V něm uvádí svoji tradiční tezi, že u agrárníků panuje rozpor mezi reakčním vedením a masami malorolníků. Výsledek sjezdu je podle komunistů takový, že „*reakční křídlo pánů Stoupalů*

[216] *Sjezd agrární strany*, LIDOVÉ NOVINY 31.1.1936, roč. 44, č. 54, s. 2.
[217] *Agrární sjezd skončen*, LIDOVÉ NOVINY 1.2.1936, roč. 44, č. 56, s. 2.
[218] LIDOVÉ NOVINY 1.2.1936, roč. 44, č. 57, s. 2.
[219] RUDÉ PRÁVO 1.2.1936, č. 27, s. 2.

udrželo a upevnilo svoje posice!“ Strana se prý celkově zastírala slavnostními frázemi. Mluvilo se o jednotě strany, o agrární demokracii a podobně.

Agrárníci se přihlašovali k myšlence plánovitého hospodářství, dle komunistů si ho ale představují jako diktát agrárních kartelů. Znovu se připomíná, že agrární vedení hodlá spolupracovat s Živnobankou a píše se propagačně o tom, jak se agrárníci špatně starají o nezaměstnané. Hodža, který na sjezdu mluvil o československé demokracii a řekl, že je zvláštního osobitého charakteru, je kritizován. Od demokracie prý chce ustoupit, to má být ten její osobitý charakter. Jedná se o další prohloubení reakčního agrárního počínání, které bylo vidět už v prezidentské volbě. Socialisté se podle Rudého práva chovají k čím dál diktátorštějším agrárníkům shovívavě. Nechávají se ohlupovat povrchními agrárními demokratickými frázemi. „*Vládní socialisté dělají sladkou tvář na kyselé hrozny. Ba co více - jsou přímo nadšeni celou tou „agrární demagogií“*.“ Socialističtí vůdci tu prý znovu skáčou agrárníkům na špek. Lid ale podobnou chybu neudělá. Agrární a koaliční demokracie už má dost.[220]

Mezi reakcemi celkem shovívavými a ostře kritickými se objevovaly mnohé, které si vzaly něco z obou. Lidovci na agrární sjezd v době jeho konání příliš nereagovali. Výjimku tvořilo referování o řeči Hodži. Neslo se na stejné linii jako se neslo její hodnocení ze strany socialistů. Popisování Hodžovy řeči ale v deníku lidovců tolik místa nezabíralo.[221] Národně socialistické České slovo projev Hodži ze sjezdu připomínalo více. Čelný slovenský agrárník podle něj mluvil o tradici selství, připomínal, jak vedla k národní svobodě. Československo se podle něj mělo vyznačovat ještě jiným typem demokracie, než jaký se nachází v Anglii, Francii a na západě. Je více konsensuální, na výstavbě státu se nutně podílejí různé společenské složky. Nepochybně se naráželo na to, že široká koalice agrárníků, socialistů a dalších je státní nezbytností, protože republika musí čelit početné nestátotvorné opozici. České slovo z Hodžovy řeči také připomínalo, že agrárníky řadil do středu. Vývoj podle něj neměl jít doleva ani doprava, ale k centru.

Komentář redaktora Jíšeho, který 2. února ke sjezdu agrární strany přineslo České slovo, patřil k těm umírněnějším. Informuje, že na republikánském sjezdu neprobíhala veřejná diskuze, k té docházelo jen v komisích za zavřenými dveřmi. To ale není třeba agrárníkům zazlívat, přáli si udržet jednotu strany na venek. Jíše si myslí, že „*žádný agrární sjezd nevyzněl ve všech projevech v* ***takové podtržení demokracie a věrnosti k ní****, jako sjezd tento. Zejména řeč dra Hodži a předsedy strany Berana jsou jediným přiznáním se k demokracii. Je*

[220] J. Šv., *Agrární sjezd a vládní socialisté*, RUDÉ PRÁVO 4.2.1936, č. 29, s. 1.
[221] *Osobitý charakter naší demokracie*, NEDĚLNÍ LISTY 2.2.1936, roč. 3, č. 27, s. 2.

nutno to veřejně kvitovat a přijmout jako záruku lepší budoucnosti a některých ne zrovna demokratických pokusů určitých agrárních skupin v minulosti.“[222] Na stránkách Českého slova nacházíme později i polemiky s Hodžovými myšlenkami, vyřčenými v jeho projevu. České slovo se také hlasitě pozastavuje nad tím, že na sjezdu nezaznělo skoro nic k prezidentské volbě, i když se jedná o nejdůležitější politickou událost v poslední době.[223]

Dříve zmiňované Lidové noviny přinášely na sjezd kromě jiného také některé svébytné reakce jednotlivých osobností. Trochu kritičtěji hodnotil agrárníky Zdeněk Smetáček, jehož článek ke sjezdu byl uveřejněn 2. února. Mluvil dobře o projevu Hodži a tvrdil, že pokud nebudou agrárníci ostatním vždy vnucovat svoji vůli, je možné s nimi setrvat v koalici i dále. Na předchozí jednání agrárníků je ale nahlíženo s podezřením. „*Chceme-li však jíti na kořen, musíme jeho nejhlubší příčinu vidět v tom, že byl vzbuzen oprávněný dojem, jako by agrární strana opouštěla tradiční pravidla koaliční hry*.“ V prezidentské volbě se dostala na správnou cestu až v hodině dvanácté. Sjezd měl podle Smetáčka přinést větší přiznání viny, veřejnost to čekala. Nakonec podle něj nepřinesl nic nového. To je ale dobrý výsledek, situace se aspoň nezhoršila.[224]

Jinak sjezd hodnotil Ferdinand Peroutka, jehož článek nacházíme v Lidových novinách o den později. Říká tam, že „*Agrární strana konala tentokrát svůj sjezd za významných a zvláštních okolností pro sebe: před měsícem utrpěla první svou těžkou porážku v republice; sama si připravila takovou situaci, že při důležitém státním aktu nevedla, nýbrž byla vedena. Je to strana nezvyklá porážkám. Při jejím sebevědomí mohla by taková prohra býti příležitostí k poplachu a k nervose, ale také k plánům nějaké nerozumné odvety*.“ Na sjezdu ale strana tímto směrem nevykročila, její vůdcové se zachovali rozumně. Peroutka v článku mluví za protivníky agrárníků, ale uvádí, že z jejich tábora musí vzejít spravedlivé uznání, že agrární sjezd vyzněl dobře. „*Po politické stránce můžeme s ním býti spokojeni. Nemůžeme chtíti od agrárníků, aby byli něčím jiným než agrárníky*.“ Tato strana zůstává podle Peroutky „*možným koaličním partnerem pro socialisty*.“ V článku se tvrdí, že „*od roku 1933 bedlivěji jsme pozorovali, jak hlavní agrární vůdcové stavějí se k demokracii. Vyjádřili jsme už tehdy dojem, že upřímně. V tom jsme se tedy nezklamali*.“[225]

Kromě tisku ostatních stran se sjezdu samozřejmě věnoval i vlastní tisk agrární. V. Řehoř komentoval sjezd v úvodníku z 2. února 1936. Tvrdil, že demonstroval moc agrárního hnutí. Stal se odpovědí pochybám socialistů a lidovců o jeho síle. Beran dle slov šéfredaktora

[222] Karel Jíše, *Hodža o poměru agrární strany k demokracii*, ČESKÉ SLOVO 2.2.1936, roč. 28, č. 28, s. 2.
[223] KZK, *Mlčení o presidentské volbě*, ČESKÉ SLOVO 5.2.1936, roč. 28, č. 30, s. 1.
[224] Zdeněk Smetáček, *Agrárníci a koalice*, LIDOVÉ NOVINY 2.2.1936, roč. 44, č. 58, s. 1.
[225] Ferdinand Peroutka, *Po neděli*, LIDOVÉ NOVINY 3.2.1936, roč. 44, č. 59, s. 1.

agrárního tisku dobře odůvodnil postup strany v prezidentské volbě. Tvrdí se, že agrární strana nyní roste, i duchovně. Hnutí zemědělců se mělo stávat hnutím bratrské a sesterské lásky.[226] Postoj strany vyjadřoval obecně článek Venkova z 4. února 1936 nazvaný „Jdeme dobře". Připomínal, že sjezdu se věnovaly takřka všechny listy, i když sílu agrárníků ne vždy přiznaly. „*Veškeren levicový tisk tvrdí, že republikánská strana se přihlásila opětně k demokracii. Není tomu tak, republikánská strana se k ní nepotřebovala přihlašovat, poněvadž se od ní neodhlásila, nezřekla se jí, neboť demokracie je základní součástí jejího programu. Republikánská strana může hledati pouze formy, které demokracii posilují, přizpůsobují politickému a hospodářskému vývoji, ale upustit od demokracie nemůže, protože z ní vyrostla.*"

Agrární list tvrdí, že demokraticky strana jednala i během prosincového dění. Za své jednání se nestydí. Právo lidu po sjezdu agrárníkům napsalo, že je vítá, že se prý vrátili „z vandru domů", zpátky k demokracii. S tím Venkov nesouhlasí. „*Nenajde se v minulosti republikánské strany nic, co svědčí o její nedemokratičnosti. Potřebu autoritativní demokracie hlásal předseda soc.*(iálně - pozn. P.A.) *demokratické strany. V agrárním tisku nikdy nebyl vítán generál, který shazoval vládu parlamentní většiny, jako tomu bylo v „Právu lidu"*.[227] Naráží se tu pravděpodobně na nástup Pilsudského v Polsku. Co se týče autoritativní demokracie, ještě uvidíme, že i agrárníci s ní budou mít časem co do činění.

Během líčení sjezdu bylo naznačeno, že kromě organizací vlastních měla strana i mnohé přidružené. To platilo samozřejmě pro sféru hospodářskou, ale pro přehled si tu připomeňme, že se k ní družily i menší skupiny politické. Jednalo se o některé marginální politické strany, které většinou představovaly odštěpenecké skupinky od stran jiných. Agrárníci s takovými straničkami jako jiní spolupracovali, finančně je dotovali a často je chtěli pohltit. Tyto malé straničky si vysvětleme na příkladu asi největší z nich, Čuříkovy strany křesťansko sociální.[228] Čuřík původně působil u lidovců, ale odtrhl se od nich. V roce 1929 se stal poslancem s pomocí strany luďové, později se přiklonil se svým hnutím k agrárníkům a ve volbách roku 1935 byl za ně zvolen poslancem. Křesťanští sociálové si uchovávali svoji samostatnou organizaci. V polovině roku 1936 měli mít dle úředního záznamu 11 473 členů.[229] Přednostně ale spolupracovali s agrárníky, sledovali jejich linii. Sloužili více méně jako rozvraceč lidové strany. Nepůsobili v celé republice, ale jen

[226] V. Řehoř, *Nejen větším počtem, nejen nejvíc hlasů, ale také nejvíc ucelenosti, svornosti , kázně a lásky!*, VENKOV 2.2.1936, roč. 31, č. 28, s. 1.
[227] *Jdeme dobře*, VENKOV 4.2.1936, roč. 31, č. 29, s. 1.
[228] K ní více NA, f. PMV, sign. 225-1167-5.
[229] NA, f. PMV, sign. 225-1167-5, čís. 4184/pres. 2. ad.

v některých krajích na Moravě. Oproti agrárníkům akcentovali více svoji katolickou orientaci. Čuřík se chtěl nějakou dobu po svém zvolení poslancem za agrární stranu více osamostatnit, ale manévrovací prostor mu dán příliš nebyl. Poté, co setrvávala jeho strana nějakou dobu v agrárním stínu, dokázali agrárníci sami ovládnout některé její součásti, hlavně její odborové organizace. Zásada o pohlcování slabších tu platila.

V agrární straně samotné muselo nepochybně po prosincových událostech panovat dusno. To se týká především vztahu Vraného a Hodži. Nějaké třenice se v zákulisí vyskytovaly a zdá se, že vliv Vraného poté, co stranu přivedl k blamáži s Němcem, přece jenom klesal. Zakolísala nepochybně i pozice Berana a to hned po jeho nástupu. Takto o situaci na Hradě referoval Spina.[230] Rusínský agrární senátor Bačinský zase dle záznamu z 12. února 1936 tvrdil: „*Beran byl včera u presidenta republiky a stěžoval si na stálé útoky proti republikánské straně a její vůdčí osobnosti a na to, že tyto útoky jsou soustředěny v tisku všech stran, které se postavily před presidentskou volbou bojovně proti agrární straně. Dále si stěžoval, že se stále ještě sbírá proti agrárním pohlavárům materiál; naznačil také, že by agrární strana, kdyby tomu nebyl konec, postupovala stejně*.“

Lidovec Světlík se v zákulisí vyjádřil, že situace v koalici je napjatá, celkově panuje bezvládí. Kritizuje Hodžovu zahraniční politiku. „*To, co Hodža dělá v Paříži, je vyslovená opereta. Agrárníci zdržují vstup ludové strany do vlády. Všechny strany sbírají proti nim materiál, hlavně o jejich hospodářství v ministerstvu zemědělství*.“ Přejí si, aby už tam nebyl agrárník. Světlík o tomto snažení říká: „*zdali vyhrajeme ten boj, jest ovšem jiná otázka. Ale musí se s tím jednou začít*.“ Na ministerstvu zemědělství panuje nepochybně korupce. „*Není možno a nedáme k tomu nadále souhlas, aby se tam roztahovali agrárníci jako doma. Budeme trvat na tom, že pan dr. Feierabend už nemůže býti předsedou obilní společnosti, protože on hlavně zavinil režim, který se tam usadil*.“

Zatímco v agrární straně se předtím objevovaly snahy, aby hradní tábor ztratil svoji tradiční baštu spojenou s prezidentským úřadem, nyní jsme zase v řadách agrárních protivníků svědky úvah, kdy plánují agrárníkům odebrat baštu jejich. K osobě agrárního hospodářského předáka Feierabenda dodejme, že později za války se stane člověkem pomáhajícím Benešovi. V dnešním hodnocení se uchovává více tento jeho pozdější obraz. Všimněme si ale, že v období konce první republiky je mnohými demokratickými soupeři agrárníků kritizován. Právě on pro ně představuje ztělesnění agrárního kartelářství. Dle Světlíka se objevuje snaha omezovat agrární nadvládu i v jiných institucích, například v ministerstvu národní obrany.

[230] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/3, poměry v německém táboře.

Agrární vliv na armádu naštěstí není stoprocentní, protože prezidentem a tedy jejím hlavním velitelem se stal Beneš. Jinak by situace i v tomto ohledu byla na pováženou.[231]

Všechny zmíněné zprávy ukazují, že v měsících po zvolení Beneše panovalo v koalici velké napětí. Do otevřené krize nevyústilo, ale bylo cítit. Agrárníci museli vůbec poprvé v republice okusit, co to znamená být terčem kritiky velké části politického spektra. 16. února 1936 je ve Venkově otištěn jeden ze zajímavých článků Vraného. Útočí v něm proti starému umírněnému komunistickému předákovi Šmeralovi. Přichází prý nová vlna šmeralismu. Komunisté chtějí postupovat s ostatní levicí a útočit chtějí proti agrárníkům, ne „sociálfašistům", jak to dělají dříve. Aby úplně vyhověli situaci, šetří i lidovce, kteří postupují s levicí. Vraný tvrdí, že za touto politikou je nepochybně Šmeral. Už od dob Rakouska jeho linie vždy znovu selhávala, přesto neúnavně vymýšlí další.[232] 22. února referuje o dění v zákulisí Hampl. Říká, že v koalici se skutečně stojí na jednom místě, vše se rozhýbe až po prosazení Krofty do zahraničí, ke kterému pak brzy dochází. Beneš a jeho stoupenci chtějí v této době prosadit do vlády luďáky. Mají sloužit k omezení agrárního vlivu, agrárníci si ho nepřejí. Vzhledem k nesplnitelným požadavkům luďáků se však jednání s nimi protahuje.[233]

1. března 1936 přinášejí Lidové noviny článek „Nedůvěra mezi koaličními stranami". Agrárníci podle něj vyjednávají s národními demokraty, jestli by nevstoupili do vlády. „*Při tom někteří agrární politikové pojímají věc tak, že by na této cestě se patrně připravovala nová koalice bez socialistů. Tím si dlužno také vysvětlit shovívavost, s jakou agrární tisk posuzuje hitlerovskou řeč Henleinovu. Pro ty, kteří touží po vytlačení socialistů z vlády, sudetoněmecká strana je reservou, která by svými hlasy doplňovala koalici, zmenšenou o socialisty*."[234] Jedná se o obavu, která tehdy levici obestírala a její tisk ji takto vyjadřoval. K realizování vlády pravice ale mohlo dojít jen těžko. Lidové noviny píší v té době o agrárnících kritičtěji než jindy. Například 7. března 1936 nacházíme na jejich stránkách titulek „Kdo je z agrárníků pro novou zahraniční politiku?" Poukazují na to, že si asi přejí příklon republiky k Německu a k Polsku a odstoupení od naší staré zahraničně politické linie.[235] Jedná se tu o propagandu charakterizující období, kdy šli agrárníci a benešovci více proti sobě.

Je pravda, že vůči Německu agrární strana nevystupovala tak nepřátelsky jako československá levice, ovšem jako přátelské její líčení Hitlera označit nelze. Když Německo

[231] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/3, vnitropolitická situace.
[232] V. Řehoř, *Nová porážka šmeralismu*, VENKOV 16.2.1936, roč. 31, č. 40, s. 1-2.
[233] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/3, politická situace, 22.II. 1936.
[234] *Nedůvěra mezi koaličními stranami*, LIDOVÉ NOVINY 1.3.1936, roč. 44, č. 110, s. 2.
[235] R, *Kdo je z agrárníků pro novou zahraniční politiku?*, LIDOVÉ NOVINY 7.3.1936, roč. 44, č. 121, s. 2.

obsazuje Porýní, Venkov jeho jednání kritizuje. 11. března 1936 v něm také nacházíme článek Vraného, kde se propaguje zbrojení. Pro náš stát je prý jedinou jistotou proti Německu. Téma zbrojení Vraný briskně využívá ke kritice socialistů, kteří ho prý nepodporují tak, jak by měli. To je podle šéfredaktora Venkova zrada na národu a státu. Vraný nadhazuje, že je třeba opevňovat hranice. To nikoho neurazí, není to útočné a považuje se to za nejlepší řešení naší situace.[236] Zpráva z 12. března dále dokládá vyhrocenou situaci, jaká tehdy panovala v československém politickém zákulisí. Jeden v něm měl klást pasti na druhého. Tábor vedený agrárníky a tábor vedený Benešem proti sobě vzájemně intrikovaly. O Beranovi měl být tehdy napsán štvavý článek v Národním osvobození. Beneš si měl dle hradního záznamu předběžně zjišťovat, jestli měl reálný základ. Očekával totiž, že si mu Beran přijde stěžovat, že se o něm na levici takto píše. Beneš tvrdí: „*byl by rád, kdyby mu mohl říci, že sám dospěl k přesvědčení, že věc jest nepravdivá*.“[237] Tento záznam lze chápat různě. Dle stoupenců Beneše určitě vypovídal o prezidentově nezaujatosti a objektivnosti. Dle Benešových odpůrců mohl akorát poukazovat na to, že prezident za kritickým psaním sám nějak stál.

Venkov 15. března 1936 přinesl článek, který se dojemně ohrazoval proti tři měsíce trvající kampaňi, která se vůči agrárníkům vedla. Proti jejich straně se prý píše nejen v celostátním, ale i v krajinském tisku. Otravuje se nesmyslně ovzduší a k tomuto dění již nelze mlčet. Za štvavými články sice stojí jen nekteří nevýznamní novináři, ale Venkov upozorňuje, že odpovědnými učiní Hampla a Klofáče, předsedy socialistických stran. Přidán je pak agrární pohled na věc týkající se spravování státních úřadů. „*Jestliže 17 let nebylo střídáno ministerstvo zahraničí a jestliže 17 let jedny a tytéž osoby střídaly se v ministerských křeslech a ze všech politických stran jediná republikánská strana střídala ministry, nenecháme si tyto podlé ničemné a zákeřné útoky líbit. Ať je roznáší kdokoliv a jakéhokoliv jména. V republice nevládnou jenom socialisté. Je jich s komunisty sotva jedna třetina a chtějí-li boj, bude boj. Čekali jsme, že alespoň v této mezinárodně těžké době, o hospodářské situaci ani nemluvě, přestane pokřik socialistických kostelníků. Nestalo se tak...nepřipustíme diktát. Koalice znamená spolupráci, ale také spoluodpovědnost*.“ Agrárníci si v tomto momentě veřejně přejí, aby už zavládl klid.[238]

26. března dochází k první schůzi výkonného výboru republikánské strany, který vzešel z předtím konaného sjezdu. Výkonný výbor a jeho užší orgán zvaný předsednictvo představují nejvyšší vedení strany a Beran si tu i nadále drží post hlavní, zůstává agrárním

[236] V. Řehoř, *Nikdy není pozdě*, VENKOV 11.3.1936, roč. 31, č. 60, s. 1-2.
[237] AKPR, sign. T 606/26, k. 156, záznam ze dne 12. března 1936.
[238] *Už je toho dost*, VENKOV 15.3.1936, roč. 31, č. 64, s. 1-2.

předsedou.[239] Vedení agrárníků si bez větších změn drží své pozice, je demokraticky potvrzeno. Aniž si to kdo uvědomuje, děje se tak naposledy. Mezitím pokračují s nezmenšenou intenzitou politické půtky mezi stranami. Národně socialistické A-Zet 1. dubna komentuje jednání s luďáky, která probíhala v březnu. Skončila neúspěšně, Benešovi se je do vlády dostat nepodařilo. V A-Zet se líčilo, jak jednání probíhala. Luďáci se nezřekli svých nesplnitelných požadavků. Do vlády se je snažil dostat premiér Hodža. Je připomínáno, že státotvorné působení luďáků by znamenalo utvoření katolického politického bloku. Jím by v Československu bylo umožněno demokratické střídání koalic. „*Žádná koaliční strana nemohla by se s úspěchem pokoušet o nadvládu nad ostatními*.“[240] Jednalo se tu o scénář, díky němuž by se mohla dostat z vlády agrární strana. Koalici by tvořili jen socialisté a blok katolický. Je pochopitelné, že po osmnáctiletém setrvávání ve vládě už lezla agrární strana svým oponentům jistě na nervy. Ti museli být ze selhání tohoto plánu asi zklamáni.

Předchozí neúspěšné jednání s luďáky komentuje Venkov, konkrétně Kahánek. Připomíná, že luďová strana nehájí ani tolik zájmy katolické, jako hájí slovenský autonomismus, což může být nebezpečné prot stát. Lidovci a socialisté si myslí, že vstup luďáků do vlády by je posílil. To se ale ukazuje jako chiméra.[241] Jednání s luďáky komentuje i Vraný. Uvádí, že katolický blok nebyl uveden v život a předtím zase selhal blok socialistický, chystaný Šmeralem. Oba bloky byly připravovány kvůli nenávisti k agrárníkům, plány s nimi se ale zřítily. Mnozí levicoví představitelé to podle Vraného náležitě oplakali. Šéfredaktor Venkova jim vzkazuje, ať se vrátí do reality. Agrární strana je teď silnější než dříve, musí se s ní počítat.[242]

Poté, co přicházejí Velikonoce, ve večerním Českém slově se objevuje článek, kde se tvrdí, že Vraný svým psaním porušil tradici velikonočního míru. Útočil na politické oponenty během svátků, což se nedělá. „*Tři dny bez hněvu a zloby byly pro něho mnoho. Nevydržel to. Napsal do božíhodového čísla svého listu bezuzdný útok na všechny občany, kteří nejsou agrárníky*.“ Vraného postoje prý otevřeně vyjadřují touhu po agrární diktatuře. České slovo cituje jeho větu, že „*jen agrárníci jsou povoláni, aby vedli a aby dávali zákony všem*.“ Rozebírá se, že agrární strana má jen 15 % hlasů. V republice jsou i jiní. Spolupráce se zemědělským stavem je podle Českého slova věcí dobrou, ale agrárníci pro sebe nemají mít

[239] Složení předsednictva je uvedeno v příloze č. 2.
[240] Jiří Beneš, *Proč nejsou luďáci ve vládě*, A-ZET 1.4.1936, č. 64, s. 3.
[241] Dr. Kahánek, *Luďáci a vstup do vlády IV.*, VENKOV 3.4.1936, roč. 31, č. 80, s. 1-2.
[242] V. Řehoř, *Konec dobrodružné vnitřní politiky, návrat do střízlivé věcnosti (reality).*, VENKOV 5.4.1936, roč. 31, č. 82, s. 1-2.

republiku v pachtu, v pronájmu. Vraný si musí uvědomit, že tu platí pravidla demokratická, ne zásady diktatur.[243]

Na podobné notě kritiky agrárníků jako článek předchozí se nese i příspěvek Jiřího Beneše v A-Zetu, nazvaný „Naši furianti“. Prezidentův synovec v něm znovu rozebírá Vraného postoje, že agrárníci mají dávat zákony všem. V tom se spatřuje projev touhy po agrární diktatuře. Musí se pamatovat, že agrární strana představuje pouze 15 % voličů, nemůže vládnout republice sama. *„Odpovědí těch, jimž agrárníci chtějí „dávat zákony“, je upřímná rada agrárníkům: Jednejte jako moudrý zemědělec! Moudrý zemědělec také vyrábí strašáky. Ale nosí je na pole do zelí, ne do politiky!*“[244] Beneš o agrárnících píše i dále. 16. dubna je například uveřejněn článek „Agrárníci versus agrárníci“, kde chválí působení Hodži a líčí jeho boj s ostatními ve straně. 26. dubna 1936 se k dění vyjadřuje na stránkách Venkova i Rudolf Halík. Staví se proti otrávené atmosféře. „*Neklid v koalici byl vyvolán loňského podzimu socialisty a lidovci a byl vystupňován tiskem těchto stran po loňské prosinci, kdy agrárníky vyhazovali z národa a upírali jim legitimaci demokratů*.“ Toto jejich počínání prý je celkově ke škodě státu.[245]

Vývoj prvních měsíců roku 1936 tu byl zatím popisován hodně pomocí článků v tisku. Musíme mít ale na paměti, že politika se dělala i jinak, než jen vzájemným hádáním stranických novinářů. Abychom si utvořili o tehdejším politickém vývoji úplnější obrázek, popišme si dobovou činnost Poslanecké sněmovny. Ta nám nabídne pohled více oficiální. Tato práce postupně přiblíží několik významných sněmovních jednání. Nejdříve popíše situaci v souvislosti s přijímáním opatření k zabezpečení republiky z jara 1936. Za ně byl odpovědný ministr obrany Machník a budeme mít možnost vidět, s jakými návrhy vůdčí agrární představitelé přicházeli, jak se na návrzích podíleli jednotliví poslanci a jakým způsobem se agrárníci prezentovali v parlamentu. V době zostřující se mezinárodní situace nastávala pro Československo doba, kdy bylo nuceno provést změny ve své obranné politice. V souvislosti s tím Machníkovo ministerstvo připravilo soubor zákonů, na kterém se pracovalo nějaký čas. Po vypracování předlohy se věc schvalovala ve sněmovních výborech, některých jejich jednání se účastnil i ministr Machník.[246]

Nakonec věc projednávala celá sněmovna, oficiálně se jednalo o doplnění zákona na ochranu republiky a o zákonu na obranu státu. Jednání sněmovny v souvislosti s těmito návrhy probíhalo od 28. do 30. dubna 1936. O jednotlivých částech probírané osnovy nejdříve

[243] *Zelená kraslička. Agrární zalíbení v diktatuře?*, VEČERNÍ ČESKÉ SLOVO 11.4.1936, roč. 18, č. 87, s. 1.
[244] Jiří Beneš, *Naši furianti*, A-ZET 15.4.1936, č. 73, s. 3.
[245] Rudolf Halík, *I v politice svědomí*, VENKOV 26.4.1936, roč. 31, č. 99, s. 1.
[246] A-ZET 23.4.1936, č. 79, s. 1.

referovali zpravodajové, lidé, kteří se podíleli na její přípravě.[247] Nacházíme mezi nimi zástupce různých koaličních stran. Zpravodajové mluví pro to, aby sněmovna osnovu přijala. Připomínají, že v mnohém uvaluje na občany těžké povinnosti, ale ty jsou pro dobro státu. Přijetí zákona povede k uhájení Československa a jeho demokraticko-republikánské státní formy. Součástí osnovy je i tlak, aby se v podnicích vyrábějících věci důležité pro obranu státu nacházeli jedinci, kterým stát mohl věřit. Tato součást osnovy se dočkala kritiky SdP, která poukazovala na to, že z takových podniků jsou vylučováni lidé německé národnosti. Na některé součásti osnovy představované v proslovech zpravodajů reagují výkřiky komunisté. Zpravodajem Davidem i dalšími poslanci jsou upozorňováni, že Sovětský svaz žádá po svých občanech více, než bude žádáno dle zákona tohoto. Na občanstvo republiky má být uvalena za určitých okolností pracovní povinnost, ta má ale být rovnoměrná, spravedlivá a má být za ni vyplacena náhrada. Občan podle návrhu může vykonávat i práci, která není jeho povoláním. Po projevech zpravodajů je zahájena k osnově diskuze a řečnická lhůta je stanovena na 60 minut.

Jelikož se ke slovu přihlásil ministr národní obrany Machník, je mu přednostně uděleno slovo. Machník ve svém proslovu tvrdí, že toto zákonodárné dílo bude vedle ústavní listiny jedním z nejdůležitějších. „*Účelem jeho jest zajistiti obranu státu, zabezpečiti naši státní samostatnost. My, kteří jsme ztratili svoji státní samostatnost, víme velmi dobře, co tato ztráta pro nás znamenala. Byli jsme bez ochrany, vydáni na milost a nemilost, olupováni postupně a cílevědomě nejen o svobodu politickou, nýbrž i o jazyk, o svobodu a kulturu národa. Posledních 150 let před světovou válkou dolehla na nás vlna násilí tak těžkým a nebezpečným způsobem, že i největší a nejšlechetnější duchové našeho národa začali pochybovati, zda nezahyneme, nevymizíme vůbec. Stal se však zázrak. Ve chvílích nejhorších seslal nám osud řadu velkých geniů, buditelů-spisovatelů, kteří národ zachránili. Ještě horší osud stihl naše bratry Slováky. Po několik století byli pronásledováni systematicky a cílevědomě, aby vymizeli vůbec. Všichni jsme však věřili, že přijde opět den naší spásy, našeho osvobození. (Výkřiky komunistických poslanců.)*“ Válka přinesla národu samostatnost, 28. října jí konečně dosáhl.

„*Velká utrpení, která jsme zažili před převratem, byla nám dobrou školou a učitelkou...Přijali jsme zásadu, vybudovali stát demokratický a spravedlivý ke všem jeho obyvatelům - stát, který chce býti dobrou vlastí, spravedlivou otčinou všem, nejen Čechům a Slovákům, nýbrž i všem příslušníkům menšin. Zářivým příkladem těchto ušlechtilých snah byl*

[247] Jednání sněmovny z 28. dubna dle http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/039schuz/.

president-Osvoboditel a stejně jest jím i jeho nástupce, nynější president republiky. Ne slovy, nýbrž nesčetnými činy doma i za hranicemi osvědčili oba tito vůdci státu, že naším cílem jest demokratická mírová republika. Neopomenuli jsme jediné příležitosti, abychom nepřispěli k zajištění míru.“[248] Machník pokračuje, že obraně jsme se dosud tolik nevěnovali. Panovala mezi námi víra, že po Velké válce nikdo nebude chtít rozpoutat válku další. Je ovšem třeba se na variantu jejího vypuknutí připravit.

„*Svaz národů nemá své organisované výkonné moci, aby mohl zameziti válečné útoky. Proto každý stát, který chce svému obyvatelstvu zajistiti pokoj a mír, došel k přesvědčení, že musí se především starati o svou obranu sám. (Potlesk.) I my jsme došli k tomuto závěru. A tu nám velí prostý lidský rozum: Chraňme se, ozbrojme se, opevněme se, abychom nebyli někdy nepřítelem nenadále přepadeni! (Výborně! - Výkřiky komunistických poslanců.)*“ Jak můžeme zaznamenat (ještě na to narazíme), v dobových sporech agrárníci patří k těm, kteří proti levici kritizují nefunkčnost Společnosti národů, za kterou stojí mimo jiné Beneš, a více prosazují vlastní vyzbrojení republiky. I když Machník ve sněmovně představoval vládní návrh zákona a nemluvil jako agrárnický agitátor, i tak se agrární pohled na věc do jeho řeči dostal. Jeho projev ale obsahoval i mnohé další věci, připomínal, že „*spolupráci všech pro obranu státu má zajistiti právě předložená osnova zákona. Je to dílo velké, dalekosáhlé a pro stát životního významu. Od vydání ústavní listiny, jak bylo řečeno zpravodajem posl.*(ancem - pozn. P.A.) *Davidem, naše nejdůležitější legislativní dílo. Je to magna charta naší obrany...Činí si nároky na všechny a na všechno, ovšem jen proto, aby nás všechny ochránila od zla mnohem horšího.*“

Machník v projevu konkrétněji reaguje na kritiku, kterou návrh zahrnují komunisté: „*zákon ukládá velké povinnosti a břemena všem, bez výjimky, bez privilegií. (Potlesk.) Žádá na všech maximum. Na těch, kteří mají víc, žádá více. Je proto nesprávné, tvrdí-li někdo opak.*“ Zmiňuje, že návrh nesměřuje k omezování práv německé menšiny, na což poukazuje SdP. „*Je samozřejmé, že prvá svá opatření na ochranu státu učiníme a musíme učinit především na hranicích státu (Výkřiky komunistických a sudetskoněmeckých poslanců. - Místopředseda Košek zvoní.), abychom snadněji odrazili případný útok nepřítele a ochránili svou vlast před válečným pustošením. A tu je lhostejno, kdo na této hranici bydlí. Ustanovení dotyčná postihují stejně Čecha a Slováka jako příslušníka menšin. Není možno činiti tu výjimek a žádati privilegií. (Výkřiky posl. Kopeckého.)*“ Na konci svého projevu Machník zákonodárce žádá, aby projednávané velké zákonné dílo přijali.

[248] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/039schuz/s039005.htm.

Diskuze k navrhované osnově poté pokračuje. Sociální demokrat Srba tvrdí, že je nutné chránit se proti Hitlerovi. Za stávající situace by mohla být Praha během dvou hodin obsazena nepřátelskými vojsky. Osnovu považuje za mimořádnou, tou je ale i naše doba.[249] „*Zdravým lidským rozumem nepochopitelné je stanovisko našich komunistů nejen k této osnově zákona, nýbrž ke všem otázkám obrany státu.*“ Opět se tu, tentokrát z pozice demokratických socialistů, útočí na to, že komunisté se při schvalování zákonů chovají nestátotvorně a agitačně proti nim mluví. „*Račte si vzíti příklad ze Svazu sovětských socialistických republik. Tento Svaz (Stálé výkřiky komunistických poslanců. - Místopředseda Košek zvoní.) uzavřel smlouvu s touto Československou republikou a s touto armádou. (Potlesk.) A odpíráte-li Československé republice možnost, aby splnila tuto svoji spojeneckou - povinnost, stavíte se proti této republice a - stavíte se tak proti sovětskému Svazu, který hubou hájíte. (Veselost. - Výkřiky komunistických poslanců.)*“ Kromě předchozích vyjádření Srba k obranným předlohám uvádí i několik kritických poznámek. Poukazuje na slabost protiletecké obrany.[250]

Dalším řečníkem je vůdce komunistů Gottwald. Ve svém projevu polemizuje se Srbou a s ostatními. Tvrdí, že fašistické Německo nás nepochybně ohrožuje, ale „*my nejsme ve vládě. Až budeme vládnout my, buďte bez starosti, republika bude před Hitlerem sakramentsky zabezpečena. (Potlesk komunistických poslanců.) Zatím zde však vláda předkládá návrh zákona, který je opakem toho. Předložená osnova zákona je založena především na úplném spoutání pracujícího lidu, jeho organisací a jeho iniciativy*.“ Následně Gottwald předkládá nějaké komunistické rezoluce k obraně státu. Vyhlašuje: „*ozbrojené fašistické nebo fašisty a reakcionáři ovládané organisace, nechť jsou rozpuštěny a zbraně jim odebrány." (Hlasy: Selská jízda!) Mimo jiné také selská jízda pana Machníka. (Potlesk poslanců strany komunistické.)*“ Komunistický odpor k osnově vysvětluje Gottwald celkově tím, že v ní má prsty buržoazie a slouží jen k většímu ujařmení pracujícího lidu.[251]

Jedním z dalších řečníků je představitel SdP Sandner. O své straně říká, že předlohu pečlivě zkoumala a ráda by pro ni chtěla hlasovat, její některé konkrétní námitky ale nebyly vůbec vyslechnuty. Na sudetské Němce s prý tlačí, že souhlas se zákonem je nezbytný pro loajalitu vůči státu. Podle Sandnera sice nevede předloha primárně k národnostní diskriminaci, ale může k ní být nakonec zneužita.[252] V projevu kritizuje německé aktivistické strany za jejich přehnaně kladný postoj k navrhovaným zákonům. Na závěr říká: „*chci*

[249] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/039schuz/s039006.htm.
[250] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/039schuz/s039007.htm.
[251] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/039schuz/s039008.htm.
[252] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/039schuz/s039011.htm.

skončiti připomenuv porovnání, které pan ministr nár.(odní - pozn. P.A.) *obrany Machník před krátkou dobou předložil veřejnosti - skoro bych řekl - k rozhodnutí: Žižka nebo Chelčický, pro kterou stranu se mají Češi rozhodnouti? Pro Žižku válečníka nebo pro Chelčického, sociálního reformátora? A pan ministr nár.*(odní - pozn. P.A.) *obrany se rozhodl, jak se jen ministr nár.*(odní - pozn. P.A.) *obrany může rozhodnouti, pro Žižku, pro muže války, pro muže se železnou pěstí, pro muže, který je zvláště pro nás sudetské Němce zosobněním útoku. Nevím, zda Žižkova osoba může býti české straně symbolem právě v době, kterou teď prožíváme. V naší vzpomínce, ve vzpomínce sudetských Němců žije Žižka jako muž války, útoku a jsou u nás ještě kraje, kde jménem tohoto muže straší malé děti. Snad znamená vyzdvižení válečníka jako symbolu změnu v nazírání na české straně. K tomu prohlašujeme jen jedno: I když se zde myslí na útok, na útok především proti nám, sudetským Němcům, tak, jak před několika dny pan ministr Dérer konstatoval, že český národ přestál třicetiletou válku, její strasti a bídu, tak vám připomínáme, že také my jsme přestáli husitskou dobu. (Potlesk.)*“[253]

V debatě vystupují ještě jiní řečníci, reprezentují různé politické proudy. V druhém dni sněmovní diskuze 29. dubna si bere slovo například slovenský agrárník Ján Petrovič, který za velkou část Slováků tvrdí, že budou s vděkem hlasovat pro návrh.[254] Kriticky vůči návrhům vystupují někteří další komunističtí řečníci, naproti tomu luďáci a Národní sjednocení se vyslovují pro jejich přijetí. Řečníci koaličních stran, ač se jejich projevy v drobnostech rozcházejí, si ohledně osnovy celkově notují.[255] Po ukončení sněmovní diskuze dochází 30. dubna k hlasování o předloze. Před tím o ní ještě znovu mluví zpravodajové, kteří navrhují nějaké drobné změny. Můžeme si povšimnout, že koaliční návrh k pozměnění předloh je veden jako návrh poslanců Berana, Meissnera, Patejdla, Jos. Dolanského, Mlčocha, Tauba a Zierhuta. Jedná se tu o společné dílo zástupců všech stran koalice a pod všemi těmito jmény se o návrhu také hlasuje. Dochází k zamítnutí komunistických pozměňovacích návrhů a koaliční předloha je ve dvou čteních úspěšně přijata.[256] Tak vypadalo sněmovní jednání ohledně přijímání Machníkových zákonů, pro lepší vykreslení dobové situace tu bylo stručně připomenuto.

V květnu 1936 dochází k doplňujícím volbám do některých okresních zastupitelstev. Občanské strany ve srovnání s parlamentními volbami 1935 zůstávají celkem na svém, agrární strana si drží svoje pozice. Mírně ale posiluje Henlein a v levicovém táboře rostou

[253] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/039schuz/s039012.htm.
[254] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/s040001.htm.
[255] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/.
[256] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/041schuz/.

komunisté na úkor socialistů. Za této situace volá agrární strana se zvýšenou intenzitou po konci otravování ovzduší. Socialisté po varovných volebních výsledcích zdá se skutečně dávají agrárníkům aspoň z části pokoj a více své kritiky zase míří na komunisty. Nemohou připustit, aby si na levici uzurpovali pozici nejsilnějšího. V té době se řeší také vztah Čechů a Němců. V rámci pokusů o jejich získání nebo aspoň umírnění pořádá ministr zahraničí Krofta přednášku, kde tvrdí, že Československo je sice stát národní a není možné, aby šlo cestou švýcarského národnostního pojetí státu, ale Němci prý tu můžou být druhým státním národem.

Lidové noviny, které píší o reakci Venkova na Kroftovu přednášku, agrárnímu listu vytýkají, že je k vyrovnání s Němci příliš vlažný. Teď na něj celkem přistupuje, činí tak ale dost pozdě.[257] Mezitím nacházíme na stránkách Venkova další z Kahánkových příspěvků. V něm mluví o neuskutečněné dohodě Anglie a Francie s fašistickou Italií, ke které teoreticky mohlo dojít. Z článku můžeme vyvodit, že Kahánek patřil k těm, kteří si ji přáli. Kdyby k takové dohodě došlo, Hitler by prý byl izolovaný a nedostal by se do Porýní. Itálie by také neokupovala Habeš.[258] 26. května Venkov přináší Beranův článek stavící se za demokracii a upřímnou spolupráci pro republiku, Beranovy články v podobném duchu se na jeho stránkách vyskytují i později.

Republikánská strana samozřejmě disponuje i mnohými jinými periodiky, nejenom Venkovem. Pro zajímavost se podívejme do intelektuální agrární revue Brázda, o které se někdy říká, že zastávala pozice hradní a skoro až levicové. 20. června 1936 Brázda věnuje místo probírání nové sovětské ústavy z 12. června, kterou se mělo v Sovětském Svazu pod Stalinovým vedením pokročit o jednu etapu dále v budování vysněného socialismu. O nové sovětské ústavě se mluvilo i jinde a Brázda byla jen jedním z těch, kteří ji komentovali. Tvrdí, že československý stranický tisk o ústavě referuje každý dle své orientace, levice ji více hájí, pravice více haní. Brázda se ptá, jaká je skutečně, jestli je to opravdu „*nejdemokratičtější ústava světa*“, jak to deklarovali komunisté. Snaží se pak ústavu objektivně posoudit.

Ve srovnání s ústavou československou by se prý snadno dalo dokázat že sovětská není tou nejdemokratičtější. Připomínají se různé její detaily, poukazuje se na to, jak v Rusku stagnuje právo na soukromý majetek a že sice ústava zaručuje právo volební, komunisté ale mají v zemi tak jako tak vůdčí posici. Podle Brázdy „*nová ústava posiluje aristokratický-oligarchický princip*“. Zmiňuje také ústavní opatření k sovětské národnostní problematice. „*Čl.*(ánek - pozn. P.A.) *123, zahrocený proti rasismu, není pouhou demonstrací proti*

[257] *O německý aktivismus*, VENKOV 31.5.1936, roč. 31, č. 128, s. 1-2.
[258] Dr. F. Kahánek, *Podívejme se pravdě do očí*, VENKOV 24.5.1936, roč. 31, č. 122, s. 1.

Stalinovu kolegovi - Hitlerovi, ale především zcela věcným opatřením proti antisemitismu." Celkově podle Brázdy ústava dobře legalizuje stávající stav, vystupuje rafinovaně a cynicky k menšinám a k jednotlivci. Demokracii nezaručuje, v mnohém jde proti ní.[259] V době, kdy se k ruským věcem vyjadřovala Brázda, hodnotil Ferdinand Kahánek náš spojenecký poměr se Sověty. Vyjadřoval se tak, že i kdyby nám Rusko v případě války chtělo pomoci, je příliš daleko. Proto je třeba hledat si bližší spojence. Ti se mají nacházet v prostoru střední Evropy.[260]

V polovině roku 1936 nacházíme agrárníky v pozici, kdy se věnují jako tradičně propagaci zemědělců a po půl roce menších nebo větších bojů už skoro tradičně také potýkání s levicí a s lidovci. Staví se za Československo, propaguje se podpora půjčky na obranu státu. Kromě tisku je strana vidět i pomocí mnoha veřejných schůzí, které koná po republice. Řada agrárních předáků na nich aktivně vystupuje. Vraný v tisku strany dále parodizuje spojenectví socialistů s lidovci a začíná o něm s despektem mluvit jako o lidové frontě, což je narážka na středolevé spojenectví, které roku 1936 vyhrává volby a ovládá pole ve Francii. Kromě jiného se v té době dovolává Vraný častěji Karla Havlíčka Borovského. Vždy prý stál za rolníky. Vraný není posledním, kdo si tuto veličinu přivlastňuje, později si ho budou nárokovat i komunisté. Zahraničně politicky je v ústředním agrárním listě projevována víra, že není nezbytné, aby Itálie postupovala společně s Německem. Tyto mocnosti prý mají odlišné zájmy. Realisticky se ale vidí, že možnost jejich společného postupu není vyloučená.

8. července 1936 přináší Venkov článek o projevu Rudolfa Berana v Padařově, nazvaný „Nikdo nesmí hladovět, ale nikdo nesmí také lenivět." Je v něm vidět, že agrární strana projevuje sociální cítění, ovšem to musí mít své meze. V podobném duchu jako tento článek vyznívá i mnoho jiných projevů a článků agrární provenience. 23. července se ve Venkově objevuje úvodník V. Řehoře vysvětlující postoj strany k novému zahraničně politickému tématu, k rozpoutávající se Španělské občanské válce. Úvodník celkově líčí, jak byl dosud španělský zemědělský lid ve vleku různých městských skupin od klerikálů přes socialisty a anarchisty až ke komunistům. Nezaložil si vlastní stranu a zůstával neuvědomělým. Kdyby přitom získalo ve Španělsku zemědělské hnutí silnější pozice, byl by tam dnes nepochybně klid a nedošlo by k válce.[261] Vývoji ve Španělsku je následně věnována řada dalších článků, Venkov se mu věnuje, intenzivně o něm ale informují všechny hlavní československé listy. Jeden z Řehořových článků nese název „Bolševici, anarchisté,

[259] Dr. V. Vilinský, *Nová sovětská ústava*, BRÁZDA 20.6.1936, roč. 17, č. 11, s. 162-166.
[260] Dr. Kahánek, *Hádky o založení státu nám stát neudrží*, VENKOV 28.6.1936, roč. 31, č. 151, s. 1.
[261] V. Řehoř, *Smutný úděl neprobuzeného venkovského lidu*, VENKOV 23.7.1936, roč. 31, č. 170, s. 1.

atentátníci - to že je demokracie?“ a je vypovídající už sám o sobě. Polemizuje se tu s psaním levicových deníků, které se staví zřetelně za španělskou republikánskou levici. Československé občanské strany včetně lidovců sympatizují více s Frankovou pravicí a Řehoř za ně říká, že neprojevují sympatie s fašismem. Surová diktatura hrozí ze strany španělské levice. Může se tu stát nástrojem komunistů k ovládnutí země.[262]

Když se podíváme do jiných agrárních tiskovin, tak třeba Lidový deník píše o občanské válce ve Španělsku stejně. Jméno tohoto periodika v této práci příliš nepadne, neměl pozici oficiálního deníku strany, ale na venkově se hodně četl a z agrárních listů patřil k nejrozšířenějším. Podle úředních informací mělo například jeho vydání z 30. července 1936 56 700 výtisků.[263] S Venkovem byl tento list úzce propojený, objevovaly se tam často stejné články a vyplňovaly jej příspěvky stejných lidí, jací psali do Venkova. Ke španělské občanské válce se na stránkách Lidového deníku vyjadřoval článek Vraného „Máme psát pro krvavé hrdlořezy!“ Ten brojil halasně proti španělské levici. České slovo podle něj napsalo i pravdu, když tvrdilo, že snaha levice ve Španělsku změnit svou zemi k lepšímu se zvrhla. K tomu vedou podle Vraného vždy bolševické metody.

Právo lidu agrárníkům vytýká, že se nepostavili za španělské republikány, ale že je odsuzují. Vraný poznamenává, že „*Právo lidu je velmi vtipné*.“ Upozorňuje na starý komunistický trik, totiž že „*kdo vystupuje proti bolševismu a komunismu, ten je fašista*.“ Ze španělského vývoje se snaží Vraný vyvodit poučení pro naši levici: „*Španělsko bylo rozvráceno lidovou frontou, v níž vrchu nabyli komunisté. Nebýt spojenectví socialistů s bolševiky, byl ve Španělsku klid a demokracie. To je poučení pro všecky socialisty. Venkovský lid nejen u nás, nejen ve Španělsku, ale všude je na straně pořádku a klidu. Kdo usiluje strhnout na sebe politickou moc krví a železem, ať je to komunista, socialista nebo fašista, toho budeme vždycky potírat a nikdy nebudeme psát pro krvavé hrdlořezy!*“[264]

Mezitím co se stala terčem pozornosti občanská válka ve Španělsku, řešily se i některé jiné věci. Lidové listy 1. srpna 1936 přinášejí článek „Agrárníci spěchají na pomoc komunistům. Zachrániti bojovným kultem Husovým rozviklané posice protináboženského pokrokářství.“ V článku se ostře útočí na údajný nepřátelský postoj agrárníků vůči katolicismu. Jedná se o projev boje lidovců a agrárníků o katolického voliče. Konané Husovy oslavy proběhly dle Lidových listů bez parády, nezískaly popularitu. Tvrdí, že „*oslavy stále nedávají spát dvěma stranám: agrárníkům a komunistům*.“ Ti se za ně stavěli. Jak vidíme,

[262] V. Řehoř, *Bolševici, anarchisté, atentátníci - to že je demokracie?*, VENKOV 25.7.1936, roč. 31, č. 172, s. 1.
[263] NA, f. PMV, k. 686, sl. Lidový deník 1936, 1938 (V.-20.XI.), č.j.20192 S.II.
[264] V. Řehoř, *Máme psát pro krvavé hrdlořezy!*, LIDOVÝ DENÍK, roč. 23, č. 176, s. 1.

lidovecké propagandě nebylo cizí házet agrárníky do jednoho pytle s komunisty, stejně jako to nebylo cizí propagandě agrární, když spojovala s komunisty lidovce. V záležitosti Husových oslav se Lidové listy vyjadřují celkem pochvalně, že sociální demokraté se s Husem rozloučili. Nepoužili už ho jako pochodeň protikatolického boje. O líčeném neúspěchu oslav ale tvrdí: *„nechce to však za žádnou cenu vzíti na vědomí náš komunismus a - „největší katolická strana“* (tak se agrárníci v propagandě místy nazývali - pozn. P.A.)*, strana agrární.*“

Kritizuje se prohusitské psaní Vraného a jeho blízkost ateistické Volné myšlence, která je podle lidovců jen sektičkou. Vraný říkal, jak protináboženským pokrokářem byl i Antonín Švehla. Lidové listy nadhazují, že selský lid neměl Husa v krvi až do té doby, kdy mu ho *„protikatoličtí agrárníci střihu volnomyšlenkáře a protikatolického pamfletáře Alfonse Šťastného do krve zase vstřebali svou politickou injekční stříkačkou*.“ Předtím, než jim ho lidé jako tento spoluzakladatel agrárníků ordinovali, Husa snad někde znali. *„Ale že by smekali před stodolami, takovou pověrčivost u katolických sedláků, agrární stranou dosud nepohusitštělých, p. Vraný předpokládati nesmí!*“ Lidové listy tu zesměšňují zákon půdy, kterým se agrární strana chtěla řídit: „*snad dnes agrárníci podle „svatého zákona půdy“ před stodolami smekají, ale katolíci? To pan Vraný zase střelil jednou hubeného kozla a servíruje jej svým čtenářům jako prima srnčí.*“[265]

V polovině srpna ve Venkově nacházíme příspěvek Kahánka, kde se vyjadřuje k demokracii. Komentuje úvahu nějakého Američana o její špatnosti. Podle něj prý demokracie nivelizuje a ničí kvalitu. Kahánek s tím nesouhlasí a oproti tomu vyzdvihuje organizovanou demokracii československou, mající sebekázeň. Demokracii, na jejíž specifičnost upozornil už Hodža při své řeči na sjezdu agrární strany.[266] 18. srpna nacházíme ve Venkově další ze směrodatných článků Vraného, útočících na levici. Socialisté se podle tohoto příspěvku nechovají odpovědně a vyčleňují se z národa. Vraný uvádí, že národ nesmí mít obě ruce levé. Levice si nesmí uzurpovat všechno, součástí národa jsou různé skupiny. Vraný tvrdí, že ve světě je teď vidět, že na levici panuje více chuti k diktatuře než na pravici.[267]

1. září 1936 je sepsán jeden z článků věnujících se agrární straně také v Právu lidu. Dostává název „Vraný chce porazit Hodžu?“ a staví na rozhovoru s nejmenovanou osobou, která se v agrární straně vyzná a kterou zpovídal redaktor Lidových listů. „*Tomuto politikovi*

[265] L.L., *Agrárníci spěchají na pomoc komunistům*, LIDOVÉ LISTY 1.8.1936, roč. 15, č. 175, s. 3.
[266] Dr. Kahánek, *U hrobu neznámého vojína*, VENKOV 15.8.1936, roč. 31, č. 190, s. 1.
[267] V. Řehoř, *Levice a pravice*, VENKOV 18.8.1936, roč. 31, č. 191, s. 1.

položil redaktor Lid.(ových - pozn. P.A.) *listů otázku, proč senátor Vraný a Venkov vedou nyní tak podivnou kampaň proti tzv. levici a proti čs. straně lidové, kterou prohlašují za spojence komunistů a tvrdí o ní, že ohrožuje republiku bolševickým rozkladem*.“ Politik odpovídá, že se jedná pouze o zastírací manévr, ve skutečnosti jde o „*útok senátora Vraného na Hodžovu posici ve straně a na Hodžovu vládu*.“ Říká se, že „*senátor Vraný nemůže Hodžovi zapomenout a odpustit, že v boji před prezidentskou volbou odmítl hrát hazardní hru s ním*.“ Právo lidu cituje i následující postřeh uvedený v Lidových listech: „*každý, kdo zná minulost senátora Vraného ví, že jeho boj proti levici je pokrytecký, protože on byl v minulosti největším obhájcem rudozelené, marxisticko-agrární koalice proti straně lidové: po prvé ve volbách roku 1911 (často se tím chlubí), a po druhé za rudozelené koalice po převratu. On také nedovolí psát v listech agrárních pro potlačení komunistů u nás, což je v moci agrárního ministra vnitra. On bije jen a jen do stran vládních a z rozpadu komunismu u nás by byl celý zoufalý*.“ Kromě kritiky samotného Vraného je obecně kritizována i převládající orientace ve Venkově.[268]

Na Venkov přináší Právo lidu originální pohled v článku z 5. září, nazvaném „Hnědnoucí Venkov“. Poukazuje se tu, že se jeho redakce obrátila až příliš doprava. „*Pan senátor Vraný v rozhořčení, v němž od prosince žije, patrně si ani dosti neuvědomuje, jakým dojmem působí na naší veřejnost ideologie, kterou ve Venkově pěstuje kohorta oněch trapných lidí, které si nabral z Poledního listu*.“ Tím se myslel Kahánek a další. Dle Práva lidu mohli takoví lidé vyjadřovat své postoje v tiskovinách Stříbrného, v tom jim nikdo nebránil, „*je však nesnesitelné, aby tak trvale psal Venkov*“. Vraný je v očích sociálně demokratického deníku příliš vzteklý a se svou nastavenou linií jde k porážce. Musí už konečně poznat, že jeho prosincové jednání bylo špatné. „*Jeho skupinka se postavila proti celému národu a v památných článcích Venkova, vykládala ona Kohorta z Poledního listu užaslé veřejnosti, že prof.*(esor - pozn. P.A.) *Němec je světoznámým vědcem, že i jeho život je podobný Masarykovu, kdežto Beneš že je jenom „místopředsedou čs. nár.*(odně - pozn. P.A.) *soc.*(alistické - pozn. P.A.) *strany*“.“ Právo lidu uvádí, že tyto věci Vraný v novinách nepsal, on sám je obratnější, ale toto psaní trpěl Kahánkovi a jiným.[269]

9. září Venkov uveřejňuje článek „Papežova pravda není pravdou našich lidovců“. Poukazuje se jako obvykle, že lidovci jdou se socialisty v jednom šiku a dále se mluví o tom, že v Říši dochází ke smíření biskupů s Hitlerem. Papež se proti tomu nestaví, „*ovšem pravda*

[268] *Vraný chce porazit Hodžu?*, PRÁVO LIDU 1.9.1936, roč. 45, č. 203, s. 1-2.
[269] Dr. Karel Kříž, *Hnědnoucí „Venkov“*, PRÁVO LIDU 5.9.1936, roč. 45, č. 207, s. 1-2.

Pia XI. (tehdejšího papeže - pozn. P.A.) *není pravdou Šrámků a Světlíků*.“[270] Lidovci, pro které byl papež vždy autoritou a k němuž se vždy hlásili, na psaní Venkova briskně reagovali. O dva dny později přinášejí Lidové listy článek „Může být strana agrární stranou předsedy vlády?“, ke kterému je přidán podtitulek „Strana předsedy vlády musí soudržnost koalice posilovat, nikoli podvracet!“ V článku se píše: „*není přec v celém světě příkladu, aby tisk nejsilnější vládní strany, nota bene strany předsedy vlády, rozvracel a otravoval nutnou politickou soudržnost koaličních stran, aby neustále kalil jejich potřebně pevnou pracovní solidaritu, aby podkopával záměrně a zákeřně všecky politické předpoklady pro zdárnou práci parlamentu a vlády. Strana agrární, která ústy svých předních politických činitelů nejednou prohlásila svou vůli k odpovědnosti v parlamentě i ve vládě, nesmí totiž z oblasti této odpovědnosti vyjímat svůj tisk, který je přece neodlučitelnou součástkou celé politiky strany. Vždyť agrární strana by si nedala líbit ani desetinu toho, co proti koaličním stranám její tisk dělá*“.

V novinách lidovců je nadhozena myšlenka, jestli má za této situace agrárníkům zůstat nadále funkce ministerského předsedy. „*Duch strany předsedy vlády musí vypadat jinak, než duch dnešní strany agrární*.“ Musí spojovat a vést. „*Agrární strana šíří kolem sebe nedůvěru nejen v koalici, ale i v demokratický režim. Vede-li, pak vede tedy dneska špatně: místo k práci, vede k zbytečným hádkám a svárům, které podlamují u lidu víru v demokratický řád, rozumnost vůdců a správnost dnešní koaliční soustavy*.“ Pokračuje se, že „*nikoho ani nenapadá, aby snad straně agrární dával nějaké ultimatum, nebo aby ji chtěl dostat z vlády. Nikoli. Ve svém vlastním zájmu, v zájmu své dosavadní váhy a otřesené prestiže strany ministerského předsedy musí si pro svůj vlastní pořádek a přirozeně i pro pořádek ve státě strana agrární*“ ujasnit, jak chce dále postupovat. Její dosavadní linie není přijatelná.[271]

11. září, ve stejný den, kdy byl uveřejněn předchozí článek, přinášejí Lidové listy ohlasy ostatního tisku k postupu Venkova. Všichni ho prý kritizují. K. Z. Klíma v Českém slově ukazuje metodu Vraného v článku „Jásám, zářím, triumfuji“. Vraný je podle něj eskamotér. Legionářské a hradní Národní osvobození líčí, jak Venkov lživě tvrdí, že jsou lidovci a komunisté spojenci. Ostatní se vyjadřují podobně. Lidové listy dodávají: „*Vraný soustavně napadá v ústředním orgánu agrární strany ministra Šrámka a vůdce lidové strany a chce tím vyprovokovat u nás odvetu v útocích na agrární ministry a předsedu Berana - aby*

[270] *Papežova pravda není pravdou našich lidovců*, VENKOV 9.9.1936, roč. 31, č. 210, s. 4.
[271] L.L., *Může býti strana agrární stranou předsedy vlády?*, LIDOVÉ LISTY 11.9.1936, roč. 15, č. 209, s. 1.

rychle vyletěl a skryl se se pak za ně. Avšak ne - my ho známe a budeme ho držet před očima všech jako jediného autora této zločinné kampaně na rozvrat Hodžovy koalice a vlády.“[272]

Zatímco byl tisk vyplňován výše uvedenými polemikami, na stránkách Venkova se objevil i referát z Beranova projevu, kde mluvil o dění v Rusku. Zmiňovalo se, že vlastně všichni přední komunisté kromě Stalina už tam byli popraveni anebo jsou z nich stíhaní kriminálníci. Brázda z 12. září 1936 se Rusku věnuje také, píše o něm Vilinský a líčí ho v podobném duchu, jako ho popisuje Beran. Vilinský připomíná popravy komunistů, které se tam konají a popravováni mají být i jiní, ať už jsou zprava nebo zleva. Nadhazuje se, že Stalin se možná stane Rudým Napoleonem. Odloží se dosavadní republikánská rouška ruského režimu a dojde k thermidoru jako za Velké francouzské revoluce. Spojenectví Československa se Sovětským Svazem v Brázdě zpochybňováno není, ale je prý čistě praktické. Nepovede nás k tomu, abychom podporovali Ruskem prosazovanou světovou revoluci.[273]

12. září píše Vraný ve Venkově znovu o socialistech. Parodizuje dobovou taktiku levice, která začala tvrdit, že jde více do středu. Vraný tvrdí: „*odtroubili „na levo“ a zatroubili do středu! Tam, kam republikánskou stranu postavil Švehla, kam patří hnutí agrární i všechna hnutí středostavovská!*“ Tuto linii levice považuje Vraný za její ústup. Má z něj samozřejmě radost, říká, že pro ty co bojovali proti diktatuře proletariátu se jedná o zadostiučinění. Podotýká, že jestli tu jde pouze o taktický manévr, nedají se jím oponenti socialistů zmást.[274] Kromě Vraného byli v tehdejším dění občas kritizováni i jiní agrární politici. Lidové listy se měly 17. září vyjádřit k projevu Jaroslava Marchy, který se bránil tomu, jak jsou agrárníci osočováni a že jim chtějí sebrat post předsedy vlády. Měl říct, že tento postup je proti ústavě. Lidové listy jeho argumentaci zesměšňují a tvrdí, že v ústavě by tedy muselo stát, že na předsedu vlády má výhradní nárok agrární strana.[275]

V nadcházejících dnech dochází ze strany lidovců k zesílení kritiky komunistů, v tomto duchu mají vedeny nějaké jejich přednášky. Venkov 19. září nový lidovecký přístup vítá, podle něj už bylo na čase, aby s ním lidovci přišli. Na to 20. září Lidové listy reagují. Tvrdí, že v dějinách Československa proti komunismu důsledně postupovalo vždy jen lidové hnutí. Agrárníci a národní demokracie ze svého postupu vůči nim občas ustupovali. Lidovci měli proti komunismu působit jak prakticky, tak ideově. V článku se rozvádí jistě i

[272] *Zdrcující soud všeho tisku nad prolhanou kampaní „Venkova“*, LIDOVÉ LISTY 11.9.1936, roč. 15, č. 209, s. 3.
[273] Dr. V.Vilinský, *Rudý Napoleon?*, BRÁZDA 12.9.1936, roč. 17, č. 13, s. 208-210.
[274] V. Řehoř, *Proletariát sám nestačí, proto do středu!*, VENKOV 12.9.1936, roč. 31, č. 213, s. 1.
[275] *Republikánská strana pod ochranou ústavy*, LIDOVÉ LISTY 17.9.1936, roč. 15, č. 214, s. 2.

opodstatněná argumentace, že na silnější komunistické straně v Československu měli agrárníci vždy zájem. Oslabila totiž původně nejsilnější sociální demokracii, díky čemuž se agrárníci posunuli mezi stranami na první místo. Ke svému prvenství komunisty nezbytně potřebovali, proto je měli občas i chránit a podporovat. V článku je také vyjádřen vztah agrárníků a národních demokratů: „*strana, kterou p. Vraný tolikrát do krve seřezal důtkami v posledním volebním zápase, líže dnes ponížene tyto důtky v naději na jakousi ilusorní kost, která jim snad bude jednou hozena z agrárních břehů*“. Národní demokracie již podle lidovců není významnou, podřizuje se zájmům agrárním.[276]

V popisu událostí docházíme k momentu, kdy se na stránkách novin rozvinula a zároveň vlastně vyvrcholila už dříve probleskující diskuze o otázce změny československé zahraniční politiky. V literatuře, která jedině mohla po 40 let vycházet v pozdějším komunistickém Československu, se hovoří o tom, že agrární pravice si přála umírněnou československou zahraniční politiku změnit, opustit dosavadní spojence a zlepšit vztah k sousedům, hlavně k fašistickému Německu. Hlavním zahájením agrární kampaně k této změně se mělo stát vystoupení generálního tajemníka strany Žilky na přelomu září a října 1936. Žilkovo vystoupení touhu po novém postupu veřejně deklarovalo. Jednou z mála věcí, která se agrárníkům přiznává k dobru, je to, že Německu a sudetským Němcům nechtěli ustupovat v otázkách územní integrity Československa. Jinak ale nejsou připomínáni v nejsvětlejších barvách.[277] Komunistická literatura se o problematice vyjadřovala takto: „*smiřovačky reformistických vůdců s agrárníky nepřestaly ani tehdy, když agrárníci otevřeně vystoupili s požadavkem změny zahraniční politiky*.“ Agrárníci se měli přát dohodu s Hitlerem, byli reakční, podobnou orientaci měl ale podle komunistů zastávat nakonec i Beneš.[278] V době komunismu i po jeho pádu dosud převládal dojem, že tehdejší agrární snahy byly něčím zavrženíhodným. Jestli ale máme dojem, že dobové dění bylo líčeno neobjektivně, tento dojem bychom v sobě neměli zapudit.

Jak se v roce 1936 diskuze o změně zahraniční politiky republiky seběhla doopravdy? Pro přehled si ji popišme. Náznaky otevřené novinové polemiky o linii československé zahraniční politiky nacházíme v novinách během září 1936. Lidové listy 19. dne tohoto měsíce odpovídají Venkovu, který předtím nadhazoval otázku, jak daleko sahají naše svazky s Malou dohodou. O Malé dohodě se agrárníci v té době vyjadřovali tak, že nám nepomáhá proti Německu, jenom Maďarsku, ovšem Beneš a jeho lidé se tváří, jako by nás zajišťovala i

[276] L.L., *Proč jsou otráveni?*, NEDĚLNÍ LIDOVÉ LISTY 20.9.1936, roč. 15, č. 217, s. 1.
[277] KVAČEK, Nad Evropou, s. 298-302.
[278] KRÁL, Politické strany, s. 24 a 28.

před Hitlerem. Lidové listy zesměšňují agrární novináře, že kladou hloupé otázky a po pravdě odpovídají, že na Německo máme spojenectví s Francií a Ruskem, Malá dohoda je pak pouze na Maďarsko. Doplňují, že v rámci Společnosti národů nám Malá dohoda může pomoci i proti Německu. Vzhledem k relativní slabosti našich spojenectví Lidové listy přiznávají, že předchozí dohody nás jistě nechrání, ale Venkov podle nich neřekl, co se má tedy dělat. Lidové listy vidí, že je tu varianta zlepšování vztahů s některými sousedními státy. Pokud bude snaha uzavřít spojenectví s Polskem, nebude se mu prý lidová strana bránit a udržet mírový vztah s Německem si musí nutně přát každý rozumný člověk.[279]

O den později reaguje ve Venkově na předchozí psaní Ferdinand Kahánek. Zmiňuje, jak tisk lidovců a levice obecně kritizoval, že agrárníci zpochybňují význam Malé dohody. Říká: *„přiznáme se k té neznalosti, k té nevědomosti a chcete-li k té naivnosti, kterou v daném případě předpokládáme u veliké většiny občanstva státu, že kdykoliv se mluvilo o ohrožení československé bezpečnosti, on se domníval, že nám přijde na pomoc Jugoslávie a Rumunsko.“* Podle Kahánka měla být veřejnost benešovci matena, panovalo v ní přesvědčení, že Malá dohoda nás chrání i proti Německu. Kahánek hájí demokratické právo vyslovit o věci svůj názor. Ostatní prý za to agrárníky nesprávně peskují. Agrárníkům chce ponechat i právo, aby kriticky pohlíželi na Společnost národů. V předchozích letech ukázala svoji neschopnost a spoléhat se, že by nás ochránila, nepovažuje Kahánek za vhodné. To, že agrárníci chtějí rozbíjet Malou dohodu prezentuje jako násilný výklad, tak to není. Nakonec tvrdí, že naše politika musí být hlavně československou, teprve pak až evropskou, světovou a demokratickou.[280]

K rozvinutí diskuze o zahraniční politice přispěl projev Jindřicha Žilky k agrárnímu dorostu z 25. září 1936. Venkov o něm dodatečně rozsáhleji informoval. Žilka shrnoval teze agrárníků o zahraniční politice, které se celkem nelišily od jejich postojů předchozích. Společnost národů byla označována za slabou a nespolehlivou. Bylo upozorňováno na to, že Francie chce vést obrannou politiku, což ztěžuje naši pozici, když by bylo třeba, aby nám přišla na pomoc. Rusko se podle Žilky nacházelo daleko a pomoci nám mohlo ještě méně. Malá dohoda pak sloužila jen na ochranu proti Maďarsku. Za této situace Žilka tvrdí, že naši zahraniční politiku je třeba revidovat. Ve svém projevu následně hovoří o potřebě upevnění svazků v Malé dohodě, snaze využít Společnost národů, jak to jen jde a zdůrazňuje, že musíme především věřit sami sobě. Náš národ musí postupovat jednotně, jedná se o tezi, kterou ještě uslyšíme. Žilka zmiňuje, že je nutné mít na paměti, že komunistický režim

[279] *Neurčitá rada po určité chybě „Venkova“*, LIDOVÉ LISTY 19.9.1936, roč. 15, č. 216, s. 1.
[280] Dr. Kahánek, *Je demokracie ještě diskusí*, VENKOV 20.9.1936, roč. 31, č. 220, s. 1-2.

v Rusku je diktaturou. V našem státě pak zdůrazňuje, že demokraty tu nepředstavuje jen naše levice, jsou i jinde a o postupu agrárníků s Henleinem tvrdí, že se jedná o levicové pověsti. Připomíná při tom, že vhodné modus vivendi s německými krajany by samozřejmě bylo potřeba.[281]

V dalších dnech dochází k rozvinutí hlavní fáze diskuze. Na straně obhájců Benešovy dosavadní politiky v ní vystupují nejvíce Lidové noviny. Ty 30. září 1936 na Žilkovu řeč k dorostu reagují článkem Jaroslava Stránského a objektivně shrnují, co tam říkal. Uvádějí své přesvědčení, že na revizi lze přistoupit, jde ovšem o to, jaká bude. Agrární výtky k dosavadní Benešově politice jsou takové, že Malá dohoda nám pomáhá jen proti Maďarsku, Francie je daleko, daleko je i Rusko a to je ještě k tomu bolševické. „*Tak asi znějí výtky proti československé zahraniční koncepci, jak jsme si je zvykli v poslední době slýchat z agrárních řad. - Jedno velmi staré pravidlo stanoví, že člověk, odhodlal-li se říci A, má míti také dostatek odvahy k tomu, aby řekl i B.*“ Žilka podle Lidových novin jasně nedodává, jak naši politiku změnit či doplnit. Uvádějí, že si možná myslí, že je třeba se chytnout smlouvy o neútočení s Německem, kterou by mohlo nabídnout. To nepovažují za dobré řešení.

Návrh Žilky ohledně rozšíření garancií v Malé dohodě je naopak hodnocen kladně. Jednalo se zhruba o to, že by se po jejích členech žádalo, aby nám přišli na pomoc proti Německu, když my bychom jim dali záruky, že Jugoslávii pomůžeme proti Itálii a Rumunsku proti Bulharsku, případně Rusku. Lidové noviny tvrdí: „*je v dávném programu naší zahraniční politiky další vybudování malodohodových smluv, a jsou obecně známy zásluhy, kterých si na tomto poli získal ministerský předseda Hodža. Stěží bychom nalezli u socialistů právě tak jako u agrárníků člověka, který by s těmito snahami nesouhlasil. Je zřejmo, že se tu s poslancem Žilkou shodneme: tento úsek československé zahraniční koncepce revidovat nemusíme.*“ Dále Lidové noviny reagují na problém urovnání vztahu s Německem. „*Doporučuje se, abychom hledali lepší poměr k Německu, abychom se snažili získati si jeho přátelství. Nuže, ani v této věci nebude mezi námi sporu. Člověka, který by netoužil po přátelském poměru k mocnému a nebezpečnému sousedu, bychom patrně považovali za blázna.*“ Trvdí se ale, že by šlo jen těžko přistoupit na nějaký pakt o neútočení. Hitler by totiž žádal nezbytně odstoupení od našich dosavadních spojeneckých smluv, zvláště od té se Sovětským svazem.

Lidové noviny si myslí, že spojenectví s Rusy má větší cenu než nějaký nejistý pakt o neútočení s Německem. „*Proč k nám nemluví...jasnou řečí agrární tisk a agrární*

[281] VENKOV 4.10.1936, roč. 31, č. 231, s. 1-2.

nespokojenci? Proč nám neřeknou: Pusťme se obranné smlouvy s Ruskem a svěřme se Hitlerovi! Neřeknou nám to, protože vědí, jak zhoubná by to byla rada. Vědí, že není mezi nimi a socialisty, živnostníky, lidovci a mezi všemi ostatními, jimž leží bezpečnost republiky na srdci, sporu. Vědí, že by na naší zahraniční koncepci, i kdyby vládli sami, bez koalice a bez oposice, nezměnili ani čárku, prostě proto, že tato koncepce je dnes jedinou možnou koncepcí. A přece revidují - ne ve vládě, ale na voličských schůzích, ne ve sněmovně, ale na sekretariátech, ne v zahraničním výboru, ale na schůzích dorostu. Což poslanec Žilka...je někdo docela jiný...než generální tajemní strany? Ruka, která se v sněmovním hlasování zvedá pro smlouvu, svírá se proti ní na schůzi dorostu v pěst. Je to, jako by na cestě ze sněmovny na schůzi se věci měnily a z pravdy se stávala nepravda. Ale není to tak. Cestou se ztrácí něco jiného: je to pocit odpovědnosti."[282]

1. října se na stránkách Venkova objevuje reakce na vystoupení Lidových novin, Kahánek sepisuje článek „Nejdříve A, potom B." Vyjadřuje se v něm následujícím způsobem: „*socialistický tisk z kritických poznámek „Venkova" a z projevu generálního tajemníka posl.*(ance - pozn. P.A.) *inž. Žilky k zahraniční situaci vyvodil závěr, že* ***republikánská strana dožaduje se revise zahraniční politiky****, a naznačoval, jako by chtěla přerušit či omezit spojenectví s dosavadními našimi spojenci a přiblížit se k Německu. Je přirozené, že šíření podobných zpráv a tendenční její zveličování musí vzbuditi pozornost za hranicemi...včerejší projev poslance Stránského v „Lidových novinách"...vkládá projevům, učiněným republikánskými činiteli, tendenci, kterou ve skutečnosti nemají*." K revizi, která má přinést doplnění dosavadních vztahů, je ovšem nutné přistoupit. „*Je dobře, že se u nás konečně kriticky posuzuje politika v zahraničí*."

Kahánek připomíná, jak se dosavadní linie dočkala mnoha ran. Společnost národů potkalo v předchozích letech fiasko v souvislosti s Porýním, s Habeší a se Španělskem. Zahraničně politická situace se změnila k horšímu. „*Kdo po těchto věcech není odhodlán zkoumat, bilancovat a revidovat, zapírá si skutečný stav věcí. „Venkov" neučinil nic jiného, než že veřejně konstatoval, že* ***naše spojenectví s Jugoslavií a Rumunskem nám nezaručuje bezpečnost proti Německu****. Tvrdíme, že tato pravda nebyla široké veřejnosti známa. Proto také vzbudila značný rozruch*." Na rozšíření garancií v rámci Malé dohody a přivedení Jugoslávie a Rumunska na pomoc Československu proti Německu měla panovat mezi agrárníky a Lidovými novinami shoda. Kahánek ale upozorňuje, že předchozí Stránského

[282] j.s., *Tedy revise*, LIDOVÉ NOVINY 30.9.1936, roč. 44, č. 489, s. 2.

článek překroutil poměr agrárníků k Německu. Sblížení s ním podle nich nemá patřit k hlavním cílům československého snažení.

„*Netajili jsme se a netajíme se, že nám dosavadní spojenectví nestačí*." Ovšem „*nikdo a nikdy nemluvil pouze o Německu. Naopak velmi důrazně už delší dobu mluvčí republikánské strany ukazují na Polsko*." Tvrdí se, že v možném konfliktu není dobré představovat první bojiště války, což nám hrozí a také je řečeno: „*my nechcem být mostem ani Sovětů, ani Němců*." Kahánek pokračuje: „*nikdo z republikánů nežádá, abychom se pustili obranné smlouvy s Ruskem a svěřili se Hitlerovi*." Jen se podotýká, že agrárníkům jsou cizí oba tyto státy. Je kritizováno, že propagandistické psaní levice proti agrárníkům vede ke zmatku ve Francii, kde si začínají myslet, že Československo chce od spojenectví s ní odstoupit. „*Republikánská strana nikdy v ničem neopustila spolupráci s Malou dohodou a Francií. Budovala na této spolupráci a naopak celá její snaha směřuje pod vedením Hodžovým k rozšíření uvedené spolupráce na střední Evropu*." Na konci článku Kahánek shrnuje, že agrárníci vystoupili za revizi a jsou přesvědčeni o její potřebě. Staví se proti dělení států na demokratické a diktátorské, to v zahraničních spojenectvích nemůže rozhodovat, a přejí si, aby byla respektována svoboda v řečech o zahraniční politice, která prý není levicí garantována.[283]

Další den, 2. října, Lidové noviny diskuzi rozvinuly a odpověděly na Kahánkův předchozí článek. Tvrdí, že došlo ke sblížení našich dvou stanovisek v otázce rozdělování států na demokratické a protidemokratické. I agrárníci uznávají, že se nemůžeme v zahraničních spojenectvích omezovat pouze na ty první. „*Zdá se také, přes všechny náznaky, které by tomu byly dosud nasvědčovaly, že se agrární strana nemíní přimlouvat za nerozumný nápad, aby se za nějakou smlouvu s dnešním Německem platilo výpovědí smlouvy s Ruskem*." Bohužel ani po Kahánkově příspěvku nebyl vznesen žádný konkrétní návrh, jak vůči Německu a Polsku postupovat. „*Všichni jsme pro korektní, neútočný a chcete-li přátelský vztah s mocným německým sousedem, nikdo se však nemíní pro jeho smluvní záruku vzdát dosavadního systému kolektivních a multilaterálních jistot...Co pak se týče Polska, je pravda, že mluvčí republikánské strany od let na ně ukazují, stejně však je pravda, že to není vina tuzemská, ukazují-li na ně marně. Polsku byla z naší strany marně nabízena smlouva o věčném přátelství...Pravda je, že jsme nikdy nenabídli Polákům smlouvu o vzájemné pomoci proti nevyprovokovanému útoku. Ale ani mluvčí agrární strany nikdy naší zahraniční politice sjednání takové smlouvy nedoporučovali*." Proti tomu se stavěl Švehla, nepřála si to například

[283] Dr. Kahánek, *Nejdříve A, potom B*, VENKOV 1.10.1936, roč. 31, č. 228, s. 1-2.

Anglie. Lidové noviny dodávají, že do budoucna snad budeme moci dosáhnout lepších vztahů s Polskem v rámci kolektivní bezpečnosti. Po předchozí diskuzi, která byla agrárníky rozpoutána, Stránského deník stále nevidí žádný nový vhodný návrh na změnu, se kterým by skutečně přišli.[284]

3. října 1936 nacházíme na stránkách Venkova další Kahánkův článek. Znovu reaguje na postoje vyjádřené v Lidových novinách a polemizuje s nimi. Uvažuje nad tím, co by se stalo, kdyby vypukla válka. Za Československo by se sice asi potavila Francie a Sovětský svaz, ale utrpěli bychom nevyhnutelně mnoho ztrát na životech. Francie by se především bránila a na pomoc by nám nešla. Tomuto scénáři se podle Kahánka může zabránit uzavřením dohod s Polskem, spojenectvím s ním. Kahánek nesouhlasí s tím, že se Lidové noviny dovolávaly Švehly a toho, že byl proti Polsku, podobně jako anglosasové. Podle něj byl Švehla praktik, vždy viděl, co je pro zemi nejlepší. Změnu zahraniční politiky země chtěl prosadit už v roce 1933. Kahánek upozorňuje, že dnešní politika Anglie, ke které se Švehla klonil, je více germanofilská, a stará se pouze o zajištění západních hranic. Proto se teď musíme snažit hlavně o sblížení česko-polské. „*Na rozdílném posuzování Polska v minulosti i v přítomnosti je názorně demonstrováno, v čem se liší naše nazírání na zahraniční politiku, naše úsilí o její doplnění, naše snahy o její prohloubení od snah těch, kdož se domnívají, že dosavadní vývoj nám stačí. Ideálem Československa nemůže býti snaha zůstati nárazníkovým státem. Ve střední Evropě máme nejvíce společných zájmů se středoevropskými státy. Každé vyjasnění na úseku československo-polském znamená zvýšení bezpečnosti ve střední Evropě...a je příspěvkem k upevnění míru v Evropě.*“[285]

Den poté, 4. října, odpovídají Lidové noviny Venkovu znovu, toho dne se ale každodenní diskuze těchto periodik završuje. Článek Lidových novin se drží předešlých postojů obhajujících správnost dosavadní zahraničně politické linie. Obecně dochází k přesvědčení, že předchozí diskuze ukázala, že žádné větší odlišnosti v postojích jednotlivých stran tu nejsou. Venkov se prý mylně snaží dovodit, že Československo odmítá smlouvu s Polskem. Tak to není, odmítavě se k ní staví především Polsko.[286]

V tomto momentě, kdy se završuje hlavní fáze diskuze, vedená Venkovem a Lidovými novinami, na celý spor začínají reagovat více i další strany a každá ho komentuje ze svého pohledu. Zprava se k diskuzi vyjádřil například Dr. Borský v konzervativním národně demokraticky orientovaném listě Národní politika. Jeho článek tvrdí, že v roce 1935 vznikla

[284] J, *O novou čs. zahraniční politiku*, LIDOVÉ NOVINY 2.10.1936, roč. 44, č. 493, s. 2-3.
[285] Dr. Kahánek, *O krok dále?*, VENKOV 3.10.1936, roč. 31, č. 230, s. 1-2.
[286] J, *Konec rozpravy*, LIDOVÉ NOVINY 4.10.1936, roč. 44, č. 497, s. 2.

v Evropě mocenská rovnováha. „*Proti nenasytnému bloku německému byl vybudován blok sovětsko-francouzský, k nimž oběma se připojily pak státy ostatní*.“ Brzy ovšem byla rovnováha porušena. Ve Francii a ve Španělsku se vytvořily levicové lidové fronty, které vnesly do těchto zemí komunisty působený zmatek a rozvrátily jejich akceschopnost. Vznikla tu nedůvěra, kdy začal drhnout vztah Paříž - Moskva. Na to reagovaly jiné státy a „*konečně i v Československu začala „bitka“ o správnosti nebo nesprávnosti, o výhodách nebo nevýhodách spojenectví s Moskvou*.“ Borský dochází k závěru, že Československo nebude mít vliv na to, jak věci nakonec dopadnou, na to je příliš slabé. Přizpůsobí se vývoji situace.[287]

Ke sporu o zahraniční politiku se vyjádřil také slovenský sociální demokrat Dérer v projevu uskutečněném taktéž 4. října. Právo lidu o něm dva dny poté referovalo. Dérer tvrdil, že není potřeba revidovat naši zahraniční politiku. Nedávno dosáhla úspěchu, když se nám zavázalo přijít na pomoc sovětské Rusko, je vedena dobře. Jako jiní si Dérer myslí, že k Polsku a Německu je potřeba udržovat vztah přátelský.[288] Rudé právo samozřejmě vyjadřovalo ostřejší postoje než Právo lidu a uvádělo je zcela dle svého stylu propagandistickou formou. 6. října v něm nacházíme článek „Rumunská agrární strana proti linii Beranů“. Referuje se o tom, že se rumunští agrárníci hlásí k Francii a staví se proti Německu. Přitom u nás si to naše agrární strana s Beranem v čele k Německu namířila.[289]

Lidové noviny 6. října pozitivně přijímají, že socialističtí předáci Tučný a Dérer se ve svých projevech postavili proti revizi. Právo lidu rozvíjí své stanovisko k otázce ještě dále. 11. října píše, že v Československu existovala vždy jen jedna zahraničně politická koncepce a nikdy nebyla zpochybňována. Teď k tomu došlo ze strany agrárníků. Právo lidu přemýšlí nad tím, chtějí-li skutečně její změnu, nekonkretizovali totiž své požadavky. Tvrdí se, že celá diskuze bude mít negativní výsledek, protože u našich spojenců vyvolává nejistotu, jestli je neopustíme. Právu lidu se nechce věřit, že by za malé záruky Hitlera někdo skutečně mohl chtít dohodu s ním, to mu přijde přehnané.[290]

Jindřich Žilka, který po změně zahraniční politiky původně volal, měl své postoje vyjádřit nanovo a tentokrát na parlamentní půdě, kde se mělo o otázce diskutovat. Jednání se odehrávalo v době, kdy republiku navštívil jako náš malodohodový spojenec rumunský král Carol II. Československo ho pompézně vítalo a panovala tu slavnostní atmosféra, která se přenesla i na parlament. Venkov referoval o Žilkově řeči, kterou pronesl 30. října 1936 v zahraničním výboru Poslanecké sněmovny. Tam se k věci vyjadřovali i zástupci dalších

[287] Dr. Borský, *Čekat a vyčkat!*, NÁRODNÍ POLITIKA 4.10.1936, roč. 54, č. 272, s. 1.
[288] *Není nutno revidovati naši politiku*, PRÁVO LIDU 6.10.1936, roč. 45, č. 232, s. 1.
[289] RUDÉ PRÁVO 6.10.1936, č. 232, s. 3.
[290] Jan Vaněk, *„Revisionisté“ v Československu*, PRÁVO LIDU 11.10.1936, roč. 45, č. 237, s. 1, 4.

stran a ministr Krofta. Žilka hájil zhruba své předchozí teze, byly ale vyjádřeny oficiálněji a umírněněji. Přál si světový mír a nechtěl se vzdát ideálu Společnosti národů, ovšem situaci chtěl hodnotit realisticky. „*Ve sporu italsko-habešském bylo jasně prokázáno, že jednotliví národové, sdružení ve Společnosti národů, nechtějí přinést myšlence Společnosti národů a kolektivní bezpečnosti ani žádnou hospodářskou oběť, když nejde o jejich přímý zájem.* ***V poválečné Evropě všechny snahy o vytvoření nadstátních organisací selhaly***.“

Žilka opakuje, že samostatnost Československu zajistí především síla a jednota našeho národa, poukazuje na rozklad versailleského mírového systému, sílu Německa, které je pro nás hrozbou, mluví proti komunismu a staví se proti fámám, že jen socialisté představují demokraty. Žilka má vidinu, že je potřeba působit k pozvolnému odstraňování napětí mezi státy, ovšem „*nejsme ještě tak daleko, aby idea státu byla podřízena něčemu nadstátnímu*“[291], to znamená Společnosti národů. Sněmovna nakonec schvaluje dosavadní československou zahraniční politiku, ze vzniklé diskuze je vidět, že se k ní s menšími nebo většími výhradami hlásí všechny koaliční strany.

Lidové listy 5. listopadu přinášejí článek „Výsledek rozpravy v zahraničním výboru poslanecké sněmovny. Agrární tisk opatřil své straně další porážku“. Líčí, že se ve sněmovně rozhodovalo o změně naší zahraniční linie a nakonec byla dle vůle většiny zachována ta stávající, a to i hlasy agrárníků a Žilky. Podle Lidových listů, které vyjadřovaly stejný názor, jaký měli socialisté, došlo k dalšímu agrárnímu neúspěchu v prosazování jejich politiky. Má to být druhá porážka agrárníků po té první, co přišla v prosinci 1935. V zákulisí se říká, že „*křídlo senátora Vraného, poražené ve volbách presidentských, stále hledá příležitost, jak obnoviti ztracenou hegemonii agrární strany v politice státní*.“[292] 6. října Lidové listy v komentáři k Žilkovým dosavadním projevům tvrdily, že z nich není jasné, k jaké změně v naší zahraniční politice má vlastně dojít. „*Pokud v nich šlo o tvrzení, že se máme přičiňovat o dobrý styk se všemi sousedy, nemá nikdo námitek - leda snad někteří naši sousedé*.“[293]

Diskuze o československé zahraniční politice na začátku listopadu 1936 jako aktuální problém pozvolna utichá. I později k ní ale nacházíme nějaké příspěvky. Intelektuální Brázda se k ní vyjadřuje 10. prosince 1936. O naší zahraničně politické linii chce hovořit v klidu a s fakty, bez emocí. Článek Františka Kutnara nám nabízí dějinný exkurs, podle kterého jsme vždy byli v sevření germánů a Maďarů a vždy jsme se snažili z jejich sevření vymanit. Snažili jsme se o zabezpečení střední Evropy a obraceli jsme se ke spojenectví se západem nebo

[291] VENKOV 31.10.1936, roč. 31, č. 253, s. 1-3.
[292] L. L., *Agrární tisk opatřil své straně další porážku*, POLEDNÍ LIDOVÉ LISTY 5.11.1936, roč. 3, č. 216, s. 1.
[293] *Je čas, aby se „Venkov“ už vrátil z vandru domů*, POLEDNÍ LIDOVÉ LISTY 6.10.1936, roč. 3, č. 194, s. 4.

s východem. V článku se připomíná nutnost nerozdělení národa na dvě frakce, zachování jeho jednoty.[294] Pokud čteme článek pozorně, vidíme v něm podobně jako v dalších příspěvcích agrárního tisku vyjádřené hlavní agrární zahraničně politické zásady tak, jak je deklaroval i Žilka.

Na přechozích řádkách byla ukázána diskuze k československé zahraniční politice, tak jak zhruba proběhla. Nemusíme ji nějak komentovat, jednotlivé postoje mluvily dost dobře samy za sebe a ukázaly, co si ty které proudy o věci myslely. Je možné pozorovat, že se jednalo o celkem seriózní politickou diskuzi, jaké v demokratickém státě někdy probíhají. Každá ze zúčastněných stran ji ovšem do budoucna hodnotila rozdílně. Kritický výklad agrárních postojů komunisty nás nepřekvapí. K jejich obecnějšímu zatracování ale přispělo, že se na ně ve svých budoucích komentářích díval nedobře i hradní tábor. Je to pochopitelné, tehdejší agrární postoje považoval za znevážení své politiky. Literatura blízká Benešovi prezentovala věc například takto: *„československá politická pravice Benešovi vytýkala hlavně to, že se měl místo spoléhání na spojenectví s Francií a se Sovětským svazem raději snažit dosáhnout nějakého smíření s Německem.“*[295] Tento pohled doplňují další zpětná hodnocení. Ta jsou nejčastěji vytažena z těch nejkritičtějších ohlasů, které vůči agrárníkům zazněly v průběhu diskuze ze strany hradních stoupenců. Jejich umírněnější ohlasy byly zapomenuty.

Mezitím, co probíhala diskuze o změně zahraniční politiky, říjen 1936 byl vyplněn i zpětným řešením událostí z prosince 1935. Vývoj s prezidentskou volbou byl tehdy od doby jejího ukončení rozebírán snad nejintenzivněji. Sociální demokrat Bechyně se na stránkách Přítomnosti vyjádřil k událostem v souvislosti s demisí vlády 11. prosince 1935, o čemž se hned referovalo i v ostatním levicovém tisku. Agrárníci Šrámkovu vládu jako dříve označovali za prohřešek levice. Podle Bechyněho se tehdy chovala sobecky a nestátnicky agrární strana.[296] 3. října Právo lidu útočilo na to, jak se Vraný ohání v souvislosti s tehdejšími událostmi jménem Masaryka, když se proti agrárníkům nepostavil. Právo lidu zpochybňuje nedemokratičnost připravované menšinové socialisticko-lidovecké vlády. Například v Anglii už byla menšinová vláda několikrát a také tam je demokracie. Poukazuje se na to, že agrární politika ve volbě vrcholně škodila státu.[297] Zatímco levicový tisk přinášel tyto články, ve starém duchu psal i tisk agrární, vedený Venkovem. 4. října v něm objevujeme mimo jiné Vraného otevřený list Bechyněmu a Frankemu, kde si stěžuje, jak se proti němu

[294] Dr. František Kutnar, *Naše zahraniční politika v historické perspektivě*, BRÁZDA 10.12.1936, roč. 17, č. 18, s. 283-285.
[295] EDUARD TÁBORSKÝ, Prezident Beneš mezi Západem a Východem, Mladá fronta, Praha 1993, s. 277-278.
[296] *Agrární strana chtěla uvrhnout republiku do zmatků*, PRÁVO LIDU 2.10.1936, roč. 45, č. 229, s. 3.
[297] *Řehoř bájí o „zrušení“ demokracie*, PRÁVO LIDU 3.10.1936, roč. 45, č. 230, s. 2.

sprostě píše v socialistickém tisku a že takto postupovat nelze. V souvislosti s řešením událostí v prezidentské volbě můžeme pozorovat, že dochází k oteplení vztahů mezi socialisty a komunisty, k nimž se ve věci kritiky agrárníků přidávají i lidovci. Peroutka v článku ze 4. října mluví o hrozbě bolševismu a tvrdí, že teď se jí celkem bát nemusíme. Více nás ohrožuje fašismus. Peroutka si myslí, že demokrat musí proti bolševismu bojovat, nyní je ale třeba realisticky vidět, že bolševické nebezpečí pominulo. Se Sovětským svazem i s našimi komunisty lze místy spolupracovat.[298]

Tentýž den vyjadřuje Rudé právo svůj postoj k prezidentské volbě, k agrárníkům i k socialistům. Je sepsán Janem Švermou. Agrárníci prý rozvádí prosincové události, i když by o nich měli ze všech nejvíce mlčet. Vraný je nepoučitelný. Agrárníci se podle Švermy ve volbě postavili do čela reakčního bloku. Tehdy spolu poprvé postupovali agrárníci, Národní sjednocení a SdP. Pravda k prezidentským volbám je taková, že reakci šlo o získání rozhodující moci ve státě. Agrárníci v souvislosti s tím jednali s Henleinem a chtěli mu dát slib zaručení věčné legality. Plány reakce byly nakonec zmařeny, především zásluhou komunistů, kteří je rozpoznali a včas se proti nim postavili. V článku je líčeno, jak se od Němce odvrátili nejdříve luďáci a pak SdP. Na jednáních agrárního klubu „*se zrodilo smrtelné nepřátelství pana Vraného a Stoupala proti dru Hodžovi. A i zde to na sto procent prohráli Vraný se Stoupalem, prohrál to i tolik oslavovaný „Švehlův nástupce" Beran, který po dlouhou dobu se snažil hráti na všechny možné struny, aby se v rozhodující chvíli plně postavil do řad nejhorších reakcionářů*." Hodža a obyčejní rolníci prý plány reakce v agrární straně nepřijali. Šverma nakonec poukazuje, že nyní se s reakcí musí dále bojovat. Dle psaní Venkova je vidět, že v koalici se zase vzpamatovala.[299]

Ve stejnou dobu se na stránkách Lidových novin vyjadřuje k agrárním útokům na Šrámkovu menšinovou vládu také Smetáček. Venkov prý rozvířuje znovu a znovu rudo-černou koalici. Její možnost se zvažovala, ale měla to být až krajní varianta. Smetáček nesouhlasí s tím, že by byla nedemokratickou. „*Je to pravda, že by Šrámkova přechodná vláda byla bývala něco protidemokratického? Tady totiž máme nový příklad onoho chápání demokracie, s nímž se v agrárním tisku potkáváme velmi často a jež by se dalo vyjádřit asi takto: nic není demokratické, co je proti vůli vedení agrární strany*."[300]

Lidové listy uvádějí 6. října v jednom nadpisu častěji používanou frázi: „Je čas, aby se „Venkov" už vrátil z vandru domů". V následném článku tvrdí, že Venkov se mstí, že Šrámek

[298] Ferdinand Peroutka, *Na cizí povel?*, LIDOVÉ NOVINY 4.10.1936, roč. 44, č. 497, s. 1.
[299] Jan Šverma, *O presidentských volbách*, RUDÉ PRÁVO 4.10.1936, č. 231, s. 1-2.
[300] Zdeněk Smetáček, *Po neděli*, LIDOVÉ NOVINY 5.10.1936, roč. 44, č. 498, s. 1.

zmařil jeho pokus o podkop proti jednotné frontě národa. Lidovci prý v prosinci 1935 zabránili agrárnímu pokusu o diktát, kdy na prezidenta prosazovali kandidáta národem nepřijímaného.[301] Právo lidu 11. října věc hodnotilo tak, že v nynějším sporu proti agrárníkům stojí všechny koaliční strany, zatímco souhlas s nimi vyjadřují jen sjednocení a SdP. To agrárníkům na dobrém jméně nepřidá. Sociálně demokratický list tvrdí, že ostatní z koalice proti agrárníkům zášť necítí a nebojují proti nim. Hlavní zlo spatřují v redakci Venkova. „*Venkovu se nepodaří dokázat, že napadáme celou agrární stranu, jak by to ovšem rád učinil, aby měl silnější oporu, dokud by ovšem vedení agrární strany se s ním neztotožnilo. Nemajíce příčin nevěřit prohlášením předsedy agrární strany posl.*(ance - pozn. P.A.) *Berana, jejích odpovědných politiků, jako na př. ministra vnitra dr. Černého, že agrární strana je skutečně demokratickou republikánskou stranou, lze vyjádřit přesvědčení, že také tato poslední naděje Venkova bude zklamána. Nemáme tedy co činit s agrární stranou, nýbrž se skupinou kolem jejího ústředního deníku, k níž se z důležitějších osobností do jisté míry připojili pouze posl.*(anec - pozn. P.A.) *ing. Žilka a sen.*(átor - pozn. P.A.) *děkan Krojher*.“[302]

15. října, ještě v době zesíleného střetávání agrárníků a ostatních, se Lidové listy opírají do agrárníků ve věci jejich stranicko politických intrik. Připomínají, jak se agrárníci snaží rozeštvat od sebe socialisty a lidovce na základě jejich odlišných postojů ve věcech náboženských. V této souvislosti citují, co o věci napsal Peroutka. Ten tvrdil, že agrární strana „*štve katolíky a socialisty proti sobě ve jménu jejich světových názorů, z nichž ani jeden sama nesdílí. Proto se pan Vraný jeden den dovolává Havlíčka a druhý den papeže*.“ Lidové listy k této politice agrárníků dodávají, že „*jde prostě o vojnu stranicko mocenskou, které vidí každý až do žaludku*.“[303] Z agrárního pohledu je nutné chápat, že se jednalo asi o tu nejmocnější zbraň, pomocí které mohlo být pro ně hrozivé spojenectví socialistů a lidovců rozdroleno.

Brázda se 15. října věnovala podobně jako předtím Peroutka otázce nebezpečí komunismu. V něčem ho vidí odlišně. Shoduje se s Peroutkou v tom, že dnes nepředstavuje nebezpečí mocenské. V Evropě se podle Brázdy na rozdíl od Ruska komunisté neprosadí, „*společenské a hospodářské poměry jsou zvlášť na západě a ve střední Evropě naprosto jiné, než byly v carském Rusku*.“ Tvrdí, že „*odmítáme-li nedemokratické systémy, musíme i po svém bojovat proti komunismu. Nesmí nás splést proto ani říšskoněmecká protibolševická propaganda. Cíl Třetí říše je přece nápadně jasný. Hákový kříž chce za každou cenu získat*

[301] *Je čas, aby se „Venkov“ už vrátil z vandru domů*, POLEDNÍ LIDOVÉ LISTY 6.10.1936, roč. 3, č. 194, s. 4.
[302] *S hitlerovskou ideologií se nesmíříme*, PRÁVO LIDU 11.10.1936, roč. 45, č. 237, s. 1-2.
[303] -no-, *Manévr příliš průhledný a příliš naivní*, POLEDNÍ LIDOVÉ LISTY 15.10.1936, roč. 3, č. 201, s. 3.

pro sebe Anglii a znemožnit pro sebe spojenectví francouzsko-ruské". V mnohém jsou postoje vyjadřované Brázdou dosti předvídavé: „*na tvrzení hákového kříže, že zachránilo Německo před vnitřním bolševismem, díváme se zatím s reservou...My pouze víme, že extrém plodí extrém.*" Brázda nadhazuje možnost, že německé komunistické podzemí se jednou provalí. Poté řeší poměry v Československu. „*Komunisté jsou u nás bezmocni...Rozpouštěti komunistickou stranu je proto zcela zbytečné; bylo by to neprozíravé, neodpovědné, přímo hazardní...mnozí z jejich členů by vstoupili nebo vloudili se do ostatních stran socialistických, a ty by rozleptávali*." Brázda volá po důsledné koaliční spolupráci a tvrdí, že socialisté musí odmítat komunistické námluvy. To vše se musí doplnit bojem proti hrozbě zprava, bojem proti reakci.[304]

Předchozí text se snažil vybrat nejzajímavější příspěvky ze žhavého politického podzimu roku 1936. Celkově se objevovalo velké množství článků, které se rozporům v koalici věnovaly, připomenout všechny je nemožné. Na stránkách tisku hlásícího se k demokratické levici se někdy objevovaly příspěvky hovořící o agrárnících dosti tvrdě. Například národně socialistická Sobota 17. října psala, že po prezidentské volbě agrární stranu zemědělci houfně opouštěli a tvrdila že zemědělci-demokraté pod agrárníky nespadají.[305] Jednalo se pouze o (proti)stranickou propagandu. Operování se zemědělci demokraty si zapamatujme, později se s ním za změněných okolností ještě setkáme. Venkov během podzimu 1936 a následujícího období dále sloužil k propagaci postojů agrárníků v různých otázkách. Redaktor s pseudonymem Sírius dával například Československu za vzor Belgii. Stará se především sama o sebe. Deklaruje neutralitu, opevňuje se a zbrojí, aby se sama uhájila.[306] K zahraničnímu dění se na začátku listopadu vyjadřuje Vraný. Komentuje vítězství Franklina D. Roosevelta v prezidentských volbách ve Spojených státech amerických. Má z něho radost, k Rooseveltovi, k jeho demokratické straně a k jejich umírněné středové politice se prý agrární strana hlásí. Vraný obhajuje Roosevelta a jeho politiku proti socialistům, kteří mají údajně jiné metody.

Mezitím co se agrárníci prezentovali tiskem, využívali i další cesty, jak se prosazovat. Budovali si dále různé organizace a hospodářský komplex s nimi spjatý si držel své pozice. Všimněme si na tomto místě stranických odborů, oficiálním názvem Odborové jednoty republikánských zaměstnanců. Odbory sloužily straně mezi jiným k tomu, že s jejich pomocí začínala pronikat do měst a v posledním období republiky si nepochybně nakročuje k tomu,

[304] Václav Horák, *Komunistické nebezpečí*, BRÁZDA 15.10.1936, roč. 17, č. 14-15, s. 233-234.
[305] -ČA-, *Venkov na papíře a venkov ve skutečnosti*, SOBOTA 17.10.1936, roč. 7, č. 38, s. 790-791.
[306] Sírius, *Poučení pro Československo*, VENKOV 20.10.1936, roč. 31, č. 244, s. 1.

že přestává být výhradně stranou venkovskou. Pomocí odborů organizuje průmyslové dělníky, což například odůvodňuje na veřejném shromáždění z 23. října 1936 agrární poslanec Chloupek, stojící republikánským odborům v čele. Říká, že agrární strana se nestydí organizovat lidi žijící ve městě. Mnohdy se jedná o jedince pocházející z venkovských oblastí. Jsou tedy spjati i s nimi, nejenom s městem a s průmyslem. Takoví lidé se prý mohou ve městech stát průkopníky agrárního hnutí.[307]

Obecně dochází ve straně v posledních letech před koncem první republiky k častějšímu užívání názvu republikánská strana místo agrární. Název agrární stále hraje prim, ovšem jeho upozaďování je určitě jedním z projevů snahy agrárníků reprezentovat i jiné skupiny, než jen ty dosavadní. Je otázkou, jestli by pokračovalo směřování strany k větší všenárodnosti, kdyby nebyl vývoj násilně přerušen. Je to dosti pravděpodobné. Početnost zemědělských vrstev se v národě ztenčovala, agrární strana musela hledat nové cesty k prosazení. Není jisté, jestli by byla schopna přežít, ale je pravděpodobné, že by se její osud podobal agrárním stranám ve Skandinávii, které si určité pozice uhájily a transformovat se dokázaly.

V Benešem shromažďovaných materiálech nacházíme některé dokumenty, které měly být určeny k diskreditaci agrárníků při poukazování na to, jak jsou s nimi spjaté instituce zkorumpované. O korupci, která v agrárním komplexu nepochybně panovala, si na jejich základě můžeme učinit představu. Například záznam z 29. ledna 1937 vypovídá o tom, že si jeden morálně bezúhonný stavební podnikatel stěžoval, že ho navštívil muž, který se představil jako sekretář agrární strany. Měl ho vybízet, aby se ucházel o práci zadanou ministerstvem národní obrany. Zakázka byla veliká, v ceně milionů. Agrární sekretář měl podnikateli říci, že práci dostane, pokud odvede 1,5 % obratu ve prospěch strany agrární. „*Mluvil také o tom, že je to běžná praxe*.“[308] Jinou, pozitivní stránkou agrárních institucí byla jejich sociální funkce. Když už ne jiným, tak alespoň agrárním stoupencům nějak pomáhaly a zajišťovaly je. Nejenom socialisté se o své členy dokázali postarat. Praktické sociální požitky, které svým stoupencům zajišťovali agrárníci, socialisté a další strany, se asi moc nelišily. Rétoricky se jednotlivé strany navzájem obviňovaly z asociálnosti vůči lidu. Do dnešních dnů se více dochovala kritika levice vůči agrárníkům, která říkala, že nemysleli na obyčejné zemědělce a hájili jen velkostatkářské zájmy. Dobově bylo ale i z agrárních řad často slyšet,

[307] NA, sign. PMV 225-1161-6, relace o schůzi Odborové jednoty republikánských zaměstnanců ze dne 24.10.1936.
[308] AKPR, sign. T 606/26, f. 156, záznam ze dne 29. ledna 1937.

že socialisté vlastně vůbec nehájí dělnictvo. Musíme si uvědomit, že pravdu neříkala ani jedna strana, jednalo se pouze o propagandu.

Do roku 1937 vstupoval Venkov novoroční anketou řešící hospodářské otázky v zemi. Anketa byla zahájena úvodníkem šéfredaktora Vraného. V nadcházejícím období píše Venkov v podobném duchu, jako dosud. Mluví o agrárních veličinách, prezentuje je, hovoří o problémech zemědělců a polemizuje s politickými soupeři. Lidovci v té době například přicházejí s kritikou vedení ministerstva národní obrany. Lidovecký článek „Pro koho agrárníci zbrojí?“ rozebírá, jak se ocitá údajně nepolitická střelecká organizace v jejich rukou, v jejím čele stojí ministr Machník a další agrárníci. Lidovci jsou z toho zneklidněni a tvrdí, že se věc musí sledovat. Článek poté cituje i Právo lidu a věc se vyřizuje a zažehnává v politickém zákulisí.[309] Agrárníci se stále drží svých tradičních zahraničně politických postojů. 14. února 1937 jejich poslanec Ludvík Marek v projevu říká, že první velkou diktaturou byl Sovětský svaz. Vývoj k diktatuře v Itálii a v Německu se stal pouze reakcí na vývoj v Rusku. Marek mluví o Hitlerovi a tvrdí, že není osobně špatný, ale bohužel je fanatik, propaguje náboženství německého národa. Proto si na něj musíme dát velký pozor.[310]

18. února 1937 dochází k jedné z významných událostí ohledně formování poměru Československa a jeho německé menšiny. Vláda na svém jednání přijímá nové zásady při *„přijímání sil do státních služeb také se zřetelem na různé regionální a národnostní ohledy a zájmy*.“[311] Venkov 21. února přináší titulek „Vláda ohlašuje směrnice menšinové politiky“. Ty mají sloužit zlepšení dosavadních národnostních vztahů v republice a kladou důraz hlavně na hospodářskou oblast. Kahánek sepisuje článek „Rovný s rovným“, podle jehož názvu se prý s Němci jedná. Má to být projev Hodžovy politiky.[312] O nařízeních se v Československu obecně dost mluví, hájí je všechny strany koalice a platí za ústupek demokratickým německým stranám. Henleinovci je označují za nedostačující.

1. března 1937 se o SdP v zákulisí vyjadřuje Rudolf Beran. Děje se tak při rozmluvě v Napoleonském salonku na Wilsonově (dnes Hlavním) nádraží v Praze. Vzhledem k tomu, že se jednalo o diskuzi neveřejnou, nacházíme postoje formulované Beranem vyjádřené dosti přímočaře. Beran nejdříve řekl: *„naše celá zahraniční politika za 18 let úplně zkrachla. Malá dohoda existuje ve skutečnosti jen na papíře*.“ Vidíme, že v zákulisí agrární předseda k Benešově politice nebyl nekritický. Kromě toho tvrdil: *„S Henleinem se stala velká chyba.*

[309] AKPR, sign. T 606/26, f. 156, v Praze dne 3. února 1937 a k tomu vytřižený článek „Pro koho agrárníci zbrojí?“.
[310] NA, sign. PMV 225-1161-5, čís. 369/přes. 1937.
[311] VENKOV 19.2.1937, roč. 32, č. 43, s. 1.
[312] VENKOV 21.2.1937, roč. 32, č. 45, s. 1.

Jednal jsem s nimi několikrát. Kdyby se byli hned po volbách vzali do vlády, když o to tolik prosili, byli už dávno rozbiti a neškodni. Teď nám nadělají více škod.“ Ohledně pověstí o snaze agrárníků zavést vlastní diktaturu řekl: „*nebylo by nic snažšího zmocnit se vedení státu. Na to nikdy nepomýšlíme, neboť - co menšiny? Mohli jsme přece stejně zatočit se sociální demokracií, když se dala tak lehce oddělat v Německu a konečně i v Rakousku, kde se sice bránila, ale také slabě. A neučinili jsme to!*“ Dále se více diskutovalo i o Malé dohodě a poměru agrárníků k ní. Na námitky člověka, se kterým Beran hovořil a který byl nepochybně z hradního tábora, Beran odpovídal: „*říkáte, že jsme nepodporovali hospodářsky Malou dohodu. Všechno se nemůže žádat jen po nás. Také průmysl se musí starat. Proč Baťa dováží kůže z Asie a né z malodohodových zemí!*“[313]

Beranovy předchozí postoje vypovídají o tom, že se v koalici nepochybně vyskytovaly rozpory v mnoha otázkách. Zároveň se ale hledala cesta, jak je překonat a jak společně sloužit státu. Na povrch Beran a všichni ostatní vyhlašovali znovu a znovu, že se hlásí k demokratickým ideálům. V článku Venkova z 8. března se například referuje o jeho projevu nazvaném „Agrarismus je hnutí, které tvoří a chrání demokracii“. Projevem neshod v koalici je stále častější mluvení o existenci lidové fronty, která se měla skládat z lidovců, obojích socialistů a komunistů. Podobně jako v případě reakčního prosincového bloku, se kterým strašila levice, i agrárníci tu mluvili o něčem, co vlastně neexistovalo. Snažili se jen ze sebe udělat ublížené, proti kterým ostatní intrikují. Článek ze 17. března, jehož autorem je Čeněk Ježek, redaktor vzešlý jako Kahánek z Poledního listu, referuje o demokratičnosti a zodpovědnosti agrární strany. Má podtitulek: „Pro naše přátele, ale něco i pro protivníky. Tak mluví největší koaliční strana a její předseda“. Ježek říká: „*všichni ti, kteří mluví nesmysly o nějaké agrární pravici a o jejích choutkách po diktatuře, měli by se vypravit jednou na pracovní konferenci funkcionářů všech složek Republikánské strany toho či onoho kraje.*“ Je tam totiž vždy vidět velká obětavost pro hnutí i pro republiku a to i v chudých krajích.[314]

Zhruba ve stejnou dobu nacházíme článek Rudolfa Halíka, kde si jeho autor stěžuje na snahu ostatních izolovat republikánskou stranu. Vymýšlí se prý nesmysly o tom, jak v ní existují různá křídla. Například v ní má být nějaká pravice a proti ní stojí demokratičtí Slováci. Vše slouží jenom k matení veřejnosti. V levicovém tisku je Hodža chválen a nachází se prý u agrárníků v těžké pozici, přitom je ve skutečnosti místopředsedou této strany a

[313] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, osobní složky, k. 244, sign. 170/5, obsah rozmluvy s panem Rudolfem Beranem 1. března 1937 v Napoleonském salonku na Wilsonově nádraží.
[314] VENKOV 17.3.1937, roč. 32, č. 65, s. 3.

dokonce za ni zodpovídá.[315] Dobový kolorit obrany agrárníků proti útokům ostatních, ať už byly skutečné nebo smyšlené, nám nastiňuje dobře příspěvek Jana Hromčíka, rolníka z Nivnice. Ten je ve Venkově autorem článku „Proč nás nemají rádi?" V něm se líčí, jak se proti agrárníkům buduje nějaká lidová fronta. Zemědělci přežívají v těžkých podmínkách, ostatní jim nepomůžou a Hromčík se ptá, proč se proti nim ještě takto vystupuje a kritizuje se jejich strana. Lidé na venkově si přejí, aby se s tím zkoncovalo. „*Netvořte proti nám lidových front, neštvěte proti venkovu a proti Republikánské straně. Do poroby se náš zemědělec už nikdy nevrátí, třeba i za cenu utvoření jiné fronty, nežli je ta vaše lidová*."[316]

Do všech předchozích událostí vstupuje jako blesk z čistého nebe zpráva o úmrtí Josefa Vraného. 27. března 1937 Venkov stručně informuje, že Vraný těžce onemocněl. O den později přináší zprávu, že zemřel. Toho dne mu ústřední agrární periodikum věnuje první čtyři strany, první stránky Venkova pak zabírá Vraného smrt, uveřejňování nekrologů a ohlasů k ní, ještě v mnoha dalších vydáních. V menší míře, ale také více, řeší Vraného odchod i ostatní tisk. Lidové noviny 28. března informují, že z Monaka přišla překvapivá zpráva o Vraného úmrtí. Onemocněl týden před tím, chtěl se v zahraničí léčit, ale nemoci nakonec podlehl. „*Ve chvíli, kdy se v Československu vyhlašoval velikonoční mír, vcházel do věčného míru politik, který patřil mezi nejbojovnější postavy naší žurnalistiky*."

Lidové noviny připomínají Vraného kariéru, líčí jak už za mlada pracoval v agrárním tisku. „*Za války založil a řídil lidový Večer, v němž se po prvé pozoruhodným způsobem projevila jeho bojovnost. Zásluhy Večera za vedení Vraného o válečný odboj v dobách, kdy český nacionalismus neměl v Praze jediný ventil, nelze nikdy pominouti*." Bohužel po převratu se dal do služeb stranické politiky a stanul v čele agrárních maximalistů. Prosazoval taktiku ofenzivy a neustálého kladení dalších požadavků vůči protihráčům. „*On, který organizoval ve straně domkáře a malorolníky dospěl časem k osobním zájmům, které jej stavěly vždy spíše ke křídlu velkostatkářů a podílníků na velkém průmyslu...z hlasatele národní solidarity se stával obratem ruky vášnivý nepřítel socialistů*." Stránského list připomíná, že patřil k Vraného oponentům. „*Přes to je nutno uznat zcela jedinečnou výkonnost a neutuchající pohotovost tohoto novinářského bijce*."[317]

K Vraného úmrtí se vyjadřoval také článek Rudého práva z 31. března. Hovořil o tom, že zemřel vedoucí činitel agrárního tisku. V jeho životě prý byl vidět vývoj agrární strany. Jako mladý hájil Vraný zájmy obyčejných rolníků proti velkostatkům a kartelářství, poté se

[315] Rudolf Halík, *Politické bloky?*, VENKOV, březen 1937, roč. 32, č. 71, s. 1-2.
[316] Jan Hromčík, *Proč nás nemají rádi?*, VENKOV 27.3.1937, roč. 32, č. 74, s. 1.
[317] *Senátor Vraný zemřel*, LIDOVÉ NOVINY 28.3.1937, roč. 45, č. 159, s. 3-4.

ale posunul napravo. Po válce vydělal na pozemkové reformě a získal pro sebe zbytkový velkostatek. Článek Rudého práva je zakončen následujícím postřehem: „*úmrtí Josefa Vraného nesporně ještě více komplikuje poměry ve vedení agrární strany, kde rozpory mezi vedoucí reakční klikou a demokratickými činiteli této strany jsou den ze dne ostřejší*.“[318]

1. dubna 1937 se na stránkách Venkova objevuje článek Rudolfa Berana nazvaný „Budeme plnit odkaz Vraného“. Je v něm vyjádřena lítost nad jeho smrtí a deklaruje se: „*Josef Vraný zasloužil se o republikánskou stranu. zasloužil se o národ a stát*.“ Beran tvrdí, že zesnulý „*byl největším novinářem našeho hnutí...Byl fanatikem. Věděl a neskonale pevně věřil, že jen na silném a zdravém zemědělství může růst štěstí a blahobyt národa*.“ Dále se vypichuje, jak Vraný bojoval proti starému Rakousku a za války mluvil z duše českému člověku. Beran, který už sliboval plnit odkaz Švehlův nyní také slibuje, že „*budeme plnit přání a odkaz Josefa Vraného*.“[319] K úmrtí Vraného se vyjadřují ještě mnozí další, třeba mezi sociálními demokraty se o něm mluví dosti oslavně.

Nejzajímavější reakci na úmrtí šéfredaktora Venkova představuje nepochybně článek Peroutky v Lidových novinách ze 4. dubna. Dostává název „Muž odešel, problémy zůstávají“. Peroutka píše, že o mrtvých se má jistě mluvit jen dobře, ale chce pamatovat i na to, že smrtí se nemohou zahladit spory, které byly dříve vedeny. „*Veřejný činitel vždy musí litovat, odchází-li mu odpůrce, který měl formát. Není nic škodlivějšího pro duši, než škorpit se se zcela malými lidmi. Čině tak, člověk sám nezbytně se stává menším...Po této stránce je smrt Josefa Vraného pro nás pro všechny ztrátou. Tolikrát s ním zápasíce, nikdy jsme nezapomínali, že tu proti nám stojí silný a chytrý muž*.“ Peroutka vyjadřuje následující názor: „*tak se mi zdá, že Josef Vraný, který byl tvrdý a bojovný člověk, by ani nestál o to, abychom se s ním rozloučili tak, jako bychom limonádu rozlévali. Byl to příliš významný a výrazný zjev, aby ho bylo možno odbýti sentimentalitou*.“ V předchozích dnech o něm byly napsány mnohé hezké nekrology, přitom jejich autoři se předtím s Vraným do krve hádali. „*Proč vlastně vznikaly všechny ty četné boje s ním? Pak bychom byli jen padouchy, kteří z přítmí útočí proti světlému zjevu*.“ Peroutka tvrdí: „*je dosti dobrého, co je možno říci o Josefu Vraném, aniž se člověk musil přetvařovat*.“

Vraný podle Peroutky mluvil s lidem nejvíce z novinářů, psal nejlidověji a levicoví novináři se u něj o tom mohli učit. „*Leckdy, sledoval-li jsem zápas Josefa Vraného s některým abstraktně píšícím mužem levice, měl jsem dojem, že se tu potýká ostře nabroušený nůž s plácačkou na mouchy, a jímala mne úzkost o osud ideí, jež zastupuje tento služebník*

[318] *Senátor Vraný zemřel*, RUDÉ PRÁVO 31.3.1937, č. 76, s. 5.
[319] Rudolf Beran, *Budeme plnit odkaz Josefa Vraného*, VENKOV 1.4.1937, roč. 32, č. 77, s. 1-2.

abstraktnosti.“ Peroutka zmiňuje: „*už za života Vraného vyjádřili jsme politování, že demokratické frontě nebylo dopřáno, aby muž s jeho talenty pevněji stanul za ní*.“ Článek připomíná, že za války Vraný skvěle sloužil národu, pak už ale hájil jen jednu stranu. „*Všechna chvála, kterou na jeho památku dští tisk agrární strany, je s jejího stranického stanoviska zcela oprávněná a zasloužená...kdyby jeho žurnalistické činnosti nebylo, nestála by před námi agrární strana ve své dnešní síle*.“ Peroutka vyvozuje, že „*to je asi také důvod, proč z jeho žurnalistického díla nic nepřetrvá a proč budoucí generace o něm budou málo vědět*.“ Psal jen agitační články a z těch se památné nestanou. Článek je zakončen tvrzením: „*zemřel muž, jenž jedním z nejdokonalejších lidových žurnalistických způsobů hlásal: agrární strana nade vše!*“[320]

Venkov, který píše o Vraném poměrně dost ještě v prvních dubnových dnech, přináší 6. dubna 1937 také zprávu o úmrtí významného levicověji laděného literárního kritika Františka Xavera Šaldy. Říká, že „*zemřel F.X. Šalda. Není mrtev, jen zemřel. Opustil tento svět, aby spěl k vděčnosti. Nic víc. Avšak dílo nám zanechal*.“ I když Šalda patřil k odpůrcům agrární strany, Venkov o něm rozhodně mluví s úctou, podobně jako mluví levice s úctou o Vraném: „*F.X. Šalda odešel: zemřel nekorunovaný král kulturního světa. Trůn je bez nástupce*.“[321] Levicový tisk samozřejmě o Šaldovi píše více než agrární a díky jeho skonu opouští téma úmrtí Vraného. Kromě úmrtí dvou předešlých tehdy ze světa odešel i národně demokratický politik Lukavský a i o něm se na stránkách novin píše. Kdo tehdejší tisk četl, připomínání smrti různých osob se nevyhnul. 9. dubna Venkov přináší úvodník „Do práce“. Máme se jí zase věnovat poté, co republikou zněly různé smuteční chorály.

Následující období je znovu vyplněno především politickými půtkami. Rudolf Halík, který má jako člověk blízký Beranovi vést Venkov do příštích časů, je autorem článku ze 13. dubna nazvaného „Omyl socialismu“. Agrárníkům je prý lidovou frontou vytýkán jejich zákon půdy, ke kterému se hlásí. Dokonce ho prý mají mít od Hitlera. Halík namítá, že se jím agrárníci řídili už před deseti lety a lidovci jim ho vytýkali jako zradu náboženství. Řád půdy podle Halíka vede k demokracii a není agitačním heslem.[322]

Svůj poslední sjezd konala agrární strana v lednu 1936. Různé její jednotlivé organizace ale pořádaly své vlastní sjezdy. V květnu 1937 se například uskutečnil sjezd agrárního dorostu. Dle stranického tisku měl být mohutný a demonstroval sílu strany. Úřední zprávy vypověděly, že průvodu pořádaného v souvislosti s ním se účastnilo asi 47 000

[320] Ferdinand Peroutka, *Muž odešel, problémy zůstávají*, LIDOVÉ NOVINY 4.4.1937, roč. 45, č. 170, s. 1.
[321] VENKOV 6.4.1937, roč. 32, č. 81, s. 3.
[322] VENKOV 13.4.1937, roč. 32, č. 87, s. 1-2.

osob.[323] Rudolf Halík mezitím během května v ostřejších polemikách s levicí pokračuje i dále. Například v článku „Chtějí přinést kulturu do vesnic“ píše, že nějaký inteligent z Přítomnosti tvrdil, že agrárníci kultuře na vesnicích brání. To Halík označuje za hloupost.[324] V ústředním orgánu republikánské strany nacházíme po Vraného úmrtí v neztenčeném množství stále příspěvky Ferdinanda Kahánka. 26. května jeho úvodník oznamuje, že ze svého úřadu odstoupil britský premiér Baldwin. Je označován za největšího státníka na světě a v Kahánkově článku se obecně dobře mluví o Velké Británii. I v souvislosti s tím, že je to demokratická země.[325] Jak budeme ještě moci pozorovat, agrárníci vždy patřili k těm, kteří měli k Anglii blíže. V předchozím období se tato jejich náklonnost tolik neprojevovala, ale v období, které nastupovalo, se agrárníci tvářili na vše anglické čím dál přátelštěji.

27. května 1937 je Beran znovu autorem článku věnovaného úmrtí významné politické osobnosti. Tou se tentokrát stává předseda Národního sjednocení Karel Kramář. Venkov ho hodnotí dobře, tomu nepochybně napomáhá i sblížení agrárníků s Kramářovým hnutím, ke kterému po vzájemném ostrém střetávání z let 1934-1935 došlo. Tisk agrární strany píše s úctou i o jiných. 28. května nacházíme na první stránce Venkova fotografii prezidenta Beneše a oznámení, že se dožívá 53 let, což je vzpomenuto občanstvem. Tato připomínka stejně jako některé jiné včetně referátů o Benešových projevech je důkazem, že ačkoliv se Beneš agrárníkům v něčem jako prezident nelíbil, obecně ho dokázali respektovat a k jeho úřadu projevovat úctu aspoň na povrch. V červnu 1937 koná svůj sjezd živnostenská strana a Beran tam promlouvá o vzájemné solidaritě středostavovských vrstev v národě. Brojí proti lidové frontě a staví se za koaliční spolupráci. 27. června na jednom ze svých projevů, který se tentokrát koná v Roudnici, pokračuje v předešlé rétorice. Úžeji vymezené fronty prý národ rozbíjí, proto je třeba vytvořit jednotnou frontu národa československého.

Co se týče zahraničně politické orientace předáků agrární strany, z 23. června 1937 pochází dokument, který nám ji blíže objasňuje. Beran posílá Žilkovi soukromě důvěrné zprávy, které pak chce zase vrátit zpět. Zprávy obsahují kritický pohled Itálie na stav v Rudé armádě. Jsou tam uváděna fakta o čistce, která v sovětské armádě proběhla. Popisovalo se, jak její bojeschopnost výrazně poklesla a zpráva fašistické Itálie nad tím vyjadřovala radost.[326] Agrárníci se v té době zařazují k těm, kteří zpochybňují ochotu a schopnost Sovětského svazu přijít nám na pomoc, československá levice mu naopak věří více a zprávám o nízké kvalitě sovětské armády nepopřává sluchu. Léto 1937 je v Československu ve srovnání

[323] NA, sign. PMV 225-1161-5, průvod republikánského dorostu Prahou.
[324] Rud. Halík, *Chtějí přinést kulturu do vesnic*, VENKOV 14.5.1937, roč. 32, č. 113, s. 1.
[325] Dr. Kahánek, *Největší státník světa odstupuje*, VENKOV 26.5.1937, roč. 32, č. 122, s. 1.
[326] ABS, f. S, sign. S-119-1, Rudolf Beran Žilkovi z 23. června 1937 a následná zpráva z 15.6.1937.

s ostatními obdobími politicky relativně klidné. Nějaké zákulisní boje ovšem probíhají i nadále, o tom referuje třeba zpráva Ripky Benešovi ze 16. července 1937. Ripka ho upozorňuje, že „*Beran žene vládu do krise*." Agrárníci jsou neústupní v jednání o obilní ceny, což má být intrika agrárníků proti Hodžovi. „*Beran by chtěl shodit Hodžu a nastolit Černého. V celé intrice spolupracuje úzce s Malypetrem, který je zvlášť pro ostrý postup*." Ripka tvrdí, že někteří mají tyto informace z přímých hovorů s agrárníky a jsou tedy jistě pravdivé.[327] Ve vládě v tomto období ve skutečnosti k nějaké vážné krizi a změně nedochází, vše zůstává při starém.

1. září 1937 se objevuje ve Venkovu další propagační článek nazvaný „Lidová fronta socialisticko-lidovecká". Můžeme si podle něj udělat představu, jak vypadala dobová agrární politická argumentace. V článku se píše, že při volbách do dělnického závodního výboru brněnské zbrojovky společně postupovali strany socialistické a lidovci. „*Národně socialistický tisk sjednanou dohodu vysvětluje snahou isolovati v závodě „machníkovce", členy odborové jednoty republikánských zaměstnanců*." Venkov věc komentuje: „*obavy o jejich mandátové posice a strach ze vzrůstu Odborové jednoty v závodě svedly tak různorodé složky k společnému postupu*." Je rozebíráno, že lidovci mají se socialisty své špatné zkušenosti, ovšem „*lidová fronta je lidovci důsledně dodržována*." Agrární odbory prý ani tato aliance nerozhází a ve volbách porostou.[328]

V září 1937 si Československo musí prodělat nepříjemnou věc, smrt svého zakladatele a prvního prezidenta T. G. Masaryka. Poté co Masaryk onemocněl a jeho konec se neodvratně blížil, všichni o něm mluvili. Agrárníci se této záležitosti věnovali hodně. Možná o ní nereferovali takovou měrou, jak to činila demokratická levice, ale i oni Masarykovy poslední dny a úmrtí srdceryvně prožívali. Okamžitě po Masarykově odchodu objevujeme na stránkách Venkova 14. září 1937 Beranův úvodní komentář nazvaný „Tvůrce a organisátor naší demokracie".[329] V následujících dnech se Masarykově smrti věnuje vždy několik prvních stránek listu. Venkov pro Masaryka truchlí podobně jako truchlil pro Švehlu a pro Vraného.

Období vzpomínání a nekrologů zhruba zakončuje článek Halíka z 26. září nazvaný „Ke klidné práci!" Říká, že období rozbrojů v koalici bylo zakončeno národním smutkem nad ztrátou Masaryka. Teď je zase třeba se věnovat praktickým věcem. „*Nechceme hlásat, že agrární strana jest tabu, jehož není dovoleno se dotknout. Naopak. Poctivá kritika a diskuse jest jen ku prospěchu...Ale jest smutno, vzpomeneme-li na onu soustředěnou zášť, na všechny*

[327] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, osobní složky, k. 244, sign. 170/5, zpráva pro pana presidenta z 16. července 1937.
[328] *Lidová fronta socialisticko-lidovecká*, VENKOV 1.9.1937, roč. 32, č. 205, s. 3.
[329] VENKOV 14.9.1937, roč. 32, č. 216, s. 1.

nezřízené útoky, jež vyvrcholily přesvědčováním veřejnosti, že Republikánská strana jest centrem reakce, dějištěm vnitřních bojů, že zrazuje vlast, demokracii, Boha, poctivost a dobrý mrav.“ Příští údobí snad bude charakterizováno něčím jiným.[330] Podobně jako Halík se 29. září 1937 vyjadřuje na stránkách Venkova i agrární poslanec Hrubý, pozdější přední kolaborant s německými okupanty za Druhé světové války. Jeho článek nazvaný „90 procent bojů a 10 procent práce“ si přeje, aby dosavadní mír mezi stranami z doby Masarykova úmrtí panoval i nadále. Republice by to prospělo.[331]

V nadcházejícím období se agrárníci snažili více vymezovat svůj vztah k druhým národům. O Polácích nadále dobře mluvil redaktor Kahánek, projevoval dosti přátelský postoj k Beckovu režimu, který v Polsku panoval. Agrární strana jako celek ho nezatracovala, ale blíže měla k polským lidovcům, tamějším agrárníkům, kteří byli vůči Beckovu režimu v opozici. Obojakost vztahu k Polsku bylo v něčem možné vidět i v případě Kahánka. Ohledně starého česko-polského sporu o území Těšínska zastával nacionalistickou pozici. Otázka Těšínska se podle něj neměla spojovat s mezistátními česko-polskými kontakty. Říšské Německo bylo hodnoceno i nadále obecně negativně a hůře se mezi agrárníky začínala posuzovat i Itálie. 25. září Venkov informoval o chystané schůzce Hitlera a Mussoliniho. Jejich spojenectví hodnotí jako nepopulární, není správné, když se takto sdružují nedemokratické státy. Připomíná se, že Němci jsou rádi, že se dostali z izolace.[332]

Vztah k domácím Němcům byl komplikovanější. Henleinovo hnutí na sebe strhávalo čím dál větší část německé menšiny v republice a výhradně už za ni chtělo mluvit. V zákulisí se měl s Henleinem setkávat premiér Hodža i prezident Beneš a docházelo k jednáním o dalším vývoji a vztahu národů v republice.[333] Veřejný československý pohled na poměr státní moci a henleinovců, vyjádřený Venkovem a jinými, SdP příliš ustupovat nechtěl. 22. října 1937 například ve Venkově píše Ferdinand Kahánek o Henleinově otevřeném dopisu prezidentu Benešovi. Dopis byl zabaven, nad čímž Kahánek vyjadřuje radost. Snad trochu nezvykle stojí na straně Beneše. Henlein má podle něj prosazovat požadavky Němců jinak.[334] 3. listopadu Kahánek přichází s článkem „Henlein do iredenty nebo k aktivismu?“ Uvádí v něm dle svého přesvědčení, ke kterému se prý hlásili i někteří lidé z levice, že Henlein začal svoji politickou kariéru jako aktivista. Různými okolnostmi a různými tlaky se ale stal reprezentantem proudu negativistického. Kahánek uvádí, že jestli je teď negativistou, musí si

[330] Rudolf Halík, *Ke klidné práci!*, VENKOV 26.9.1937, roč. 32, č. 227, s. 1.
[331] Adolf Hrubý, *90 procent bojů a 10 procent práce*, VENKOV 29.9.1937, roč. 32, č. 229, s. 1.
[332] VENKOV 25.9.1937, roč. 32, č. 226, s. 1.
[333] O schůzce Hodži s Henleinem MNICHOV V DOKUMENTECH II. ZRADA ČESKÉ A SLOVENSKÉ BURŽOASIE NA ČESKOSLOVENSKÉM LIDU, edd. kol., Naše vojsko, Praha 1958, s. 15-16.
[334] Dr. Kahánek, *Henleinův dopis presidentu republiky*, VENKOV 22.10.1937, roč. 32, č. 249, s. 1-2.

uvědomit, že tato politika po roce 1918 nikam nevedla. K SdP se prý československý tábor bude chovat podle toho, jak se bude chovat ona, pozice Němců v Československu má ve svých rukou.[335]

Agrární postoje z přelomu let 1937/1938 nacházíme shrnuté v malé propagační agrární knížečce. Ta zveřejňuje projevy Berana a Žilky z listopadu 1937 a projev Žilky z března 1938.[336] Žilkovy postoje vyznívají zhruba tak, jako jeho vystoupení dřívější. Generální tajemník agrární strany začal nyní ve svých projevech hlasitěji volat po větší angažovanosti Spojených států amerických ve světě. Stavěl se také za spojenectví se Sověty. To ale nemělo vést k naši sovětizaci, což místy zaznívalo v propagandě Německa. Ve svých projevech Žilka mluvil i o německé menšině v Československu a říkal, že není utlačována, politicky, hospodářsky ani kulturně.[337] Projev Berana, přednesený v Poslanecké sněmovně 30. listopadu 1937, si připomeňme komplexněji v rámci celé diskuze, která tehdy v parlamentu probíhala. Vedla se v souvislosti se schvalováním rozpočtu na příští rok. Koalice v jeho podpoře postupovala jednotně, nebylo v ní vážnějších rozbrojů. Proti rozpočtu naopak vystupovali SdP a komunisté. Po úvodním výkladu ministra financí Kalfuse následovala obecná rozprava, kde vyjadřovaly k rozpočtu stanovisko jednotlivé politické strany.[338]

Z řečníků, kteří v diskuzi vystoupili, se objevil mezi prvními Rudolf Beran hovořící za agrární stranu.[339] Svůj projev zahájil následovně: „*je samozřejmo, že republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (Hluk. - Místopředseda dr Markovič zvoní.) bude hlasovat pro rozpočet svého státu. Spolupracovali jsme na tomto rozpočtu a jeho schválením projevujeme důvěru vládě, ve které jsme zastoupeni svými zástupci. Ale hlasujeme pro rozpočet také proto, že zároveň schvalujeme vše, co je třeba učiniti pro zabezpečení naší svobody. (Potlesk.)*“ Beran pokračoval: „*kdyby zemědělci měli ve světě tolik vlivu, kolik jim podle počtu a jejich významu náleží, jsem přesvědčen, že by nebylo válek a rozvratů. Člověk půdy, který oře a seje, aby po měsíce čekal, zda bude sklízeti, zda práce jeho není marna, nevyvolává nikdy konfliktů a nemyslí na války. (Potlesk.) Ve svém zdravém konservatismu má jedinou snahu, aby zachoval pro sebe a všechna příští pokolení půdu, která často byla - a to není fráze - zkropena potem a krví jeho předků*.“

Beran ve svém projevu také uváděl: „*z hlubokého přesvědčení pravím, že je štěstím tohoto státu, že zesnulý veliký náš státník Antonín Švehla vytvořil zde silnou zemědělskou*

[335] Dr. Kahánek, *Henlein do iredenty nebo k aktivismu?*, VENKOV 3.11.1937, roč. 32, č. 258, s. 1.
[336] REPUBLIKÁNSKÁ STRANA K POLITICE VNITŘNÍ I ZAHRANIČNÍ, Novina, Praha 1938.
[337] Tamtéž, s. 22-27.
[338] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/, viz. příslušné schůze.
[339] Následující projevy jsou vytaženy z http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/117schuz/.

stranu jako přirozený politický střed a že téměř po 20 let právě spolupůsobením tohoto středu, této strany, byli jsme uchráněni těžkých bojů a mnohých výstřelků ať nalevo nebo napravo. Je samozřejmé, že republikánská strana bude podporovati všecky akce nesoucí se ke konsolidaci, ke klidu a míru ve vnitřní i zahraniční politice našeho státu." V tradičním agrárním duchu Beran propagoval přátelskou politiku vůči sousedům. K emigraci naleznuvší útočiště v Československu řekl: „*nemáme nic proti tomu, aby u nás byla dána možnost pobytu kterékoliv emigraci, ale znovu opakujeme, jako jsme řekli již před několika lety - neříkáme to dnes po prvé - že emigrace nesmí zasahovati ani do vnitřních poměrů našich, ani nesmí ztěžovati poměr náš ke kterémukoliv našemu sousedu. (Potlesk.)*"

Ke koalici poté bylo řečeno: „*ve vnitřní politice státu dělali jsme a budeme dělati politiku koaliční. Ze spolupráce v koalici nechceme nikoho vylučovat. Nechceme tvořiti bloků, chceme spolupracovati s každým, kdo uznává náš stát a kdo opravdu tvoří státotvornou složku a chce pro československý demokratický stát pracovat, a je-li třeba, také trpět. (Potlesk.) Koalice jest nám více než vzájemnou spoluprací. Vidíme v koalici také společnou odpovědnost. Koalice naše prokázala, že je schopna řešiti i nejtěžší problémy, ačkoliv víme, že jest někdy těžké v koalici se dohodovati. Vzpomínáme slov Švehlových, že demokracie vyžaduje více času a více práce i obětavosti než jiný režim. Přece však jsme a zůstaneme pamětlivi tohoto odkazu, neboť demokracie je jedině správnou formou pro vedení našeho státu. Chceme proto všude, kde se naskytne příležitost, nikoliv jen slovy, nýbrž skutky demokracii sloužiti a demokracii posilovati. (Potlesk.)*" K sudetským Němcům Beran zmiňoval, že je nutné s nimi nakládat dobře, ovšem je nutné, aby se dbalo také o postavení Čechů v německém pohraničí. Sudetští Němci musí počítat s tím, že tento stát je také jejich státem, musí k němu být loajální. Následně Beran obsáhleji hovoří o ekonomických záležitostech, popisuje pohled agrárníků na situaci v zemědělství i v ostatních hospodářských odvětvích a zdůrazňuje zásadu, že je třeba šetřit.

Abychom chápali postoje Berana a agrárníků v širších souvislostech, představme si i vystoupení některých dalších řečníků a stran. Budeme mít srovnání. K nejdůležitějším patřil Hampl, mluvící za sociální demokracii. Ten se vyjadřoval ke všeobecné situaci: „*víme, že žijeme - možno tak bez nadsázky říci - v době osudového rozhodování. Masaryk měl pravdu, když pravil, že svět prožívá revoluci. Hluboké přeměny, způsobené jednak světovou válkou a jednak problémem postupující demokratisace a socialisace hospodářského řádu, jsou hlavními příčinami světového neklidu. Jsou také podnětem zápasu o formu režimu ve většině evropských států. Nikdo z nás nemůže říci, jak toto revoluční období skončí...My víme, že střední stav potřeboval 400 let zápasů s králi a se šlechtou, než se domohl svého místa, a také*

někteří duchovní vůdcové v současné době mají za to, že vstupujeme nebo že jsme v období neklidu, které může trvati ještě 30 nebo 40 let a které je také, pochopitelně, doprovázeno svými průvodními zjevy politickými. Za této situace zdůrazňujeme jménem pracujícího lidu v republice, že jsme si vědomi odpovědnosti za existenci republiky a československého národa a že cítíme také plnou měrou odpovědnost k pracujícím vrstvám." Hampl tvrdí, že nyní se musí působit proti extrémům, především proti fašismu, ale také proti komunismu.

Vůdce sociálních demokratů se vyjadřuje o propagandě Německa proti Československu: „*uvádím, že tvrzení fašistických protektorů, že jsme státem zbolševisovaným, je směšná nepravda*." V další pasáži projevu polemizuje s československou pravicí ohledně vztahu k Rusku: „*tam, kde mluvím o kulturních stycích, ukazuji zejména také na to, že neděláme politiku dosti dobrou. Podívejte se: Rusko nalézá se poněkud, řekl bych, v odiosním postavení, pokud běží o zrak našich středních nebo pravicových vrstev. Považuji tento poměr za nesprávný jednak proto, že Rusko je velkou říší, která se také logicky vyvíjí k určitému režimu, a že se přes cesty tohoto režimu vyvine také k demokracii, o tom není sporu. Rusko je velká říše, kde jsou velké možnosti hospodářské a náš styk s Ruskem je nutností. Mám za to, že se dopouštíme chyby, když se nepokoušíme přece jenom o to, abychom upravili svůj poměr k Rusku bez předsudků a spravedlivě.*"

Svou tezi rozvíjí Hampl dále a zahrocuje ji i proti agrárníkům: „*není důstojné našeho tisku, nechte si to říci, zejména koaličního, když velmi často o svém spojenci píše - a je to konec konců náš spojenec - způsobem, který se těžko snáší. A kdybychom šli zpátky, dovolte, nejenom u nás, nýbrž i na Slovensku přece před válkou ta these o spojenectví Francie, Ruska a Čechů se přijímala s takovým nadšením přesto, že Rusové měli v současné chvíli režim, který konec konců šel tak proti srsti. To není důvodem, abychom si neřekli: Národy a státy trvají a režimy se korigují nebo se docela mění. (Potlesk.)*" K dosavadním stranickým potyčkám nacházíme následující vyjádření: „*jsme v zemi, která je poněkud přepolitisovaná, a musíme už pochopiti, že tu a onde se přestřelí. Tomu rozumíme. Byli jsme proti tomu děliti národ, zejména v exponovaných chvílích na dvě části, ale přes to přese všechno mám za to, že je potřebí, aby se žurnalistika zejména větších listů dovedla přenést přes malicherné názory stranické. (Výborně!)* Jedná se o přístup, který měly zúčastněné politické strany víceméně shodný. V teorii spolu souhlasily, praxe ale byla složitější. Své sněmovní vystoupení Hampl zakončoval kritikou řečníka Roscheho, který předtím prezentoval postoje SdP.

Dalším stěžejním vystoupením proběhnuvším jako ty předešlé 30. listopadu byl projev poslankyně Zemínové, mluvící za národní socialisty. Zemínová se vyjadřovala následovně: „*jako slavnostní deklarace zněly zde dnes ve směru národně-politickém a státním řeči obou*

předsedů největších československých stran.“ Jejich projevy byly vedeny dobře a Zemínová mezi jiným tvrdí: „*řekl to správně pan posl.*(anec - pozn. P.A.) *Beran, když připomenul, že zde musí nastati také náležitá reciprocita Němců ve státní správě a musí býti také zabezpečena místa ve zněmčených obcích pro Čechy*“. Zemínová si ve svém projevu pochvaluje, jak koalice jedná správně. Vystupuje pak i s nějakými polemikami ohledně zemědělské politiky, otázek kulturních a jiných věcí. Obecně ale tvrdí: „*lid v republice dnes reaguje odmítavě na planou a prázdnou oposici. Síla koalice a víra v její státní nezbytnost denně vzrůstá. I když máme rozpory v otázkách hospodářských nebo sociálních, nakonec nejvyšší zájmy státní vždycky nás sjednotí ke společnému a opravdu jednotnému postupu. Zato strany opoziční jsou buď v rozkladu nebo ve zmatku. Od r. 1935, od posledních voleb, ztroskotala bohatá oposice sjednocených, zhroutila se útočná linie fašistů, ve zmatku ideovém jsou dnes komunisté a bez váhy a vlivu je dnes strana ľudová stejně jako Henleinovci. Lidová strana se skvěle včlenila do práce národního společenství. Agrární strana z ohromné majority je dobrého národního přesvědčení a také zásad republikánských*.“

Úplně jinak vyznívá projev předsedy komunistické strany Gottwalda, který následuje poté. Tvrdí, že v předešlém dění se ukázalo, že komunisté prosazovali správnou linii zahraniční politiky a nemusí na ní nic měnit. Gottwald se vyjadřuje dosti rozsáhle k agrárním postojům: „*v souvislosti s posledními debatami v parlamentních výborech - a jistě také v souvislosti s prohlášením pana Berana se to bude opakovat - pochvalovala si socialistická a demokratická část vládní koalice zmoudření agrárníků. Prý se konečně zřekli Henleinovců, poznali, co jsou zač, a prý také ve věci politiky vůči Německu projevili víc rozumu atd. Musíme přiznati, že také my komunisté bychom byli rádi, kdyby tomu tak bylo, kdyby agrárníci v těchto věcech dostali rozum. Ale nemůžeme prostě věřiti tomuto "zmoudření" pánů Stoupalů a spol. A je potřebí, aby také socialisté si přiznali, kolikrát oni sami doufali, že reakční křídlo agrární strany dostane rozum, a kolikrát se ve svých nadějích zklamali.*“

Sociální demokrat „*Stivín chtěl prosinec 1935 přikrýti pláštěm zapomenutí, aby tím nevyprovokoval agrární reakci k novým výpadům, ale reakčním monopolistům velmi brzy otrnulo a rejdili dále. A my se obáváme, že toto jejich nejnovější "zmoudření" bude míti krátké trvání. Jistě však nelze na něm budovati vnitřní politiku na dlouhou perspektivu. Stačí si uvědomiti třídní podklad politiky české reakce, ať již sedí na pravici agrární strany nebo u nár.*(odního - pozn. P.A.) *sjednocení, nebo pobíhá někde na periferii okolo Stříbrného. Česká reakce chce ve vnitřní politice převrat do prava, pravicovou reakční vládu. Toho úmyslu se nikdy nevzdala. Mezi českým lidem nezíská pro tyto plány většinu. Hledá a bude proto hledati spojence jinde. Vidí tyto spojence v Henleinovi a také v reakční klice Sidorově u ľuďáků.*

Nepodaří-li se zejména s Henleinovci dohoda ihned v té neb oné formě, bude se o ni reakce s obou stran pokoušet zítra jinak, v jiné formě, ale pokoušet se bude. Na kolik každý reakční převrat vůbec a převrat za pomoci Henleinovců zvláště by Československo nutně uvrhl do náruče Třetí říše, znamená to, že česká reakce hraje s republikou hazardní hru." Dobový komunistický pohled na věc je doplněn kritikou socialistů, že na falešnou hru agrárníků stále přistupují a že nejdou spolu s komunisty. Kromě předešlých vyjádření nacházíme v tehdejší sněmovní diskuzi i další postoje. Vyjádřit se k událostem považovaly za nutné všechny hlavní strany. Ježek, zástupce Národního sjednocení, útočil v rozpravě ostře na SdP, fašista Gajda mluvil populisticky a upozorňoval na hrozbu bolševismu, v diskuzi vystoupil také slovenský agrárník Lichner, který se stavěl proti předchozímu vystoupení luďáka Sidora, které označoval za provokativní. Rozpočet byl nakonec bez problémů schválen a zdálo se, že koalice je zase na nějaký čas upevněna.

Beran se v té době těšil ve většině koalice i ve většině politického spektra poměrné přízni. Za celou dobu jeho politického působení se tak ale dělo naposledy. Do roku 1937 byl Beran kritizován většinou jen komunisty, koaliční spojenci ho šetřili. Začátek roku 1938 v tom přinesl razantní změnu, Beranovo obecné hodnocení se od té doby výrazně proměnilo.

1.4. Tahanice s Beranovým novoročním článkem a vývoj do Mnichova (leden - září 1938)

Na začátku roku 1938 se jako tradičně pořádaly novoroční ankety. Udělejme si o nich představu dle psaní národně socialistického Českého slova, kde se 1. ledna 1938 objevil úvodník Karla Jíšeho. Jeho heslem se stal výrok „jsme tady", určený k posílení československého národního sebevědomí. Na stránkách Českého slova se dále vyskytovaly různé oslavné příspěvky, které většinou pocházely od národně socialistických politiků. Emil Franke byl autorem článku „Kulturou k lepšímu zítřku" a vůdce stranických odborů Tučný sepsal příspěvek „Není vyhráno, ale vyhrát musíme". Mnoho článků se vyjadřovalo ve smyslu, že je třeba vylepšovat hospodářskou situaci v zemi.

Oslavně naladěny byly a novoroční ankety pořádaly i ostatní deníky, mezi nimi Venkov. Ten dává anketě, kterou na svých stránkách uveřejnil, souhrnný název „Co přejeme do 20. roku Československé republice". Úvodní slovo agrárního periodika, které anketu

představovalo, o ní mluvilo takto: „*je málo neutrálních míst, na nichž bylo by možno objektivně přehlédnouti názory a hlasy příbuzné i odpůrčí. Venkov chtěl jen toho docíliti. Soustředil na 55 odpovědí různých směrů a stran. Nehodnotíme, ani nekomentujeme jich. Jsou to příspěvky našich hostů.*“ Venkov tvrdí: „*rádi s nimi seznámíme veřejnost, neboť v konfrontaci vedle sebe vyniká duch i jednota, která je vedena vůlí prospěti státu a národům ho obývajícím. Vyvolá-li anketa komentáře a dá-li podnět k rozpravám, vykoná svou povinnost. Chybí-li v ní někteří představitelé, není to přímou naší vinou ani těch, kdož nepřispěli jako našich stranicko církevnických poměrů. Hleděli jsme, aby se ankety zúčastnili představitelé vlády, politických stran i různých národností vedle zástupců kultury a hospodářství.*[340] Cílem Venkova bylo vytvořit nadstranicky orientovanou anketu, což v tehdejších poměrech nebylo běžné. Venkov a jeho šéfredaktor Halík později svoji snahu o nadstranickost a překonávání stranických animozit prosazují dále, u levice si ale tato snaha příliš důvěry nezískává. Spatřuje v ní jen úsilí agrárníků dávat všemu agrární příchuť kryjíce se nestranickým.

V anketě uveřejněné 1. ledna 1938 se v jednotlivých příspěvcích republice nejčastěji přál klid a mír. Na první straně Venkova nacházíme úvodní příspěvek sepsaný ministrem zahraničí Kroftou, další články pocházejí od Frankeho, Tučného, Bechyněho, Kalfuse a Machníka. Na druhé straně se vyskytovaly články živnostníka Mlčocha, pražského primátora národního socialisty Zenkla, sociálně demokratického ministra Nečase, německého křesťanského sociála Zajicka, Zadiny, Spiny a guvernéra Podkarpatské Rusi Konstantina Hrabáka. Každá ze zmíněných osobností dostala poměrně volnou ruku popřát republice to, co považovala za nejlepší. V jednotlivých článcích nacházíme různý přístup, socialisté píší ve svém tradičním duchu, o zájmech lidu, jak mu rozumějí oni. Na třetí straně novoročního Venkova dále nacházíme rozhovor s kardinálem Kašparem a příspěvky sociálního demokrata Remeše, Karla Engliše, Anny Podlipné, MUDr Bělehrádka a článek předsedy agrární strany Rudolfa Berana.

Beranův příspěvek byl nazván „Republice přejeme klid a mír uvnitř i na venek“.[341] Tvrdil, že se jedná o přání všech obyvatel, ale podle Berana je třeba, abychom se o ně přičiňovali. „*To tedy znamená, hledat cesty k dohodě a k přátelskému soužití doma a nedávat zbytečně nikomu příčinu k rušení míru na venek. Doma musíme hledat cesty, které vedou ke spolupráci všech státotvorných složek.*“ Beran si myslí, že by bylo dobré, aby šly všechny

[340] VENKOV 1.1.1938, roč. 33, č. 1, s. 1.
[341] Rud. Beran, *Republice přejeme klid a mír uvnitř i na venek*, VENKOV 1.1.1938, roč. 33, č. 1, s. 3, otištěno v DOSTÁL, Agrární strana, s. 323-325, zkrácená verze v HOVORY, s. 87-88, Beranovu článku a sporu, který na něj navázal, se věnuje ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 258-280.

státotvorné strany do vlády. Sice pak bude obtížnější hledat v koalici dohodu, ale stát bude „*silnější navenek vůči cizině. Pokládal bych proto za velmi správné, kdyby bylo možno rozšířit koalici o národní sjednocení a o stranu ľudovou. Také náš poměr k menšinám třeba upravit. Je nutno pokračovat v duchu přání předsedy vlády dr. Hodži, projeveném známým usnesením vlády 18. února. Dohoda naše, zejména s Němci, musí být důstojná a oboustranně poctivá…Nesmí se přezírat, jaké je rozložení německého obyvatelstva u nás. Když při našich demokratických volebních řádech projevilo více než jeden a čtvrt milionu německých voličů důvěru straně S. D. P. – nutno s tím počítat a nutno z toho dělat příslušné závěry…Tady je možno jen poctivě se dohodnout. Němci musí uznávat náš stát – nesmí šilhat za hranice, a musí tam, kde oni vedou v obcích a různých institucích, dát možnost zastoupení českému živlu – tak, jako my musíme dát Němcům, co jim patří ve správě státu. Není možno pokládat všechny Němce, když se hlásí k určité politické straně, za velezrádce*.“

Beran si myslí, že ve dvacátém roce republiky je třeba směřovat k užší mírové spolupráci jejích národů. Po těchto myšlenkách v článku naráží na předchozí stranické hádky. Mluví o nich jako o snaze oslabit Švehlovu republikánskou stranu, v kterémžto duchu se prý nesl uplynulý rok. Říká: „*lituji toho velmi, i když mohu s radostí konstatovat, že se to nepodařilo. Spíše nás to posílilo a zocelilo*.“ Zmiňuje, že často se i „*oheň s vodou spojuje*“, aby byli agrárníci oslabeni. Rychle se prý zapomnělo, že agrárníci zabránili vniknutí komunismu do obcí a nástupu fašismu po příchodu Hitlera. „*Mnozí politikové, i některé strany, měli by zpytovati trochu svědomí*.“ V roce 1938 si Beran přeje mezi stranami více pochopení. „*Zemědělský lid je schopen nejužší loyální spolupráce. Je ovšem také připraven svésti jakýkoliv boj, když někdo bude chtít Švehlovo dílo - republikánskou stranu - rozvrátit nebo oslabit. Rolnický lid Československa z tohoto boje poražen nepůjde*.“

Ohledně zahraniční politiky Beran tvrdí, že je třeba pěstovat dobré vztahy se sousedy podle zásady „*já pán – ty pán*“. Myslí si, že agrární politika byla za posledních 19 let vedena dobře. Dále propaguje staré agrární priority ohledně zahraničních otázek: „*poznání, že nejlepším naším spojencem jsme my sami sobě – nemusí nás mrzet. My beztak byli jsme mnohdy až příliš důvěřiví. Budeme proto opatrnější i střízlivější v hledání přátel. Budeme ale vždy držet smlouvy a daná slova. Silní doma a dohodnutí mezi sebou – náležitě vyzbrojeni a opevněni – to je nejlepší cesta k nalezení přátel a spojenců*.“ Závěrečná pasáž článku nabádá ke střízlivému hospodaření. Beran tvrdí, že je potřeba vydávat tolik, kolik se vydělá. Můžeme zaznamenat, že některé teze Beranova článku byly proneseny už dříve. Především v jeho listopadovém parlamentním projevu, za který sklízel pochvalu koaličních stran.

Venkov kromě výše zmíněných přinesl i další příspěvky. Na čtvrté stránce nacházíme mezi autory článků průmyslníka Jana Baťu, německého agrárníka Gustava Hackera, vůdce SdP Henleina, představitele polské menšiny Leona Wolfa, kromě nich se ankety účastní i mnozí další včetně Klofáče, Preisse, Arne Nováka, Jana Kaprase, V. Lesného a generálů Krejčího a Syrového. Zajímavý byl příspěvek jediného zástupce SdP v anketě Henleina. Jeho článek nazvaný „Stát je víc než hospodářský podnik" se ptal, jestli se Československo doposud dobře staralo o své obyvatele. Věc pojímá národnostně. „*Vzpomeňme na počátek vzniku republiky. Zde naplní každého Čecha a Slováka pocit zadostiučinění; sudetský Němec vzpomíná na rok 1918 s roztrpčením a smutkem. Není to rok jeho vítězství, nýbrž rok německé porážky, jak se mu to také vždy z české strany důrazně připomíná*." Henlein si myslí, že se nemá stupňovat vlastnický pocit Čechů k republice. „*Český národ jest starší než tento stát. To jej zavazuje k tradici. Proto bych mu chtěl připomenouti, aby ve dvacátém roce republiky vzpomněl oněch dob v zaniklém rakouském mocnářství, kdy byl v mnoha případech v podobné situaci, v jaké se dnes nalézá sudetské němectví. Z české strany nutno pochopiti psychologický stav sudetských Němců...pak teprve bude možno pochopiti také jeho přirozené požadavky, stejně jako sudetské němectví musí rozuměti ideologické a politické situaci českého národa.*"[342]

3. ledna komentuje anketu proběhnuvší ve Venkově Stříbrného bulvární Pondělní list. Hledá, co by mohl vypíchnout a tvrdí, že anketa obsahovala dva senzační projevy, Beranův a Henleinův. Nejdůležitější pasáže jejich článků jsou na první stránce otištěny bez komentáře a vedle sebe, vlevo postoje Beranovy, vpravo Henleinovy.[343] Ve stejný den komentuje dění i České slovo. Vyjadřuje se k proběhnuvším novoročním přáním. Nejdříve zmiňuje ty, které byly uveřejněné na jeho vlastních stránkách a poté líčí anketu Venkova, o Beranově vystoupení ale nemluví. Shrnuje, jaké projevy tu měli národně socialističtí politici. Stručně pak uvádí: „*je zajímavé, že byl požádán o příspěvek též Konrád Henlein. Ten ve svém článku přirovnává situaci sudetských Němců s postavením Čechů v rakousko-uherském mocnářství!*" Po popsání ankety Venkova je dále líčeno, jaké ankety se vedly v jiných listech, zmiňuje se hospodářská anketa v Národní politice a anketa v Lidových listech.[344]

Lidové listy, ústřední orgán katolické lidové strany, 4. ledna přicházejí s ostrou kritikou Beranova předešlého vystoupení. Zmiňují, že list Stříbrného a také nacionalisté jeho postoj zaznamenali, ale agrárníky nekritizují, i když by to kvůli své nacionalistické orientaci

[342] Konrád Henlein, *Stát je víc než hospodářský podnik*, VENKOV 1.1.1938, roč 33, č. 1, s. 4.
[343] *Dva senzační projevy k Novému roku*, PONDĚLNÍ LIST 3.1.1938, roč. 12, č. 2, s. 1.
[344] *Přání a programy do nového roku*, A-ZET PONDĚLNÍK 3.1.1938, č. 1, s. 3.

dělat měli. Nadhazuje se, že Beran připravuje koalici složenou z agrárníků, SdP, československých fašistů, živnostníků, luďáků a Národního sjednocení.[345] V nastaveném kursu píše lidovecký deník i nadále. Reakce Rudého práva na anketu z 4. ledna je celkem očekávatelná. Skandalizuje, že Beran zve do vlády reakční Národní sjednocení a luďáky a že hovoří o spolupráci s SdP. Hlásání lepšího poměru k Německu se označuje za kapitulaci. Upozorňuje se, že Beranovy postoje jsou spojeny s vystoupením Henleina ve Venkově. Rudé právo tvrdí: „*Beran proklamuje reakční prosincovou frontu*“. Apeluje se přitom na socialisty, aby si to nenechali líbit a utvořili s komunisty společnou frontu demokratickou.[346]

České slovo 4. ledna přináší titulek „Henlein odpověděl Beranovi“. Tvrdí se následující: „*příspěvek* (Henleina - pozn. P.A.) *dopadl zcela jinak, než jak si jej asi redakce Venkova představovala, jak je ostatně vidět z příspěvku předsedy strany posl.*(ance - pozn. P.A.) *Berana, v němž se cesta pro vstup henleinovců do vlády uhlazuje. Předčasně takticky i věcně. Pan Henlein pravděpodobně nepochopil, jaký měl být jeho úkol a poslal to, co skutečně vůči naší republice cítí.*“ České slovo Henleinův článek z nacionalistického pohledu Čechů kritizuje a uvádí, jak jsou v něm nepravdy. Z článku Berana pak cituje některé pasáže, ty, kde tvrdil, že je nutno počítat se silou SdP a vyvádět z ní příslušné závěry, dále že se jí má dávat zastoupení ve správě státu a že přitom nesmí šilhat za hranice. „V *zásadě znamená jeho článek agitaci pro vzetí sudetoněmecké strany do vlády*.“ České slovo vyjadřuje názor, že to nepůjde, ve vládě už sedí demokratičtí Němci, nelze je nahrazovat Henleinem.[347]

Ve stejném čísle národně socialistických novin jsou Beranovy postoje rozebírány ještě dále, polemizuje se například s tím, že agrární strana zabránila dříve nástupu komunismu a fašismu. Komunisté jsou prý nejsilnější ve východních částech republiky, které jsou zemědělské a také fašisté jsou silní v zemědělských oblastech, například v jižních Čechách, odkud pochází Beran. České slovo vyjadřuje souhlas se závěrečnou pasáží Beranova článku, nabádající k šetřivosti. Je vyjadřována lítost nad tím, že Beran neřekl, koho myslí spojenci, ke kterým jsme byli až moc důvěřiví.[348] Večerní České slovo ze 4. ledna přináší titulek „Agrárníci zvou henleinovce?“ a opakuje zhruba to, co o věci bylo napsáno v čísle ranním.[349]

Sociálně demokratické Právo lidu hodnotí Beranovy postoje vyjádřené v článku ve srovnání s předchozími umírněněji. Ve večerníku Práva lidu ze 4. ledna se připomíná, že s SdP se nemá počítat tolik, jak to činí Beran. Kdyby se prý konaly volby, předchozího

[345] *Nebezpečný úvod k jubilejnímu roku*, LIDOVÉ LISTY 4.1.1938, roč. 17, č. 1, s. 3.
[346] *Beran a Henlein v jedné frontě*, RUDÉ PRÁVO 4.1.1938, roč. 19, č. 2, s. 1.
[347] kj, *Henlein odpověděl Beranovi*, ČESKÉ SLOVO 4.1.1938, roč. 30, č. 2, s. 1.
[348] ČESKÉ SLOVO 4.1.1938, roč. 30, č. 2, s. 2.
[349] *Agrárníci zvou Henleinovce?*, VEČERNÍ ČESKÉ SLOVO 4.1.1938, roč. 20, č. 2, s. 3.

úspěchu už by jistě nedosáhla. K tomu, že bylo do vlády zváno Národní sjednocení, Právo lidu uvádí, že to je další strana agrárníků v pachtu, ale je možné je přijmout. Nesouhlasí se ovšem s přibráním luďáků. Nadhazuje se jistě správný postřeh, že Beranův článek podlamuje pozici německých aktivistů, kteří jsou jím přehlíženi na úkor Henleina.[350] K možnosti přibrání luďáků stručně poznamenejme, že v jejich ústředním listu Slovák se taktéž na Nový rok 1. ledna 1938 objevuje Sidorův článek „V novém roku do útoku", který chce ostřeji prosazovat autonomii. Takový příspěvek do intencí Beranova článku určitě nezapadal. Uvidíme, že v českém tisku se příliš neřešil, ale přibírání luďáků do vlády tehdy realizovatelné nebylo.

K Beranovu vystoupení se postupně vyjadřovali mnozí. Levicověji laděné legionářské Národní osvobození o něm mluvilo kriticky. Nesouhlasilo s milou tváří, která se nastavuje SdP. Z její síly se nemají dělat příslušné závěry, jak o tom mluví Beran. Národní osvobození uvádí, že Beranův článek je protichůdný jednání agrárníků v rozpočtové debatě v parlamentu z konce předchozího roku. Tam se proti SdP stavěli, nyní ne. Henleinovci jsou podle legionářského listu fašisty a Beranův článek přispívá k vydání našeho pohraničí napospas fašismu. Není jisté, kam se vývoj bude ubírat, „*o poměr k Henleinovi se vede zápas nejen ve straně Beranově…někteří její vůdcové tento zápas ještě ani sami v sobě nedobojovali*."[351] Na události reagovaly i Lidové noviny. Ve srovnání s většinou přechozích zaujaly vůči Beranovi smířlivé stanovisko, jeho příspěvek chtěli chápat jako námět pro diskuzi. Kritizovali ho, že byl ve svých vyjádřeních moc obecný. Článek sepsaný v tomto duchu se 4. ledna objevuje pod titulkem „Dohoda ano, ale za jakých podmínek?"[352]

Zatímco se postupně rozvířovala velká polemika v tisku, o věci se mluvilo i v zákulisí, většinou nepropagandisticky. Agrárník Schmoranz měl 4. ledna na dotaz odpovědět, že článek Berana z 1. ledna měl být „*contre-acte proti akci, zahájené ve státovědecké společnosti za vedení dr. Schieszla, aby se nezdálo, že to vede jedna strana*."[353] K Němcům chtěli ve stejnou dobu hledat cesty i jiní. 5. ledna však byl Beran terčem kritiky dále. Rudé právo zvesela citovalo Lidové listy v jejich výrocích o plánech na agrární diktaturu a pravicovou vládu. Komunisté tyto výroky doplňují tím, že oni o agrárních plánech vědí už dávno. Tradičně pak volají po jednotné socialistické a demokratické frontě.[354] České slovo stejného dne tvrdí, že koaliční tisk ostře odmítl, po čem Beran volal. Citují se v něm Lidové listy, Právo lidu, Sozialdemokrat, periodikum německých sociálních demokratů, Lidové noviny a lidovecký

[350] Ariz, *Politika realistická nebo „real-politik"?*, VEČERNÍK PRÁVA LIDU 4.1.1938, roč. 47, č. 2, s. 1.
[351] *Dva projevy poslance R. Berana*, NÁRODNÍ OSVOBOZENÍ 4.1.1938, roč. 15, č. 2, s. 2.
[352] LIDOVÉ NOVINY 4.1.1938, roč. 46, č. 4, s. 2.
[353] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, osobní složky, k. 244, sign. 170/5, výrok min. rady Schmoranze ze 4. ledna.
[354] -jšv.-, *Jakou odpověď Beranovi?*, RUDÉ PRÁVO 5.1.1938, roč. 19, č. 3, s. 1-2.

regionální tisk. Ignorují se očividně listy živnostníků a německých agrárníků. Právo lidu s uznáním hodnotí novoroční výroky agrárního poslance Suchého v Brázdě, který volal po spolupráci agrárníků a socialistů, zemědělců a dělníků. To je prý třeba uvítat, ale na druhé straně je vidět, že Beran zase testuje možnost ultrapravicové koalice.[355]

Národní osvobození se 5. ledna pozastavuje nad tím, že nacionalistická pravice o Beranově proněmeckém vystoupení mlčí, když jindy vždy ostře hájila národní zájmy, zvláště proti socialistům. Na její nemluvnosti je prý vidět spřežení pravice, agrárníků a národní demokracie.[356] Jiný článek Národního osvobození ze stejného dne hodnotil možnost přizvání sjednocených a luďáků do vlády. „*Není-li posílení dosavadní vládní většiny třeba a není-li rozšíření koalice o další dvě strany jen z důvodů manifestačních možné a žádoucí, pak lze v projevu posl.*(ance - pozn. P.A.) *Berana spatřovati buď manévr na zastrašení, nebo přímo plán na vytlačení dělnických stran z vládní většiny. Pro druhou eventualitu mluví další část projevu posl.*(ance - pozn. P.A.) *Berana, v níž mluvil o potřebě dohody s Henleinovou stranou.*“[357] Lidové noviny se postupu proti Beranovi neúčastní, připomínají, že Venkov se začíná ohánět tím, že Beran neměl postranní úmysly a navrhují, aby se konkrétně řeklo, jaké se SdP kladou podmínky při dohodě s ní.[358]

6. ledna se České slovo kritice Beranem deklarovaných postojů věnuje o něco méně, protože hlavní místo v něm zabírá smrt národně socialistického primátora Prahy z let 1919-1937 Karla Baxy. Cituje se ale Slovenský hlas, nově založený slovenský agrární list blízký Hodžovi. Ten tvrdí, že Beranův článek je nutné uvítat, k Němcům je třeba postupovat jinak, být k nim vstřícnější. České slovo vyjadřuje nad tímto článkem překvapení a ve vzduchu je cítit, jako by si národní socialisté chystali náboje i na Hodžu.[359] Večerní České slovo toho dne obsahuje článek „Ozve se z vnitřka „Herein?“ Henleinovci klepají na vládní dveře?“ Rozebírá se v něm dále ve starém duchu psaní Venkova a Slovenského hlasu.[360] 6. ledna nacházíme první vážnější reakci na anketu Venkova a její příspěvky i v Národních listech. Je cítit, že o tomto tématu národně demokratické noviny příliš psát nechtějí. Nepovažují za nutné útočit na Berana, který se stává jejich politickým spojencem. 6. ledna nacházíme stručnou zprávu, že není třeba věřit zprávám, že SdP by byla vzata do vlády. To není „*ani aktuální ani žádoucí*“.

[355] Ariz, *„Hodža-Beran-Hampl“ nebo „Hodáč-Beran-Sidor-Henlein?“*, VEČERNÍK PRÁVA LIDU 5.1.1938, roč. 47, č. 3, s. 2.
[356] -vtk-, *Odmítavé komentáře k Beranovu novoročnímu projevu*, NÁRODNÍ OSVOBOZENÍ 5.1.1938, roč. 15, č. 3, s. 2.
[357] Jan Hrabánek, *Proč je posl. Beran pro rozšíření koalice*, NÁRODNÍ OSVOBOZENÍ 5.1.1938, roč. 15, č. 3, s. 2.
[358] čt, *Ještě o Beranově projevu*, LIDOVÉ NOVINY 6.1.1938, roč. 46, č. 8, s. 2.
[359] *Beran a Hodža? Beran i Hodža?*, ČESKÉ SLOVO 6.1.1938, roč. 30, č. 4, s. 2.
[360] *Henleinovci klepají na vládní dveře?*, VEČERNÍ ČESKÉ SLOVO 6.1.1938, roč. 20, č. 4, s. 1.

Z Beranova a Henleinova článku se prý zbytečně moc vyvozuje.[361] V prvních lednových číslech Národních listů se mnohem více dočteme o výročí atentátu na Rašína a o úmrtí Baxy.

7. ledna 1938 na předchozí útočné psaní konkurenčního tisku reaguje hlasitěji Venkov. Prezentuje Beranovu reakci, kterou na něj má. Otiskuje článek „Agrární demokracie nezklamala“[362], který je výňatkem z Beranovy řeči při zahájení Švehlovy vyšší lidové školy SUS (Svobodného učení selského). Beran mluvil takto: „*agrární demokracie vstupuje do jubilejního roku s dobrým a čistým svědomím. Zemědělský lid dal svému státu, co mohl dáti nejvíce*.“ Jsou vyjmenováváni zemřelí agrární činitelé v čele se Švehlou a Vraným a je připomínán jejich pozitivní vliv. „*Zemědělský lid naší republiky stál zde po celá, téměř dvě desetiletí, jako činitel vzorné kázně, pořádku a disciplíny*.“ Beran tvrdil, že „*nezakolísal, nepotácel se podle vln a směrů, které různě zmítaly a zmítají ještě Evropou. Nelákala ho hesla cizí, - nepodlehl svodům a extrémům, ať zleva nebo zprava, ale zůstal věren ideám našeho domácího i zahraničního odboje. Agrární demokracie nezklamala*.“ Agrárníci měli v republice velký podíl na vládě, z jejich řad vzešla většina premiérů a stáli v čele budování armády. „*Můžeme klidně složiti účty před kýmkoliv ze své činnosti*.“ Agrární hnutí vždy pracovalo pro stát a přálo si spolupráci všech sociálních složek - rolníků, dělníků, živnostníků i inteligence. Beran projevil přesvědčení, že „*20 let naší práce pro demokratickou republiku znamená víc, než tisíce popsaných archů novin, knih - nebo planých slov*.“ Vydání Venkova ze 7. ledna poté citovalo Národní politiku a další listy, které o Beranovi mluvily s uznáním.[363]

Vývoj událostí komentuje 7. ledna také Stříbrného Polední list. Mluví o krizi v koalici. Z levice prý na Berana útočí národní socialisté, sociální demokraté jsou proti tomu umírněnější. Polední list tvrdí: „*ani nás nenapadne míchat se do sporu, který z toho vznikl. Je však třeba uvést fakt, že asi před dvěma měsíci stejně střízlivě o zmíněném problému promluvil min.*(istr sociální demokrat - pozn. P.A.) *dr. Dérer a nebyla z toho žádná aféra*.“ Nacionalistické postoje se nakonec u ligistů objevují, jsou ale zaměřené proti socialistům, ne agrárníkům. Dále se uvádí hlasy tisku, kde se ukazuje, že České slovo mluví o Beranovi nejostřeji.[364]

7. ledna České slovo píše o agrární nedůvěryhodnosti, přináší příspěvek „Je možna koalice bez poctivosti?“ Z Beranova článku se prý stala vážná záležitost v koalici a stojí za ním velká část agrární strany, což lze vyčíst z postoje Slovenského hlasu. České slovo rekapituluje předchozí dění a opět ostře oponuje tomu, aby se uvažovalo o přijetí SdP do

[361] NÁRODNÍ LISTY 6.1.1938, roč. 78, č. 5, s. 2.
[362] *Agrární demokracie nezklamala*, VENKOV 7.1.1938, roč. 33, č. 5, s. 3.
[363] *Žádný spor o novoroční projev posl. Berana*, VENKOV 7.1.1938, roč. 33, č. 5, s. 4.
[364] *Nic se nestalo nebo krise koalice?*, POLEDNÍ LIST 7.1.1938, roč. 12, č. 6, s. 1, 5.

vlády. Beran o to zřejmě stojí, to by ale byl konec demokracie.[365] Ve večerním Českém slově se objevuje článek „Zelená vidina na poušti. Uhlazuje se pěšinka pro henleinovce“, kde se věci dále rozebírají. Ve stejnou dobu nacházíme v Právu lidu článek, kde se prezentuje sociálně demokratická teze, že na Beranův příspěvek a jeho negativní vyznění měl vliv především redaktor Kahánek. Ve Slovenském deníku vyšel na Nový rok Beranův příspěvek také, ale tam byl umírněný, protože ho tam Kahánek neupravoval. Právo lidu tvrdí, že si Beran musí dát pozor, aby ho jeho našeptávači typu Kahánka nesvedli na zcestí.[366]

K rozporu v koalici se vyjadřovali mnozí, nejenom ustřední orgány hlavních stran. I když se v této práci nebudeme příliš věnovat postojům radikální pravice, pro zajímavost si uveďme, jak na věc reagoval radikálně pravicový týdeník Národní republika. Mějme jen na paměti, že mluvil za velmi malou skupinku v národě. V prvním čísle roku 1938 se Národní republika k události přímo nevyjadřuje, ale přináší článek „Pověsti a politická skutečnost“. V něm zmiňuje, že na levici se mluví o diktatuře, nejspíše osobní vládě prezidenta Beneše. Pro diktaturu mají být hlavně sociální demokraté. „*O diktaturu se prý pokouší strana agrární, zvláště pak její předseda Beran je přívržencem diktatury v Československu*.“ To se šíří a „*jde buď o pokusné balonky diktatury, čemuž nevěříme, anebo o politický manévr zbolševisované levice proti konsolidující se pravici, což je velmi pravděpodobné*.“ Národní republika uvažuje o možné nové vládní konstelaci, kterou si nepochybně kvůli své nenávisti vůči levici přeje: „*k řešení...vleklé vládní krise mohlo by dojíti velmi rychle. Již delší dobu uzrává koncepce nové vlády - vlády pravicové bez zbolševisovaných sociálních demokratů - s henleinovci. Vláda složená ze zástupců strany republikánské, nár.*(odně - pozn. P.A.) *demokratické, luďáků, henleinovců a nebenešovských národních socialistů, by byla vládou velmi silnou, která by mohla zašlápnout marxismus v Československu*.“

Jak vidíme, kruhy, kde se toužebně uvažovalo o pravicové vládě s henleinovci, se skutečně v československém táboře vyskytovaly, nebyly to ale kruhy agrární. Národní republika uváděla argument radikální pravice, že přizvání SdP do vlády není nebezpečné. Němci ve vládě už jsou, ti aktivističtí, a v jejím pohledu je Němec jako Němec. Místo německých Židů do vlády pouze nastoupí němečtí nacionalisté. V článku se nakonec dodává: „*pověstem o diktatuře není třeba přikládat váhy. My jsme sice přesvědčeni, že chuti na diktaturu u nás jsou, ale musela by být buď pravá, nebo levá a obojí by narazila na příliš velký odpor. Je tedy pravděpodobné, že vývoj půjde alespoň na papíře podle ústavní praxe*

[365] kj, *Je možna koalice bez poctivosti?*, ČESKÉ SLOVO 7.1.1938, roč. 30, č. 5, s. 1.
[366] *„Nekolísavá“ politika agrární strany*, PRÁVO LIDU 7.1.1938, roč. 47, č. 5, s. 1.

dosavadní.“[367] Kromě reakcí domácích se tahanice v koalici dočkaly i ohlasů ze zahraničí. Věc komentoval německý Volkischer Beobachter, který sledoval situaci sudetských Němců v zemi. Přinášel článek „Vyřadění levicových stran v Československu?“, ve kterém informoval o Beranových vyjádřeních. Připomínal, že jeho postoj je různě vykládán, buď měl prostě upozornit, že dohoda s Němci bez SdP není možná, nebo má dle některých levicových kruhů sloužit připravované změně vlády.[368] Můžeme pozorovat, že v zahraničí tahanice československých vládních stran vyvolávaly nejistotu, k čemu dojde a Němci se jimi asi bavili.

Venkov z 8. ledna přináší další ohrazení proti Českému slovu. To nyní útočilo i na Hodžu a Venkov ho hájí. Lidové listy ve stejný den tvrdí, že je vidět, že agrárníci mají dvě želízka v ohni, koalici i alternativu pravicové vlády s SdP. Projev Berana při zahájení Švehlovy lidové školy vyhrocenou situaci zmírňuje, ale nejistota prý trvá.[369] Tiskové pranice pokračují a narůstá i počet front, na kterých se bojuje. Národní listy 8. ledna útočí na České slovo, které podle něj nepravdivě informuje o agrárnících. Tyto měšťanské noviny jsou na začátku roku 1938 v takovém rozpoložení, že z přesvědčení obhajují zemědělskou stranu. Národní listy mimo jiné poukazují na to, že levice není ve vztahu k SdP tak nevinná. Vzhledem k jejímu internacionalismu si vždy může najít cesty, jak se s touto stranou německé menšiny dohodnout. Levice má na mnoha rovinách k SdP blíže než agrárníci, kteří hájí národní zájmy.[370]

O den později je ve Venkově v úvodníku znovu otištěna větší část Beranova článku z 1. ledna a je k němu přidán komentář. Mluví se o odezvě, kterou článek přinesl a reaguje se na útoky, které byly vedeny na Berana a Hodžu. „*Tendenčně a nesprávně byly vykládány některé partie článku, nebo úmyslně některé části byly zamlčovány*.“ Venkov píše: „*Je proto nutno na všechny strany jasně odpovědět. Předseda Beran stejně jako republikánská strana nemá co omlouvat nebo co odvolávat. To, co předseda Beran napsal, na tom nic nezmění a měnit nebude*.“ Agrárníkům nikdo nevelí a před terorem ustupovat nebudou.[371] Vidíme, že situace se zauzluje. Každá ze stran se drží své pravdy, myslí si že je v právu a nehodlá couvnout. Lidové listy 9. ledna popisují, že agrární strana dnes není nacistická, z toho ji vinit

[367] R., *Pověsti a politická skutečnost*, NÁRODNÍ REPUBLIKA 7.1.1938, roč. 17, č. 1, s. 1-2.
[368] ABS, f. S, sign. S-119-3, přehledy R. B. z 8. ledna 1938.
[369] *Zmírňující slova Beranova*, LIDOVÉ LISTY 8.1.1938, roč. 17, č. 3, s. 3.
[370] v.m., *Ze státní otázky stranický boj*, NÁRODNÍ LISTY 8.1.1938, roč. 78, č. 7, s. 2.
[371] *Na různé strany*, VENKOV 9.1.1938, roč. 33, č. 7, s. 1.

nelze, ale staví se proti demokracii. Chce nastolit svoji diktaturu, které postupně dosáhne cestou nastolení pravicové vlády.[372]

9. leden 1938 přináší také jeden ze zajímavých příspěvků, který bychom určitě neměli přehlédnout. Pochází z pera Jaroslava Stránského. Jeho článek „Pro zřetelnější mluvu", uveřejněný Lidovými novinami, chválí nezávislejší charakter ankety Venkova 1. ledna. To bylo podle Stránského smířlivé gesto a máme být za něj rádi. Stránský se vyjadřuje k článku Henleina a polemizuje s ním. Tvrdí, že SdP český národ nechápe a obhajuje demokratické Němce, kteří prý stále představují třetinu naší německé menšiny. Stránský dále říká: „*považujme přizvání p. Henleina k novoroční anketě Venkova za nový agrární pokus přivést na lepší cestu a sblížiti s námi i německý nacionalismus, a nechtějme se bát, že tu jsou ve hře stranické úklady proti dosavadní koalici. Možná, že někteří autoři těchto sbližovacích pokusů si přejí, aby se v koalici takové obavy udržovaly, a možná, že si to přejí, protože sami mají strach, aby jejich strana nebyla úkladně osamocena. Nechme tyto chytrosti chytrým a snažme se raději postřehnout, zda na všech těchto agrárních pokusech o dohodu s Henleinovou stranou může býti něco dobrého a úspěšného*."

Stránský tvrdí, že agrárníky a henleinovce sbližuje konzervativnost. Obě tato hnutí jsou národní. Prezentuje myšlenku, že když se sblíží složky národní, uková se pevnější spojenectví, než když se dohodnou strany internacionální. Poté pokračuje: „*přejeme agrárním pokusům, aby se Henleinova strana smířila s naším státem a s našimi vnitropolitickými a mezinárodními metodami, dobré pořízení, ale nevěříme v ně*." Beran, který ve svém příspěvku volal po dohodě s SdP, by měl doplnit, jak si ji představuje a sladit svůj přístup s postupem celé koalice, která má na věci také zájem. Stránský říká, že Henlein hledí rovně přes hranice, nejen šilhá, jak to psal Beran, Německu bohužel slouží. Beran chtěl ze síly SdP vyvodit příslušné závěry a Stránský se ptá „*jaké tedy „příslušné závěry*"" se mají činit. „*Snažně a bez jakýchkoli postranních nebo dokonce záludných úmyslů prosíme, aby o tom veřejnost informoval*." Má určitě možnost prosadit rozumný návrh. Levice ho přijme a nacionalistická pravice je na agrárnících závislá, takže proti němu brojit nebude.[373]

Tiskové přestřelky se v dalších dnech vedou dále, jednotlivé noviny ze svých stanovisek neustupují. Venkov 11. ledna zahajuje určitou protiofenzivu a mluví rozsáhleji o dřívějších projevech sociálního demokrata Dérera, které se nesly v duchu článku Berana. Vyjadřuje podivení nad tím, že to kritikům Berana nevadilo.[374] Dále mluví o tom, jak jsou

[372] LIDOVÉ LISTY 9.1.1938, roč. 17, č. 6, s. 1.
[373] Jaroslav Stránský, *Pro zřetelnější mluvu*, LIDOVÉ NOVINY 9.1.1938, roč. 46, č. 13, s. 1.
[374] *Poznámky ke třem věcem*, VENKOV 11.1.1938, roč. 33, č. 8, s. 1.

lidovecké noviny plné zášti vůči agrární straně. Venkov se znovu vrací k zásluhám agrárníků na dřívějším zastavení fašismu a poukazuje na dobový postoj lidovců: „*když bylo nejhůř a skutečná konjunktura fašismu, tisk lidovecký označoval republikány za agromarxisty jenom proto, že jsme odmítali Staškovy návrhy na provedení korporací a stavovského řádu ve státě. Že jsme se netočili jako korouhvička podle větru*.“ Významnému lidoveckému politiku Staškovi, stojícímu za Lidovými listy, pak Venkov do očí říká: „*pátere Stašku, snad jako poslanec a předseda lidové strany* (v Čechách - pozn. P.A.) *můžete podobné politické báchorky dáti uveřejňovati ve svém listě. Snad je můžete dávati psáti generálnímu tajemníku fašistů* (Scheinostovi, který od fašistů přešel k lidovcům a Lidovým listům - pozn. P.A.), ***ale jako kněz máte míti svědomí****, nemáte připustiti, aby se takto očerňoval politický odpůrce. Není dvojího svědomí, není dvojí víry pro katolického kněze*.“[375]

11. ledna se v Lidových novinách objevuje článek Zdeňka Smetáčka, hodnotící probíhající dění. Venkov podle Smetáčka nyní mlží, není jasné, co si Beran vlastně o SdP myslí a jakou dohodu by s ní chtěl uzavřít. V rámci objektivního hodnocení ale Smetáček kárá i levici a tvrdí, že Beranův článek předčasně přehnaně interpretovala. „*Psát například o tom, že agrární strana je hitlerovská, je přece jen příliš*.“ Venkov na kritiku ostatních reaguje a vzniká diskuze, která se bohužel ubírá zcela jinam, než kam by měla. Kupí se jen různé dohady.[376] 12. ledna reaguje Právo lidu na psaní o Dérerovi a hájí ho, že rozhodně nevyjadřoval takové postoje, jako Beran. Vyjadřuje se nedůvěra vůči agrární pravici, která se chce dostat k moci. Její snahy prý nejsou úspěšné a Venkov je nyní poražen stejně jako byl poražen v prosinci 1935.[377]

Ze 13. ledna pochází zajímává zákulisní zpráva, kde se říká, že sociální demokrat Remeš v rozhovoru tvrdil, že Beran „*novoroční projev učinil na základě rozhovoru, který měl krátce před tím s panem presidentem republiky*.“[378] Co si z toho máme vzít není jasné, můžeme si ale myslet, že Hrad už tehdy projevoval přání o sblížení s německou menšinou podobně jako k tomu působil Beran. Mezi dalšími kritickými ohlasy, jejichž příval vrcholí v polovině ledna, nacházíme i jeden otištěný Lidovými novinami. Tvrdí, že agrárníci vedou škodlivý appeasement, politiku ústupků vůči SdP. Polemizuje se s henleinovým článkem, kdy prý za Rakouska Češi nemohli jednat s Němci o rozdělení země, byli na tom hůře.[379]

[375] *Pátere Stašku, může takto psát katolický list?*, VENKOV 11.1.1938, roč. 33, č. 8, s. 3.
[376] Zdeněk Smetáček, *Dává se přednost mlze*, LIDOVÉ NOVINY 11.1.1938, roč. 46, č. 16, s. 1.
[377] Dr. Karel Kříž, *Venkov opět poražen*, PRÁVO LIDU 12.1.1938, roč. 47, č. 9, s, 1
[378] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, osobní složky, k. 244, sign. 170/5, záznam ze dne 13. ledna 1938.
[379] zet, *Beran posílil Henleina*, LIDOVÉ NOVINY 15.1.1938, roč. 46, č. 24, s. 2.

18. ledna se v Lidových novinách objevuje příspěvek „Do třetí porážky?“ sepsaný Ferdinandem Peroutkou. Jak vidíme, Peroutka si s odstupem k předchozí diskuzi bere slovo a snaží se ji objektivně hodnotit. Říká, že v novinách je potřeba projevovat rozvahu. Připomíná, že k Beranovi se Lidové noviny oproti jiným chovaly celkem mírně. Mají na paměti, že není dobré zbytečnými tahanicemi rozvracet koalici. Podle Peroutky není v Československu jiná možnost jak vládnout než udržovat společný postup agrárníků se socialisty. „*Za této poslední kampaně byla mezi jiným naše agrární strana nazvána hitlerovskou, a považovali jsme za svou povinnost proti tomu protestovat, jako jsme protestovali, když agrární tisk nazýval lidovou stranu bolševickou. Nechápeme, jak jest možno naší největší českou stranu obviniti z hitlerismu (když už naše největší německá strana jest zřejmě hitlerovská) a zůstati přitom klidným. Demokracie se udrží jen tam, kde jest většina demokratů…Řekněme rovnou, že kdyby naše agrární strana demokratickou nebyla, těžko bychom asi demokracii udržovali. V úspěchy samotné levé fronty v této věci nevěřím. Kdyby agrární strana skutečně se proměnila ve stranu hitlerovskou, musili bychom o tom mluvit spíše z hrůzou než tak furiantsky*.“

Peroutka pokračuje: „*naštěstí to ovšem není pravda. Kdyby to byla pravda, jak dávno by už nesměli ti, kdo nyní agrární stranu obviňují z hitlerismu, s ní seděti ve vládě? Z toho, že s ní tak klidně sedí za demokratickým stolem, jest patrno, že nepojímají své obvinění vážně…nýbrž že jen mluví více, než si rozmyslili. A s tím nesouhlasíme, poněvadž útoky takové vyvolávají zbytečný vzdor, který zase jen může komplikovat naši situaci*.“ Pokud by agrárníci skutečně chtěli s SdP plánovat nějakou pravicovou koalici, ženou se jenom do další porážky. Jak říká nadpis celého článku, bude už třetí. První se stala prezidentská volba roku 1935 a druhou diskuze o zahraniční politice roku 1936.[380]

Z 18. ledna pochází i hradní záznam, který vypovídá o tom, jak na celou věc reagoval prezident Beneš. Myslel si, že „*Beran si sám dobře neuvědomil dosah svého článku*.“ Kancléř Šámal tvrdil: „*sdělil jsem také panu presidentovi názor Spinův, jak jim článek dělal obtíže a byli nuceni věc urovnávat. Pan president projevil ovšem názor, že agrární straně za její dnešní velikosti a vlivu schází skutečný vůdce*.“[381] Dříve citovaná Národní republika přinášela po předešlých tiskových bojích nový komentář. „*Po divoké štvanici na předsedu republikánské strany Berana nastalo jisté uklidnění. Řekli bychom kocovina. Páni na levici se svého divočení přejedli*.“ K tomu je opakována stará teze radikální československé pravice, že Němci ve vládě už jsou, spoluprací s Henleinem by se nic nezměnilo. Opakuje se se slastným

[380] Ferdinand Peroutka, *Do třetí porážky?*, LIDOVÉ NOVINY 18.1.1938, roč. 46, č. 29, s. 1.
[381] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 47, sign. R 126/1, záznam ze dne 18. ledna 1938.

pomyšlením, že pravicová vláda za účasti SdP by v Československu jistě rozdrtila komunismus. Mohli by se pak například propustit pokrokoví bolševičtí učitelé, mohl by se ve všech směrech prosazovat nacionalismus a došlo by k vyvěšení křížů na školách.[382]

20. ledna Venkov informuje o tom, že den předtím jednalo předsednictvo republikánské strany. Za projev Berana se rozhodlo přebrat jednohlasně plnou zodpovědnost.[383] Den poté mělo informovat Právo lidu, že za článek Berana se staví celá agrární strana a připomínalo, že ho hájí i intelektuální Brázda. Polední list tvrdí, že dohodě s SdP se asi v tomto případě nevyhneme, bude nutná, je ale potřebné ověřit její loajalitu. Vyslovuje se pro ukončení tiskových štvanic.[384] České slovo a další se vůči Beranovi drží stále své dosavadní kritické linie. Aby byla politika agrární strany důsledně obhájena, Beran vystupuje v Praze v Lucerně 24. ledna s velkým projevem, kde se má znovu vyjádřit ke svému předešlému článku i diskuzi, která k němu byla vedena. Venkov, který o veřejné schůzi konající se v Lucerně informoval, tvrdil, že na ní bylo přeplněno. Beran přichází se svým heslem „mluvte lidu pravdu“, které je v jeho politické kariéře snad jeho heslem nejpoužívanějším.

Beran na schůzi mluvil o svém novoročním článku: „*toto napsal jsem 1. ledna a toto znovu s plnou odpovědností muže opakuji 24. ledna po všech útocích a štvanicích, které proti mně byly podniknuty.* ***Ani slovo neměním - ani jednoho slova neodvolávám***.“ Ohrazuje se proti komunistům a tvrdí, že s nimi se nelze nikdy dohodnout. Se socialisty a lidovci, kteří proti němu psali také kriticky, je ale třeba diskutovat. Beran tvrdí, že zatím bylo nashromážděno včetně tisku regionálního 9000 výstřižků novin, kde se proti jeho článku psalo. Předseda agrární strany na schůzi popisuje, jak není zdaleka jediný, který se k našim Němcům vyjadřoval smířlivě. V podobném duchu byly vedeny dřívější projevy Beneše a Krofty.[385]

O schůzi referovali také jiní než agrárníci, připomeňme si postoj národních socialistů. A-Zet ji líčil tak, že Beran na ní nic neodvolal, ale zklamal pravici tím, že se dovolával Beneše a Krofty. Volání po dohodě s Henleinem agrární předseda nijak blíže nevysvětlil, ale proklamoval, že agrárníci jsou demokraty. O početnosti diváctva se mluvilo jinak než ve Venkově. Do publika prý především směřovali stoupenci živnostníků, lidé z ministerstev a zvědavci. Nemělo se jednat o žádnou manifestaci dokazující pronikání agrární strany do měst,

[382] *Cesta menšího zla*, NÁRODNÍ REPUBLIKA 18.1.1938, roč. 17, č. 2, s. 1.
[383] VENKOV 20.1.1938, roč. 33, č. 16, s. 1.
[384] *Uvažuje se o přibrání Henleinovců do vlády*, POLEDNÍ LIST 21.1.1938, roč. 12, č. 20, s. 1.
[385] VENKOV 25.1.1938, roč. 33, č. 20, s. 1.

jak se to snažil prezentovat tisk agrární.[386] Právo lidu o projevu Berana z 24. ledna mluvilo informativně. Líčilo, že se hlásil k demokracii a připomínal, jak agrárníci potřeli fašismus. Beran tu kritizován není.[387] Kladně o Beranově vystoupení hovořily Národní listy. Tvrdily, že se republikáni vyslovují pro spolupráci s ostatními a že se Beran vypořádal s předchozími útoky proti své osobě.[388]

Celá věc s Beranovým článkem byla řešena, jak už bylo zmiňováno, také na regionální úrovni. Představu o sporech vedených v jednotlivých regionech si můžeme utvořit na příkladě rozbroje vzniklého v souvislosti s článkem Berana mezi českými hraničáři v Liberci.[389] V tamním okresním výboru československých státotvorných stran byla odhlásována 2. února 1938 rezoluce varující před ukvapenou dohodou s SdP. Říkalo se v ní, že SdP není dobré ustupovat. Byla obecná a neměla konkrétně narážet na obsah článku předsedy agrární strany. Práva lidu ovšem na věc reagovalo a přineslo článek „Výkřik z českého severu!" Hraničáři prý Beranovi řekli jasně, že s jeho politikou nesouhlasí, i ti agrární.[390] Na věc brzy reagovala organizace agrární strany v okrese a kvůli psaní Práva lidu odvolala své zástupce z výboru odhlasovavšího rezoluci. Na protest proti psaní levice byl stažen i předchozí podpis rezoluce agrárními zástupci. Celá věc vnesla mezi československé státotvorné strany v Liberci neklid. Objevila se mezi nimi zlá krev a jejich spor se musel delší dobu urovnávat.

Na konci ledna horké hlavy chladnou a spor se v novinách přestává každodenně probírat. Nicméně jako jeden z nejživějších politických soubojů v československé historii vedených tiskem se křísí i později. Mnoho lidí na něj v příštích letech naráží a stoupenci jednotlivých proudů ho vidí dle svých ustálených stranických pohledů, spor se vykládá i v budoucnosti rozličně. Většinou se Beranovo vystoupení hodnotí negativně, samozřejmě komunisty, ale i demokratická levice o něm nemluví nejlépe. O tom si můžeme udělat představu podle toho, co napsal o Beranově článku Prokop Drtina ve svých pamětech: „*byla to úvaha nepěkná, hodnotící sice realisticky politické síly v německém táboře v Československu, ale netakticky vyzdvihující dominující postavení Henleinovy strany a s netajenými pochybnostmi se vyslovující o postavení německých vládnoucích stran včetně německých agrárníků. Naznačovala dosti otevřeně, že česká politika bude musit napříště s touto pozicí stran a se silou SDP počítat, ale neřekla jasně, že česká vládní politika přes toto věcné hodnocení musí a bude i nadále počítat se svými dosavadními partnery i bude*

[386] *Agrární schůze v Praze*, A-ZET 25.1.1938, č. 20, s. 1.
[387] *Beran o „Beranově projevu"*, VEČERNÍK PRÁVA LIDU 25.1.1938, roč. 47, č. 20, s. 3.
[388] *Republikáni jsou pro spolupráci, ale proti tvoření bloků*, NÁRODNÍ LISTY 25.1.1938, roč. 78, č. 24, s. 2.
[389] NA, f. PMV, sign. 225-1165-2, 3195/38 pres., Resoluce státotvorných stran v Liberci ze dne 2. února 1938.
[390] js, *Výkřik z českého severu!*, PRÁVO LIDU 8.2.1938, č. 32, s. 1.

podporovat loyální postup německých demokratických vládních stran. Tato Beranova iniciativa byla počátkem pochybeného oportunismu mnichovské i pomnichovské politiky agrární strany.“[391] Drtinovo hodnocení Beranova článku vyhlíží celkem seriózně. Pozdější ohlasy na Beranův novoroční článek se ale od těch dobových obecně liší tím, že jej interpretují méně přesně a leccos si k němu i přimýšlejí. Tak už to běžně chodívá.

Je třeba upozornit na to, že Beranův článek a diskuze, kterou vyvolal, byly bohužel dosud většinou chybně interpretovány i v odborné historické literatuře. Okolnosti tehdejší diskuze nikdy nebyly hlouběji zkoumány a automaticky se líčí tak, jak se o nich léta hovořilo. I seriózní literatura například přebírá, že Beran zval SdP do vlády a že levice se proti tomu jednotně postavila.[392] Obojí je nepravdou. Zajímavý je postoj autorů píšících po roce 1989 a chtějících Berana v protikladu k předchozímu komunistickému psaní obhájit zprava. Ani tato literatura se neblíží tehdejší realitě, spíš se od ní ještě více oddaluje. Tvrdí například, že Beran chtěl republiku zajistit dohodou s Němci a myslel, že pravice ji dokáže zařídit.[393] Tato myšlenka je správně citována dle výroku Jiřího Stříbrného, který si přál aby agrárníci tento postoj zaujali. To, že se ale Beran a agrárníci názorově nacházeli přece jenom poněkud jinde než Stříbrný, už bráno v úvahu není. Předchozí výklad lednových potyček snad přispěje k vyjasnění tehdejšího dění a povede k upuštění od mylných výkladů dobových událostí.

Poté, co utichly polemiky s Beranovým článkem, přišel únor 1938, který přinesl nový spor ohledně správnosti agrárního počínání vůči němectvu. Jednalo se o Beranovy schůzky s německým vyslancem v Československu Eisenlohrem.[394] Od předchozích tiskových šarvátek se vše lišilo tím, že koaliční strany nechávaly Berana tentokrát na pokoji a na údajná tajná jednání předsedy agrárníků s Němci o společném postupu pravice útočili jen komunisté. Eisenlohr o setkáních s Beranem referuje v tajných zprávách, posílaných do Berlína. Podobné informování domácí země jednotlivými vyslanci bylo jistě běžné. Ve zprávě z 23. února 1938 Eisenlohr říká, že Beran s ním mluvil a vyslovoval se pro amnestii, která by mohla být ve státě udělena a na níž by Němci měli zájem.[395]

26. února Eisenlohr spolu s jinými věcmi o Beranovi informoval dále. Představoval ho, že je to vůdce největší československé strany, která vůči Německu není nepřátelská a negativně nahlíží na kolektivní bezpečnost. Agrárníci jsou dle líčení Eisenlohra proti komunismu, roztrhání spojenecké smlouvy se Sovětským svazem by ale prosazovali těžko,

[391] DRTINA, Československo I-1, s. 44.
[392] TOMÁŠ PASÁK, Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945, Práh, Praha 1999, s. 202 a jiní.
[393] JOHN, K politické činnosti, kapitola V.
[394] K tomu asi nejvíce ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 280-293.
[395] MNICHOV V DOKUMENTECH II, s. 26.

pokud by Německo dříve Československu neukázalo vlídnou tvář, což dává vyslanec v úvahu. Beran se prý nedívá přátelsky na agitaci emigrantů z Německa proti své mateřské zemi. Ve vládě by rád viděl slovenské luďáky a mohli by získat i ministerstvo národní obrany. Beran prý na závěr tlumočil přání, aby rozhovor s Eisenlohrem přispěl k postupnému zlepšení vztahů Československa a Německa. Předsedu agrární strany německý vyslanec souhrnně hodnotí takto: „*Beran je, jak bych chtěl zde ještě dodat, jeden z nejvlivnějších lidí v zemi a příští ministerský předseda, kdyby se Hodžovo zdraví jednou zhoršilo. Na rozdíl od tohoto, který je mužem velkého světa slovenského původu a maďarského ražení, zastupuje Beran zevnějškem i způsobem chování český selský typ. Je právě tak silný jako chytrý a platí všeobecně za spolehlivého*.“

Takový měl mít Eisenlohr dojem z jednání s Beranem. Autentičnosti záznamů Eisenlohra věřit můžeme a nemusíme. Faktem zůstává, že Beran se s německým vyslancem určitě sešel, ale nemysleme si, že byl jediným, který se s ním a s německými představiteli v zákulisí potkával. Jednali s nimi obecně hlavní českoslovenští představitelé, bylo to víceméně jejich povinností. S Eisenlohrem se setkával Hodža a také Beneš.[396] Setkání Eisenlohra a Hodži konané v době, kdy se s ním sešel i Beran, bylo vedeno v podobném duchu. Hodža byl ochoten Němcům přistoupit zhruba na stejné věci, jako Beran.[397] S Eisenlohrem se setkávali různí lidé reprezentující zájmy Československa. Mezi nimi se objevuje i Ferdinand Peroutka, který měl předávat informace z rozhovoru s ním na Hrad.[398] Rudolf Beran stojící později před poválečným soudem o svém jednání s Eisenlohrem vypovídal. Ohrazuje se proti tomu, že bylo tajné. Dvě schůzky, které se s vyslancem uskutečnily, jednou u inženýra Nolče a jednou u dr. Pluhaře, byly pouze příkladem jeho každodenních styků s významnými osobami. Beran nehovořil německy, proto se vždy setkání účastnil agrární diplomat Mečíř, který překládal. Ke schůzkám došlo na přímou výzvu Hodži a nemluvilo se na nich proti Benešovi. Důkazem veřejnosti údajných tajných jednání je, že o nich mluvil s některými lidmi, několika politiky i se svým šoférem. Beran připomínal, že k celé věci neměl chuť kvůli své neznalosti němčiny, dělal ji jen z nutnosti.[399]

Jaké argumenty uváděli komunisté, když Beranovy schůzky kritizovali? Připomeňme si Slánského vystoupení ve sněmovně z 3. března 1938, kde o věci hovořil. Toho dne říkal: „*pan předseda vlády dr Hodža se zítra zde v plenu poslanecké sněmovny ujme slova. Den*

[396] Doklad o setkání Beneše a Eisenlohra například v AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, záznamy rozhovorů E. Beneše a hlášení, k. 102, sign. R 117/2, rozhovor president - vysl. Eisenlohr. Praha, 3. dubna 1936.
[397] MNICHOV V DOKUMENTECH II, s. 27-31.
[398] MNICHOV V DOKUMENTECH II, s. 40-41, komentuje DOSTÁL, Agrární strana, s. 198.
[399] OBHAJOVACÍ ŘEČ RUDOLFA BERANA PŘEDNESENÁ PŘED NÁRODNÍM SOUDEM 28. A 29.3.1947 (2. část), in: Střední Evropa 1992, roč. 7, č. 22, s. 143-145.

před jeho řečí obracím se k němu s dotazem ve vážné záležitosti. V minulém týdnu přinesl pařížský list "l'Oeuvre" zprávu, že německý vyslanec v Praze dr Eisenlohr koná porady s různými představiteli pravicových stran a jedná zvláště o tom, aby z vlády byli odstraněni zástupci německých aktivistických stran a aby místo nich se vláda přímo či nepřímo opírala o Henleinovu stranu. Poněvadž by takováto činnost znamenala nepřípustné vměšování do vnitřních záležitostí státu, činím dotaz na pana předsedu vlády dr Hodžu, je-li mu něco známo o této činnosti německého vyslance.

V této souvislosti mám další dotaz na pana předsedu vlády. Dostalo se panu předsedovi vlády zprávy o tom, že minulou sobotu, 26. února o 11. hod. dopoledne, přijel do Horních Počernic německý vyslanec dr Eisenlohr autem, které zastavilo před vilou známého přívržence agrární pravice, inž. Nolče a pan vyslanec dr Eisenlohr do této vily vešel? Několik minut nato přijelo druhé auto, kterým přijel zde přítomný pan posl.(anec - pozn. P.A.) *Beran (Slyšte!). Je panu předsedovi vlády dr Hodžovi něco známo o této poradě německého vyslance s p. poslancem Beranem? Byl snad pan posl.*(anec - pozn. P.A.) *Beran, který není členem československé vlády, někým pověřen, aby jednal se zástupcem německého státu? Považuji vyjasnění v této věci za velmi důležité (Výkřiky.) vzhledem k tomu, že jde o zástupce státu, jehož představitelé pronesli v minulých dnech vyhrůžky, dotýkající se svrchovanosti Československé republiky, jakož i vzhledem k tomu, že p. posl.*(anec - pozn. P.A.) *Beran ve svém novoročním poselství vyjádřil názory, které jsou v rozporu s linii československé zahraniční politiky. Bylo by třeba, aby i p. posl.*(anec - pozn. P.A.) *Beran vnesl jasno do této věci. Vzhledem k zítřejší řeči p. předsedy vlády omezuji se dneska toliko na tento dotaz ve věci velmi závažné. (Potlesk komunistických poslanců.)*“[400]

Na sněmovní půdě se poté komunisté dočkali ze strany agrárníků odpovědi. Stalo se tak v řeči Žilky vedené 8. března. Ta byla místy rušena výkřiky komunistických poslanců. Žilka v řeči obecně vyjadřoval agrární zahraničně politické teze, o čemž už tato práce referovala dříve. Tvrdil například, že „*nadvláda násilí národnostního je stejně utopií, jako nadvláda mezinárodního marxismu*“, což bylo zaměřeno jak proti nacismu, tak proti komunismu. Žilka ve své řeči proti komunismu brojil ještě dále, připomínal památný první Gottwaldův parlamentní projev z roku 1929, kde deklaroval, že komunisté chtějí buržoazii zakroutit krk.[401] Na předchozí dotazy Slánského a Kopeckého ohledně Beranových schůzek s Eisenlohrem pak odpovídá: „*tuto zvědavost pana posl.*(ance - pozn. P.A.) *Slánského i pana posl.*(ance - pozn. P.A.) *Kopeckého můžeme lehce uspokojit sdělením, že předseda naší strany*

[400] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/134schuz/s134005.htm.
[401] REPUBLIKÁNSKÁ STRANA, s. 36-41.

stýká se společensky, stejně tak jako činí jiní poslanci naší sněmovny, s celou řadou diplomatických zástupců jiných států v Československu. Při některých příležitostech sešel se také v různých společnostech předseda Beran s vyslancem říše německé. Jest samozřejmé, že předseda Beran nebude se ptát komunistické strany, s kým se má sejíti a při které příležitosti. (Výborně! - Potlesk.) (Posl.(anec - pozn. P.A.) *Zápotocký: Vy jste slíbil, že řeknete, o čem s ním jednal!) Já jsem řekl, že společensky*."

Žilka poté pokračuje: „*velmi kategoricky však odmítám, aby komunisté chtěli předsedu naší strany, i kohokoliv z nás poučovat o povinnostech k národu a k naší demokracii. (Potlesk.) Celá minulost Republikánské strany prokazuje poctivé demokratické jednání a nekompromisní, pro nás všechny samozřejmou lásku k národu. (Potlesk.)*" Slánský se poté ptá, jestli na schůzi Beran štval proti Benešovi. To Žilka hned popírá. Slánský se následně ohání tím, že takový výklad se vyskytoval v národně socialistických novinách. Žilka odpovídá, že to je lež, republikáni si prý prezidenta váží, je pro ně státní představitel. Svoji řeč nakonec generální tajemník agrárníků zakončuje svým už dříve použitým heslem: „*jednotni a silni doma, svobodní a neodvislí ve světě!*"[402] Ačkoliv je vidět, že setkání s Eisenlohrem mohou být jen těžko vykládána jako příprava společného postupu agrárníků s SdP, dnes tento výklad občas zazní. Věc se dává do souvislosti s Beranovým novoročním článkem.[403] Tento přístup má jistě nějakou svoji logiku, ale musíme mít na paměti, že představuje jen jednu z interpretací tehdejšího dění.

Mezitím, co se řešila Beranova vina, případně nevina v souvislosti s Eisenlohrem, vývoj šel dále. Pro agrární stranu a její tisk bylo tou dobou charakteristické zřetelně národní, pročeskoslovenské vystupování. Mluvilo se o nutnosti národní jednoty. Agrárníci se cítili uraženi předchozími útoky na sebe a kdykoliv v té době někdo z levice vystoupil s nějakým vstřícnějším gestem vůči sudetským Němcům, agrárníci na něj hned halasně útočili a poukazovali, jak se ten a ten provinil v ustupování Němcům více než Beran ve svém novoročním příspěvku. 20. února 1938 nacházíme na stránkách Venkova zajímavou zprávu, v níž shodou okolností padne jméno našeho známého Eisenlohra. Děje se tak v souvislosti s nepolitickou událostí, kterou Venkov popisuje. Referuje se, že 14. února československí vojenští lyžaři zachránili na německé straně Krkonoš 52 životů ze 100-členné skupiny říšsko-německých studentů ve sněhové bouři, z které už by se sami bez československé pomoci

[402] Tamtéž, s. 48-50.
[403] Například BROKLOVÁ, TOMEŠ, PEHR, Agrárníci, s. 33.

dostali těžko. Za poskytnutou pomoc poté 19. února německý vyslanec v Československu Eisenlohr poděkoval osobně našemu ministru zahraničí Kroftovi.[404]

22. února se na stránkách Venkova dále objevuje Kahánkův úvodník nazvaný „Hitler a Československo“. Informuje o řeči německého vůdce a místy s ní polemizuje. Kahánek tvrdí, že české země do Německa nepatří a stavěly se proti vzniku německého národního státu. Ke vztahu Československa a německví je řečeno: „*Československo je především jedinou státní platformou, v němž se uplatňuje samostatný suverénní život Čechů a Slováků. Ono nemůže tvořiti třetí německý stát v Evropě*.“ Kompenzuje to tím, že německé a jiným svým menšinám dává odpovídající svobody a práva. V souvislosti s Hitlerovým projevem Kahánek vyjadřuje přání, že snad v Evropě převládně vůle po míru a nevznikne konflikt.[405]

Následující vývoj ovšem ke konfliktu směřuje. Dříve, než se dostává na řadu Československo, dochází v březnu 1938 k anšlusu Rakouska. V Československu se o zabrání Rakouska nacistickým Německem s úzkostí informuje. Například České slovo se snaží ukázat, že my budeme v měnící se situaci rozhodní. 14. března přináší fotku ministra národní obrany Machníka a generála Krejčího, kteří mají být odhodláni zajistit naši případnou obranu. Dále se referuje o tom, že Beneš působí k uklidnění situace a že ostatní státy reagují na počínání Německa negativně. Anglie prý nyní zbrojí a Sovětský svaz je nám připraven jíti na pomoc. Tehdejší skutečnost je bohužel ve skutečnosti taková, že proti anšlusu Rakouska se nikdo příliš nestaví. Německo se stává mocnějším a dalším jeho cílem má být Československo.

15. března se ve Venkově objevuje Kahánkův komentář k událostem. Nese název „Rakousko zahynulo, problémy zůstaly...“ Podle Kahánka Rakousko zaniklo na neinformovanost a netečnost svého obyvatelstva. „*Jedno velké poučení dalo Rakousko malým státům: Kdo si lže, kdo si kreslí situaci jinak, než jak vypadá, kdo spoléhá na cizí, je napřed odsouzen k zahynutí*.“ Je připomínána nová pozice Československé republiky. Její dosavadní hranice s Německem, které byly dlouhé 1545 kilometrů, se nyní prodlužují ještě o dalších 558. Podle Kahánka se jedná o věc kvantitativní, ne kvalitativní. Bohužel ale Německo získává hranice s Itálií a Maďarskem, svými pravděpodobnými spojenci. Kahánek nelíčí reakci našich spřátelených velmocí na jednání Německa v tak růžových barvách, jako České slovo. Otevřeně tvrdí: „*Československu se musí říci, že sovětské Rusko mlčí*.“ Zmiňuje také, že i jednání Anglie je nejisté a tradičně agrárnicky dodává, že Společnost národů je bez

[404] *Dík německé vlády čs. armádě a četnictvu*, VENKOV 20.2.1938, roč. 33, č. 43, s. 1.
[405] Dr. Kahánek, *Hitler a Československo*, VENKOV 22.2.1938, roč. 33, č. 44, s. 1.

obsahu. Kahánkův příspěvek nakonec přichází se závěrem, že se musíme na prvním místě snažit budovat silné Československo.[406]

Předchozí zahraniční události a posílení Německa měly vliv i na vnitropolitický vývoj u nás. Aktivistické německé občanské strany po líčeném dění ukončují svoji činnost a přidávají se k SdP. Vliv vysněného a úspěšně prováděného sjednocování německého národa Hitlerem se zřetelně projevuje. Jedinou alternativou mezi sudetskými Němci zůstávají Henleinovi němečtí sociální demokraté a komunisté. Všimněme si toho, jak si to k Henleinovi namířili němečtí agrárníci. Toto jejich směřování bylo v československém táboře zmiňováno nejdříve na levici, agrární tisk o něm zpočátku mlčel. České slovo 17. března 1938 přinášelo článek „Obrat německých agrárníků". Ti se měli po anšlusu Rakouska pod vlivem Henleina radikalizovat a vystupují z aktivistického ústředí tří státotvorných parlamentních německých stran.[407] Venkov 18. března tvrdí, že možnost přidání se německých agrárníků k SdP je ukvapeným závěrem. Dozvídáme se, že za vystoupením německých agrárníků z aktivistické centrály stojí Hacker. Jeho počínání ale může být taktické.[408] Dále se mluví o tom, že ve svém postoji nyní kolísají i němečtí křesťanští sociálové a sociální demokraté.

23. března přináší Venkov zprávu, že zástupce německých agrárníků ve vládě ministr Spina, vládu dnešním dnem opouští. Bez toho, že by věc získala sympatie československých agrárníků, dochází ke splynutí jejich německých kolegů s SdP. K Henleinovi se přidávají i marginální němečtí živnostníci. Venkov vyjadřuje pochybu, jestli toto počínání německým zemědělcům prospěje.[409] České slovo ve stejný den líčí, že Hacker dostal 16. března od německých agrárníků plnou moc rozhodnout o osudu strany. Rozhoduje se pak pro vystoupení z vlády a přičlenění k SdP. České slovo vyjadřuje naději, že němečtí křesťanští sociálové snad budou vůči Henleinovi odolnější.[410] To se neplní a tato strana jde ve stopách německých agrárníků pouze s jednodenním zpožděním.

Úřední dokumenty vypovídající o poslední fázi existence Bund der Landwirte[411], tedy německých agrárníků, ukazují, že ve straně se vyskytovala dvě křídla. Umírněnější Spinovo hájilo dosavadní politiku strany a křídlo Hackera ji navedlo k SdP. V předsednictvu strany byl přechod k SdP schválen celkem jednomyslně, v organizacích se ale vyskytovaly menší těžkosti, zpočívající v tom, že někteří starší členové strany měli mít s přestupem problém.[412]

[406] Dr. Kahánek, *Rakousko zahynulo, problémy zůstaly...*, VENKOV 15.3.1938, roč. 33, č. 62, s. 3.
[407] *Obrat německých agrárníků*, ČESKÉ SLOVO 17.3.1938, roč. 30, č. 64, s. 2.
[408] J.M., *Kolísání v politice našich Němců*, VENKOV 18.3.1938, roč. 33, č. 65, s. 3.
[409] *Ministr dr. Spina vystupuje z vlády*, VENKOV 23.3.1938, roč. 33, č. 69, s. 1.
[410] *Němečtí agrárníci k Henleinovi*, ČESKÉ SLOVO 23.3.1938, roč. 30, č. 69, s. 1.
[411] O činnosti BdL v posledních letech jeho existence se nacházejí dokumenty v NA, f. PMV 225, k. 960, sl. 7-9.
[412] NA, f. PMV, sign. 225-960-7, číslo jednací 4858/I/1, sloučení strany BdL s SdP. Poznatky.

Pro československé agrárníky byl nepochybně zánik Bund der Landwirte oslabením. Ztratili blízkého spojence a tím se jejich vliv v republice o něco ztenčil. Agrárníky nyní těsně následovali jen živnostníci. S těmi stále disponovali více než pětinou křesel v parlamentu, zmenšení jejich vlivu ale bylo patrné. Růst SdP, na němž chtěli někteří z agrárních řad kdysi vydělávat, se proti agrárníkům naprosto obrátil. Samozřejmě, že i nadále si agrární politický proud držel stěžejní pozice a nemohl být přehlížen. Můžeme si také všimnout, že v československém táboře byly některé směry, které agrárníky v posledních letech první republiky čím dál ochotněji uznávaly za hegemony československé politiky. Částečně to platilo pro oslabené Národní sjednocení, které po Kramářově smrti nevědělo kudy kam, očividně pak vedoucí roli agrárníků přijímala roku 1937 obnovená Stříbrného Národní liga.[413] Proagrární orientace těchto stran se projevovala například vytrvalou obhajobou myšlenek Beranovy novoroční úvahy. Jako nacionalistické by ji přitom nepochybně musely ostře kritizovat.

O postojích a plánech Stříbrného nám vypovídá mimo jiné zákulisní dokument ze 6. dubna 1938. Stříbrný měl být Beranem přijat a mezi 8 a 10 večerní hodinou spolu o něčem hovořili. Téma hovoru hradní informátor neznal, ale upozornil na to, co dělal Stříbrný po schůzce: „*Stříbrný, který jinak velmi povídavě o každé takové věci rozpráví, tentokrát projevoval sice mimořádnou spokojenost, několikrát se vyslovil „Jde to!“ „Půjde to a bude to fajn!“, ale nenaznačil, co*“.[414] Z dobových souvislostí si můžeme vydedukovat, že Stříbrný asi doufal, že s pomocí agrární strany bude obráceno kormidlo více doprava, ke spolupráci s SdP a s dalšími a proti socialistům. Takové úvahy tu nepochybně byly, ale mějme na paměti, že se nerealizovaly, agrárníci i nadále vládli s ostatními demokratickými stranami. Na schůzce Berana a Stříbrného mohly padnout různé spekulace o budoucím vývoji, ale činit závěry o politice agrárníků ze Stříbrného dojmů není vhodné, projevovala se v nich především vlastní tužba Národní ligy dostat se co nejlépe k moci.

Mezitím šel vývoj dále. Beran byl v kontaktu i s mnohými jinými politiky, často se setkával s předsedou sociální demokracie Hamplem, se kterým se přátelil. Ten si mu 24. března stěžoval na příliš radikální psaní jednoho článku Večera. Tvrdil, že „*kdyby demokracie byla důsledná, mnoho lidí by u nás zmizelo*.“ Beran s tímto psaním nesouhlasil a slíbil pověřit šéfredaktora Halíka, aby proti tomu zasáhl.[415] 27. března se připomínalo výročí Vraného úmrtí a pozorujeme, že agrární tisk na něj nezapomněl. Přináší jeho fotografie a s úctou o něm

[413] O činnosti a postojích Národní ligy NA, f. PMV 225, k. 1087, sl. 4-6.
[414] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, osobní složky, k. 244, sign. 170/5, poslanec Beran a poslanec Stříbrný.
[415] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, osobní složky, k. 244, sign. 170/5, záznam ze dne 24. března 1938.

referuje. Zmiňovaný Večer byl z významných agrárních periodik nejbulvárnější a také nejútočnější vůči agrárním oponentům. Na konci března 1938 vyzdvihoval především činnost premiéra Hodži a ministra národní obrany Machníka, jindy zase oslavoval jiné agrární politiky. O SdP mluvil po celou dobu její existence jinak, než jak o ní hovořili socialisté. V zásadě ji hodnotil spíše kriticky. Často se ale o ní referovalo poněkud provokativněji. Podle článku z 28. března prý měli být henleinovci vždy ochotni se dorozumět. Toto tvrzení ale Večer neuvádí jako svůj názor, říkají to prý o sobě sami.[416]

Vztah k SdP, k německé menšině a také k ostatním národům v Československé republice byl postupně více a více řešen. Na Československo se stupňoval tlak zvenčí, nacistické Německo sílilo a aniž si to kdo připouštěl, za pár měsíců už mělo republiku rozbít. Na jaře 1938 se začalo pracovat na takzvaném Národnostním statutu, který měl nově definovat vztah národů v zemi.[417] Československo se díky němu mělo stát státem národnostním. Hlavní národy, které ho obývaly, měly stát považovat všechny za svůj, zatímco dosud byla republika pouze národním státem národa československého. Na Národnostním statutu se pracovalo nějakou dobu, během léta se objevují jeho první verze a v červenci ho schvaluje výbor politických ministrů. I když byl Národnostní status z české strany vůči Němcům vstřícný, SdP na něj nepřistoupila a to ho pohřbilo. Následovaly ho pak další snahy o vymezení postavení národů v republice, které měly henleinovce uspokojit.

K Národnostnímu statutu musíme poznamenat, že kromě vztahu Čechů a Němců měl nově definovat i vztah Čechů a Slováků. Za vypracováním statutu stála celá vláda i prezident Beneš, snad nejvíce se ale na něm podílel předseda vlády Hodža. Tento dokument měl ukončit období prosazování čechoslovakismu, pojetí, že Češi a Slováci tvoří jednotný národ. Toto pojetí republika zavedla v době po roce 1918, kdy byl slovenský národ zdevastován maďarskou nadvládou a jednota s Čechy se i slovenským vůdcům zdála prospěšná. V třicátých letech ale dochází očividně k nástupu nové slovenské generace, která je svůj národ schopna samostatně vést. Čechoslovakistické pojetí přežívá a zůstává v republice oficiálním, hlásí se k němu mnoho českých představitelů včetně Beneše i menší část Slováků. Pro uspořádání vztahu Čechů a Slováků, které by bylo adekvátní době, už ale začíná být zastaralé.

Hodža se v rámci Národnostního statutu snažil prosazovat svůj koncept slovenské samobytnosti. Ten se stavěl proti příliš radikálním autonomistickým návrhům luďáků destabilizujícím Československo a vedoucím až k samostatnému Slovensku, ale i proti

[416] *Henleinovci vždy ochotni se dorozumět*, VEČER 28.3.1938, č. 73, s. 1.
[417] Zhruba 60-stránkový text Národnostního statutu viz. v AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 46, sign. R 125/1b, Národnostní status republiky Československé.

čechoslovakismu. Přál si společný postup dvou samostatných národů, českého a slovenského. Můžeme pozorovat, že na konci první republiky se k prosazování větší slovenské svébytnosti obrací velká část slovenské části agrární strany. Objevuje se skupina zemistů sdružených kolem časopisu Zem, prosazujících takzvaný regionalismus. Slovenští agrárníci volají po větší decentralizaci. Česká a slovenská část agrární strany v tomto směru zdá se zvládají sladit svůj postup a česká slovenské v jejím snažení nějak nebrání. Vidíme, že strana je ochotna svoje pojímání této otázky přizpůsobit době.[418]

Mezitím se na stránkách novin vytrvale řešily obecné politické problémy. 12. dubna se ve Venkovu objevuje další Halíkův článek hájící agrárníky, kritizující jejich oponenty a volající po národní jednotě místo stranických bojů. V článku se zdůrazňuje, že „***My*** (jsme - pozn. P.A.) *poctivě pro dohodu a jednotu, oni pro zákeřné útoky.* ***My a oni****…Všichni jsme členy jednoho národa. Všechny nás pojí jeden jazyk a jedna krev. Všechny by nás mělo sblížit vědomí společného nebezpečí. Všichni bychom se měli optat svého svědomí, není-li zločinem obnovovat a vyrovnávat* ***dnes*** *stranické rozpory a pokračovat v politice msty. Nevíme, nebudeme-li brzy státi ve společných zákopech na obranu vlasti. V této době se nepřestává aranžovat bratrovražedný boj v tisku a záludná agitace „od ouška k oušku". Skety, bojící se tváří v tvář chlapsky hovořit, šeptají tajuplné zvěsti s jediným cílem: Mstít se na agrární straně.*" Halík v kritice onoho protiagrárního vystupování používá stejný přístup, jaký uplatňuje levice v kritice špatné politiky agrární strany. Neobviňují se prostí členové hnutí, ale někteří novináři ve stranickém tisku, kteří takto píší.

Halík si stěžuje, že socialistický tisk mluví o zelenáčích a že lidovec Stašek na schůzích tvrdí, že republikáni jsou neštěstím národa. Nadhazuje se, že si prý chce Beran rozdělit republiku s SdP, že agrárníci náš stát zrazují. „*Anonymní skety využívají v této době toho nejcitlivějšího: obav národa o republiku, o její svobodu, a soustavně zrádcují republikánskou stranu a její vedení, bez příčiny, bez důvodu, jen pro zlobu a mstu.*" Halík si myslí, že „*dnes, kdy se obecně cítí v národě potřeba klidu, slušnosti a společné odpovědnosti, dnes a zítra, kdy dojde k jednání historického významu a kdy naše síla tkví v jednotě mysli a srdce, napadá několik desítek lidí stranu statisíců zemědělců…tisíce zemědělců a organisací píší, upozorňují, jak se proti nám pracuje.*" V článku se opakuje teze, vyslovená už dříve některými agrárníky. S komunisty se prý jednat nedá, ovšem je třeba jednat s ostatními

[418] Ke slovenské otázce v té době JAN RYCHLÍK, Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914-1945, sv. 1, Academic Electronic Press, Bratislava 1997, s. 130-131 a VALERIÁN BYSTRICKÝ, Milan Hodža a česko-slovenské vzťahy koncom 30. rokov, in: Milan Hodža štátnik a politik, Miroslav Pekník a kol., VEDA, Bratislava 2002, s. 272-275.

stranami koalice. Jestli skutečně disponují důkazy o zradě agrární strany, mají je podle Halíka ukázat a ne jen planě mluvit.[419]

V nastávajícím období dochází navzdory přáním po uklidnění zase k přitvrzení stranického boje. Po určitých odkladech se pořádají obecní volby, mimo jiné i jako ústupek SdP, která si brousí zuby na ovládnutí obecních zastupitelstev v pohraničí. Celkově se jedná o volby politické, jednotlivé politické strany existují ve všech obcích a málokdy jsou zastíněny nějakými nezávislými kandidátkami. Agrárníci a ostatní volby považují za největší indikátor síly jednotlivých hnutí, který přichází od voleb parlamentních, konaných před třemi lety. Volby se konají se ve většině obcí a jsou postupně vypsány na neděle 22. a 29. května a 12. června 1938. Snad nejtvrdší boj mají v tomto jarním klání svést v československém táboře agrárníci s lidovci. Představu o jejich rivalitě si můžeme utvořit dle pokynů k obecním volbám ze dne 21. dubna 1938, které se objevily v měsíčním oběžníku Informační tiskové a organisační služby lidové strany v Brně. Na deseti stranách se rozvádí, že lidovci musí postavit kandidátky na co nejvíce místech a nevolit neutrální kandidáty, nevěřit národní jednotě, která je především blafem a maskou agrární strany. Ve vyjádření k dosavadním událostem je uváděno, že agrárníci dělali špatnou politiku a mají špatné úmysly. Křísili Henleina, když byl slabý a útočili na naši zahraniční politiku. Stavěli se proti Benešovi a místo něj prosazovali na prezidenta člověka nezkušeného v politice. Přejí si prý novou vládu, kterou by utvořili s SdP a bez socialistů a lidovců, budou prosazovat sblížení s Německem.

Kritizuje se, jak si agrárníci chtějí nahrabat, jako už to dělali v době rudozelené koalice na začátku republiky a to jim bolševici byli dobří. Teď přitom z paktování s bolševiky viní lidovce. Uvádí se, že agrární agitace se v lecčems podobá nacistické. Ta nacistická je jen vyvinutější. Agrárníci mají být dle lidoveckého materiálu nepravými katolíky, chtějí jen posbírat katolické hlasy, proto se teď ke katolické víře naoko budou hlásit. Říká se, že agitace lidovců proti ostatním, ale hlavně proti straně agrární *„musí jíti od ucha k uchu*“. Je prý nutné útočit. Jedná se o interní lidovecký materiál, který si přál ostřejší postup, než k jakému pak skutečně došlo. Přesto však o něčem v lidoveckém zákulisí svědčí, je vidět že nedobrý vztah agrárníků s lidovci se před volbami prohluboval. Dokumenty vypovídají, že k lidoveckým materiálům se dostali místní agrárníci a navzájem se o nich informují. Věc je zaslána zemskému sekretariátu agrární strany v Brně a doporučuje se, aby byly vůči lidovcům vedeny nějaké protiakce. „*Lidovci se netají svými nejnepřátelštějšími úmysly vůči nám*.“ Agrárníci se chystají jako strana občanská k boji s levicí a k lidovecké zprávě se poznamenává, že

[419] Rud. Halík, *Nelze mlčet*, VENKOV 12.4.1938, roč. 33, č. 86, s. 1.

s lidoveckou pomocí vůči levici nelze počítat, lidovci spíše pomůžou jí než agrárníkům. Jediné východisko k nadcházejícímu střetnutí se spatřuje v napnutí všech sil strany.[420]

O vlastní agrární agitaci si můžeme udělat představu z dobové stranické publikace, určené agrárním řečníkům. Agrární agitátor je generálním tajemníkem strany Žilkou osloven „Milý příteli!" a je mu na úvod připomínáno, že agrárníci se vždy stavěli za volbu nejlepších lidí na vesnici. Vzhledem k situaci jsou nyní obecní volby i politické a je třeba si uvědomit, za čím agrárníci stojí. Mluví se o změnách, ke kterým v československé politice od roku 1935 docházelo. *„Republikánská strana chránila ve všech těchto velikých změnách a vysoce vážných událostech v duchu Švehlově zájem státu a národa. Svou prací vždy směřovala k udržení samostatnosti naší republiky*."[421] Následně se uvádí dobové zahraničně-politické priority strany. Nevyjadřuje se důvěra selhavší Společnosti národů, je ale vyřčeno přání udržet si naše dosavadní spojence - státy Malé dohody, Francii a Rusko. *„Chceme však pracovat k prohloubení a rozšíření našich spojeneckých svazků*." To se týká Malé dohody, ta nám napříště nemá sloužit jen proti Maďarsku, ale i proti Německu. Agrární strana se nechce vměšovat do záležitostí jiných států, zároveň ale žádá, aby se nikdo nevměšoval do záležitostí republiky naší. Dodává se, že *„linie zahraniční politiky Republikánské strany je všemi přijímána, ale boj proti straně neustává*."[422]

O vnitřní československé politice se říká, že proti SdP se musí postavit jednota Čechoslováků. S menšinami má být zacházeno dobře. S Němci se bude spolupracovat, když budou dodržovat demokratická pravidla. Následně se mluví proti československé levici a lidovcům, probírají se různé otázky a připomíná se, že po prezidentských volbách roku 1935 se ujednala lidová fronta, která se stala bičem na agrární stranu. Je připomenuta priorita ochrany soukromého vlastnictví. *„Demokracie, tj. socialism. Není a nikdy nebude. Socialism znamená diktát jedné třídy a jednoho učení. Socialism znamená odstranění soukromého vlastnictví a tím naprostou závislost na držitelích moci*." Demokracie má podle agrárníků jiný smysl, je vzájemnou dohodou, ne diktátem. Informativní agrární publikace zmiňuje i další věci, mluví o úspěších v budování naší obrany[423] a o úspěších agrární strany v hájení zemědělců, které ovšem nevedlo k nespravedlivým krokům vůči ostatním vrstvám národa.[424] K předchozímu svazku agitační publikace informujícímu o dobových agrárních prioritách je vydán i doplňující svazek, připomínající priority ostatních československých stran. Líčí je na

[420] NA, f. PMV, sign. 225-1306-3, číslo 49/2/přes. 2, Čs. strana lidová - pokyny k obecním volbám.
[421] REPUBLIKÁNSKÁ STRANA SVÝM ŘEČNÍKŮM I, Novina, Praha 1938, s. 4-5.
[422] Tamtéž, s. 5-16.
[423] K vnitřní politice TAMTÉŽ, s. 17-36.
[424] Tamtéž, s. 43.

různých příkladech a na vzájemných sporech. Ze všeho má vyplynout, že agrární politická linie je nejlepší.[425]

Zatímco v české i v dalších oblastech republiky docházelo před volbami ke standardnímu politickému boji, v německém pohraničí se zdála být situace ovládnuta SdP. Konkurovala jí místní česká menšina, postupující často jednotně, němečtí sociální demokraté a komunisté. V mnoha malých obcích si ale henleinovci snažili terorem vynutit, aby nebyla podána žádná jim alternativní kandidátka. Někde se jim to povedlo, někde ne. 23. a 24. dubna 1938 se konal sjezd významných činitelů strany SdP v Karlových Varech. Kromě některých protičeských výstřelků, heilování před sjezdem a podobných záležitostí, sjezd přinesl i osm požadavků sudetského němectva, které na něm byly vzneseny a které pak SdP prosazovala. Žádalo se zrovnoprávnění sudetských Němců, napříště měli tvořit právnickou osobu. Mělo být uznáno svébytné německé území v republice, kde by byla zorganizována německá samospráva k německým záležitostem. Němci mimo německé území v republice měli být také chráněni, požadovala se náprava dosavadních křivd na Němcích spáchaných a *„plná svoboda přiznání se k německému národu a k německému světovému názoru*“[426], pod čímž se vlastně chápalo umožnění vyznávání nacismu. Tyto požadavky SdP byly velmi radikální a československá strana na ně mohla stěží přistoupit. Jednání mezi ní a SdP se do budoucna vedla dále, Henleinovi šlo ale o rozbití republiky, ne o její stabilizaci. Podle toho také své požadavky formuloval. Všechny československé strany, agrárníky nevyjímaje, před volbami na SdP ostře útočily. Nemůžeme se tomu divit.

Ve Venkově nacházíme 24. dubna 1938 Halíkův článek, kde mluví o demokracii. Její základ prý zůstane, ale v lecčems se musí vylepšovat. Má být životnější a řešit skutečné problémy.[427] Takto si ji Halík představoval v době fungování standardního demokratického systému. Budeme moci pozorovat, že tuto představu o ní si podrží i později po pádu první republiky a za poněkud odlišných okolností. 26. dubna se na stránkách Venkova informuje o úmrtí bývalého agrárního premiéra z let 1929-1932 Františka Udržala. Jsou mu věnovány první tři stránky novin. Poté ho oslavují i další čísla. Článek mu věnují Beran, Hodža a jiní. Jeho připomínání se zdaleka nerovná psaní o úmrtí Vraného a o Švehly. Rozhodně se ale nedá vyvozovat, že by byl Udržal mezi agrárníky úplnou černou ovcí, jak by se to mohlo zdát z některých předchozích výkladů uvedených v této práci.

[425] REPUBLIKÁNSKÁ STRANA SVÝM ŘEČNÍKŮM II, Novina, Praha 1938, i když má tato publikace agrárnicky orientovaný komentář, shrnuje velké množství dobových politicko propagačních materiálů různých proudů a je velmi zajímavým zdrojem pro studium tehdejší politiky.
[426] NA, f. PMV, sign. 225-1246-4, čís. 28077, Sjezd význ. činitelů strany SdP v Karlových Varech.
[427] Rud. Halík, *Půda volá*, VENKOV 24.4.1938, roč. 33, č. 96, s. 1.

Z konce dubna 1938 máme i zákulisní zprávu, zmiňující situaci v redakci Venkova a zabývající se pevností pozice předsedy Berana. Ten prý ve straně ztrácí vliv. „*Beran jest proti presidentovi a vyjadřuje se o něm sprostě (výslovně řečeno).*“ Hradní informátor uvádí, že šéfredaktorovi Halíkovi, „*kterého osobně znám jako člověka solidního a vzdělanějšího*“, se dá věřit. Ve srovnání s Kahánkem je přijatelnou personou. Referuje se o tom, že mezi agrárníky se prosazuje „*snaha Dra. Kahánka se zbaviti. Nabízeli ho již bankám i jinde, ale, bohužel, nadarmo*.“ V agrární straně prý cítí, že jí Kahánek škodí.[428] 29. dubna nacházíme také záznam z jednání koalice. O lecčems nám vypovídá. Beran na něm tvrdil, že není dobré podceňovat rudou armádu a že se musí vytrvat v našem spojenectví s Ruskem. Zároveň se ale na tomto neveřejném jednání ptal, jestli skutečně proběhly v této armádě čistky, ke kterým tehdy hromadně docházelo a v Československu se o nich nemluvilo. Beran si myslel, že jestli byli do armády dosazeni političtí komisaři, tak „*to působí jistě neblaze*.“ V rámci diskuze také zmínil Žilka, že „*není státníka, který by tak jasně a otevřeně říkal své cíle jako Hitler*.“ Narážel tím na to, že jde otevřeně za svým a Československo mu stojí v cestě. Podle záznamu nedochází při tomto jednání koalice k nějakým velkým hádkám, mezi agrárníky a ostatními panuje celkem shoda.[429]

Se vstupem do května 1938 se blíží volby a kromě zostřeného psaní tisku dochází po republice k intenzivnímu konání mnohých veřejných schůzí. Ostře proti agrárníkům vystupují i nadále lidovci, ostře, ale většinou jinými argumenty, proti nim bojují komunisté, o něco méně pak proti agrárníkům brojí národní socialisté a ještě o něco méně sociální demokraté. Na jedné z lidoveckých schůzí se například říká, že ustupování Henleinovi je ostudou národa, opustili se tím Němci loajální republice. „*Je to ostuda čsl. národa a kdo ji hlavně udělal - předseda agrární strany posl.*(anec - pozn. P.A.) *Rudolf Beran, který ve svém novoročním proslovu prohlásil: „S Henleinem musíme počítat a ještě nějaký ten ústupek mu musíme udělat.“ To všechno byl počátek konce. Anšlus v Rakousku potom dodělal to, co posl.*(anec - pozn. P.A.) *Beran začal*.“[430]

Na jiné lidovecké schůzi dochází k praktice, který se tehdy občas používala. Po předchozí lidovecké propagaci se přihlašuje účastník schůze pan Žižka, který říká, že byl dosud členem agrární strany. Nyní prý vidí, že dělá špatnou politiku, a proto přestupuje k lidovcům.[431] O úpadku agrárníků ani o jejich špatné politice tato událost nesvědčila. Lidí,

[428] AKPR, sign. T 606/26, f. 156, záznam ze dne 25. dubna 1938.
[429] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, osobní složky, k. 244, sign. 170/5, záznam ze schůze koalice dne 29. dubna 1938.
[430] NA, f. PMV, sign. 225-1306-3, zpráva o schůzi čsl. strany lidové ze dne 14.5.1938.
[431] NA, f. PMV, sign. 225-1306-3, zpráva o schůzi čsl. strany lidové ze dne 15.5.1938.

kteří takto propagačně přestupovali se v tehdejším období vždy pár našlo. Na velké lidovecké schůzi ze 17. května promlouval Stašek a v souvislosti s agrární stranou byla nejvíce kritizována činnost ministerstva vnitra. Agrárník Černý ho měl řídit tak, že vůči Henleinovu hnutí nevystupoval, když měl, nechránil československé občany. Na shromáždění došlo i k tomu, že byla ministerstvu vnitra provolávána hanba.[432]

Jak o agrárnících před volbami referovali sociální demokraté, kteří se k nim z levicových stran tradičně chovali nejpřátelštěji? Většinou je nechávali na pokoji, kritizovali hlavně SdP a fašismus. Kritiku agrárníků podával nejvíce článek ze 16. května, nazvaný „Rozpínavost agrárníků bez konce". V něm se kritizovala přílišná agrární chtivost, touha o všem rozhodovat. „*Naši agrárníci - toť jako onen Bumbrlíček z pohádky: všechno na co přijdou pohltí, vše chtějí ovládnout, bez ohledu, zda to prospívá veřejnosti, či nikoli - jen když oni jsou páni a diktují*." Připomíná se, že nyní se obracejí a cpou i do zastupitelstev měst, „*ačkoliv tam nemají co dělat, - městská dlážděná ulice přece není ornicí*". Sociálně demokratické noviny se pozastavují nad tím, že agrárníci více organizují i městské obyvatelstvo, dokonce i průmyslové dělnictvo. Agrárníky shrnují takto: „*krátce, je to takový Bumbrlíček, odhodlaný sežrat všechno a všechny!*"[433]

Následný Halíkův článek, který se věnuje kritice postojů sociální demokracie, připomíná, jak se sociální demokraté mohli o agrárníky vždy opřít. V roce 1920, když je potřebovali při zabrání jejich majetku komunisty a při hrozbě komunistického puče, jim agrárníci přispěchali na pomoc. Totéž se opakovalo i později, při nástupu fašismu. Ve třicátých letech se sociální demokraté agrární strany úzkostlivě ptali, jaký má socialistické hnutí v republice výhled, když v Německu a v Rakousku padlo. Agrárníci proti nim tehdy nijak nevystoupili, spolupracovali s nimi dále. Halík připomíná, že na své předchozí rozpoložení a na pomoc agrárníků sociální demokraté asi zapomněli. Teď se o nich nespravedlivě vyjadřují a agitují proti nim. To šéfredaktor Venkova nepovažuje za správné.[434]

Halík ještě předtím, 14. května, obecně říkal: „*zakřikli jsme štvanice proti vládě a jejím členům v tisku koalovaných stran. Nezabýváme se surovostmi bolševických pimprlových revolucionářů, protože s těmi lidmi nemluvíme. Ale jsou strany, s nimiž musíme hovořit, protože jsou součástí vládní koalice, jejíž odpovědnost jest kolektivní*". Halík připomíná: „*musili jsme napsat: **Dnes proti vládě** znamená **proti státu**. Kdo toho necítí a myslí jen*

[432] NA, f. PMV, sign. 225-1306-3, zpráva o schůzi čsl. strany lidové ze dne 18.5.1938.
[433] K., *Rozpínavost agrárníků bez konce*, VEČERNÍK PRÁVA LIDU 16.5.1938, roč. 47, č. 114, s. 1.
[434] Rud. Halík, *Hybernská č. 7 volá do Hybernské č. 20*, VENKOV 18.5.1938, roč. 33, č. 116, s. 1.

mozkem své partaje, ať nemluví o státních zájmech.“ Nakonec nadhazuje ke zvážení, jestli opravdu existuje lidová fronta, podle něj působí ke škodě státu.[435]

Kromě předvolebního psaní Venkova si připomeňme i postoje vyjadřované v bulvárnějším Večeru. Mějme na paměti, že v té době měl náklad zhruba v rozmezí 10 000 - 12 000 výtisků.[436] Nebyl sice tak rozšířený, Venkov a Lidový deník měly náklad větší, ale na druhé straně zase ani úplně bezvýznamný. Večer těsně před volbami přispíval vydatně k boji proti soupeřům agrárníků. Brání ministerstvo vnitra před častými útoky ostatních a tvrdí, že naše zájmy hájí.[437] Přináší článek „Právě to, co je solí v očích naší levice, je trumfem v rukou čs. diplomata“. V něm se tvrdí, že náš vyslanec ve Francii Osuský může prezentovat práci ministerstva vnitra jako příkladnou. Zachovalo klid, o což jde západu nejvíce.[438]

Večer výrazně příspíval k boji proti lidovcům. Měli prý vydat německý leták, což se skandalizuje. „*Msgre Šrámek nezapomněl na dobu, kdy stál se svou stranou proti sjednocenému národu před převratem.* ***Do poslední chvíle se modlilo vedení lidové strany za Habsburky****. Těžce nesli jejich sesazení. Přes tu nejlepší vůli organisátorů Národního výboru nebylo možno do tohoto výboru přibrati lidovce pro jejich černožlutou* (tedy prorakouskou - pozn. P.A.) *minulost.* ***Osvobození národa bylo provedeno bez lidoveckých vůdců****. Ba možno říci, proti vůli lidovců*.“ Lidovci se prý ve své propagandě ohánějí tím, že stojí proti socialistům. Večer poukazuje na to, že „*při tom však lidovci pracují v nejužším spojení se socialisty. Hlavně s těmi, kteří ten ďábelský odpor proti kříži projevili nejostřeji. Lidová strana přestala být občanskou stranou. Národní stranou nikdy nebyla*.“[439]

V předchozím výkladu událostí jsme mohli zaznamenat, že agrárníci se s lidovci ostře potýkali. Charakter střetů byl různý. Historik Rataj připomíná, že agrární strana se začala ohánět tím, že je největší katolickou stranou ve státě. I na základě toho usoudil, že se stávala reakční. Měla se spojovat s vysokými katolickými kruhy, které měly mít obdobnou orientaci. Je nutno podotknout, že se jedná o příliš jednostranné hodnocení. Viděli jsme, že hesla měla agrární strana různá a v boji proti lidovcům se většinou stále více profilovala jako pokrokovější. Někdy odkazovala na papeže, stále se však dovolávala i onoho Havlíčka. Kromě dosud vylíčených střetů probíhaly v tehdejší kampani i mnohé jiné, někdy se dostávali do sporů dokonce i ti, kteří jinak byli zadobře, například národní socialisté a lidovci. Agrární představitelé se stále prezentovali voláním po národní jednotě, obhajobou československé

[435] Rud. Halík, *Nejde o socialismus, ale o stát*, VENKOV 14.5.1938, roč. 33, č. 113, s. 1.
[436] Viz. NA, f. PMV, k. 966, složky Večer k roku 1938.
[437] *Ministerstvo ostřelované rudými šípy*, VEČER 18.5.1938, č. 116, s. 1.
[438] *Právě to, co je solí v očích naší levice, je trumfem v rukou čs. diplomata*, VEČER 18.5.1938, č. 116, s. 1.
[439] *Československá lidová strana volá: „Katholische Frauen und Männer!“*, VEČER 18.5.1938, č. 116, s. 1.

věci a Československé republiky. V čele tohoto vystupování šel Beran. V souvislosti s předchozím váháním Francie ohledně polemik s Beranovým novoročním článkem, jakou má agrární strana vlastně politiku, nyní se ve francouzském tisku s uspokojením referuje, že Beran stojí dle projevů razantně za Československou republikou.[440]

Na Berana se v té době objevují i jiné pohledy. Komunistická propaganda se na něj zaměřuje a v protikladu k předchozímu období, kdy to odnášeli Masaryk či Hodža, nyní byl za hlavního představitele české reakce označován Beran. O kampani proti Beranovi vypovídá publikace sepsaná komunistickým senátorem malorolníkem Mikulíčkem.[441] Vedle zkarikované podobizny Berana se na její obálce objevuje nadpis „Mluvíme lidu pravdu o tom, jak se stal Rudolf Beran z 20měřicového malorolníka velkostatkářem, velkoakcionářem a milionářem". Jedná se mimo jiné o parodizování Beranova hesla „mluvte lidu pravdu", které v té době používal. Dle publikace se dnes rolníci zneklidněně ptají, jestli jsou pravdivá obvinění, že se Beran schází tajně s německým vyslancem a že zve Henleina, toho agenta Hitlera, do vlády. Má prý proti přání lidu dojít k výměně spojenectví s Moskvou za Berlín, což prosazují agrárníci. Beran schůzku s německým vyslancem ve sněmovně nevyvracel, zjevně nemohl a má černé svědomí.

Dále se probírá kriticky Beranův článek, blamáž s prezidentskou volbou, kdy agrárníci prosazovali fašistického profesora Němce a nezbytně jsou agrárníci líčeni v černých barvách i ve sféře sociální. Tvrdí se, že prostému venkovskému lidu se agrární vůdci odcizili. „*Pánům byl a je vždy zájem jejich měšce zákonem nejvyšším*". Za nejhorší jsou označováni ti, kteří dříve byli chudí a poté zbohatli. „*Beranové, Stoupalové a mnozí druzí už dávno nejsou rolníky, jsou velkostatkáři, cukrobarony, bankéři, velkoobchodníky obilím, půdou, cukrem a hledí si svých zájmů*." Kromě jiného je v publikaci rozebírána Beranova majetková situace, kdy se poukazuje na to, že se nabytí majetku určitě nedopustil úplně čistými cestami.[442]

Na předchozích stránkách jsme si představili stranické spory, jak krystalizovaly v souvislosti s konáním obecních voleb. Jejich pořádání mělo také zahraničně politické souvislosti. Po vyostření sistuace v Evropě se Německo naklánělo k možnosti mocensky proti Československu vystoupit. Vyskytly se fámy, že za tímto účelem přesouvá část svých vojenských sil k československým hranicím. Naše republika, aby v pohraničí zajistila bezpečí a zároveň i klidný průběh voleb, částečně mobilizovala. Německo zůstalo zticha a celá

[440] NA, f. Nár. S, k. 65, sl. R. Beran, poř. č. 1/67, tisk zahraniční, Francie 1936-1938, energická deklarace agrárního předsedy.
[441] VÍZĚZSLAV MIKULÍČEK, Mluvíme lidu pravdu o tom, jak se stal Rudolf Beran z 20měřicového malorolníka velkostatkářem, velkoakcionářem a milionářem, nákladem vlastním, Praha 1938, s. 3-13.
[442] Beranově majetkové situaci za první republiky se více věnuje ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 149-158.

volební akce poté proběhla v klidu a za velké slávy z jejího úspěšného pořádání. Jak tehdejší obecní volby dopadly? To je těžké přesně určit, výsledky jsou kusé. Večer už den před volbami oznamoval první agrární vítězství. V obcích, kde byla podáná jedna kandidátka, ať už jednostranická nebo utvořená po dohodě stran, prý agrárníci mandátově vzrostli.

Výsledky voleb ukázaly, že v pohraničí vyhrávala drtivě, snad takřka s 90 % německých hlasů SdP. V československém táboře bylo vidět, že oproti parlamentním volbám roku 1935 posilují koaliční strany, zvláště agrárníci, národní socialisté a také lidovci. Sociální demokraté zůstávali na svém, ztráceli živnostníci a do vlády na jaře přijaté Národní sjednocení. Luďáci na Slovensku stagnovali, politické extrémy spíše ztrácely, komunisté drželi pozice, ve městech sílili a na vesnicích ztráceli, fašisté a Národní liga byli takřka rozdrceni. V Praze vyhrála jednoznačně levice, tři hlavní levicové strany obsadily první tři místa. Mezi Čechy levice své pozice vylepšila, síly mezi stranami občanskými a socialistickými byly nyní srovnané. Každá strana v jarních obecních volbách ve svých novinách referovala o svém vítězství, uváděla především výsledky z obcí, kde byla úspěšná. Agrárníci tvrdili, že počet jejich příznivců na venkově narostl nejméně o 15 %, a že měli také často podíl na neutrálních nepolitických kandidátkách.[443] Agrární strana ve volbách nepochybně zaznamenala určité vítězství, i když asi ne takové, jak sama tvrdí. Nepopiratelný je její nárůst ve městech, v Praze i jinde, snad tam nahrazuje částečně pozice rozvráceného Národního sjednocení. Později vidíme, že Večer agrárníky 25. května propaguje do dalších volebních fází po proběhnuvší první volební neděli. Tvrdí, že je třeba se snažit, aby byli agrárníci nejsilnější stranou ve státě a aby porazila Henleina.[444]

Poté, co se první neděli konaly volby v Praze a v některých větších obcích, konají se následující týden i v mnoha obcích menších. Venkov, který chce dokázat svůj úspěch na venkově, se jednotlivé výsledky snaží sečíst. 1. června tvrdí, že výsledky z došlých 840 československých obcí z celkových 921, kde se volby konaly, jsou následující: agrárníci tam mají 85 331 hlasů (zaznamenávají přírůstek 14 196 hlasů oproti roku 1935), sociální demokraté 65 449 hlasů (přírůstek 866), komunisté 45 936 (úbytek 1415 hlasů), národní socialisté 51 861 (přírůstek 11 508), lidovci 28 575 (přírůstek 1687), živnostníci 25 688 (přírůstek 1108), Národní sjednocení 16 887 (úbytek 2784), kandidátky neutrální 12 438, fašisté 1038 (úbytek 1510) a luďáci 10 310 (úbytek 1500). K výsledkům se oslavně dodává,

[443] VENKOV 23.5.1938, roč. 33, č. 121, s. 1.
[444] *Musíme a budeme mít silnější čs. stranu počtem než je strana Henleina*, VEČER 25.5.1948, č. 122, s. 2.

že agrárníci zaznamenali snad dvacetiprocentní přírůstek v hlasech, nejvíce na Podkarpatské Rusi, i bez ní mají ale aspoň čtrnáctiprocentní přírůstek, největší ze všech.[445]

Stranická agitace a předvolební schůze ovládají pole i mezi jednotlivými volebními nedělemi. 5. června 1938 promlouvá Beran v Táboře před zhruba 1800-2000 osobami. Tvrdí, že dosud se ve světě Hitlerovi ustupovalo, prvně se mu zaodporovalo až nyní s československou květnovou mobilizací. Za tímto postupem prý stojí celá koalice, všichni z ní se tím mohou chlubit. Beran připomíná, jakou mají agrárníci zásluhu na dosavadním budování armády. Je to zásluha jejich ministrů.[446] Na jiné tehdejší schůzi agrárníků, konané 6. června ve Znojmě, promlouval Stoupal a agrární poslanec Musil. Oba šířili pozitivní náladu ohledně budoucího zahraničně politického vývoje. Tvrdili, že za zájmy naší republiky stojí Anglie a Francie a že nás určitě podrží. Kromě toho se také zmiňovalo, že je třeba se po dobrém domluvit s Henleinem. Tehdy, kdy se připravoval Národnostní status a probíhala různá jednání, se už tímto požadavkem agrárníci od ostatních československých politických stran nijak nelišili.[447]

Na Slovensku se 6. června pořádal v Bratislavě rolnický den. K němu byl organizován průvod, kterého se zúčastnilo místy až 24 000 lidí. Na následném setkání na Hviezdoslavově náměstí poté mělo být shromážděno až 35 000 lidí. Na shromáždění promlouval Hodža, akce se odvíjela celkem v klidu, objevily se jen některé menší potyčky s luďáky.[448] Blížilo se poslední kolo obecních voleb a například Lidový deník 9. června 1938 přinášel velký úvodník, jehož autorem byl Halík. Ten kritizoval, jak byly volby zpolitizovány a považoval to za nepěkné. „*V době, kdy naši vojáci stojí na hranicích...v době, kdy tisíce venkovských hochů a mužů stojí se zbraní v ruce hotovi za svobodu vlasti bojovat a umírat, nemá část čs. veřejnosti větší starosti, než troubit k útoku proti republikánské straně, proti Švehlovu dědictví*.“ Halík brojil proti lidové frontě a varoval před ní. Promlouval o tom, jak naši lidé, tedy agrárníci, jdou proti ní ostře a z přesvědčení. Své před posledním volebním kolem říkaly i další strany, vzájemné boje jednotlivých hnutí zůstávaly stále ostré.

Po skončení poslední fáze voleb se snažil Venkov shrnout předchozí výsledky. Tvrdil, že agrárníci zaznamenali přírustek 15 % a v tomto ohledu jsou první v republice. 1684 československých míst (z toho 58 měst), kde se volby poslední neděli konaly, mělo dle Venkova následující výsledky. Agrárníci tam získali 196 247 hlasů (oproti roku 1935 získali

[445] VENKOV 1.6.1938, roč 33, č. 128, s. 1.
[446] NA, f. PMV, sign. 225-1161-5, čís. 39602, konference důvěrníků a členů republikánské strany v Táboře.
[447] NA, f. PMV, sign. 225-1161-5, číslo jednací 3612/přes., schůze Republikánské strany ze dne 6.6.1938 ve Znojmě.
[448] NA, f. PMV, sign. 225-1161-5, Republikánska strana zemědělského a maloroľníckeho ľudu v Bratislave - poriadanie roľníckeho dňa.

24 865 hlasů), živnostníci 57 712 hlasů (ztratili 2411 hlasů), Národní sjednocení 37 022 (ztratilo 4960), lidovci 69 532 (získali 3813), národní socialisté 121 504 (získali 21 067), sociální demokraté 158 729 (získali 1043), fašisté 4321 (ztratili 10 678), komunisté 106 262 (ztratili 3350), Hlinka 23 638 (ztratil 288) a neutrální kandidátky měly 8597 hlasů.[449] Uvedené výsledky samozřejmě nesečetly všechny obce, jen část, proto se s nimi nedá s jistotou operovat. Přinejmenším ale můžeme zaznamenat, jak v nich agrární noviny seřadily jednotlivé strany. Na první místo daly demokratické občanské strany, z toho nejvíce dozadu lidovce, poté uvedly obojí socialisty, poté fašisty, za nimi komunisty a nakonec ještě doplňkově luďáky a neutrální kandidátky. O politické orientaci tehdejší agrární strany toto řazení svědčí více než by se zdálo.

Celkově volby ukázaly, že agrárníci za sebou mají hlasy více než pětiny Čechů a zhruba čtvrtinu hlasů slovenských. Mezi Čechy byli nejsilnější, i když zůstávali asi těsně následováni sociálními demokraty i národními socialisty, na Slovensku byli nejsilnější po luďácích, nejsilnější ze stran koaličních. Pozice měli slušné, stále drželi v republice druhé místo za Henleinem. Toto velké volební klání se stalo posledním, kterého se kdy agrární strana zúčastnila. Své celkem dobré výsledky už proto nikdy neměla možnost potvrdit a obhájit. I když prokázala své prvenství a sílu, můžeme pozorovat, že stále představovala jen jednu z více politických skupin. Záleželo na tom, jestli s ní bude dále ochotna část ostatních stran společně postupovat. Je pravda, že jestli agrárníci měli skutečně nějaké obavy z lidové fronty a ze společného postupu levice spolu s lidovci, tak byly tyto obavy většinou liché. Na nejvyšší vládní úrovni i nadále přetrvával model koalice všech demokratických stran, kdy v opozici zůstávaly všechny strany extrémní.

V jednotlivých obecních zastupitelstvech pak agrárníci nepatřili ke stranám přehlíženým, ke stranám, se kterými by se nikdo nebavil. Navzdory situaci, kdy se agrárníci a jejich nejužší spojenci oháněli lidovou frontou a kdy levice mluvila o reakčním prosincovém bloku, žila taková uskupení jen v dobové rétorice. Ve volbách přitom můžeme snad překvapivě pozorovat celkem časté sdružování čtyř hlavních demokratických nesocialistických československých stran - agrárníků, lidovců, živnostníků a sjednocených. Ty kandidovaly na různých místech ve společném bloku, rozhodně se sdružovaly častěji než strany levice. Společný postup lidovců, socialistů a komunistů ve volbách nenacházíme vůbec. Výjimečně, ale přece jen, se přitom objevují společné kandidatury národních socialistů s pravicí, spojení, které se zrealizuje v pozdější Straně národní jednoty za druhé republiky.

[449] *Republikáni nebo Henlein?*, VENKOV 15.6.1938, roč. 33, č. 139, s 1.

Sdružování stran v menších městech určitě něco vypovídá o orientaci místních organizací jednotlivých hnutí, o tom, ke komu měly nejblíž. Předchozí závěry nám indikují, že agrárníci tak špatný poměr vůči mnohým, třeba lidovcům i dalším, zase neměli. Rozhodně ne na úrovni místní. Jinak a mnohem důrazněji tu přitom bylo postupováno vůči SdP i československým extrémním stranám, které byly plánovitě izolovány.

14. června 1938 se ve Venkovu objevuje Halíkův úvodník „Republikánská idea agrární-idea nejsilnější“. Rozebírají se tam volební úspěchy strany.[450] Kahánek přichází s článkem „Koalice vyšla z voleb vítězně“, kde mimo jiné tvrdí, že se ukáže, co teď SdP v praxi dokáže na radnicích, které mnohde ovládla. Tvrdí se, že agrárníci zvětšili odstup od sociální demokracie na 300 000 hlasů. Polemizuje se s psaním sociálně demokratických listů, které mluví o svém velkém vítězství. Ukazuje se také, že ztráty komunistů u Němců a u dalších nečeských národů z nich učiní mnohem menší stranu, než jsou dnes. Objevuje se přání, aby teď nastalo uklidnění.[451] V tisku lidovců se po volbách vyjadřuje zadostiučinění nad strátou československých živnostníků a nacionalistů. Tvrdí se, že těchto výsledků dosáhli díky přisluhování agrární pravici. Po volbách se objevují některé spory s obsazováním funkcí starostů. V jednom z nich brnká Večer na nacionalistickou notu. Kritizuje sociální demokraty a komunisty, že v národnostně smíšeném Duchcově podpořili na starostu německého sociálního demokrata a ne československého národního socialistu.[452] To je prý zrada národního postoje. Dlužno dodat, že v Duchcově získali Němci na radnici 18 mandátů (SdP 16), měli polovinu, Češi 15 a komunisté 3. Za této konstelace byla asi volba německého sociálního demokrata nejlogičtější, Večeru to ale nezabránilo v jeho protilevicovém běšnění.

V závěrečné poznámce k obecním volbám je třeba zmínit Podkarpatskou Rus. Místní obyvatelé dostali poslední možnost, aby se k poměrům v Československu vyjádřili, když později už tato země k republice nikdy nepatřila. Československá věc tu dopadla nadmíru dobře. Projevilo se to především podporou agrární strany, která zde volby vyhrála a s přehledem předstihovala tradičně silné komunisty. Agrárníci předtím v této zemi dlouhodobě vyvíjeli činnost, která měla k jejich volebnímu úspěchu vést. Během posledních let bylo vidět, že rostou a stávají se zde nejsilnějšími. Tento dojem přinesl například pořádaný manifestační sjezd republikánského dorostu z přelomu května a června 1936, v jehož průvodu se objevilo asi 6000 lidí. Na akci se vzpomínalo na Švehlu, se kterým bylo před obyčejnými rolníky z východu republiky nakládáno jako s ikonou, na shromáždění mluvili Beran a

[450] VENKOV 14.6.1938, roč. 33, č. 138, s. 1.
[451] VENKOV 14.6.1938, roč. 33, č. 138, s. 3.
[452] *Národ trne nad rudou zradou v Duchcově*, VEČER 18.6.1938, č. 142, s. 1-2.

Machník. Průběh sjezdu byl jinak tradiční, měl stejnou podobu jako kdyby se konal jinde v republice. Došlo k zaslání pozdravných telegramů Masarykovi, Benešovi a Hodžovi a v průvodu vystoupili kromě jiného cyklisté a jezdci Selské jízdy. Ti se v agrárních průvodech objevovali často.[453]

Před zánikem republiky byla pro Podkarpatskou Rus žádána různými hlasy již nějakou dobu větší autonomie. Republikánská strana na ně reagovala a po jednáních s autonomisty v červnu vznesla vlastní návrh na autonomní postavení této země. Agrární návrh byl dlouhý 15 stránek. Podkarpatská Rus podle něj měla mít vlastní sněm s určitými pravomocemi, měl v ní vládnout guvernér jmenovaný prezidentem, tento guvernér měl být odvolatelný místním sněmem a v československé vládě měl zasedat ministr, který by Podkarpatskou Rus zastupoval. Státní občanství Československé republiky zůstávalo dle agrárního návrhu jednotné a přetrvávaly i mnohé další aspekty, které tuto zemi se zbytkem republiky sjednocovaly.[454] Agrárníci se řadili k těm, kteří chtěli zájmy nejvýchodnější bašty naší republiky spravedlivě hájit. Sami se nepochybně považovali za ty, kteří by ji zastupovali.

Vraťme se nyní zase na chvíli k líčení každodenního psaní Venkova a připomeňme si, jak vypadal po volbách. Můžeme pozorovat, že politická situace se přece jen zklidnila, hádkám s ostatními už se tolik nevěnoval. 22. června se na jeho stránkách objevuje článek Jindřicha Žilky nazvaný „Zákon půdy“. Je následován řadou dalších příspěvků, kde Žilka tento zákon vysvětluje a definuje v něm některé agrární ideje. První článek vysvětluje zákon půdy jako Švehlovo dílo, půda je prý zdrojem života a rozdělení vlastnictví půdy rozhoduje, jestli v té které zemi vládne demokracie nebo aristokracie. Z půdy se získává chleba, což je základem fungování společnosti. Zákon půdy je označován jako mravní, nestaví se proti náboženství, spíše ho doplňuje, alternuje.[455] 23. června se ve Venkovu objevuje druhá část Žilkova líčení zákona půdy a podrobněji se vysvětluje, že tento zákon je ve shodě s mravností. V dalším článku se uvádí, že půda není rozmnožitelná a hospodaření na ní proto vede ke střízlivosti, rolníci nebývají radikální, nepodléhají extrémům. Jsou nuceni poctivě pracovat a zemědělství se stává základem demokracie.[456]

V následujícím příspěvku série Žilka vysvětluje, že zemědělství je určující, ale ohled se musí brát i na ostatní složky a sféry společnosti.[457] Poté se mluví také o stávajícím společenském řádu. Socialisté ho chtějí odstranit a nahradit úplně novým. Agrárníci proti

[453] NA, f. PMV, sign. 225-1281-13, číslo 2605 pres ai 1936.
[454] NA, f. PMV, sign. 225-1158-13, Návrh zákona o autonomii Podkarpatské Rusi.
[455] Jindřich Žilka, *Zákon půdy I*, VENKOV 22.6.1938, roč. 33, č. 145, s. 1.
[456] Jindřich Žilka, *Zákon půdy III*, VENKOV 24.6.1938, roč. 33, č. 147, s. 1.
[457] J. Žilka, *Zákon půdy, naše snahy a cíle*, VENKOV 9.7.1938, roč. 33, č. 159, s. 1.

tomu usilují o zachování toho dobrého, co v něm je a změnit chtějí jen to špatné. Drží se zásady soukromého vlastnictví. Tvrdí se, že agrární strana není stranou kapitalistickou. Deklaruje se postoj, že stojí za soukromým vlastnictvím, které je výše než kapitalismus, na rozdíl od něj je tu odnepaměti. Vždy se v dějinách objevovaly (socialistické) pokusy o jeho odstranění. Byly ale neúspěšné, soukromé vlastnictví je přirozenou věcí.[458] Žilka hájí soukromé vlastnictví i v navazujících článcích, kde doplňuje, co chtěl celkově říci.

Když se na tehdejší agrární noviny podíváme, padne nám do oka v zostřující se mezinárodní situaci čím dál zřetelněji deklarovaná orientace na Anglii. Spojenectví s Polskem, po kterém agrárníci volali dříve, už tak propagováno není, výjimku ovšem tvoří redaktor Kahánek, který o něm píše stále. Připomeňme, že Anglie s Československem přímou spojeneckou vazbu neměla. Benešova diplomacie se opírala o Francii, se kterou měla Anglie ujednání o společném postupu. Tímto způsobem nám mohla v hrozícím konfliktu po útoku Německa přijít na pomoc, kdyby tak učinila Francie. Anglie nějaký čas balancovala a byla na vážkách, jestli se přiklonit k Němcům nebo k francouzsko-sovětskému paktu, nakonec se přiblížila těm druhým. Stanovisko československé agrární strany této zemi muselo být nepochybně blízké, zastávala středovější pozici než československá levice. Bližší než Beneš se anglickým představitelům mohl zdát Beran, ale i Hodža.[459]

Jedním ze zdrojů, podle kterých můžeme vidět, jak se českoslovenští agrárníci prezentovali navenek, byl rozhovor, který Beran poskytl bulharským novinám. Líčil v něm agrární politiku. Tvrdil, že agrárníci hospodářsky obhajují svůj stav, ale hlavně myslí na celý stát. Nechtějí škodit průmyslu a ve vládě spolupracují se socialisty. Snaží se dosahovat s ostatními kompromisu, který je nutný pro demokracii. Ke spojenectví Československa se Sovětským svazem se Beran vyjadřuje tak, že agrárníci nejsou proti, ale vůči této zemi mají i své námitky. S Henleinem agrárníky nespojují nějaké zvláštní vazby. Jak se bude jeho hnutí v praxi chovat, tak vůči němu budou postupovat. Beran tvrdí, že český rolník je demokrat a ne fašista.[460] Z předchozího neusuzujme, že Beran komunikoval se zahraničním tiskem často. V jedné své poznámce se například vyjadřuje, že na mnohé žádosti o rozhovor, třeba z Itálie, nemůže z vnitropolitických důvodů kývnout.[461]

V zostřující se situaci se Československo pod hrozbou války s Německem dále pilně věnovalo obraně státu. Machníkovo ministerstvo připravovalo a prosazovalo některé další

[458] Jindřich Žilka, *Zákon půdy, naše snahy a cíle*, VENKOV 14.7.1938, roč. 33, č. 163, s. 1.
[459] NA, f. Nár. S, k. 65, sl. R. Beran, poř. č. 1/67, tisk zahraniční, Anglie - Politika českých agrárníků.
[460] NA, f. Nár. S, k. 65, sl. R. Beran, poř. č. 1/67, tisk zahraniční, Bulharsko.
[461] NA, f. Nár. S, k. 65, sl. R. Beran, poř. č. 1/67, tisk zahraniční, Itálie 1938.

zákony, které ji měly zlepšit.[462] Jedním z nich byl návrh zákona o délce prezenční vojenské služby, která se měla prodloužit ze dvou na tři léta, absolventi vyšších středních škol pak měli sloužit dvě léta. Návrh se řeší mezi ministerstvy a v koalici, z jednotlivých spisů vidíme, že jeho koncepce je celkem přijímána.[463] Rozhodně nelze usuzovat, že Československo by se přípravě na válku nevěnovalo. Problém zpočíval v tom, že s Německem se nemohlo měřit a muselo se spoléhat na pomoc spojenců. Jak šel čas, zostřovaly se postupně konflikty s domácími Němci. Ti si stěžovali na své postavení. Venkov 6. srpna obhajoval činnost ministerstva vnitra a tvrdil, že vůči Němcům se postupuje adekvátně, nejsou perzekuováni. Jedná se s nimi v duchu Masarykovy demokracie a nemají si na co stěžovat.[464]

Během zostřování mezinárodní situace, ke kterému v létě 1938 dochází, nastává v československém tisku viditelné umírnění stranického boje. Jeho stopy nacházíme jen občas, v radikálněji orientovaných listech. Například Večer stále pokračuje v zesměšňování levice. Píše proti stranám údajné lidové fronty. 8. srpna třeba připomíná, jak jsou lidé z levice nečestní, že neustále obviňují své nečleny z národní zrady. V tomto duchu teď měli vystoupit i proti operní pěvkyni Novotné.[465] V jiném článku se píše o cestě jednoho člena výkonného výboru anglických labouristů a socialistické internacionály do Berlína. V rámci své mise chtěl jednat s Němci, za což naše levice neustále kritizuje pravicové představitele. Večer s nadsázkou poznamenává: *„to asi naši internacionalisté s „třetími“ internacionalisty a spojenou lidovou frontou koukají!“*[466]

Z druhé strany ve své radikálnosti stále neměl rovného tisk komunistický. Rudé právo jako jiní čím dál více líčí hitlerovskou hrozbu republice a agrárníkům věnuje čím dál méně místa, ale například 18. srpna přináší článek „Podkop „Venkova“ proti jednotě“. Reaguje se na Halíka, který ve Venkově stále žádá, aby se neutočilo na agrární stranu. Je dle rétoriky národních socialistů připomínáno, že agrárníci nesou vinu na povolení SdP. Komunisté pak rozvíjí svoji starší tezi o hodném agrárním lidu a jeho zlých vůdcích: *„nikdo nepochybuje o tom, že agrární strana, jako strana rolnická a česká, patří do fronty pevné obrany republiky, nikdo nepochybuje o tom, že zdrcující většina příslušníků agrární strany je rozhodně odhodlána do posledního dechu proti zahraničním útočníkům i proti vnitřní henleinovské iredentě hájit svrchovanost a celistvost republiky a že by vyhnala každého vůdce, který by chtěl nyní dělat něco jiného. Jestliže však vznikly pochybnosti o jistých kruzích ve vedení*

[462] Nějaké spisy ministerstva národní obrany pro rok 1938 i v AKPR, sign. T 263/22, k. 88.
[463] Návrh zákona a další spisy k tomu TAMTÉŽ.
[464] *Tápání*, VENKOV 6.8.1938, roč. 33, č. 183, s. 1.
[465] *Bezectní zbavují cti spravedlivé*, VEČER 8.8.1938, č. 184, s. 1.
[466] *Člen socialistické internacionály na politické misi v Berlíně*, VEČER 8.8.1938, č. 184, s. 1.

agrární strany, mělo to své důvody. Nemusíme je uvádět. Jestliže někdo chce tyto pochybnosti vyvrátit, nemůže to učinit sebe silnějšími slovy a hrozbami, nýbrž tím, že v praktické denní politice bude udržovat ***pevnou solidaritu*** *proti Henleinovi a zahraničním útočníkům. Ve „Venkově" žel dosud nic takového nevidíme. Jsou i nadále uveřejňovány články dra Kahánka, které budí takové rozhořčení i v kruzích agrární strany, že v zápětí musí býti dessavouovány články s opačnou tendencí (článek prof. Drachovského). Sám šéfredaktor Halík uveřejnil tak záhadný článek s náznaky a útoky proti „představitelům humanitní demokracie".*"[467]

Vývoj situace v Evropě, který na konci září 1938 vyústil v Mnichovskou dohodu, jež se nám stala osudnou, se předtím vyznačoval snahou Anglie a Francie domluvit se nějak s Německem. Ačkoliv Československo považovalo otázku sudetských Němců za svoji interní věc, interní už dlouho nebyla. Hitler jí využíval a poukazoval na to, jak jsou u nás Němci údajně utlačováni. Henlein se stával vhodným nástrojem, který sloužil Německu a jeho zájmům. Sice zastřeně, ale přesto usilovala Třetí říše o získání československého pohraničí. Přispět k urovnání zahraničně politické situace skrze vyřešení sudetoněmecké otázky se pokusila Anglie. Do Československa přijel na misi lord Walter Runciman, pobýval tu během srpna a září 1938 a jednal se zástupci československými i sudetoněmeckými. Runcimanova mise měla přispět k vyřešení problému s našimi Němci. Pro československé představitele mohlo být překvapením, že Runciman jim nenadržoval a udržoval si celkově odstup. Jednalo se o jeden z projevů nálady západu, který se za nás proti Německu příliš postavit nechtěl. V agrárním tisku byl Runciman líčen kladně podobně jako všechno co přicházelo z Anglie, pozitivní hodnocení Runcimanovy činnosti ale obecně převládalo i v tisku ostatních koaličních stran. O dobových náladách na konci srpna vypovídá Bechyňův záznam ze společné schůze poslanců a senátorů sociální demokracie. Můžeme si udělat představu, jak se jejich dobové pohledy lišily od těch agrárních.

Bechyně píše o tom, že nyní musíme projít zkouškou nervů, jsme na pokraji války. Připomíná se, že nějaký Francouz podal uličnický návrh, aby v německém pohraničí proběhl plebiscit o připojení k Německu, což by dozajista k tomuto připojení vedlo. To prý francouzská vláda správně odmítla. Panuje přesvědčení, že v uplynulých dnech se naše situace zlepšila. „*Dnes již není pochybností o tom, jak by se v případě útoku zachovali naši spojenci*." Přišli by nám na pomoc, Anglie, Francie i Sovětský svaz. Malá dohoda nám měla pomoci proti Maďarsku a Itálie se prý proti nám nepostaví.[468] Pozorujeme opravdu idealistické posuzování situace. Bechyně si k záznamu později připsal, že byl jako jiní pod

[467] *Podkop „Venkova" proti jednotě*, RUDÉ PRÁVO 18.8.1938, roč. 19, č. 193, s. 1.
[468] ANM, f. R. Bechyně, k. 5, inv. č. 324.

vlivem Beneše, který všude šířil přehnaně optimistickou náladu a pohled na situaci. Agrárníci tehdy věřili v dobré vyústění situace jako jiní. Veřejně se občas oháněli tím, že není dobré věc posuzovat idealisticky, ale zároveň se zase nechtěli nechat ovládnout špatnou náladou a srážet naši morálku v hrozícím střetnutí.

Se vstupem do září 1938 se dusná atmosféra, trvající už nějaký ten den, nerozptylovala. Jednání mezi československými představiteli a SdP byla v plném proudu a po československé straně požadovali henleinovci stále více.[469] Tajná zpráva německého vyslanectví v Československu do Berlína z 3. září 1938 uváděla, že požadavky SdP se setkávají s odporem. Zpráva ladí s komunistickým výkladem věci. Agrárníci se prý snaží, aby Berlín SdP mírnil, s tím ale nepochodili. Premiér Hodža pak měl sdělovat, že za podpory stran agrární, živnostenské, národně demokratické a se snahou získat národní socialisty, bude žádat jasně přijetí karlovarských požadavků z dubna 1938.[470] Ve skutečnosti se vše v zákulisí nepochybně odehrává jinak.

Obecně platí, že SdP probíhající jednání pod různými záminkami přerušuje a některé návrhy, které československá strana schvaluje, odmítá a žádá ještě více. 12. září večer mluví Hitler v Norimberku a jeho projev se stává signálem k povstání v československém pohraničí, které vede SdP. To je moment, kdy dochází k boji. Československá strana reaguje a násilím vystupuje proti povstalcům. Obnovuje v zemi pořádek. Na obou stranách se objevují oběti a v některých okresech je vládou vyhlášeno stanné právo. Henlein a mnoho dalších ze strany rebelů prchá do Německa. 15. září, po těchto událostech, kdy je znemožněna dohody naší republiky s SdP, odlétá do Německa na jednání s Hitlerem přímo britský premiér Chamberlain a v následujících dnech spolu otázku Československa vzájemně probírají.

Komunistická literatura situaci s Henleinovým pučem v pohraničí hodnotí tradičně tak, že i tehdy ministerstvo vnitra vedené agrárníkem Černým proti SdP nepostupovalo dosti ostře.[471] Činnost ministerstva vnitra ale nebyla kritizována jenom komunisty, vidíme, že i v dobách nejtěžších přetrvávaly mezi jednotlivými skupinami národa stranické animozity a že agrární vedení nebylo mnohými hodnoceno dobře. Například soukromý přípis prezidentu Benešovi ze 17. září mluvil o předchozích událostech v pohraničí. Bylo vyjadřováno roztrpčení, že před zásahem vojska i za jeho přítomnosti „*byl zbytečně zvýšen počet obětí*." Nevystupovalo se proti Němcům včas. Zprávy o tom uváděny nejsou, ale to nepomáhá, o špatném postupu našich bezpečtnostních orgánů se ví. „*Toto roztrpčení se nemění ráznym*

[469] Tamtéž.
[470] MNICHOV V DOKUMENTECH II, s. 201-202.
[471] PELČÁKOVÁ, Agrární strana, s. 86-87.

postupem posledních dnů, protože veřejnost nemá dosti důvěry k rukám, jimž je výkon moci svěřen: Svým postupem ztratilo ministerstvo vnitra a především ministr vnitra poslední zbytek důvěry veřejnosti." Ve zprávě se tvrdí, že volání po odstoupení ministra není stranické, to by bylo neodpustitelné, ale musí prostě odejít. Hrozí, že nedůvěra k němu se rozšíří na celou vládu a nebylo by dobré, kdyby se do příštích událostí šlo s *„rozlomem mezi vládou a občanstvem*."

Navrhuje se, ať se ministrem ustanoví nějaký neutrální generál, předešlo by se stranickým sporům. Socialistický původ této zprávy je vidět v poznámce k potlačování zmínek o pomoci sovětského Ruska cenzurou. To je v přípise hodnoceno kriticky. Sice to představuje naši rezervu proti německé propagandě, že jsme bolševickým státem, ale není dobré o pomoci Rusů vůbec nemluvit.[472] V tehdejším dění nakonec dochází ke konečnému postižení henleinovců. Vláda je ve své schůzi ze 16. září 1938 zakázala. Je pochopitelné, že iredentu nemohl nikdo tolerovat, ať už se jednalo o agrárníky či socialisty. Venkov o událostech informoval a psal o nich podobně jako ostatní koaliční tisk. 17. září Kahánek v úvodníku píše proti Mussolinimu a proti možnému konání plebiscitu v našem pohraničí. České slovo se ve srovnání s Venkovem věnuje rozpuštění SdP o něco více a připomíná také, že proti její iredentě se postavili slovenští luďáci. Naskýtá se možnost, že by mohli vstoupit do vlády.

V neděli 18. září 1938 došlo k jednomu z veřejných vystoupení premiéra Hodži, přednesl rozhlasový projev k občanstvu. V rozhlase, který se tou dobou stal už celkem rozšířeným, promluvil po poledni a podle českého záznamu jeho slovenské řeči říkal: *„vážení posluchači a posluchačky, cítíte všichni, že prožíváme v těchto dnech nejdramatičtější údobí svých novodobých dějin. Stali jsme se středem krise, jež zachvívá celou Evropou. Mír je znovu ohrožen. Nebezpečněji, než kdykoliv v nedávné minulosti. Konali jsme a konáme...vše, abychom jej zachránili...Ve srovnání s ostatními účastníky dnešního velkého zápasu nám jde o víc, jde nám o důstojnou budoucnost celistvé republiky*." Hodža připomínal, že naše dosavadní dějiny se neustále točily kolem nevyřešeného vztahu k národu německému. V projevu tvrdil, že náš poměr musí být upraven co nejprospěšněji pro oba, pro náš stát i pro Němce. Mluvil o dosavadních jednáních s německou menšinou a tvrdil, že se zdálo, že v národnostních jednáních byla nalezena shoda. Sudetští Němci ji ale zavrhli a šli místo toho do vzpoury, což nebylo dobré.

[472] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 47, sign. R 126/1, nezjištěný opis dopisu EB.

Hodža se ohrazuje proti některým výtkám ze zahraničí, že proti vzpouře byl veden moc ostrý postup, výtkám které představují úplný protiklad kritiky Černého československou levicí. Hodža tvrdí: „*konali jsme prostě samozřejmou povinnost spořádaného státu*." Vláda podle něj jednak hájí stát, ale také si přeje prospěšnou dohodu s Němci. V obojím je trpělivá. „*Nejednou a nejeden z naší veřejnosti už ztrácel trpělivost a obviňoval státní orgány ze slabosti...Svou politikou, jež na vhodném místě používá shovívavosti a na vhodném místě je neústupná, docílili jsme uznání všech přátel a také objektivních pozorovatelů*." Mluví o tom, že pracujeme pro mír a prohlašuje za československé ústavní činitele, že navzdory vzpouře je československá strana ochotna vytrvat při předchozí dohodě, která s SdP byla ujednávána a odpovědět na požadavky Němců vznesené před vzpourou. Vláda se prý nebude na Němcích za vzpouru mstít, ale zákon se musí dodržet, muselo se proti nim vystoupit. V projevu také zaznívá, že se neustále vytváří dojem, že jen Češi stojí za tímto státem. Hodža ale tvrdí, že tento stát provádí celkem rozumnou národnostní politiku, jeho národy v něm mohou být spokojeny. Nakonec posluchačům děkuje za jejich klid v situaci a apeluje, aby při něm vytrvali. Říká, že jsme nepochybně jednotni a silni.[473]

Čas šel dále a situace postupně gradovala. Západní velmoci s Německem stále jednaly, Sovětský svaz se držel stranou. Situace se pro Československo obracela k horšímu a Francie s Anglií brzy vznesly požadavek na odstoupení československého území s více než 50 % německého obyvatelstva Německu. 20. září zasedala československá vláda a jednala o návrzích západních velmocí. Dle zpráv diplomata Henckeho do Berlína měla být jednání dramatická, nakonec se ale vláda po opuštění spojenci ultimátu západních mocností ohledně odstoupení území podřídila.[474] Vše se dělo v zákulisí, někteří s podřízením nesouhlasili, dle pozdější výpovědi Beneše hlavně Národní sjednocení[475], ale většina včetně agrárníků podřízení ultimátu přijala. České slovo 21. září informuje, že se šíří nesprávná šeptaná propaganda, že snad vláda přijala návrhy, kde by kapitulovala na hranice.[476] Pro veřejnost musela být kapitulace nezkousnutelným šokem, měla na ni být připravována postupně. Tisk kromě toho obecně reagoval na návrhy západních mocností a vyjadřoval nad nimi zklamání.

Ve Venkově se 21. září 1938 objevuje Halíkův článek „Zrazeni". Cenzura se zdráhala ho povolit. Halík v článku líčil situaci po britsko-francouzském návrhu odstoupení území. Připomínal, že pro národ je důležitá čest. Ten náš se prý za svou minulost nemusí stydět.

[473] ANM, f. M. Hodža, k. 11, inv. č. 495.
[474] MNICHOV V DOKUMENTECH II, s. 212-213.
[475] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 217, sign. 38-2-1/2, pres. republiky vysl. Osuskému z 3.X, rukou psané také v ANM, f. E. Beneš, k. 14, inv. č. 217.
[476] ČESKÉ SLOVO 21.9.1938, roč. 30, č. 221, s. 1.

*„**Procházíme zkouškou, kdy se rozhoduje o bytí či nebytí národa, o jeho svobodě, i o jeho cti**. Byli jsme a budeme. Dobyli jsme svobody a svobody uhájíme. Vždy jsme věřili v prvé řadě sobě. Ale musili jsme věřit i v přátele a spojence. Musili jsme věřit smlouvám a závazkům. Kolik z nás dnes by rádo život položilo, kdyby nebylo pravdou a kdybychom nemusili napsat: **Byli jsme zrazeni, jsme opuštěni**. Silná slova nemohou vyjádřit bolest a lítost. Kolik z nás si v koutečku poplakalo a nestydělo se za slzy chlapů...Nejsou to slzy ustrašenců, zbabělců nebo slabochů, ale zrazených lidí, připravených o víru v počestnost světa, oloupených o víru v jakékoli **právo**. **Byli jsme zrazeni odtud, kam se připínala naše životní víra desítky let. Byli jsme opuštěni těmi, kdož slibovali a v něž tak ohromná část národa věřila, protože jsou národ slovanské rasy**. Všemi opuštěni, stojíme sami ve světě, donuceni přijmout ponížení.*“ Halík vyjadřuje diplomatickými slovy podporu podřízení se ultimátu. Tvrdí, že se nemůžeme zbytečně obětovat, to by k ničemu nevedlo. Čest nám to nevezme, budeme moci znovu budovat naši zem, v příhodnou dobu za ni bojovat a nezahyneme.[477]

V dříve hodně proanglickém agrárním tisku se nyní objevují i karikatury, které Anglii parodizují. Vyjadřuje se zklamání nad počínáním Polska, které hodlá ve chvíli naší slabosti žádat Těšínsko.[478] K Francii se tvrdí: „*toliko komunisté mluví o „zradě, které se dopustila francouzská vláda na Československu“. Stanovisko socialistů jest citelně umírněnější*.“ Připomíná se, že „*v Paříži ani jinde ve Francii nebyl učiněn žádný veřejný projev pro Československo.*“[479] Tak vypadaly reakce v prvním dějství tehdejšího vyvrcholení událostí. V zákulisí ohledně jednání k ultimátu probíhaly různé zprávy. Náš vyslanec ve Francii Osuský 21. září z Paříže informoval: „*nenechte se francouzsko-anglickými intervencemi strašit a zastrašit*.“ Tvrdil, že tyto země chtějí pro sebe získat čas a donutit nás k obětem z naší strany. Apeluje na československé představitele, že musíme být silní a neposlouchat, co říká Anglie a Francie. „*Zde je neslýchaný nátlak na tisk, lid se nedoví, co se děje*.“[480] Jak českoslovenští představitelé doma, tak i naši diplomaté se tehdy určitě horlivě snažili, aby nedošlo k vyústění pro Československo neblahé.

Průběh událostí nezůstává bez reakcí. Ty je možno pozorovat v československé veřejnosti, která začíná proti možné kapitulaci vystupovat a zároveň jsou slyšet i protestní pročeskoslovenské hlasy v zahraničí.[481] Vláda, která jedná 21. září o přijetí ultimáta znovu,

[477] Rudolf Halík, *Zrazeni*, VENKOV 21.9.1938, roč. 33, č. 222, s. 1, VEČER 21.9.1938, č. 224, s. 1, 3 a také jinde v agrárním tisku.
[478] *Polsko žádá Těšínsko?*, VEČER 21.9.1938, č. 224, s. 1.
[479] *Málo nadějné zprávy z Francie*, VEČER 21.9.1938, č. 224, s. 1-2.
[480] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 217, sign. 38-2-1/2, Osuského upozornění nedati se francouzsko-anglickými intervencemi zastrašit.
[481] VEČERNÍ ČESKÉ SLOVO 21.9.1938, roč. 20, č. 221, s. 1.

připomíná, že ho nemůže schválit sama, to musí učinit parlament a to třemi pětinami hlasů.[482] Československý tisk kritizuje chování západních demokracií dále a například večerní České slovo 22. září přináší úvodník „Vlastní spojenci nám diktovali jako poraženým!“ Masové vystoupení československého lidu proti možnosti podřízení se ultimátu mění situaci a dochází ke jmenování úřednické vlády generála Syrového, která má československou věc razantně hájit. Za vládou stojí a své lidi v ní mají samozřejmě i nadále tradiční koaliční strany včetně agrárníků.

22. září poslal Osuský tajnou šifrovanou zprávu Benešovi a můžeme z ní vyčíst, že v souvislosti s kritickou situací docházelo v zákulisí k různým dohadům a obviněním, která byla i do budoucna mnohá živá. Ve zprávě Osuský konkrétně informuje, že premiér Francie Daladier jiným francouzským politickým představitelům prohlásil, že „*Beneš sám žádal o ultimatum, aby se kryl*.“ Francouzští ministři ho žádali, aby to řekl veřejně. „*Daladier odpověděl, že by pak presidenta Beneše zabili*.“ Osuský prosil ve zprávě o zmocnění, aby mohl ihned prohlásit, že je to lež.[483] Je opravdu velmi pochybné, že by československá strana něco podobného žádala, ať už to měl činit Beneš nebo někdo jiný. Na Osuského zprávu přišla 23. září Benešova odpověď. Dává se v ní povolení označit věc za lež. Říká se také: „*to co nám se strany Francie a Anglie bylo předloženo, bylo od nás pokládáno za strašlivé, nemohli jsme věřit svým očím...oba vyslanci zde insistovali neuvěřitelným způsobem*“. Jedná se o výpověď, jaký tlak byl na Československo činěn. Jednání vyslanců se označuje za ničemné.[484]

Z předchozí komunikace můžeme vidět, že Beneš a Osuský, dále pak Hodža i další, československé věci určitě sloužili a víceméně táhli za jeden provaz. V následujícím vývoji narazíme na různé interpretace dění v tehdejší krizové situaci. Proto si tento poznatek zapamatujme. Připomeňme, že v komunistických publikacích se objevují dokumenty potvrzující tehdejší zradu některých československých činitelů. Počítá se v nich s tím, že ultimátum opravdu bylo žádáno. Měl to být nástroj pro to, aby se v Československu vysvětlilo, že se nepůjde do války. Na té prý reakce neměla zájem.[485] V době jednání o anglo-francouzském ultimátu se vyskytovaly i jiné spekulace. Ty byly spjaté s klasickými stranickými animozitami známými z dřívějších časů. Levice například vyjadřovala obavy, že tu byla snaha prosadit nebenešovštější vládu, o čemž později psal třeba Drtina.[486]

[482] KRÁL, Politické strany, s. 137, protokol o zasedání vlády v MNICHOV V DOKUMENTECH II, s. 215-224.
[483] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 217, sign. 38-2-1/2, Osuský presidentu dr E. Benešovi z 22. IX. 1938.
[484] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 217, sign. 38-2-1/2, vzkaz presidenta republiky vyslanci Osuskému dne 23.9.
[485] MNICHOV V DOKUMENTECH II, s. 211-212.
[486] JOHN, K politické činnosti, kapitola VI.

Poté, co byla nastolena Syrového úřednická vláda, trvalo ještě týden než události vyvrcholily. Vývoj byl prodchnut nejistotou a obavami, ale i určitým odhodláním jít do boje. Československo mobilizovalo, národ jednotně ukázal vzdor, agrárníci a jiní mobilizaci podpořili, protože zase vzrostla naděje, že bychom nakonec ve střetu s Německem nezůstali osamoceni. Západní mocnosti po zostření požadavků Německa ve svých předchozích postojích znejistěly. Do boje se ale nakonec nešlo. O osudu Československa rozhodly čtyři evropské velmoci, které se sešly na konferenci v německém Mnichově. V týdnu před ní můžeme v československém tisku dále pozorovat rozdíly v líčení událostí související s pohledy jednotlivých stran na věc. Národně socialistické periodikum Sobota, známé svojí přímější kritikou pravice, přinášelo například 24. září článek „Stát pod koly evropské reakce". V něm se uvádí, že člověk se nyní diví, co se v Evropě děje. Věc je hodnocena takto: „*kapitalistická Evropa se přežívá a její shnilé řády určitě padnou. Ale stará buržoasní a šlechticko-buržoasní třída se brání*." To se projevuje v chování Anglie a Francie, jejichž vedoucí společenské třídy se chtějí vyhnout válce, která by jim neprospěla. Patří jim náš hněv za to, že nás opustily. Říká se, že k válce nakonec dojde a i vládnoucí třída, která ji nechce, buržoazie a aristokracie, se do ní dostane. „*Reakční fašismus, hnaný hospodářskou tísní, ji k ní donutí. Konečný výsledek bude sociální přestavba Evropy*."[487]

Agrárníci podobným ideologickým pohledem na věci neoplývali nebo ho aspoň neztotožňovali s možností války. Hájili si samozřejmě svoje postavení vůči útokům levice. 29. září psal například agrární redaktor regionálního listu z Českých Budějovic Rýdl Beranovi, že stávající situace využívají komunisté ke sprostým útokům na agrární stranu. Musí se proti tomu zakročit. Bylo by dobré, kdyby například Beneš veřejně poděkoval zemědělcům za splnění povinnosti při mobilizaci, aby bylo vidět, že sounáležitost v národě stále přetrvává a že jen radikální levicové hlasy agrární podíl na jednotném postupu neuznávají. Pomohlo by prý, kdyby bylo otištěno Benešovo prohlášení ve všech, i levicových listech.[488] Jak vidíme, i tehdejší vývoj vyplňovaly spory, které byly tradiční pro předchozí stranické prostředí republiky. Problém představovalo, že v nové situaci získávala různá obvinění novou dimenzi. Najednou se mnohem praktičtěji mohlo operovat s pojmy jako národní zrada a podobně.

29. září se stává dnem, kdy Německo, Itálie, Francie a Anglie bez účasti Československa rozhodují s konečnou platností o jeho osudu a deklarují, že československé pohraničí musí být Německu odstoupeno. Takový je mnichovský diktát. Československý prostor je vyplněn zklamáním nad definitivní zradou západních spojenců. Venkov 30. září

[487] *Stát pod koly evropské reakce*, SOBOTA 24.9.1938, roč. 9, č. 34, s. 397.
[488] KRÁL, Politické strany, s. 156-157.

1938 mluví o začátku schůze v Mnichově. Skutečné reakce na celou konferenci objevujeme až později. 30. září se o schůzi velmocí spíše jen informuje. Tvrdí se, že se tam snad státníci nějak dohodnou. Připomíná se, že musí být slyšen i hlas Československa[489], což se však neděje. Po záchvěvu nedůvěry k Anglii při předchozím ultimátu je Venkov v době Mnichova opět vyplněn propagací síly této mocnosti. Vedle referování o Mnichovské konferenci se zároveň objevuje článek o velikosti britské armády, o jejím loďstvu. Tvrdí se nadsazeně, že spolu s Francií je neporazitelná. Ještě je zbytečně optimisticky uváděno, že britský lid vidí správně cíle Německa a postaví se za nás.[490] Tak vypadalo vydání Venkova den po Mnichovu.

Kolem 29. září, dne podepsání Mnichovské dohody, se na stránkách tisku zároveň řešila jedna z tehdejších fám, která měla být od 28. září šířena mezi sudetskými Němci. Poslanec Beran podle ní vyjel do Berlína jednat přímo s říšskou vládou. Venkov to označuje za výmysl.[491] Nepravdivost zprávy můžeme vyvodit z reakce solidního levicového legionářského listu, Národního osvobození, které přináší článek „Naivní šeptaná propaganda o poslanci Beranovi." Tvrdí, že zpráva, že by skutečně jel do Německa, je nesmyslná. Dnes byl například snadno k zastižení a obědval v kruhu svých přátel.[492] Zprávy se v českém prostředí byli ochotni chytit nejspíše jen komunisté, kteří ji rádi vykládali jako jeho zradu.

Prezident Beneš mnichovský diktát 30. září přijímá, ozývají se proti tomu některé protestní hlasy, od Národního sjednocení, od některých národních socialistů, komunistů a dalších, ale nenacházejí nakonec uplatnění. První republika zaniká. Agrárníci i nyní patří k těm, kteří jsou ochotni rozhodnutí velmocí se podvolit. Prezidenta Beneše v jeho rozhodnutí podporují, přijetí Mnichova je jednou z věcí, kde jsou postoje Beneše a agrárníků sladěné. Německé pohraničí je odstoupeno. Ve vzduchu začínáme cítit, že brzy dojde k dalekosáhlým změnám ve zbytkové, nyní už národnostně skoro čistě české a slovenské republice. Ty se také brzy dostavují.

[489] VENKOV 30.9.1938, roč. 33, č. 229, s. 1.
[490] SDA, *Nejmocnější loďstvo světa*, VENKOV 30.9.1938, roč. 33, č. 229, s. 2.
[491] *Nepravdivá zpráva o předsedovi poslanci Beranovi*, VENKOV 30.9.1938, roč. 33, č. 229, s. 3.
[492] *Naivní šeptaná propaganfa o poslanci Beranovi*, NÁRODNÍ OSVOBOZENÍ 29.9.1938, roč. 15, č. 229, s. 2.

2. Role Rudolfa Berana a dalších agrárníků v druhé republice a v okupaci 15. března 1939

2.1. Vývoj situace do ustálení nového režimu a odhlasování zmocňovacího zákona

Po přijetí mnichovského diktátu na konci září 1938 a vzdání se pohraničí přichází období tzv. druhé republiky.[493] Pro Čechy a československy orientované Slováky se jednalo o těžké období plné deziluze, zklamání z předchozího postupu spojenců a nejistoty, co se bude dít dál. Nový stát se mimo jiné musel vypořádávat s tím, že z odstoupených území přicházeli bezprizorní čeští hraničáři a museli být nějak zajištěni. Mnichov se stal těžkou depresí pro národ, totéž platilo nepochybně i pro agrárníky.[494] Následující období se stalo opodstatněně předmětem sporů, protože v druhé republice došlo k vynucenému odstoupení prezidenta Beneše a k odklonu od prvorepublikové humanitní ideologie a demokratické tradice. Nová republika se musela nezbytně příklonit k Německu, které naprosto ovládlo středoevropský prostor. Nesměl v ní zůstat u moci Beneš, který doposud zemi proti Hitlerovi vedl. Nastoupil nový režim, kdy kormidlo převzaly občanské strany v čele s agrárníky.

V historické literatuře se objevuje hodnocení, že agrární vedení se v té době rozdělilo na dvě skupiny. První neměla s režimem mnoho společného a byla skupinou demokratickou. Tu měli reprezentovat Hodža, Machník, Černý, Slávik, Suchý a jiní. Druhá část agrárníků se pak uchýlila k vedení nového režimu. Ty představoval Beran a Halík. Tito lidé neváhali skoncovat se samotnou agrární stranou, k jejímuž konci dojde po Mnichovu dříve, než se nadějeme. Tvrdí se, že druhá skupina agrárníků skoncovala „*s dědictvím První republiky a demokratickým zřízením*“.[495] Historik Jan Rataj, který druhé republice věnoval publikaci, líčí ze svého pohledu její vznik a vývoj. Ke vzniku říká následující: „*nepopírám dominantní a rozhodující úlohu vnějšího mnichovského zásahu pro pád československé demokracie.*

[493] V souvislosti s agrární stranou ji líčí DOSTÁL, Agrární strana, s. 203-213 a ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 320-404.
[494] JAROSLAV ROKOSKÝ, Agrární strana v první fázi Druhé republiky (říjen - listopad 1938), in: Semper idem. Jiřímu Tůmovi k pětasedmdesátinám, uspořádal Zdeněk Radvanovský, Katedra historie Pedagogické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, Ustí nad Labem 2003, s. 102.
[495] POLITICKÉ PROGRAMY, s. 23-24.

Zároveň však v knize kladu důraz na skutečnost, a v tom spočívá podstata mého výzkumu, že český pravicový antidemokratismus nebyl jen cizím odvarem, vneseným nám po Mnichovu cizím nátlakem, ale měl své domácí zdroje, kořeny, tvůrce, „ctihodné" a vzdělané stoupence. Rozvíjel se uvnitř svobodného systému liberální demokracie první republiky, získával nový ideologický výraz, nová aktivizující témata, nové organizační formy i nové stoupence…druhorepublikové autoritářství vyrůstalo dlouhodoběji a kontinuálně na starých domácích kořenech."[496]

Rataj nám podává výklad událostí, který je blízký vidění tehdejších radikálních socialistů. Podle jeho líčení v druhé republice zavládl režim vedený Beranovým reakčním velkostatkářským křídlem agrární strany. Demokraty měli představovat lidé, kteří mu oponovali, především socialisté, demokraticky podle Rataje mluvili v tomto období i komunisté. Rataj uvádí, že situace v naší zemi po Mnichovu „*vytvořila ve společnosti mimořádně příznivé klima pro českou konzervativní pravici a fašisty.*"[497] Kromě toho jsou představitelé nového režimu s Beranem v čele označováni za germanofily a italofily. Ratajův výklad navazuje na dříve probíraná vidění vývoje, že Švehla agrární stranu držel ve středu, zatímco Beran ji po jeho smrti obrátil doprava. Rataj líčí vývoj v druhé republice pomocí mnohých pramenů, jeho kritikové by ale s úspěchem mohli tvrdit, že používá jen některé, ty, které se jeho výkladu zrovna hodí.[498]

Oproti kritickým výkladům režimu druhé republiky tu stojí i hodnocení odlišná. Zajímavý je například pohled literárního kritika Václava Černého, který určitě nepatřil k agrárním ani pravicovým stoupencům. Černý ve svých pamětech poměry v druhé republice obecně hodnotí. Tvrdí, že byla hrozná, ale muselo se nějak přežít a jít dál. O režimu druhé republiky píše následující: „*vláda druhé republiky, nejnepopulárnější, nejproklínanější, nejpomlouvanější vláda v dosavadních dějinách tohoto státu! A přece vláda, které náleží ne-li dík, alespoň náš stud za nenávist, jejímž byla předmětem. Skládala se přirozeně z odpůrců a kritiků bývalého režimu či přesněji politiky dr. Beneše - jiná vláda byla nemyslitelná, Němci by byli jinou nepřipustili...do úkolů vskutku nadliských ji posilovalo vědomí...že dosavadní vývoj státu byl strašlivým omylem, inspirovaným osobním velikášstvím jeho kormidelníka a domýšlivými národními ambicemi nad naše síly.*"

Podle Černého v sobě tento přístup museli noví národní vůdci živit, aby se dobře zhostili svých úkolů ve změněné situaci. Mluví o tom, jaké byly problémy s fašisty, kteří

[496] RATAJ, O autoritativní národní stát, s. 8-9.
[497] Tamtéž, s. 15.
[498] K pohledu na roli agrárníků v novém režimu více TAMTÉŽ, s. 24-28.

v nových poměrech vystrčili růžky a pokračuje: „*ve skutečnosti tato Beranova vláda deklarovaných konzervativců a pravičáků nepřestala být úkladně obchvacována zprava a tlačena kopanci a pohrůžkami luzy k úkolům násilnicky reakčním. A přece odolala a dokázala nedokazatelné: až do konce mezi sebe nepřipustila jakéhokoliv agenta Němců, zástupce těchto živlů*.“ Černý pokračuje: „*vláda nás vyzývala, zapřísahala, prosila, žadonila o naši slepotu, hluchotu, klid a práci. Byla to vláda nešťastníků, vláda pohromy a hanby, ale nikoliv zaprodanců. Kdo ji viní z národní a státní zrady, mstí se ze stranických důvodů na žalostné památce bědných lidí a lže*.“ Vláda druhé republiky měla podle Černého každý den znovu provádět kvadraturu kruhu. Usmiřovat Německo a zároveň neustupovat z našich pozic. „*Vláda měla likvidovat dále „levičácký“ ráz našeho tisku: zavedla tiskovou cenzuru, a...připouštěla protesty proti ní. Byla to cenzura, která prosila cenzurované, aby se s ní ráčili stýkat a dát si radit*.“[499] Vidíme, že hodnocení lidí režimu druhé republiky se různí.

V literatuře zaznívá i názor, který zdůrazňuje oproti některým předchozím výkladům kontinuitu mezi počínáním agrárníků v nových podmínkách a jejich předchozí demokratickou minulostí. Říká, že „*agrárníci...nevolali po soudu nad první republikou. Bylo by to ostatně volání po soudu nad sebou samými. Beran, Hodža, Malypetr, Černý, Machník a mnozí další by nemohli chybět na lavici obžalovaných. Je však zapotřebí říci, že nedokázali dostatečně čelit tendenci zúčtovat s prvorepublikovou demokracií a jejími nositeli. Byli to však vlastenci, ve valné většině smýšlející demokraticky*.“[500] Sám Beran v obhajobě před Lidovým soudem roku 1947 období druhé republiky charakterizoval následovně: „*v druhé republice jsme nechtěli a nemohli dělat žádnou tak zvanou velkou politiku ani vnitřní ani zahraniční. Veškerou naši politiku lze vyjádřit jednou větou:* ***Zachovat, co nám po Mnichově zbylo a uživit národ!*** *To bylo příkazem okamžiku…Období po Mnichově nelze posuzovat myšlením a očima dneška. Vžijme se do situace, kdy vše, čemu jsme dvacet let věřili…zbořilo se jako domeček z karet*.“[501]

Z předchozích výkladů, které tu byly uvedeny, vidíme, že o orientaci agrárníků a jiných v druhé republice se spíše spekulovalo. Charakter režimu druhé republiky byl a je i v odborné historické literatuře věcí názoru. V pozdějších líčeních, která se pomnichovskému státu věnovala, se nepochybně podléhalo více nebo méně názorům některého z dobových politických proudů. Vývoj v druhé republice je tak důležitý, že by měl být představen viděním širším, ne stranicky. Tato práce se pokusí přispět k pochopení charakteru druhé republiky a

[499] K Druhé republice a k Beranově vládě VÁCLAV ČERNÝ, Paměti II. 1938-1945, Atlantis, Brno 1992, s. 65-70.
[500] ROKOSKÝ, Agrární strana, s. 117.
[501] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 108-109.

jejího agrárního vedení, které bude představeno v souvislosti s předchozím vývojem a orientací agrární strany v posledních letech první republiky. Následující řádky nemohou být úplně vyčerpávající, ale část z tehdejšího dění v druhé republice a orientaci jejích agrárních vůdců snad ukáží. Každý si bude moci sám posoudit, jestli u agrárníků kontinuita s obdobím první republiky byla nebo nebyla, jestli agrární vůdci i stranické organizace zůstávaly demokratickými nebo ne.

Československý tisk vstupoval do října 1938 zaplněn informacemi o Mnichovské dohodě. V té době jen těžko skrýval zklamání z opuštění spojenci. Listy agrární a obecně občanské se v porovnání s periodiky levice lišily v tom, koho hlavně vinily z nastalé tragedie. Agrárníci přece jen nejvíce kritizovali postup Francie. Anglie to odnášela také, ale časem se agrární tisk vrací ke své dlouhodobější proanglické orientaci a o této zemi mluví dobře. Tisk levice reaguje opačně. Nejvíce to u něj odnáší Anglie, Francie je kritizována také, ale méně. Pravice a levice se liší v hodnocení role Sovětského svazu, který během krize zůstává v pozadí. Zatímco v občanském tisku se většinou píše, že by nám nepomohl, levice tento přístup dosti odmítá a zdůrazňuje, že on jediný nás nezradil. Národně socialistická Sobota, která v následujícím vývoji patřila k těm listům, které chtěly podržet co nejvíce tradiční levicovou linii, 1. října mluvila o atentátu, který byl na Československo Hitlerem spáchán.[502] Mluvila otevřeně. Jiné listy se držely více informativní linie, mezi nimi i Venkov, který stejného dne referoval, co přesně se v Mnichově usneslo.

2. října 1938 se na úvodní stránce Venkova objevuje provolání „Lide náš, zemědělci českoslovenští!“ Říká se v něm toto: *„prožíváme nejtěžší údobí dějin národních. Stalo se nám, co může se i nejlepšímu hospodáři státi...Dlouho se stahovaly zlověstné mraky nad Evropou, aby posléze jejich příval urval kus drahé naší země, dědictví svatováclavského. Kolkolem hasne víra v mravní hodnoty světa. Všichni nás opustili a vydali nás bezpříkladnému ponížení*.“ V provolání se tvrdí, že je třeba se podrobit rozhodnutí prezidenta a vlády o přijetí mnichovských požadavků. Následně se líčí, že *„bude nyní menší náš národní domov, ale bude cele náš! Začneme budovat nový svůj* ***národní*** *stát, domov Čechů a Slováků*.“ Zemědělský lid prý musí *„zachovat půdu národu a pracovat ze všech sil pro budoucnost národního státu Čechů a Slováků!*“ Vyjadřuje se přesvědčení, že ve změněné situaci teď musí pilně pracovat všichni. Nesmí se podporovat malomyslnost, národ musí postupovat jednotně. Prohlášení

[502] Dr Jan Slavík, *Za svobodu naši, demokratického Německa a Evropy*, SOBOTA 1.10.1938, roč. 9, č. 35, s. 409.

podepisuje užší předsednictvo agrární strany. Třinácti podpisům vévodí podpis Beranův a Hodžův.[503]

Vydání Venkova z 2. října obsahuje vedle předchozího provolání na první straně taktéž článek Halíka nazvaný „Do nového života“. Halík píše: „***nový život*** *znamená především: Uvědomit si, že začínáme budovat nový svůj stát a pamatovat, my prostí občané, zákonodárci, vláda, president, armáda, všichni dohromady, že budujeme* ***národní stát****. Budeme tu již jen sami, Češi a Slováci. To budiž příkazem, který zastře vzněty někdejší humanity; cizí nám již nebudou bližší než vlastní.*“ Jedná se asi o první Halíkovo vyjádření, které by mohlo být kritizováno ohledně nesprávného odsuzování charakteru první republiky. Může být ale zároveň chápáno jako kontinuální s předchozí zahraničně politickou rétorikou agrární strany, která kladla na první místo zájem o náš stát a národ a až poté péči o celé lidstvo, mezinárodní organizace jako Společnost národů a podobně. Halík v článku tvrdil, že v tisku už se nyní nemají vést půtky a hledat odlišností, jako se to dělalo dosud. I v tomto bodě můžeme vidět kontinuitu s jeho psaním předchozím stejně jako v tvrzení, že čest jsme jako národ neztratili, nešli jsme zbytečně do prohraného boje.

„*Chybující jednotlivci teď budou ještě hledat chyby, ale Učiní tak jen ten, kdo netuší, že nepřítel jest před branami a že jen absolutně jednotný národ přežije příští strašlivé doby...Bylo by svatokrádeží na budoucím životě národa, kdyby kdokoli z nás hledal viny na národě, jedni na druhých, vědomé viny.*“ Halík říká: „*budeme korigovat všichni bývalé cesty, ale tehdy, až budeme bezpečně trvale v nové zemi zaslíbené; ale i potom ne, abychom bičovali vášně, abychom se navzájem soudili, nýbrž abychom nabrali poučení, jež bude nejsvětějším národním majetkem.*“ Na závěr Halík připomíná, že je třeba postarat se o hrdiny hraničáře.[504] Venkov přináší i jiné příspěvky, například na straně tři uvádí pasáže z projevu sociálního demokrata Dérera v rozhlase, který tvrdí, že válka by byla katastrofou národa. S tím se agrárníci ztotožňují.

3. října 1938 se v Praze v domě zemědělské osvěty koná společná schůze předsednictva agrární strany, jejích poslanců, senátorů a krajských důvěrníků. Jedná se o shromáždění, které je jistě reprezentativní a jehož slovo má váhu. Venkov o něm následujícího dne referuje. Říká, jak na něm Beran se smutkem mluvil o proběhlých událostech. Kromě toho také připomínal nutnost praktického opatření, totiž rychlé zavedení autonomie východních částí republiky, které se jí ve změněné situaci už hlasitě dožadovaly. Beran na schůzi obecně říkal: „*nesmíme se dát másti agitací. Páteř narovnat a chlapsky se*

[503] *Lide náš, zemědělci československí!*, VENKOV 2.10.1938, roč. 33, č. 232, s. 1.
[504] Rudolf Halík, *Do nového života*, VENKOV 2.10.1938, roč. 33, č. 232, s. 1.

dívat do očí drsné skutečnosti, toť národní devisa.“ Vyjadřoval se hlavně k hospodářským těžkostem. Na setkání promluvil také Josef Černý, který *„zdůraznil nutnost čeliti propagandě šeptem, namířené proti některým veřejným činitelům*.“ Mezi ně se nepochybně řadil i on sám. Shromáždění vyjadřuje uznání uprchlíkům z pohraničí a žádá jejich zajištění.[505] O této agrární schůzi 4. října informuje i neagrární tisk a její závěry nevyvolávají polemiky. Lidové noviny například zdůrazňují, že Beran se vyslovoval pro jednotu národa a jednotný postoj mezi jeho proudy snad skutečně bude dodržen.[506]

První říjnové dny jsou v československém politickém zákulisí vyplněny přípravou odchodu prezidenta Beneše, kterého Německo nehodlá snést a na jehož vystřídání se ve stávající situaci shoduje drtivá většina československých politiků. Posledním významným Benešovým počinem v úřadě před odstoupením je podíl na novém uspořádání vlády. 4. října 1938 je v pozměněné podobě jmenována a vedena je stále generálem Syrovým. Nadále si drží úřednický charakter, ale politické strany v ní mají své lidi. Změnou je, že v nově jmenované vládě přestává být cítit vliv socialistů. Ministrem zemědělství, které nadále zůstává v agrárnických rukách, se stává Ladislav Karel Feierabend, dosud představitel agrárního hospodářského komplexu, ředitel Kooperativy. Jeho jméno ještě v mnohých souvislostech uslyšíme. Navzdory tomu, že za první i druhé republiky platil za příklad movitého velkostatkáře a vlivného kapitána v hospodářství, osobu pro své vysoké postavení mnohdy zvláště levicí kritizovanou, později se stává spolupracovníkem Beneše a je na rozdíl od většiny ostatních agrárníků více zadobře s demokratickou levicí. Díky tomu si podrží v budoucích časech více vlivu, než jiní jeho agrární spolustraníci. Feierabendův osud bude zajímavý.

Se změnou vlády na začátku října 1938 získávají agrárníci rozhodující vliv nově v zahraniční politice. Ministrem zahraničí se stává agrární diplomat František Chvalkovský. Jedná se ve změněných podmínkách o nutnost, ministra blízkého linii Beneše by nebylo možné obhájit. Mnozí si přitom mysleli, že Chvalkovský se od dosavadní linie lišil až příliš. Dosud působil jako vyslanec republiky v Itálii a třeba Drtina ve svých pamětech hovoří o tom, že byl blízký italskému fašismu.[507] To je snad přehnané, ale na Itálii Chvalkovský určitě důraz kladl. Zdá se, že příliš věřil v její vliv a chtěl jí vyvažovat dominantní vliv Německa, což se mu však nedařilo. Rokoský k problematice zahraniční politiky po Mnichovu a vztahu agrárníků k ní říká: *„zájem agrárníků byl vždy upřen na domácí politiku, v ní tkvěly starosti a*

[505] *Republikánská strana o politické a hospodářské situaci*, VENKOV 4.10.1938, roč. 33, č. 233, s. 1.
[506] *Agrární strana pro jednotu*, LIDOVÉ NOVINY 4.10.1938, roč. 46, č. 498, s. 2.
[507] DRTINA, Československo I-1, s. 194.

ambice strany. V té době je ovšem rozhodujícím faktorem politika zahraniční, které se musí vnitropolitické otázky přizpůsobovat. To byla pro agrárníky nepříznivá konstelace. Zahraniční politika byla vždycky jejich slabinou. Politikem, na něhož v těchto otázkách spoléhali, byl František Chvalkovský." Chvalkovský chtěl nyní prosazovat politiku malého neutrálního státu.[508] Napříště jsme se neměli nechat strhnout k obhajobě velkých nadnárodních ideologií, ale zůstat při zemi. Při jmenování Chvalkovského docházelo ke konzultacím s Benešem, který ještě ze své prezidentské funkce a zároveň jako představitel dosavadní zahraničně politické linie kladl Chvalkovskému na srdce, aby hleděl zachovat staré dobré styky, které jsme měli a navázat nové kontakty s našimi dosavadními nepřáteli. Měl jednat umírněně, ne překotně.[509] Jak si Chvalkovský v úřadu ministra počínal ještě uvidíme.

5. října přinášejí noviny některé zajímavé příspěvky, na kterých si můžeme lépe představit pocity jednotlivých aktérů v tehdejším dění. Překvapivý je jistě úvodník Lidových novin, za kterým stál dosavadní hradní stoupenec Emanuel Moravec, který se později stává nejpřednějším kolaborantem s německými okupanty za války. Jeho článek nazvaný „Účtování a co dále" tvrdí, že nepřátelé v předchozí krizi stáli proti nám. Ale i přátelé se k nám bohužel zachovali nevybíravě. „*Řekněme si: Dějiny neznají naivnějšího národa a naivnější politiky, jako ta, kterou jsme páchali po dvacet let života našeho státu.*" Říká se, že jsme v rámci naší politiky viděli ostatní státy buď lepší, nebo naopak satanštější, než doopravdy byly. My jsme za naše spojenectví z přesvědčení bojovali, ale „*když šlo o zájem státu, dovedl se francouzský socialista dobře bavit a domluvit s německým nacistou a anglický demokrat s italským fašistou.*" Nyní se nemáme stydět pojmenovat chyby. Německu se podle Moravce stavět nemůžeme.[510] Lidové noviny, dříve velká bašta Hradu, tímto i jinými články včetně příspěvku samotného Stránského poněkud obracejí a věrnost své staré linii jsou ochotny zvažovat. Po prvotním období deziluze se k ní zase více vrací.

Podobně orientovaný týdeník Přítomnost, spjatý se jménem Peroutky, takový záchvěv sebekritiky nezažívá. Je pravda, že Peroutka, jak už bylo jeho zvykem, byl ochotný psát články, kde Hrad a Beneše místy i kritizoval. Častěji ho ale hájil. 5. října se v Přítomnosti objevuje příspěvek, kde se volá po konci systému stran, který prý zrezivěl. Nyní mají jít do čela nejlepší osoby v národě.[511] Tato rétorika Přítomnosti zavrhující základ prvorepublikové demokracie spočívající ve stranách není zase tak překvapivá. Její proud, ztělesňovaný Peroutkou a podobně orientovanými intelektuály, po nestranickosti volal vždycky. Nyní se

[508] ROKOSKÝ, Agrární strana, s. 106-107.
[509] MNICHOV V DOKUMENTECH II, s. 340.
[510] Stanislav Yester, *Účtování a co dále*, LIDOVÉ NOVINY 5.10.1938, roč. 46, č. 500, s. 1.
[511] ks., *Stranický klíč zrezivěl*, PŘÍTOMNOST 5.10.1938, roč. 15, č. 40, s. 627.

jejich postoje zvláštně sešly s obecným směřováním druhé republiky, kdy se demokracie postupně odbourávala a to se mělo konat i prostřednictvím útoku na dosavadní strany.

Jiný zajímavý článek z 5. října představuje příspěvek v Národním osvobození. Stojí v protikladu k psaní Lidových novin a volá po setrvání při dosavadním demokratickém a humanitním přesvědčení lidí československé levice. Národnímu osvobození se vystupování v tomto duchu časem stane osudným. 5. října jeho redaktor Lev Sychrava říká: „*zralý člověk má a musí mít pevnou orientaci jednou provždy, pro všechny případy...Čestné a silné je, když ničím se nedá zmást, nikdy nezakolísá, leda jen právě na tu chvíli, než bezpečně zjistí, co vlastně se děje. Dokud o tom není zcela jasno, dá pozor, aby se nepřenáhlil a připravil se třeba na to nejhorší. Čím klidněji přečká chvíli nejistoty, tím méně učiní chyb a tím více sil uchová pro další boj. Ale to vše se netýká a nemůže týkat základní orientace, kterou určuje hodnocení života a směrnice pro poměr k lidem a světu. Nebylo by nám ke cti, kdyby se v těžké chvíli vážně mohlo mluvit o nějaké nové základní orientaci českého národa a československé státní myšlenky*.“

Na útěk od humanitních zásad, který se pod vlivem událostí konal, reaguje: „*pod bolestným dojmem zklamání doporučují dnes mnozí, abychom směrnici svého národního nazírání radikálně obrátili. Nejčastěji se doporučuje bezohledný národní egoismus. Lidé litují, že jsme raději sami druhé nešidili, když nakonec jsme byli ošizeni. Máme prý to dělat jako ti druzí...Skoro se zdá, jako by lidem začínalo imponovat jednání vyloženě negentlemanské*.“ Sychrava chce věřit, že situace se zase změní a jím vyznávaná demokracie nabude vrchu. „*Proto pozor na rady k nové orientaci a na mudrlanty, kteří lámou hůl nad zásadami slušnosti a věrnosti, které jsou nadějí lidstva*.“[512] Později se budeme věnovat tomu, jak se Národní osvobození dostane do konfliktu s agrárníky, kteří se s novým převládajícím duchem zatlačujícím hradní priority ztotožňují.

Ve Venkově se mezitím taktéž 5. října objevuje Halíkův článek „Lidu pravdu!“ Píše se v něm, že tisk má „*nestranicky sloužit vlasti*.“ Navazuje se na předchozí výroky o udržení pořádku a ukončení vzájemných třenic. Dále si Halík myslí: „*v politice zahraniční dlužno otevřeně konfrontovat fakta nedávné minulosti a přítomnosti a nejbližší budoucnosti. Nic nepomůže, budeme-li trpce žalovat na ty, kdož nás opustili, když jsme dělali jejich politiku a věřili závazkům. Sami nás vyřadili ze své fronty. A zase by nic nepomohlo zkoumání, proč jsme v oné frontě států byli a proč jsme se jinak neorientovali. Kdo by dnes chtěl drásat staré*

[512] L. S., *Nová orientace?*, NÁRODNÍ OSVOBOZENÍ 5.10.1938, roč. 15, č. 234, s. 1.

rány, poškozoval by osud státu.“ Halík cituje Stránského výroky v Lidových novinách, které říkají, že proti Německu se teď stavět nemůžeme. S tím souhlasí.[513]

5. října dochází i k Benešově abdikaci. Oficiálně se uskutečňuje tak, že rezignující prezident posílá premiérovi Syrovému zdvořilostní dopis, kde mu abdikaci oznamuje. V dopise píše, že došlo k pohnutým událostem. Vyjadřuje přesvědčení, že nezlomily „*ani naši víru, ani věrnost ideálům, jejichž nositelem lid československý vždycky byl*.“ Beneš připouští, že „*historické události změnily ovšem skoro v základech podmínky dalšího života a vývoje našeho státu*.“ Dále pokračuje: „*poměry se změnily tak, že by moje osoba jako osoba politika mohla býti eventuelně překážkou vývoje, kterému se musí nyní náš stát přizpůsobovat, zejména také z hlediska mezinárodního.*“ Zmiňuje nutnost dobrého poměru se sousedy a odůvodňuje své odstoupení, ke kterému se rozhodl. „*Sám však pokládám za nutné pro sebe z nové situace vyvodit důsledky a ze svého úřadu odstoupit...Chci prostě usnadnit vnitropoliticky další zdravý vývoj státu a národa*.“ Na konci přeje odpovědným československým činitelům, kteří povedou stát dále, opravdový zdar.[514]

Tak se věc uskutečnila formálně. Jak se k ní ale dospělo? V zákulisí samozřejmě bylo všechno složitější a ohledně Benešova odstupování probíhaly těžké boje. Na jednání, které rezignaci prezidenta předcházelo, měl být Beneš k odstoupení otevřeně vyzván stranickými představiteli. Beran se tam vyjádřil, že v nastalé situaci byla „*oběť presidentu nutná*“. Národní socialista Franke mluvil o tom, že to Beneš uznává a „*musí to s bolestí přijmout*“. Dále tvrdí, že další „*postup bude zachovat parlamentní režim*“. Představitel Národního sjednocení Hodáč vyjádřil „*výraz vděčnosti za osobní oběť*“, kterou Beneš přinesl. Ta měla přinést státu výhody. Hampl chtěl mít na setkání „*jasno o postupu vlády*“.[515] Zákulisní poznámka o tomto jednání je kusá, je možné, že na něm došlo i k dalším zásadním výrokům.

Podívejme se, jak o Benešově odstoupení referoval československý tisk. Venkov o něm hovořil informativně, ale bez zloby k dlouholetému agrárnímu rivalovi. Na jeho stránkách nacházíme zveřejněný Benešův rozhlasový projev, který při příležitosti odstoupení 5. října v 19 hodin přednesl. Tvrdilo se, že odstupuje po konzultaci s politickými kruhy, svobodně a bez nátlaku. V projevu Beneš vykládal, jak se snažil hájit stát a že teď činí správně, že odchází. Je to politicky nutné. Máme si prý podržet něco z dosavadní linie, zůstat demokraty a dále spolupracovat s dosavadními přáteli. Je nutné, abychom stáli jako národ při sobě, protože jsme nyní v nebezpečí. Beneš vyjadřuje přesvědčení, že dohoda se Slováky

[513] Rud. Halík, *Lidu pravdu!*, VENKOV 5.10.1938, roč. 33, č. 234, s. 1.
[514] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 47, sign. R 126/1, dopis Beneše Syrovému k jeho abdikaci.
[515] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 45, sign. R 124/2, volba presidentem.

představovanými nyní stále agresivnějšími luďáky je nutná také. Nakonec slibuje, že bude jako občan a vlastenec pracovat dál, i když se zbavil prezidentské funkce a se všemi se loučí: „*buďte všichni zdrávi!*“[516] Brzy poté odjíždí Beneš i se ženou do zahraničí.

Mezi většinou československé levice zavládl po Benešově odstoupení nepochybně smutek. „*Agrárníci chápali v nastalé situaci jeho odstoupení jako neodvratný krok. Nepanovalo u nich zadostiučinění. Chtěli porazit socialistu Beneše v politickém zápase, odehrávajícím se podle demokratických pravidel. Příležitost k tomu měla nastat až v prosinci 1942. Vynucené odstoupení prezidenta pro ně nebylo žádnou výhrou. Byla to pro ně stejná porážka jako pro Beneše…prohrávala celá čs. demokracie*.“[517] Každý z agrárníků reagoval na Benešovo odstoupení asi trochu jinak. Ještě uvidíme, že agrární tisk se o něm v příštích dnech nevyjadřoval zrovna v superlativech. Naproti tomu umírnění lidé z vedení strany včetně Berana odstoupivšího prezidenta Beneše nějak zásadně nekritizovali a chovali se k němu korektně.[518] Benešův rozhlasový projev, který se nesl celkem ve smířlivém duchu a nastupující druhorepublikovou vládní garnituru rozhodně nehaněl, se za určité pasáže stával spíše terčem kritiky zleva. Postoj, že hluboký morální úpadek ke kterému za druhé republiky došlo nastartoval svým projevem mimo jiné i Beneš, zastává Rataj.[519]

Venkov 6. října, kdy se referovalo o Benešově odstoupení, mluvil i o nových členech vlády. Šířeji se snažil představit ty spjaté úzce s agrární stranou, Feierabenda a Chvalkovského. V souvislosti s Chvalkovským bylo připomínáno, jak dělal vyslance republiky v Římě a tvrdilo se, že ještě po jeho jmenování ministrem byl 5. října přijat italským ministrem zahraničí i samotným Mussolinim. Chvalkovský s italským diktátorem vedl rozhovor, který trval asi 50 minut.[520] Snad to měl být jeden z projevů Chvalkovského snahy více nás sblížit s Itálií. Když už mluvíme o fašistickém diktátorovi a o Itálii, odkud fašistické hnutí vzešlo, připomeňme, že v nastávajícím období druhé republiky měl určitou renesanci zažít i náš domácí fašismus český. Na následujících stránkách budou jeho aktivity připomenuty. K moci se tehdy nedostal, stal se jen halasnějším než dříve, bylo ho ale slyšet. Reprezentovala ho fašistická organizace Vlajka, dále tehdy působila organizace nazvaná Akce národní obrody, aktivní zůstával i Gajda s Národní obcí fašistickou. Všechna tato hnutí budou zmiňována, vyjadřovala se jak ke skončivšímu Benešovi, tak k agrárníkům i k dalším.[521]

[516] *Projev presidenta republiky*, VENKOV 6.10.1938, roč. 33, č. 235, s. 2.
[517] ROKOSKÝ, Agrární strana, s. 104.
[518] O Beranovi se to tvrdí TAMTÉŽ, s. 104-105.
[519] RATAJ, O autoritativní národní stát, s. 18-20.
[520] *Dr. Chvalkovský u Mussoliniho*, VENKOV 6.10.1938, roč. 33, č. 235, s. 4.
[521] Přehledněji o nich pojednává PASÁK, Český fašismus, s. 227-239.

Jelikož jsme se zatím věnovali popisu událostí v Čechách, obraťme na chvíli pozornost k vývoji na Slovensku. Tam se zdálo, že tradice první republiky bude v zemi udržitelná jen těžko. Dlouho brždění luďáci se nyní drali k moci. Chovali se autoritativně a žádali slovenskou autonomii, která by jim zajistila jejich dominantní postavení. Na Slovensku dochází k společnému jednání velké části místních politických představitelů, kde se luďácké požadavky prosazují. Nakonec je podepsána Žilinská dohoda, která na Slovensku určuje novou situaci. Vytváří se slovenská autonomní vláda. Stranou rozhovorů, které Žilinské dohodě předcházely, se ocitají komunisté i sociální demokraté, s těmi luďáci jako noví páni situace jednat nechtějí. Ostatní strany z nutnosti podíl na Žilinské dohodě mají, diskuzí, které se k ní vedou, se účastní. Mezi nimi agrárníci, kteří takto jednají na Hodžův pokyn.

Vůdce slovenských agrárníků se pravděpodobně bojí, že neangažovaný postup jeho strany by způsobil úplné uzurpování moci luďáky. Hodža „*sa v podstate rozhodol obetovať spoluprácu s bývalými partnermi vo vládnej koalícii, hlavne sociálními demokratmi a jeho strana individuálními rokovaniami smerovala k dohode s luďákmi*." Agrárníci i ostatní museli tehdy pod tlakem luďáků nepochybně hodně ustupovat. Po podepsání Žilinské dohody ale získávají možnost na moci z menší části participovat. Hodža, „*aj keď sa verejne politicky neangažoval, súčasne sa v rámci slovenskej časti agrárnej strany konkrétne vyjadřoval kto má zaujať post ministra v autonomnej vláde...prakticky určoval taktiku politického postupu*." Z kolaborace s luďáky ale tohoto politika neviňme, brzy odjíždí do zahraničí, což vysvětluje zdravotními důvody a nutností se léčit. Takové cesty ale výrazem spříznění s režimem nebývají. Zákulisně stojí Hodža i za jinými věcmi. Souhlasí snad s iniciativou dalšího významného agrárníka Lichnera, který rokuje s generálem Prchalou o přípravách na puč proti luďákům.[522]

Jaký panoval obecně poměr mezi Hodžou, jeho agrárníky a slovenskými luďáky? Na to se snažila najít odpověď jedna z poválečných zpráv z prostředí Hradu. Konstatuje, že jejich vztah byl ostrý, konkurenční. Připomíná se ale také, že mezi Hodžou a Hlinkou nebyl nepřátelský vztah, prý se respektovali. Osobně se občas sešli, Hodža Hlinku tituloval „monsignore" a Hlinka Hodžu „pán moj". Dle zprávy, která snad chtěla Hodžovi přihoršit v době, kdy už byli luďáci odsuzováni, se tvrdí, že „*Hodža se rozhodně bránil tomu, aby se mezi jeho politikou a politikou ludové strany Hlinkovy vytvořila nepřeklenutelná propast*." Připomíná se pak Hodžův výrok, který měl padnout na žilinských jednáních. Hodža před nimi instruoval Ursínyho: „*dajte ľudákom všetko, čo budú chcieť!*" Ursíny se ho zeptal, jestli i za

[522] Vývoj na Slovensku po Mnichovu dle BYSTRICKÝ, Milan Hodža, s. 276-282.

cenu rozbití republiky. Na to mu Hodža odpověděl: *„aj za cenu republiky!“*[523] Je nepochybné, že Hodža tehdy účast agrárníků na žilinských jednáních považoval za nutnou. Mějme ale na paměti, že jeho podpis na manifestu vzešlém z jednání chyběl. Hodža si ruce jeho podepsáním veřejně nepošpinil.

7. října se na politickém kolbišti objevuje slovenská autonomní vláda, sestávající se z pěti členů. Vede ji vůdce luďáků Josef Tiso, který nahradil v postavení vůdce strany těsně před Mnichovem zesnulého Hlinku. Luďáci mají ve vládě tři zástupce, agrárníci dva, své vlivné poslance Teplanského a Lichnera. Druhý jmenovaný, který později za války emigroval na západ a získal postavení bojovníka proti fašismu, v pozdějších pamětech, kdy na ustupování luďákům asi nerad vzpomínal naznačoval, že hlavním tehdejším agrárním „kolaborantem“ s luďáky se stal Pavol Teplanský. Dobové dění Lichner líčil takto: *„poslanec Teplanský z agrárnej strany začal nadbíhať ľudákom. Bol za Tisom v Bánovciach a tam sa s nim dohodol na spoločnom postupe. Nás ostatných informoval v tom smysle, že všetko je prehrané a ztratené a že ľudáci jedine jemu doverujú a že sa s nimi dohodol...jedine jeho uznávajú ľudáci za prostredníka*.“[524] Je otázka, jak hodnověrné toto líčení je, jestli se Lichner nesnažil na Teplanského svalit příliš viny. Lichner autonomní vládu brzy opustil. Teplanský vydržel spolupracovat s luďáky déle, ale i on se s nimi později rozešel ve zlém a za války jimi byl perzekuován.

Jak se o slovenském dění referovalo v Čechách? V levicovém tisku se o něm mluvilo s určitou úzkostí. Venkov a tisk pravice ho skepticky nelíčily, hovořily o něm informativně. Někdy ho ale na pravici bohužel viděli až přehnaně nekriticky. 7. října Venkov připomínal, že prohlášení v Žilině směřující k autonomii podepsali hlavní slovenští agrární představitelé - Pavol Teplanský, Ján Ursíny, Ján Lichner, inženýr Josef Styk a jiní.[525] O dalším dění se průběžně informuje. Rokoský shrnuje vztah českých agrárníků k dění na Slovensku následovně: *„agrárníci, včetně předsedy Berana, nekritizovali politické změny na Slovensku. Vystupovali obezřetně a zdrženlivě. Uvědomovali si, že ztratili na Slovensku svoji tradiční mocenskou oporu.*“[526]

Mezitím šel v české části republiky vývoj dále. Halík je 9. října 1938 na stránkách Venkova autorem článku „Nepodlehneme“, který je psán v podobném duchu jako jeho dřívější říjnové příspěvky. V článku z 11. října „Čeho je potřeba nejdříve?“ Halík znovu volá po zklidnění. Říká, že teď se musíme vyvarovat starého stranictví. Na levici, která je nyní

[523] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 217, sign. 38-2-2/13.
[524] ABS, f. S, sign. S-511-4, s. 26.
[525] *Dohoda Čechů a Slováků*, VENKOV 7.10.1938, roč. 33, č. 236, s. 1.
[526] ROKOSKÝ, Rudolf Beran.

nejistější než dříve, se ozývají některé kajícné hlasy, které by od ní dříve tak často slyšet nebyly. Její většina se ale drží svého starého prohradního charakteru. Pozorujeme, že v novinách se čím dál častěji objevuje cenzura, zakázané články se v nich neotiskují a na jejich místě zůstává bílé místo, celkově pak noviny vycházejí. Čím dál bělejší je v té době Rudé právo, ale i jiné listy. V souvislosti s agrárníky uvádí Peroutka v Přítomnosti 12. října, že *„je třeba říci, že o německém problému ze všech stran nejrealističtěji smýšlela strana agrární. Ale sama učinila zkušenost, jak proti veřejnému mínění je nesnadno mluvit a jednat: také ona nakonec ustoupila nátlaku a téměř si zakázala zmiňovat se o německé otázce*.“[527] Je vidět, že Přítomnost a také Lidové noviny jsou ochotny k agrárníkům zaujmout kladnější postoj, není to ale zcela neočekávané. Navazují na určitou vzájemnou smířlivost z dob dřívějších.

Bulvární agrární Večer 13. října přináší referát „Chvalkovský u Ribbentropa“, kde mluví o tom, že československý ministr zahraničí navštěvuje Německo. Uvádí se: *„stojí za zmínku, že tato návštěva je od počátku existence Československé republiky vůbec první oficiální návštěvou čs. ministra zahraničních věcí v Berlíně. Z této skutečnosti znovu vysvítá, že po dvacet let nebylo žádoucích styků se sousedy a nemohly přirozeně věci jinak skončiti, než katastrofou. Jen my jsme takovou chybnou politiku dělali*.“[528] Je zde cítit kritika Benešovy zahraniční politiky. Informování o Chvalkovského návštěvě Německa je pak rozsáhlejší. Věnuje se jí všechen tisk, ten agrární ji ale líčí nejpompézněji. Připomíná opakovaně, že do Německa míří československý ministr zahraničí poprvé za 20 let existence státu. Pro normální sousedské vztahy jsou takové návštěvy nutné, předchozí ignorování Německa prý bylo zanedbáním.[529] Večer je v polovině října vyplněn i dalšími věcmi, mezi jiným odtajňováním seznamů členů zednářských lóží. Proti této tajné humanitně orientované organizaci se brojí. Člověk získává dojem, jakoby se na svobodné zednáře snažil Večer svést vinu za předchozí katastrofu národa. Z jeho stránek dále můžeme vyčíst i jiné dobové preference. Jednou z nich je protiněmecký osten, který se v novém drtivě českém a slovenském státě uplatňuje. Informuje se například o tom, že je třeba likvidovat zbytečné německé školy.

Jiné články útočí na staré hradní autority první republiky. Většinou to odnáší Beneš, ale i Masaryk je kritizován. Jeden z článků Večera ze 13. října tvrdí, že republika není jednoho člověka, není jen Masaryka. *„Zdá se, že ještě na mnoha místech se nemůže rozjasnit. Ještě dnes v tisku naleznete pojmenování „Masarykova republika“. Aniž bychom chtěli*

[527] F. Peroutka, *Zavinil to jeden muž?*, PŘÍTOMNOST 12.10.1938, roč. 15, č. 41, s. 641-643.
[528] *Chvalkovský u Ribbentropa*, VEČER 13.10.1938, č. 262, s. 1
[529] VENKOV 16.10.1938, roč. 33, č. 244, s. 1-2.

snižovati zásluh prvního prezidenta, musíme trvat na tom, jak doma tak i pro zahraničí, že známe a budeme znát jen Republiku Československou. Přisuzovat stát jediné osobě nebo proudům...musí vzít konec.“[530] Ve vydání Večera ze 14. října můžeme více zaznamenat ne zrovna přátelské referování o židech, ke kterému se tento deník stáčí. Je těžké říct, že by byly jeho projevy o židech vyloženě antisemitské, ale fanděno jim rozhodně není. Informuje se tu například o tom, že mezi lékaři a právníky počet židů vysoce převyšuje jejich procentuální zastoupení mezi obyvatelstvem. S tím není vyjadřován souhlas, věc se musí zarovnat tak, aby židovské zastoupení odpovídalo jejich podílu na obyvatelstvu.[531]

Jiným, na koho má režim druhé republiky vedený agrárníky spadeno, jsou z nutnosti věci komunisté, které Německo tolerovat také nehodlá. Například 14. října Beran Chvalkovskému poukazuje ve věci rozpuštění Svazu přátel SSSR: „*Dostávám z několika stran upozornění, že s hlediska státně politického jest naléhavě nutné rozpustiti Spolek přátel Sovětského Ruska. Spolek tento prý provádí agitaci, která škodí státu*.“[532] Rudé právo během října dále píše podobně agitačně jako za první republiky, je jen krotší. Teď se ovšem dočkává čím dál většího postižení. Pro představu jeho orientace uveďme článek z 15. října 1938, zaměřený proti agrárníkům. Příspěvek „Pro šíření nepravdivých zpráv stíhaný redaktor „Večera“ Jar. Prusík vede v agrárním tisku kampaň proti šíření nepravdivých zpráv?“ mluví o tom, jak je tento agrární redaktor trestně stíhaný. „*Agrární tisk pokračuje v tažení proti „šeptané propagandě“, která postihuje některé vedoucí osobnosti agrární strany. Dožaduje se, aby byly odkryty a zničeny prameny této propagandy. S tím lze zcela souhlasit. Je však falešné, hledá-li agrární tisk tyto prameny mezi komunisty a nikoliv v chování některých agrárních činitelů v minulosti i přítomnosti, které zavdává příčinu k takové šeptané propagandě*.“[533] Vidíme, že rivalita komunistů a agrárníků přetrvává dále. Druhá republika vůči komunistům brzy vystoupila, i když je nepostihla nějak agresivně.

Věnujme se více představování orientace tehdejších agrárníků. Jejich hlavním představitelem zůstával Beran. Ten měl brzy dosáhnout na vysoké státní mety. V zahraničí se o něm psalo, například dánský list ze 16. října o něm referoval a nadhazoval, že by se mohl stát prezidentem. Tvrdí, že je přítel Dánska, že se staví proti Sovětskému svazu a že jeho strana je postavena na menších zemědělcích a sedlácích.[534] Kromě Berana se stává viditelným představitelem režimu druhé republiky Rudolf Halík. Ratajem je líčen jako ideolog

[530] VEČER 13.10.1938, č. 262, s. 2.
[531] *Převaha židů mezi lékaři*, VEČER 14.10.1938, č. 264, s. 1.
[532] MNICHOV V DOKUMENTECH II, s. 342, ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 362 v Beranově vyjádření upozorňuje na význam slůvka „prý“.
[533] *Redaktor „Večera“ Jar. Prusík*, RUDÉ PRÁVO 15.10.1938, roč. 19, č. 243, s. 2.
[534] NA, f. Nár. S, k. 65, sl. R. Beran, poř. č. 1/67, tisk zahraniční, Dánsko 1938.

autoritativního režimu, který přicházel. Všímejme si, jak tehdy Halík vystupoval. Jeden z jeho stěžejních článků pocházel ze 16. října a nesl velký titulek „Blíž k odkazu Švehlovu“. Tvrdí se v něm, že Švehla byl umírněný a zůstával nohama na zemi. „*Dnes až dojímají Švehlovy obavy o svobodu národa, vedeného k velikášství a spoléhání na cizí. Dnes nelze nepřipomenout Švehlovu předzvěst katastrofy, povede-li nás velikášství a víra v cizí ideologie, i jeho proroctví, co bude s vlastí a lidem, opustí-li hlas a řád národní půdy*.“

Halík v článku pokračuje: „*marně byla hovořena věštecká slova. Nebyla slyšena. Jiným slovům se věřilo. Nebylo uvěřeno v možnost katastrofy. Byla Ženeva, byly prognosy, jak půjde svět, byli spojenci, byl obdiv světa pro nás. Ne naše, ale cizí tradice žila. Ne my sami sobě, ale jiní nám měli být oporou a spásou. Ne vlastenectví, ale visionářství mezinárodnosti*.“ K tomu článek přidává: „*duch naší politiky netkví v Ženevě, Londýně, Paříži, Moskvě, ale v nás samých, v poctivosti našich zámyslů, činů a Metod, jež nesmějí být napalováním jiných. Vrátíme se k dědictví Švehlovu, k tradici sedláků. Ta nikoho nepotupí, nikoho neznásilní, všechny rovnými učiní. Zbořímе navždy legendy o našem světovém poslání a velikosti: ponížení, malí, k sobě se vrátíme a v duchu nefalšované historie a po hlasu hroudy půjdeme k novému životu a bohdá k nové slávě*.“[535] Tak vypadal jeden z Halíkových dobových stěžejních projevů. Vznikne na něj reakce, které se ještě budeme věnovat.

Jiný příspěvek Venkova ze 16. října pochází z pera Ferdinanda Kahánka. Všimněme si, že Kahánka na stránkách Venkova v této době ubývá. Jeho židovský původ mu neumožňuje, aby se uplatňoval jako nejviditelnější agrární redaktor. Kahánkův článek „Nechodit pěšky za rychlíkem“ není psán v radikálním duchu. Tvrdí, že teď je nutno jednat včas, držet určitou kontinuitu a nebourat vše staré z dob dřívějších. Uvádí celkem rozumně: „*heslo nezní: „Boj proti stranám.“ Nýbrž zní: „Boj proti službě stranám místo státu“*.“[536] Jinak už tehdy píše Večer. 17. října přináší článek poslance Chalupy s radikálním názvem „Národ se brání vášnivě invasi židovské emigrace“. Tvrdí se v něm přece jen umírněněji, že v souvislosti s hospodářskou krizí nemůžeme živit jedince, kteří s touto zemí nejsou spojeni. „*Nemůžeme dopustit, a národ by to nesnesl, aby ve chvíli, kdy jdeme vstříc velikému boji hospodářskému o tvrdou skývu chleba, neměla být vyřešena přísně a do všech důsledků otázka emigrace*.“

Nacionalisticky se uvádí, že židé zemi poněmčovali a populisticky se nadhazuje otázka, s jak asi velkým kapitálem utekli do ciziny. Nakonec se ale tvrdí v duchu linie agrární strany, která bude prosazována, že naši čeští židé budou mít u nás vždy otevřené dveře

[535] Rudolf Halík, *Blíž k odkazu Švehlovu*, VENKOV 16.10.1938, roč. 33, č. 244, s. 1.
[536] Dr. Kahánek, *Nechodit pěšky za rychlíkem*, VENKOV 16.10.1938, roč. 33, č. 244, s. 1-2.

dokořán.[537] O den později se na stránkách Večera mluví radikálněji proti Masarykovi a publikaci hovorů s ním, proti Čapkově Bílé nemoci a Švejkovi.[538] Nejedná se o autentický článek Večera, ale o přetištění článku z listu katolických konzervativních radikálů Durycha, Zahradníčka a jim blízkých. Změnu mezi první a druhou republikou můžeme na stránkách Večera pozorovat v tom, že zveřejňování článků takových listů se na jeho stránkách dříve přece jen tak neprovozovalo.

Od Mnichova utekl už nějaký čas, ale stále nebylo jasné, jak se věci ve státě vyvinou. V politickém zákulisí probíhala jednání, jak věci nově uspořádat. Navzdory obecnému brojení proti stranám probíhají rozhovory znovu na bázi dřívějších stran. Záznam kancléře Šámala z 20. října uvádí, že podle jednoho svědectví byla prý u agrárníků připravována diktatura. Plánovali spolknout národní socialisty a sociální demokraty zbavit vlivu. Tento plán měli připravovat Beran, Kahánek, Preiss, Stříbrný a Emil Šimek. Teď se prý od toho upustilo a spíše převládá priorita existence generálské vlády za spolupůsobení stran.[539] Spekulace se v zákulisí vyskytují různé, praktickým počinem se ale stává 20. října provedené zastavení činnosti komunistické strany, která pak je 27. prosince rozpuštěna. Tato událost se ještě zmíní. 22. října nacházíme Halíkův článek, kde se operuje s pojmem autoritativní demokracie a Halík ji propaguje.[540] Tímto slovním spojením se vyjadřuje charakter režimu druhé republiky.

Proti Halíkovu článku „Blíž k odkazu Švehlovu“ ze 16. října se brzy přesvědčeně ohrazuje národně socialistická Sobota. Tvrdí, že Halík se na rozdíl od předchozího projevu Berana snaží stranicky vydělat na situaci. Kryje se přitom jménem Švehlovým. „*Společný účel tohoto snažení je zjevně dvojí: předně svalit odpovědnost za to, co stihlo náš národ a stát letos v září a říjnu, výhradně a naprosto na špatnou zahraniční politiku, vedenou bývalým „hradem“ dr. Benešem, jeho nástupcem i jeho spolupracovníky; a za druhé využít naší nynější větší závislosti na nacistickém Německu, tedy využít důsledků naší národní prohry, proti druhému, t. zv. levému politickému táboru v národě. Jinak řečeno:* ***včerejší nepřítel****, proti němuž celý národ šel svorně a odhodlaně do války, má se přes noc stát* ***spojencem a patronem jedné české fronty*** *v našem vnitropolitickém boji* ***proti frontě druhé****.*“ Sobota vyjadřuje zklamání nad vývojem, kdy okrajové skupiny chtějí vydělat na proběhlém národním neštěstí. To je příklad Stříbrného a Národního sjednocení. Následně článek Soboty obsahuje

[537] VEČER 17.10.1938, č. 268, s. 2.
[538] *Propagovali nás v cizině: „Švejkem,Spejblem a Bílou nemocí“.*, VEČER 18.10.1938, č. 270, s. 2.
[539] MNICHOV V DOKUMENTECH II, s. 342.
[540] ROKOSKÝ, Agrární strana, s. 107-108, formulaci autoritativní demokracie a jejímu odlišení od demokracie lidové se věnuje HANÁK, České konzervativní myšlení, s. 239-246.

odsouzení psaní Lidových novin ve dnech po Mnichovu. Přidává se k Peroutkovi, který se už nad ním také pozastavoval, bylo to prý nepříhodné vychýlení doprava.[541]

K 23. říjnu 1938 je datována žádost diplomata Osuského, který stále zůstával vyslancem republiky ve Francii. Je namířená k ministru zahraničí Chvalkovskému. Jedná se o zajímavé a důležité vystoupení, které bude ještě později probíráno, proto ho připomeňme. Osuský žádal zřízení vyšetřujícího výboru pověřeného zjištěním okolností národní a státní katastrofy v době Mnichova. „*Utrpení a tragedie jednotlivce je lidsky svrchovaně dojemná věc, ale katastrofa státu a pohroma národa je věc...za kterou jednotlivci nesou zodpovědnost*.“ Ta má být vztažena k více generacím. Dopis Osuského z 22. října si přál, aby národ poznal příčiny proběhlé katastrofy, kdo je za ni zodpověden a aby byly závěry vyšetřujícího výboru zveřejněny tiskem. To mělo vést k vystříhání se chyb v budoucnosti.[542]

Večer mezitím pokračoval ve svém radikálnějším psaní. Dále otiskoval věci z Durychova listu a ostřeji mluvil i proti Benešovi. 24. října se v něm objevuje titulek: „Dr. Eduard Beneš: Své soukromé záležitosti jsem upravil tak, že mi bude snadné zůstati v cizině tak dlouho, jak to budu pokládati za nutné.“[543] Naráží se na to, že se finančně zajistil. V jiném z článků se zase uvádí, že na mírové konferenci roku 1919 Kramář bojoval za Československo s hranicemi, jaké mělo. Beneš prý chtěl ty nynější, jak je určil Mnichov.[544]

27. října se ve Venkovu objevuje další důležitý Halíkův článek, který musíme připomenout. Je nazván „Budujeme nový národní domov“ a píše se v něm: „*zemřelo levičáctví, jež práskalo bičem nade vším, co nemělo jeho cejch a s nímž jsme se musili rvát jen o ten pojem vlasti a národa, o obsah státní myšlenky, o omyly, že národem jest shluk bolševizujících intelektuálů a bonzové, kteří vlastenectví odsoudili a pohřbili v dobách staré levičácké slávy. Bojovali jsme s těmi, kdož nám namísto vlasti a národa dávali osoby s gloriolou Božství, namísto pravd legendy, cizí kulturu namísto národní, odvar cizích teorií namísto rozumné domácí hospodářské politiky, třídní boj a stávky a politiku zaťaté pěstě namísto dohody a národní solidarity, jíž se dnes proti nám dovolávají. Pan Jíše a ostatní nechť nemají obav o „převahu zemědělství“ v novém politickém útvaru. Nechť o tom nepíší lidé, jimž smysl a význam národní půdy nikdy nevnikl do srdce, kteří nikdy nepochopili význam selské tradice pro obrodu národa. Sedlák nechce panovat, ale sloužit. Nebude převaha zemědělství, ale bude spoluúčasten rozum prostých lidí práce, pro něž býval živen*

[541] Jar. Werstadt, *Spekulace s prohrou národa*, SOBOTA 22.10.1938, roč. 9, č. 38, s. 446-447.
[542] ARCHIV MINISTERSTVA ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ (dále jen AMZV), f. František Chvalkovský, spis 3539.
[543] VEČER 24.10.1938, č. 280, s. 3.
[544] VEČER 27.10.1938, č. 286, s. 3.

pocit štítivosti. Selství se v nových poměrech uplatní jako rovnoměrný činitel, ne aby diktoval, ale aby spolupracoval na vybudování nového národního domova.“[545]

Všimněme si, že v článku můžeme pozorovat velkou svázanost s boji agrárníků a levice za první republiky. Nyní agrárníci nabývali, ne svojí zásluhou, vrchu a mnozí včetně Halíka nad tím vyjadřovali radost. Měli si možná uvědomit, že si svého vlastní pílí nezaslouženého triumfu neměli tolik vážit. Jejich radost se jim později po válce proměnila v nejhorší ponížení před triumfující levicí. Kromě článku Halíkova se objevuje ve Venkovu 27. října i příspěvek Vladimíra Krychtálka, který do něj píše čím dál více. Ve svém článku hovoří Krychtálek s despektem o Francii. Neměla prý armádu a v Mnichově nesplnila své závazky. Proanglicky se uvádí, že Chamberlain jí chtěl umožnit aspoň protest proti mnichovským závěrům, ale Daladier prý s Mnichovskou dohodou souhlasil.[546]

Na konci října 1938 dochází k aktivizaci Akce národní obrody, jedné z radikálně pravicových skupin, stavících se proti dosavadním stranám. Sdružuje intelektuální vrstvy, profesory, lékaře a advokáty. Toto hnutí, které není nějak početné a vlivné, chce hledat řešení rasové otázky. Staví se proti humanitě, něco si bere i z nacistického programu.[547] Rozšiřovaný leták, podepsaný Národní mafií Praha, což je alternativní název zmiňovaného hnutí, říká: „*veškeré občanstvo celého státu se upozorňuje, že v sobotu, dne 22. října* ***uletěl největší vlastizrádce a zločinec tohoto státu Dr. Eduard Beneš za pomoci těch dalších vlastizrádců a zločinců, kteří po něm převzali vedení státu***.“ Beneš „***utekl s nakradenými miliony***“, zatímco národ okradený o hranice otročí, aby nepřišel o to, co ještě má.

„***Všichni vůdcové všech politických stran byli spoluzločinci***“. Spolu se sekretáři stran sloužili židozednářům. Volá se: „*Občané! Varujeme! Nevěřte zločincům, kteří se obratem jedné noci stávají z židomilců a zednářů - najednou vlastenci!!!*“ Na to se navazuje tvrzením: „*před soud patří* ***Beran*** *zrovna tak jako* ***Klofáč, Hampl*** *zrovna tak jako* ***Šrámek, Stránský, Patejdl, Zemínová, Fajnor a všichni*** *bývalí vůdcové lidu! Dnešní vláda je* ***tak židovská****, jako byli ostatní vlády za diktatury velezrádce Beneše!*“ Premiér Syrový prý je stejný. Tvrdí se, že vládní garnitura nás sedře a dá nás pak na pospas Hitlerovi. Zúčtování s ní se prý ale blíží.[548] Vidíme, že materiály vzešlé z provenience tohoto hnutí házely všechny ze staré prvorepublikové koalice do jednoho pytle, i když na levici měly spadeno více.

Pomocí letáků se zviditelňovaly i ostatní organizace označované jako fašistické. Vidět byla Vlajka, jejíž propaganda proti režimu stávajícímu i prvorepublikovému byla opravdu

[545] Rud. Halík, *Budujeme nový národní domov*, VENKOV 27.10.1938, roč. 33, č. 259, s. 1.
[546] V. Krychtálek, *Uzavřená cesta*, VENKOV 27.10.1938, roč. 33, č. 259, s. 2.
[547] PASÁK, Český fašismus, s. 227-228.
[548] NA, f. PP, sign. P 85/30, vyhláška k odletu Eduarda Beneše do zahraničí.

ostrá.[549] Národní obec fašistická vedená Gajdou se prosazovala letáky, tištěnými někdy i ve formě úmrtních oznámení. Mluvila proti vládě, vyšly jí například tři čísla ilegálního listu Pranýř.[550] Všechny fašistické organizace byly postihovány nebo omezovány. Poslední jmenovaná patřila samozřejmě k zaběhanějším stranám, takže vůči ní se muselo postupovat s větším respektem. Jiné odlišnější postavení přitom měla Stříbrného Národní liga. Ta se snažila těžit ze situace a dostat se více k moci. Stříbrného tisk psal v tomto období hlavně proti židům a svobodnému zednářství. Bojoval za stát vedený pravicí.[551] Propagační leták Jiřího Stříbrného členům jeho hnutí uváděl, že Stříbrný se nevzdává a půjde brzy do čela, protože staré strany tam nemohou.[552]

Fašistický a radikálně pravicový proud se ve změněné situaci domáhá hlasitěji slova, stěžejní vliv ale nezískává. Jak se proti tomu za druhé republiky chová proud daleko vlivnější, proud katolický? Lidová strana, která ho reprezentovala, se nepochybně vyznačovala demokratickou tradicí a Šrámkovo vedení se jí chtělo držet. Vyskytovali se ale i tací, kteří si přáli konzervativní program strany, v momentě kdy se k tomu naskytla vhodná příležitost, prosazovat a uplatňovat jak to jde. Názory některých katolických myslitelů už prostřednictvím Večera zazněly. Jako ryba ve vodě se ale začala po Mnichovu cítit i pravicovější část lidovců kolem předsedy české zemské organizace Staška, který stál za Lidovými listy. Na ústředním deníku lidovců můžeme pozorovat, že vystupuje více radikálně, směrem k prosazování konzervativních idejí. 1. listopadu 1938 například chválí, jaký teď vane svěží duch na Slovensku. Tam si mezitím ľudová strana vynutila svoji diktaturu a prosazovala některé především náboženské požadavky. Lidovými listy je líčeno pozitivně, že se na Slovensku národ politicky sjednotil a že je oddaný papeži. Vyzdvihují, že tam jdou kříže do škol a říkají, že slovenské obrození určitě není orientováno proti Čechům.[553]

Agrární tisk o Slovensku také nehovoří špatně, přece jenom je ale rezervovanější. Přiznává Slovákům jejich národní revoluci a upozorňuje, že u nich jistě může docházet k nějakým excesům, vše je ale nutno brát klidně.[554] Jinak přistupuje k dění na Slovensku levice. Právo lidu otevřeněji upozorňuje na to, že nemíří dobrým směrem. Tyto sociálně demokratické noviny po Mnichovu během pro ně nepříznivého dění zaujímají defenzivní postoj. Drží si svou linii, spory s pravicí ale samy nevyhledávají. Vědí, že by je čekala porážka. Postupně se Právo lidu od sociálních demokratů oficiálně odpoutává, v jeho záhlaví

[549] PASÁK, Český fašismus, s. 228-231, materiály k činnosti Vlajky v NA, f. PP, sign. P85/30.
[550] PASÁK, Český fašismus, s. 231.
[551] NA, f. PP, sign. P 85/30, zpráva o činnosti Národní ligy z 20.10.1938.
[552] NA, f. PP, sign. P 85/30, provolání Všem stoupencům Národní ligy!.
[553] L.L., *Přibližme se Slovensku*, LIDOVÉ LISTY 1.11.1938, roč. 17, č. 250, s. 1.
[554] Dr. Kahánek, *Tři pruty Svatoplukovy*, VENKOV 2.11.1938, roč. 33, č. 258, s. 1.

mizí sdělení, že se jedná o list této strany. Pravice nad tím jásá. Právo lidu mimo jiné tvrdí, že v nastupujícím sporu demokracie a totality jsme ze stran jedině my (sociální demokraté) plně demokratičtí. Mezi ostatními je vždy část pro totalitu a část pro demokracii.[555]

2. listopadu 1938 dochází k Vídeňské arbitráži, kterou se rozhoduje o postoupení dalších československých území, tentokrát některých východních oblastí připadnuvších Maďarsku. V Československu se o věci obecně informuje jako o dokončení Mnichova. Na pravici se někdy dodává, že se jedná o vyúčtování smutné bilance zahraniční politiky Edvarda Beneše.[556] Na jednu z kritik Beneše uveřejněných na stránkách Venkova reaguje 5. listopadu v Národním osvobození Lev Sychrava. Cituje Venkov, že tvrdil, že Beneš prohrál boj s Hitlerem, ačkoliv byl intelektuál. Psalo se, že s pádem Beneše bohužel padl národ. Sychrava na předchozí postoje Venkova reaguje: „*úvaha tato vzešla jistě ze snahy vytěžit z kruté zkušenosti co nejvíce poučení pro budoucnost. Je to snaha správná*.“ Venkovu ovšem vytýká, že zjednodušuje věc na souboj Beneš-Hitler a že není dobré i přes porážku označovat Benešovu linii za špatnou.[557] V jiném článku zveřejněném 6. listopadu Národní osvobození přichází s titulkem „Vymyšlený interview s dr. E. Benešem“. Reaguje se na to, co se o Benešovi objevovalo dříve v tisku a tvrdí se, že interview s ním se neuskutečnil. Neříkal, že by se zabezpečil (finančně), to je nesmysl. Jak vidíme, Národní osvobození patří k těm, kteří Beneše hájí i v době, kdy je veřejně neadorovaný a obviňovaný, zachovává mu věrnost.

Halík ve Venkově píše jinak. 6. listopadu přichází s článkem „Vyjasnit politické poměry!“. V něm tvrdí, že v nastávajícím režimu bude zachována demokracie. Má být ale jiná, ta už zmiňovaná autoritativní. Halík píše: „*není to maska protidemokratických snah*“, tak se nemá vykládat. „*Demokracie nebude již diskusí, ale souborem činů v dění politickém, hospodářském, kulturním a sociálním*.“ Má být postavena na osobní odpovědnosti a „*zmizí nerozhodnost režimu*“. Halík si myslí, že „*nebudeme již demokracii definovat, nebude hádkou filosofů, ale očištěná bude nastolena*.“ Směřuje se k tomu, aby byla vytvořena nová velká strana občanská, nesocialistická. Nemá být vyloženě prokapitalistickou, zázemí bude mít jinde. „*Jsme národem malých a středních pracujících vrstev, na něž musíme nejdříve myslit. Myslí-li někdo, že veliká strana občanského soustředení bude odpůrcem zdravé sociální politiky, nerozumí těm, kdož dávají všechny síly do služeb budování lepší budoucnosti*.“[558]

[555] Josef Martinec, *Demokracie nebo totalita?*, PRÁVO LIDU 2.11.1938, roč. 47, č. 258, s. 1.
[556] *Smutná bilance dvacetileté zahraniční politiky*, VEČER 3.11.1938, č. 297, s. 1.
[557] Lev Sychrava, *Souboj Edvarda Beneše s Adolfem Hitlerem?*, NÁRODNÍ OSVOBOZENÍ 5.11.1938, roč. 15, č. 261, s. 1.
[558] Rudolf Halík, *Vyjasnit politické poměry!*, VENKOV 6.11.1938, roč. 33, č. 262, s. 1.

Zatímco Halík vznik nové strany avizuje, v zákulisí se o věci horlivě jedná. Uvažuje se, kolik stran celkově v novém systému bude. Hovoří se o jedné, dvou, případně třech. Při zákazu komunistů se nový stranický systém utváří slučováním stran stávajících. Mluví se o straně pravice, levice a případně středu, nebo o hnutí celého sjednoceného národa. Demokratickou variantou vývoje, která přece jen nabývala vrchu, byl počet stran větší než jedna. Agrárníci se snad nejvíce stavěli proti možnosti vzniku stran tří, tedy strany pravice, levice a středu, nesouhlasili ale většinou ani se stranou jednou. Věc se diskutovala na různých úrovních a například zemědělci na konferenci v Holešově se vyjádřili, že by bylo zlé, kdyby zůstali i s jiným názvem samostatní lidovci, kteří by chtěli tvořit středový jazýček na vahách mezi pravicí a levicí. Přikláněli by se často k levici a tím by přispěli ke katastrofě. Vyjádřila se také obava, aby nadále samostatně nepůsobili sociální demokraté, věřící v třídní boj. I kdyby ho hájili pod novou firmou, novou značkou, nebylo by to dobré.[559] Dle těchto závěrů můžeme agrárníky vinit ze snahy omezovat práva druhých politických proudů. Pokud se ale na věc podíváme blíže, cítíme v jejich vyjádřeních hlavně jen staré stranické rivality z dob první republiky.

Beranovi v té době mnozí posílali dopisy, kde vyjadřovali svoje názory. Jistý Hůla tvrdil následující: „*šíří se nespokojenost v národě, který v tak těžkých dobách se ukázal statečným. Je nespokojen, že většina vlády je ze členů zednářských lóží...Je nespokojen, že se nic nedělá v otázce židovské. Je roztrpčen, že ve školství a úřadech se ještě projevuje duch bývalých modlosloužebníků. Proč nebyly rozpuštěny zednářské lóže a majetek zabaven? Proč nebyly ještě dány příkazy nadřízených úřadů, aby byly ve veřejných místnostech odstraněny obrazy Benešovy?...Proč dosud řádí v rozhlase Benešovština?*“[560] Takové hlasy si přály větší postižení levice a bylo jich více. Občas se v souvislosti s novým stranickým systémem zmiňovalo, že stačí jen jedna strana občanská. Beran v tomto ohledu patří k umírněným a radikálně proti levici ani jiným vystupovat nechce. Stejný Hůla píše o počtu stran konkrétně i takto: „*proč dvě strany? Do totality schází už jen národní dělnictvo. Mluvil jsem s Hamplem, mám dojem, že by nebyl proti tomu. Co se podařilo v jiných státech za celá léta, podařilo by se Vám do šesti neděl. Jeden bůh - jeden národ - jeden vůdce. Ať žije náš vůdce!*“[561] Podobných dopisů směřovalo k Beranovi mnoho, ten se jimi ale nakonec ovlivnit nenechal.[562]

K déle trvající diskuzi o počtu stran v systému přispěl v Lidových listech 8. listopadu 1938 Bohumil Stašek. Titulek jeho článku se výmluvně ptal „Proč dvě nebo tři a nikoli

[559] NA, f. Rudolf Beran, k. 13, požadavky z konference zemědělců v Holešově z 30. října 1938.
[560] NA, f. Rudolf Beran, k. 13, dopis Beranovi ze dne 7. listopadu 1938.
[561] NA, f. Rudolf Beran, k. 13, dopis Beranovi ze dne 17.11.1938.
[562] Některé dopisy v tomto duchu v ABS, f. S, sign. S-122-3.

jedna?“ Stašek říká, že po těžké ráně by lid chtěl být sjednocen a ne rozdělen stranictvím. Přitom se ale plánuje stran několik. Podle Staška je třeba stranictví odbourat a dostat všechny rozumné složky národa do jediné strany. Z té nesmí být nikdo vylučován. „*Není tedy potřeba a není pro to vůbec důvodů, proč bychom pak měli míti strany dvě nebo tři; jak poměry mezinárodní, tak i vážné úkoly domácí souhlasí s přáním lidu po straně jediné*.“ Chystaná umírněná levicová strana by prý podle okolnosti byla odsouzena na léta k opozičnosti. Stašek se ptá: „*je však prospěšno republice, aby dělnictvo, které bude hlavní složkou této strany, stálo v oposici proti novému režimu a vzdalovalo se konstruktivní práci ve státě?*“

Stát prý bude dělnictvo potřebovat a Stašek navrhuje možnost direktoria čtyř reprezentantů nejdůležitějších proudů národa. Jeho členy mají být Beran, Šrámek, Hampl a Klapka. „*Nebylo by možno, aby tito čtyři muži utvořili jakési direktorium příští jednotné strany? Povinností tohoto direktoria by bylo připravit příští politickou jednotu národní, usměrnit tisk, aby vyjadřoval jednotně svornou vůli lidu a spolu s vládou připravovat nový život státu zvláště v oboru hospodářském*.“ Mohlo by dojít k odpolitizování hospodářských institucí. „*Lid jest jednotný v názoru na život a úkoly nové republiky; není proto nic přirozenějšího, než že chce, aby jeho ideová a mravní jednota byla vyjádřena i jednotou politickou v jedné straně.*“[563]

V následujících dnech se na Staškův návrh vyskytují některé ohlasy, získává snad určitou popularitu. Lidové listy v propagaci myšlenky jednotné strany pokračují dále. 9. listopadu přinášejí článek „Riegrova strana staročeská vzorem politické jednoty národa“. Celkově idea jedné strany nepřevládá, mnozí včetně většiny vedení agrární strany se proti ní staví. Souběžně s tímto děním 9. listopadu Chvalkovský poskytuje zahraniční interview ve Vídni, díky kterému můžeme pozorovat dále jeho zahraničně politické snahy. K vnitřní československé politice říká, že stát se stane federací a zvolí si časem svého prezidenta. Komunismus v něm nebude mít místo. Příklad si prý bude Československo brát v pozitivních stránkách italského režimu, bude stát blízko ose Berlín-Řím.[564] Německo je viděno jako nezbytný spojenec, Chvalkovský ale stále svéhlavě akcentuje blízkost Itálii.

Jinou věcí, pocházející z 9. listopadu, je program intelektuální agrární Brázdy, který se na jejích stránkách objevuje. Úvodní nadpis vydání Brázdy zní „Jak budovat druhou republiku“. Říká se, že žijeme v těžkých dobách a je tu nutnost změny zahraniční orientace. Brázda v této situaci předkládá svůj program, snaží se nás vyburcovat a dostat ze zmatku. „*Jediným úkolem dneška je budovat znovu a od základu národní stát v myšlení, v politice,*

[563] Bohumil Stašek, *Proč dvě nebo tři a nikoli jedna?*, POLEDNÍ LIDOVÉ LISTY 8.11.1938, roč. 5, č. 209, s. 1.
[564] *Dr. Chvalkovský o příští politice*, VEČERNÍK PRÁVA LIDU 9.11.1938, č. 21, s. 3.

v hospodářství a v sociální skladbě. Budovat novými a mladými lidmi, zúčtovat s minulostí a se vším starým a špatným, vytvořit silný režim s novým programem.“ Říká se: „*národní společenství, sociální spravedlnost, organisace stavů a křesťanská mravnost, to jsou pilíře každého pracovního programu pro obnovu republiky*.“ Program se věnuje různým konkrétním věcem, zmiňuje, že nelze pokračovat v systému bezohledného stranictví, že se musí vyřešit poměr Čechů a Slováků, že se budeme chovat přátelsky ke všem státům a dobrý poměr si vytvoříme hlavně s Německem a středoevropskými zeměmi. Program mluví o budování armády, o organizaci školství dle zásad vlastenectví a křesťanství a o odpolitizování odborových organizací. Hovoří se o nutnosti znárodnění veřejného života, v rámci čehož se má země zbavit emigrantů. Hospodářství státu prý musí sloužit národu. Má dojít k lepšímu organizování stavů. Země se musí posunout více ke korporativismu, utvořena má být i stavovská rada. Program se dále konkrétně vyjadřuje k otázkám zemědělským a také k problematice průmyslu. Jeho zásadou se stává hájení a zachování soukromého vlastnictví. Zdůrazňuje se, že je nutné provádět sociální politiku, která povede ke zvyšování všeobecného blahobytu obyvatel.[565]

Tak vypadal program Brázdy. Vešel v obecné povědomí a později se při různých příležitostech řešil a kritizoval. V literatuře se na něj objevují různé pohledy. Rataj ho označuje za silně autoritativní.[566] Někde se zmiňuje, že se jednalo o překvapení, že Brázda s takovým programem přišla. Dosud totiž zastávala pozice blízké levici. Tvrdilo se, že se svou linií obrátila o 180 stupňů. O levicovější orientaci Brázdy se můžeme leccos dočíst. Její představitel Kutnar později například napsal publikaci, kde líčí kladný poměr Brázdy k Sovětskému svazu, k marxismu a to, že kritizovala západ a jednání s Henleinem. Orientace Brázdy prý neměla být vhod pravicovému beranovskému vedení agrární strany.[567] To je nepochybně výklad poplatný komunistickému pohledu na věc, který dlouho převládal. Na předchozích stránkách jsme se z Brázdy něco málo mohli dočíst a taková orientace v ní rozhodně nebyla patrná. Stejně jako o její linii prvorepublikové, tak i o programu Brázdy z listopadu 1938 snad platí, že se nevychylovaly přehnaně doleva či doprava. V programu jsou ale zároveň tlaky doby zřetelně patrné. Zprava obhajuje program Brázdy David Hanák. Nemyslí si, že by mohl být nějak zvlášť kritizován a snad ho líčí v až moc růžových barvách.[568]

[565] BRÁZDA 9.11.1938, roč. 19, č. 44.
[566] RATAJ, O autoritativní národní stát, s. 69.
[567] FRANTIŠEK KUTNAR, Generace Brázdy, Historický klub, Praha 1992, předmluva Josefa Hanzala.
[568] HANÁK, České konzervativní myšlení, s. 248-250.

Jak bylo na tento program reagováno v době, kdy vznikl? Levice si ho všimla na několika místech. Právo lidu napsalo, že „*je už výrazem vlivů osy Berlín - Řím a změn, které způsobila tato osa v našem životě*.“ Zmiňuje, že program prosazuje autoritativní vládu, výměnu generací a korporativní systém.[569] Sobota se věnovala programu Brázdy celkem obsáhle. Její příspěvek z 19. listopadu rozebíral, že mladí agrárníci se v programu postavili proti úplnému vyvrácení stranictví. Mluví se o tom, že se nevyhnuli protižidovské vlně, jejich program obsahuje některé nejasné výroky v tomto směru. Tvrdí se, že mladí z Brázdy neukázali, kam dnes vývoj směřuje. Jejich program spadl z nebe.[570] O týden později se o programu Brázdy referuje dále, dohromady mu Sobota věnuje pět článků. Kritizuje se postoj k zániku republiky a tvrdí se, že jsme měli tak dobrou zahraniční politiku, jak to jen šlo. Sama nebyla naší zkázou.[571]

Později se více mluví o poměru k stranictví v programu. Redaktor Soboty Slavík píše: „*v návrhu „Brázdy“ se láme hůl nad politickými stranami. Nenapadá mi jim dělat advokáta, ale odmítám žurnalistický diletantismus, s jakým se mluví o jejich koncích*.“ Vyjadřuje se k tomu, že nyní má být národ veden schopnými energickými muži. To je prý diletantské tvrzení. Není vysvětleno, v čem spočívala chyba stran. Také nebylo řečeno, jestli zůstane zachováno všeobecné hlasovací právo.[572] V další části se autor komentáře k programu Brázdy vyjadřoval ke slovenské otázce a dále i ke stranám, něco z jeho textu mu už ale bylo cenzurováno.[573] V posledním článku, kde o programu hovořil, uvádí i vedlejší poznámku k cenzorovi, že ještě něco řekne, jestli mu to ovšem dovolí. Program Brázdy obecně hodnotí tak, že něco je v něm reakční, ale něco je i pokrokové.[574]

Ve dnech, kdy se řešilo vystoupení Brázdy, se odehrávaly i další události. 10. listopadu 1938 se měl dle zákulisní zprávy sejít německý zástupce Weizsäcker s agrárníkem Stoupalem. Mluvili o některých věcech, ovšem o agrárním podřizování se nacistům nemohlo být řeči. Weizsäcker připomínal, že republika musí stát blíže Německu a to prý ve vládě ještě vázne. K hraniční otázce, která se tehdy řešila a při které si Německo zabralo i některé oblasti, kde žila většina Čechů, říkal Stoupalovi brutálně, že kroky Německa je třeba přijmout. Řeší se také dle Němců dosud opomíjená židovská otázka a ve zprávě se nakonec objevuje poznámka, že přání setkat se s lidmi Hitlerovy strany Stoupal neprojevil.[575] Rétorika proti

[569] *Prohlášení mladé agrární generace*, PRÁVO LIDU 12.11.1938, roč. 47, č. 267, s. 1.
[570] SOBOTA 19.11.1938, roč. 9, č. 41, s. 482-483.
[571] SOBOTA 26.11.1938, roč. 9, č. 42, s. 498-499.
[572] SOBOTA 10.12.1938, roč. 9, č. 44, s. 520-521.
[573] SOBOTA 17.12.1938, roč. 9, č. 45, s. 530-531.
[574] SOBOTA 24.12.1938, roč. 9, č. 46 s. 546-547.
[575] MNICHOV V DOKUMENTECH II, s. 345.

emigrantům v zemi se tehdy objevuje různá. Venkov 11. listopadu tvrdí, že říšskoněmečtí emigranti byli užíváni k psaní proti Beranovu článku z 1. ledna 1938. Spočetlo se, že novinových útoků na jeho vystoupení vzniklo celkem 12 000. Venkov propagandisticky dodává, že takto kritizováni byli ti, kteří chtěli včas varovat národ před katastrofou, která se blížila.[576] Ve stejný den Stivín v Právu lidu hovořil o nutnosti existence politických stran a vyslovil se zároveň i proti řádění komunistů. Komunistické straně byla režimem zastavena činnost. Nebyla ale jediným hnutím, které tento osud potkal. 11. listopadu vláda zastavila také činnost fašistické Vlajky.[577] Musíme si všimnout, že druhorepublikový režim měl spadeno především na hnutí extrémní.

Co se neměnilo, to bylo psaní agrárního a pravicového tisku proti Benešovi. Večer 11. listopadu přináší titulek „Vyslanci varovali, zapřísahali. Beneš nedbal!“[578] Poukazuje se na to, jak prezident nezabránil mnichovské tragedii. Na obhajobu Beneše vystupuje v Národním osvobození ještě viditelněji Lev Sychrava. 12. listopadu je autorem příspěvku, který říká: „*„Večer“ nyní tvrdí: „Beneš by byl býval hnal národ do války.“ Odvolává tudíž, že Beneš žádal ultimatum. - Ale i nové obvinění je lživé. - Beneš vždy hlásal, že válka není nevyhnutelná.*“ Sychrava rozpitvává rozpory v psaní Večera a uvádí: „*nemá smyslu obratem vinit bývalého presidenta, že chtěl hnát národ do války, když padlo obvinění, že žádal, abychom byli přinuceni kapitulovat*.“[579]

Co se týče nákladu, ten Večeru za druhé republiky roste, stává se čtenějším. V radikálnějším psaní, které to zapříčiňuje, ale sám nezůstává. V protibenešovském vystupování ho doplňuje i předstihuje tisk Jiřího Stříbrného, který chce být nyní také určující. Nedělní list přináší 13. listopadu velký Stříbrného úvodník nazvaný „Kdo zavinil ty konce?“ V něm píše, že chybou naší politiky bylo, že se umlčovaly jiné názory než jaké měl Beneš. Měl prý velkou ctižádost a chtěl dělat v zahraniční politice více než šlo. „*Je přímo úžasné, kolik politické neschopnosti může se zrodit v jedné povaze. Dá se to vysvětliti jen obrovskou pílí Dr. Beneše. Ta právě zmnohonásobila všecky jeho chyby. Jeho autoritářská povaha nesnesla odpor. Ba ani pochyby*.“ Stříbrný volá po tom, aby se už nikdy netolerovala něčí neomylnost, aby se už nikdy netvořila žádná osvobozenecká legenda.[580] 15. listopadu jsme svědky ohrazení Venkova proti Sychravovi. Dává prý jeho předchozímu článku proti

[576] *Proti předs. Beranovi byli najímáni říšskoněmečtí emigranti*, VENKOV 11.11.1938, roč. 33, č. 266, s. 3.
[577] K tomu PASÁK, Český fašismus, s. 236-237, z archivních materiálů třeba NA, f. PP, sign. P 85/30, číslo 11 640.
[578] *Vyslanci varovali, zapřísahali. Beneš nedbal!*, VEČER 11.11.1938, č. 311, s. 1.
[579] Lev Sychrava, *Beneš by byl býval hnal národ do války*, NÁRODNÍ OSVOBOZENÍ 12.11.1938, roč. 15, č. 267, s. 3.
[580] Jiří Stříbrný, *Kdo zavinil ty konce?*, NEDĚLNÍ LIST 13.11.1938, roč. 12, č. 315, s. 1.

Benešovi jiný význam. Podle Sychravy měl z prezidentského úřadu odejít ze své vůle, dle Venkova byl donucen, ale stalo se tak bohužel pozdě. Říká se: „*dr. Beneš jest dnes emigrantem. Emigranti nebudou zasahovat do života a politiky národního Československa*.“ Beneš „*byl donucen abdikovat. Byl, bohužel, donucen pozdě. Kdyby byl odešel dříve, mohlo býti hodně zachráněno*.“[581]

17. listopadu 1938 se proti Benešovi objevuje ve Večeru článek od Rudolfa Halíka. Titulek obsahuje sdělení: „Vina je takového rozsahu, že Beneš se nikdy nevrátí! Staré poměry nebudou nikdy nastoleny. - Emigrant, který je strůjcem národního neštěstí.“ Poté Halík tvrdí, že článek píše, protože v tisku stále neumlká snaha o Benešovu rehabilitaci. To se prý nehodí, nový stát je nutno budovat jen s vědomím pravdy. „*Musí býti zastavena propaganda pro Dr. Beneše a nesmí býti živena nesmyslná víra, že Dr. Beneš se vrátí do vlasti, aby nastolil staré poměry*.“ V lidu se prý taková propaganda šíří. To by mohlo ohrozit stát a jeho obyvatelům se musí říct pravda. Beneš prý dělal velké chyby a úmyslně setrvával na špatné zahraniční politice. Lid podle Halíka pravdu snese.[582] Na tento příspěvek Večera reaguje Sychrava hned den poté. V Národním osvobození je celý Halíkův článek přetištěn a Sychrava se k němu vyjadřuje. K odchodu Beneše z křesla prezidenta tvrdí, že bylo očividné, že k tomu byl donucen. Odchodem ulehčil situaci pro přechod k novým poměrům. O propagandě pro jeho návrat Sychrava nic neví. „*Byla-li by snad opravdu nějaká „nesmyslná a nemožná akce“ pro návrat dra Beneše, což se zdráhám věřiti, pokládal bych ji za opravdu nesmyslnou a nebezpečnou…Varuji před ní*.“[583]

Mezitím co se řešily tyto půtky, vznikla konečně nová strana, která dostala název Strana národní jednoty. Měla mít v národě díky své přirozené autoritě vedoucí postavení, stala se automaticky stranou vládní. Utvořili ji agrárníci, velká část národních socialistů, živnostníci, Národní sjednocení, Národní liga, nejdříve Staškovi a poté všichni lidovci a chvíli v ní setrvávali i Gajdovi fašisté. Sociální demokraté později s některými národními socialisty utvářejí Národní stranu práce, která bude plnit funkci umírněně opozičního hnutí s kontrolní funkcí. Při utváření nových formací se strany jen těžko vzdávají své samostatnosti, nakonec se ale podřizují národnímu zájmu, kdy se má bojovat proti roztříštěnosti. Říká se, že národní katastrofu strany zavinily. Svaluje se to na ně, protože o vině Německa se tehdy mluvit nemůže. Nová strana je přesto tvořena tradičním způsobem, po dohodě stran dosavadních. Její vedoucí funkce se dostávají do rukou lidem, kteří reprezentují jednotlivá slučovaná hnutí,

[581] *Trapné polemiky*, VENKOV 15.11.1938, roč. 33, č. 268, s. 2.
[582] Rud. Halík, *Beneš se nikdy nevrátí!*, VEČER 17.11.1938, č. 321, s. 1-2.
[583] Lev Sychrava, *Bez pravdy jasné a naprosté se neobejdeme*, NÁRODNÍ OSVOBOZENÍ 18.11.1938, roč. 15, č. 272, s. 5.

dosavadní stranictví mrtvé není. Předsedou Strany národní jednoty se stává Beran, místopředsedy Josef Černý, Stašek, za živnostníky Chalupa, za národní socialisty Klapka, za sjednocené Hodáč, za ligu Stříbrný a za fašisty Gajda. Tajemníkem nové strany je stanoven Žilka, vidíme, že agrárníci mají v národní jednotě zdaleka nejsilnější postavení.

V tomto momentě z ničeho nic docházíme k okamžiku, kdy agrární strana zaniká a sama se jako jiní rozpouští. „*Dne 18. listopadu se konala poslední schůze širšího předsednictva a obou parlamentních klubů agrární strany, aby oficiálně zrušila jejich existenci i stranu samotnou*.“[584] Agrárníci se ještě později ve dvou exilech obnovují a musíme mít na paměti, že agrární povědomí lidí se stranou spjatých přežívá dále, přežívá zatím agrární hospodářský komplex, mnohé agrární instituce i tisk. Proto nelze zánik agrárního hnutí vztahovat k datu 18. listopadu 1938. Vyprávění musí pokračovat, dokud nebudou potřeny i tyto agrární instituce, vůdci hnutí a agrární povědomí.

18. listopadu přinášejí Venkov a jiná periodika místo úvodníku provolání Strany Národní jednoty „Národe český“. Tím toto hnutí vchází na veřejnosti ve známost. Oznamuje se, které strany hnutí utvářejí, prohlášení se staví za autoritativní demokracii a volá se po udržování dobrých styků, hlavně s nejbližšími sousedy. Obecně se v provolání podporují věci, po kterých volali agrárníci, hájí se soukromé vlastnictví, škola národní a věřící, což byl samozřejmě nejvíce požadavek lidovců stejně jako tvrzení, že ženám nyní náleží hlavně jejich mateřské poslání, zatímco muži se mají věnovat živení domácnosti. Prohlášení také tvrdí: „*vyřešíme rychle otázku emigrace, zvláště židovské*.“ Budoucí vývoj nemá určovat msta, ale bratrství. Nyní se prý musíme věnovat tvrdé práci, abychom znovu vybudovali stát.[585]

V tisku je tento program podporován. Sobota se po vstupu národních socialistů do národní jednoty vyjadřuje, že se teď považuje za nezávislý orgán. „*Zdůrazňujeme svou demokratickou linii v době, kdy se u nás ozývají hlasy, že Masarykova demokracie a humanita selhala a že je mrtva. To mohou tvrditi jen ti, kdo nevědí, že demokratismus je věčné usilování o lepší lidskou společnost*.“ Čtenáři se žádají, „*aby „Sobotu“ podporovali včasným zapravením předplatného a propagací našeho časopisu, který zůstane věren demokratismu, děj se co děj*.“[586] Kromě specifických ohlasů na levici se objevuje tvrdá kritika nové strany od radikální pravice. Leták Národní Mafie o národní jednotě říká, že je to nový podvod na národě. „*Máte novou rudozelenou koalici, nechvalně známou z dob převratových*.“[587]

[584] ROKOSKÝ, Agrární strana, s. 110, o věci referuje Venkov z 19.11.1938.
[585] *Národe český!*, VENKOV 18.11.1938, roč. 33, č. 272, s. 1.
[586] *Našim čtenářům!*, SOBOTA 19.11.1938, roč. 9, č. 41, s. 481.
[587] NA, f. PP, 1931-1940, sign. P 85/116, leták „Češi!“.

Paralelně s líčenými událostmi dochází ve dnech 17.-19. listopadu k zasedání parlamentu. Tato určující instituce je v zemi natolik vžitá, že ani ve změněné situaci se nestává, že by se na ni úplně zapomnělo. Za předsednictví Malypetra se v prvním zasedání od mnichovských událostí nejdříve řeší, kdo ve sněmovně nyní zasedá. Mandáty pozbyli poslanci zvolení v odstoupených okresech, tedy především Němci. Zbylí Němci si utvořili pětičlenný klub v čele s jedním z politiků SdP Kundtem. Předsedy vlády Syrový ve sněmovně vystupuje a v projevu shrnuje, že je třeba se věnovat budování nového národního státu, žít se všemi v míru a být hlavně zadobře s Německem.[588] Důležité věci se dějí třetího dne jednání, 19. listopadu. Řeší se neodkladný návrh autonomie Slovenska a Podkarpatské Rusi. Po řečích zpravodajů je vznesen návrh Berana, Hampla a Sidora (kteří reprezentují jednotu hlavní vládní strany, strany umírněně opoziční a Slováků), aby se o věci nekonala rozprava. To je přijato a následně se hlasuje jednotlivě o autonomii Slovenska a Podkarpatské Rusi, k jejichž schválení jsou potřeba tři pětiny hlasů. Autonomie obou zemí jsou ve dvou čteních přijaty. Věc prochází velkou většinou, i když se vždy objevují nějaké hlasy proti.[589] Autonomie poté vstupují v platnost a Československo se mění na Česko-Slovensko.

Zatímco se mnozí benešovci dále podílejí na práci parlamentu, proti jejich idolu se stále hodně mluví. 19. listopadu píše Večer, že „Osudný telegram dr. Beneše vtiskl velmocem myšlenku dělení státu“. Přidává se k tomu zase z jiného soudku, že vyslanci prezidenta o obratu velmocí proti nám varovali, Beneš toho ale nedbal.[590] Jiný agrární článek dává Benešovo jméno do souvislosti s činností komunistů. Mluví o propagandě komunisty Mikulíčka proti agrárníkům z dřívějších dob. Článek je nazván výmluvně „O Mikulíčkovy pamflety měl zájem dr. Beneš“. Přál si asi podílet se na zkompromitování agrárníků.[591] Objevují se také příspěvky proti židům a to i v umírněnějším Lidovém deníku. Mají specifický charakter, kterého si všimněme. Článek „Židovští emigranti nám ještě nadávají“ uvádí příklad dvou židovských emigrantek, které prý měly každá protičeské projevy. Jedna říkala: „*Hitler měl pravdu, jaká holota a pakáž jsou ti Češi.*“ Není jasno, jestli tento výrok nebyl vymyšlený a při jaké příležitosti byl vyřčen. Lidový deník ale dodává: „*takto se nám odměňují za naši obětavost a trpělivost lidé, kteří by nám měli být nesmírně*

[588] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/151schuz/.
[589] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/155schuz/.
[590] JAT, *Osudný telegram dr. Beneše vtiskl velmocem myšlenku dělení státu. Vyslanci republiky ukazují na vinníka národní katastrofy*, VEČER 19.11.1938, č. 325, s. 1, 3.
[591] *O Mikulíčkovy pamflety měl zájem dr. Beneš*, LIDOVÝ DENÍK 22.11.1938, roč. 25, č. 275, s. 2.

vděčni, že ještě po tom všem, co nám již špatného natropili, mohou u nás klidně žít.“ Článek se nestaví proti židům obecně, ale zemi mají opustit ti, kteří nám nadávají.[592]

Vývoj jde dále. Během listopadu se ustaluje Strana národní jednoty, která má být s novým režimem těsně spjata. Netváří se ale tak, že by si chtěla uzurpovat všechnu moc pro sebe. Peroutka o ní 30. listopadu píše a říká: „*Ačkoliv tato strana vlivem okolností jistě měla dosti moci, aby prosadila, co se jí nejvíce líbí, neučinila pokus nastolit totalitní režim, nýbrž zachovala systém demokratický v podobě dvou stran. To…musíme oceniti jako český způsob tím záslužnější, že nechybělo svodů*.“[593] Na konci listopadu 1938 je řešena a vyřešena věc, která poukazovala na ustalování situace v zemi. Odehrála se volba prezidenta republiky.[594] Osoba nového prezidenta se samozřejmě stala předmětem sporů a v zákulisí se o ní dlouho jednalo. Zvažovala se různá jména, nejvážnějším kandidátem byl nejdříve Chvalkovský, který prezidentství brzy odmítl. Bál se asi nepopularity, které by v důležitém úřadě musel čelit, když ani dosud se svou politikou v národě sympatie příliš nezískával.

Nakonec se jako kandidát objevuje nadstranický Emil Hácha, který dříve působil jako předseda Nejvyššího správního soudu. První ho navrhuje národní socialista Klapka, ostatní včetně Berana s jeho jménem souhlasí. Hácha je přijat všeobecným konsensem, proti němu mluví jen komunisté. Obecně platí za jedince konzervativního smýšlení a střihu. Na levici je uznáván jako člověk z právního prostředí, který má zabránit možným radikálním změnám systému, které by se neslučovaly s právními zásadami. Vzhledem k tomu, že je Háchova kandidatura dojednána předem, deníky o jeho zvolení informují už v den volby, před jejím konáním. Volba se uskutečňuje 30. listopadu 1938. Noviny přinášejí Háchovu fotografii a životopisná data, to se děje i v tisku levicovém.

V samotné volbě dostává Hácha 272 hlasů přítomných poslanců a senátorů, 39 hlasovacích lístků je bílých, ty pocházejí ve své většině, jestli ne vůbec všechny, od komunistů. V zákulisí nebylo Háchu asi tak snadné přesvědčit, aby kandidoval. Jednalo se o 66-letého člověka, který se měl nyní obětovat státu, místo toho aby šel na odpočinek. Politici vedoucí v čele s Beranem režim vyvíjeli snahu, aby ho přesvědčili a povedlo se jim to. Beran měl Háchu navštívit ještě večer před volbou, aby se na poslední chvíli nerozhodl od kandidatury couvnout. Po prosazení Háchy na prezidenta agrárníci dostávají konečně to po čem v čele se Švehlou občas volali. Nestranického prezidenta, člověka, který neměl do politiky příliš zasahovat a tvořit měl jen zaštiťující autoritu. Při příležitosti prosazování Háchy

[592] *Židovští emigranti nám ještě nadávají*, LIDOVÝ DENÍK 29.11.1938, roč. 25, č. 281, s. 2.
[593] F. Peroutka, *Po česku*, PŘÍTOMNOST 30.11.1938, roč. 15, č. 48, s. 758-759.
[594] O prezidentské volbě v souvislosti s agrárníky ROKOSKÝ, Agrární strana, s. 117-120.

na prezidenta o něm měl Beran pronést: „*pan prezident nepřijde do situace, aby rozhodoval*“.[595] Tento výrok byl kritizován v souvislosti s pozdějšími událostmi, kdy musel Hácha naopak do událostí promlouvat velmi. Rokoský tento výrok zpochybňuje, činí tak na základě pozdějších dosvědčení Berana.[596] Zde je ale nutné si uvědomit, že i kdyby něco takového Beranem vyřčeno nebylo, agrárníci si vždy prezidenta, který by nerozhodoval, přáli. Takový jim vyhovoval.

V souvislosti se zvolením prezidenta je jmenována i nová, tentokrát už neprovizorní vláda. K této události dochází 1. prosince 1938. Ve vládě se objevují opět úředničtí ministři, jediným skutečným politikem je její předseda, kterým se stává Beran. Bývalý předseda agrární strany se dosud premiérství vyhýbal. Že se tuto funkci odvážil vzít v těžké době druhé republiky a ne v předchozím režimu demokratickém je zajímavé. Nesmíme v tom vidět ztotožnění se Berana s novým autoritářským systémem proti starému demokratickému. Za vším stojí spíše vývoj událostí, kdy za první republiky dělal premiéra Hodža a Beranovi vyhovovalo řízení strany. Nyní měla přijít odpovědná osoba, která měla vzít vývoj do rukou a hájit stát. Je otázkou, jestli byl Beran osobou nejvhodnější, on a agrární kruhy, které v režimu rozhodovaly, si to ale myslely.

Beranovo rozhodnutí být v druhé republice vůdčím mu do budoucna neprospělo. Se vstupem do nejvyšších státních funkcí se zároveň rychle blíží období, kdy bude zatlačen do pozadí a kdy se stane pouze vězněm různých režimů. Z agrárníků zůstávají ve vládě na svých místech Chvalkovský i Feierabend, vliv mají agrárníci i v jiných, než jen jimi spravovaných ministerstvech. Ministry jsou i nadále lidé nesocialistického přesvědčení, jejich jmenování se ale konzultuje i s levicovou opozicí, vedenou Hamplem.[597] V autonomních vládách, které se transformují zároveň s vládou ústřední, si agrárníci drží nějaký vliv také. Na Slovensku zůstává ministrem Teplanský.[598]

3. prosince píše o Beranovi jako o novém premiérovi oslavně Halík: „*prostý hoch z venkovské chalupy byl před desetiletími vyvolen Antonínem Švehlou, aby se věnoval politické činnosti. Mladý hoch ukázal talent pro organisaci, prokázal houževnatou píli a mimořádnou pracovní energii. Vyvolil-li někoho Švehla ke spolupráci, pěstoval soustavně růst jeho osobnosti a zkoumal přísně jeho charakter. Potom léta vychovával, vedl, přesvědčoval se, může-li pověřiti svou důvěrou. Mnohé až překvapovalo, jak Švehla přilnul k mladému muži*

[595] To uvádí JAN BORIS UHLÍŘ, Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace, Aleš Skřivan ml., Praha 2002, s. 13 i jiní.
[596] ROKOSKÝ, Agrární strana, s. 119-120.
[597] Hampl například doporučil ministra sociální péče Klumpara, viz. ANM, f. V. Klumpar, k. 2, inv. č. 6/7.
[598] O nových vládách VENKOV 3.12.1938, roč. 33, č. 285, s. 1.

- Rudolfu Beranovi - z něhož učinil nejbližšího spolupracovníka. Švehla dovedl najít lidi, jimž určil důležité poslání; dokladem toho jest současný ministerský předseda, Rudolf Beran. Rudolf Beran vyrůstal po boku Švehlově. Dlouholetý styk, trvalé působení Švehlova geniálního ducha a žár srdce mocně působily na růst Beranovy osobnosti. Nepředurčil-li Švehla Rud. Berana přímo k vůdčímu poslání ve straně, tušil, že se tak stane bez přímého zásahu. Od prostého pěšáka přes důležité politické funkce vyrostl Rud. Beran na jednoho z prvních, kdož stranu vedli. Po úmrtí Švehlově stal se Beran předsedou strany, která věděla, že nemůže nikoho lepšího pověřiti posláním, aby plnil Švehlův odkaz."[599] S Beranovým nástupem do premiérské funkce se jak vidíme pojilo připomínání jeho svázanosti se Švehlou, s demokratickou agrární stranou, kterou budovali. Z další propagace nového premiéra Venkovem uveďme, že se připomínala Beranova paměť na lidi a jeho styky s obyčejnými občany, kdy jim různě pomáhá. „*Ten jeho styk s lidem je jednou z důležitých složek lidského života Beranova*." Nový premiér je znázorněn na šesti fotkách, kde se vyskytuje v různých řečnických polohách.[600]

Na levici nebylo přijato Beranovo jmenování premiérem s nějakým odporem. Je zajímavé, že Právo lidu k této události přináší 2. prosince stejnou fotografii, jakou uveřejnilo k jeho zvolení předsedou agrární strany v listopadu 1935. Podobně jako tehdy o něm referuje celkem smírně. Polední list o Beranovi mluví s uznáním a oceňuje, že v nynější situaci přijal premiérství. Připomíná, že v prezidentské volbě roku 1935 stál proti Benešovi.[601] Odlišnou formu reakce na Beranovo jmenování premiérem představovaly gratulace, které mu byly zasílány formou dopisů. Nejzajímavější je asi dopis zakladatele národních socialistů Klofáče, který předtím posvětil sloučení své strany s agrárníky a dalšími ve Straně národní jednoty. Klofáč Beranovi blahopřeje k tomu, že stanul v čele vlády nezávislé na politických stranách. To je prý dobré.[602] Když se podíváme na gratulace ostatních, jsou většinou zdvořilostní a obecné, přejí Beranovi úspěch. K srdečnějším samozřejmě patří gratulace od lidí názorově spřízněnějších, ke kterým v této době kromě agrárníků patří i představitelé bývalého Národního sjednocení.[603]

Beran po nástupu do funkce poskytuje rozhovor Le Petit Parisien, nejrozšířenějšímu francouzskému deníku. Rozhovor s ním je doprovázen otištěním mapky Česko-Slovenska a Beranovou podobiznou. Francouzská novinářka, která s Beranem vede rozhovor, říká, že se

[599] Rud. Halík, *Profil vůdce*, VENKOV 3.12.1938, roč. 33, č. 285, s. 1.
[600] VENKOV 3.12.1938, roč. 33, č. 285, s. 3.
[601] POLEDNÍ LIST 2.12.1938, roč. 12, č. 334, s. 1.
[602] KRÁL, Politické strany, s. 207.
[603] NA, f. Nár. S, k. 70, sl. R. Beran, poř. č. 1/69. Korespondence 1938 I, gratulace ke jmenování ministerským předsedou 1938.

do něj teď vkládá naděje a tvrdí, že ji překvapuje, jak je tento politik v rozhovoru s ní přímý. Neuvádí ani slovo výčitky Francii. V článku se připomíná, že naše republika se ocitá v roli trpitele a vyvstává otázka, jestli zůstane demokratickou. Beran jeho prostřednictvím prezentuje svoji politiku s dvěma stranami, kdy druhá je kontrolní. Parlament se prý občas sejde, ale důležitá budou rychlá rozhodnutí s osobní odpovědností, to má být autoritativní demokracie. V zemi se má dělat dobrá hospodářská politika. Mnichov byl sice přijat, ale Československo za to očekává záruky. Mají se plnit mnichovské klausule, které je slibují. Beran říká, že Československo chce být zadobře s každým, hlavně ale s Německem.

„Na dotaz o příštích stycích francouzsko-československých odpověděl předseda vlády Beran: Pokud jde o naše styky s Francií, velmi lituji, že jsem nucen vám říci, že srdce každého Čecho-Slováka je těžce dotčeno, ba přestává téměř bíti, když se vysloví jméno Francie. Nicméně vynasnažíme se, aby naše styky s Francií a s Anglií byly pokud možno nejlepší." To má být podpořeno i hospodářskými styky.[604] Na tento Beranův rozhovor je reagováno i doma. Národní osvobození ze 6. prosince připomíná, jak se v něm označoval za žáka Švehly, a že mluvil o dvou stranách, které nebudou nepřátelské. To vidí pozitivně. Kromě zmíněného francouzského listu přinesla komentář k novému premiérovi i jiná zahraniční periodika. Americký list Herald tribune jeho jmenování informativně zmiňuje a o novém premiérovi mluví celkem pozitivně. Beran se podle něj vyznačuje pracovitostí a silnou vůlí. Připomínají se i jiní členové nové vlády.[605]

Po ustálení režimu druhé republiky, kdy se zase objevuje standardní prezident a vláda, má brzy dojít ke změně i v jeho obsahovém pojetí. V Sobotě a jinde, kde se drží levicové postoje, už nacházíme na začátku prosince viditelné projevy cenzury. Tvrdší je vývoj na Slovensku. Tam ovládají pole luďáci a stávají se jedinou povolenou slovenskou stranou. Ostatní, co s luďáky jednali v Žilině, se s nimi bez možnosti jiné varianty slučují. Ještě roku 1938 se konají zmanipulované volby do slovenského sněmu, kde drtivě vítězí jediná podaná luďácká kandidátka. V období druhé republiky dochází na Slovensku postupně k vystupování proti Čechům. Luďácký režim začíná razit heslo „von s Čechmi". Mnozí Češi, kteří se po vzniku republiky na Slovensko dostali, státní zaměstnanci, úředníci, učitelé a jiní, musí zemi opustit. Reakce na toto dění je v české části republiky zaražená. Nejvíce na něj upozorňuje levice, pravice ho obecně bagatelizuje, šťastná z něj ale také není. Večer z 8. prosince o

[604] NA, f. Nár. S, k. 65, sl. R. Beran, poř. č. 1/67, tisk zahraniční, Francie 1936-1938. Nový muž Česko-Slovenska.
[605] NA, f. Nár. S, k. 65, sl. R. Beran, poř. č. 1/67, tisk zahraniční, Spojené státy.

slovenském „ven s Čechy“ mluví jako o tragedii, Češi prý asi nedokázali Slováky pochopit.[606] Později se tvrdí, že vláda snad sjedná v této otázce kompromis.[607]

12. prosince 1938 dochází k události, která se čekala, v českých zemích se utváří umírněná opoziční strana, tvořená sociálními demokraty a menší částí národních socialistů. Dostává název Národní strana práce, původně se zvažovalo označení Národní strana pracujícího lidu. Do jejího čela je postaven předseda sociální demokracie Hampl a strana tvrdí, že chce v republice plnit kontrolní funkci. Venkov ze 13. prosince vznik této strany ústy Kahánka hodnotí celkem pozitivně. Je prý nová, nedochází v ní k přenášení starého jako se dříve přenášelo z Rakouska do republiky. Národní strana práce chce být určitě loajální, nemarxistická, což deklarovala a bude se snažit pozitivně spolupracovat se Stranou národní jednoty ku prospěchu našeho státu.[608] Můžeme pozorovat, že dobrý vztah mezi Beranem a Hamplem, který už byl viditelný dříve, se nyní promítl i v budování systému druhé republiky. Mezi Beranem a Hamplem platila opoziční, gentlemanská dohoda. Hampl podle ní držel na uzdě svoji Národní stranu práce, aby nenapadala vládu a neztěžovala jí zbytečně pozici, Beran pak nezneužíval vládní moc k potírání opozice.[609] Oba se chovali umírněně, snažili se zadržovat vychýlení situace do extrému. Beran později líčil tehdejší sjednocování starých stran do nových následovně: *„žádným diktátem, ale dobrovolně se strany slučují ke společné práci. Národ hnán pudem sebezáchovy chce zachovat, co se zachovat dá a sjednocuje se ve dvou politických stranách.“*[610]

Vidíme, že nový režim vedený agrárníky si jde svojí cestou. Hlásá, že k Německu chce mít lepší poměr, než jaký ho k němu mělo Československo dříve. Ovšem Beran, ani ostatní představitelé režimu, se německým nacistům nějak nepodřizují, o navazování osobních a přátelských kontaktů s nimi se nesnaží. Oficiální kontakty jsou svázány se jménem Chvalkovského, který Německo navštěvuje a zároveň se objevují i nějací zákulisní informátoři do Německa posílaní. Takoví se objevují skoro vždycky. Beran měl tehdy do Německa poslat, asi i opakovaně, redaktora agrárního tisku Krychtálka. Krychtálkova zpráva o pobytu v Německu ze 7. prosince 1938 referovala o tom, s kým tam mluvil a o čem. Nedostal se prý k rozhovoru s někým opravdu významným. Mezi jiným upozorňuje na mentalitu Němců, kdy se jim prý člověk nemá podřizovat, jinak ho pokládají za podřadného.

---

[606] *„Ven s Čechy!“*, VEČER 8.12.1938, č. 357, s. 1.
[607] *Osud Čechů na Slovensku*, VEČER 10.12.1938, č. 360, s. 1.
[608] Dr. Kahánek, *Druhá politická strana*, VENKOV 13.12.1938, roč. 33, č. 293, s. 3.
[609] Tuto tezi uvádějí JAN GEBHART, JAN KUKLÍK, Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě, Paseka, Praha-Litomyšl 2004, s. 63.
[610] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 109.

Krychtálek zmiňuje, že zdravil nacistickým pozdravem, nic ho to nestálo a mělo to velký účinek. Tvrdí, že Slováci jsou proti nám hodnoceni lépe.[611] Beran později spolupráci s Krychtálkem před poválečným soudem popíral a naznačoval, že proti němu tento redaktor jen neustále intrikoval.[612] Hlášení se ke Krychtálkovi tehdy nebylo vhodné. Krychtálek se do agrárního tisku dostal v roce 1937 z Lidových novin po zásahu Hodži, aby umírňoval radikální orientaci Venkova ztělesňovanou Kahánkem.[613] V době druhé republiky cítíme, že se Krychtálek v protikladu ke Kahánkovi, který se umírňuje, obrací napravo a za války nakonec zkončí jako význačný kolaborant s Němci.

Až na výjimky duch vládnoucí mezi bývalými agrárníky proněmecký nebyl. Nepochybně ale můžeme s postupujícím časem zaznamenat víc a víc projevů, které směřovaly proti orientaci první republiky. Na schůzi Československého domova v Moravské Ostravě, místní proagrární organizace, se 13. prosince za účasti několika desítek osob objevuje následující hodnocení k zániku republiky. Její „*vedoucí činitelé žili v domnění nepřemožitelného českého velikášství opředeného internacionalismem, komunismem a protekcionářstvím. Dvacet let žili tito lidé, jež vedli Čsl. stát v domnění, že jsou policajty Evropy a že jsou osobami předurčenými k vládnutí. Tyto osoby daly se opřádati nymbem humanismu, socialismu, internacionalismu v takové míře, že nebylo osobnosti v Československu, která potírajíc toto velikášství, nebyla těmito lidmi sesměšňována a ne mnohdy i odstraněna takovým způsobem, že toho není v dějinách politického života pamětníka. Mentorován byl každý, kdo se tomu opřel. Těmito lidmi byly sjednány a podepsány historické dokumenty, nebyly však jimi dodrženy a neb uvedeny v život*.“

Tento projev je nepochybně vůči Benešovi a levici poměrně radikální. Podepisuje se na něm asi, že lidé z uvedené organizace patřili k movitějším a měli na levici více spadeno. Dvacet let trvající vliv levice snášeli těžce a nyní si potřebovali ulevit. Následné výroky, které na shromáždění padly, také nepatřily k nejumírněnějším. Dřívějšímu režimu bylo vyčítáno neuznání práv Slovenska. Proudili tam jen béčkoví pokrokoví čeští úředníci. Dále se volalo po příchodu nových schopných lidí a tvrdilo se, že nyní bude trošku i diktát, ne jen demokracie. Obecní zastupitelstva budou nahrazena úřední správou. „*Náš vnitropolitický život musí býti očištěn od všech živlů, kteří pád Čsl. republiky a její okleštění přivodili*.“ To se vyjádřilo i drsným agrárním přirovnáním, že do nového chlívku nesmí staré svině.[614]

[611] NA, f. Nár. S, k. 64, sl. R. Beran, poř. č. 66, věci dolične, zpráva Krychtálkova Beranovi.
[612] OBHAJOVACÍ ŘEČ (2. část), s. 146-147.
[613] ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 352.
[614] NA, f. PMV, sign. 225-1161-5, číslo jednací Pr-9200, zpráva ze dne 15. prosince 1938.

Kromě tohoto a jiných projevů, které padaly na různých úrovních, dochází i k novému zasedání parlamentu, kde měl Beran oficiálně přednést vládní projev a měla k němu být vedena veřejná diskuze. Zasedání sněmovny se odehrává od 13. do 16. prosince 1938. Na jeho začátku je ohlášeno ustavení nového sněmovního klubu Národní strany práce. Tvořili ho dosavadní sociální demokraté a čtyři poslanci národních socialistů. Po vyřízení některých formalit si bere slovo předseda vlády Beran.[615] Na začátku zmiňuje, že v září 1938 o osudu Československé republiky rozhodly čtyři velmoci v Mnichově. O naší roli říká: „*přinesli jsme oběť míru, jaká nebyla až dosud v dějinách od jiných národů požadována*.“ Zmiňuje ztrátu území a obyvatelstva, kdy z 15 milionů nám zbylo jen 10 milionů obyvatel. Upozorňuje na rozvrácení našeho hospodářství. „*Nemůžeme prostě pokračovati ani programově, ani metodicky v politice, kterou jsme uskutečňovali až do září letošního roku. Naše vztahy mezinárodní jsou dnes určovány novou zeměpisnou situací státu a novými mocenskými poměry v Evropě*.“ V nové situaci musely být naplněny touhy Slováků a Rusínů po autonomii.

O předchozím prvorepublikovém režimu premiér tvrdí: „*není nikde návratu k minulu ani v programech, ani v metodách, ani v taktice. Každý pokus o návrat byl by lidem rozhořčeně zmařen. Jsme si vědomi, že nelze připustit nové politické tříštění našich národů a že nelze trpět taková politická hnutí, která nerostou z domácích kořenů. Národní strany nebudou uchvatiteli moci ve vlastním státě, ale budou jeho oddanými služebníky. Budou organisovat veřejné mínění a provádět s hlediska národního a státního zájmu kontrolu činnosti vlády a veřejné správy, ať už nesou politickou odpovědnost přímou účastí na vládě či nikoli. Služba státu a národu, to je ten nový duch, který musí proniknouti každým jednotlivcem do soukromého i veřejného života stejně jako vědomí, že před právem vůči státu stojí povinnost ke státu a že nad nárokem stojí oběť. (Potlesk.)*“

Beran zmiňuje nutnost nyní společnost odpolitizovat a k zahraniční politice a změnám, které proběhly, říká: „*nejsme a nechceme býti slepí a hluší k těmto změnám. Nebudeme se honit za přeludy, ale budeme naši zahraniční politiku opírat o skutečnosti a souvislosti hospodářské a sociální. Přizpůsobíme se tomu, co je bezpodmínečně nutné, nezříkajíce se nezadatelných svých práv a obhajoby státních a národních zájmů. Zbavena povinnosti ohlížeti se zpět půjde vláda za svým jasným cílem: zachovati svůj stát a jeho národům mír. Budeme respektovat všechny státy a národy, ale v prvé řadě zájmy vlastní s jasným vědomím, jaké je skutečně naše mezinárodní postavení. (Výborně! - Potlesk.)*“

[615] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/156schuz/s156001.htm.

Vztah k Německu musí být přátelský, měli bychom spolu mluvit mužně a překonat naše staré rozpory a pocity hořkosti. „*Dobrý sousedský poměr chceme vytvořiti rovněž k Polsku a Maďarsku*.“ Po zmínění sousedních států Beran mluví o zachování dobrého vztahu s Jugoslavií a Rumunskem, s našimi spojenci z Benešovy Malé dohody. Dále následuje přání po dobrých stycích s Italií, což je prý v souladu s přáním lidu. „*Při budování našeho domova od základů a po svém, jak to odpovídá našim potřebám, nejsme a nebudeme přívrženci osamocení neb omezení na naši zeměpisnou oblast. Budeme proto udržovati a rozšiřovati styky se všemi ostatními státy a velmocemi, především s Francií, Anglií a Severoamerickou Unií.*“ Tak celkově vypadá česko-slovenská zahraniční politika, jak ji na půdě Poslanecké sněmovny prezentuje Beran.[616] Poznamenejme k tomu, že celkem vstřícně Československo vůči všem zmíněným státům skutečně vystupuje. Nejiné to je ale i v případě Sovětského svazu, o kterém vzhledem k okolnostem Beran příliš mluvit nemůže. Chvalkovským řízená zahraniční politika se za druhé republiky neuchyluje k tomu, že by s ním přerušila naše dosavadní spojenectví. Chvalkovský prý „*zakládal si na tom, že...za tzv. II. republiky nevypověděl československo-sovětskou smlouvu, jakkoli nátlak zejména ludovců na vypovězení této smlouvy byl silný*.“[617]

Beran v projevu po vylíčení našich zahraničně politických priorit a vztahů dále říkal, že ve chvíli krize jsme měli pochopení pro druhé. Teď snad světová veřejnost bude mít pochopení pro nás. Děkuje armádě za poslušnost v době Mnichova a poté mluví o tom, jak se musí rozumně hospodařit. Nemá se podlamovat soukromého podnikání. Ke školství se říká: „*výchova pro život musí čerpati z pramenů národní kultury a býti nesena duchem křesťanským. (Potlesk.)*“ Mají se podporovat vědy a umění, ale měly by sloužit podpoře a prospěchu národa. „*Stát má právo, ba víc, má povinnost upravovati poměry v tisku, v rozhlase a ve filmu s hlediska vyšší své potřeby a zavésti v nich řád přísné mravní, věcné, politické i kulturní odpovědnosti. (Potlesk.)*“ Nezbytná je sociální politika, Beran deklaruje, že stát bude o sociální potřeby obyvatel dbát, o čemž dlouze rozpráví.[618] V souvislosti s tím mluví i o péči o uprchlíky. „*Budeme také řešit otázku židovskou. Poměr státu k těm židům, kteří jsou již dlouho usazeni na území republiky a kteří mají positivní vztah k potřebám státu a jeho národů, nebude nepřátelský*.“ Hovoří se o rovnocennosti zemědělství a průmyslu, Beran pak promlouvá i o prioritách v obchodu, dopravě, o šíření rozhlasu a o dalších věcech.

[616] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/156schuz/s156002.htm.
[617] ANM, f. E. Beneš, k. 14, inv. č. 221.
[618] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/156schuz/s156002.htm.

Nakonec nový premiér připomíná: „*všichni členové kabinetu jsou si vědomi, že je uvedla do úřadu schopnost nésti břemeno odpovědnosti a nikoliv touha po moci*.“ Beran žádá sněmovnu o vydání plné moce pro to, aby vláda mohla pro příští dobu úřadovat bez kontroly parlamentu. „*Záchrana vlasti, přebudování a zajištění státu, nestrpí odkladu. (Potlesk.)*“ Následně se předseda vlády nepřímo brání hrozícímu obvinění z uzurpování moci. „*Za žádných okolností nechci se vyhýbat kontrole veřejného mínění. Proto předkládám jménem vlády návrh zákona na zřízení Parlamentního úsporného a kontrolního výboru, jako výboru permanentního, který může jednati i po skončení zasedání také, když sněmovny byly rozpuštěny a jehož práce se nepřerušuje*.“ Prohlášení se tímto končí a Beran prosí sněmovnu o kritiku. Ta má zaznít v rozpravě, která je vyhlášena na příští den.[619] Mezi obojími zasedáními Poslanecké sněmovny už dochází k informování o zmocňovacím zákoně. Agrární tisk ho uveřejňuje, mluví o něm i jiní.

Na jednání sněmovny dne 14. prosince dochází k diskuzi, ta je přitom organizačně sloučena s návrhem změny ústavy a s hlasováním o mimořádné moci nařizovací. Zpravodaj Sokol návrh zavádějící plné moci představuje. Má čtyři články. Dle prvního může prezident na jednohlasný návrh vlády měnit ústavu. Druhý článek, taktéž důležitý, říká, že vláda smí napříště dva roky vládnout bez omezení a to i formou zákonů, jen nemůže měnit ústavu. Jedná se tu v praxi o zavedení její diktatury. Deklaruje se, že bude časově omezena na dva roky, je ale pravda, že v reálném dění málokdy dochází k tomu, že by se diktatura po dvou letech trvání dobrovolně zase přeměnila v demokracii. Specifikum nastupující diktatury spočívá v tom, že si svůj vznik chce nechat odsouhlasit demokratickým parlamentem zvoleným roku 1935, jeho česko-slovenskou částí. Řečnická lhůta v diskuzi, která se měla vést jednak k Beranovu prohlášení a zároveň k hlasování o plných mocech, je stanovena na 40 minut.

Jako první vystupuje v diskuzi Maďar Esterázy, který návrhy kritizuje.[620] Současně ale chválí autonomii. Za tu se staví i Slovák Pružinský a mluví i pro plné moci. Zápotocký za komunistický klub říká, že zmocňovací zákon je likvidací demokracie. Chválí Sovětský svaz a kritizuje hospodářské priority vlády. Poté mluví bývalý agrárník Josef Černý, zastupující nyní Stranu národní jednoty. Jejím jménem program vlády přijímá a chválí ho. Hovoří o tom, že jsme předtím nepochopili naši mezinárodní situaci, to, že vzejde mocná sousední říše, která nás zahubí. Ve Francii kvůli nám podle Černého nehnuli ani prstem. V jeho projevu je období Československa před rokem 1938 připomínáno celkem v dobrém. Nebylo tu všechno špatné. Agrárníci jako Černý by kritizovali sami sebe, kdyby tvrdili opak.

[619] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/156schuz/s156003.htm.
[620] Průběh celé diskuze dle http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/157schuz/.

Černého na řečnické tribuně střídá bývalý ligista ing. Schwarz, který se nedávno rozhádal se Stříbrným. Mluví proti návrhu a jeho řeč je zajímavá, jako jeden z mála nastolené poměry otevřeně kritizuje, proto jsou mnohé pasáže z jeho řeči zcenzurovány. Na začátku zmiňuje, že mluví z paměti, proto asi neřekne všechno co by chtěl, ale k předešlému dění se musí vyjádřit. Plné moci nepřijímá a kritizuje možnost měnění ústavy. To je prý horší než za monarchie. Parlament možná odhlasuje svoji záhubu. Kritizuje se, že ve vládě nejsou ti avizovaní noví lidé, jen staří vůdci, byť někteří byli dříve méně viditelní. Schwarz zmiňuje nového ministra Feierabenda, dosud ředitele Kooperativy. V jeho případě se prý kozel stal zahradníkem. Beran jako postava vůdčí se k novým lidem dá počítat jen těžko, důležitým byl už posledních 10 let. Ani Černý a další nejsou noví. Schwarz kritizuje, že se teď haní Benešova prvorepubliková zahraniční politika. Hrdě říká, že ji ve své době kritizoval. Teď se však děje, že ji kritizují ti, kteří pro ni dříve hlasovali. To hodnotí jako nečestné. Zmiňuje, že jako se proti němu dříve vystupovalo, že nemluvil pro Beneše, nyní ho asi budou cenzurovat, že nemluví proti němu. Tento bývalý ligista dále kritizuje jednání s Henleinem před Mnichovem, to prý byla chyba, oni se dohodnout nechtěli. Černého viní ze slabého postupu vůči SdP, má na svědomí životy mnoha českých četníků a lidí v pohraničí.

Schwarz v projevu zmiňuje, že se Stříbrným se rozešel údajně kvůli tomu, že se měla chystat pravicová vláda za účasti henleinovců, s čímž nesouhlasil. V rámci toho čte dopis Stříbrného, který mu o tom psal. Reaguje i na vývoj na Slovensku a říká, že se Slováky je zadobře, ovšem hlasoval proti autonomii, protože ze Slovenska teď k nám přichází jenom jed. Na to reagují luďáčtí poslanci protestními výkřiky. Schwarz dále polemizuje s předtím hovořícím Černým a tvrdí, že lhal, když řekl, že ve Francii pro nás nikdo nebyl. V parlamentu se tam prý proti zradě z Mnichova vyslovil 1 nacionalista a asi 70 komunistů. Schwarz děkuje Sovětskému svazu, že nám chtěl jediný pomoci. To přitom říká jako jeho názorový odpůrce.[621] Nakonec je Schwarz zbaven po varování slova, jelikož překračuje časový limit pro svůj projev. Jeho vystoupení představovalo nepochybně výkřik individuality, která chtěla ke všem událostem říct svoje a nezůstat zticha. V mnohém činil populární závěry a kritizoval vládu na místech, kde ji šlo kritizovat snadno. Stavěl se i do role obhájce demokracie. Nezapomeňme ale, že sám demokratem příliš nebyl a jeho tehdejší projevy byly jen jednou z dalších možností, jak se vyslovit populárně opozičně. Sám se odpovědně nikdy nechoval.

Po Schwarzovi se dostal ke slovu Nečas, bývalý sociálně demokratický ministr, který nyní zastával post místopředsedy Národní strany práce. Za svoji stranu se vyjádřil pro přijetí

[621] NA, f. Nár. S, k. 64, sl. R. Beran, poř. č. 66, věci doličné, řeč poslance inž. Schwarze v poslanecké sněmovně dne 14.12.1938.

předkládaných návrhů. Chválil mimo jiné existenci dvou stran, kritizoval ale poměry na Slovensku. Uváděl praktické náměty k hospodářské a sociální politice. Pro přijetí návrhu se vyslovovali i další řečníci. Kundt za Němce a Ladislav Rašín, syn prvního československého ministra financí, který podobně jako Schwarz mluvil sám za sebe. Rašín krátce předtím opustil sněmovní klub Národního sjednocení. Na rozdíl od Schwarze vystoupil v diskuzi rozvážněji. Považuje za dobré, že Beran na konci vládního projevu žádal kritiku programu a chce mu ji poskytnout. Mluví obecně. Kritizuje cenzuru, která se začala praktikovat. Zmiňuje také Mnichov a říká: *„utěšující slova p. předsedy vlády, že jsme přinesli oběť míru, jaká nebyla až dosud v dějinách od jiných národů požadována, poskytují slabou útěchu. Jest jisto, že jsme naší vlasti zasadili smrtelnou ránu, a je pochybno, zda jsme zachránili mír na dobu delší několika měsíců.*“ Jít do boje by podle Rašína bylo lepší. Ve svém projevu se hlasitě vymezuje proti orgiím zloby, vzteku, nenávisti a msty, které byly v tisku vedeny v posledních týdnech. Program vlády a plné moce stejně jako zvolení Háchy přijímá a rozhodl se pro ně hlasovat. Opakuje ale, že je nutné vládu i kritizovat, když bude postupovat špatně.

Poté, co své projevy přednesli předem přihlášení řečníci, byly připuštěny i poznámky. Franke reagoval na Schwarze a hájil ty, které napadl. Takhle se prý národu neslouží, jak to předvedl Schwarz. Po jiné námitce poslance Čavojského k protislovenským výpadům některých řečníků se zase rozvířily poměrně ostré česko-slovenské nebo spíše česko-luďácké hádky. Vztah našich dvou národů na rozdíl od jiných témat přece jen nebyl tabu, takže se mohl otevřeněji ventilovat. Na závěr jednání ze 14. prosince vystupuje znovu zpravodaj Sokol a znovu hájí zmocňovací zákon. Vyvrací námitky Zápotockého, že návrh je nedemokratický. Vláda, která by prý byla nedemokratická by byla lidem i parlamentem smetena. Ke Schwarzovi zpravodaj říká, že jeho námitky byly celkově zmatené, jednalo se o opoziční fráze. Na závěr projevu apeluje na nutnost přijetí zmocňovacího zákona. Dává prý pravomoc prezidentovi a vládě, kterým věříme. O programovém prohlášení přečteném Beranem nemělo být pochyb, že musí být schválen. V hlasování se poté ze 162 poslanců vyslovuje 146 pro návrh. Pro přijetí jsou požadovány tři pětiny ze všech poslanců, v tomo případě 139 hlasů, takže návrh je v prvním čtení přijat. V následném druhém čtení hlasuje pro návrh ještě o dva poslance více, program vlády i zmocňovací zákon jsou tedy sněmovnou schváleny.

15. prosince sněmovna jedná dále a schvaluje zřízení úsporného a kontrolního výboru, což ve vládním projevu navrhoval Beran. Tento orgán má přece jen být určitým omezením diktátorské moci vlády a prezidenta.[622] 16. prosince se rokování sněmovny končí. Všichni

[622] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/158schuz/.

slovenští poslanci se toho dne stávají členy klubu luďáků. Sněmovna se informuje, že 15. prosince přijal zmocňovací zákon Senát. Následně má referát bývalý sociální demokrat Remeš a věnuje se hospodářským otázkám. Po zkončení jeho vystoupení se koná rozprava a k ní se přihlašuje i poslanec Schwarz.[623] Ve svém projevu mluví proti autonomii a reaguje na Frankeho komentář jeho předešlého vystoupení. Nyní má mluvit k rozpočtu, ale hovoří o cenzuře. Během jeho projevu vznikají některé okamžité slovní přestřelky s bývalým agrárníkem poslancem Rechcíglem. Schwarzovi je nakonec vzato slovo, po třech varováních, že nemluvil k věci.

Na konci jednání sněmovny si vzal slovo předseda Malypetr a sumíroval roční činnost parlamentu. V 16.40 Poslanecká sněmovna svoje zasedání ukončila.[624] Po ní se 17. prosince sešel ještě Senát. Jeho schůzi řídil předseda Soukup. Ten senátorům děkoval za předešlou práci a přál jim příjemné svátky. Příští schůze měla být svolána vhodně podle okolností.[625] Nebyla. Aniž to možná tehdy zákonodárci vůbec tušili, parlament už se nikdy nesešel. Jeho hlavní představitelé později nedopadli dobře. Sociální demokrat Soukup brzy zemřel rukami nacistů. Malypetr, který válku přežil, si ještě před smrtí musel protrpět lidově demokratický kriminál. Československý parlament se sešel znovu až po přestálé válce v roce 1945. Nebyl ale plně demokratický, za takový lze označit až parlament zvolený roku 1990. Parlamentní režim na konci roku 1938 v Česko-Slovensku v praxi skončil. Nyní nastávala diktatura, i když se formálně mluvilo o autoritativní demokracii.

2.2. (Nezamýšlená) cesta k 15. březnu

Opozice v druhorepublikovém režimu existovala dále i po odhlasování plných mocí. Tvořila ji především Národní strana práce. Deník s ní svázaný, Právo lidu, si dovoloval vládní prohlášení hodnotit. Mluvil o něm celkem dobře, chválilo se, že vláda chce být sociální, k tomu je prý ale třeba činů, ne slov. Tvrdě byl režim druhé republiky kritizován ze strany fašistických hnutí. Velká kampaň se zaměřovala na Berana a byly mu posílány mnohé dopisy, kde mu pisatelé neříkali příjemné věci. Jeden z dopisů, který pocházel od nějakého člena Strany národní jednoty, říkal: „*Pane min.*(isterský - pozn. P.A.) *předsedo. Termín do konce*

[623] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/159schuz/s159001.htm.
[624] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/159schuz/s159002.htm.
[625] http://www.psp.cz/eknih/1935ns/se/stenprot/129schuz/.

prosince Vám dáváme byste Beneše odstranil. Nestane-li se tak, pak osud sám sobě jste přivolal a pomsta padne na Vaší hlavu.“ Beneše prý nikdo neuchrání. „*To co se děje je vina Vaše, presidentova a proto nesete následky pánové.*“ Následují některé další výhružky a také se říká: „*jste zkáza lidu, co cítí česky a zavrhujete pravdu.*“

Mluví se například proti významnému agrárnímu poslanci Dubickému. Hlavní ostří je ale z agrárníků namířeno proti Beranovi. „*Lid obviňuje Vás a vinen jste. Nejsem komunista ani fašista, jsem ve straně Vaší pane předsedo a stydím se za to kdo nám pustoší naší republiku. Že jste to Vy, hanba Vám. Máme zloděje ve vládě toho nejvyššího druhu.*“[626] Opět vidíme, že hlavní kritika ze strany pravicově radikálních hlasů (nejenom čistě fašistických), které tehdy zněly, směřovala proti Benešovi. Zároveň ale útočila na všechny, kteří byli těsněji svázáni s prvorepublikovým režimem. Mezi ty patřil Beran a většina čelních agrárníků, proto se ani tito lidé netěšili za druhé republiky oblibě pravicové lúzy.

Na konci prosince se dále bojovalo proti komunistické propagandě, to vedl spolu s jinými Večer. 23. prosince 1938 se na jeho stránkách zmiňuje jméno Karla Čapka, který patřil k vášnivým stoupencům Hradu a nové poměry nesl těžce. V té době se stával terčem kritiky mnohých pravicových radikálů, agrární tisk se k tomuto postupu ale celkem neřadí, jeho jméno tolik nezmiňuje. Jistě ne výrazně více, než za první republiky. Den před Štědrým dnem je Čapek zmíněn v souvislosti s tím, že Večeru prohlašuje, že nedostal žádný dopis od Beneše, jak se mělo šířit šeptanou propagandou. Večer pak označuje celou věc za pravděpodobnou komunistickou lež.[627] Čapek pár dní poté podléhá chorobě a je označován za demokratickou obět pravicových štvanic v druhé republice. Sobota se tehdy k jeho úmrtí teskně vyjadřovala a zdůrazňovala, čemu věřil.[628] 27. prosince dochází k dokončení předchozího postupu proti komunistické straně, kdy je oficiálně rozpuštěna. Uchyluje se do ilegality. To jí v zásadě nevadí, v takovém prostředí se cítí jako doma. V předchozích týdnech měli komunisté dost času na to, aby zachránili svůj majetek a odešli za hranice. Neztratili mnoho.

Zůstávaly tu dvě české strany, vládní národní jednota a opoziční Národní strana práce. Jejich vztah se postupem času přiostřuje, i když Beran a Hampl je stále drží na uzdě. Nejisté se občas mohly zdát poměry uvnitř strany vládní. To se dá soudit z dopisu Klofáče Beranovi z 27. prosince. Vyjadřoval v něm nespokojenost s orientací jejich strany, představoval si ji jinak. Mají v ní příliš vlivu takoví jako Stříbrný a Gajda a měla by prý více hýbat s obyčejným

[626] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, vnitropolitické záležitosti, k. 47, sign. R 126/2, dopis ministerskému předsedovi.
[627] *Prohlášení dr. Karla Čapka o „dopisu“ expresidenta dr. Edvarda Beneše*, VEČER 23.12.1938, č. 384, s. 1.
[628] SOBOTA 31.12.1938, roč. 9, č. 47, s. 554-555.

lidem, více než Národní strana práce. To se bohužel neděje.[629] Jedná se tu spíše o apatickou nespokojenost, hrozba odtržení Klofáčových národních socialistů z národní jednoty nebyla na místě. V jiných dopisech Klofáč vyjadřoval nad národní jednotou i radost. Jaké poměry a myšlení v té době panovaly ve straně opoziční?

Úřední zpráva o činnosti Národní strany práce z 28. prosince 1938 říká: „*opoziční stanovisko Národní strany práce vůči nynějšímu režimu v Československu stává se stále oposičnějším*." Koná prý nábory v dělnictvu a uvádí se nepravdivé zprávy o současných vládních představitelích. „*Např. se stále šíří zpráva o tom, že býv.*(alý - pozn. P.A.) *ministerský předseda Dr. Hodža byl svého času při nějaké kontroversi nynějším ministerským předsedou Beranem těžce postřelen a v důsledku toho dosud těžce churaví.*" Čerpá se tu jednak z Beranova střeleckého umění a jednak z toho, že v této době Hodža přestal být úplně vidět, tou dobou už dlel v zahraničí. Něco podobného se šířit mohlo. Dále se tvrdilo, že Syrový byl z premiérského postu odstraněn kvůli tomu, že chtěl hájit demokracii. To vláda pod vedením Berana v důsledku své germanofilské orientace nepřipustila. Zpráva uváděla, že ve straně se vymýšlí vtipy o Beranovi a o Háchovi a chválí se Beneš. Šíří se, že se bývalý prezident vrátí a „*že dosavadní vládní systém se zde neudrží a že mnozí, kteří se nyní dostali v čelo státu budou jej na kolenou prositi, aby je vzal na milost*." Beneše prý ve straně nejvíce propagují bývalí národní socialisté. Pověst o Hodžovi vykládá hlavně Václav Majer. Nakonec se uvádí, že je šířena publikace „Eduard Beneš filosof a státník" a že probenešovští představitelé Národní strany práce se v Praze někde pravidelně scházejí.[630]

Přichází rok 1939 a strastiplný rok 1938 se stává minulostí. Nadcházející doba ale přináší obyvatelům země nové těžkosti, ne ulehčení. Beran jako před rokem sepisuje novoroční článek, který vychází ve Venkovu. Můžeme se podivit, co všechno se během roku změnilo a jak najednou mluví z jiné pozice a za jiným účelem. Jeho článek „Národní jednota" ponouká k tomu, abychom jednotu národa udržovali, ne ji štěpili. Říká co je potřeba: „*ne strany, ne stavy, ne třídy, ne rozdílné ideologie ciziny, ale národní jednotu!*" Nyní prý musíme pracovat na vybudování státu.[631]

Vedle článku Berana nacházíme příspěvek Rudolfa Halíka nazvaný „Nový politický život". Tvrdí se, že Strana národní jednoty je hlavním uskupením země, má většinu v parlamentu. Zmiňují se už dříve řečené teze, které se režimem druhé republiky prosazovaly, třeba že „*řízená hospodářská politika bude zbavena vlivů socialismu i liberalismu*". Žádný

[629] KRÁL, Politické strany, s. 211-212.
[630] NA, f. PP, 1931-1940, k. 1183, Informace z Národní strany práce z 28. prosince 1938.
[631] *Národní jednota*, VENKOV 1.1.1939, roč. 34, č. 1, s. 1.

stav nebude mít výsady a bude platit autoritativní demokracie, řád tuhé kázně. Halík uvádí: „*s tzv. humanitní demokracií nechť se její vyznavači a obhájci rozloučí*." Národní jednota prý je stranou státní, dominantní a vládnoucí. Takovou i zůstane. „*Býti členem strany Národní jednoty jest občanskou, národní a státní povinností*."[632] Cítíme, že vládní strana je tu prosazována dost bez servítků, autoritativně. Na druhé straně ale mějme na paměti, že v jí blízkém listu se to dalo očekávat. Propagandistické psaní o tom, že naše strana je nejsprávnější přece patřilo i k systému první republiky. V novoročním Venkovu se objevuje i příspěvek poslance Suchého, který mluví o tom, jaká byla za první republiky špatná veřejná správa. Nyní je nutné ji odpolitizovat.[633]

4. ledna 1939 nacházíme ve Venkově jeden z článků, který je zaměřen na boj proti levici. Je nazván „Starý marxismus chce ještě žíti?" Mluví o tom, jak sociální demokraté na Plzeňsku, nyní členové Národní strany práce, agitují třídním bojem, oním „*starým marxistickým haraburdím*". Strana práce je stavěna na jiných základech, ale někteří sociální demokraté na Plzeňsku a lidé jejich ražení pracují s neslušnými útoky na premiéra Berana a s vírou v návrat Edvarda Beneše. Uvádí se, že Právo lidu i jiné listy nevhodně píší a že „*marxismus je spoluvinen na naší národní pohromě*." Venkov se ptá, co k počínání oněch lidí říká Hampl. Agrární list tvrdí, že kdyby šla k veslu levice, tak asi sedíme v koncentrácích. „*Opakujeme: Mstít se nechceme, ale provokaci nestrpíme*."[634] Vidíme, že Venkov nepíše proti straně práce jako takové, vybírá si ale určitou její levicovější část a svoji kritiku míří na ni.

Pro seznámení s různými názory si všimněme, jak psala na začátku roku 1939 Přítomnost. Její vydání ze 4. ledna naposled uvádělo novoroční příspěvek od zesnulého Karla Čapka. Jednalo se o jeho článek „Ješitnost ničí umělce", jehož součástí byla i asi jeho poslední (nedokončená) věta, kterou napsal: „*A naproti tomu je umění nečisté a zlořečené…*" Přítomnost líčí, jak Čapek onemocněl a jak to nevypadalo, že by se jednalo o něco vážného. „*V první den, kdy ulehal, oznámil nám, že jakmile se zbaví rýmy a kašle, napíše pro první číslo „Přítomnosti" „Hovory s Antonínem Švehlou". Byla to věc, kterou už dávno chtěl udělat a k níž se stále v myšlenkách vracel. Místo toho přišlo ono smutné odpoledne na zasněženém vyšehradském hřbitově.*"[635] V dalších číslech Přítomnosti pozorujeme, že si tento časopis v mnohém drží svoji starou orientaci. Jeho postoj vůči režimu není nepřátelský. Něco málo je tu cenzurováno, hájí se více staré poměry a třeba i židé, mezi jiným tu ale také objevujeme

[632] Rud. Halík, *Nový politický život*, VENKOV 1.1.1939, roč. 34, č. 1, s. 1-2.
[633] VENKOV 1.1.1939, roč. 34, č. 1, s. 3.
[634] *Starý marxismus chce ještě žíti?*, VENKOV 4.1.1939, roč. 34, č. 3, s. 3.
[635] Karel Čapek, *Ješitnost ničí umělce*, PŘÍTOMNOST 4.1.1939, roč. 16, č. 1, s. 10-11.

dovolávání se odkazu Švehly, jehož spoludílo, první republika, se teď zavrhuje. To vidíme ve zmiňovaném Čapkovu záměru, ale i později. Ještě poznáme, že Švehly se v příštích letech bude dovolávat kdekdo, Přítomnost k němu bude mít ze všech nejblíže.

8. ledna Venkov uvádí Halíkův článek, kde se o bývalém prvorepublikovém režimu píše také. Teď prý byla nezbytná výměna stráží, pole předtím příliš ovládala levice. Halík říká: *„jak to šlo v minulosti? Vláda půl tuctu stran, při čemž jeden člověk s nastolenou a uznávanou bohorovností diktoval a rozhodoval, byla pseudodemokracií.“* Šéfredaktor Venkova se znovu ohrazuje proti víře v návrat Beneše.[636] Přítomnost se 11. ledna ústy Peroutky vyjadřuje k jednání Ruska za Mnichova. Hájí se určitá středová pozice, kdy se podobně jako na levici tvrdí, že se Rusko nechovalo na rozdíl od západu nekorektně, zároveň se ale uvádí, že není jasné, jestli by nám skutečně přišlo na pomoc a podobně jako v tisku agrárním se tvrdí, že by pomoc tak jako tak poskytlo pozdě.[637] Venkov 19. ledna reaguje na první zasedání zmanipulovaně zvoleného slovenského sněmu. Píše se, že Tiso ocenil, že Beran se stavěl ke Slovákům hodně vstřícně.[638]

Leden 1939 je dobou, kdy dochází k zastavení Národního osvobození, které předtím zastávalo pevně probenešovskou linii. V posledních číslech tohoto legionářského deníku přitom nějaké viditelné polemiky s režimem nenacházíme. 25. ledna mluví jeho poslední úvodník o nadcházejícím nezadržitelném zániku republikánské Katalanie ve Španělsku. Španělská levice, kterou československý socialistický tisk po tři léta během Španělské občanské války obhajoval, to měla skutečně prohrát. Národní osvobození prohrávalo současně s ní. Poté už nevyšlo. Nahradil ho list Naše zprávy, nevycházel ale každý den, musel být umírněnější a Sychrava už v něm psát nemohl. Na konci ledna se objevují i jiné novoty. Je například podepsána spolupráce česko-slovenské policie s německým gestapem. Chvalkovský znovu navštěvuje Berlín, přijímá ho ministr zahraničí Ribbentrop, ale za dosavadní vývoj v českých zemích je ostře kritizován. Jen málo z toho, co si Německo přeje, se prý u nás plní. To se týká postupu k židům a dalších věcí. Hitler uvádí svých 21 požadavků, Chvalkovský se zničený vrací domů. Slovensko je ve srovnání s českými zeměmi hodnoceno lépe.

Zatímco Hitler Česko-Slovensko kritizuje, celkem pochvalně se o něm vyjadřuje Edvard Beneš. Ten posílá ze zahraničí jako soukromník vzkaz politickým činitelům do Prahy. Chválí, že u nás vznikla i druhá politická strana, to je prý pozitivně bráno v Anglii a ve

[636] Rudolf Halík, *Je nutná výměna stráží státu*, VENKOV 8.1.1939, roč. 34, č. 7, s. 1.
[637] F. Peroutka, *Kdyby byla vypukla válka II.*, PŘÍTOMNOST 11.1.1939, roč. 16, č. 2, s. 21-22.
[638] VENKOV 19.1.1939, roč. 34, č. 16, s. 1.

Francii.[639] Doma se časem poněkud přitvrzuje, kromě jiného ve vztahu k židům. Ve vládě je 27. ledna „*usneseno, aby ústřední úřady zjistily ve svých oborech působnosti, kteří státní úředníci jsou po otci i matce židovského původu a aby pak podle povahy konkrétních případů učinily opatření k jejich eliminování*“, případně penzionování. Věc dostává na starost ministr Havelka, stojící blízko Háchovi.[640] Ve Venkově nacházíme 29. ledna snad překvapivý, ale jistě upřímný článek, hovořící pozitivně o Anglii. Píše se, že je sice pro mír, ale zároveň se kvapem vyzbrojuje. Jedna z dalších zákulisních zpráv informujících o Národní straně práce, pocházející z 31. ledna, tvrdí, že už tam začínají mít starosti, aby stranu nerozpustili. Zakázány tou dobou byly některé stranické organizace spjaté s její mládeží.[641] Zpráva z příštího dne mluví o tom, jak se Národní strana práce potýká s komunisty ve svých řadách. Je otázka, jak vůči nim má postupovat, ne vždy je dle vedení strany žádoucí postup příkrý. Panuje i mínění, že Národní strana práce má stejný cíl jako Strana národní jednoty, jen pracuje jinými metodami.

V Přítomnosti nacházíme 1. února 1939 článek Rudolfa Bechyněho, který do ní občas přispíval. Potvrzuje, že Beneš se teď nevrátí, ale říká, že se nemá kritizovat. To by vedlo k rozdvojení národa.[642] Stejný den se ve Venkově objevuje článek Krychtálka o Německu a o Hitlerově řeči, kterou pronesl. Prý si přeje mír a o Česko-Slovensku měl mluvit dobře. „*Nejrozhodnějším způsobem vyvráceny byly všechny fantasie...jak obsahem, tak i tónem, kterým byla slova o Česko-Slovensku pronesena*.[643] 5. února Halík píše ve Venkově v tradičním duchu, je autorem článku s vypovídajícím názvem „Nikoliv hymny pro demokracii, ale mužné činy pro lid!“ 8. února vede Beran rozhovor s rumunským vyslancem. Ten se ho měl zeptat, jestli Strana národní jednoty a Národní strana práce směřují k jedné straně. Beran odpověděl, že „*vzhledem k poměrům strany Národní jednoty a Národní strany práce, které nejsou v poměru oposice k vládní straně, rýsuje se příští vývoj ve smyslu jednotné strany*.“ Jedná se o zajímavé prohlášení, které by ukazovalo, že Beran do budoucna se dvěma stranami nepočítá a že bude nastolena jednostranická diktatura. To je ale jen spekulace. Že to řekl je možné, řídit se však podle jednoho výroku v rozhovoru mohl i nemusel. V tomtéž projevu Beran také uvedl, že volby budou v zemi pořádány, ale ne hned, teď prý máme jinou práci. S parlamentem dle jeho slov vláda stále spolupracuje.[644]

[639] EDVARD BENEŠ, Šest let exilu a Druhé světové války. Řeči, projevy a dokumenty z r. 1938-1945, Družstevní práce, Praha 1946, s. 33.
[640] NA, f. Nár. S, k. 64, sl. R. Beran, poř. č. 66, věci doličné, protokol o schůzi ministerské rady 27.1.1939.
[641] NA, f. PP, 1931-1940, k. 1183, č.j. 2053 přes. ai. 39.
[642] R. Bechyně, *Dosti!*, PŘÍTOMNOST 1.2.1939, roč. 16, č. 5, s. 65-66.
[643] V. Krychtálek, *Hlas velkého Německa*, VENKOV 1.2.1939, roč. 34, č. 27, s. 1.
[644] NA, f. Nár. S, k. 65, sl. R. Beran, poř. č. 1/67, tisk zahraniční, Rumunsko 1939.

Udržování demokracie ve státě bylo nejisté. Mnohé její aspekty ještě přetrvávaly. Během této doby ale docházelo k odbourávání demokracie na úrovni místní. Rozpouštěla se obecní zastupitelstva zvolená za první republiky. Mezi jiným se to obhajovalo tím, že se zapomnělo, že jejich prostřednictvím dosud leckde vládnou i komunisté. V Praze je z funkce primátora odvolán Zenkl a nahrazuje ho jeho bývalý národně socialistický spolustraník Klapka, který je druhorepublikovému režimu mnohem bližší. Mnozí na levici to nemají v pomnichovském režimu jednoduché, ale jednoduché to v něm nemá ani sama vláda. 15. února její postavení v rámci jiného vyjádření hodnotí Peroutka: *„Beranova vláda pracuje a působí v tak těžké situaci, v jaké ještě žádná vláda republiky nebyla; na jejím zdaru záleží tolik, jako nezáleželo na zdaru ještě žádné naší vlády…Jestliže tedy někdo šeptanou propagandou se snaží podrýt posici této vlády, není to ani úctyhodná ani vlastenecká činnost*.“ Kromě takto vedené levicové propagandy ale Peroutka zároveň kritizuje a to ještě více i propagandu pravicovou.[645] Proti nejradikálnějším na pravici, Vlajce, vláda dále vystoupila. Po jejím zastavení 11. listopadu jsou na konci února 1939 někteří vlajkaři internováni na Pankráci.[646]

V líčení událostí vstupujeme do března 1939, kteréžto údobí se má stát v českých a slovenských dějinách klíčovým. To ale tuší jen málo lidí. 1. března referuje Venkov o předchozím projevu Jindřicha Žilky v Holicích. Žilka patřil k těm, jehož teze se v novém režimu stávaly víceméně vládními. O zahraniční politice nyní mohl mluvit se zadostiučiněním, že měl pravdu, že ta naše prvorepubliková selhala, když se nepodřídila revizi, po které volal. I nadále se propagovalo, abychom věřili sami sobě, uchylovali se ke své národní tradici a byli jednotní. Vztahy se státy jsme ale nyní museli upřednostňovat jiné, než po jakých agrárníci v čele s Žilkou volali dříve. Prvorepubliková zahraniční politika samozřejmě byla v projevu, o kterém psal Venkov, kritizována: *„byli jsme vedeni do marného boje proti silným a mocným*“. Nepřiznávali jsme si prý pravý stav sil.[647]

4. března 1939 se vláda odhodlala ke vstřícnému kroku vůči Gajdovi, který měl tohoto fašistického vůdce dělajícího problémy pacifikovat. Gajda byl ve dvacátých letech pod vlivem Masaryka penzionován z generálské funkce. Stalo se tak v souvislosti s obviněními z chystání puče a z údajné prosovětské špionáže. Po pádu první republiky se objevovaly hlasy, volající po Gajdově rehabilitaci.[648] Vláda o Gajdově případu jednala a po debatě, které se zúčastnila

[645] F. Peroutka, *O pitomých řečech a o slovanském štěkání*, PŘÍTOMNOST 15.2.1939, roč. 16, č. 7, s. 97-99.
[646] PASÁK, Český fašismus, s. 237.
[647] *K jednotě národa*, VENKOV 1.3.1939, roč. 34, č. 51, s. 1.
[648] Například žádost Václava Jiřího Rady z 30.12.1938, AMZV, k. František Chvalkovský, spis 584.

většina jejích členů včetně ministra národní obrany Syrového či Feierabenda[649], byl Gajda rehabilitován a zpětně mu měly být proplaceny ušlé peníze, které po postižení nedostával. Za přítomnosti Berana měl za to v prezidentské kanceláři Gajda podepsat prohlášení o vzdání se politické činnosti.[650]

Gajdovo hnutí napříště vládě život stěžovat nemělo, jiné události ale vedly k tomu, že během pár dní se měla konce svého působení dočkat i vláda sama. Venkov 5. března referoval o tom, že jsou „*dvě politické linky, na kterých se nesmí stát havárie*." Jednou je Praha - Berlín, druhou Praha - Bratislava. K havárii bohužel pro stát došlo na obou. 7. března, ještě před tím, než se začaly dít vážné věci, bylo vzpomínáno výročí narození T. G. Masaryka. Levice o něm mluvila oslavně, radikální pravice ho haněla. Venkov Masaryka nelíčil v černých barvách, jeho přístup k němu byl obojetný. Říkal, že některé jeho teorie měly jisté mezery a něco ve své filozofii nedořešil. Celkem o něm ale hovořil spíše kladně. Tvrdil, že nyní se má navazovat na jeho realismus, touhu vidět věci v pravém světle a ne na jeho světovou revoluci, kterou hlásal také.[651] Tak hodnotil vůdčí deník druhé republiky hlavního představitele republiky první. Stalo se tak týden před zánikem druhorepublikového režimu. Ten se ještě ani nestihl úplně rozvinout.

Připomeňme si nyní, jak je možné se dívat na druhou republiku a konkrétněji na roli agrárníků v ní. Jan Gebhart a Jan Kuklík sepsali poměrně objektivní publikaci, která druhou republiku představovala. Role agrárníků v ní nebyla z hlediska věrnosti k demokracii hodnocena špatně. V jednom z Kuklíkových článků, které byly psány v podobném duchu jako publikace a kde se role agrárníků konkrétně řešila, bylo napsáno: „*při uplatnění přísného, objektivního hodnocení působení agrárníků...musíme konstatovat, že bránil*(i - pozn. P.A.) *radikálním tendencím přebudovat politický systém druhé republiky tak, aby nabyl charakteru totalitního uspořádání…Rudolf Beran se jako ministerský předseda vlády druhé republiky diktátorem rozhodně nestal. Nezneužil k tomu ani zmocňovací zákon.*" Beran a členové vlády prý měli plné ruce práce s řešením hospodářských a sociálních problémů osekané země „*a rezervovaně a s odstupem nahlíželi na úsilí radikálních protagonistů...prosadit do politického života druhé republiky ve všech směrech totalitu.*"[652] Myslím, že takový pohled se dá dobře přijmout.

[649] NA, f. Nár. S, k. 64, sl. R. Beran, poř. č. 66, věci dolične, protokol o schůzi ministerské rady 4.3.1939.
[650] PASÁK, Český fašismus, s. 235-236.
[651] VENKOV 7.3.1939, roč. 34, č. 56, s. 1.
[652] Článek viz. JAN KUKLÍK, Úloha agrární strany při změně politického systému druhé republiky a vzniku strany národní jednoty, in: K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách, edd. Jiří Šouša, Daniel E. Miller, Mary Hrabik Samal, Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, Praha 2001, s. 133-141.

Pasák v líčení režimu druhé republiky připomíná, že rozhodně nebyl fašistický. Vystupoval proti extrémům, komunistům a Vlajce. Přání Německa příliš neplnil, například proti židům nějak radikálněji nevystupoval. Chtěl se nadále orientovat i na západ.[653] Jinak vedoucí činitele v druhé republice hodnotí Rataj. V jedné kapitole své knihy shrnuje, kdo v pomnichovském státě patřil k demokratům a vláda ani agrárníci tam jmenovaní nejsou. K demokratům jsou řazeni lidé z Národní strany práce, i když Hampl moc ne, protože s režimem příliš spolupracoval, patří tam Šrámkovi lidovci, označovaní za křesťanské demokraty, dále Národní osvobození a jiné listy držící nerežimní linii, osamělí pravicoví střelci jako Rašín a Schwarz a demokraticky se v té době měla chovat i komunistická strana. Kromě agrárníků a pravice k demokratům řazen nebyl třeba ani takový Peroutka, protože i on byl moc prorežimní.

Rataj ve své knize uvádí tezi, že pokud by nepřišla německá okupace, přivodivší zánik režimu, česká společnost by se zřejmě fašizovala. Zůstala by v ní jen jedna strana. Okupace je tu nepřímo označována za štěstí, které nás zachránilo od morálního úpadku řízeného vlastními silami.[654] Tato teze je tak odvážná, že pokud bychom ji přijali, mohly by nás napadnout i jiné, úplně protichůdné myšlenky. Například se dá tvrdit, že režim druhé republiky byl příliš umírněný a nacistickému Německu se takřka ničím ze svého charakteru nepřibližoval. Proto ho donutil, aby nás okupovalo. Beran a jiní mohou být obviňováni, že zachovávali příliš z prvorepublikové demokracie a proto okupaci zapříčinili. Kdyby zavedli režim o něco více autoritářský a třeba více protižidovský, Německo by potřebu okupace necítilo, tímto způsobem jí přece unikly i jiné středoevropské státy. Je otázka co by bylo horší, jestli německá okupace, nebo vlastní jen o trochu méně fašismem ovládaný stát. Takové úvahy jsou teoretické, nicméně podobné věci se zpětně zvažovat mohou. Určitě tu platí, že takoví sedláci jako Beran by nikdy v čele přímé fašizace státu stát nemohli, jejich přesvědčení se s tím neslučovalo.

Připomeňme si i další hodnocení agrárníků za druhé republiky. Rokoský říká, že neodvrhli odkaz Masaryka, ale v tisku i oni občas projevili malost. Byli asi zklamáni Mnichovem. Beran prý nebyl silnou osobností a Rokoský se ptá, kam až by byl asi ochoten dojít v lavírování vůči nedemokratickým tlakům po Mnichovu.[655] Tlaky k prosazení autoritářského systému tu byly a vzhledem k Beranově charakteru, kdy chtěl každému

[653] PASÁK, Český fašismus, s. 225-226.
[654] K demokratům v druhé republice a k její fašizaci RATAJ, O autoritativní národní stát, s. 181-208.
[655] ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 403-404.

dobrotivě vyhovět, se naskýtá odpověď, že časem by od demokratických zásad více ustupoval. Přesvědčení jeho samotného přitom nepochybně demokratické zůstávalo.

Moderní pravicové hlasy, představované Hanákem, říkají, že „*druhá republika byla pokusem pravicových kritiků Československa vytvořit v krajně mezinárodně nepříznivých podmínkách jiný* ***raison d'etre*** *Československa*." Uplatňovala se tu především stanoviska agrární pravice.[656] Jak jsme se tomu věnovali už dříve, agrárníky, kteří vedli režim druhé republiky, nelze označit za pravicové. To je převzato z komunistického výkladu dějin. Ve snaze rozumně hodnotit tehdejší dění by ho neměli přejímat autoři pravicoví ani jiní. Hanák se zabývá tím, jestli bylo dění v nerozvinuté druhé republice předstupněm k totalitě či diktatuře. Obojí odmítá.[657] Po připomenutí tehdejšího vývoje by mělo být patrné, že diktátorská forma režimu se tu utvořila, i když se nejednalo o vládu jedné osoby.

V hodnocení pomnichovského režimu připomeňme i jedno jeho hodnocení dobové. Jedná se o názor Přítomnosti, který byl paradoxně zveřejněn v době zániku Česko-Slovenska, 15. března 1939. Přítomnost sumíruje tři měsíce Beranovy vlády a chválí ji za vykonanou práci. Tvrdí, že „*co hlavního, Beranově vládě se podařilo udržet vnitřní pořádek. Nedošlo k žádným těžkým sporům mezi občany, risiko občanské války zmizelo, bylo zachováno tolik svobod lidu, kolik jen bylo možné. Všeobecně lze říci, že vláda postupovala s umírněností a slušností. Jen si dejme práci a zamysleme se nad tím, jak to také vše mohlo býti jinak! Srovnejme, co se dělo v jiných státech po katastrofách takového rázu, jaká potkala loni v září náš stát! Beranově vládě a její administrativě neselhaly nervy, jako neselhaly našemu lidu. Držela se houževnatě oné politické metody, která se dá už nazvat* ***českou cestou***."[658] Je otázka, nakolik se v tomto kladném hodnocení projevoval strach z cenzury, z větší části ale bylo hodnocení Přítomnosti asi upřímné.

8. března 1939 republika vstoupila, aniž by to ještě tušila, do posledního týdne své existence. Venkov tou dobou začíná více referovat o dění na Slovensku, kde pole ovládají luďáci. Tvrdí se, že tam nesmí působit lidé vyskytující se v cizích službách. Ústřední vláda připravuje vojenský zásah proti tamějšímu vedení. Zákrok na Slovensku je pak v příštích dnech skutečně realizován. Dochází k zajímavé situaci, kdy těsně před německou okupací druhorepublikový režim potlačuje slovenskou vládu, která byla Německem dosud hodnocena lépe. Veřejně se o tom nemluví jako o červeném hadru vůči sousední velmoci, nacisté tomu

[656] HANÁK, České konzervativní myšlení, s. 225.
[657] Tamtéž, s. 256-259.
[658] Cis, *Čtvrt roku Beranovy vlády*, PŘÍTOMNOST 15.3.1939, roč. 16, č. 11, s. 161.

ale mohou fandit jen těžko. Určité hlasy z českého zákulisí protestují proti tomu, že zákrok probíhá příliš pozdě. Někteří ministři ho navrhovali už 14. února.[659]

Venkov o dění v souvislosti se Slovenskem 11. března referuje. Tvrdí, že tam zůstane vše při starém a jednota Česko-Slovenska zůstane zachována. Za agrárníky v tamním dění hraje Teplanský, který s ústřední vládou spolupracuje. Luďáčtí ministři jsou zbaveni funkcí a poté je pod patronátem centra jmenována nová vláda, do jejíhož čela je postaven Sidor. Do dění už nepromlouvá. Národní práce, deník Národní strany práce, existující od dob vzniku strany vedle Práva lidu a dalších levicových listů, vývoj slovenských událostí líčí podobně jako Venkov. Mluví se o tom, že na Slovensku se vyskytovaly živly neodpovědné republice a že luďáci Tiso a Ďurčanský byli nuceni odejít. Zákrok má zachránit státní celistvost. Tiso si to tou dobou namířil přímo k Hitlerovi a v Německu s ním vyjednává. 14. března jeho návštěvu a jednání Venkov zmiňuje a dále přináší článek „Německo chce a potřebuje mír". Národní práce téhož dne o Tisově návštěvě mluví také a zároveň odmítá obvinění, že by byla marxistická a chystala puč. Na tom není ani zbla pravdy.

Události nabírají radikální spád a se souhlasem Německa dochází po jednáních luďáků s Hitlerem 14. března 1939 k vyhlášení samostatného Slovenského státu. Republika se láme. Téhož dne odjíždí prezident Hácha a ministr zahraničí Chvalkovský na jednání do Berlína. Asi přesně netuší co se stane, ale při jejich návštěvě dojde k zániku země, německé okupaci a následně je vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. Hitler plánoval naši zemi zničit už nějaký čas, 15. března k tomu k překvapení a smutku mnohých dochází. Gebhart a Kuklík připomínají: „*nepředpokládalo se a nepředpovídalo se, že by o osudu druhé republiky rozhodl hlavní faktor tehdejší kontinentální Evropy - Německo - s takovou razancí, v tak krátké časové lhůtě a za použití vojenské síly*."[660] Poválečná komunisty vedená propaganda tvrdila, že Beran o chystání okupace věděl předem.[661] Je pravda, že některé zprávy o ní se objevily, takto informoval náš tajný agent Paul Thümmel, počítal s ní mezi jinými i Gajda. Většinou byla ale možnost okupace považována za smyšlenou, zvláště jí nevěřil ministr zahraničí Chvalkovský.

Venkov 15. března referuje o tom, co se událo předchozího dne. Přináší článek „Slovensko se prohlásilo samostatným státem", který pochází od Rostislava Korčáka. Věc je líčena teskně, na čtenáře musela z této informace padat úzkost. Připomíná se utvoření nové tisovské vlády v samostatném Slovenském státě. Kromě toho se také píše, že prezident Hácha

[659] ANM, f. V. Klumpar, k. 2, inv. č. 6/7.
[660] GEBHART, KUKLÍK, Druhá republika, s. 251.
[661] V. JINDRA, Rudolf Beran. Dokumenty zrady, Svoboda, Praha 1946, s. 60.

a ministr zahraničí Chvalkovský odjeli 14. března do Berlína jednat s Hitlerem.[662] Pokud se podíváme do Národní práce, 15. března má dost podobný vzhled jako Venkov, i ona lituje odtržení Slovenska a připomíná cestu Háchy a Chvalkovského do Německa.

Tisk přibližoval tehdejší významné události jen obecně. Pokusme se podrobněji podívat na to, jak probíhala jednání našich představitelů v Berlíně. Stala se určitě přelomem v tehdejším dění a je nutné je připomenout.[663] Podívejme se nejdříve do Háchova záznamu, který si o cestě do Německa pořídil. Nastiňuje, jak se klíčové události zhruba seběhly.[664] Hácha nejdříve připomíná, že za jediný motiv své cesty pokládal otázku slovenskou. Neměl ponětí, že by se v souvislosti s jeho návštěvou Německa začala řešit otázka zániku státu, což se pak stalo. Slováci předtím tvrdili, že jmenování Sidorovy vlády na Slovensku bylo protiústavní, to chtěl Hácha jako právník odmítnout. Vzhledem ke svému předchozímu soudcovskému povolání by prý nikdy nic protiústavního neudělal. Na jednání, na které se jelo vlakem 14. března odpoledne a odehrávalo se v noci po příjezdu byla zavedena řeč jinam. Český národ se měl ocitnout pod patronátem Hitlera. Ten měl přitom zajistit, aby nedošlo k jeho odnárodnění. Háchovi a Chvalkovskému se oznamovalo, že v šest hodin ráno Němci vstoupí do republiky. Proto se volalo do Prahy. Hácha kontaktoval ministra národní obrany a následně celou vládu. Jako prezident dal Syrovému přesný rozkaz „*aby nařídil posádkám, aby německému vojsku nekladly odpor*.“ Mluvil také s premiérem Beranem a řešili, jak k německým návrhům přistoupit. Hácha se jim podvoluje a v jeho poznámkách se o Beranově reakci říká, že „*po nějaké chvíli dostalo se mi jeho odpovědi v ten smysl, že vláda…béře můj postup na vědomí a že s ním souhlasí*.“

Němci k této situaci připravili prohlášení, které měl Hácha s Chvalkovským, stejně jako Hitler a Ribbentrop z německé strany, podepsat. Konec existence země a německý patronát se tím schvalovaly. Hácha k jeho podepsání, ke kterému došlo, připomenul: „*v konceptu tom bylo uvedeno, že činím své prohlášení jménem svým a jménem vlády, k čemuž jsem poznamenal, že ústavně nejsem oprávněn prohlášení činit také jménem vlády, s čímž ministr Ribbentrop - vyžádav si dříve souhlas říšského kancléře - se spokojil*.“ V pět nebo v šest hodin ráno Hácha a ostatní Češi opouštějí říšskou kancelář, kde jednání probíhalo a brzy se vrací domů. Tento záznam Háchy je sepsán 20. března 1939. Ne všechno v něm ve skutečnosti o tehdejším jednání vychází na povrch. Všimněme si, že Hácha naznačuje, že

[662] VENKOV 15.3.1939, roč. 34, č. 63, s. 1.
[663] Obecně popisována třeba v UHLÍŘ, Ve stínu, s. 13-17.
[664] Háchův záznam o cestě například v MNICHOV V DOKUMENTECH II, s. 392-395, zde citován z DOKUMENTY Z HISTORIE ČESKOSLOVENSKÉ POLITIKY 1939-1943 II, edd. Libuše Otáhalová, Milada Červinková, Academia, Praha 1966, dokument č. 344, s. 420-422.

s návrhem dokumentu schvalujícího okupaci nesouhlasil kvůli tomu, že ho měl podepsat i za vládu. Pokud se vedle Háchova svědectví seznámíme s oficiální nacistickou verzí návštěvy, proběhnuvší jednání líčí oslavně a pouze obecně, příliš nám nepomůže.[665]

Můžeme však sáhnout po svědectvích dalších českých aktérů tehdejších událostí a mějme na paměti, že to byli často lidé z řad agrárních. Jejich výpověďi nám události vedoucí k zániku republiky přiblíží více, i když jsou bohužel pouze svědectvími subjektivními, jako to Háchovo. Podívejme se, jak věc líčil bývalý agrárník a ministr zahraničí Chvalkovský, který se dění účastnil. O jeho postojích vypovídá poválečná zpráva sepsaná s jeho blízkým spolupracovníkem a podřízeným na ministerstvu zahraničí Jaromírem Charousem.[666] Chvalkovský dle jeho svědectví obecně tvrdil, že 15. březen byl jen důsledek Mnichova. Německo po něm získalo dojem, že si s námi může dělat, co chce. Předzvěstí konce republiky byly už ztížnosti Německa, které Chvalkovský musel vyslechnout na své návštěvě této země v lednu 1939.

Po dění na Slovensku, kdy byla nastolena pročeskoslovenštější vláda a také v reakci na zostřené psaní proti Česko-Slovensku v německém tisku, se začala chystat Chvalkovského další návštěva Třetí říše. Zájem o to Německo navštívit projevil i Hácha. Chtěl tam vysvětlit slovenský zákrok po ústavně-právní stránce. Chvalkovský prý si konání této návštěvy nepřál, chtěl ji vyřídit sám, ale podvolil se. Během 14. března se údajně německé vyslanectví chvíli Háchově návštěvě bránilo, ale poté se ve 14.00 do Černína (na ministerstvo zahraničí - pozn. P.A.) oznamovalo, že Hácha má být v 16.00 přijat u Hitlera. Česká strana takové brzké konání setkání odmítla, nechtěla přistoupit na to, aby Hácha letěl letadlem. Odcestoval však do Berlína velmi brzy vlakem a setkání s Hitlerem se mělo uskutečnit jen s odkladem několika hodin. Chvalkovský dle svých slov očekával, že s Háchou pojede do Berlína ministr Havelka, který byl prezidentovi blízký. On sám Háchu mnoho neznal a nehodnotil prý dobře jeho schopnosti. Havelka ale nejel, jako ministr zahraničí musel jet on, vypadalo to, že půjde o vážné jednání.

Samotné setkání s hlavními německými představiteli v čele s Hitlerem, odehrávající se v noci, líčil Chvalkovský dle svědectví Charouse následovně. Hácha začal monotónně vysvětovat, že byl soudce a že právně obhajuje zákrok centrální vlády na Slovensku. Hitler ho tvrdě přerušil a ze zcela jiného soudku prohlásil, že na pražských ulicích došlo ke střetům a teče tam německá krev. Z jeho vůle se stane, že německá armáda začne Čechy a Moravu od

[665] Záznam přeložený do češtiny v ČESKOSLOVENSKO A NORIMBERSKÝ PROCES. HLAVNÍ DOKUMENTY NORIMBERSKÉHO PROCESU O ZLOČINECH NACISTŮ PROTI ČESKOSLOVENSKU, ed. Karel Zajíček, ministerstvo informací, Praha 1946, s. 325-329.
[666] ANM, f. E. Beneš, k. 14, inv. č. 221.

šesti hodin ráno postupně obsazovat. Republika přestane existovat. Hácha v reakci na to popírá střety na ulicích a tvrdí, že ke schválení okupace potřebuje souhlas české vlády. Němci jsou na to připraveni a oznamují, že s Prahou se může Hácha a další čeští členové delegace v Berlíně okamžitě spojit z vedlejšího pokoje. Hermann Göring, účastnící se jednání, připomíná, že německá letadla mohou velmi rychle Prahu zničit.

Chvalkovský žádá k telefonu Berana. On i ostatní členové vlády jsou vytaženi z postelí a objevují se na scéně. Náš ministr zahraničí Beranovi sděluje, že v šest hodin dojde k obsazení země německou armádou. Vláda doma v těchto chvílích horečně řeší, jestli se můžeme německému náporu bránit. Beran se radí se Syrovým a ten pak sám do telefonu oznamuje, že nemůžeme. To mělo být údajně vyřčeno asi ve tři hodiny v noci, Chvalkovský dle svých slov litoval, že to bylo vyřčeno tak brzo, protože myslel, že se ještě získá čas. Věc poté oznamuje vedle v místnosti Háchovi a ten Hitlerovi hrobovým hlasem říká: „*Unser Schicksal liegt in ihren Händen.*“ Němci následně připravují prohlášení, které se má k potvrzení okupace a zániku státu hlavními zúčastněnými podepsat. Hácha chodí nervózně po místnosti a Němci mu radši dávají injekci, i když Hácha tvrdí, že je mu dobře. Chvalkovský potvrzuje, že Čechům bylo na jednání ve skutečnosti hrozně. Uvědomovali si tíhu svých rozhodnutí s přistoupením na německé návrhy. Věděli ovšem, že národ se bránit nemohl a že jej zachránili od jisté zkázy, kdyby se Německu postavil.

Podmínky připraveného prohlášení se telefonovaly do Prahy a Beran si s nimi nebyl jistý, v něčem na ně přistoupit nechtěl. To se týkalo i tvrzení, že Hácha prohlášení podepisuje „*im Namen unser Regierung*.“ Hácha vzal v tom okamžiku sluchátko a oznamoval, že už věc podepsal a nezáleží na tom. Chvalkovský to prý podepsat odmítal a nakonce díky němu byla slova jménem vlády škrtnuta. Konečné prohlášení zabíralo necelou stránku a oznamovalo, že Hácha a Chvalkovský přijeli do Německa na své přání. Jednalo se za účelem, aby byl udržen klid a pořádek ve vymezeném prostoru střední Evropy. Prezident Hácha objasnil, že pro tento účel svěřuje český lid a země do rukou vůdce Německé Říše. Vůdce tuto nabídku přijal a oznámil Háchovi, že český lid se bude těšit i nadále vlastnímu autonomnímu vývoji.[667] Jednání bylo zkončeno a Češi se uchýlili do hotelu Adlon, kde byli ubytováni. Hitler české země během nadcházejícího dne navštěvuje, Chvalkovský poznamenává, že během noci se o ničem takovém nezmiňoval. Minitr zahraničí dle svých slov v noci v hotelu Adlon zešedivěl. S Háchou si tam prý lidsky rozuměli, i když jinak k sobě měli daleko. Byli Němci celou dobu hlídáni a Chvalkovský tak nemohl věc oznámit ani francouzskému velvyslanci. Během dne

[667] Prohlášení v ANM, f. E. Beneš, k. 14, inv. č. 221, příloha B.

měli naši představitelé odjet vlakem domů, odjezd jejich vlaku byl ale úmyslně zdržován, aby přijeli do země současně s Hitlerem.

Nyní se zkusme na noční jednání podívat očima Prahy. Dle protokolu vlády z 15. března zahájil předseda její zasedání ve 3.15 v noci. Oznámil, že v jednu hodinu volal náš vyslanec v Německu Mastný, že prezident Hácha tam dojel a že dojde k jednání s Němci. Mezitím už došlo k obsazení Ostravy německými vojsky, což Prahu zneklidňovalo. Hlásilo se však, že toto obsazení bude přechodné. Ve 2.30 volal z Berlína Chvalkovský a oznamoval, že v šest hodin Němci obsadí celou zemi. Zdůrazňoval, že je nutné učinit opatření, což pak říká i Hácha. Nepanuje přesvědčení, že by se Češi mohli bránit a tak se zařizuje, aby česká armáda nikde Němcům nekladla odpor. Ve 4.45 dochází do vlády Syrový a oznamuje, že vše v tomto duchu bylo zařízeno. Beran poté znovu volá do Berlína a ve vládě probíhá debata. Berlín Prahu opakovaně volá a Beran nakonec do telefonu oznamuje, že vláda má k Háchovi plnou důvěru. Hácha oznamuje, že podepsal Němci připravené prohlášení. Nestalo se tak jménem vlády, jenom jménem jeho. Hácha vládu žádá, že i když už před jeho cestou podala demisi, má úřadovat dále.[668]

Takový byl oficiální protokol. Nyní se podívejme na pozdější svědectví jednotlivých ministrů a především premiéra Berana. Ministři většinou potvrzovali, že ve vládě se po oznámení okupace Němci o ujednání Hácha-Hitler nehlasovalo, bylo přijato jako hotová věc. Ministr Krejčí připomínal tesknou atmosféru nočního setkání. Člověk z úřadu ministerské rady, agrárník Shmoranz, prý v reakci na německou okupaci plakal. Beran byl velmi rozčilený a po telefonických rozhovorech s Berlínem i bledý.[669] Po válce o dění noci ze 14. na 15. března Beran řekl následující. Vládu prý od počátku znepokojovalo německé obsazení Místku a části Moravské Ostravy, o čemž informoval například vyslanec Mastný v telefonátu uskutečněném ve 23.30.

Ve 2.30 volal z Berlína prezident Hácha a Beranovi říkal: *„tady president Hácha. Mluvím z kanceláře říšského kancléře. Sděluji Vám strašnou smutnou zprávu. Říšské vojsko začne ráno v 6 hodin obsazovat naše území. Je to strašné. Ale snažím se zachrániti, co se dá. Mám zájem, aby nedošlo ke krveprolití.“* Dal už předtím příkaz Syrovému, aby se české vojsko podvolilo a s Němci nebojovalo. Hácha žádá, aby se zkontrolovalo, jestli to Syrový zařídil. V jednom z dalších telefonátů Hácha četl prohlášení, které měl podepsat. Vláda se o něm měla poradit a Hácha měl zavolat za půl hodiny. Ve vládě převládalo zoufalství, většina

[668] NA, f. Nár. S, k. 64, sl. R. Beran, poř. č. 66, věci dolične, protokol o schůzích min. rady 15.3.1939.
[669] NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 8), cesta Háchova do Berlína 14.3.1939. 14. a 15. březen 1939. Zodpovědnost za Háchovo ujednání s Hitlerem v noci na 15.3.1939.

účastníků jednání plakala. Poté volal z Berlína Chvalkovský a vláda mu odpovídala, že má vypustit v prohlášení zmínku o tom, že jedná se souhlasem vlády. Asi za 20 minut Hácha volá, že už věc podepsal, přitom ale s vypuštěním slov „*jménem vlády*“.[670]

Později v roce 1947 Beran při obhajobě před soudem k 15. březnu uvedl: „*já i všichni moji tehdejší spolupracovníci prožili jsme v kritické schůzi ministerské rady dne 15. března 1939 nejstrašnější chvíle svého života. Já prosil a zapřísahal Dr. Háchu, aby nepodpisoval. Jen na mé prosby, na mé žádosti, táhlo se jednání na říšském kancléřství několik hodin, neboť Dr. Hácha se zdráhal podepsat. Byly zachyceny některé rozhovory Háchy a Chvalkovského z Berlína. Nebyly zachyceny všecky, nebyly také zachyceny úplně. Nebylo zachyceno vůbec, co jsem já Háchovi odpovídal, jak jsem ho prosil a varoval, jak jsem znovu a znovu žádal nepodpisovat. Jak by jinak mohlo dojít k vyškrtnutí slov „jménem vlády“, kdybych tak nebyl činil?*“ Jak vidíme, stejně jako Chvalkovský a Hácha, i Beran si vyškrtnutí souhlasu jménem vlády nárokoval pro sebe. K Háchově cestě do Berlína poznamenal: „*neměl jsem nejmenší účasti na této cestě. Byl jsem stejně jako celá vláda postaven před hotovou událost…Cesta měla mít ráz jen a jen informativní…Kdyby však byl do Berlína nejel, Němci nás stejně obsadili*.“[671]

Ke kritice toho, že vláda tehdy nevystoupila na obranu republiky, Beran říkal: „*jak se pamatuji, všichni vojáci jednotně říkali: „Bránit se nemůžeme, když nemáme pevnosti a Němci stojí 30 km před Prahou. Když jsme se nebránili v září 1938 - nemůžeme se přece brániti teď“*.“ O nočních jednáních a telefonických rozhovorech tvrdil: „***nikdy za celé této historické noci jsem nevyslovil souhlas s jednáním Dr. Háchy****. Prosil, žádal a zapřísahal jsem Dr. Háchu, aby souhlas k ničemu nedal. Žádal jsem stále, aby znovu a znovu jednal a okupaci zabránil. Věřím, že našli-li se lidé, kteří stručně zaznamenali jenom jádro zprávy Dr. Háchy - aspoň úryvky z jeho sdělení,* ***že snad se najdou také poctiví a stateční lidé, kteří po pravdě pro historii potvrdí, co jsem Háchovi v rozhovorech s ním a v jednom rozhovoru s Dr. Chvalkovským říkal tehdy já****.*“ V obhajobě Beran vyjadřil víru, že se najdou některé dokumenty, které jeho slova potvrdí.

„*Ony rozhovory trvaly velmi dlouhou dobu, vždyť právě proto se jednání Dr. Háchy u Hitlera táhlo až asi do půl páté hodiny ranní jedině proto, že každý můj rozhovor byly námitky, prosby a žádosti na Háchu, aby souhlas k ničemu nedával. Já nečekal, až co řekne vláda...ještě dříve, než jsem informoval vládu, vyzval jsem z vlastního rozhodnutí Háchu a Chvalkovského, aby odmítl souhlas s okupací. To se stalo hned při prvním rozhovoru*.“

[670] NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R Beran, poř. č. 10, protokol výslechu ze dne 26. června 1945.
[671] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 116.

Během noci, ještě před ohlášením podpisu Háchy, bylo zorganizováno jednání Strany národní jednoty. Beran tvrdil: „*dělal jsem této kritické noci, co bylo v mých silách, až jsem se úplně nervově zhroutil*.“ K 15. březnu obecně poznamenával: „*jestliže se uznává postup při Mnichovu za správný a já jsem přesvědčen, že se tím zachránilo alespoň dva miliony českých lidí, a odvrátilo zničení českých měst, pak dle mého přesvědčení každý otevřený boj 15. března 1939, ať vojenský či jiný, by byl hnal statisíce lidí nezodpovědně na jatky a do jisté katastrofy*.“ Komentuje to tak, že by se jednalo o pěkné gesto, ale proklínali by nás za něj pozůstalí po obětech, které by způsobilo.[672]

V Beranově obhajobě se objevuje i hodnocení toho, co se 15. března vlastně přihodilo a ze všech dosavadních komentářů je nejotevřenější: „*celý svět věděl, že Dr. Hácha „nevložil osud svého národa do rukou Vůdce německé říše“, nýbrž, že byl v Berlíně znásilněn, gangstersky přepaden a že vše, co sdělovalo Německo o návštěvě Háchově světu, byl podvod a drzá lež. Celý svět věděl, že podpisy Háchův a Chvalskovského byly vynuceny hrubým násilím a že nemají platnosti. Celý svět věděl, že ani já, ani moje vláda, jsme nedali souhlas k Háchovu prohlášení, podepsanému v Berlíně*.“[673]

Jak už vysvitlo ze svědectví Berana, v Praze probíhající osudové noci nejednala pouze vláda a její členové, zároveň bylo svoláno i zasedání předsednictva Strany národní jednoty. Jedním z jeho hlavních aktérů byl místopředseda této strany a bývalý čelný agrárník Josef Černý. V protokolu, který s ním byl po válce sepisován se uvádí, že akce byla organizována v noci, když začaly docházet zprávy o chystaném zániku republiky. Černému věc oznamuje Žilka. Na schůzi předsednictva strany se scházejí kromě těchto dvou agrárníků také Stašek, Klapka, Gajda a jiní. Chystají se podat protest proti zániku státu. Později se na schůzi dostavuje Beran. Černý říká: „*určitě vím, že jsem mu tlumočil stanovisko N.J.* (tedy Strany národní jednoty - pozn. P.A.)*, aby vláda vzala vojenské letadlo a odletěla vůbec do ciziny čímž se myslelo za presidentem Benešem. Beran byl velmi skleslý, zabýval se úmyslem spáchati sebevraždu.*“ Hampl později u Černého zjišťoval, kde se Beran nachází, protože se o něm šířily poplašné zprávy a on ho chtěl uklidnit a přesvědčit ho, aby se nezabíjel.[674]

Ze svědectví dalších účastníků tehdejšího jednání předsednictva vyplývá, že Černý skutečně volal po nějakém razantním gestu proti okupaci. Dle výpovědi Jaromíra Lukavského ho prý za jeho statečné jednání kdosi v pohnutí políbil, snad Hodáč nebo Stříbrný.

[672] OBHAJOVACÍ ŘEČ RUDOLFA BERANA PŘEDNESENÁ PŘED NÁRODNÍM SOUDEM 28. A 29.3.1947 (3. část), in: Střední Evropa 1992, roč. 7, č. 23, s. 147-153.
[673] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 114.
[674] NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 8), schůze předsednictva Národní jednoty v noci na 15.3.1939 z níž mělo býti protestováno u Berana proti přijetí kapitulace.

Připravovalo se prohlášení, kde se měla okupace odsoudit. Dle Gajdy měl Černý chtít, aby vláda odletěla do emigrace. Beranovi také navrhoval, *„aby vzal pistoli a zastřelil se“*.[675] Protestní memorandum na shromáždění asi skutečně bylo připraveno, okupace pak ale proběhla tak rychle, že už ho Černý ani nikdo jiný v rozhlase nestihl přečíst.[676] Různí svědkové potvrzují, že Beran se po dramatických nočních jednáních nervově zhroutil. Feierabend uvádí, že mu to řekl generál Eliáš a později mu to potvrdil sám Beran.[677] Němci v čele s Hitlerem se 15. března objevují v Praze, čeští představitelé je sklesle a z povinnosti vítají. Beran při tom neunáší tíhu situace a nezakrývá momentální zdravotní indisposici.[678] Hácha s Chvalkovským přijíždějí 15. března vlakem zpátky do Prahy. Dle svědectví Háchovy dcery je její otec dosti unaven a říká, že toto je konec naší samostatnosti. Chvalkovský se přitom měl rozvzlykat.[679]

Navzdory únavě a zklamání našich čelných představitelů dochází ve chvílích před německou okupací, která rychle a úspěšně probíhá, k ničení nebo uschování některých důležitých tajných státních materiálů. Beran později s hrdostí poznamenával: *„mohu jen konstatovati, že **ani jediný spis ministerské rady nedostal se do rukou Němců**.“* Dokumenty z provenience úřadu předsedy vlády byly zakopány v Beranových rodných Pracejovicích ve stodole rolníka, který patřil k jeho známým.[680] Vyskytly se mnohé pochyby, jestli bylo skutečně ničeno či schováváno vše, co bylo potřeba. Ještě uvidíme, že druhorepublikový režim se stane terčem kritiky za to, že nelikvidoval zbraně, které se po okupaci staly německou kořistí. Beran se v souvislosti s tím obhajoval, že likvidace zbraní se provádět mohla, ale netušilo se, že vypukne válka. Byl to proces dlouhodobější.[681] Kritizovalo se také, že zbraně včas nebyly odprodány na západ, o tom bude řečeno více později.

Němci nás tedy 15. března okupovali. Týdeník Přítomnost toho dne místo úvodníku poznamenává, že *„Říšský kancléř Adolf Hitler…zaručil svým slovem Čechům autonomní vývoj a národní svébytnost. Tato svébytnost se nám stane v příštích dobách drahým statkem*.“[682] Venkov 16. března přináší následující informaci: „Čechy a Morava obsazeny říšským vojskem. Kancléř Adolf Hitler přijímá český národ pod ochranu říše a zaručí mu autonomní vývoj národního života a jeho vlastní svébytnost“. Mluví se o tom, co Hácha a Chvalkovský v Berlíně podepsali. Referuje se o postupu německé armády. Na čtvrté stránce Venkova ze 16.

[675] NA, f. Nár. S, k. 73, sl. poř. č. 5, dr. Josef Černý, spisy č. 9-21, 24 a 25.
[676] ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 400-401.
[677] LADISLAV KAREL FEIERABEND, Politické vzpomínky I, Atlantis, Brno 1994, s. 149 a 157.
[678] GEBHART, KUKLÍK, Druhá republika, s. 247-248.
[679] NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 1-7), Dr. Emil Hácha, jeho volba a svědectví o jeho povaze.
[680] OBHAJOVACÍ ŘEČ (2. část), s. 154.
[681] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 115.
[682] *Místo úvodníku*, PŘÍTOMNOST 15.3.1939, roč. 16, č. 11, s. 161.

března nacházíme zprávu o vzniku Českého národního výboru, který chce ve změněné situaci převzít moc a v jehož čele stojí Gajda. Uveřejňuje se jeho provolání.[683] Národní práce informuje večer 16. března podobně jako Venkov, že „Kancléř Hitler nám zajistí autonomní vývoj a svébytnost“. Pod tím se nachází článek „Německé vojsko na celém území našeho státu“. Tvrdí se, že Češi určitě přežijí, Slovensko a Podkarpatská Rus se pak budou ubírat vlastní cestou.[684]

Další číslo Venkova informuje o dění ze 16. března. Informuje o výnosu vůdce, kterým se zřizuje Protektorát Čechy a Morava a který je toho dne vydán. Nad českými zeměmi je vyhlášen německý patronát. Náš samostatný stát bere v osudových březnových událostech za své.

[683] VENKOV 16.3.1939, roč. 34, č. 64, s. 1-4.
[684] VEČERNÍK NÁRODNÍ PRÁCE 16.3.1939, č. 75, s. 1.

3. Doba protektorátu a Druhé světové války

3.1. Vývoj situace v západním československém exilu od počátku Druhé světové války do podzimu 1943

V březnu 1939 je ustaven na území českých zemí Protektorát Čechy a Morava, který je podřízen Německu. Zároveň se utváří samostatný luďácký Slovenský stát, který postupuje společně s Německem. K válce mezi velmocemi tyto události nevedou, ale v září 1939, kdy je Německem napadeno Polsko, už se válka rozhořívá, dostává název Druhá světová válka. Od 1. září, kdy vypuká, se objevuje pro Čechy a velkou část Slováků, nesouhlasících s luďáckým vedením, možnost opětného dobytí si ztracené svobody. Sovětský svaz stojí zatím stranou, ale na západ, který s Německem bojuje, do Francie a Anglie, případně do některých jiných zemí, se uchyluje čím dál větší množství vedoucích činitelů národa a utváří se náš zahraniční exil.[685]

Do čela našeho zahraničního odboje se staví silou své autority Edvard Beneš, který Československo opustil už v říjnu 1938. Jakou roli hráli v zahraničním odboji agrárníci? Jejich nejsilnější osobností se tu stal Milan Hodža, který odjel do zahraničí brzy po Mnichovu podobně jako Beneš. Na odboji se podílel velkou měrou diplomatický sbor zaniklé republiky a z jeho řad vzešla druhá významná osobnost, řadící se k agrárnímu táboru, další Slovák Štefan Osuský. Z čelných představitelů režimu druhé republiky do exilu roku 1939 neutekl nikdo. Beran, u kterého se to snad čekalo, se za tři roky dostal před německý soud za podporu odboje domácího. O tom proč neutekl, uváděl dle svých pozdějších slov, že „*vyšetřující soudce německého lidového soudu…mnohokrát se mne tázal…proč jsem neutekl do ciziny. Odpověděl jsem mu jasně, že český sedlák z půdy, na které žili staletí jeho předkové, neutíká. Žije na ní a také na ní umírá. To byla tehdy moje odpověď německému soudci.*“ Beran k tomu dodával: „*ve svém srdci měl jsem však ještě odpověď jinou. Věděl jsem, že v cizině máme již celou armádu pracovníků v zahraniční činnosti osvědčených, znalých cizích jazyků, a*

[685] Souhrnně, ovšem z komunistického pohledu, československý exil popisuje BOHUSLAV LAŠTOVIČKA,V Londýně za války. Zápasy o novou ČSR 1939-1945, Svoboda, Praha 1978.

majících mezinárodní politické styky. V čele jejich stál od 15. března 1939 president Dr. Eduard Beneš, Jan Masaryk a téměř všichni vyslanci.“[686]

Někteří jedinci se k zahraničnímu exilu připojili později během války. To platilo pro nejvýznamnějšího českého agrárníka, který se tam objevil, Ladislava Karla Feierabenda. Ten se nejdříve účastnil boje proti Němcům v odboji domácím, roku 1940 pak utíká ze země a dostává se k západnímu exilu. Před útěkem Feierabend vedl rozhovor s Beranem. Feierabendova odbojová činnost byla odhalena a hrozilo mu zatčení. Beran prý tehdy pronesl myšlenku, že „*sedlák neutíká ze své půdy, ať se děje co se děje. Chápu, že vaše situace je těžká, přesto však podle svého selského rozumu soudím, že máte zůstat doma a trpělivě snášet, co vám osud nadělí.*“ V útěku přitom Feierabendovi samozřejmě nebránil. Setkáváme se tu se zásadou o vytrvání na půdě, kterou Beran obecně vyznával. Osud českých agrárníků a rolnictva za války dosti určovala. Všimněme si, že Beran ji neměl z vlastní hlavy. Nepochybně tu opakoval starou zásadu Švehlovu. Agrárníci neměli kvalitní exilovou reprezentaci ani za První světové války, v té druhé se jim to ovšem, jak ještě uvidíme, stane osudným. Mějme na paměti, že k zániku agrárníků celkově přispěje Beranovo sveřepé držení se starých Švehlových agrárních zásad. Jinak to není.

Ve zmíněném rozhovoru s Beranem prý Feierabend navrhl, aby za hranice pro lepší reprezentaci agrární strany poslal Malypetra. Beran odvětil, že venku už je slovenský agrárník Hodža, který by měl být důstojným reprezentantem strany. Poznamenal, že Ripka, hájící v exilu od začátku národně socialistickou linii, agrárníky ven nepozve, jako pozval Bechyněho a Šrámka.[687] Staré prvorepublikové stranické spory se podobně jako v druhé republice měly projevit i v západním exilu za války. Přikrývaly se pláštíkem jednoty, ale ve skutečnosti mnohé určovaly. Proti Benešovi se brzy utvořila opozice, která mu ztěžovala život, v exilu se měly odehrávat těžké střety.[688] Pro agrárníky se během vývoje ukázalo osudným, že v západním exilu chyběl nějaký jejich přední český reprezentant. Hodža a Osuský věnovali mnoho času slovenské otázce, kterou považovali za nejklíčovější a Feierabend, jak ještě uvidíme, agrární zájmy neobhájil. Agrární věci neprospělo, že její obhájci postupovali nejednotně. Každý bojoval svůj boj, který s Benešem a jinými časem prohrával.

K nejvýznamnějším agrárníkům v exilu patřili, pokud to shrneme, Milan Hodža, Štefan Osuský, Feierabend, v Polsku a Rumunsku působící redaktor Ferdinand Kahánek, další

[686] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 117.
[687] FEIERABEND, Politické vzpomínky I, s. 206 a 263.
[688] Veškerá protibenešovská opozice je přehledně líčena v JAN KUKLÍK, JAN NĚMEČEK, Proti Benešovi! Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939-1945, Karolinum, Praha 2004.

diplomat a bývalý ministr vnitra Slovák Juraj Slávik a podobně jako Feierabend později do exilu přibyvší bývalý poslanec a Slovák Ján Lichner. Největší část agrární reprezentace pocházela z řad slovenské inteligence, která měla z agrárníků pro působení v exilu asi největší předpoklady. Věnujme se nejdříve představení zahraniční činnosti Ferdinanda Kahánka. Ten na konci března 1939 opouští české země a přibývá do Polska, na jehož Beckův režim byl orientován už předtím.[689] Poláci si k němu udržují určitý odstup, s Kahánkem ale spolupracují a ten jim slouží, působí jako novinář. Propaguje mezi jiným i naši federaci s Polskem, kriticky se ale staví ke špatnému nakládání s českou menšinou na Těšínsku. Vztah Kahánka k Benešovi, který už po březnu 1939 představuje přirozenou hlavu exulantů, je nevyjasněný. Existuje možnost, že by se mu mohl podřídit a Kahánek se proti tomu nestaví, na druhé straně tu přetrvávají staré názorové rozpory. V září 1939, po napadení Polska Německem a začátku války, se Kahánek uchyluje do Rumunska.

O Kahánkově působení v Polsku informuje vojenská zpráva našeho tamního vyslance a agrárníka Slávika z 10. ledna 1940. Určená je asi přímo Benešovi. Slávik má dle svého komentáře blíže k Benešovi než ke Kahánkovi, později za války agrárníky otevřeně opouští a přidává se k národním socialistům. Mluví o tom, jak se s Kahánkem setkal ve Varšavě. „*Měl jsem o něm informace, že pracuje na vlastní pěst s polskými úřady*“, zejména s nějakým oddělením ministerstva zahraničí a „*bez náležitého kontaktu s čs. vyslanectvím*“. Slávik Beneše informuje, že o Kahánkově vyslání do Varšavy nic nevěděl. Ví, že Beran ho chtěl do Varšavy poslat už na podzim 1938 jako zpravodaje agrárního tisku, aby permanentně hlásil o polských poměrech. Když nyní Slávik s Kahánkem mluvil, vyčinil mu, že působil v polských službách a že nebyl ve spojení s československým vyslanectvím, které po zániku země jako některá jiná stále fungovalo. Kahánek měl tvrdit, „*že není Poláky placen (přiznával jenom, že mu kancelář byla zařízena z polských peněz.)*“ Říkal, že z Prahy odjel na řádný protektorátní pas a s povolením Gestapa. Slávik nadhazuje, že to mohlo být v dorozumění s Němci.

V Polsku Kahánek pracoval s národním demokratem dr. Bertlem pro rozhlas. Ten měl slovanskou orientaci, neprojevovala se v něm orientace československá. Kontrolován byl Polskem a dle jeho přání se neměl stavět proti slovenskému separatismu. Slávik zmiňuje, že neví nic o Kahánkově práci pro zlepšení postavení Čechů na Těšínsku. Připomíná, že v srpnu 1939 už byl Kahánek dotován československým vyslanectvím. Někteří českoslovenští exiloví představitelé s ním vedli jednání. Hovořil s ním generál Ingr, Bechyně a Stránský. Vyslanec

[689] K protibenešovsky orientovaným lidem působícím roku 1939 v Polsku více KUKLÍK NĚMEČEK, Proti Benešovi!, s. 48-77, přímo ke Kahánkovi s. 48-52, ke Kahánkovi v Polsku také ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 418-426.

Slávik v zájmu zmírnění rozporů navazuje s Kahánkem spolupráci a vyjednává se, že Kahánek bude s Bertlem pracovat na vyslanectví. Tato dohoda se nakonec neplní a Kahánek pracuje dále pro Poláky. V září 1939 při evakuaci z Polska ho Kahánek opouští společně s generálem Prchalou, který patří k dalším z Benešových oponentů. Bývalý agrární redaktor se Slávikovu vyslanectví nechce podřizovat, ale dle vyslancových slov prchá do Rumunska s jeho pomocí. Ve zprávě Slávik uvádí, že tehdy *„prohlásil mi Dr. Kahánek, že na západ nepojede a zůstane na Balkáně, kde se o sebe postará*.“ Za této situace vyslanec Beneše informuje, že závazky ke Kahánkovi tu podle něj žádné nejsou, případně měly být porušeny jím samotným.[690] Kahánek se na západ skutečně nedostává, když ještě roku 1940 v Rumunsku poměrně mladý umírá.

Ostatní z exilových agrárníků stáli Benešovi a československé levici nepochybně blíže než Kahánek, i oni se s nimi ale dostali do střetu. Poměrně velký vliv si v exilu držel od počátku náš vyslanec ve Francii Osuský. Věhlas si získal tím, že po okupaci 15. března 1939 stál v čele těch našich zastupitelských úřadů, které se ostře postavily proti jednání Německa a chtěly existovat i nadále. Vyvozoval z toho určitou legitimitu a nárok na hájení československé věci. Měly být větší, než měl prezident Beneš, který se svého úřadu vzdal. Osuský a Beneš byli od počátku určitými konkurenty, i když se zároveň snažili dohodnout a postupovat společně pro dobro československé věci. V první fázi zahraničního odboje, kdy se naše exulantská elita koncentrovala ve Francii a v Paříži, měl v ní Osuský velké slovo. V této zemi si držel vliv a Francouzi ho hodně podporovali. Osuského činnost a jeho vztahy s ostatními budou průběžně zmiňovány, věnujme se ale nyní hlavnímu agrárníkovi v exilu Hodžovi.

Hodža, premiér Československa v letech 1935-1938 a tudíž jeden z jeho nejvýznamnějších představitelů, se po opuštění své domoviny po Mnichovu uchýlil do Francie, poté do Švýcarska a obecně působil na západě. V době kolem 15. března nebyl příliš vidět. Své slovenské spolupracovníky měl ale cílevědomě připravovat na boj proti Hitlerovi.[691] V exilu časem navazuje kontakty s dalšími a důležité jsou ty s Benešem. Oba dva se respektují a v letech 1939-1943 si vzájemně píší množství dopisů.[692] Stávají se ale nevyhnutelně konkurenty a jejich cesty se mají rozejít. Beneš v odboji projevuje větší cílevědomost, zatímco Hodža je žoviálnější, ne takový dříč a musí se také potýkat se zdravotními problémy. Ján Lichner a další Hodžovi stoupenci, kteří zůstávají doma, jsou

[690] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 237, sign. 38-A-104.
[691] JAN KUKLÍK, JAN NĚMEČEK, Hodža versus Beneš. Milan Hodža a slovenská otázka v zahraničním odboji za druhé světové války, Karolinum, Praha 1999, s. 32-33.
[692] Viz. TAMTÉŽ, s. 199-258.

nepokojní, že po 15. březnu Hodža není na rozdíl od Beneše příliš vidět a v tomto směru ho urgují. Hodža proti Němcům veřejně nevystupuje asi kvůli tomu, že očekává příjezd manželky a syna z domova do exilu a svojí politickou aktivitou nechce jejich emigraci překazit.[693] Stává se ne poprvé a ne naposled, že Hodža svoji politickou linii míchá se záležitostmi osobními.

20. června 1939 se koná schůzka Beneše a Hodži v Benešově vile v Putney v Anglii.[694] Jednání obou politiků je smírné a vypadá to, že snad mezi nimi dojde ke spolupráci v pořádání nového odboje, který má nastat. V srpnu 1939 dochází v Londýně k poradám Beneše s Hodžou a Osuským. K různým diskuzím dochází i mezi jinými. Všichni si přejí dosáhnout znovu naší samostatnosti.[695] Předzvěstí sporů se stává odlišný přístup Beneše, Hodži a Osuského ve slovenské otázce. Slováci slovenskou svébytnost a autonomii považují za samozřejmou, Beneš trvá na čechoslovakismu. Tvrdí, že o vnitřním uspořádání republiky a tedy i o poměru Čechů a Slováků má rozhodnout až doma náš lid a v exilu se nemá předem určovat.[696]

Kromě otázky slovenské existují mezi všemi agrárníky a benešovci odlišnosti v hodnocení mnohých předchozích událostí, ať už v první nebo ve druhé republice. Například Drtina, mluvě za mnohé na levici, si myslel, že agrárníci využili v říjnu 1938 Hitlerova zákroku proti Československu k tomu, aby Beneš odstoupil z prezidentské funkce. To se považovalo za nedemokratické a vlastně za zradu. Hodža měl u stoupenců levice určité plus, že s Benešem v posledních letech republiky viditelně spolupracoval. Drtina ho hodnotí jako poměrně umírněného, přesto se ale i on počítal ke konkurentům.[697]

Po vypuknutí Druhé světové války nacházíme zákulisní zprávu o Benešovi posílanou k rukám Hodži. Pochází z 6. října 1939 a Beneš měl podle ní přicestovat do Paříže. Zvažovalo se sestavení československého válečného kabinetu. V čele chystané vlády měl podle některých informací stanout Beneš, ministrem zahraničí se měl stát Osuský. Podle zprávy se projevují odlišnosti v názorech ohledně slovenské otázky, asi však dojde k nějakému společnému postupu.[698] Postavení zaniklého Československa představovaného v exilu mnohými jeho činiteli a vztah lidí tohoto exilu k Francii a Anglii zatím neumožňovaly, aby si Čechoslováci vytvořili regulérní vládu. Byly tu některé právní aspekty a odlišnosti

[693] Tamtéž, s. 34, 37.
[694] Tamtéž, s. 40.
[695] ANM, f. M. Hodža, k. 12, inv. č. 537.
[696] KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 42.
[697] PROKOP DRTINA, Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století I-2, Melantrich, Praha 1991, s. 581.
[698] ANM, f. M. Hodža, k. 12, inv. č. 538.

v porovnání se zeměmi, které s Německem oficiálně válčily, jako bylo třeba brzy poražené a taktéž zaniklé Polsko. U západních mocností se jen postupně překonávaly náhledy z dob Mnichovské dohody, kdy bylo Československo Francií a Anglií vydáno na pospas Německu.

Místo vlády bylo československému exilu umožněno utvořit alespoň Národní výbor, který měl oficiálně reprezentovat náš zahraniční odboj. V něm zasedli Beneš a někteří další včetně dvou generálů, Ingra a Viesta. Jejich účast se považovala za přirozenou. Zpráva Osuského předsedovi francouzské vlády Daladierovi z 13. listopadu 1939 mezi členy Národního výboru uváděla ještě lidovce Šrámka, nyní už dlouholetého Benešova spojence, národního socialistu Ripku, který se v exilu bude pohybovat jak ryba ve vodě, jehož vliv postupně poroste a vůči agrárníkům nebude vystupovat příliš smírně, dále ve výboru zasedl po určitých tahanicích Osuský, kromě něj Slávik a další Čech Outrata.[699]

Zákulisní zpráva o sestavování výboru říkala: *„Osuský dlouho stál nejen stranou, nýbrž proti a teprve na důrazné zákroky francouzské vlády se stal členem výboru před několika dny. Jeho samostatný a nedisciplinovaný postup zdržoval ustavení politického vedení od počátku války. Poněvadž odmítl původně do výboru vstoupit, byl na jeho místo jako zástupce Slováků vybrán Slávik.“* Nakonec se Osuský na výboru podílel, Slávik už v něm ale byl nechán. Říká se také, že není zastoupen dělnický element, což se má podle Beneše ještě dořešit a že *„Outrata je odborníkem pro finanční hospodaření odboje.“*[700] Jedná se o člověka, kterého poslal do exilu s určitým větším obnosem Beran.

Už v souvislosti s tvořením prvního československého exilového orgánu vycházejí na povrch spory, které v emigraci panují. Klíčový tu začíná být čím dál více spor ve slovenské věci. Osuský a někteří další Slováci v exilu 10. října sepisují Memorandum o slovenské otázce. V něm se staví za slovenskou autonomii.[701] Opozici rozvíjející se proti Benešovi podpora slovenských požadavků dosti definuje.[702] Lidé, kteří se postupně staví za Osuského jsou většinou slabí a často politicky příliš pravicově radikální. Za podporu jim je v těžkých finančních podmínkách exilu vyplácena finanční podpora, kterou žádají. Podobně získává ne příliš přesvědčené stoupence Milan Hodža, u kterého si všimněme, že v Československém národním výboru vůbec nezasedal. Může nás jistě napadnout proč, jelikož už od momentu utváření Národního výboru je v exilu Hodža tlačen na vedlejší kolej. Otázka zní, proč při

[699] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, Čs. státní zřízení v zahraničí, k. 226, sign. 38-27-2, dopis Osuského Daladierovi z 13. listopadu 1939.
[700] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, Čs. státní zřízení v zahraničí, k. 226, sign. 38-27-2, radiogram domů o ustavení Národního výboru.
[701] KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 50.
[702] Více o ní v KUKLÍK, NĚMEČEK, Proti Benešovi!, s. 22-37.

vytváření výboru nepostupovali společně Hodža a Osuský. Ze sporů Osuského s ostatními ale možná vyplývá, že Hodžu podporoval.

Obecně mějme na paměti, že v první fázi odboje představovali agrárníci hlavního Benešova konkurenta, od starých dob se až zas tak moc nezměnilo. Z jeho pohledu se mu mohli zdát soupeřem velmi hrozivým. Zdá se, že nechtěl přistoupit na to, aby ve výboru zasedli najednou Hodža, Osuský a jiní, všechny by jen ztěží ukočíroval. Ve dnech 30. a 31. října a 2. listopadu 1939 mezi Hodžou a Benešem probíhala jednání. Hodža se snažil reagovat na vzniklou situaci. Beneš mu měl na schůzkách vytýkat chování Slováků, kdy prý vrazili naší republice kudlu do zad. Slovenská otázka je jedním z důvodů, proč se Beneš a Hodža v jednom výboru společně neocitají. Beneš si stěžuje, že i Osuský chce příliš. Následně Beneš odmítá Hodžovy návrhy, které předkládá. Mezi jiným, že by exil vedli společně a vláda by byla jen administrativní, když by nad ní vznikl politický výbor. Po odmítnutí Hodžových myšlenek se měl tento slovenský politik Beneš zeptat, co má dělat a jestli si teď má založit vlastní výbor, když v tom utvořeném není. Beneš se ho ptá, jestli je to výhružka.[703]

Hodža asi skutečně vyhrožoval a 22. listopadu iniciuje založení Slovenské národní rady. V ní mají slovo Hodžův syn Fedor, orientovaný podobně jako jeho otec a slovenský nacionalistický představitel Paulíny-Toth.[704] Hodža sahá ke kroku, kdy proti Benešovu vedení odboje utváří opozici, vzhledem ke svému předchozímu vyloučení z Československého národního výboru mu ale v souvislosti s prosazováním svých postojů asi nic jiného nezbývá. Na dalším setkání mu 21. prosince 1939 Beneš říká, že musí mít trpělivost a že z odboje ho nikdo nevyloučí.[705] Děje se opak a na začátku roku 1940 se Hodža odhodlává k radikálnímu kroku, kterým chce svému vylučování čelit. Během ledna 1940 se vytváří radikálně pravicová Česká národní rada, v níž zasedají bývalý ligistický poslanec Schwarz, radikální národní demokrat Locher a Ležák-Borin. Navzdory nedůvěryhodným pravicovým personám se utváření rady účastní pozorovatelé ze sociální demokracie.[706] I tato strana je s dosavadním vedením odboje nespokojena, v Národním výboru své lidi také nemá a řadí se napůl k opozici. Vzniklá Česká národní rada ostře kritizuje Beneše a Národní výbor.

Brzy dochází k asi logickému kroku, kdy se protibenešovská opozice spojuje. Hodžova Slovenská národní rada a Česká národní rada vytvářejí Česko-Slovenskou národní radu. V jejím čele se objevuje Hodža, místopředsedou je Schwarz.[707] Tato instituce odboj

[703] DOKUMENTY Z HISTORIE I, č. 28, s. 57-58.
[704] KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 57.
[705] Tamtéž, s. 62.
[706] Tamtéž, s. 69.
[707] DOKUMENTY Z HISTORIE I, č. 48, s. 74-75.

nechce rozbíjet, proto žádá, aby byl Národní výbor doplněn některými jejími členy.[708] V následném hovoru Beneš Hodžovi jeho počínání vytýká a tvrdí, že se tímto krokem obklopil ošusty.[709] Česko-Slovenská národní rada nedosahuje významu Československého národního výboru, zůstává jen menším hnutím opozičním. Během následujícího vývoje je na ní ještě občas brán ohled, pozice pak ale spíše ztrácí. Češi a Slováci z domova do exilu posílají zprávy, které opozici příliš nepřejí. Žádají jeho jednotu, včetně Hodžových stoupenců.[710] Hodža v této době kromě praktického politického počínání projevuje svůj postoj i intelektuálně. Rozvíjí svůj koncept středoevropské federace, o kterém píše knihu.[711]

Mezitím, co se v exilu dějí tyto události, utíká do něj už zmiňovaný Feierabend. Jak Beneš, tak Hodža a Osuský s ním chtějí mluvit. Co se v tehdejších jednáních odehrává se asi nikdy úplně nedozvíme, jejich zřejmým výsledkem je ale viditelné podřízení se Feierabenda Benešovi a to, že se nepřidává k akci Hodži. Mimořádně tajná probenešovská zpráva ze 4. března 1940 referuje o setkání Hodži s Feierabendem a o jejich rozhádání. Dle Feierabendova svědectví měl tento politik v rozhovoru Hodžovi vytýkat, že po 15. březnu na rozdíl od Beneše nevystoupil, aby se ohradil proti okupaci. Hodža se hájil, že „*v té době byl vážně nemocen a upoután na lůžko*." Feierabend namítl, že měl přesto vystoupit. Hodža pak řekl: „*děkuji, že jste tak upřímně vyslovil své názory. To mi stačí. Děkuji*." Poté Feierabendovi podal ruku a odešel. Ten pak měl ze setkání depresi. Zákulisní zpráva připomíná, že Feierabend šel poté za Osuským. Ten ho ale nepřijal, mluvili s ním jen jeho spolupracovníci a byli na Feierabenda nevlídní. Udává se spolehlivá informace, že Hodža se na Feierabenda těšil.[712]

Osuského odmítavé stanovisko k Feierabendovi vycházelo nepochybně z toho, že postupoval společně s Hodžou a když se k němu tento český agrární národohospodář nepřidal, oba Slováky to zklamalo. Pamatujme, že jednou z věcí, které vedly k neprosazení agrárníků v exilu bylo i Feierabendovo okamžité podřízení se Benešovi a jeho nepodpoření Hodžových a Osuského opozičních snah. Vystoupil tu více pro jednotu exilu, ovšem organizovanou v intencích Benešova vedení a ne pro podporu dohody Národního výboru a Národní rady. Osuský, ač člen Národního výboru, se za Hodžovy snahy v té době určitě stavěl. To vyplývá

[708] Dopisy k tomu v KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 199-204.
[709] DOKUMENTY Z HISTORIE I, č. 107, s. 136-137.
[710] KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 59-61.
[711] Tamtéž, s. 67-68.
[712] Zpráva dle DOKUMENTY Z HISTORIE I, č. 56, s. 81, Feierabendovo svědectví dle FEIERABEND, Politické vzpomínky I, s. 309-313.

z jeho stanoviska, které sděloval Benešovi. Hodža podle něj s Národní radou neorganizoval opozici a směřuje k tomu, aby byl Národní výbor jeho Národní radou pouze doplněn.[713]

9. března 1940 proběhl rozhovor mezi Benešem a Feierabendem. Zaznamenal ho kancléř Smutný. Feierabend přináší vzkazy od Hampla a Berana a souhlasí i dle jejich pokynů s vedením zahraničního odboje. Myslí si, že nemůže dojít k návratu stranického rozvrstvení národa ještě určitou dobu po skončení války. Smutný si mimo jiné poznamenal: *„bezvýhradně odsuzuje Chvalkovského* (který po okupaci zastává post vyslance protektorátu v Říši - pozn. P.A.)*; „kampaň proti Dr. Benešovi nevedl Beran, nýbrž viníkem všeho je Dr. Černý (je tu zřejmě snaha nalézt obětního beránka).*“[714] Beneš si měl Feierabendovi po jeho příjezdu ztěžovat, že Beran do exilu nevyslal kromě něj žádného agrárníka.[715] Feierabend se v exilu kromě předchozích schází i s jinými. Prokop Drtina zanechal o setkání s tímto agrárníkem následující svědectví. Nesouhlasil příliš, že setrvával do svého útěku, i když s odbojovými aktivitami, v české vládě, která během protektorátu stále existovala. Dal to Feierabendovi viditelně najevo a byl k němu odměřený, i když mu byl jinak sympatický. Postupně se měl jejich vztah zlepšovat. Drtina jen poznamenává, že byl podle něj Feierabend příliš zahleděný do sebe.[716]

Vývoj jde dále a po příchodu některých lidí z domova do exilu chce Beneš doplnit Národní výbor o nové členy, mezi nimi o Feierabenda. To má směřovat k omezení vlivu Hodži a Osuského.[717] Ve zprávě exilu domů ze 14. března se přitom objevuje odsouzení Hodžovy opoziční akce.[718] Z 12. dubna zase pochází memorandum Jána Lichnera, posílaného z domova významným aktérům západního odboje, kde se apeluje na to, aby udržovali jednotu. Protihodžovsky zaměřené memorandum není. Je agrárního původu, agrárníka kritizovat nechce. Prohlášení si naopak stěžuje na to, že Hodža byl odstaven, pozastavuje se nad tím, jaktože nebyl připuštěn do výboru ani do rozhlasu. Ten už ze západu domů vysílal a měl svůj vliv. Lichner tvrdí, že Slováci Hodžovi věří a chtějí, aby nebyl přehlížen.[719] Lichner do poměrů v exilu brzy promluví více, protože do něj taktéž uteče.

Během roku 1940 dochází k porážce a okupování Francie. Exulanti a jiní, kteří se v ní nacházejí, houfně prchají do Anglie. Ta se po určitý čas stává jedinou velmocí, která

[713] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 227, sign. 38-27-7, stanovisko vyslance Dra Osuského k textu dopisu ze 6. března 1940.
[714] DOKUMENTY Z HISTORIE II, č. 386, s. 517-518.
[715] DOSTÁL, Agrární strana, s. 231.
[716] DRTINA, Československo I-2, s. 594.
[717] DOKUMENTY Z HISTORIE I, č. 55, s. 80-81.
[718] Tamtéž, č. 67, s. 88-90.
[719] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 217, sign. 38-2-3, poslanec Lichner posílá 12.4.1940 zprávu o poměrech na Slovensku.

s Německem bojuje a takřka výlučným působištěm pro náš exil. V otázce příchodu nových lidí do ní Anglie projevuje strach, aby se mezi nimi nevyskytovali lidé blízcí nacistům. Dochází mezi jiným k internaci pravicových radikálů Schwarze a Lochera, internovaná je také Hodžova milenka Mayerová, což ztěžuje jeho pozici. Musí věnovat mnoho energie tomu, aby přesvědčil úřady o osvobození jejím i dalších lidí, se kterými spolupracoval.[720] Anglie v této době uznává, že Československo má nárok na odpovídající reprezentaci. Mnichovana Chamberlaina nahrazuje na premiérském postě Churchill, který se k nám tváří vlídně.

Beneš je uznán jako náš prezident a toto uznání posiluje jeho pozici v našem zahraničním odboji.[721] Utváří se prozatímní vláda, která se stává dílem Benešovým. Ostatní jsou v souvislosti s ní stavěni před hotovou věc.[722] Má 13 členů a objevují se v ní různí lidé, vypadá celkem vyrovnaně. Do jejího čela je postaven lidovec Šrámek. Mezi členy vlády se objevují z lidí s nějakou vazbou k agrárníkům jako státní ministři, tedy ministři bez portfeje, Osuský a Feierabend, Slávik jako ministr vnitra, Outrata má na starosti finance a generál Viest, někde k agrárníkům také řazený, je tajemníkem v ministerstvu národní obrany. Ostatní ministři pocházejí většinou z řad levice, ministrem zahraničí se Osuský nestává, toto místo zaujímá syn prvního československého prezidenta Jan Masaryk, stojící blízko Benešovi. Ve vládě se objevují někteří významní sociální demokraté.[723] Hodža stojí dále stranou. Týdeník Čechoslovák, který v Londýně začíná na podporu československé věci vycházet, nové ministry představuje. Můžeme si všimnout drobného detailu, že ti spojení s agrárníky svoji příslušnost k této straně ve svých medailóncích uvedenu nemají, zatímco někteří ostatní ano.[724]

Beneš sám hodnotí sestavování vlády tak, že do ní dal všechny hlavní politické proudy. Měli v ní zasednout tři agrárníci a tři sociální demokraté jako zástupci pravice a levice. Její těžiště ale mělo spočívat ve stoupencích středu, ke kterým patřil i premiér Šrámek. V tomto duchu se měla vláda nést také do budoucna.[725] I když vypadala na povrch vyrovnaně, z agrárního pohledu se mohla zdát sestavená velmi nedobře. Skutečnými agrárníky v ní byl jen Feierabend, který rozuměl hospodářství, ale ne politice. Deníky člena odboje a přítele Feierabenda Opočenského dosvědčují, že do vlády byl Benešovým vedením exilu tlačen a moc se mu do ní v jejím avizovaném složení nechtělo. Přesvědčován byl tím, že se mu říkalo,

[720] KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 105.
[721] Tamtéž, s. 110-111.
[722] Tamtéž, s. 107.
[723] DOKUMENTY Z HISTORIE I, č. 100, s. 121 a KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 113.
[724] *Československá vláda*, ČECHOSLOVÁK 26.7.1940, roč. 2, č. 30, s. 3.
[725] EDVARD BENEŠ, Paměti II. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství, Academia, Praha 2008, s. 358.

že kdyby post ministra odmítl, porušil by národní kázeň.[726] Agrární zájmy mohl do budoucna ve vládě účiněji hájit jen Osuský. Ten to také dělal, svoje názory si obecně držel, s ostatními členy vlády se ale dostával do čím dál větších sporů.[727] První schůze vlády se konala 23. července 1940 a v protikladu k předchozím zákulisním tahanicím měla oficiální ráz. Promluvil na ní Beneš a podal výklad o uznání Brity.[728]

V souvislosti se jmenováním naší exilové vlády se v říjnu 1940 ustavuje Státní rada, která má sloužit jako jakási náhražka parlamentu.[729] Nezískává velké pravomoci, nemůže odvolat vládu, ale určitý význam se jí přece jen přikládá. Kromě 13 členů vlády, kteří v ní nemají hlasovací právo, do ní je jmenováno Benešovým vedením 19 jedinců. Dle líčení Feierabenda mezi nimi převažovali národní socialisté a sociální demokraté, agrárník se pak mezi nimi vyskytl jen jediný - Milan Hodža. Feierabend o Hodžovi mluví dobře a nezastoupení agrárníků lituje, cítíme, že má stále a to i do budoucna agrární přesvědčení v srdci. Připomíná, že Hodža měl Benešovi při ustavování Státní rady prezentovat pět agrárních kandidátů - Čapka, Mečíře, Hatalu, Sahánka a Nováka. Nejednalo se o lidi až tak významné, patřili ale k těm, o jejichž agrárním přesvědčení se nedalo pochybovat. Beneš je označil za nevhodné a do Státní rady nikoho z nich nejmenoval.[730] Prezident považoval agrárníky očividně za své soupeře a nechtěl přispívat k tomu, aby získali pozice. Jako správný politický harcovník je logicky nemohl hájit, musíme si uvědomit, že agrárníci pro něj i v této době představovali hlavního politického konkurenta.

Sám Hodža, který dosud vždy stál mimo hlavní proud zahraničního odboje, napsal v souvislosti s tvořením Státní rady Benešovi dopis, který jím byl přijat. Hodža přistoupil na to, že bude jmenován místopředsedou této instituce, z druhé strany mu pak byla garantována přímluva za propuštění jeho milenky Mayerové.[731] Do čela Státní rady je postaven sociální demokrat Bechyně. Ten zaujímá k Benešovi čím dál nepřátelštější postoj. Stejně ale vystupuje i vůči Hodžovi. Proti Hodžovu jmenování, i když se jednalo jen o nedůstojnou pozici místopředsedy, se stavěli Ripka, Slávik, Ingr a zástupce slovenských sociálních demokratů Bečko. Beneš Hodžovi také neměl příliš věřit, ale jeho prosazení do funkce podpořil a to i proti těmto hlasům.[732] Podle jiných pohledů než Feierabendova agrárnického měla Státní rada poněkud jiné složení, nevypichovalo se nezastoupení agrárníků a převaha levice.

[726] K tomu VÁLEČNÉ DENÍKY JANA OPOČENSKÉHO, edd. Jana Čechurová, Jan Kuklík, Jaroslav Čechura, Jan Němeček, Univerzita Karlova v Praze a nakladatelství Karolinum, Praha 2001, s. 22-25.
[727] O činnosti Osuského v rámci vlády NA, f. PMR-L, k. 86.
[728] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, Čs. státní zřízení v zahraničí, k. 180, sign. V 176A/1, I. schůze 23.7.1940.
[729] Ke zřízení Státní rady FEIERABEND, Politické vzpomínky I, s. 44-53.
[730] LADISLAV KAREL FEIERABEND, Politické vzpomínky II, Atlantis, Brno 1994, s. 242.
[731] DOKUMENTY Z HISTORIE I, č. 109, s. 137-139.
[732] KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 119.

Komunistické dějiny západního exilu z pera Laštovičky mluvily o tom, že zastoupení dostali všichni od ligistů až po pravicové sociální demokraty. Z 19 jmenovaných členů Státní rady tu byli s jistotou 4 sociální demokraté, 5 národních socialistů, ligista Smetánka, slovenský živnostník Alexandr Vido, jeden Rusínec, jeden nestraník a lidovec Hála. Dále se tu nacházeli dva agrárníci, což publikace s odporem připomíná. Jednalo se o Lichnera, který měl do exilu zrovna přibýt a Gustava Kleinberga.[733]

Pokud se chceme dopídit zastoupení agrárníků a dalších z oficiálních dokumentů, ty vypovídají, že Kleinberg byl francouzský legionář a o jeho stranické příslušnosti mlčí, živnostníka Vida potvrzují stejně jako ostatní. Připomínají ještě, že ve Státní radě zasedá Macháček za slovenské katolíky. To, že byly ve Státní radě solidně zastoupeny jen demokratické socialistické strany, zatímco ostatní reprezentovali maximálně jednotlivci, tyto dokumenty potvrzují.[734] Hodža, i když se s Benešem nakrátko usmířil, se zasedání Státní rady neúčastní. Oficiálně svoji neúčast omlouvá nemocí, napříště takto marodí permanentně. Agrárníci zůstávají ve Státní radě prakticky bez zastoupení. Jejich lidé včetně Lichnera působí jen ve vládě a dále není věc řešena.[735] To agrárnímu táboru neprospívá, má se dozajista prosadit přijetí aspoň některých jeho zřejmých zástupců.

V popisu politického vývoje našeho západního exilu jsme došli do oficiálního ustavení jeho nejvyšších institucí. Pozorujeme, že pole tu opanoval Edvard Beneš a nikdo se s ním ve významu nemohl měřit. Pro pochopení situace v exilu a nastínění vztahů jednotlivých aktérů si nyní souhrnněji přibližme Benešovy obecné postoje a priority během války.[736] Aby nedošlo k mýlce, v souvislosti s líčením zániku agrární strany ho tato práce nechce dávat apriori do souvislosti s působením Beneše. Proti tomu se mnozí ohrazovali a mnozí to zase přijímali, zde ale budou postoje Beneše pouze představeny. Stane se tak z logiky věci, kdy Beneš a agrárníci stejně jako dříve v republice patřili k nejvýznamnějším politickým hráčům, jejichž střetávání a souhry zásadně určovaly vývoj československé věci.

Jakou politickou koncepci Beneš v průběhu exilu zastával? Už po své emigraci se v rozhovoru s taktéž brzy emigrovavším Ripkou 12. listopadu 1938 vyjádřil: *„válka vyvolá všude ohromné změny, politické, sociální, ve výměně generací, v hospodářství, na konec budou revoluce - co teď přijde, bude pokračováním a v mnohém skončením toho, co počala poslední světová válka. Budou velké změny také u nás, nejen hospodářské, také politické, přijdou noví lidé a s nimi nové Metody…ale jsem přesvědčen, my se z války a jejích změn*

[733] LAŠTOVIČKA, V Londýně, s. 95-96.
[734] NA, f. Státní rada - Londýn, k. 18, sl. seznamy členů SR 1940-1945.
[735] KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 130.
[736] K Benešovi se sympatiemi k němu více TÁBORSKÝ, Prezident Beneš.

dostaneme poměrně snadněji a úspěšněji než ostatní a dřív než jiní vybudujeme novou republiku.“[737] V téže době se dle vzkazu poslaného domů Ladislavu Rašínovi ukazuje, že Beneš stále silně cítil staré spory s agrárníky. Rašínovi líčil, jak měl před Mnichovem mnoho front - problémy s podporou Anglie a Francie, problémy se sudetskými Němci a Slováky. K tomu hrozila *„možnost a **nebezpečí duchovního rozdělení národa na fronty dvě**; přes všecko mé úsilí po celá tři léta, nepodařilo se mi plně překlenout rozpor mezi agrárníky a ostatní částí koalice*.“ Měl se snažit o jednotu vlády, ovšem agrárníci projevovali odlišné postoje v mnohých otázkách, zahraničních i domácích.[738]

Po zániku republiky 15. března 1939 se z dosavadního soukromníka Beneše stává na západě veřejně vystupující člověk, který volá po obnově naší země. Od prvního Benešova projevu dne 19. března 1939, kdy ve Spojených státech vystupuje proti okupaci, jsou jeho projevy orientovány tradičně mírně levicověji a v novém duchu. Jak už říkal dříve, tvrdí, že válka přinese mnohé změny. Od počátku věří, že dojde ke střetu Německa a Sovětského svazu, který se vřadí na stranu západu. Beneš hájí také právní kontinuitu zaniklého Československa. Bylo zničeno násilně, ne z vlastní vůle a časem se opět objeví i fyzicky. To se váže i s Benešovým vynuceným odstoupením z prezidentské funkce v říjnu 1938, kdy se prosazuje, že prezidentem být legálně nepřestal.[739]

V exilu Beneš často tvrdil, že *„nemá nikdo z nás právo pro budoucnost náš lid a stát v zásadních věcech vnitřních nebo mezinárodních k čemukoli definitivně zavazovat*.“[740] O všem důležitém si měl lid po válce rozhodnout sám, což se nakonec ne prezidentovou vinou příliš neděje. Benešovy dobové myšlenky byly shrnuty v jeho ideové publikaci „Demokracie dnes a zítra“.[741] Ta vznikla na základě některých jeho přednášek pronesených během roku 1939 v Americe. Mluvil v ní o budoucí demokratizaci světa. Během války byla kniha doplňována o nové kapitoly a celkově si vytvořila poměrně ucelenou koncepci. Beneš považoval za rozhodující motor dobového vývoje prosazování čtvrtého stavu, kam patřili obyčejní malí lidé. Začátek procesu jejich prosazování viděl ve změnách, které přinesla První světová válka. Nadcházející válka měla přinést prohloubení těchto změn. Beneš v knize odmítal jakoukoliv možnost soužití demokracie a fašismu. Naproti tomu říkal, že soužití demokracie a sovětského systému možné je. Stavěl na tom, že mají něco společného, nemusejí se chtít zničit.

[737] BENEŠ, Šest let exilu, s. 17.
[738] Tamtéž, s. 24.
[739] BENEŠ, Šest let exilu, s. 89 či EDVARD BENEŠ, Paměti III. Dokumenty, ed. Milan Gauner, Academia, Praha 2008, s. 309-314.
[740] BENEŠ, Šest let exilu, s. 20.
[741] EDVARD BENEŠ, Demokracie dnes a zítra, Společnost Edvarda Beneše, Praha 1999.

V podobném duchu, ve kterém byla laděna tato publikace, se nesly i Benešovy veřejné projevy, například jeho první proslov ve Státní radě z roku 1940.[742] Za velký mezník v něm označoval rok 1914, kdy se v První světové válce začalo bojovat o demokracii. Beneš v projevu zmiňuje, že nepřijímá materialistický výklad komunismu, ale i podle jeho vidění časem dojde k hospodářské a sociální přeměně současného systému. V tomto směru má být válka, která vypukla roku 1939, pokračováním boje, který tu vznikl roku 1914. Zajímavý je Benešův rozhlasový projev přednesený ve vysílání domů 30. dubna 1941. Rétorika rozhlasu byla obecně neutrální, zaměřovala se na volání po porážce Německa a po obnově republiky. V tomto projevu, který byl přednesen k prvnímu máji, svátku práce, je ale Benešova koncepce přednášena viditelně v levicovějším tónu. Prezident říkal: „*válka dnešní a celá dnešní krise světová žene Evropu do nových velkých změn v její sociální struktuře, a proto sociálně a hospodářsky po této válce učiní i náš stát nové, veliké a dalekosáhlé kroky dopředu. Vrátit se k nezměněnému politickému a hospodářskému systému První republiky nebude už možno*.“

Beneš tvrdil: „***i my vyvodíme tudíž z dnešních velikých událostí všecky příslušné hospodářské a sociální závěry***. *Půjde nám v nové republice o uskutečnění* ***opravdové demokracie jak v politickém tak i v sociálním smyslu***.“ Opakují se už dříve Benešem vyznávané teze, že dojde k povznesení malých lidí, čtvrtého stavu. Boj českého národa v minulých stoletích se označuje i za boj sociální proti Němcům. „*Budeme mít ovšem v osvobozené republice nejen nové poměry sociální, nýbrž i politické. Budeme mít nové útvary stranické, a vyloučíme z našeho budoucího politického života všecko to, co v našem dřívějším systému stranickém, a zejména koaličním, bylo nezdravé a právem bylo kritisováno. K tomu všemu není návratu. Nové poměry v Třetí republice budou potřebovat jen zcela omezený počet stran politických. Nebude to žádný totalismus, ale zato zdravé a velmi omezené roztřídění stranické*.“ Následně se hlásí: „*jedna z cest k tomu* (sociálnímu řádu - pozn. P.A.) *bude především* ***jednota všeho dělnictva****…umožní vybudovat onen sociální řád, po němž celá nová a mladá poválečná Evropa bude volat…řád, platný pro všechny vrstvy národa a prospěšný všemu lidu československému jako celku*.“[743]

Propagovaly se tu vize, které si přály vytvoření lepší společnosti, než jakou byla ta prvorepubliková. V ohledu sociálním i politickém. Agrárníci s Benešem tuto koncepci sdílet nemohli, v mnohém byli právě oni svázáni s nyní zavrhovanými postupy předmnichovské doby. Je zajímavé, že první republika, která jediná byla skutečně demokratická a svobodná, seděla v letech po roce 1938 permanentně na lavici obžalovaných. Za druhé republiky se

[742] Celé viz. BENEŠ, Šest let exilu, s. 261-289.
[743] Tamtéž, s. 117-118.

kritizovalo, že byla moc hradní, nyní se zase rozvíjela teze, že byla buržoazní a agrární. V létě 1941 vstupuje po napadení Německem do války Sovětský svaz, přidává se na stranu západu. V londýnských kruzích patří Beneš k těm, kteří vypuknutí války mezi Němci a Rusy předpovídali. Jeho státnická pověst tím roste. Připomeňme si, jaký postoj k Sovětskému svazu obecně zaujímal. Rusko Beneš osobně navštívil, v roce 1935 po podepsání spojenecké smlouvy s Československem a poté za války. Měl z něj poměrně dobrý dojem.

Táborský o Benešově postoji k Sovětskému svazu říká: *„když rozpitval a analyzoval sovětský systém, jak ho poznal v roce 1943, došel k závěru, že jeho revoluční éra skončila a že nyní prochází postupnou přeměnou do podoby sociální demokracie. Usoudil, že Sovětský svaz se bude posouvat směrem doprava a připouštět stále víc politických kulturních a osobních svobod. Současně s tím se západní demokracie budou pohybovat doleva, k socialismu, nebo alespoň směrem ke společenskému blahobytu, k hospodářskému plánování a k ekonomickým regulacím. Tím, jak se budou oba systémy přibližovat, ostré hrany jejich ideologických a politických antagonismů se otupí, takže bude moci následovat skutečně mírumilovné soužití. Beneš se tak stal pevným stoupencem a vášnivým obhájcem toho, co bylo později označováno jako „teorie konvergence“.“*[744]

Rostoucí vliv Sovětského svazu neviděl Beneš jako tragédii. Dle Feierabendova výkladu se snažil pomoci odstranění nedůvěry mezi západními anglosaskými velmocemi a Sověty. „*Beneš si byl jist, že obě strany mu důvěřují, a pokládal se za povolaného prostředníka mezi komunistickou Moskvou a kapitalistickým Washingtonem*.“[745] Feierabend, který s Benešem v exilu dlouhodobě spolupracoval, nám z agrárního pohledu přibližuje i jiné Benešovy postoje. Měl například tvrdit, že jestli v Evropě vypukne sociální revoluce, my s ní dozajista půjdeme.[746] Bolševizace nám podle jeho názoru nehrozila.

Jak se mezitím v době ustavení Státní rady a později vyvíjel vztah Beneše a Hodži? 21. září 1940 mu Beneš napsal dopis, kde vůči němu po mocenském opanování pole přitvrdil. Hodža na něj s přidržením svých postojů reagoval a dochází mezi nimi ke sporům o chápání dosavadního vývoje v odboji. Hodža sází dle staré agrární tradice v první fázi války na dobré vztahy s Polskem a ve svých úvahách operuje i s československo-polskou federací. Poláci Hodžovi místy fandí, časem ale dochází i k oficiálnímu československo-polskému sblížení exilových reprezentací za účasti Benešova vedení. Pozice Hodži se tímto oslabuje, podporu Poláků ztrácí. Tomuto bývalému premiérovi zůstává nadále problém s milenkou Mayerovou,

[744] TÁBORSKÝ, Prezident Beneš, s. 30.
[745] LADISLAV KAREL FEIERABEND, Politické vzpomínky III, Atlantis, Brno 1996, s. 11.
[746] FEIERABEND, Politické vzpomínky II, s. 94.

která v exilu přebývá stejně jako jeho manželka. Jako konzervativní politik se musí Hodža vyrovnávat s viditelnou morální krizí.[747]

Jiný problém přitom Hodžovi vzniká na konci roku 1940, kdy se rozvířuje otázka tzv. objednaného ultimáta. Bývalý francouzský vyslanec v Československu Victor de Lacroix tvrdil, že Hodža žádal z vlastní iniciativy jménem prezidenta, vlády a velitelů armády 20. září 1938 „*poskytnutí pláštíku pro přijetí franko-britských propozicí*“, kdy mělo dojít k odstoupení pohraničního území republiky Německu. Vše bylo podáno formou telegramu. Československý lid obyčejnou kapitulaci neměl přijmout a aby ji u nás vláda prosadila, věc měla být podána formou ultimáta. Už od počátku bylo nepravděpodobné, že by Hodža něco takového proti své republice žádal, ve skutečnosti se jednalo o pokus francouzského ministra zahraničí Georgese Bonneta svalit vinu za Mnichov na československé politiky, když ho měla ve skutečnosti na svědomí Francie.[748] Beneš patřil k těm, kteří tvrzení o Hodžově požadování ultimáta v době Mnichova nevěřili, určité ujištění o jeho čistém svědomí ale po něm chtěl.[749] Někteří z národně socialistických a jiných představitelů exilu, kteří měli ostré lokty, například Ripka, se této aféry chytili a proti Hodžovi brojili.[750] Je otázkou, jestli byli v dorozumění s Benešem nebo ne. Beneš jistě musel vést celý odboj a na řešení sporů s Hodžou neměl tolik času. Na druhé straně sám Hodžovi v exilu často nepřál, Benešovi kritici by řekli, že stál i za tímhle.

Je zajímavé a neměli bychom zapomenout na to, že obvinění z objednání ultimáta čelil za druhé republiky zase Beneš. Vidíme, že se vždy vyrojily spekulace podřízené potřebě doby, nutnosti hledat viníka katastrofy a zrádce. Nezakládaly se na hodnověrných faktech. Aféru s Hodžovým objednáním ultimáta rozvířil článek ve francouzském Gringoire z 19. prosince 1940. O věci se začíná mluvit a Hodža se ohrazuje, že se v článku objevily nepravdivé interpretace.[751] Ze 17. února 1941 pochází Hodžovo „Prohlášení o domnělé zprávě vyslance de Lacroix ze dne 20. září 1938“. Říká v něm, že první dny října 1938 prý dostal text domnělé zprávy z Kanceláře prezidenta republiky a z ministerstva zahraničí. Měl ji podat de Lacroix Bonnetovi, referovala o Hodžově rozmluvě s vyslancem. Zpráva je dle Hodži nepravdivá. Zná de Lacroixe dobře a během krize s ním pracoval, ale říká: „*vědomě označuji zprávu jako domnělou. V telefonické rozmluvě s vysokým úředníkem Ministerstva*

[747] KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 120-127.
[748] Tamtéž, s. 130-131.
[749] VÁLEČNÉ DENÍKY, s. 91 a FEIERABEND, Politické vzpomínky II, s. 114-115.
[750] FEIERABEND, Politické vzpomínky I, s. 326.
[751] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 217, sign. 38-2-1/2, Gringoire 19.XII.1940.

zahraničních věcí,- myslím, že to byl vysl.(anec - pozn. P.A.) *Smutný - jsem domnělou zprávu p. de Lacroix označil hned jako absurdní*."

Na de Lacroixovi Hodža žádal „*prostě zjednat jasno o stanovisku francouzské vlády*." Nedělal neoprávněně nic jménem prezidenta ani vlády. Hodža poukazuje na to, jak se proti Benešovi po Mnichovu vedla kampaň, že dal souhlas k odstoupení sudetského území. Celkově je prý vidět, že se během září 1938 vyvíjela cíleně snaha diskreditovat československé státní představitele a instituce. To Hodža odmítá.[752] V rozhovoru Hodži s Benešem z téhož dne o věci oba naši státníci promlouvají a Beneš vyjadřuje přesvědčení, že věc je smyšlená. Benešův záznam o dalším rozhovoru z 24. února říká, že předchozí Hodžovo písemné vyjádření k věci ultimáta je uspokojující. Vykládá, jak odpor k Hodžovi v emigraci vychází z této věci. Sám prý zatím zabránil Ripkovi, aby věc proti Hodžovi veřejně vytahoval.[753] V následném dění de Lacroix celkem potvrzuje Hodžovu verzi. Hodža ale podle něj měl aspoň říct: „*neprijdete-li nám na pomoc proti Nemecku, budeme museť prijať Vašu dnešnú notu*". Bývalý premiér tvrdí, že to se dobově vkládalo do úst jednomu členovi vlády, on sám to ale neřekl.[754]

V rozhovoru z 11. března 1941 se Beneš Hodži ptal, co je pravdy na pověstech, „*že moj rozhovor, konaný s p. de Lacroix 20. IX. 38 večer, mal svoj povod v návšteve, ktorú domnele vykonali u mňa v ten istý večer představitelia strán: agrárnej, živnostenskej a nár.*(odně - pozn. P.A.) *demokratickej. Dľa týchto povestí by som bol p. de Lacroix k sebe pozval a viedol s ním kapitulačné reči na podnet zástupcov uvedených strán*." Jednalo se nepochybně o levicovou kachnu, neboť agrárníci a živnostníci na kapitulaci chtěli přistoupit, skupina národně demokratická se proti ní naopak ostře stavěla. Tyto strany vůbec nepostupovaly jednotně, společnou měly jen svojí nesocialistickost. Hodža se po Benešově dotazu prezidenta hned zeptal, jestli této zprávě věří a ten mu odpověděl, že nevěří. Hodža pak dotvrzuje: „*tieto povesti nemožem označit inak, než ako nesmysel*." Beneš poznamenává, že agrárníci měli být na setkání zastoupeni Žilkou. Hodža odpovídá: „*k tomuto som zas nemohl inak, nežli dodať, že tedy tie povesti už nemožem pokladať len za obyčajný nesmysel, ale za nesmysel na kvadrát*."[755]

Zatímco politicky spolu Beneš a Hodža nepostupují, vidíme, že kontakty spolu udržují stále. Hodža vylučován není, Beneš projevuje určitý zájem, aby se na jím vedeném odboji

[752] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 217, sign. 38-2-1/2, prohlášení o domnělé zprávě vyslance de Lacroix ze dne 20. září 1938.
[753] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 217, sign. 38-2-1/2, vlastnoruční záznamy pres. dr E. Beneše o jeho rozhovorech s min. Hodžou 1) 17.II.1941, 2) 24.II.1941.
[754] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 217, sign. 38-2-1/2, poznámka I.
[755] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 217, sign. 38-2-1/2, poznámka II.

podílel, nemohl v něm ale hrát roli opravdu význačnou. 4. května 1941 byl Hodža připuštěn k projevu v rozhlase. Pravdou přitom zůstává, že proti jeho vystoupení se zvedal odpor a i Beneš vůči němu měl své námitky.[756] Hodža promluvil při příležitosti svého odsouzení v nepřítomnosti luďáckým státem. V projevu především vzpomínal na slovenského hrdinu Štefánika, spoluzakladatele Československé republiky. Jinak říkal, že v soudním procesu dostal 18 let. Nehněvá se na své soudce a myslí si, že je to dobré znamení. V roce 1917 dostal od Maďarů 18 měsíců, měsíce tedy byly zaměněny za roky. První válka skončila a žádný žalář ho nečekal. To se nyní po určitých útrapách bude opakovat i ve válce druhé. Hodža v projevu mimo jiné vyjadřuje víru v sílu Anglie a Spojených států. Ty do války vstupují až na konci roku 1941, jejich oslavování Hodžou je tu nepochybně projevem jeho viditelné anglosaské orientace. V projevu mluví Hodža proti domácímu slovenskému režimu.

O budoucím uspořádání Československa říká jako Beneš, že se o něm rozhodne demokraticky doma. Zpříma tvrdí, že „*akékoľvek nedostatky mala demokracia prvej republiky, jej základy boly zdravé*.“ I Hodža je z nutnosti ovlivněn dobovým voláním po jejím zlepšování a tak k tomu připomíná, že „*musia sa jej korene rozrásť a iste sa rozrastú do celej šírky a hľbky sociálných a hospodárskych ašpirácií ľudu. Tak sa demokracia zdokonalí. I demokracia i demokrati*.“ Toto tvrzení zůstává obecné a Hodžův obrat doleva v něm nehledejme. Hodža mluví o nutnosti uplatnění federativních zásad ve státě a nakonec se jeho projev končí takto: „*kde spojencom pravdy je sila a sily pravda, tam je i víťazstvo*.“[757]

V exilu od roku 1940 působí z významných agrárníků i Ján Lichner. Po svém příchodu je brzy jmenován do vlády. Jako Feierabend se staví blízko Benešovi, touha udržovat jednotný odboj a nevytvářet opozice je u agrárníků zaživších na nějaký čas domácí odboj obecně patrná. Licner jako starý spolupracovník Hodži udržuje stálé kontakty i s ním. Nemají tak špatné vztahy, částečně Lichner působí jako prostředník mezi jím a Benešem. V polovině roku 1941 odjíždí do Spojených států, kde obhajuje československou věc. V předchozím rozhovoru s Benešem, kde dostává pokyny k cestě, hájí i stále opozičnější významné slovenské perzony, Osuského a Hodžu. K Osuskému tvrdí: „*nesouhlasím s jeho postupem*“, dále říká, že „*má schopnosti, dovede pracovat, ale do vnitřní politiky se nehodí*“, vyvolává příliš sporů. Mezi jiným se Lichner ptá, jestli by Hodžu nešlo nějak financovat, jelikož finanční prostředky se v exilových podmínkách i čelným politikům sháněly těžko. Beneš

[756] VÁLEČNÉ DENÍKY, s. 109.
[757] ANM, f. M Hodža, k. 12, inv. č. 546.

finanční podporu zamítá. Lichner v rozhovoru projevuje souhlas s důkladnou poválečnou čistkou proti luďákům.[758]

Po vstupu Sovětského svazu do války nacházíme jeden záznam, který vypovídá zpříma o tehdejších Hodžových názorech. Feierabend sděluje, že 31. července 1941 se k němu dostavil Paulíny-Toth a „*oznámil mu se strany dra Hodži, že Hodža prý vidí, jak oni všichni opouští správné stanovisko v řadě věcí, že prý vláda a oni všichni se orientují nyní jen na Rusko, opouštějí správnou orientaci západní a britskou, a on že tudíž musí si reservovat svůj postup a své stanovisko. Feierabend sám prý podlehl tomuto směru, přijímá řadu názorů rázu kolektivistického ve svých hospodářských diskusích, atd. Feierabend mu odpověděl, že všecko to je nesmysl, že my děláme politiku, která bere stejně zřetel na Východ jako na Západ, jak tomu bylo ostatně i dříve*."

Feierabend ze svého pohledu logicky tvrdí, že kolektivizace proběhne jako po první válce, dojde asi k nezbytným opatřením. Ohání se tím, že Hodža předtím sám také byl pro řízenou ekonomiku. Hodža však těmito výroky vyjadřuje přesvědčení o nemožnosti trvalého společného postupu západních demokracií a komunistického Ruska. To odhaduje správně, s určitým odstupem se západ a východ po válce skutečně staví proti sobě, Hodža už se toho ale nedožívá. 31. července měl sdělovat i Bečko, že Paulíny-Toth mu řekl, že Hodža vykládal: „*nemohu se kompromitovat dnešní politikou Benešovou. On sadil na ruskou kartu. Ale dnešní spolupráce Ruska s Anglií a Amerikou praskne, bude z toho katastrofa a já musím zachránit potom národ a stát svou politikou*."[759]

Spory mezi Hodžou a exilem vedeným Benešem se dále rozvíjují, Hodžovi jsou mezi jiným vytýkány některé jeho projevy, kde se měl prohlašovat i pro monarchii, s čímž nesouhlasil ani Lichner.[760] V říjnu 1941 Státní rada zažívá první výročí svého fungování. Chystá se její reformace. Navzdory sporům, které Beneš s Hodžou měl a navzdory tlakům levice, která Hodžu nemohla vyvstát, chce prezident tohoto slovenského politika jmenovat místopředsedou Státní rady i na další jednoroční období. Hodža s tím nesouhlasí a poukazuje na spory, které s mnohými má, třeba se Šrámkem a Bečkem. Místopředsedou Státní rady je ale jmenován znovu.[761] Brzy na to Hodža podniká krok zcela jiným směrem. Ještě roku 1941

[758] DOKUMENTY Z HISTORIE I, č. 205, s. 249-252 a AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 333, sign. EB L 95, rozhovor s Lichnerem (Aston Abbotts, 17. července 1941.).
[759] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 191, sign. V181-SA5/1, záznam z rozhovoru ohledně dra Hodži.
[760] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 333, sign. EB L 95, rozhovor s Lichnerem ze 7.VIII.1941.
[761] KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 134.

odjíždí do Ameriky a do vývoje v londýnském exilu už od té doby nezasahuje.[762] Můžeme se zamýšlet, jak tento jeho krok chápat. Pravděpodobně je součástí jeho stotožnění s orientací na západ, který mají Spojené státy americké do budoucna očividně vést. Nepochybně svým krokem dává najevo, že zpřetrhává vazby s Benešovým exilem, který je v jeho a některých západních očích moc provýchodní.

Chystané nové Státní radě se na podzim 1941 věnovaly poznámky jejího dosavadního předsedy Rudolfa Bechyněho. Ten si myslí, že by měla dostat větší pravomoci, například právo odvolávat jednotlivé členy vlády. Vzhledem k omezenému počtu politických představitelů v emigraci Bechyně nechce budovat Státní radu na bázi stran, jen na bázi jednotlivců. Jednotlivé proudy v ní mají být zastoupeny, při jejím tvoření ale nelze používat stranický klíč, kdy by každý proud získal daný počet zástupců. Státní rada musí podle Bechyněho symbolizovat jednotu odboje a nemají z ní být vylučováni ani lidé nacházející se mimo Anglii.[763] Volání po změně se objevují různá, ovšem nová Státní rada je nakonec dosti podobná té předchozí.

Mezi jiným v ní zůstává prakticky nezastoupen agrární proud a vůbec občanské strany. Na to si uhlazeně stěžuje Feierabend v dopise Benešovi z 10. října 1941. Zmiňuje, co ho trápí: „*se svého stanoviska, a myslím, že toto stanovisko se kryje s hlediskem celonárodním, pokládám za důležité, aby v příští Státní radě jeden člen byl zástupcem výrobců zemědělců a jeden zástupcem průmyslového podnikání. Nemám na mysli žádných osob - ty jsou mne lhostejné. Pokládám jen za důležité, aby tyto třídy národa, jakožto takové, byly zastoupeny*.“ Byl by vděčný, kdyby mu Beneš vyhověl.[764] Beneš zatím na Feierabendovy návrhy nepřistupuje. Dějí se jiné změny, když se brzy prosazuje, že do Státní rady jsou jmenováni čtyři komunisté. Jedná se o představitele strany, kteří pobývají v Británii. Nejvýznamnější z nich je Václav Nosek.[765] Gottwald a většina ostatních čelných komunistů se za války nachází přímo v Rusku. Vzniká paradoxní situace, kdy je komunistům v západním exilu přiznáván pomalu větší vliv než představitelům agrárním. Odpovídá to situaci, kdy se i v tamním prostředí levicové a taktéž komunistické vlivy začínají projevovat čím dále silněji. Komunistický vliv sílí s přicházejícími vojenskými úspěchy Sovětského svazu.

Agrárníci se měli zástupce ve Státní radě nakonec také dočkat. Přiznán jim ale byl po Feierabendově urgování Beneše pouze jeden a dle prezidenta to musel být malozemědělec,

[762] Tamtéž, s. 142.
[763] ANM, f. R. Bechyně, k. 6, inv. č. 384.
[764] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 191, sign. V181-SA5/1, dopis Feierabenda Benešovi z 10. října 1941.
[765] FEIERABEND, Politické vzpomínky II, s. 166-167.

jelikož dosavadní agrární představitel ve vládě Feierabend byl velkostatkářem. Na agrárního zástupce se navrhovali dva lidé, kteří požadovanou movitost splňovali, Pácal a Hostýnek. Vybrán byl ten první, Feierabend přitom hovoří o tom, že jeho dosazení musel později litovat.[766] Pácal, který v agrární straně kdysi byl, se nezařadil k lidem hájícím agrární priority. Nepatřil k osobám příliš bystrým a ukázalo se, že z pozadí je manipulován Ripkou. Agrární straně Pacál ve Státní radě nepomohl, naopak, sloužil k jejímu rozvrácení. Časem se tu objevil projekt zemědělské strany, kterou měl Pácal vést a která by postupovala shodně s národními socialisty. Agrárníci se na ni dívali s odporem.[767] Ještě o ní bude řeč. Tlak na jmenování agrárníků do Státní rady po těchto událostech pochopitelně trval a časem je ještě spolu s některými dalšími novými osobami do tohoto orgánu dosazen vůbec první skutečný agrárník, který v ní trvale působí, Míšek.[768] Ten v radě agrární postoje hájí, proti přesile to ale nemá lehké.

Levicová vidění se v exilu projevují stále častěji. Představu o nich si můžeme udělat z článku Prokopa Drtiny v Čechoslovákovi z 13. března 1942, kde hodnotí 15. březen. Ten zrovna slavil třetí výročí. V článku se říká: „*to co se stalo 15. března 1939 byl jen logický a nevyhnutelný důsledek Mnichova. Československý národ ovšem nikdy neschválil způsob, jakým řešil situaci, do níž se dostal, president t. zv. druhé republiky dr. Emil Hácha.*“ V Berlíně měl být neaktivní a „*lid reagoval s naprosto jednomyslnou nenávistí i na to, čemu tam Hácha nevzdoroval.*“[769] V článku se proti Háchovi brojí samozřejmě i z důvodu, že s Němci doposud spolupracoval a byl prezidentem i za protektorátu. Článek je ale rovněž odrazem kritiky elity druhé republiky. Mezi tu patřili i mnozí agrárníci a v levicové části exilu se o nich málokdy mluvilo s úctou.

Během jara 1942 se agrárníci dočkávají další porážky, když z ministerského křesla v londýnské vládě odchází Štefan Osuský. 23. března, před Osuského odstoupením, hovoří Beneš s Lichnerem. Tvrdí tomuto agrárníkovi, že on jedná jen konstitučně a za těmi, kteří s Osuským vedou spory, nestojí. Stěžuje si, že je to jako za republiky, pořád se mu přičítají nějaké intriky. V roce 1940 prý vnutil Osuského do vlády za nesouhlasu většiny emigrace. Spory mezi ním a ostatními ministry se pak vyvinuly neodvisle na něm.[770] Proti Osuskému se měl stavět například i Feierabend.[771] Osuský nakonec vládu opouští a stává se vůči Benešovu

[766] Tamtéž, s. 170-171 a 242-243.
[767] K Pácalovi a jeho působení proti agrárníkům DOSTÁL, Agrární strana, s. 224-225.
[768] FEIERABEND, Politické vzpomínky II, s. 179.
[769] ANM, f. M Hodža, k. 12, inv. č. 568, Čechoslovák z 13.3.1942, č. 11, s. 1-2.
[770] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 333, sign. EB L 95, rozhovor s min. Lichnerem 23.III.1942.
[771] VÁLEČNÉ DENÍKY, s. 198 a jinde.

jádru západního odboje otevřeně opozičním. Jeho odchod z vlády byl komentován na obědě, kde se sešli znovu Beneš a Lichner. To se uskutečnilo 21. května. Lichner si stěžuje, že ostatní ministři jednali bez jeho vědomí a v duchu podporujícím Osuského napsal Benešovi i dopis. Beneš si myslí, že Lichner vidí věc příliš z Osuského úhlu a připomíná, že on sám jednal čistě ústavně. Šrámek samozřejmě měl právo demisi Osuského navrhnout, jak to udělal. S pozdějším opětným zapojením Osuského do jednotného odboje projevuje Beneš na setkání souhlas.[772]

Mezitím, co se dějí tyto události, zahajuje Hodža svoje působení v Americe.[773] V říjnu 1941 tam přijíždí a začíná být činný v tamních slovenských krajanských organizacích, z nichž některé se k němu přiklánějí. Během roku 1942 Hodža v Americe přednáší a sklízí určitý úspěch. Musí se potýkat i s odpůrčími hlasy, na jedné straně se stoupenci Beneše, hlavně na československém vyslanectví ve Spojených státech a zároveň také s luďáckými krajanskými organizacemi, které se Hodža snaží přesvědčit o podpoře konceptu slovenské samobytnosti. Z levice je v té době označován někdy skoro za fašistu, podobného ražení je ale podle ní celá agrární strana, ze které vzešel.[774]

V dubnu 1942 se dostává do oběhu Hodžova kniha úvah o středoevropské federaci, kterou nějaký čas připravoval.[775] Shrnoval v ní své dosavadní postoje a priority, které lze ve srovnání s Benešem označit za konzervativní. Beneš prý po publikaci horlivě sáhl, aby se dozvěděl o čem je. Nepotěšila ho. Mezi jiným v ní nenašel žádný odkaz na svoji činnost, Hodža přechozí období let 1918-1938 chápal dosti jinak než on.[776] Na Hodžovu knihu bylo v exilu různě reagováno. Většinou se kritizovalo, že jeho koncepce jsou moc pravicové a proti bolševictví. Sociálně demokratické periodikum Nová svoboda, které vycházelo po republice i v exilu, podalo k jeho knize kritiku. Říkalo se: *„nelze jinak, než knihu odmítnout. Hodžovi se přihodilo největší neštěstí, které se může přihodit státníkovi: zůstal za svou dobou, a jeho kniha je politickou chybou.*“[777] Nová svoboda, spjatá s Bechyněm, se v té době obracela zcela proti kapitalistickému systému, který už neměl být obnoven a tvářila se čím dál vlídněji na komunisty. Hodžu pak odsuzovala opakovaně, tvrdila, že jeho doba už minula.[778]

[772] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 333, sign. EB L 95, rozhovor s Lichnerem na obědě dne 21. května 1942.
[773] Hodžovu odjezdu do Ameriky a jeho tamnímu působení se věnují například KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 144-157, KUKLÍK, NĚMEČEK, Proti Benešovi!, s. 160-169 a LUKÁČ, Milan Hodža, s. 56-86.
[774] KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 144.
[775] Viz. MILAN HODŽA, Federácia v strednej Európe a iné štúdie, Kalligram, Bratislava 1997, s. 65-295.
[776] KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 136-137.
[777] *Kniha Milana Hodži*, NOVÁ SVOBODA, duben 1942, roč. 19, č. 4, s. 91-93.
[778] Viz. i L. Budinský, *Milan Hodža*, NOVÁ SVOBODA, říjen 1942, roč. 19, č. 10, s. 212-213.

Z 22. května 1942 se nám dochovala zajímavá zpráva o schůzi, jedné z těch, na kterých Hodža v Americe promlouvá. Dostává se tam ke slovu a říká: *„odpovědný politik...je do smrti odpovědný za uhájení národních hodnot, kterých národ dosáhl. Národ musí proto vědět jaké jsou výhledy na odstranění bývalých závad. Přišel jsem do Ameriky jako vystěhovalec ne na léčení. „Prečo a načo, to je vec medzi Benešom a mnou. To viem len já a Beneš a nikto iný to nepotrebuje vedeť*“.“ Hodža promlouvá o tom, jak v New Yorku marodil, teď už je ale zdráv. Z jeho řeči vyplývá, že se svými soupeři v Londýně měl mnohé spory. Obhajuje svoji knihu a tvrdí, že právě ona je největším úderem německému imperialismu. Tvoří dobrou organizaci střední Evropy, která se mu nepodá. Hodža se ohrazuje, že jako nejstarší slovenský cvičící sokol nepřišel do USA jako zloděj, což se říká. Jeho příchod schválily vlády československá i vláda USA. Ke svému údajnému naklonění Habsburkům tvrdí, že v minulosti byl proti nim, když to bylo potřeba. Za svoji neposlušnost od nich dostal i vězení. Připomíná, že už v listopadu 1938 organizoval s Lichnerem na Slovensku odboj. Svůj politický kurs prý nemění, stále prosazuje slovenskou samobytnost v rámci Československa.

Následně Hodža odpovídá na otázky, které mu kladou jednotliví účastníci sektání. Někdo se ptá konkrétně na jeho vztah k Benešovi. Hodža se při této příležitosti vrací k líčení prezidentské volby roku 1935. Jedná se o zajímavý výklad. Bývalý premiér připomíná, že levice tehdy stála za Benešem a strany centra byly ochotny podporovat jeho, Hodžu. Dle svého výkladu z boje ze své iniciativy odstoupil, svolal slovenské agrárníky a nařídil jim volit Beneše. Hrozil, že pokud to neprovedou, půjde od nich. Naskýtá se příhodná otázka, proč se tehdy takto zachoval a Hodža na ni odpovídá. „*Měl jsem k tomu důvod, že jsem znásilnil českou agrární stranu*.“ V roce 1935 totiž viděl, že Hitler kvapem zbrojí a Československu bylo třeba spojenců. Hodža věděl, že sám nemá dobré vztahy s Francií a Sověty, ty jsme ale potřebovali a na naší stranu je mohl lépe přivést Beneš.

Proto se Hodža tehdy rozhodl podporovat na prezidenta Beneše. Jako diplomata ho prý uznává, ale na dotaz o shodě jejich politických programů říká, že jsou rozdílné. Dále Hodža po různých dotazech ještě více přibližuje svoje pojetí slovenské a otázky a také dobře mluví o Osuském. Připomíná, jak v pozici našeho vyslance v září 1938 bojoval s Bonnetem a k odchodu Osuského z exilové vlády dodává: „*nyní byl Osuský „propuštěn“*.“ Hodža zmiňuje, že Rusko nyní hraje dobrou roli, ničí Němce. Proto s ním musíme zůstávat ve stavu

spojeneckém. Během setkání se rozpoutávají některé diskuze, jedny hlasy se staví za Hodžu, jiné jsou proti němu.[779]

Hodža veřejně dále vystupuje a s projevy souhlasu se častěji objevují také jeho kritiky. Benešův stoupenec, vyslanec Hurban, z Washingtonu 24. července 1942 posílá zprávu o Hodžově působení. Ta říká, že „*Hodža pokračuje v rozkladné činnosti...Mluví veřejně proti vládě i proti nám, hlavně Papánkovi. U rozumných lidí se...pomalu znemožňuje*." Hurban také upozorňuje, že „*mnozí Slováci...pokládají ho za člena vlády. Pletou si to s členstvím v Radě*."[780]

Současně s těmito událostmi jde vývoj dále i v anglickém exilu. Vedle zvyšování vlivu levice a komunistů se i za této situace exil přikrývá na povrch jednotou a halasně brojí proti Němcům, mluví o nutnosti jejich úplné porážky. Český lid trpící doma pod nespravedlivou okupací je líčen s obdivem. To platí pro všechny složky společnosti, mezi jiným i pro zemědělce. 1. května 1942 Čechoslovák píše o popravách neposlušných zemědělců, ke kterým v protektorátu došlo. Brojí se proti protektorátnímu ministru zemědělství a čelnímu kolaborantovi, dřívějšímu agrárnímu poslanci Hrubému. Ten se snaží, aby čeští zemědělci vyráběli pro Němce co nejvíce, jeho bitva o zrno je ale na západě označována jako krvavá. Čeští zemědělci se podle Čechoslováka Němcům nepodřídí. Píše se: „*popravy českých zemědělců nejsou ojedinělé, bylo jich již před tím několik a je nutno se obávati, že budeme nuceni zaznamenat další*."[781]

V polovině roku 1942 dochází v exilu k plánování některých věcí, ke kterým má dojít v nové osvobozené republice, mezi ně patří i další pozemková reforma. Ta později nabývá velkých rozměrů, kdy se rozdělují majetky hromadně odsunutých Němců a Maďarů a kdy se parcelují některé dosud existující velké pozemkové majetky. V exilu si tou dobou Beneš přeje, aby pozemková reforma byla dána do rukou socialistů. Tak to tvrdí Feierabend, kterého měl o tom přesvědčovat. Beneš připomínal, že pod socialistickým vedením nedojde k nejasnému rozdělování statků a k rozkrádání majetků, jak k tomu docházelo pod agrárním vedením pozemkové reformy za první republiky. Vznikne naopak spousta drobných soukromých držitelů půdy. Feierabend, který si chce ztěžovat, je Benešem razantně zaražen a na jeho argumenty prý Feierabend nemůže nic namítnout.[782] Následně skutečně dochází k tomu, že agrárníci chystáním pozemkové reformy pověřeni nejsou. Nacházíme Feierabendovu stížnost, že ji nedostává na starost Lichner, který působí ve vládě jako ministr

[779] AMZV, f. LA-D, k. 50, informace o československých věcech v Americe. Slovenský problem.
[780] NA, f. PMR-L, k. 32, sl. Oposice, 1942, telegram Hurbana z Washingtonu 24. července 1942.
[781] *Popravy zemědělců v protektorátě*, ČECHOSLOVÁK 1.5.1942, roč. 4, č. 18, s. 4.
[782] DOKUMENTY Z HISTORIE I, č. 221, s. 271.

zemědělství, ale sociální demokrat Nečas.[783] Pozorujeme tu ze strany levice snahu vykořenit agrární vliv v základech, na dřívějším rozdělování majetků v pozemkové reformě totiž budovali svou popularitu.

9. července 1942 dochází k vydání tzv. Středoevropského manifestu.[784] Ten podepisují exiloví zástupci agrárních stran z Bulharska, Československa, Maďarska, Řecka, Polska a Rumunska. Úvod manifestu je rozčleněný do pěti bodů. Jeho signatáři prý zastupují rolníky a chtějí bojovat za řešení jejich problémů. Staví se proti diktatuře a za Společnost národů. I po válce má podle nich trvat soulad mezi Velkou Británií, Sovětským svazem a USA. Vyjadřuje se víra v demokracii. Úvod následuje „Program pro osvobození a pokrok rolnického lidu ve střední a jihovýchodní Evropě". Ten tvrdí, že nemá docházet ke střetům vesnice a města. Půda má patřit těm, kdo na ní pracují. Nemají se udržovat velké latifundie, když je přitom velké množství bezzemků. Následně se mluví o nějakých zemědělských institucích a dalších opatřeních pro zemědělce. Program za Československo podepisují Feierabend a Lichner.

31. července nacházíme v Čechoslovákovi Feierabendův příspěvek, kde manifest propaguje. Na osmé stránce tohoto periodika se objevuje článek „Příklad poválečné spolupráce". Připomíná se, které země a kteří zástupci program podepsali. Poté je líčen jeho obsah.[785] V zákulisí je Feierabend dle svých pamětí navzdory přijatelnosti prohlášení za svou účast na něm napadán. Děje se tak z mnoha stran, levici se nelíbí. Brojí proti němu Ripka, komunisté a jiní.[786] Nacházíme například reakci Nové svobody, která se vyjadřuje k Feierabendovu článku v Čechoslovákovi. Uvádí se, že agrární podnikatelé jsou jistě v otázkách zemědělství odborně fundovaní a mohou se k nim vyjadřovat. Zároveň se ale připomíná, že agrární politika byla po předchozích 20 let republiky nedobrá, nemá se v ní pokračovat.[787]

Na podzim 1942 se jmenuje další Státní rada. Feierabend se do ní snaží protlačit jako agrárního kandidáta už dříve prosazovaného Čapka. Mění pomalu svůj dřívější přístup, kdy agrárníky jako politický proud nehájil, protože exil považoval za nestranický. Beneš Čapka nepřijímá, jelikož se o něm měl nepěkně vyjadřovat po Mnichovu. Na ochotu přijmout místo něho levici bližšího Hostýnka Feierabend reaguje zostra. Vyhrožuje svojí demisí, Beneš je z toho zaskočen a snaží se ho mírnit. Je docíleno toho, že neagrárnický agrárník, druhý po

[783] Tamtéž, č. 225, s. 276.
[784] Jeho text v POLITICKÉ PROGRAMY, s. 259-262.
[785] Dr. L. Feierabend, *Příklad poválečné spolupráce*, ČECHOSLOVÁK 31.7.1942, roč. 4, č. 31-32, s. 8.
[786] FEIERABEND, Politické vzpomínky II, s. 152.
[787] NOVÁ SVOBODA, září 1942, roč. 19, č. 9, s. 182-183.

Pácalovi, do Státní rady jmenován není. Zatím se tam ale nedostává ani Čapek.[788] Nová svoboda, prezentující postoje Bechyněho a sociálních demokratů, přináší článek „Státní rada a socialisti“. Nesouhlasí s tím, že máme příliš velkou vládu. Kromě toho, že je pro sociální demokraty příliš pravicová, což se nevyslovuje, nemá být také součástí rady. Uvádí se věta, že členstvím v radě nemají napříště disponovat lidé, kteří v radě nezasedají. Není to řečeno přímo, ale určitě se naráží na Milana Hodžu. Je prý třeba v radě zvýšit zastoupení socialistů[789], nejenom agrárníci si stěžují na svou podreprezentovanost.

Beneš, který býval k agrárníkům v exilu ve většině případů umírněnější, než zbytek levice, se za Hodžu staví a do rady ho jmenuje i nyní.[790] Vrátka k němu si nezavírá, nečeká se ovšem, že by Hodža v radě začal hned působit. Jeho členství v ní je pouze podkladem pro případné budoucí usmíření dvou našich největších státníků v západním exilu. V letech 1942-1943 se mezi Benešem a Hodžou rozvíjí rozsáhlá dopisová diskuze o česko-slovenském poměru a o plánech jeho řešení z roku 1938 v souvislosti s Národnostním statutem. Hodža tvrdí, že součástí chystaných návrhů byl i vznik slovenského sněmu. Vše bylo aktivitou vlády a nevznikalo to z popudu Henleina. Beneš si proti tomu myslí, že žádné oficiální decentralizační opatření tehdy schvalováno nebylo. Oba si trvají na svém a kompromis nenacházejí.[791]

Zatímco se Hodža s Benešem nesbližoval a zůstával vůči němu v opozici, čím dál opozičněji proti němu vystupoval i Osuský v Anglii.[792] O jeho postojích si můžeme udělat představu z publikací, které tehdy sepisuje. Během roku 1942 vychází „„Pravda víťazí!“ (Pohľad do zrkadla druhého odboja.)“, která se stává prvním příspěvkem edice „Pravda“, ve které Osuský sepíše publikací více. Náš bývalý vyslanec ve Francii se v knize obhajuje, že ministerského křesla v londýnské vládě se nevzdal a národní jednotu a zájem neporušil. Byl prý propuštěný. Líčí se, jak o něm byla vznášena různá obvinění. Mezi jiným ho Ingr ve Státní radě obvinil z finanční zpronevěry a Bečko ze zrady. Nedělal prý nic pro správnou evakuaci emigrace z Francie, když se blížila její porážka. Ripka zase říkal, že se měl stavět proti koncepci masarykovské republiky a za republiku druhou. Osuský v publikaci varuje před rozebíráním Mnichova, to by do toho musel být zatažen i Edvard Beneš. To není v národním zájmu. Celkově Osuský tvrdí, že už nemůže mlčet a proti všem předchozím obviněním se musí hájit. Tomu je věnována kniha. Osuský v ní předchozí obvinění vyvrací a líčí věci ze

[788] VÁLEČNÉ DENÍKY, s. 249 a 91.
[789] *Státní rada a socialisti*, NOVÁ SVOBODA, únor 1942, roč. 19, č. 2, s. 42.
[790] KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 168-169.
[791] Korespondence k tomu v KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 229-257.
[792] KUKLÍK, NĚMEČEK, Proti Benešovi!, s. 200, k tehdejšímu působení Osuského s. 200-205.

svého pohledu.[793] Jeho kritici by řekli, že publikováním svých názorů tehdy akorát škodil československé věci a vyvolával zbytečné rozbroje, ti co mu věří si můžou myslet, že postup vůči němu byl nespravedlivý. Na čí straně je pravda, to zůstává v tomto případě věcí názoru.

Z roku 1942 pochází také další Osuského publikace nazvaná „„Řízená demokracie“ pri práci“. Osuský v ní dále přibližuje svoje postoje a znovu se ohrazuje proti předchozím obviněním.[794] 31. března 1942 prý Beneš jeho propuštěním učinil z nepravdy pravdu a to považuje za špatné. Proto se musí veřejně obhajovat.[795] Tentokrát už promlouvá i o Benešovi a o Mnichovu. Byl v souvislosti s ním očerňován, že byl za něj jako vyslanec zodpovědný. Že neinformoval o stanoviscích francouzské vlády. Mohli jsme vidět, že tak se Osuský nechoval, dle jeho slov to ale měl v exilu říkat Bečko. Tento postoj byl neudržitelný, tak prý Bečkovi na pomoc přispěchal „*Feierabend, ktorý všetko vie, lebo bol všade*.“ Připomíná se, že Feierabend byl za druhé republiky ministrem. Nyní si najednou vzpomíná, že se v tehdejší vládě projednávala Osuského žádost o prošetření původců mnichovské katastrofy, čímž se myslel zejména Beneš. Osuský se hájí, že věc směřovala také k prošetření jeho vlastní osoby. Podáním žádosti chtěl ve skutečnosti vyvrátit obvinění vznesená nepravdivě proti němu.[796]

Beneš, který od roku 1942 čelí opozici obou hlavních slovenských exilových představitelů, s ní ve skutečnosti až příliš velkou hlavu nemá. Situace v exilu se proměňuje a ve srovnání s předchozím obdobím už jsou oba dosti okrajoví. Více starostí má v té době Beneš paradoxně s levicí, která mu teoreticky patřila. Tak úplně to neplatí, prezident představuje hlavně jakéhosi umírněného středového hráče, ne jen reprezentanta levice. Národní socialisté a Šrámek se ho drží. Sociální demokraté proti němu ale čím dál více rebelují a do dění promlouvají i komunisté. Ti se zatím chovají slušně, jedná se u nich ale o klid před bouří. Vláda na jednání v prosinci 1942 prodlužuje Benešovi jednohlasně prezidentský mandát. Uplývá sedm let od jeho zvolení, má se pořádat nová volba, ta se ale vzhledem k okolnostem uskutečnit nemůže, takže Beneš prezidentem prozatím zůstává.[797] Feierabend stejně jako Lichner s Benešem nadále spolupracují. První zastává funkci ministra financí, druhý ministra zemědělství. Juraj Slávik agrárníky, ke kterým předtím patřil, opouští a přidává se k národním socialistům.

Feierabend situaci v letech 1942/1943 hodnotí a říká, že proti agrárníkům se v exilu podnikaly čím dál ostřejší útoky. Ty vedli komunisté, národní socialisté v čele s Ripkou,

[793] ANM, f. M Hodža, k. 12, inv. č. 556, Štefan Osuský, Pravda víťazí! (Pohľad do zrkadla druhého odboja.)
[794] ANM, f. M Hodža, k. 12, inv. č. 556, Štefan Osuský, „Řízená demokracie“ pri práci.
[795] ANM, f. M Hodža, k. 12, inv. č. 556, Štefan Osuský, „Řízená demokracie“ pri práci, Úvodom.
[796] K tomu ANM, f. M Hodža, k. 12, inv. č. 556, Štefan Osuský, „Řízená demokracie“ pri práci, s. 5-10.
[797] ANM, f. M Hodža, k. 12, inv. č. 568, Čechoslovák z 11.12.1942, roč. 4, č. 50, s. 1.

s útoky souhlasil Šrámek a proti agrárníkům se stavěli i sociální demokraté. Vliv agrárníků byl omezován a Feierabend podotýká, že tato politika *„potvrzovala, že jako agrárník jsem nakažen prašivinou. Tak jsem totiž Benešovi charakterizoval politickou pozici agrárníků. Prezident to vždy s rozhořčením odmítal, ale nesplnění mých požadavků při jmenování agrárních členů do Státní rady ho usvědčovalo*.“[798] Agrárníci jsou obviňováni z toho, že jsou reakční a že koketují s fašismem. Beneš proti agrárníkům takto veřejně nepůsobí, sám jim ale také jistě nemůže leccos odpustit. V rozhovoru s Feierabendem připomíná, že za republiky měli agrárníci svoje plány s Henleinem, drželi v rukách prezidenta Masaryka a Beneš ho musel tlačit k tomu, aby podal demisi. Pro Feierabenda měly být některé informace vyřčené v rozhovoru Benešem nové.[799]

Co Benešovi zůstávalo, to byly určitě nepěkné vzpomínky na Antonína Švehlu. V exilu se o něm nevyjadřoval dobře, což občas s lítostí konstatoval i Feierabend, který měl jako prakticky všichni agrárníci Švehlu v úctě. V jednom výroku se například Beneš vyjadřoval o lidech domácího odboje za První světové války. Kladně hodnotil jen Rašína. *„Kramář byl primadona a zbabělec, prosil císaře za milost. Švehla byl podvodník, Stříbrný všivák.*“[800] „Podvodník“ asi nebyl nejvhodnějším výrazem, kterým by si agrárníci přáli, aby byl jejich vůdce a tvůrce označován. V předchozím textu se líčilo, že Beneš projevoval třeba ve srovnání s Hodžou viditelnou náklonnost k Sovětskému svazu. Nenechme se ale mýlit, že by ho chtěl nějak upřednostňovat před západem, USA a Anglií. Roku 1943 jako zástupce československého odboje navštívil obě velmoci, které kromě Anglie s Německem bojovaly, tu kapitalistickou i tu komunistickou. Nejdříve odejel do Spojených států. Na své cestě se setkává i s americkým prezidentem Franklinem D. Rooseveltem.

Během pobytu v USA Beneš mluví mimo jiné s bývalým tajemníkem francouzského ministerstva zahraničí Légerem. V souvislosti s tím se vyjasňuje předchozí aféra s objednaným ultimátem namířená proti Hodžovi. Léger podává svědectví, které Hodžu očišťuje. Jako československý premiér měl být francouzským ministrem zahraničí záměrně vyprovokován k výrokům, které z něho nakonec nedostal. I když některé okolnosti, třeba to, o čem hovořili Hodža s vyslancem de Lacroixem, zůstávaly nejasné, na povrch vyplynulo, že vše bylo především nepodařenou Bonnetovou intrikou. Beneš je s tímto vysvětlením

[798] FEIERABEND, Politické vzpomínky II, s. 231 a také FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 204.
[799] DOKUMENTY Z HISTORIE I, č. 253, s. 302-303, o šestihodinovém rozhovoru, který měl s Benešem, Feierabend mnohé vyprávěl 8. ledna 1943, viz. VÁLEČNÉ DENÍKY, s. 264-265.
[800] DOKUMENTY Z HISTORIE I, č. 117, s. 145.

spokojen.[801] Později 17. července 1943 posílá Hodžovi o rozhovoru s Légerem dopis, kde ho o vyjasnění věci informuje.[802]

Zpráva o zákulisním rozhovoru z 23. června 1943 vypovídá o postojích Lichnera. Ten je před Benešem mimo jiné ochoten kritizovat i Hodžu. Nepovažuje za dobré, že Hodža Beneše při jeho návštěvě Ameriky nevyhledal. Lichner mluví i o Osuském a je k němu tvrdší než k Hodžovi. Kritizuje, že popírá, že po Mnichovu žádal soud nad Benešem. Je prý vidět, že se o věci jednalo v ministerské radě. Feierabend a Lichner to mohou dosvědčit, účastnili se toho.[803] Osuský si mezitím hájí svoje a během roku 1943 sepisuje další polemické publikace. Proti Benešovi vystupuje čím dál ostřeji. „Triedenie duchov nastalo" parafrázuje mezi jiným Benešovu ideovou knihu. Benešova demokracie dnes je prý jen ústavní švejkovina. Benešova demokracie zítra znamená, že se tvrdí, že o uspořádání budoucího Československa rozhodne lid doma. Ve skutečnosti ale Beneš a jeho politický proud neustále směřují vývoj tak, jak chtějí oni, aby se ubíral. Rozhodují už nyní. To se týká mezi jiným slovenské otázky.[804] Slovenské problematice se více věnuje knížečka „Beneš a Slovensko". Osuský v ní říká, že Beneš mluví hladce a střízlivě, ale tím lidi jen mate. Ve slovenské otázce jde ve skutečnosti proti Slovákům.[805]

Čas plyne a v londýnské vládě se chystají některé další věci, které mají být uplatňovány v osvobozené republice. Na podzim 1943 se projednává retribuční dekret, který zajišťuje potrestání lidí provinivších se zradou vůči Československu. Feierabend s předlohou dekretu nesouhlasí a říká, že podle ní bude možné soudit i členy vlády po Mnichovu. Národně socialistický ministr Stránský, který návrh připravuje, to kategoricky odmítá. Feierabend ale říká a v tom se nemýlí: „*instinktivně jsem cítil, že předloha je stylizována tak, že jí může být použito ke stranickopolitické pomstě, zejména proti těm, kteří v dobách první republiky pokládali za účelné namlouvat si henleinovce, kandidovali profesora Němce proti Benešovi a podobně...o předloze…jsem prohlásil, že má tendenci, aby se z politiky hájené v přesvědčení, že slouží republice, udělal zločin*."[806] Předloha nakonec uplatnění v tomto směru došla.

V roce 1943 měl Beneš po cestě do USA navštívit zároveň i Sovětský svaz. Tím se začala nová kapitola boje o svobodu Československa. Než si ji vylíčíme, musíme se podívat, jaká byla zatím situace doma.

---

[801] KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 180-181.
[802] Dopis otištěn TAMTÉŽ, s. 256-257.
[803] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 333, sign. EB L 95, návštěva ministra Lichnera v Aston Abbotts 23.VI.1943.
[804] ANM, f. M Hodža, k. 12, inv. č. 556, Štefan Osuský, Triedenie duchov nastalo.
[805] ANM, f. M Hodža, k. 12, inv. č. 556, Štefan Osuský, Beneš a Slovensko.
[806] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 44.

3.2. Postavení a orientace bývalých agrárníků v Protektorátě Čechy a Morava a ve Slovenském státě (1939 - 1945)

Tato kapitola se pokusí přehledně shrnout, jaký osud potkal lidi spjaté s agrární stranou, kteří zůstali v letech 1939-1945 doma.[807] Nepopisuje se tu jen jedna rovina působení agrárníků, shrnuje se činnost agrárních odbojářů, kolaborantů i těch, kteří zůstávali více stranou. Mějme na paměti, že drtivá většina obyčejných stoupenců hnutí, ale zároveň i velká většina jeho čelných politiků, v protektorátu či ve Slovenském státě nějakým způsobem vystupovala, toto období a jejich působení je tedy nutné vyložit. Nejvýznamnějším agrárním představitelem, který zůstával v zemi, byl Rudolf Beran. Ten se po depresi z okupace, kterou 15. března silně prožíval, vzpamatoval a zase aktivně působil. Po příchodu Němců 15. března dochází ke snaze fašistů ovládnout pod patronátem Němců zemi. Vzniká Gajdův Český národní výbor, kde fašisté dominují, zároveň dochází k paralelnímu vystoupení Akce národní obrody. Fašisté ovládají některé instituce, ale jen dočasně. Prezident Hácha a Beranova vláda, ač v demisi, si dění nenechávají z rukou vzít. Časem se ukazuje, že jsou mocensky silnější než fašisté. Němci si to uvědomují také, a proto raději navazují spolupráci s dosavadními státními představiteli, než s obskurním a nedůvěryhodným českým fašistickým hnutím.[808]

Beran později objasňuje, proč se po okupaci okamžitě nevzdal spolu s ostatními vládních funkcí: *„je bezesporné, že z osobního hlediska bylo by bývalo pro mne a moji vládu pohodlné a příjemné odejít hned 15. března…Také já si tu otázku položil. Řekl jsem si však: „Je možné, aby sedlák, přijde-li krupobití, záplava hrabošů nebo housenek, utekl ze statku a nechal ho úplně na pospas škůdcům? Je možné, shoří-li někomu chalupa, aby utekl a díval se z povzdálí, jak pustnou rozvaliny?“ To není a po celá staletí nebylo v české selské povaze. Český rolník po celá staletí zachraňoval to, co zbylo po povodni, krupobití nebo požáru. Vždycky šel stavět, znovu budovat. A já se ptám: „Já měl utéci ve chvíli pohromy a katastrofy, která na nás přišla? Já měl někde z povzdáli pohodlně se dívat a čekat, co se dál stane? Já měl neuváženým útěkem vydat všecko Vlajce a fašistům? Já měl tehdy nechat volné pole rozvratným skupinám, které v prvních hodinách okupace už chtěly přejímat úřady, banky a hospodářské korporace? Zase dnes nikdo neví, jak by všechno bylo se vyvinulo a zda by mi dnes naopak nebylo vytýkáno, že jsem měl zůstat? Doufám, že se snad nikdo nenajde, kdo by chtěl tvrdit, že těch šest týdnů, co jsem byl po 15. březnu ještě předsedou vlády, bylo pro mne*

[807] To líčí třeba DOSTÁL, Agrární strana, s. 213-219.
[808] PASÁK, Český fašismus, s. 259-263.

nějakým požitkem nebo prospěchem. To byly nejkrutější a nejstrašnější dny mého života - prosím - nebudiž v tom spatřována fráze"."[809]

Jednou z povinností, se kterými se Beran v úřadě premiéra musel do svého odstoupení, ke kterému došlo na konci dubna 1939, vypořádat, bylo vítání německých představitelů v zemi. Tato vítání se uskutečnila celkem tři. 16. března na Pražském Hradě, kde se němečtí představitelé vítězoslavně objevili, se setkal Beran a jeho vláda s velitelem německých vojsk v zemi generálem Blaskowitzem. Těsně po okupaci byl premiérem a ministry vítán i říšský ministr zahraničí Ribbentrop. Později v dubnu 1939 se pak musel vítat ještě nastoupivší říšský protektor v zemi Konstantin von Neurath. Ministr Klumpar poznamenal, že „*vláda Hitlera nevítala, většina ministrů ho vůbec neviděla*."[810] Ani Beran se s Hitlerem přímo nesetkal, i když se v Praze po okupaci Führer objevil.

Podívejme se, co říkala oficiální zpráva o vítání generála Blaskowitze. Uskutečňuje se v 18 hodin večer. Nositel výkonné moci v zemi generál pěchoty Blaskowitz při setkání nejdříve zdraví slavnostní formou české ministry. Hradní stráž jim prokazuje čest. Poté si Blaskowitz s ministry podává ruku a následuje jeho projev ve smyslu vůdcovy proklamace. Zdůrazňuje se loajální spolupráce s Čechy a to, že se země bude těšit spravedlivému a šťastnému vývoji. Bude snaha pro tento cíl vytvořit lidské a věcné předpoklady. Setkání je přítomen i zástupce šéfa civilní správy Němec dr. Bachmann. Ten na setkání také něco sděluje a Beran následně Blaskowitzovi na jeho předchozí projev odpovídá: „*Vaše excelence. Zdravím Vás srdečně a ve Vaší osobě též veškeré vojsko německé a vítám je na české půdě. Přijměte srdečný dík za svůj projev. Mohu Vás ujistiti, že slova našeho presidenta, kterými vložil osud českého národa do rukou vůdce velké Německé říše a říšského kancléře, byla celým národem pochopena. Jest jednotnou vůlí národa udržovat nejlepší styky s německou armádou a s jejími zástupci u civilních úřadů. Vaše Excelence může býti přesvědčena o naší loyální spolupráci při udržování pořádku a klidu v našem obyvatelstvu. Děkuji Vám ještě jednou jménem vlády a města Prahy za Vaše slova*." Beran mluví česky, takže proslov do němčiny tlumočí ministr Havelka. Nakonec na setkání znovu promlouvá Bachmann.[811]

O setkání vlády a Blaskowitze referuje příštího dne český tisk. Národní práce přináší článek, kde informuje, že Beran Blaskowitzovi na setkání představoval jednotlivé ministry a ujišťoval ho o loajální spolupráci vlády.[812] Setkání vlády s německým ministrem zahraničí Ribbentropem líčí Večerník Národní práce z 18. března. Beran jím měl být dle jeho

[809] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 116-117.
[810] ANM, f. V. Klumpar, k. 2, inv. č. 6/7.
[811] AKPR, inv. č. 1093, sign. D 2553, k. 162, návštěva vlády u gen. Blaskowitze dne 16. března 1939 na Hradě.
[812] *Generál Blaskowitz pozdravil české ministry*, NÁRODNÍ PRÁCE 17.3.1939, roč. 1, č. 76, s. 2.

článku spolu se členy kabinetu přijat ve 14.15. odpoledne. „*Předseda vlády ve svém proslovu vzpomněl přítomnosti říšského kancléře v Praze a jménem vlády i jménem lidu vyslovil Vůdci a říšskému kancléři i říšskému ministru zahraničních věcí Ribbentropovi přání dobrého pobytu*.“ Ribbentrop Beranovi za jeho slova děkuje a velmi srdečně si pak povídá s jednotlivými členy vlády.[813] Podobný průběh jako předchozí setkání má mít i vítání Neuratha, které se uskutečňuje později v dubnu. Beran o něm říkal, že projev, kterým byl v zemi přijat, se stal kolektivním dílem vlády.[814]

Naskýtá se otázka, jak vítání Němců českými představiteli v čele s Beranem hodnotit. Někteří za to Beranovu vládu zavrhují a říkají, že se na něm neměli podílet, že tím zrazovali národ. Opačné postoje akcentují fakt, že Němci museli být v zemi přijímáni slušně, stali se jejími pány. Veřejný projev nesouhlasu v podobě nevítání Němců českou vládou u nacistů mohl vyvolat násilné kroky. Můžeme se přiklonit k pohledu, který je nám dle našeho přesvědčení bližší. Mějme zároveň na paměti, že tato vítání byla Beranovi a jiným po válce započítána jako velké minus, právě za ně dostávali vězení. U Berana povinnost přijímat Němce představovala těžkou daň za to, že se 15. března ani nezastřelil, ani neemigroval.

17. března 1939 v 16.45 zasedala za předsednictví Berana česká vláda. Premiér na schůzi řekl následující: „*Čechy a Morava...tvoří nyní část velké Říše národa německého, jejímuž budovateli Adolfu Hitlerovi platí naše první vzpomínka. Druhá vzpomínka patří našemu presidentovi Dr. Emilu Háchovi, jemuž celý národ je zavázán trvalou vděčností za jeho vysilující a obětavou činnost v minulých dnech velkých rozhodování*.“ Informuje se, že schůze vlády teď musí být oznamovány dr. Bachmannovi, který se jako zástupce německé moci stává vládním prezidentem. Za nových podmínek se ruší ministerstva zahraničních věcí a národní obrany. Jejich agendu má napříště zastávat Říše, vlastní zahraniční politika ani obrana nám nejsou přiznány. Ve vládě jsou za změněných podmínek schvalovány požadavky proti neárijcům, na nichž nacisté trvají.[815]

Bývalý agrární činitel Chvalkovský v této chvíli ztrácí ministerský post, vliv si ale drží i nadále. Němcům jako český zástupce, se kterým mají jednat, vyhovuje a stává se vyslancem protektorátu v Německu. Jinde už protektorát své vyslance nemá, Chvalkovský zůstává naším jediným diplomatickým reprezentantem. Určitě patří k lidem, kteří ztrátu naší svobody nesou těžce, ale s německými okupanty spolupracuje dále. To snad činí na základě své víry, že Německo vydrží vládnout středoevropskému prostoru příštích 40 let. Myslí si, že se k němu

[813] VEČERNÍK NÁRODNÍ PRÁCE 18.3.1939, roč. 1, č. 77, s. 2.
[814] OBHAJOVACÍ ŘEČ (3. část), s. 164.
[815] NA, f. Nár. S, k. 64, sl. R. Beran, poř. č. 66, věci dolične, protokol o schůzích min. rady 17.3.1939.

musíme chovat loajálně.[816] Po okupaci se na vedoucí pozice v protektorátu tlačí mnoho bezcharakterních lidí, kteří zakládají svoji kariéru na oddanosti k Němcům. Jestli chceme, můžeme k takovým jedincům zařadit i Chvalkovského, něco z jeho počínání nás k tomu může vést. Na druhé straně se ale může objevit tvrzení, že ve svém postavení nadále sloužil české věci.

Některé dokumenty vypovídají o tom, že Chvalkovského další setrvání ve funkci vyslance zůstávalo nejisté. Ze 14. října 1939 nacházíme jeho dopis, kde chce být zbaven postu vyslance, jelikož jeho berlínská činnost neodpovídá přáním všech členů vlády. Upozorňuje i na svůj špatný zdravotní stav.[817] Předseda české protektorátní vlády generál Eliáš, který je později Němci popraven za odbojovou činnost, ale prezidentu Háchovi 9. listopadu posílá dopis, že s Chvalkovským mluvil a ten na provedení svého kroku zatím netrvá.[818] Zdá se, že mu věc Eliáš vymlouval. Chvalkovský určitě patřil k těm, kteří byli více svázáni s humanitní tradicí první republiky. Z roku 1942 nacházíme dokument, kde se důvěrně řešilo, že Chvalkovský byl za republiky členem zednářské lóže. Je s podivem, že Němci vůbec člověka s takovou minulostí jako svého spolupracovníka vystáli. V jejich očích to Chvalkovského nepochybně sráželo a ten se musel obhajovat, že své členství mezi zednáři nebral vážně a že prý byl jen na jedné jejich schůzi.[819] Nakonec úřadu vyslance zbaven nebyl a s Němci během války nadále spolupracoval. Jak jeho činnost v Berlíně hodnotit je otázkou, je nutno připomenout, že ve své funkci například intervenoval za některé zatčené Čechy a přál si jejich propuštění.[820] Na druhé straně se Němcům a nacismu v mnohém musel podřizovat, jiní by na to nepřistoupili. Chvalkovského nyní opustíme, to jak skončil si ale později ještě vylíčíme.

Poté, co v zemi po okupaci zůstávaly souběžně s německou mocí funkční staré české orgány v čele s vládou a prezidentem, muselo se urychleně vyřešit, jak to bude v zemi s politickými stranami. Tento problém si vzali na starost sami Češi a pár dní po okupaci se Strana národní jednoty a Národní strana práce slučují v jedinou národní stranu nazvanou Národní souručenství.[821] Členy tohoto hnutí se stávají pouze muži, ale jejich prostřednictvím se v Národním souručenství organizuje drtivá většina české populace bez ohledu na své

[816] ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 429.
[817] AKPR, sign. T 403/39, k. 202, dopis Chvalkovského ze 14. října 1939.
[818] AKPR, sign. T 403/39, k. 202, dopis Eliáše z 9. listopadu 1939.
[819] AKPR, sign. T 403/39, k. 202, příslušnost veřejnoprávních zaměstnanců k zednářským lóžím, v Praze dne 13. května 1942.
[820] Viz. AKPR, sign. T 403/39, k. 202, dotaz J.E. pana říšského protektora ohledně intervence vysl. Chvalkovského ve věci internovaných.
[821] K prvnímu období existence Národního souručenství JAN GEBHART, JAN KUKLÍK, Počátky Národního souručenství v roce 1939, in: ČČH 1993, č. 3, s. 417-441 a Nebeského paměti uložené v ABS, f. S, sign. S-510-3.

předchozí politické postoje. Hlavním cílem strany je uchování českého národa, který se po okupaci jistě ocitá pod tlakem a v nebezpečí přímo smrtelném.

Bývalí agrárníci se po Straně národní jednoty stávají vůdčí skupinou i v Národním souručenství. Nedá se ovšem říct, že by ho úplně ovládali. Do čela Národního souručenství je postaven v souvislosti s voláním po nových tvářích bývalý agrární poslanec a zástupce malorolníků v této straně Adolf Hrubý. Jedná se o budoucího kolaboranta, nyní však ještě člověka, který má za sebou solidní demokratickou minulost. Hrubý je zvolen na návrh Berana, který kromě něj navrhoval i agrárníky Nebeského a Suchého. Na Hrubém ve vedoucí funkci se obecně všichni shodují. Do čela strany měl jít původně sám Beran. To se ale neslučovalo se zásadou nových tváří, od svého záměru proto upustil. Hrubý chtěl v další významné funkci, v pozici generálního sekretáře Národního souručenství, dalšího agrárníka Čeňka Torna. Nakonec se jím stává Drgáč. Národní souručenství řídí jeho výbor. Ten se také po vzniku této strany ustavuje. Má 50 členů a 40 míst v něm obsazují lidé patřící za republiky k demokratickým koaličním stranám, mezi nimi je i několik socialistů. Fašisté, kteří se po okupaci mermomocí snaží dostat k moci, mají 10 míst. I když jsou vzhledem ke své skutečné početnosti ve výboru značně nadreprezentováni, jsou ve vedení Národního souručenství v menšině a vliv v něm tolik nemají.[822]

První schůze Výboru Národního souručenství se koná na Pražském hradě. Mluví na ní prezident Hácha a po něm i Hrubý. Ten zdůrazňuje nutnost vzájemné oddanosti a přátelského ducha.[823] Na tomtéž setkání promlouvá i Beran. Stejně jako Hácha podporuje v projevu Národní souručenství. Má prý soustředit národ a bojovat za jeho štěstí. Na svém premiérství Beran netrvá, v čele vlády může stát i někdo jiný.[824] Výbor Národního souručenství napříště určuje roli českého tisku. Ústředním listem strany se stávají Národní listy a Národní noviny. Mají se dle pokynu výboru zaměřit na průmysl a obchod. Straně patří i další deníky. Národní politika se má zabývat programovými otázkami, Lidové noviny děním v zahraničí, Venkov a Lidový deník problémy zemědělců, České slovo a Národní práce pak dělnictvem a zaměstnanci.[825] Nutno poznamenat, že tisk po březnu 1939 už nám o dění mnoho neřekne. Podléhá okupantům a jejich tvrdé cenzuře, postoje se v něm svobodně nevyjadřují. Některá periodika jsou časem zakázána, Venkov vychází až do konce války, to mu ale na pověsti nepřidává. V protektorátních novinách se obecně volá po zachování národa, o Německu se

[822] GEBHART, KUKLÍK, Počátky, s. 421-422.
[823] Tamtéž, s. 423.
[824] NA, f. Nár. S, k. 65, sl. R. Beran, poř. č. 1/67, články, projevy R. Berana aj. funkcionářů Republ. strany, Projev předsedy vlády Rudolfa Berana na I. schůzi Výboru Národního souručenství na Hradě pražském.
[825] GEBHART, KUKLÍK, Počátky, s. 426.

mluví dobře, líčí se jeho vojenské úspěchy a brojí se třeba proti komunismu. Skutečné postoje většiny Čechů oficiálně vycházející noviny nevyjadřují, za ně mluví více rozvíjející se tisk ilegální.

Národní souručenství muselo kvůli získání určitého podílu na moci s Němci veřejně spolupracovat a uznávat okupaci. Ve skutečnosti slouží v prvním období své existence ke krytí rozvíjejícího se odboje, umožňuje, aby český národ proti Němcům pod jeho pláštíkem vystupoval.[826] Odbojové aktivity v rámci Národního souručenství jsou spjaty více se jménem Josefa Nebeského, jednoho z kapitánů agrárního hospodářského komplexu, který v říjnu 1939 nahrazuje Hrubého v čele strany.[827] Vidíme, že dle staré prvorepublikové tradice, kdy si agrárníci nárokovali první místo ve vládě, post premiéra, obsazovali nyní zase místo hlavního činitele Národního souručenství. Při výměně Nebeského za Hrubého se měli oba dva této rošádě, která se připravila, bránit. Tvrdili, že to bude vypadat, že agrárníci Národní souručenství ovládají, tak to ale podle nich nebylo.[828] Odbojářský charakter strany časem mizí a Národní souručenství se stává institucí více proněmeckou, aktivistickou. Nebeský je nahrazen rytířem Fouskem a fašisté a kolaboranté získávají ve straně čím dál větší vliv. Její pozdější politiku už nevedou agrárníci a lidé bývalé koalice, ale oni.

Nutno pamatovat, že tlak ke spolupráci s Němci se v zemi časem stupňoval. Pro oficiální české instituce to platilo dvojnásob. Vláda a prezident museli na povrch vyjadřovat loajalitu, mezi jinými i agrární ministři. Na schůzi vlády 20. dubna 1939 se například pod vedením Berana stručně vzpomínalo Hitlerových 50. narozenin a mluvilo se o tisíciletém česko-německém soužití, které má pokračovat i do budoucna.[829] Většina členů vlády na svých místech v příštím období zůstává, ještě v dubnu ji ale opouští premiér. Berana v této funkci střídá generál Eliáš, který až do svého postižení Němci na povrch projevuje protektorátu loajalitu, v zákulisí ale organizuje odboj. Takto tehdy postupuje velká část členů vlády. Jak je tomu u agrárníků, u Berana a u jiných?

I agrárníci na vedoucích místech se většinou drží přístupu, že se vůči Němcům na povrch tváří loajálně, potají ale proti nim organizují odboj, případně nějaké menší akce symbolizující nesouhlas s okupací. To platí pro Berana, pro ministra Feierabenda, Nebeského i pro mnoho představitelů agrárních hospodářských institucí. Můžeme si všimnout, že po zániku agrární strany, ke kterému dochází v listopadu 1938, její duch v zemi dále přežívá, jak za druhé republiky, tak i nyní. Prosazuje se skrze instituce a organizace tvořící starý agrární

[826] Tamtéž, s. 439.
[827] JAN GEBHART, JAN KUKLÍK, Dramatické i všední dny Protektorátu, Themis, Praha 1996, s. 39.
[828] ABS, f. S, sign. S-510-3.
[829] NA, f. Nár. S, k. 64, sl. R. Beran, poř. č. 66, věci dolične, protokol o schůzi ministerské rady 20.4.1939.

komplex. Jako dříve na něj s nedůvěrou hledí Češi patřící k jiným, neagrárním politickým směrům. Ani němečtí okupanti ale tomuto neprůhlednému celku nevěří a věřit ani nemohou. Priority má jiné a jejich zájmy nehájí. Vzhledem k tomu, že může krýt odboj a někdy ho také kryje, postupem času ho nacisté začínají postihovat. Zničení a ovládnutí agrárního hospodářského komplexu po skončení války věnovali mnoho času komunisté. Mějme ale na paměti, že z části už byl tehdy rozvrácený, i nacisté agrárníky postihovali, přestože na mnohé jiné měli spadeno více.

O činnosti agrárního komplexu a jeho představitelů dnes nacházíme jenom útržkovité zmínky, ale i podle nich si ho v době po vzniku protektorátu můžeme představit. Některé dokumenty se dochovaly v souvislosti s činností Berana. Ten po svém odstoupení z nejvyšších politických funkcí zastával dále některé pozice v institucích agrárních. Byly spíše symbolické. V jeho korespondenci nacházíme, že v létě 1939 spolu bývalí agrárníci řešili rozesílání upomínek na Švehlu. Posílali si dopisy, kde si za takové dárky děkovali a nadále se hlásili ke Švehlovu odkazu, k věrnosti k půdě. Chtěli všemu zůstat věrni i v těchto těžkých dobách.[830] Kromě uchovávání starých agrárních ideálů můžeme pozorovat, že v rámci agrárního hospodářského komplexu bylo pamatováno nadále i na plnění funkce sociální.

Beranovi psalo mnoho lidí i nadále dopisy, kde ho prosilo o nějakou výpomoc. Například dopis jednoho starého agrárního člena ze září 1940 říkal, že se jeho pisatel dostal do finačních potíží a potřebuje peněžní sanaci. Odvolává se na to, že se zná s Donátem a připomíná Beranova sociální hesla z druhé republiky, kdy ani jedna česká duše nesměla hladovět. Kritické hlasy by řekly, že se jednalo o nějakého typického agrárníka, který se bez práce přiživoval na systému. Mnozí jiní si mohou myslet, že se jednalo o člověka, který se vlivem okolností dostal do sociálních potíží a agrárníci mu z nich po právu pomohli.[831] Péče o lidové vrstvy se skrze agrární instituce praktikovala i nadále. Nacházíme například záznam o jednání starých agrárních odborů z května 1939. I v nastalé době protektorátu projevovaly snahu postarat se o dělnictvo a zajistit mu práci.[832]

Nyní si musíme obecně shrnout, jaké aktivity agrárníci za války vyvíjeli a jak jejich postavení hodnotit. Jestli se jednalo více o odbojáře nebo o kolaboranty. Můžeme najít například tvrzení, že *„za okupace přešli jen jedinci z řad agrárníků do odbojových organizací.“*[833] To se dá jistě přijmout, agrárníci rozhodně nepatřili k největším odpůrcům

[830] NA, f. Nár. S, k. 70, sl. R. Beran, poř. č. 1/69. Korespondence 1939-1941 a NA, f. Rudolf Beran, k. 14, sl. Korespondence různých osob.
[831] ABS, fond S, sign. S-119-1, dopis Beranovi z 20. září 1940.
[832] NA, f. PMV, sign. 225-1161-5, č.j. 11 884 pres.
[833] MALÍŘ, MAREK, Politické strany I, s. 588.

režimu, ty bychom našli na levici. Na druhé straně jim nesmíme křivdit, i oni se na odboji podíleli. Z jejich řad vzešli také někteří kolaboranté. Budou tu připomínáni stejně jako agrárníci svázaní s odbojem. Celkově lze snad s klidným srdcem postavení agrárníků za války zhodnotit tak, že většina jejich lidí nepatřila ani ke klasickým odbojářům ani ke kolaborantům. Agrárníci, a to i mnozí čelní, zastávali podobnou pozici jako většina národa, nelze je zcela zařadit ani k jedněm. Kromě toho, jaký byl agrární odboj a agrární kolaboranté by z následujících řádek mělo vyplynout, jakou orientací se vyznačovali lidé řazení ke střednímu proudu. Nutno připomenout, že sympatizovali určitě více s odbojem než s kolaboranty a Němce v lásce neměli. Se zbraní v ruce proti nim nevystupovali, občas se ale podíleli na některých menších projevech odporu.

Do září 1939, kdy vypukla válka, situace Čechů v protektorátě nebyla tak těžká. Poté ale proti nim Němci vystupovali tvrději. 28. října chtěli Češi slavit 21. výročí vzniku republiky a bylo proti nim zasaženo. Došlo k zastřelení dělníka Sedláčka a postřelení studenta medicíny Jana Opletala, který svému zranění později podlehl. Beran po válce připomínal, že se jednalo o agrárního akademika.[834] Jednou z prvních obětí okupace se tedy stal agrárník. Jméno Opletala vešlo v obecné povědomí, jeho politickou orientaci ale připomínal málokdo. Brzy poté Němci razantně vystoupili proti českým vysokým školám a všechny je zavřeli. To se stalo 17. listopadu 1939, tento den je dodnes připomínán. Přinesl další oběti z řad studentstva a můžeme pozorovat, jak Němci postupovali proti studentům agrárním ve srovnání se studenty ostatními.

V brzkých ranních hodinách 17. listopadu docházelo k obsazování jednotlivých kolejí a nejostřeji vystoupili Němci proti koleji Masarykově, kde bez výstrahy už při příjezdu stříleli do oken a poté stříleli i vevnitř v budově. Asi druhý nejtvrdší přístup byl zvolen při obsazování agrární koleje Švehlovy. Zvenčí se na ni nestřílelo, ale vevnitř střelba probíhala, někteří agrární studenti byli zabiti. V ostatních kolejích se akce omezovala spíše jen na zatýkání. Někteří čeští studenti byli týráni, shromažďováno pak bylo studentstvo v Ruzyni. Členové Vlajky stejně jako Slováci, Jihoslovani a Bulhaři tam byli propuštěni na svobodu. Naproti tomu 9 českých studentských vůdců bylo popraveno. Jednalo se především o lidi spjaté s národní demokracií, asi omylem se mezi nimi vyskytl i jeden Vlajkař. Studenti byli následně odvezeni do Německa a trvalo déle, než se směli vrátit.[835]

[834] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 123.
[835] AKPR, sign. T 422/39, k. 203, důvěrná zpráva o průběhu studentských manifestací dne 15. listopadu 1939.

Agrární vůdce Beran o sobě tvrdil, že v odboji setrvával už od začátku, i když se snad na povrch tvářil jako loajální.[836] Ve své obhajobě před Lidovým soudem z roku 1947 podává o odbojové činnosti své a agrárníků rozsáhlejší svědectví. Měli bychom si ho zde připomenout. Beran o sobě řekl: „*dal jsem se ihned po okupaci k disposici presidentu Dr. Benešovi. Učinil jsem tak prostřednictvím kancléře Dr. Přemysla Šámala, generála Piky a gen.*(enerálního - pozn. P.A.) *ředitele Outraty, který vezl peníze pro emigraci. Zahájil jsem ihned ilegální činnost. Z mých prostředků a prostředků ministerské rady podporoval jsem a organizoval: 1) skupinu Schmoranz - Bareš*." Ta měla organizovat zpravodajskou službu a začala fungovat již 15. března 1939. „*2) skupinu Jošt - Schneeberger - za to jsem byl Němci vězněn. 3) Akci „ÚVOD"* (Ústřední vedení odboje domácího - pozn. P.A.) - *Jelínek, Flieder, Laušman. Přes Jelínka a Fliedera a do odjezdu s vědomím Laušmana byl jsem ve spojení s Dr. Přemyslem Šámalem. Po zatčení Dr. Šámala s vyslancem Fliedrem.*"

Dále stál Beran 4) za akcí Piťha, díky které docházelo k převádění důstojníků a letců přes hranice do ciziny. „*5) s ministrem Lichnerem zařídil jsem převod přes slovenské hranice a přes Slovensko do ciziny.*" 6) měli dr. Mrazík, generální tajemník Národního souručenství, a jeho náměstek agrárník Torn dostat 50 000 korun na odboj. 7) měl peníze na ilegální činnost dostat i mladý agrárník Hrabík. V odboji pak skutečně působil. O sobě Beran dále říká, že „*8) s presidentem Ing. Hromádkou, Fialou a Ing. Mölzerem chystal jsem v době mé konfinace v roce 1944 hospodářský plán pro novou republiku. 9) Organizoval jsem sabotážní akce a ilegální činnost u zemědělců a mlynářů v Čechách i na Moravě - zejména ale v jižních Čechách, hlavně na Strakonicku…Podporoval jsem až do svého zatčení a pak znovu v konfinaci vězněné a pronásledované a to penězi, potravinami, šatstvem a prádlem za několik set tisíc z vlastních peněz…mlynáři Rechcígl z Chocnějovic, Voženílek z Předměřic, Olt z Vlašimska…rozdali na mé poukazy zdarma vězněným a chudým několik vagonů mouky.*"[837]

Beran ve své obhajobě před soudem také poukazoval na agrární válečné oběti: „*stručně uvedu některé věci neznámé. Kdo byl parašutista Kubiš, který podnikl atentát na Heydricha? Byl to bývalý člen republikánského dorostu z Dolních Vilémovic, který stál ve spojení s republikánskou podzemní skupinou ve svém rodném kraji a v úzké součinnosti s předsedou republikánského dorostu Musilem. První zastřelený český student Jan Opletal byl rovněž členem republikánského dorostu své rodné moravské obce. Když došlo k hromadné persekuci studentstva po jeho pohřbu v listopadu 1939, byla Švehlova kolej přepadena hordami Němců a jen z této koleje odvlečeno bylo 300 republikánských studentů - agrárních*

[836] OBHAJOVACÍ ŘEČ (3. část), s. 164.
[837] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 117-118.

akademiků - do koncentráků. Z kolejí Masarykových a jiných odcházely další desítky studentů - příslušníků republikánské strany. Percentuálně byla republikánská strana mezi studentstvem v koncentračních táborech zastoupena nejvíce."

Beran poté líčil osud různých lidí své strany: „*z bývalých ministrů strany byl František Machník odsouzen pro velezradu k smrti a ministr Dr. Josef Zadina byl 5 let v koncentráku v Buchenwaldu. Z předsednictva a výkonného výboru strany, z klubu poslanců a senátorů strany, redaktorů a tajemníků, pokud vím, byli popraveni nebo umučeni generální tajemník strany poslanec Ing. Jindřich Žilka, člen předsednictva strany, předseda moravského družstevnictví Wenzl, přísed.*(ící - pozn. P.A.) *Volný, předseda Noviny mlynář Vojtěch Švec, tajemník redakce Venkova Dr. Ing. Drbal, šéfredaktor Schmoranz, tajemníci a redaktoři Evarist Piťha, Ing. Rákos, František Macháček, Dr. Hruška, Václav Mach, Břetislav Zahradník, Jaroslav Pužman, Láďa Poláček, Josef Tecz, Dr. Josef Nejedlík, Vlasta Šůsová, Jaroslav Mašata, a jistě četní další, o kterých jsem se bohužel ve vězení nedozvěděl.*"

Po vyjmenování obětí z vedení strany a z řad redaktorů Beran pokračuje ve vyjmenovávání padlých z řad agrárních institucí: „*z vedoucích představitelů odborných, družstevních a odborových našich zemědělských organisací byli popraveni vrchní ředitel Kooperativy Dr. Josef Trčka, jeho náměstek Ing. Ludvík, generální ředitel Centrokooperativy Dr. Škvor, vrchní ředitel družstevních lihovarů Dr. Pour, předseda bramborářského svazu Dr. Schneberger*" a jiní. Připomíná se také osud lidí z ministerstva zemědělství, které patřilo k agrárním baštám. Bylo tam „*popraveno a umučeno 45 úředníků, vězněno 123 a suspendováno 170 úředníků*." Beran tvrdí, že „*mezi popravenými v tomto ministerstvu je veliká řada mých dlouholetých spolupracovníků a osobních přátel, jako sekční šéfové Dr. Frankenberger, Ing. Topol, Dr. Hanosek, ministerští radové Ing. Mazanec, Dr. Mácha, Ing. Tichota a další*."

Poté jsou Beranem připomínáni významní agrárníci, kteří se za války ocitli ve vězení: „*z předsednictva strany, z klubu poslanců a senátorů, z výkonného výboru a z redaktorů a sekretářů byli jsme Němci vězněni: já, pro spoluúčast na velezradě a pro podporování nepřítele, dále poslanci Slíva, Chloupek, Dr. Suchý, Honsl, Bečák, Torn, Bystřický, Molík, Dr. Dufek, senátor Foit, Novák, přís.*(edící - pozn. P.A.) *Zem.*(ědělského - pozn. P.A.) *výboru Stoupal a Zavadilík, redaktoři a tajemníci Jos. Pelc, Martin Hrabík, K. Hrstka, Ing. Sedlář, Dr. Pluhař, Ing. Drahokoupil, Marek, Dr. Kosík, Kartouzek, Nesvadba, Ing. Valenta, Kypr, Halík, Josef Kubíček, František Chmelař, Vaverka, Jos. Rychetský, J. Kunc, Josef Svoboda, J. Ráček, prof. Machovec, Korčák a jiní. Celkem přes 40 členů výkonného výboru, tajemníků a redaktorů. Kromě toho jeden ze sousedů „Brázda-Rákos" ze zemědělského rozhlasu. To jsou*

jen jména popravených a vězněných osob z Čech a Moravy z vedení strany. Tento neúplný výčet stačí, aby ukázal, jaký byl duch vedení republikánské strany. Či snad nestačí?“[838]

Beran následně dodává, že „*příslušníci republikánské strany byli účastni v různých skupinách domácího i zahraničního odboje a mnoho odbojových skupin opíralo se o úkryt na venkově v rodinách, které za to často platily životem. Také zahraniční odboj vykazuje mnoho obětavých příslušníků z výkonného výboru a předsednictva republikánské strany, kteří pracovali v cizině, byli v zahraniční londýnské vládě, státní radě…uplatňovali se ve všech sborech naší zahraniční armády*.“ Partyzánství by prý bez zázemí, které mu dodávali agrárníci, v protektorátu nebylo možné.

Nakonec Beran v obhajobě shrnoval, že „*celé předsednictvo republikánské strany při rozchodu republikánské strany v r. 1938 mělo 30 členů. Z těch byli 4 popraveni nebo umučeni Němci, 9 vězněno - většina po dlouhá léta - v koncentračních táborech a káznicích Německa, 2 byli v londýnské vládě, 1 náměstkem předsedy státní rady v Londýně a 4 v předsednictvu slovenského povstání. To je tedy 20 členů předsednictva strany. Ostatní pracovali v domácím odboji, prováděli sabotáže v zemědělství a většina jich podporovala jako obžalovaný Dr. Josef Černý, stovky trpících rodin uvězněných vlastenců. Kdo sám nebyl vězněn, měl vězněné členy rodiny, jako Malypetr, Stoupal a jiní. A toto předsednictvo strany líčil pan národní prokurátor* (komunista Grospič - pozn. P.A.) *po dva dny jako nepřátelské našemu státu, jako výlupek reakce, fašismu, nacismu a podporovatele totalismu. Toto předsednictvo obviňoval, že chtělo se spojovat nebo se spojovalo s Henleinem a tím s Hitlerem a že politika, kterou dělalo, poškodila stát.*“[839] Beran tvrdil, že konstatoval fakta. Takové svědectví podal o agrárním odboji jeho bývalý předseda.

Beran jistě v líčení agrárních zásluh a obětí zvláště po válce a před Lidovým soudem rád nadsadil, zdá se ale, že jeho svědectví se dá celkem věřit. Většinu v něm vyřčených fakt jiné zdroje potvrzují. Abychom zachovali objektivitu, podívejme se, co vypovídá o agrárním počínání za války jedna ze sociálně demokraticky orientovaných publikací, která náš domácí odboj líčila také. V něčem se s Beranovou obhajobou shoduje, v něčem ne. Její autor Jelínek počíná svůj výklad od konce první republiky. Dobovou agrární politiku obecně nehodnotí se sympatiemi. Připomíná třeba, jak byla druhá republika vyplněna hrozným psaním Večera. Když ale poté dochází k začátku protektorátu a k utváření Národního souručenství, vyzdvihává v něm Jelínek roli agrárníka Nebeského. Ten byl dle jeho slov dosud neznámý, agrárního politika by lid v čele jednotné strany nepřijal, protože agrárníci byli mezi lidem

[838] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 123-124.
[839] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 125.

neoblíbení. Nebeského ale Jelínek hodnotí s úctou: „*národ se v něm nezklamal. Za vedení Josefa Nebeského vybujela v Národním souručenství pravá spiklenecká práce. Řada skupin českého odboje našla v letech 1939, 1940 a 1941 v Národním souručenství nejen svůj úkryt, ale i vydatnou pomoc zejména peněžní*.“

Představitelé Národního souručenství podstupovali velké riziko, záslužně se tu chovali mezi jinými Drgač, Mrazík, Suchý a Schmoranz. Vše se muselo schovávat před těmi několika fašisty, kteří se ve straně nacházeli. Suchý a jiní byli dle Jelínka zatčeni ještě před popravami českých studentů v listopadu 1939.[840] Jelínek v knize dochází k líčení Politického ústředí, jedné z našich hlavních odbojových organizací, která byla jak poznáme i podle jména postavena na základně starých politických stran. Komunisté stáli před vstupem Sovětského svazu do války roku 1941 na straně Němců a jediní národ v jeho odbojových snahách zásadněji tříštili. Kromě menších skupin a živnostníků ale byli v Politickém ústředí zastoupeny všechny ostatní hlavní české politické strany. Agrárníky tu reprezentoval ministr Feierabend, sociální demokraty Nečas, národní socialisty poslanec Richter, lidovce pozdější ministr Procházka a Národní sjednocení Rašín. Celou organizaci zatřešoval kancléř Šámal. Činnost Politického ústředí byla brzy odhalena a v rámci toho utíkají Feierabend a Nečas do exilu. Rašín je zatčen a umírá později v koncentračním táboře.

V souvislosti s líčením Politického ústředí Jelínek připomíná, že agrárníci i Národní sjednocení do něj kvůli svému významu a vlivu na své stoupence museli být zahrnuti. K tomu je ale přidán levicový komentář, že se těžko dalo souhlasit s agrární politikou v republice, kdy koketovala s SdP. Její jednání po Mnichovu je líčeno kladněji. „*Beran poznal záhy chyby, kterých se dopustil a kterých se dopustila jeho strana, hnaná fašistickými živly. Jako předseda vlády druhé republiky se choval dobře, obezřetně a vyvinoval největší úsilí, aby zachránil, co se zachránit dalo*.“ Za války podle Jelínka fašističtí jednotlivci od agrárníků postupně odpadali nebo odcházeli jako Stoupal do kolaborace.[841] Jelínkova publikace tu byla citována schválně i proto, abychom měli na paměti, že také svědectví z dob války se liší podle politického postoje toho, kdo o nich vypovídá. Viděli jsme, že v případě Nebeského, Schmoranze či Suchého se Beran s Jelínkem shodovali, v případě činnosti Stoupala či samotného Berana si naopak protiřečili.

Některé osudy, které zmiňoval Beran, už tu byly připomenuty jinýma očima, je ale potřeba zmínit i další. V rámci rozsáhlejší odbojové skupiny byl v první fázi války zatčen

[840] JAROSLAV JELÍNEK, Politické ústředí domácího odboje, Kvasnička a Hampl, Praha 1947, s. 44-47.
[841] Tamtéž, s. 81-82.

třeba agrárník Shmoranz z úřadu ministerské rady. S jeho skupinou byl veden proces.[842] Schmoranz svoje jednání nakonec zaplatil životem, Němci ho popravili. Lichner v prvním období existence Slovenského státu organizoval útěky z protektorátu, což vedle Berana sám dosvědčuje ve svých pamětech. Také skupina, ve které se nacházel Lichner, byla odhalena. Ten poté utekl do emigrace na západ.[843] Různých dokladů odbojové činnosti nacházíme u agrárníků více. Jsou ale i jiné roviny, než jen odbojová, ve kterých se agrárníci představují. Podívejme se na to, jak psal po začátku války Venkov. V té době už není dobré chápat ho jako list čistě agrární. Podobně jako v jiných periodicích se i zde dostávají do čela lidé ochotní kolaborovat s Němci. Ve Venkově bude v tomto duchu působit Vladimír Krychtálek. Je zajímavé, že tento člověk je ochoten směřovat psaní Venkova někdy i proti jeho původním agrárním pánům. Tomu se v těchto novinách mnozí brání, jedná se o lidi, kteří zůstávají věrní agrární politické linii.

Ve Venkově stále působí Halík a jiní redaktoři za starých časů. Ti si nemohou dovolit psát proti Němcům, nechtějí se jim ale zbytečně podřizovat. Na počátku války se ve Venkově objevují mezi jiným Halíkovy články, kde se snaží být pokud možno neutrální. Rostislav Korčák sepisuje článek, který oslavuje činnost Nebeského ve vedení národa. Zhruba tímto směrem míří počínání těchto lidí. Ze zákulisí pochází zpráva dokládající, že Halík chce nadále hájit nejvíce pozice zemědělského lidu. Na poradě zástupců tisku u vedoucího výboru Národního souručenství Nebeského z 23. ledna 1940 se koná schůze, trvající dvě hodiny. Bývalý ligista Kut na setkání apeluje na to, že Halík a živnostenský zástupce Chalupa ve svých novinách požadují větší zastoupení svých stavů ve výboru Národního souručenství. To podle Kuta připomíná staré stranictví. Halík se proti nařčení ohrazuje, něco pravdy na Kutově obvinění ale možná je. Nebeský ve zbylé části schůze informuje o svém přijetí u K. H. Franka, představitele Němců v zemi. Frank ho měl kritizovat a vyhrožovat mu. Vychází najevo, že Češi Němci rozhodně nejsou hodnoceni příznivě.[844]

Mějme na paměti, že někteří redaktoři oficiálních periodik zároveň organizovali tisk ilegální. To platí pro Korčáka, který za to byl Němci také později postižen. Korčák řídí časopis Český kurýr.[845] Dříve citovaný Jelínek hodnotí Českého kurýra jako jeden z nejlepších ilegálních listů.[846] Krychtálek mezitím dělá v agrárním tisku čím dál větší potíže. Později například iniciuje interviewy se členy vlády a jinými, kde tlačí zpovídané

[842] Dokumenty k tomu v NA, f. ÚŘP-ST, k. 39, sign. 109-4-535.
[843] ABS, f. S, sign. S-511-4, s. 26.
[844] AKPR, sign. T 104/39, k. 192, porady redaktorů v NS. Projev vedoucího výboru NS dne 23. ledna 1940.
[845] GEBHART, KUKLÍK, Dramatické i všední dny, s. 99.
[846] JELÍNEK, Politické ústředí, s. 148.

k aktivističtějším projevům vůči okupantům.[847] Roku 1941 publikuje Krychtálek knihu, kterou nazývá „Bolševici, Beneš a my“. Je dobré si ji tu připomenout. Podává se v ní proněmecké líčení vývoje a silnou kritiku Anglie a Sovětů, se kterými Němci tehdy válčili.

Krychtálek v knize připomíná, jak odešel roku 1937 z Lidových novin do Venkova, protože už nemohl souhlasit s chybnou zahraniční politikou Edvarda Beneše. Doufal, že ve Venkově snad vůči němu budou kritičtější. Šéfredaktorem tam ovšem byl Žid Kahánek, *„placený polský agent“*. Žid prý s podporou Berana ve Venkově intrikoval. Krychtálek proti němu bojoval s podporou Hodži, který Krychtálka do Venkova prosadil. Beran ale nepřipustil, aby Kahánek padl.[848] Krychtálek ve své knize líčí, jak v době zániku státu viděl tu naši špatnou elitu. *„Poznal jsem Berana, s jeho věčným úsměvem, který si jako masku nasazoval na obličej. Poznal jsem Černého, s nezřízenou ctižádostí, jenž v den 14. března 1939 utekl z Prahy na svůj velkostatek, a tam podle vlastních slov uvažoval o sebevraždě. Jak hrdinsky příjemné a jak neškodné bylo asi toto uvažování.“* Machník prý měl korupci a agrárníci si tvrdě hájili svou moc, když Vraný zuřivě rozeštvával sjednocení Kramáře a Stříbrného. Krychtálek se dále stáčí ke kritice Beneše a Berana. Říká, že měli malé platy, přitom však majetek za miliony. Naznačuje se, že si nakradli.[849]

Tvrdí se nerealisticky, že v Mnichově měl Beneš tajný plán, dojednávaný s Moskvou. Mělo dojít k vyzbrojení komunistů a měli být zabiti předáci pravice. Moskva ale na tom nakonec neměla zájem.[850] Beran se opět kritizuje za své židovské poradce nebo za takové blízké, jako byl podle Krychtálka omezený Schmoranz. Kritizuje se, že se Beran přikláněl k Anglii, jedinou možnou variantou je ovšem podle autora knihy příklon k Německu.[851] Líčí se, jak byli za Beranovy druhé republiky chráněni židé a vládli zednáři a rotariáni.[852] Na závěr publikace Krychtálek říká: *„vypsal jsem to zde, aby bylo každému jasno, že řekne-li se Beneš, je nutno dodat Beran. Dnes, v tváří tvář nové, sjednocené Evropě, nemá velkého významu, jak k ní přijdeme. Jen psychologicky byla by jiná cesta pro český národ lehčí. Zakopal ji Beran.“*[853] Celkově jsou v publikaci vyjadřovány postoje, které jsou dosti odtrženy od reality. Přesto ale bylo nutné Krychtálkovo dílo představit, aby bylo vidět, kterým směrem mířila jeho proněmecká propaganda. Obecně se dá říci, že útočila proti mnohým. Proti komunistům, Benešovi i proti Beranovi a dřívějším čelným agrárníkům.

[847] AKPR., sign. T 122/41, k. 209.
[848] VLADIMÍR KRYCHTÁLEK, Bolševici, Beneš a my, Orbis, Praha 1941, s. 131-133.
[849] Tamtéž, s. 134-136.
[850] Tamtéž, s. 147.
[851] Tamtéž, s. 151-152.
[852] Tamtéž, s. 154, 157.
[853] Tamtéž, s. 158.

Nyní si přibližme, jaký osud potkal během války vůdce agrárníků Berana. Na odbojové činnosti se určitě podílel, i když je otázka jakou měrou. Němci na něj shromažďovali materiály stejně jako na jiné české vůdce. Po odhalení jeho podílu na určitých akcích byl Beran v květnu 1941 zatčen Gestapem. Soud měl proběhnout roku 1942, do té doby byl bývalý agrární předseda vězněn, časem se dostal do berlínské věznice Moabit. Byl vyslýchán a musel se připravovat na obhajobu.[854] Při výsleších pravděpodobně nikoho neprozradil a přiznal podíl jen na těch aktivitách, které mu byly prokázány. Vzhledem k tomu, že šlo Beranovi o život, musel se snažit obhajovat před Němci i pomocí různých lží a polopravd. Nyní tak akcentoval, jak byl v republice přítelem Henleina a SdP a jak vedl českou politiku k bližšímu sepětí s Německem. Později tato svá tvrzení označoval za vynucená a jistě mu je v této situaci nelze příliš vytýkat.

V souvislosti s obhajobou Berana před berlínským soudem se objevily určité rozporuplné materiály. Připomeňme dopis Marie Beranové, jeho manželky, která prezidentu Háchovi napsala žádost o Beranovo propuštění. Hácha měl pro něj intervenovat u Němců. Dopis Beranové byl sepsán více aktivisticky, ona sama později jeho sepsání rezolutně popírala. Pocházel ze 14. května 1942 a Beranová Háchovi říkala, že 8. dubna manžela navštívila. Ten se nacházel ve vazbě od 7. května 1941, v době sepisování dopisu už byl tedy vězněn více než rok, aniž by s ním proběhl soud. Zdravotní stav Berana měl být dle líčení jeho manželky velmi špatný, zhubl se o 20 kilogramů. „*Týž stojí na stanovisku, že se nedopustil nijakých činů trestních a není si vědom nijaké viny*.“ Vazba je označována za těžkou křivdu a opírá se prý o výpovědi osob třetích. Beranová žádá Háchu o osobní i písemnou intervenci u říšského protektora a u K. H. Franka. Mají pro Berana v Berlíně působit „*z důvodu toho, že není prokázána skutková podstata trestních činů a pokud by tu snad bylo přes to ještě důvodné podezření, že se můj manžel trestného jednání dopustil, aby zastavení trestního řízení bylo provedeno v cestě milosti a aby manžel můj byl ihned z vyšetřovací vazby propuštěn*.“

Beranová pro manžela v dopise také žádá výhody ve stravování, aby nebylo poškozeno jeho zdraví. Stáčí se k možnostem manželovy obhajoby. „*Račte při tom poukázati k tomu, že můj manžel jako politik zaujímal vždy oproti německé Říši a německým občanům v čsl. republice kladný postoj, že usiloval vždy o to, aby republika československá měla oproti Říši dobrý a korektní poměr a aby české obyvatelstvo žilo v přátelském poměru s německými spoluobčany. Z důvodu toho neztotožňoval se se zahraniční politikou býv.*(alého - pozn. P.A.)

[854] Popisu Beranova věznění do konání soudu se věnuje ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 456-473.

presidenta Dra. Beneše, naopak stavěl se proti ní a přál si vyrovnání s německými spoluobčany i za cenu největších ústupků. Tyto zásady byly směrodatnými pro veškeré jeho jednání a proto tvrdí můj manžel, že vylučuje, že by byl snad nějakým projevem nebo činem stavěl se proti Říši nebo německému obyvatelstvu a podporoval nějakým způsobem akci českých emigrantů nacházejících se v cizině, jež směřovala proti německé Říši.

Dále račte poukázati k tomu, že můj manžel v důsledku svých zásad měl velmi dobrý poměr k německým politikům, zejména činovníkům strany sudetoněmecké v čele s předsedou této strany p. Konrádem Henleinem. Proto zabránil tomu, aby nebyla téměř na 120 německých politiků svalena vyšetřovací vazba a nebyli stíháni pro velezrádnou činnost. Z jeho podnětu byli propuštěni z vyšetřovací vazby býv.(alí - pozn. P.A.) *poslanci pp. Jung a Krebs. Všechny tyto skutečnosti dají se velmi snadno zjistiti a svědčí nezvratně o tom, že trestní stíhání proti mému manželi zahájené nemůže spočívati na pevných základech e že by bylo odůvodněno, aby proti němu zachován byl s ohledem na celou jeho politickou činnost a kladný poměr k Říši a německému národu určitý ohled, jenž by byl nejlépe vyjádřen brzkým zastavením trestního řízení nebo aspoň poskytnutím výhod, které by vyšetřovací vazbu činily mému manželi aspoň poněkud snesitelnou.*" Pod dopisem se nachází vlastnuruční podpis Beranovy ženy.[855] Je určitě možné, že tato prosba pochází od ní, později se ale objeví i jiné interpretace, které budou autorství dopisu přisuzovat jiným lidem.

Snad v souvislosti s prosbou Beranové nebo možná i pod vlivem jiných žádostí posílá prezident Hácha 19. května K. H. Frankovi německy psaný dopis, kde poukazuje, že Beran se choval dobře vůči Henleinovi a s Německem chtěl být vždy zadobře.[856] Očividně tu prezident tlumočí něco z dopisu Beranové. Dokazuje to, že mu byl tento dopis poslán, je však pravda, že není jisté, jestli mu ho poslala Beranová. Frank Háchovi 13. června 1942 odpovídá a tlumočí žádost předsedy německého lidového soudu Thieracka o vyjádření k výpovědi Berana.[857] Hácha posílá Thierackovi dopis, kde znovu líčí, že Beran vždy postupoval vůči Německu i Němcům vedeným u nás Henleinem vstřícně.[858]

Kromě prosby Marie Beranové o intervenci v Beranův prospěch a korespondence, kterou vyvolal, nacházíme také text sloužící k Beranově obhajobě před německými autoritami. Jedná se o desetistránkový německý referát od Rudolfa Halíka určený říšskému protektorovi. Beran je obhajován, že zastával jinou linii než Beneš, že k Němcům se choval

[855] NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 1-7), činnost za okupace. Proces Rudolfa Berana před berlínským Volksgerichtem.
[856] DOKUMENTY Z HISTORIE II, č. 492, s. 685-686.
[857] Tamtéž, č. 493, s. 686-687.
[858] Tamtéž, č. 494, s. 687.

dobře, po dohodě s nimi volal například v článku z 1. ledna 1938. Připomíná se jeho druhorepubliková politika, kdy proti němu brojila levice, on přitom prosazoval vyrovnání se Slováky, Háchu na prezidenta a další věci.[859] Vyskytovaly se i jiné materiály, například německá biografická publikace o Beranovi zabírající 28 stran, která měla tohoto politika přiblížit. Z ní byl více cítit agrární duch, hodně se uvádělo, že Beran byl žákem Švehly a připomínaly se jeho některé staré známé citáty.[860]

Německé autority na shromažďování materiálů v Beranův prospěch průběžně reagovaly. Předseda berlínského soudu Thierack psal ohledně chystaného procesu v roce 1941 nastoupivšímu zastupujícímu říšskému protektorovi Heydrichovi. Tomuto známému katu českého národa vzkazoval, že přelíčení, ve kterém měl být souzen Beran, bylo odročeno.[861] „*Krátce před tím došly od jeho obhájce velmi obsáhlé průvodní návrhy ve prospěch Berana*." O Beranovi se tvrdí, že je silně proněmecký a že zasahoval ve prospěch SdP. Háchovi měl dát 14. března 1939 podnět, aby odjel za Vůdcem. K procesu se navrhují svědkové Hácha, Frank, Kundt, Henlein, Chvalkovský, Syrový, Eisenlohr a Blaskowitz.

Thierack se k věci vyjadřuje a přiznává, že sem tam mohl Beran udělat něco přátelštějšího vůči Němcům. Považoval to ale jen za boj s jeho konkurentem Benešem. Za protektorátu se Beran stavěl proti Říši nepřátelsky. „*Jestliže někdy dával svým slovům jakýsi ráz germanofilský, tak to byl jen manévr. Ve svých činech šel vždycky s Benešem proti Říši*." Připomíná se, že například spolupracoval s Outratou, který se stal ministrem v londýnské vládě. Také se zmiňovalo, že druhá republika měla vůči Němcům ráz krajně šovinistický. Pod vedením Berana se říkalo, že je malá, ale naše. Jako premiér vůči protiněmeckému psaní tisku nevystoupil.[862] Po určitých odkladech se proces s Beranem uskutečnil v polovině roku 1942. O jeho průběhu si brzy povíme.

Mezitím se děly i jiné věci. Zatímco Beran a jiní agrární vůdci dleli ve vězení nebo v emigraci jako Hodža, vyskytl se i jeden bývalý agrární poslanec, který si to namířil k úzké spolupráci s Němci. Jednalo se o zmiňovaného Hrubého. Na začátku roku 1942 se po zatčení premiéra Eliáše kvůli spolupráci s odbojem reorganizuje protektorátní vláda. Objevují se v ní někteří kolaboranti, především Moravec v pozici ministra školství a Hrubý jako ministr zemědělství a lesnictví. Ministrem hospodářství a práce se stává Němec Bertsch, kvůli kterému nyní musí jednat vláda v němčině. Kromě těchto lidí zůstávají ve vládě stále i někteří

[859] NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 1-7), činnost za okupace. Proces Rudolfa Berana před berlínským Volksgerichtem.
[860] NA, f. Nár. S, k. 64, sl. poř. č. 61 - R. Beran, Biografische Hefte.
[861] NA, f. Nár. S, k. 64, sl. poř. č. 61 - R. Beran, dopisy Thieracka Heydrichovi z února a března 1942.
[862] NA, f. Nár. S, k. 64, sl. poř. č. 61 - R. Beran, Beran před zřízením a po zřízení protektorátu.

lidé ze staré protiněmecky cítící garnitury, jsou ale zatlačováni do pozadí. Klasické agrárníky s agrárními ideály ve vládě nenacházíme.[863] Prezident Hácha stárne a stejně jako vláda už Němcům neklade nějaký odpor, země přichází o ideově pevně protiokupační vedení.

Připomeňme si ve stručnosti, kdo Adolf Hrubý, nový správce staré agrární bašty - ministerstva zemědělství, vlastně byl.[864] Je možné ho zařadit ke středně velkým vlastníkům půdy. Po rodičích podědil v obci Mláka 14 hektarů orné půdy a 9 hektarů lesa. Za války bojoval v rakouské armádě v Rusku, ale přestoupil k našim legionářům, bojujícím na ruské straně. Po vypuknutí bolševické revoluce se dal k rudým. Po vzniku Československa se domů vracel jako komunistický agent. Revoluční nadšení ho brzy přešlo a přidává se k agrárníkům. Časem se stává starostou své obce a roku 1935 i poslancem.[865] V událostech března 1939 stojí na straně Berana proti fašistům.[866] Je postaven do čela Národního souručenství, v říjnu 1939 je ale nahrazen Nebeským. Ještě předtím, než se stává roku 1942 ministrem, je i trestně stíhán, že jezdí na černo a že má kontakt se členy vlády, kteří pracovali v odboji. Obvinění je zproštěn.[867] Z předchozího stručného představení si můžeme udělat představu, že Hrubý patřil k lidem, kteří se snažili být vždy prorežimními a těžit ze situace.

Hrubý se později často odvolával na prosté české zemědělce. Vyvíjel snahu, aby sloužili okupantům co nejlépe. Čeští zemědělci ale byli jiného přesvědčení, než nový ministr zemědělství. O rolnících se vyskytovala mnohá dobrá svědectví potvrzující jejich národní spolehlivost. Ta pocházela jednak z provenience západního odboje, jednak také z prostředí domácího. Heydrich si například 1. prosince 1941 stěžoval Háchovi, že nepřátelské akce proti Němcům se objevují nejen u inteligence, ale i na českém venkově.[868] České zemědělství mělo za úkol přispívat k obživě Německa. Rolníci se ale snažili tuto svoji povinnost často sabotovat. Například v prosinci 1941 a v lednu 1942 bylo celkem 19 270 osob z jejich řad potrestáno za hospodářské přestupky. Jednalo se o nedodávání a zatajování zemědělských produktů. Odhadovalo se, že zatajeno jich bylo 20 - 40 %. Celkově byly za toto počínání uděleny pokuty v ceně 48,5 milionů korun a tresty v délce 142 let a 4 měsíce.[869]

O orientaci zemědělců, kterýžto stav patřil z velké části ke straně agrární, informovala také londýnská zpráva z února 1942. Mluví o tom, že na zradu Anglie v Mnichově se v českých zemích ještě nezapomnělo, stále je živý pocit křivdy. Německá propaganda to měla

[863] DUŠAN TOMÁŠEK, ROBERT KVAČEK, Obžalována je vláda, Themis, Praha 1999, s. 51.
[864] Materiály vypovídající o Hrubém třeba v ABS, fond S, sign. S-188.
[865] TOMÁŠEK, KVAČEK, Obžalována, s. 7-9.
[866] Tamtéž, s. 9-11.
[867] Tamtéž, s. 17-18.
[868] DOKUMENTY Z HISTORIE II, č. 468, s. 644.
[869] GEBHART, KUKLÍK, Dramatické i všední dny, s. 239.

využívat. K Rusku měl doma panovat obecně dobrý poměr. Nejvíce příznivců získávalo u dělníků. Sympatie k Rusku projevovaly i jiné stavy, mezi nimi zemědělci. Věří mu jako vojenské velmoci schopné porazit Hitlera, s jeho systémem se však na rozdíl od dělnictva většinou neztotožňují. Přímo *„obavy z Ruska politického se projevují jen tu a tam mezi vrstvami zemědělskými*.“[870]

27. května 1942 dochází k vyvrcholení akce, na které měli mít agrárníci dle svědectví Berana velký podíl. Parašutisty vyslanými z Anglie je spáchán atentát na zastupujícího říšského protektora Heydricha, který brzy následkům utrpěných zranění podléhá. Němci zuří a začíná tzv. Heydrichiáda, v rámci které dochází k vyhlazení obcí Lidic a Ležáků. Obětí německého běsnění se stává řada předních Čechů, Němci mají spadeno na elitu národa. Každý den se popravuje mnoho lidí. Můžeme si všimnout, že v Heydrichiádě byli popraveni i mnozí z řad agrárníků, jednalo se především o představitele agrárních hospodářských institucí a lidi z ministerstva zemědělství.

1. června jsou například k trestu smrti odsouzeni spolu se spisovatelem Vladislavem Vančurou i ředitel Kooperativy ing. Karel Ludvík, její vrchní ředitel dr. Josef Trčka a ministerští radové v ministerstvu zemědělství Jan Mazanec a Bohumír Hanosek. 5. června 1942 je ve večerních hodinách zastřelen předseda českomoravského svazu pro brambory, líh a škrob Miloslav Schneeberger. 8. června jsou ve večerních hodinách zastřeleni mezi jinými vrchní ředitel Centrokooperativy dr. Václav Škvor a vrchní rada v ministerstvu zemědělství Václav Mácha. 9. června je zastřelen i odborový rada v ministerstvu zemědělství Bohumil Tichota. 20. června, jako obvykle ve večerních hodinách, dochází k popravě Jindřicha Žilky, vůbec nejvýznamnějšího agrárníka, který se stal za války obětí Němců. Stejného dne je popraven i vrchní ředitel Ivan Pour.[871] Většina z padlých agrárníků později sloužila svému hnutí za trpitele. Beran se mohl jejich jmény ve své obhajobě roku 1947 s přesvědčením ohánět. Nutno rovněž poznamenat, že občasné výroky z levice, že příkladem agrárních kolaborantů byli hlavní činitelé agrárních hospodářských institucí, je nutno brát skepticky. Zde naopak vidíme, že mnozí takoví lidé byli Němci zabiti, okupanti je považovali za nebezpečné.

Jinak působil ve srovnání s těmito agrárníky ministr Hrubý. K atentátu na Heydricha se vyjadřoval v Němci kontrolovaném rozhlase. V jeho řeči ze 14. června 1942 posluchače oslovil: *„Češi a Češky, spoluobčané naší krásné vlasti, bratří z vesnic i měst*“. Tvrdil, že se na

[870] AMZV, f. LA-D, k. 50, sl. hospodářské poměry v Č.S.R., zprávy z domova, Londýn 25. března 1942.
[871] Popravy uvedených lidí viz. ZDENĚK PLACHÝ, Protektorát proti Londýnu. 38 dní Heydrichiády, Vydavatelství a nakladatelství Plachý, Brno 2006, s. 25, 40, 46, 49, 89.

ně obrací ve vážné chvíli. Jako člen vlády i jako jihočeský sedlák z rodu s 500-letou selskou tradicí, jako syn české vlasti a bratr stejné krve a stejného jazyka. Říká posluchačům, že apeluje „*v osudové chvíli na váš cit, na vaši lidskost, na vaše srdce a také na váš rozum. Zákeřný atentát na pana zastupujícího říšského protektora Hendricha, provedený najatými agenty a osnovaný tajnou službou moskevskou a krvavou GPU za přisluhování Beneše a londýnské emigrace, zničil rázem klidné soužití našeho národa v rámci říše*.“ Předtím tu byl mírový klid. „*Tato skutečnost nelíbila se ovšem ani Anglii, ani bolševickým sovětím a také ne onomu zloduchovi* (Benešovi - pozn. P.A.), *který stojí v Londýně v čele židů, zednářů a jiných utečenců a zaprodanců, kteří se vydávají za jakousi českou vládu*.“

Benešovi agenti zosnovali zločin a byli zaplaceni Anglií. Dále se mluví proti Anglii a Sovětům a říká se, jak se jim Beneš zaprodává. Německo si nic nenechá líbit. Je mravní povinností vypátrat Heydrichovy vrahy. Hrubý připomíná, že se musí zabránit druhým Lidicím.[872] Je pochopitelné, že ne všechny projevy Hrubého pocházely z jeho hlavy. Ze strany Němců byl ke kolaboraci tlačen. To platí i pro kampaň v souvislosti s Heydrichem, jejíž byl rozhlasový projev součástí a kterou Němci iniciovali. Odborná publikace píšící o Hrubém připomínala, že na ministerstvu, kterému Hrubý šéfoval, postupně začínali mizet lidé.[873] Roku 1943 měl být Hrubý nejistý, co má učinit. „*Jednou vytkl dr. Trčkovi z Kooperativy před německými úředníky, že poslouchá víc Londýn než jeho. A Trčku za heydrichiády popravili. Že by k tomu přispěl i tento incident? Víme, že Trčka by se stal obětí nacistů i bez něho, na lidi ze zemědělských institucí měli spadeno. Ale případ přispěl k Hrubého vnitřní nejistotě*.“ Demisi Němcům podat nemohl, to by pro něj mělo těžké důsledky, svoji hru musel hrát dál.[874]

V době, kdy v českých zemích probíhala Heydrichiáda, zasedal v Berlíně německý lidový soud, mající v rukách osud Berana. Vedl ho Thierack a Beran v něm byl nakonec odsouzen k 10 letům vězení a k zaplacení pokuty 100 000 říšských marek.[875] Soudní zpráva, podepsaná Thierackem, informuje, že do trestu se Beranovi započítá 13 měsíců, které strávil ve vazbě. Dále se referuje o jeho vině, o tom jak byl napojen na odbojovou organizaci Obrana národa a skupinu Jošt - Schneeberger. Doznal se, že Joštovi dal 10 000 korun, nevěděl prý ale, že je použil na ilegální činnost. Senát soudu částečně uznává, že se Beran stavěl proti Benešovi a měl lepší poměr k Německu než on. Na druhé straně zadobře chtěl být i s Francií a

[872] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 141, sign. V 124/4, projev Hrubého v rozhlase 14.VI.1942.
[873] TOMÁŠEK, KVAČEK, Obžalována, s. 74.
[874] Tamtéž, s. 93.
[875] NA, f. Nár. S, k. 64, sl. poř. č. 61 - R. Beran, Im Namen des Deutschen Volkes.

Polskem a jeho agrárníci pro návrhy Beneše za republiky hlasovali. Frank proti Beranovi dlouze vypovídal a není třeba ho doplňovat. Beran určitě nemá čisté svědomí, vždy se otáčel podle větru. Proti Němcům nebyl činný přímo, odsouzen byl tedy pouze za nápomoc druhým.[876]

Jednání německého Volksgerichtu, ve kterém byl Beran souzen, popisuje Rokoský.[877] Připomíná, že v době Heydrichiády hrozil agrárnímu vůdci reálně i trest smrti. Ten nakonec nedostal, protože nebyly odkryty jeho další odbojové aktivity. Beran sám k procesu, který s ním byl roku 1942 v Německu veden, dodává: „*gestapo však bez ohledu na soud už rok před rozsudkem zkonfiskovalo celý můj majetek a vůbec nikdy mi nic nevrátilo*.“ Připomíná, že K. H. Frank proti němu vedl dvouhodinovou řeč, která měla sloužit jeho odsouzení. Beran nadhazuje, že k jeho uvěznění došlo ve stejnou dobu, kdy Němci zavřeli sociálně demokratického předsedu Hampla. Po letech společné spolupráce v československé politice byli oba také ve stejný čas zavřeni Němci. Hampl na rozdíl od Berana v nacistickém kriminálu brzy zemřel.[878] Beran vězení přežívá, nemá to v něm ovšem jednoduché.[879] Postupně je držen na různých místech.

O Beranově chování ve vězení podávají svědectví paměti mladého agrárního stoupence Filípka, který byl zavřen za odbojovou činnost a určitý čas trávil na cele společně s Beranem.[880] V polovině roku 1942 měli být zavřeni ve věznici Wohlau v Horním Slezsku. Beran „*neměl žádné výhody, nosil normální vězeňské kalhoty, blůzu a čepici. Byl na samotce. Nesl s sebou každému srozumitelnou ceduli: „Deset let káznice a patnáct let ztráta cti“*.“ K tomu bylo přidáno jeho povolání - premiér a „*trestný čin: příprava velezrady*“. Podobnou ceduli měl prý každý vězeň. Beran pracoval jako ostatní a „*byl v poměrně dobrém fyzickém stavu. Neuměl právě nejlíp německy, ale měl vždy dobré zprávy o tom, co se děje ve světě, a o novinkách v káznici. Také jsem slyšel, že měl přes strážce nějaký tajný přísun chleba. Dělil se o něj se spoluvězni*.“ V červenci 1943 se Beran a Filípek dostávají do věznice Brieg v Němci obsazeném Polsku.

Filípek na Berana vzpomíná takto: „*šířil víru v dobrou budoucnost našeho národa. Byl nezmar, měl stále dost energie. Před zatčením se ho pokusily německé úřady v očích české veřejnosti zdiskreditovat. Vyfotografovaly v obchodech velké množství zboží, obrázek pak uveřejnily v českých novinách s textem, že takhle se Beran zásobil na válečnou dobu. Totéž*

[876] NA, f. Nár. S, k. 64, sl. R. Beran, poř. č. 66, věci doličné, překlad rozsudku nad Beranem u německého Lidového soudu.
[877] ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 473-490.
[878] OBHAJOVACÍ ŘEČ (3. část), s. 154-155.
[879] Beranovu věznění v letech 1942-1943 se věnuje ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 491-495.
[880] JAN FILÍPEK, Ve stínu šibenice, Ivo Železný, Praha 1991, s. 134-138.

provedly sociálnímu demokratu Hamplovi...Beran tvrdil, že mu gestapo při jednom výslechu nabízelo okamžité propuštění na svobodu pod jednou podmínkou: „Podepište prohlášení a proneste projev k českému národu, v němž doporučíte, aby se přimknul k Říši, loajálně spolupracoval a dal tak svůj osud do rukou Říše.“ Beran odmítl a volil raději tvrdý osud politického vězně. Naše cela se stala díky Beranovi velmi populární. Mnoho bachařů se na něj chodilo dívat. Na nic se neptali, ale sem tam zařídili trochu více jídla. Bylo to vzácné přilepšení. Měli jsme stále hlad, i když jsme pracovní úkoly zvládli s minimální námahou.“ Časem byl Beran přemístěn jinam.

Filípek měl zkušenost, že Berana bylo dobré se ve vězení držet. Byl vždy informovaný a dokázal si poradit. Filípek o Beranovi říkal, že „*jsem ho poznal v celé jeho nahotě během několika společných týdnů v cele v Briegu. Byl plný nezdolné energie a optimismu; tak opravdového přítele člověk často nenajde za celý život. Dělil se s Bulou a se mnou o každý kousek jídla, který dostal navíc díky laskavosti a zvědavosti některých strážných, kteří přicházeli, aby si ho prohlédli, nebo z jakéhokoli jiného důvodu.*“[881] Den před Vánoci 1943 byl Beran z vězení propuštěn. Stalo se tak ve stejnou dobu, kdy byl propuštěn také sociální demokrat Dundr a jiní. Propuštění rolnických a dělnických vůdců mělo stavy, které vedli, přimět k většímu uznávání okupantů. Beran se ovšem jako hlavní politická persona úplně svobodným nestává, setrvává v konfinaci. Gestapo ho každý den kontroluje a svoje aktivity mu Beran musí všechny hlásit. Domů do Pracejovic je mu dovoleno odjet až později.[882]

K Beranovu propuštění nedochází opravdu jen tak z ničeho nic. Předtím jsou mu K. H. Frankem položeny otázky, na které má písemně obsáhleji odpovědět. Jedná se o zajímavou věc, vypovídající mnohé o Beranově orientaci vůči Němcům. Proto si Frankovy otázky a Beranovu odpověd přibližme.[883] K. H. Frank položil otázek celkem osm. Za prvé se ptal, co je známo Beranovi o pobytu sovětských letců v Praze v srpnu 1934 a o tehdejším pobytu československých novinářů v Moskvě. Za druhé se Frank ptal na detaily k přípravám uzavření spojeneckého a vojenského paktu Československa a bolševiků v roce 1935. Za třetí ho zajímal průběh pobytu československé vojensko-letecké delegace v Moskvě z 31. května 1935 a za čtvrté pobyt Beneše v Moskvě v červnu 1935. Za páté se Frank Berana ptal, co je mu známo o Benešově přátelské politice sovětské a za šesté chtěl vědět veškeré podrobnosti ze života Beneše. Myslely se hlavně ty korupční, jaké měl Beneš aféry. Za sedmé se žádalo podrobné

[881] Tamtéž, s. 161.
[882] K tomu ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 522-536.
[883] NA, f. ÚŘP-ST, k. 24, sign. 109-4-227, R. Beran - odpověď na Frankovy otázky, taktéž uloženo v ABS, f. S, sign. S-122-1.

líčení zasedání ministerské rady za přítomnosti Beneše z 28. a 29. září 1938. Za osmé pak podrobné líčení zasedání ministerské rady z října 1938, kdy Beneš abdikoval.

Frank Beranovi zároveň vzkazoval: *„žádoucno jest, aby jste si uvědomil přesně jmenované události a aby Jste se pokusil podati co nejpřesněji podrobnosti. Záleží především na tom, úvésti též údaje o jednotlivých záležitostech, které tehdy byly předmětem interních hovorů v agrární straně samotné. I když Beneš osobně se informacím rád vyhýbal a podstatné části své politiky sám osobně uvažoval a provedl, jest zdejšímu úřadu známo, že vedení české agrární strany bylo přesně informováno kuloárními rozhovory a tajným zpravodajstvím o Benešově probolševické činnosti*."

Beran Frankovi po čase 19. října odpovídá. Nacházíme jeho odpověď, která je psaná rukou a v češtině. Zabírá celkem 41 stránek a Beran říká: *„Vaše Excellence! Pane státní ministře! Snažil jsem se předložené mi ústní i písemné dotazy zodpovědět co nejsvědomitěji a dle mého nejlepšího vědomí. Dovolil jsem si také dle přání Vaší Excellence přičinit ještě některé vzpomínky další, které k učiněným na mne dotazům mají určité vztahy*." Beran se poté vyjadřuje obecně k zahraniční politice Československa v letech 1936-1938. Musí podepsat vyšlou knihu Emanuela Moravce, kde je dobře charakterizována. Tvrdí, že vojenským otázkám sám dobře nerozumí, je laik, proto je přiblížit nemůže. Dále pokračuje: *„poměr české strany agrární...k ministerstvu zahraničí...nebyl nikdy valný*." Agrární strana sice Benešovu politiku schvalovala, ale mezi ním a agrárníky docházelo k třenicím. Benešovým oponentem byl hlavně Švehla a taktéž Hodža. Agrární straně se spojenectví se Sovětským svazem nelíbilo. Ve Španělsku podporovala politiku nezasahování, nesouhlasila také s poskytováním přílišného pohostinství emigrantům. Agrárníci si přáli dobrý poměr se sousedy. V souvislosti s tím Beran cituje Švehlův známý výrok o požáru, který mohou přijít pomoct uhasit sousedé, ale ne přátelé moc vzdálení. Sudetské Němce si měl přát Beran do vlády.

Po pětistránkovém obecném úvodu Beran na zbylých 36 stranách předkládá odpověďi k Frankovým osmi otázkám. Tvrdí, že o prvních čtyřech otázkách kromě pobytu našich novinářů v Moskvě ví jen málo. K vojenským záležitostem připomíná obecně známé věcí, například to, že se budovaly pohraniční pevnosti. Mluví o tom, jak při tehdy konaných zkouškách vybuchovaly skoro všechny bomby francouzské a československé výroby, ale jen 50-55 % bomb sovětských. Beneš byl prý nedůvěřivý a co mohl, to agrárníkům neřekl. Beran nadhazuje, že o některých otázkách by více mohl vědět Krofta. K delegaci českých novinářů v Sovětském svazu Beran vzpomíná, že mezi nimi byl agrární novinář Mareček. Vraný ho žádal, aby Sovětský svaz hodnotil objektivně. Většina novinářů pocházela z řad levice a už předem Rusko chválila. Beran tu odkazuje na články v agrárním tisku, které zemi bolševiků

líčily objektivněji. Bývalý agrární předseda následně rozmělňuje svou výpověď tím, že připomíná, co mu o Rusku vyprávěl velkostatkář Řehák. Panovala tam velká bída. Při kontaktech Rusů s námi prý žádali české mozky a ne naši pracovní sílu, což je vypovídající. Beran také vzpomíná, jak Rusko před první válkou navštívil sám.

O Benešovi se Beran rozepisuje také. Považoval se prý vždycky za nástupce Masaryka. Je nadhozeno, jak Štefánik zemřel záhadnou smrtí a jak měl Beneš spory s Osuským, Perglerem, Stříbrným a Švehlou. O sporech Beneše s posledním jmenovaným mluví Beran více, říká, jak Beneš na agrárníky poštvával komunisty. Informativně se zmiňuje, jak si Beneš vyzískal roku 1935 prezidentství. Líčí se, jak byl Beneš pořád ministrem a obecně jsou připomenuty vztahy Československa s ostatními státy. Beran říká, že o osobních Benešových machinacích ví málo. Měl vily v Bubenči a v Sezimově Ústí. Bral více platů, ze svého jmění dával výkazy a při ruce měl dispoziční fond ministerstva zahraničí, který činil 10-20 milionů korun. To vše bylo ze zákona jeho. Beran uvádí některé další standardní finanční toky a poznamenává, že agrárníci Benešovi vytýkali, že příliš mnoho vyhazuje na židovský tisk v zahraničí. Nadhazuje se, že Benešovi bylo vytýkáno kupování duší a připomíná se, že neměl osobní slabosti. Toužil však po moci a nebyl přímý. V tom se lišil od Masaryka, který lidem věci zpříma říkal, i když byly nepříjemné.

K jednání ministerské rady před Mnichovem se Beran stručně vyjadřuje, neříká ale asi nic nového. Poukazuje na jinou knihu Moravce, kde už byla věc popsána. Po Mnichovu měl prý Beneš politováníhodné postavení. Šířil přílišný optimismus a úspěch jsme nakonec neslavili. Mezi jiným mluví Beran o tom, jak bylo pochybné, že nám Sovětský svaz pomůže. Beneš to tvrdil. K jeho odstoupení se připomíná, že generál Husárek poznamenal, jak nám škodí, že Beneš ještě setrvává v prezidentském úřadě. Ztrácíme stále další a další české obce ve prospěch Němců. Beran měl aktivně jednat, aby se s tím něco udělalo. Ještě než se setkávají s prezidentem, on a ostatní z koalice se shodují, že Beneš musí abdikovat. Na setkání s prezidentem se pak Beran hlásí o slovo a žádá, aby odstoupil. Za tím stojí také Hampl, Franke, Šrámek, Hodáč a Mlčoch. Beneš říká, že se sám již dříve rozhodl, že tak učiní a odjede do ciziny. Všichni zúčastnění zástupci koalice vznášejí oficiální výzvu, aby odstoupil. Poté se s Benešem loučí podáním ruky. Beran poznamenává, že od té doby s ním nemluvil a neviděl ho.

Tak vypadala zpráva, kterou Beran Frankovi před svým propuštěním odevzdal. Na první pohled si všimněme, že její délka není výrazem snahy Franka co nejvíce informovat jako spíše výrazem toho, že se chtěl bývalý agrární předseda ztratit v detailech. Ve své výpovědi snad uvádí některé věci, které by šlo kritizovat. Některé věci vyřčené proti židům a

Benešovi či poukazování na to, že Krofta ví o něčem více. To jsou ale spíše detaily. Čelíc vážnosti situace se Beran i po dvou letech vězení k nějaké reálné spolupráci s Němci dotlačit nenechal. Symbolizoval nadále většinovou protiokupantskou orientaci hnutí, které vedl.

K pozdějším postojům obyčejných rolníků v protektorátě nacházíme různé zprávy. Londýnská zpráva o rozhovoru s emigrovavším vojínem z venkova z 9. prosince 1942 říká, že doma na vesnicích se nadšeně poslouchá anglický rozhlas. To se děje hlavně hromadně, někteří hlídají, jestli někdo nejde. Zemědělci se drží své staré orientace. O Háchovi mají lidé celkem dobré mínění, až nedávno se na něj začali dívat hůře, protože pozdravil zdviženou pravicí. Obecně se myslí, že ve vládě setrvávají lidé z nutnosti. Ví se, že tam byl Feierabend a Nečas. Někteří dokonce věří, že i Moravec spolupracuje s Němci jen na oko.[884] Tato zpráva se svou výpovědí odlišuje od mnohých jiných, které se v exilu vyskytují. Můžeme pozorovat, že i v zákulisním informování je určující, jakou názorovou orientaci má člověk, který o věcech vypovídá.

Jiné zprávy pocházející z více levicových zdrojů, pravděpodobně komunistických, říkají, že český domácí odboj je orientovaný proti agrárníkům. Kolaborují prý s Němci ve věci zásobování. Upozorňuje se na to, jak vedou majetní agrárníci syndikáty stojící v čele potravinářského průmyslu. Myslí na svůj prospěch a v obyvatelstvu i u obyčejných zemědělců to prý vyvolává nelibost.[885] Odbojový pracovník skupiny V boj připomíná obecný fakt, že mezi obyvatelstvo pronikají ve větší míře socialistické ideje. Je tu cítit vliv komunistické propagandy a vliv Ruska. V jedné ruce tu jdou uznání vojenských úspěchů Sovětského svazu a znovuzrození českého panslavismu.[886] Z 23. srpna 1943 pochází zpráva probenešovského informátora, který zahraniční exil informuje o tom, jaké nálady panují mezi Čechy doma. Rolnictvo se prý osvědčuje, obraz Masaryka visí ve vesnických obydlích skoro všude. Rusko je kromě dělníků sympatické i ostatním nelevicově laděným vrstvám včetně rolnictva. Informuje se, že političtí předáci agrárníků jsou nyní pasivní. Do politiky nezasahují a starají se o své statky.[887]

Zpráva téhož informátora z 20. září 1943 mluví podrobněji o rolnictvu. Je sice pro Rusko, ale ne pro jeho bolševismus. Podobnou orientaci mají i střední vrstvy. Všichni teď uznávají Beneše a chovají úctu k Masarykovi. Staré politické veličiny jsou nyní v ústraní a Beran se měl podle zprávy změnit k lepšímu.[888] V probíhajícím dění nemlčela také

[884] AMZV, f. LA-D, k. 56, sl. Č.S.R. různé, Rozmluva s vojínem Kocmánkem.
[885] DOKUMENTY Z HISTORIE II, č. 391, s. 527-529.
[886] Tamtéž, č. 424, s. 574-576.
[887] Tamtéž, č. 521, s. 723-724.
[888] Tamtéž, č. 528, s. 732-733.

proněmecká propaganda vedená kolaboranty. V prosinci 1943 dochází ke zvláštní události, kdy se v souvislosti s desátým výročím úmrtí Švehly kolaborující tisk v čele s Venkovem, nyní už úplně ovládaným Krychtálkem, na Švehlu odvolává. Připomíná se, jak stál Švehla vždycky proti Benešovi. Už 11. ledna 1943 napsal kolaborantský novinář Werner v Nedělním listě, že tento politik byl zavražděn. Rašína zabili jednou ranou, ve Švehlově případě došlo k jeho postupnému utahání, za kterým stál Beneš.[889]

V době desátého výročí Švehlova úmrtí mu Venkov věnuje určité místo, i když se o Švehlovi zdaleka nepíše tolik, jako v dobách, kdy měl výročí v republice. V den jubilejního výročí jeho úmrtí se zhruba na čtvrtině úvodní strany objevuje jeho portrét. Zmiňuje se, že se Švehla stavěl proti bolševismu, uvádí se jeho citát s hořícím statkem, který nás měl vést k dobrým vztahům se sousedy a některé další věci.[890] Na straně tři se objevuje článek našeho starého známého Halíka, který o Švehlovi píše, jak byl vždy pro zemědělce, mluví se o jeho řádu půdy a o jeho přednostech. Přímou proněmeckou propagandu v tomto příspěvku nenacházíme.[891] O něco později Venkov referuje o řeči Hrubého, kterou v souvislosti s výročím pronesl. Hrubý tvrdí: „*Zvláště v boji proti rozvratnictví a proti bolševismu byl Švehla co nejrozhodnější. Vedoucí českých a moravských sedláků nejlépe pokračují v politice Švehlově, když rázně odmítají jakékoliv dnešní lži-pakty emigrace s bolševismem proti národu bez souhlasu národa. Švehla vždy takové pokusy Benešovy odmítal. Odsoudil by je rázně i dnes, neboť chtěl vždy přátelství s přímými sousedy. V duchu Švehlově odmítáme také neoprávněné Benešovy zásahy a pakty které Beneš, nezván, uzavírá s Moskvou a bolševismem.*“[892]

Vidíme, že roku 1943 využili Švehlu ve svůj prospěch Němci a kolaboranti. Lidé agrární se na proněmeckém výkladu jeho odkazu nepodíleli, můžeme vidět, že Halík mluvení o proněmeckém a protibenešovském Švehlovi pouze doplňoval připomínáním jeho odkazu pro zemědělské hnutí. Agrárníci tehdejší připomínání Švehly nevedli. Hrubý, který o Švehlovi vedl projev, se mu měl dle odborné publikace bránit. Nakonec byl k projevu Němci donucen, jinak se mu vyhrožovalo, že bude postihnut on i sedláci.[893] Čas běží dále a v letech 1943-1944 se vztah Němců a obyvatel protektorátu, mezi nimi i agrárníků, proměňuje. Jak už jsme si říkali, dochází k propouštění některých národních vůdců, k nimž patří Beran. Němci zaměřují svoji propagandu hlavně na kritiku bolševismu a Ruska. Východní velmoc začíná německou

[889] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 143, sign. V 126/14, Švehla byl zavražděn.
[890] Viktor Hánek, *Politický portrét Antonína Švehly*, VENKOV 12.12.1943, roč. 38, č. 292, s. 1.
[891] Rud. Halík, *Švehla-půda-selství (K desátému výročí jeho úmrtí.)*, VENKOV 12.12.1943, roč. 38, č. 292, s. 3.
[892] *Poznámky ke dni*, VENKOV 15.12.1943, roč. 38, č. 294, s. 1.
[893] TOMÁŠEK, KVAČEK, Obžalována, s. 100-101.

armádu ve velkém porážet. Vzniká tzv. Liga proti bolševismu, která se snaží sdružovat mnohé významné Čechy odmítající bolševismus. Někteří čelní agrárníci jsou k účasti na této kolaborantské organizaci nuceni, více nebo méně úspěšně se tomu brání. Stabilním zástupcem rolníků ve vedení Ligy je František Zmeškal, přítel ministra Hrubého.[894]

K postihování agrárníků ovšem dochází i v tomto období. 26. února 1944 je odsouzen k trestu smrti bývalý ministr národní obrany Machník. Důvodem se stává jeho velezrada. Machníkova manželka zoufale intervenuje, aby byl trest odvolán. To se nakonec daří a trest je Machníkovi změněn na deset let káznice. Bývalý ministr přitom setrvává 120 dní v okovech.[895] Jiným čelným agrárníkem, kterého Němci v této době drží ve vězení, je levicí tolikrát proklínaný místopředseda agrární strany Stoupal. Podobně jako v případě Machníka pro něj jiní intervenují a roku 1944 dochází ke Stoupalovu propuštění. Brzy ale umírá, zdá se že na následky předchozího věznění. Stává se další agrární válečnou obětí. Při výkladu osudu čelných agrárníků ve válečných letech vidíme, že k nim Němci přistupovali trochu jinak než k vůdcům jiných, především levicových politických proudů. Agrárníci byli pro Němce určitě z větší části nepřáteli, ne však oněmi nepřáteli na život a na smrt, jakými byli představitelé levice. Agrárníky nacisté často odsuzovali a mnozí padli za oběť, někteří se ale zachránili pomocí intervencí, které by v případě levicových politiků byly možné jen těžko.

Jak si po propuštění z vězení a v době své konfinace počínal Beran? 9. března 1944 posílá dopis státnímu prezidentovi Háchovi. Napsal mu prý hned 28. prosince, aby byl Hácha informován o jeho situaci, neví jestli to dostal. Přeje mu k sedmdesátým narozeninám. Pozorujeme, že Beran intervenuje za Machníka, který byl zrovna odsouzen k trestu smrti. Hácha se měl dle jeho přání přimlouvat u Fricka a u Franka.[896] V dopise z 26. dubna 1944 Beran Háchu mezi jiným prosí o přímluvu, aby mohl domů k choťi do Pracejovic.[897] To je mu dovoleno později. Na povrch Beran vystupuje tak, že už se nechce do politiky míchat. Je sledován a například 27. září 1944 vede s důvěrníkem pracujícím pro okupanty na nádraží ve Strakonicích rozhovor, kde říká, že chce zůstat stranou. Důvěrník poznamenává, že „*nápadné bylo, že se Beran za celého hovoru namáhal, aby nebyl se zdejším důvěrníkem sám*.“[898] Po válce Beran tvrdí, že i po svém propuštění se podílel na odboji. Němci už v té době v zádech začínali cítit spojenecké armády, Rusy postupující z východu a Američany a Brity blížící se ze západu a z jihu.

[894] Tamtéž, s. 106.
[895] STRAKA, František Machník, s. 84.
[896] NA, f. Nár. S, k. 64, sl. poř. č. 61 - R. Beran, dopis Berana Háchovi z 9.3.1944.
[897] NA, f. Nár. S, k. 64, sl. R. Beran, poř. č. 66, věci doličné, dopis Berana Frankovi z 26.4.1944.
[898] NA, f. Nár. S, k. 64, sl. poř. č. 61 - R. Beran, referát důvěrníka z 23.10.1944 o rozmluvě s Rudofem Beranem, jinak v němčině v NA, f. ÚŘP-ST, k. 24, sign. 109-4-229.

Dosud jsme se zabývali pouze děním v českých zemích. Je na čase, abychom věnovali trochu pozornosti i vývoji na Slovensku. První léta samostatného Slovenského státu není třeba detailněji líčit. Moc v zemi úplně ovládli luďáci pod vedením Tisa, který se stal prezidentem. S Němci luďáci spolupracovali, poměry v zemi ale byly o trochu svobodnější, přece jen nebyla násilně okupovaná cizí armádou. Agrárníci a další pročeskoslovenští představitelé ztratili vliv, k režimu zaujímali poměr nedobrý. I Teplanský, který s luďáky spolupracoval v druhé republice nejvíce, se od nich postupně odvrátil. Ve vládě už nezasedal a po roce 1940 nebyl ani poslancem. Mnozí čelní agrárníci šli do odboje. Proti Němcům a jejich luďáckým nohsledům vystupovali. Za svou autoritu považovali v zahraničí působícího Hodžu, chtěli uznávat i Beneše. Na první pohled se zdá, že slovenští agrárníci vystupují za války mnohem hrdinněji než ti čeští. Není ale dobré tvrdit, že se tak děje kvůli odlišné orientaci jednotlivých národních křídel agrární strany. Čeští a slovenští agrárníci mají jen odlišné výchozí podmínky. Na Slovensku agrárníci po Mnichovu nebyli hlavní vládní silou a svůj vliv ztráceli, nic jiného než odboj jejich vůdcům nezbýval. V Čechách se naproti tomu mohli pokoušet co nejdéle držet některé pozice, které zdědili z dřívějška, jejich osud tu byl spletitější. Nesnažme se vyvozovat, že srdcem byli většími kolaboranty.

V roce 1944 vypuká na Slovensku tzv. Slovenské národní povstání, kdy Němci a luďáci ztrácejí kontrolu nad částí slovenského území, ovládnutého povstalci hlásícími se ke spojencům.[899] Vypuknutí povstání navazuje na předchozí vývoj ve slovenském odboji. Ten zůstával do září 1943 nejednotný. Poté se ale v Bratislavě dohromady scházejí zástupci občanského politického proudu Ursíny, Josef Lettrich a Matej Josko a zástupci levice Novomeský, Husák a Šmidke. Tito lidé pak spolupracují až do srpna 1944, kdy vypuká povstání. Mezitím je skupina doplněna za občanský proud Peterem Zaťkem a za levici Horváthem. V prosinci 1943 je uzavřena dohoda, kdy se ustavuje Slovenská národná rada, která sdružuje politické proudy zaměřené v zemi proti okupantům. Ve vhodné chvíli má Slovenská národní rada převzít moc, což se stane v dorozumění s československou vládou v Londýně.[900]

Vidíme, že mezi občanskými proudy mají vůdčí postavení agrárníci. Jejich hlavní představitelé Ursíny a Lettrich si drží svůj vliv a budou ho mít i v příštích letech. O postavení a orientaci jednotlivých odbojových skupin obecně informuje zpráva, pocházející z července 1944. Je určena Benešovi do Londýna a tvrdí, že Benešovi nejbližší veličinou je ve

[899] O povstání souhrně RYCHLÍK, Češi a Slováci, s. 227-249, z pramenů třeba AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, situace na území ČSR, k. 105, sign. V 72/1.
[900] ANM, f. F. Hodža, k. 4, inv. č. 112.

slovenském odboji bývalý agrární ministr z počátečního období první republiky Vavro Šrobár. Jedná se o stoupence čechoslovakismu a člověka, který u agrárníků setrvával i ve třicátých letech, tehdy už ale u nich neměl velké slovo. V odboji stálo podle zprávy za Šrobárem jen málo stoupenců. Mnohem silnější byla skupina vedená Ursínym a Lettrichem, která uznávala Hodžu, starého Šrobárova politického oponenta. Ta si přála utvoření československé federace. Říká se, že *„poměr Ursinyho ke Šrobárovi je špatný*." Poté jsou jmenovány další odbojové skupiny, jsou ale slabší. Uplatňují se tu významněji komunisté, většinu intelektuálů má za sebou ale skupina Ursínyho a Lettricha.[901]

Měsíc po odeslání této zprávy vypuká Slovenské národní povstání. Centrum má v Banské Bystrici a vede ho Slovenská národní rada se svým vojenským ústředím. Dostává pod svou kontrolu zhruba 15 000 čtverečních kilometrů, tedy třetinu Slovenska, ovládnuté území ale postupně ztrácí ve prospěch Němců. Má dojít ke spojení s ruskou armádou útočící na západ, k tomu ale nakonec nedochází. Ve Slovenském národním povstání se už předtím jednotně postupující občanské proudy v odboji sjednocují v Demokratickém klubu a následně v Demokratické straně. V ní má rozhodující slovo Ursínyho agrární a zároveň evangelický proud.[902] Demokraté se profilují jako strana středu, po agrárnících jim zůstává, že se nejvíce zaměřují na lidi z vesnic. 30. srpna 1944 členové zmiňované ilegální Slovenské národní rady po útrapách dorážejí do Banské Bystrice. 1. září se Slovenská národní rada ustavuje jako vůdčí orgán povstání. Tvoří ji nejdříve 13 členů, 7 je z Demokratické strany, jsou mezi nimi agrárníci Šrobár, Ursíny, Lettrich či ing. Styk, 6 míst zaujímá levice. Na ní se měli podle dřívějších dohod podílet rovným dílem komunisté a sociální demokraté, ve slovenských podmínkách ale komunisté sociální demokraty po předchozím sloučení zcela ovládají a všechny pozice levice zaujímají sami. Rada se později rozšiřuje, poměr zastoupení demokratů a komunistů zůstává nadále zhruba 1:1.

17. září vychází první číslo Času, který se stává oficiálním listem demokratů. Brojí proti Němcům a definuje orientaci Demokratické strany.[903] Programový článek Času z 8. října se ohrazuje proti její údajné reakčnosti. Je prý demokratická, bojuje za zničení fašismu, nepřeje si také staré vykořisťování, které přinášel kapitalismus, ovšem nadále chce hájit zásadu soukromého vlastnictví.[904] Němci dobývají po předchozím postupu 27. října Banskou

[901] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, situace na území ČSR, k. 105, sign. V 72/1a, zpráva ze Slovenska ze dne 23. a 24. července 1944.
[902] MICHAL BARNOVSKÝ, Na cestě k monopolu moci. Mocenské zápasy na Slovensku v rokoch 1945-1948, Archa, Bratislava 1993, s. 20.
[903] ANM, f. F. Hodža, k. 4, inv. č. 112.
[904] CESTA KE KVĚTNU. VZNIK LIDOVÉ DEMOKRACIE V ČESKOSLOVENSKU, 1. svazek, edd. kol., nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1965, s. 264-265.

Bystricu a povstání je poraženo. Jeho organizátoři se přesunují do hor a boj proti Němcům pokračuje dále. Netrvá to dlouho a Slovensko je osvobozeno Rusy. I když bylo poraženo, Slovenské národní povstání má svůj význam. Mezi jiným přispívá ke snadnějšímu prosazení určité slovenské autonomie v osvobozeném Československu. O Slovenské národní radě nacházíme informační publikaci, kterou po válce sepisuje Lettrich.[905] Líčí ji ve všech jejích údobích, v době kdy setrvávala v ilegalitě, za povstání a následně je připomenuta její role po osvobození, kdy se znovu utvořila.

„Po oslobodení Slovenska a Republiky za najvýznamnejší čin Slovenskej národnej rady pokládám to, že ***jej štátnepolitické a národné stanovisko obhájila i voči politickým představiteľom českého národa****, následkom čoho si ho osvojil prezident Republiky, československá vláda a dnes i celá česká a slovenská politická verejnosť*." Vidíme, že podobně jako slovenští agrárníci v exilu, i jejich stoupenci doma se zaměřují především na problematiku prosazení slovenského národa. Lettrich vyjadřuje postoje svého tábora i v jiných otázkách. Říká například, že *„****naším povstáním vrátili sme slovenskému národu jeho mravnú dostojnosť*** *a, ak chcete,* ***i česť, o ktorú ho olupili žoldnieri nemeckého fašizmu z vlastných radov v rokoch 1938-1944***." Slovenští občansky orientovaní představitelé odboje v čele s agrárníky si v proběhlých událostech vytvářejí svoji Demokratickou stranu. Ta přežívá i do budoucna, po skončení války. Jejím účelem není opustit agrárníky české, později to ale trochu tak bude vypadat. Jejím cílem je v nových podmínkách organizovat slovenské občanské živly. To se jí daří a díky praktickému vlivu, který získává, dále přežívá.

Jistě není možné přehlédnout, že slovenští agrárníci a ostatní občanští neluďáčtí politici se ve velké míře účastní odboje a očividně nejsou fašisty. Ale komunistický a radikálněji levicový pohled tvrdící, že čeští agrárníci jimi na rozdíl od slovenských byli, by za hlavní vysvětlení tehdejšího vývoje a vysvětlení zákazu českých a přetrvání slovenských agrárníků v Demokratické straně pokládán být neměl. Čeští agrárníci nevyvratitelné mocenské pozice po válce na rozdíl od agrárníků slovenských nezískají a to je to, co jejich osud zpečetí. Ne jejich „fašistická" orientace. Slovenští agrárníci také neoplývali úplně čistým svědomím, takřka všichni se například za druhé republiky podíleli na kolaboraci s luďáky, když čeští agrárníci prosazovali v Čechách režim mnohem mírnější. Porovnávat české a slovenské agrárníky v letech 1938-1945 je složité. V souvislosti s Demokratickou stranou si všimněme, že svým vznikem dokázala zabít přinejmenším dvě mouchy jednou ranou. Vymohla si svoji existenci do budoucna a její agrární vedení se zároveň zbavilo toho, že by

[905] ANM, f. F. Hodža, k. 4, inv. č. 112.

vedlo jen jeden stav, dokázalo se dostat do čela strany opravdu všenárodní. Tím směrem trochu vykročili českoslovenští agrárníci už před válkou, v normálních podmínkách by ale u nich probíhala taková přeměna ještě dlouho a těžce. Vznik všenárodní Demokratické strany tu umožnila válka.

Při líčení závěrečných událostí války se ještě na chvilku vraťme k osudu českých agrárníků. 25. února 1945 umírá násilně další z nich. Je jím Chvalkovský. Do konce života působí jako vyslanec protektorátu v Říši, toto jeho působení bylo připomínáno dříve. 25. února 1945 umírá okamžitě po náletu amerického letadla, které zaútočilo na auto, ve kterém jel. Jeho choť, Holanďanka Blanche Chvalkovská, je při útoku lehce zraněna. 13. března 1945 Němci Chvalkovskému pořádají oficiální pohřeb s poctami. Účastní se ho členové protektorátní vlády, K. H. Frank a Chvalkovský dostává věnec od Hitlera.[906] Na pohřbu jsou Chvalkovskému zahrány Čechy krásné, Čechy mé.[907] Tento agrární představitel je válečnou obětí, ovšem započítávanou na německé straně. Umírá včas. Po válce by ho za jeho činnost vězení a tvrdý trest neminuly.

Jiný osud má Hrubý. Ten v dubnu 1945 dochází k přesvědčení, že nastává čas změnit stranu. Odebírá se za spolubojovníkem z Rudé armády v Rusku. Dává mu nějaké lihoviny, aby se mohl oslavit příchod Rudé armády. Před 25 lety říkal, že i u nás zvítězí. To se teď děje a Hrubý je odhodlán sloužit novým pánům.[908] V zákulisí začíná projevovat aktivitu, která je zajímavá a má urychlit naše osvobození. Hrubý navštěvuje tehdejšího premiéra Bienerta a říká, že je čas zahájit vyjednávání o vydání protektorátu do českých rukou, což by vedlo k zastavení dalšího bombardování. Hrubý tvrdí, že lidé ze zahraničního odboje o tom vědí. Ministr zemědělství o věci mluví i s jinými a v zákulisí se rozbíhá určité vyjednávání.[909]

Archivní dokument vypovídá, že Hrubý oslovuje přímo Franka. Ten ho 18. dubna přijímá a dvě hodiny spolu mluví. Hrubý Franka nejdříve svojí špatnou němčinou a poté za pomoci něčího překladu žádá, aby došlo k vydání moci nad zemí do rukou protektorátní vlády. Za to má být garantován volný odchod německých vojsk. Frank nejprve reaguje vztekle, po uklidnění ale připouští, že o věci se dá uvažovat. Tvrdí, že na takový krok nemá sám kompetenci a Hrubému zdůrazňuje, že tohle je z jeho strany velezrada.[910] O věci se jedná dále. 21. dubna 1945 se schází protektorátní vláda a kolaborant Moravec je některými ministry v čele s Hrubým ostře kritizován. Informuje se o předchozím jednání u Franka a poté

[906] K smrti a pohřbu Chvalkovského JAN NĚMEČEK, Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15 březen 1939 a československé zastupitelské úřady, Academia, Praha 2008, s. 53-55.
[907] TOMÁŠEK, KVAČEK, Obžalována, s. 125.
[908] Tamtéž, s. 127-128.
[909] Tamtéž, s. 131-132.
[910] ABS, fond S, sign. S-5-13, pamětní zápis z 20. dubna 1945.

mají probíhat ještě nějaká jednání jiná, kde se nadhozené návrhy o předání moci asi řeší. Nejsou nakonec úspěšná.[911] Hrubého plán nevychází a na konci dubna 1945 jako ministr končí. Je internován, 8. května se pak po ústupu Němců dostává na svobodu. Vydává se za „osvobozeného vězně“.[912]

Starý agrární list Venkov přináší během posledního roku války pod vedením Krychtálka pouze neslavné kolaborantské články. Jméno Venkova se tím kazí. Jeho kvalita postupně upadá a poslední čísla vyšlá v květnu 1945 mají už jen dvě či čtyři strany. Mluvíme zde o posledních vydáních Venkova vůbec. V jeho závěrečných číslech se informuje o smrti Hitlera a teskně se oznamuje, že vůdce padl. Tak končí Venkov svoji existenci. Nejedná se už o list agrární. Skuteční agrárníci mají na konci války jinou orientaci než on. Jejich deník jim byl ukraden a zneužit. Válka českým agrárníkům neumožňovala svobodně se projevit. V protikladu k většině ostatních Čechů ale měli mít podobné postavení i v obnoveném Československu po válce.

3.3. Závěrečná léta československého zahraničního odboje - od smlouvy s Moskvou k první domácí vládě (1943 - 1945)

Než si připomeneme poválečné období, musíme ještě dokončit líčení vývoje v našem zahraničním exilu. Opustili jsme ho na konci roku 1943, kdy se schylovalo k Benešově cestě do Sovětského svazu a kdy měly být nově navázány užší vztahy československo-sovětské. Objetí Sovětů mělo mít pro budoucí vývoj a pro osud agrární strany klíčový význam. Dle Feierabendova svědectví Beneš vůči Sovětům projevoval určitou nedůvěru a přál si náš vztah zajistit smluvně.[913] Sám Beneše se svým agrárním přesvědčením od smlouvy se Sověty zrazoval, to prý ale jen vedlo ke zkalení jejich poměru.[914]

Beneš koncem roku 1943 odjíždí do Moskvy[915] a během prosince tam jedná se sovětskými představiteli.[916] Přijímá ho Stalin a s Benešem jedná slušně, náš prezident má z něho dobrý dojem. Vzniká „Smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci

[911] Spisy týkající se jednání Hrubého v druhé polovině dubna 1945 v ABS, fond S, sign. S-5-13.
[912] TOMÁŠEK, KVAČEK, Obžalována, s. 136-137.
[913] FEIERABEND, Politické vzpomínky II, s. 240.
[914] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 69.
[915] Událostem vedoucím k jeho cestě se z komunistického pohledu věnuje LAŠTOVIČKA, V Londýně, s. 257-290.
[916] Tamtéž, s. 305-311.

mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik“. Tento dokument nese datum 12. prosince 1943 (jedná se o desáté výročí Švehlova úmrtí) a obsahuje šest článků. Zdůrazňuje se v něm nutnost našeho přátelství a poválečné spolupráce. Účastníci se zavazují pomocí vůči Německu a deklarují, že se vzájemně nebudou vměšovat do vnitrostátního vývoje toho druhého. Deklaruje se nejširší hospodářská spolupráce a to, že se Československo ani Sověty nebudou podílet na koalicích, které by se stavěly proti druhému. Smlouva má trvat 20 let, později je možné ji prodlužovat o 5 let, když to schválí obě strany.[917]

Kromě jednání se Sověty Beneše v Moskvě čekalo také jednání s československými komunisty, kteří zde za války dleli. Setkává se s Gottwaldem a dalšími.[918] Jednají spolu od 13. do 20. prosince a řeší různé věci. O budoucí podobě osvobozeného Československa jsou zatím předkládány obecnější koncepty. Čtvrtá rozmluva z 15. prosince konající se od 9.30 do 12.30 se stáčí hodně k agrárníkům. Hodžu a Osuského měl Beneš před komunisty líčit pohrdlivě, na schůzce o nich obecně zaznívalo, že jsou reakční. Beneš před komunisty kritizoval i řadu jiných lidí dlících v odboji na západě včetně těch levicových. Ovšem „*o ministru Feierabendovi (agrárníkovi) se Beneš vyjádřil velmi pochvalně. Řekl, že jest to jeden z nejschopnějších ministrů. Osobně prý je to čestný člověk. Jinak smýšlením konservativec. Beneš rád prý Feierabenda do vlády vzal jako relativně nejlepšího pro zastoupení „zemědělců“ ve vládě. Beran prý nikoho jiného do zahraničí z agrární strany neposlal, právě kromě Feierabenda a kromě známého fašistického štváče redaktora Kahánka, který v zahraničí zemřel*.“ Dále je z agrárníků připomenut Lichner, který je Benešovi blízký, protože hájí československou jednotu.[919]

16. prosince se koná rozmluva, kde se řeší ustavení prozatímní vlády po válce. Dle Gottwalda jí má vévodit blok tří dělnických stran, tedy komunistů, sociálních demokratů a národních socialistů. K tomu mají být přibráni do vlády ještě katolíci a agrárníci. „*Beneš na to poznamenal, že by bylo lépe říkat „zemědělci“ namísto agrárníci*.“[920] Po skončení jednání Beneš z Moskvy 21. prosince v rozhlasovém projevu promlouvá a mimo jiné říká: „*zdůrazňuji, že s Moskvou a Sovětským svazem bude naše spolupráce blízká a intimní - i v tom je tato nynější moje oficiální návštěva Sovětského svazu symbolická a mohu říci historická*.“[921] Beneš se vrací do Anglie a bere sebou dopis Gottwalda komunistům dlícím na

[917] Smlouva viz. v BENEŠ, Šest let exilu, s. 479-481.
[918] To líčí LAŠTOVIČKA, V Londýně, s. 311-313.
[919] CESTA KE KVĚTNU, 1. svazek, s. 47-48.
[920] Tamtéž, s. 55.
[921] BENEŠ, Šest let exilu, s. 223.

západě.[922] V něm se informuje o jednáních Beneše a komunistů v Moskvě a londýnským komunistům jsou dávany pokyny, jak mají postupovat. Informuje se o zamýšleném bloku tří stran, který ovšem nemá být nazýván levicovým a o přibrání dalších, lidovců, agrárníků, středu i konzervativních složek. Tomu komunisté zatím nebrání a také se nestaví proti utvoření jednotné levicové strany. Ta má ale případně vzniknout až po válce.[923]

Po návratu ze Sovětského svazu Beneš promlouvá o smlouvě s Moskvou ve Státní radě. Jeho projev se odehrává 3. února 1944 a mluví v něm i o jiných věcech.[924] Smlouvu označuje za akt dvou nezávislých států. Říká, že Československo bude mít po válce možnost zvolit si svobodně svůj politický režim. Beneš v projevu nastiňuje svoji představu, jak by měl po válce vypadat československý politický systém. Chce, aby obsahoval tři strany, stranu levice, středu a pravice. Ke smlouvě se Sověty prý dochází, aby se neopakoval Mnichov. Beneš rozsáhleji líčí, jak měl z Ruska dobrý dojem už při své návštěvě roku 1935. Poté dále popisuje jeho dnešní velikost a hrdinství projevované ve válce proti Němcům. Svoji reakci na Benešův projev zaznamenává ve svých pamětech Feierabend. Uvádí, že Beneš řekl, že smlouva byla podepsána, *„aby se nemohla opakovat zrada československých fašistů*“. Feierabend byl z toho zmaten. Beneš při tom se smlouvou projevoval spokojenost.[925]

V exilu se postupně objevují různé úvahy o tom, jak se v Československu stranický systém vyvine. Feierabend popisuje, že Benešovy tři strany měly být utvořeny tak, že levici by představovali sociální demokraté a komunisté, kdy sociální demokraté by tu měli vrch, významná by byla strana středu tvořená národními socialisty a lidovci, k tomu by pak existovala i strana konzervativní.[926] Později Beneš místo toho přijímá koncept existence pěti či šesti stran. Tří tradičních na levici, lidovců, agrárníků a jedné strany ještě napravo od agrárníků. Od konceptu tří stran ustupuje pod dojmem toho, že na Slovensku jednotnou levicovou stranu ovládli komunisté. Beneš pochopil, že to by byl také osud levicové strany v jeho předchozím konceptu. Zvětšený vliv komunistů přitom nepokládal za žádoucí.

Zatímco se vyskytovaly takové úvahy, došlo k věci, která se asi dala očekávat. Dosud byl exil přikrýván pláštíkem jednoty a strany v něm na povrch neexistovaly, i když v zákulisí byly stranické proudy viditelné. Nyní po Benešově návratu z Moskvy jako skupina vystupují komunisté. Gottwald dává z Moskvy londýnským komunistům pokyn, aby se jako strana oficiálně ustavili. Ti tak činí a v reakci na komunisty se v exilu ustavují některé strany další.

[922] LAŠTOVIČKA, V Londýně, s. 313-326 nebo CESTA KE KVĚTNU, 1. svazek, s. 59-68.
[923] LAŠTOVIČKA, V Londýně, s. 321-322.
[924] Celý projev v BENEŠ, Šest let exilu, s. 341-407, ke smlouvě s Moskvou se vyjadřuje na s. 362-377.
[925] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 76.
[926] Tamtéž, s. 120.

Nejedná se o uskupení nová, ale o osvědčené strany z první republiky. V exilu jako skupina vystupují národní socialisté, sociální demokraté a později i agrárníci. Ostatní proudy mají v exilu jen málo zástupců a tak svoji viditelnou frakci neutvářejí. To se týká Šrámkových lidovců, kdy ale Šrámek sám určitou moc drží, živnostníků a proudů pravicových. Zatímco komunisté a socialisté se obnovují poměrně rychle, u agrárníků se to více vleče.

Abychom si přiblížili tehdejší stranické vření v exilu, připomeňme si, jak se obnovovali sociální demokraté. Z 23. února 1944 pochází vyhlášení o sociální demokracii. Deklaruje, že ustavovaná sociálně demokratická skupina v exilu bude v duchu tradice sociální demokracie a boje Národní strany práce proti totalitě a také v duchu domácího socialistického odboje bojovat za republiku demokratickou a socialistickou. Chce se samozřejmě podílet na boji proti Němcům. V prohlášení se volá po rozhodnějším vystupování v rozhlase, po větší pomoci domovu po válce, po určení vývoje v Československu dle postoje demokraticky zvoleného Národního shromáždění a po nezbytnosti postupu se Sověty. Členy sociálně demokratické exilové skupiny jsou lidé z bývalého výkonného výboru sociální demokracie a Národní strany práce a lidé ve Státní radě, kteří byli doma členy sociální demokracie.[927] Sociální demokraté postupně prosazují své čím dál radikálnější levicové postoje a na rozdíl od situace v první republice se stávají velkými oponenty agrárníků, i když v tomto prohlášení to ještě řečeno není. Národní socialisté se svého starého odstupu od agrárníků z větší části drží, stávají se ale pro ně zřetelně bližšími.

Po ustavení levicových stran dochází během února 1944 k utváření tzv. socialistického bloku, případně bloku. Děje se tak dle pokynu Gottwalda v dopise londýnským komunistům, kde je řečeno, že se mají snažit o spolupráci se socialisty. Nacházíme návrh platformy bloku, kde se deklaruje, že sociální demokraté, českoslovenští socialisté a komunisté se dohodli na společném postupu v boji proti Němcům a na společném budování republiky v přechodném období po pádu zrádcovského režimu. Mimo jiné se uvádí, že *„náš blok úzce spolupracuje se všemi politickými skupinami, zejména s lidovci a agrárníky, které se zúčastňují důsledného boje za porážku Německa a chtějí budovati osvobozené Československo*.“[928] Desetistránkový návrh programu Národního bloku pracujícího lidu měst a venkova, jak se socialistický blok oficiálně jmenoval, obsahuje například řešení německé a maďarské otázky v osvobozené zemi pomocí vysidlování. Tvrdí také, že naše vláda v Londýně je jediná legální.[929]

[927] ANM, f. R. Bechyně, k. 5, inv. č. 332.
[928] ANM, f. R. Bechyně, k. 6, inv. č. 394.
[929] CESTA KE KVĚTNU, 1. svazek, s. 82-92.

Laštovičkovy paměti popisují, jak mezi třemi levicovými stranami v únoru a březnu 1944 probíhala zákulisní jednání. Komunisté prý vznesli ostatním dvěma návrh, kde se měly prosazovat myšlenky poselství prezidenta Beneše z 3. února. Mělo dojít k uznání práv Slováků a k dalším věcem. Sociální demokraté to přijali 27. února, národní socialisté 14. března. Připomněli jen, že je třeba spolupracovat také s pravicí. Vytváří se společný orgán k vypracování programu bloku. Každá ze tří stran do něj vysílá čtyři zástupce a jeho první schůze se koná 4. března 1944.[930] Druhá schůze se uskutečňuje 18. března a Stránský se na ní ptá, jestli má blok suplovat, že komunisté nejsou ve vládě. Projednává se pak program bloku. Komunisté vznášejí návrhy, o kterých se jedná a 25. března jsou přijaty. Vidíme, že v bloku se stávají vůdčí silou, sociální demokraté jim dosti podléhají. Laštovička poznamenává, že blok se s obtížemi ze strany národních socialistů, ale přece jen zaběhává.[931]

Občanské strany stojí stranou a o tvoření jejich bloku nemůže být řeči. Agrárníci a lidovci jsou rozhádaní a zástupců ostatních proudů v exilu příliš nenacházíme. Levice nabývá vrchu a někteří to s nelibostí cítí. Agrárníci, kteří dlouho zůstávají více pasivní, se nakonec odhodlávají k samostatnému vystoupení, aby si uhájili svoje pozice. Na začátku června 1944 se ustavuje jejich exilová frakce, vedená Feierabendem a Lichnerem. Některé dokumenty vypovídají o tom, že agrární skupina se formovala už předtím. Její lidé například poslali 22. května dopis Noskovi, Bechyněmu a Stránskému, reprezentantům jednotlivých stran bloku. Oznamují jim, že se hlásí k agrární straně a že se považují „*oprávněnými ve jménu této strany mluvit*“.[932] Jinou cestou se ubírá Pácal, zvolený původně za agrárníky do Státní rady. Očividně je dirigován Ripkou a jako reprezentant zemědělské strany má sloužit k posílení pozic národních socialistů. Vlastní stranu zakládá memorandem už 3. května, Feierabend a Lichner organizují agrárníky i v reakci na tuto událost.[933] Porada národních socialistů z 31. května vypovídá o jejich vztahu k Pácalovi. Informuje se, že jde za ním asi 30 lidí v armádě. Zajímají se prý o něj komunisté a Ripka prosazuje hospitantství Pácala v klubu národních socialistů ve Státní radě. Dosud s národními socialisty neměl přímé vazby, nepochybně ale sloužil tomu, aby byli v jejich prospěch oslabeni agrárníci. „*Ripka řekl Lichnerovi přímo, že podporuje Pácala v tom, že se musí rozbít agrární strana*.“ Lichner měl mezitím vést kampaň proti Pácalově skupině. Zároveň se s ním ale chtěl setkat a přesvědčit ho, jestli by neotočil.[934]

[930] LAŠTOVIČKA, V Londýně, s. 337-338.
[931] Tamtéž, s. 347-350.
[932] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, Čs. státní zřízení v zahraničí, k. 156, sign. V 139/8.
[933] VÁLEČNÉ DENÍKY, s. 349.
[934] CESTA KE KVĚTNU, 1. svazek, s. 140.

Za této situace se koná 3. června 1944 v Londýně schůze, kde se agrárníci v exilu oficiálně ustavují. Vzniká přípravný výbor, jehož předsedou se stává Lichner. Pácal se nedostavil a „z *několika stran bylo potvrzeno, že zakládá novou zemědělskou stranu*." Proti tomu se měli stavět Beneš, Bechyně a Stránský. Tito lidé naopak vítali ustavení skutečné agrární frakce. Vidíme, že Beneš v čele postupujícího obratu exilu doleva rozhodně nejde. Na agrárníky se dívá čím dál vlídněji. Jeho poměr k nim je těžké definovat. Je pravděpodobné, že v prvních fázích exilu pro něj představovali hlavní konkurenty a tak je potíral, když se mu to zdálo prospěšné, i když s částí agrárníků neustále spolupracoval. Roku 1944 asi cítí, že daleko největším konkurentem jeho koncepce se stávají komunisté. V důsledku toho dochází ke zmírnění jeho vztahu k agrárníkům, v úvahách se v pozadí objevuje i možnost jeho smíření s Hodžou. Mezi jiným začíná Beneš některé agrárníky konečně jmenovat do Státní rady. Cítí, že agrární hnutí proti komunistům bude možná potřebovat. Není jasné, jaký poměr měl Beneš k utváření Pácalovy zemědělské strany. Zpočátku asi tuto myšlenku podporoval, i když oficiálně od ní dával ruce pryč. Feierabenda ke jmenování Pácala sám nepřímo naváděl, používal často termín zemědělci místo agrárníků, aby takovému hnutí razil cestu a podobně. Roku 1944 už je ale Beneš v takovém názorovém rozpoložení, že asi radši podporuje obnovení agrárníků, než Ripkovu akci s Pácalem.

Kromě ministrů Feierabenda a Lichnera se schůze ze 3. června účastnili členové Státní rady, kteří tam byli jmenováni během let 1943-1944. Češi Míšek a Čapek a Hodžův syn Fedor Hodža. Mezi dalšími účastníky setkání nacházíme Jaroslava Barneta, Emanuela Sahánka, taktéž člověka Hodžou kdysi navrhovaného do Státní rady a dalšího Slováka Michala Zibrina. Osuský mezi účastníky setkání jmenován není a je otázkou, jak se na něj tvářil. Zibrin na schůzi navrhoval, aby byl skupinou navázán kontakt s exilovým agrárníkem nejvýznamnějším, s Milanem Hodžou. I když Feierabend se stavěl proti tomu[935], většinou se asi doufalo, že Hodža agrárníky časem posilní, že se s nimi spojí. To se nestalo.

28. června 1944 dochází z Ameriky zpráva, že Hodža zemřel. Předtím bojoval nějaký čas s nemocí. V době ustavení agrárníků v exilu stál už stranou politického dění. Jeho životní dráha se končí v nemocnici Clearwater na Floridě. Na Floridu předtím odjel, aby se tam léčil. Nepřežívá těžkou operaci. Děje se tak v noci z 27. na 28. června. Po ustavení agrárníků se zdálo, že by tu mohla být naděje na všeobecné usmíření, jak mezi agrárníky, tak i mezi Benešem a Hodžou. Náhlá zpráva o jeho smrti však tyto spekulace zarazila.[936] Vládní

[935] VÁLEČNÉ DENÍKY, s. 353, ustavení agrárníků popisuje FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 130-131, sám se ale za odpůrce spojení s Hodžou neoznačuje.
[936] K tomu FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 151, KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 189.

Čechoslovák 30. června 1944 v prvním vydání po Hodžově úmrtí na první straně uvádí, že zemřel. Tato zpráva ale měla dojít po uzávěrce a tak se o tom informuje jen jednou větou.[937] Více pozornosti než Čechoslovák věnují Hodžovi některé listy zahraniční. V anglických Timesech se o něm objevuje informativní nekrolog. Líčí se Hodžův život a kariéra. Připomíná se jeho koncept středoevropské federace. Je líčen poměrně hezky, rozhodně ne negativně.[938]

Hodžovo jméno padlo po jeho smrti i v rozhlasovém vysílání BBC. Dle něj měl na schůzi československé Státní rady její předseda Prokop Maxa Hodžu posmrtně zmínit jako nejvýznamnější slovenskou osobnost posledních 40 let. „*Členové Státní rady uctili Hodžovu památku povstáním. Československá vlajka na budově Státní rady byla stažena na půl žerdi.*“[939] Úmrtí Hodži komentovali i jiní, připomínali ho samozřejmě sami agrárníci. Lichner o Hodžovi mluvil ve zprávách ministerstva zemědělství, které vedl. Hodža byl popisován tak, že vždy hájil československou věc a že zemřel chudý. „*Po 6. oktobri 1938 sa nesmel vrátiť na Slovensko. Na výslovný Tisov zákaz.*“[940] Hodža se nedočkává vystoupení pročeskoslovensky orientované části slovenského národa ve Slovenském národním povstání. Vypuká až po jeho smrti. Těšit může aspoň Osuského. Jeho pozici v zahraničním exilu povstání snad i trochu posiluje. Celkově už ale roku 1944 stojí tento politik dosti stranou a vlivným hráčem se nestává.[941]

Ve vývoji získávají rozhodující slovo síly levé. Do dění začíná razantněji promlouvat náš exil shromážděný v Rusku. Drtina, který tuto zemi jako někteří jiní navštěvuje, tam hovoří s Gottwaldem. Řeší také, jaký postoj zaujmout vůči agrární straně. Gottwald Drtinovi na otázku, jak vůči ní postupovat, říká: „*je to strana, která selhala, v níž se soustředilo nejvíce naší reakce, měla největší sklony fašisující, paktovala se s hitlerismem a henleinismem a prostě zradila. Nerozumí dobře tedy této otázce. Odpověděl jsem, že to je správné.*“ Drtina k tomu ale dodává, že námitka, jak organizovat zemědělce nemizí. Někdo je zastupovat musí.[942] Národní socialisté na tuto otázku mysleli a zdá se, že si přáli prosazení Pácalovy zemědělské strany. Feierabend se v pamětech vyjádřil, že 13. září 1944 byl tento člověk ve vládním listu Čechoslovák připuštěn k tomu, aby deklaroval, že stará agrární strana je zatížena minulostí, proti čemuž chce bojovat.[943] Jedná se jistě o důležitou událost, proto se

[937] ČECHOSLOVÁK 30.6.1944, roč. 6, č. 26, s. 1.
[938] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 217, sign. 38-2-3. Dr. Milan Hodža zemřel.
[939] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 217, sign. 38-2-3, v BBC 16.7.1944 zpráva o posmrtné vzpomínce na Dr. Milana Hodžu v St. radě.
[940] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 217, sign. 38-2-2/3, zemědělský archiv.
[941] K působení Osuského v souvislosti se Slovenským národním povstáním KUKLÍK, NĚMEČEK, Proti Benešovi!, s. 297-300.
[942] CESTA KE KVĚTNU, 1. svazek, s. 185-186.
[943] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 171.

podívejme, jak Pácalův článek v oficiálním vládním listě doopravdy vypadal. Ve skutečnosti byl otištěn ve vydání z 15. září, stalo se tak na straně dvě.

Pácalův příspěvek nesl název „Prohlášení člena St. rady, V. Pácala". Informuje se, že na 37. schůzi Státní rady vystoupil s prohlášením, kde *„reagoval na některá tvrzení, šířená v čs. politické veřejnosti v Londýně, zejména na tvrzení, že byl jmenován do čs. Státní rady, jakoby předstíral, že příslušel k bývalé straně agrární. V. Pácal prohlásil znovu, že byl příslušníkem této strany. Opačná tvrzení začala býti ostatně šířena teprve tehdy, když otevřeně se přihlásil k myšlence, že agrární strana, která je zatížena svou minulostí, nemá býti v původní formě obnovována*." Tvrdí se, že lid doma jistě bude nakloněn revizi stranictví. Pácal, *„nechtěje předcházeti rozhodnutí pracujícího lidu, zdůraznil, že bude doma rozhodně vystupovat proti zájmům velkostatkářů a agrárního velkokapitálu*."[944] O zákulisním jednání Ripky, který za Pácalovou zemědělskou stranou stál, vypovídá mezi jiným jeho dopis Feierabendovi z 18. září. Nebrání se prý jmenování zemědělců do Státní rady, mají to být ale jen ti demokratičtí a pokroková, ne takoví jako Čapek a Hodža. *„Každý rozumný musí počítat se zemědělci, ale to ještě neznamená, že se musí obnovit agrární strana, jejíž politika nese těžkou odpovědnost za národní katastrofu, ani že se musí tvořit strany na stavovském podkladě*."[945]

Zatímco vzplálo Slovenské národní povstání a Rusové a naše zahraniční jednotky se blížily dřívějším československým hranicím, majíce je časem překročit, Benešův londýnský exil se rozhodl vyslat směrem na východ delegaci pro osvobozená československá území, která je měla dočasně spravovat. Do čela delegace byl postaven pravicový sociální demokrat Němec. Delegace se účastnili i lidé zastupující ostatní hlavní politické proudy v zahraničním odboji, nacházíme mezi nimi i agrárního zástupce Fedora Hodžu. Proti účasti Hodži na delegaci se objevovaly z řad levice protesty. Můžeme pozorovat, že vzešly například od sociálních demokratů. Z iniciativy jejich méně významných členů, kteří Hodžu znali, protest proti němu podepsal i Vojta Beneš, bratr našeho prezidenta a bývalý senátor.[946] Delegace na východ i s Hodžou odcestovala, nestává se ale nějak vlivnou. Protesty proti agrárníkům v exilu mezitím neustále sílí.[947] Ve vládě dochází k odhlasování retribučního dekretu, který má po válce sloužit k odsuzování zrádců a kolaborantů, postiženi jím brzy mají být mnozí agrárníci. Proti přijetí dekretu hlasují Feierabend a Lichner.[948]

[944] *Prohlášení člena St. rady, V. Pácala*, ČECHOSLOVÁK 15.9.1944, roč. 6, č. 36, s. 2.
[945] CESTA KE KVĚTNU, 1. svazek, s. 235.
[946] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, osobní složky, k. 217, sign. 38-2-2/5.
[947] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 162.
[948] Tamtéž, s. 168.

Dle Feierabendova svědectví také dochází v závěrečném období londýnského exilu, které nastává, k některým zákulisním jednáním. Agrárníci v nich podporu ostatních nezískávají. Dochází k jejich jednání s dříve tradičně přátelštějšími sociálními demokraty, které se končí hádkou. Zřetelně levicově uvažující Bechyně tvrdí, že je nepřípustné, aby staré pravicové strany byly přijaty do chystané národní fronty, která měla stát napříště vést. Agrárníci se podle něj už znovu v zemi objevit nemají. Stejně jako ostatní pravicové strany spolupracovali s fašisty, nechovali se demokraticky. Lichner na jednání uvádí, že je možné se vzdát jména strany, ale ne jejích zásad. Vzniká ostrá konfrontace a sociální demokraté pak jsou agrárníky ostře obviňováni, že demokracii zrazují nyní zase oni, když postupují společně s komunisty. Při tomto obvinění se rozčilenému nemocnému Bechyňovi objevuje krev v ústech.[949] Na povrch vše vypadá ještě celkem bezkonfliktně. Prezident Beneš v rozhlasu 23. prosince 1944 oznamuje: „*vláda bude vytvořena na základě celonárodní fronty tak, že se jí účastní všichni naši političtí činitelé, od t. zv. levice až k t. zv. pravici, kteří nespolupracovali s Němci, nejsou vinni fašismem a chápou ducha nové doby*.“[950] Agrárníci, kteří znali zákulisní situaci však jistě cítili, že duch nové doby jim blízký nebude.

Rozklížení vztahů mezi agrárníky a národními socialisty na přelomu let 1944/1945 nám přibližuje svědectví Prokopa Drtiny o změně jeho vztahů s Feierabendem. Drtina o Feierabendovi říká, že byl na konci války stále straničtější a rozmrzelý z toho, že agrárníci se dostávali do úzkých. Vinil z toho ne po právu také Ripku a Drtinu. Existenci agrární, selské strany, měl Drtina dle svých slov obhajovat. S politikou agrárníků ve třicátých letech ale nesouhlasil, byli moc vstřícní k Henleinovi a k Německu. Feierabend nechápal, že na začátku roku 1945 byli národní socialisté příliš slabí na to, aby existenci agrární strany proti komunistům vymohli. V souvislosti s návštěvou Drtiny v Moskvě roku 1944, kam jel s dalším národním socialistou Uhlířem, přišel Feierabendovi jako ministru financí z jejich cesty k proplacení ohromný účet. Drtina říká, že na tom měli podíl komunisté, kteří některé náklady schválně navýšili. Ve vládě se tyto věci řešily. Feierabend se vzpouzel věc proplatit a Drtina se doprošoval zásahu předsedy vlády Šrámka, aby cesta proplacena byla. Přátelské vztahy se tu dosti vytratily.[951]

Na konci ledna a v únoru 1945 dochází v Londýně k zákulisním jednáním o utvoření národní fronty a sestavení vlády, která se pak odebere přes Moskvu na osvobozovaný východ

[949] Tamtéž, s. 174-176.
[950] BENEŠ, Šest let exilu, s. 249.
[951] Svědectví Drtiny dle DRTINA, Československo I-2, s. 594-597, dále pak s. 722-723, oficiální dopisy k proplacení cesty v NA, f. PMR-L, k. 86, sl. min. Drtina, případně viz. AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl II, Čs. státní zřízení v zahraničí, k. 169, sign. V 164/2.

republiky. V Anglii se odehrává jen první fáze rozhovorů, kdy se určuje stranické složení národní fronty. Ke stanovení podoby vlády dochází v Moskvě. 25. ledna se věc řešila v Aston Abbotts. Připravovala se likvidace londýnského zřízení. Mělo panovat přesvědčení, že i dále bude mít hlavní slovo blok, k němuž budou přijmuti lidovci a zemědělci. „*Nepočítá se s existencí bývalé staré strany agrární, ale zemědělci po dohodě s blokem a lidovci budou řádně zastoupeni. O formaci speciální strany zemědělské rozhodne se doma.*“[952] Levice v čele s komunisty osud agrárníků pečetí. Jaký podíl mají na tomto postoji demokratické strany je těžké určit. V souvislosti s nepřijetím agrárníků se objevuje snaha prosadit místo nich Pácalovu skupinu, u Ripky je to snaha kontinuální, u Beneše je spíše alternativním východiskem, když komunisté, se kterými vzhledem k síle Ruska jednat musí, nechtějí agrárníky přijmout.

Depeše odeslaná Benešem do Moskvy dne 29. ledna 1945 informuje o tom, co se v Londýně dělo. 22. ledna mělo být Benešem započato jednání se stranou komunistickou představovanou Noskem. O den později přišel na řadu Šrámek a následovat měly rozhovory s dalšími, jednání se plánuje i se zemědělci. Vláda se má skládat ze zástupců komunistů, sociálních demokratů, československých socialistů, lidovců, zemědělců a představitelů Slovenské národní rady jako zástupců Slovenska. Slováci budou ve vládě zastoupeni proporcionálně podle počtu obyvatel.[953] 31. ledna odesílá do Moskvy depeši Nosek a vzkazuje Gottwaldovi, že začínají předběžné politické rozmluvy k vládě a k jejímu programu. Líčí se, že ve vládě budou zastoupeny ty proudy, které popsal Beneš. „*Nepočítá se však se starou agrární stranou.*“ Konečná podoba vlády se má určit v Moskvě.[954] Ze stejného dne nacházíme vyjádření národně socialistické exilové skupiny. Podporuje se, aby v nové vládě zasedla Pácalova skupina. Má reprezentovat ty zemědělské vrstvy, které se nepovažují být zastoupeny žádnou z ostatních povolených stran.[955]

2. února 1945 posílá dopis Benešovi sám Pácal a vyjadřuje svoje odhodlání se na vládě podílet. Pácal prezidentovi píše: „*moji nejbližší političtí přátelé se mnou souhlasí, že jest mou povinností poprositi Vás, abyste při tvoření nové vlády považoval nás, a ve státní radě tedy mne, za představitele těch zemědělských vrstev, které jsou nesporně složkou národní*

[952] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, Čs. státní zřízení v zahraničí, k. 156, sign. V 139/8, rozhovor v Aston Abbotts 25.I.1945.
[953] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, Čs. státní zřízení v zahraničí, k. 156, sign. V 139/8, depeše od Beneše do Moskvy, čís. 418/Mos. 83/.
[954] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, Čs. státní zřízení v zahraničí, k. 156, sign., depeše do Moskvy, čís. 466/Mos. 95/.
[955] CESTA KE KVĚTNU, 1. svazek, s. 341, archivní dokument viz. AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, Čs. státní zřízení v zahraničí, k. 156, sign. V 139/8, skupina čs. národních socialistů k návratu vlády a utvoření vlády nové.

fronty.“ Národní socialisté, kde Pácal hospituje, i sociální demokraté, komunisté a lidovci „*jistě uznají můj nárok, abych byl za představitele zemědělských vrstev za dnešní situace považován především já*.“ Bylo by chybou, kdyby zemědělci zastoupení nezískali. Sám by se k reprezentaci zemědělců nehlásil, ale nikdo vhodnější tu není. „*Víte sám, pane presidente, že představitelem malozemědělských zájmů jsem ve státní radě právě jen já*“. Zdůrazňuje se, že malozemědělci představují většinu všech zemědělců. Kdyby byl jmenován, „*pozornosti českého venkova by neušlo, že členem vlády po prvé, co republika trvá, je malozemědělec*“. Pácal si troufá být ministrem a prosí Beneše, aby to uvážil, zvážit to mají i ostatní strany.[956]

Agrárníci zůstávají během zákulisních jednání o podobě národní fronty dosti stranou, o vládě jednají ostatní. Na přelomu ledna a února pro ně ještě Lichner požaduje pět ministrů ve vládě.[957] 8. února už se ale Feierabend dozvídá o usnesení socialistického bloku, že zemědělce bude v Moskvě reprezentovat Pácal. Vyloučení agrárníků z národní fronty označuje Feierabend za nedemokratické. Beneš mu v rozhovoru říká, že socialistický blok udělal hloupost. Feierabend odpovídá, že jednal nepřípustně, agrárníci by se prý stejně mohli usnést, že zástupcem komunistů má být Preiss, když agrárníky zastupuje Pácal. 12. února Ripka Feierabendovi v rozhovoru oznamuje, že na rozhodnutí bloku už se nedá nic měnit.[958]

Poté, co vyplývá na povrch, že s agrárníky se nepočítá, vzmáhají se jen na protesty a svůj alternativní návrh, který není přijat. 14. února 1945 posílají agrárníci v exilu Benešovi dopis. Říkají, že je Beneš jako jiné povolal k jednání o vládě a oni na to reagují. Nemyslí se tím, že by Beneš oslovil přímo agrárníky. Z dopisu cítíme, že v poslední chvíli se agrárníci ještě chtějí pasovat do role oněch zemědělců, se kterými se počítá. Píší: „*svolali jsme si zástupce zemědělského lidu, pokud jsou zde v exilu a z jejich jednomyslného usnesení jmenujeme k uvedenému jednání pana ministra Jana Lichnera a pana Dra. ing. Emanuela Sahánka*.“ Skupina stojící za tímto dopisem prý nemluví za žádnou politickou stranu doma, ani za republikány, „*ale každý z ní se považuje za zástupce určitého úseku širokých vrstev zemědělského lidu*.“ Naše skupina konstatuje, že v exilu byl po celou dobu zástupcem zemědělského lidu Feierabend, „*ale nenavrhuje ho, poněvadž jest si vědoma, že by za nynějšího stavu věci nemohl tuto funkci vykonávati*.“

Informuje se o navrhovaném Lichnerovi, který zastupuje Demokratickou stranu, zemědělce ale reprezentuje rovněž. O Sahánkovi se tvrdí, že je „*sám výkonným zemědělcem*“ a sloužil moravskému zemědělství v moravské Zemědělské radě. Vlast dobrovolně opustil.

[956] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, Čs. státní zřízení v zahraničí, k. 156, sign. V 139/8, dopis Pácala Benešovi ze dne 2. února 1945.
[957] VÁLEČNÉ DENÍKY, s. 399.
[958] VÁLEČNÉ DENÍKY, s. 400-401 a FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 210-211.

Beneš se nakonec prosí, aby dal vědět, kdy mají býti jmenovaní zástupci připraveni k odjezdu do Moskvy.[959] Ze stejného dne, ze kterého pochází dopis od agrární exilové skupiny snažící se ještě rychle vejít pod pojem „zemědělci“, pochází i dopis Slováka Vida Benešovi. V něm tento politik prosí, aby byl přijat do vlády jako zástupce živnostenského a obchodnického stavu.[960] Poslední zoufalé snahy agrárníků i živnostníka Vida o prosazení nevycházejí.

15. února 1945 posílají Benešovi dopis zástupci stran bloku - Nosek, Bechyně a Stránský. Dle jejich přání má být vláda složena ze tří stran socialistických, strany lidové a ze zemědělců. *„Klade se otázka, kdo se tohoto jednání může zúčastnit jako představitel oněch zemědělských vrstev...O svém zastoupení rozhodnou demokraticky tyto vrstvy doma samy, a není třeba pochybovat, že jejich politická representace bude stejně spolehlivý článek národní fronty jako skupiny ostatní...socialistické strany odmítají jednat zde v zahraničí o čemkoli se skupinou, jež se tu utvořila ze zástupců „různých složek někdejší strany republikánské“, kteří se cítí, jak dopisem ze dne 22. května 1944 ohlásili Noskovi, Bechyňovi a Stránskému „oprávněnými ve jménu této strany mluvit“. Agrární strana svou účastí na politickém rozvratu republiky se z politické národní fronty sama vyloučila, a proto jsou socialistické strany ochotny jednat jen s takovými zemědělskými činiteli, kteří se této strany zřekli a její činnost odsoudili*.“[961] Tímto se znemožnilo, že by se zástupci zemědělců mohli stát Lichner a Sahánek, i když zastupovali mnohem rozsáhlejší spektrum lidí z venkova než Pácal.

Laštovička proběhlé události a znemožnění obnovy agrární strany komentuje tak, že se končí solidarita socialisticko-agrárnická.[962] Feierabend v pamětech komentuje počínání demokratických stran, které se na nepřipuštění agrární strany do národní fronty podílejí, následovně: „*někteří z jejich politických představitelů to učinili celkem ochotně, protože celou dobu londýnského exilu nemohli přijít agrárníkům na jméno. Byl jsem přesvědčen, že národní socialisté - a také Šrámek - chtěli Benešovy nelásky vůči agrárníkům využitkovat ve svůj stranický prospěch a s výmluvou na komunistický požadavek zahodili všechny demokratické zásady a diktovali, kdo má zastupovat zemědělce*.“[963] V reakci na proběhlé události podává Feierabend demisi na svůj ministerský post. Svoji demisi dle svých slov zvažoval na protest proti přílišnému obratu doleva už dříve roku 1944. Nyní říká: „*politický život bez agrární*

[959] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, Čs. státní zřízení v zahraničí, k. 156, sign. V 139/8, dopis Benešovi ze dne 14. února 1945.
[960] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, Čs. státní zřízení v zahraničí, k. 156, sign. V 139/8, dopis Alexandra Vida Benešovi ze dne 14. února 1945.
[961] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl I, Čs. státní zřízení v zahraničí, k. 156, sign. V 139/8, dopis Noska, Bechyněho a Stránského Benešovi ze dne 15. února 1945.
[962] LAŠTOVIČKA, V Londýně, s. 630.
[963] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 212.

strany bude vystaven velkému nebezpečí a svou rezignací chci varovat před tímto rozhodnutím“[964], tedy před jejím zákazem.

Na svůj post rezignoval i další agrárník. Byl jím Míšek, který se vzdal svého členství ve Státní radě. Poslal při tom dopis prezidentu Benešovi a stávajícímu předsedovi Státní rady Maxovi. V něm píše, že „*Beneš...zavedl celou politiku do područí komunistického vedení. Komunisté, jak patrno z jejich projevů, předem vylučují v naší vlasti spolupráci nejširších vrstev našeho národa. Nazývají naše zemědělce a občanské vrstvy reakčními živly, hrozí občanskou válkou a vyhlazením všech, kdo nesouhlasí s komunismem. Zradil bych 3 miliony českých zemědělců, kdybych předstíral, že oni souhlasí s komunismem, zradil bych český národ, kdybych předstíral, že je ochoten přijmout komunistický režim. Poněvadž nemohu a nechci zradit české zemědělce ani svůj národ, nemohu nadále setrvat v instituci, která připravuje druhý Mnichov a snad ještě horší.*“ Míšek konstatuje, že „*politika dr. E. Beneše končí neblaze pro náš lid*“. Republiku vede „*z protektorátu nacistického do protektorátu komunistického*“.[965] Vidíme tu příklad toho, že oddaní agrárníci Benešovi příliš nedůvěřovali a byli mu schopni připočíst leckterou vinu.

Míšek se poté podílí na utvoření Českého národního výboru, který se stává poslední významnou opoziční organizací proti Benešovu vedení našeho západního exilu. Výbor utváří lidé občanského tábora, nachází se tu mnoho radikálů, bývalých spolupracovníků Hodži a Kahánka. V Českém národním výboru působí Bertl, Ležák-Borin, Prchala a Locher.[966] Nacistická propaganda doma na ustavení výboru poukazuje, jednotný obraz našeho odboje ještě před koncem války narušuje. S tím, že se ale z Československa stane komunistický protektorát má jeho člen Míšek nakonec celkem pravdu. Ve dnech 16.-17. února 1945 přednesl Beneš v rozhlase poslední projev, vysílaný z Anglie. Říkal: „*soudíme, že nová vláda bude reprezentovati to, čemu zde říkáme národní fronta, tj. všechny hlavní vrstvy národa: dělnictvo a zemědělstvo, střední vrstvy a inteligenci. Budou to tudíž především ty skupiny našeho lidu, které tvořily tři bývalé dělnické a socialistické strany a jejich odborové organisace, bývalou stranu lidovou a zemědělce*.“[967] Podobně neutrálně a oslavně se nesl také jeho projev ve Státní radě z 23. února.[968] Prezident připomínal, že v odboji organizoval

[964] Tamtéž, s. 217.
[965] KUKLÍK, NĚMEČEK, Proti Benešovi!, s. 311.
[966] Tamtéž, s. 312.
[967] BENEŠ, Šest let exilu, s. 254.
[968] Projev TAMTÉŽ, s. 407-430.

všechny směry od komunistů k zemědělcům, jen ne fašisty, nacisty a zrádce. On a Státní rada prý pečlivě hlídali demokratickou a revoluční linii.[969]

Náš londýnský exil poté odjíždí oklikou na východ. Situace se zauzluje. Komunisté nakonec nesouhlasí s přijetím Pácala do národní fronty a proto tento zemědělec do Moskvy na poslední chvíli neodjíždí. Prezident Beneš se v té době nečekaně potýká s vážnými zdravotními problémy, které nakonec přemáhá. Připomínají ale, že jeho politické působení nebude věčné. Delegace čtyř k jednání připuštěných politických stran se nakonec scházejí v Moskvě. Je tu cítit silný vliv komunistů. Jednak není možné je nijak přehlížet, když jsou svázáni s hostitelskou zemí, jednak se jedná primárně v bloku, ze kterého jsou vyloučeni lidovci a jednak jim podléhají někteří jiní, delegace sociálně demokratické strany, která je v mnohých věcech s komunisty ochotna jít, podobně jako třeba národně socialistický levicovější delegát David. Prezident Beneš se na rozhovorech podílet nechce, musí je vyřídit straničtí představitelé, aby mohl být dále považován za celonárodní autoritu.

Moskevská jednání začínají 22. března 1945 a konají se v budově československého vyslanectví.[970] Utváří se tam a schvaluje vládní program, který se pak vyhlašuje v Košicích, v prvním velkém osvobozeném československém městě, kam se vzniklá vláda z Moskvy uchyluje. Do dějin vchází jako Košický vládní program. Za podklad pro jednání o něm se bere programový návrh komunistické strany.[971] O konečné podobě programu se poté diskutuje a jen málokdy je proti komunistickému podkladu vznesena námitka. Nejvíce s komunisty polemizují Stránský a Majer. Šrámek se jednání o programu vůbec neúčastní.[972] Řeší se i osud agrárníků. Jejich obnova je výslovně zakázána a je zajímavé, že proti tomu není vznesena námitka vůbec žádná. Vůči postižení občanských proudů se staví trochu jen Stránský, který se ptá, jestli bude zakázáno Národní sjednocení. Měl tam být Rašín, projevující se nezrádcovsky. Komunista Kopecký na to reaguje, že jako strana Národní sjednocení zradilo a nemůže existovat.[973] 24. března dochází kromě kapitoly o Slovensku ke schválení programu.[974] 25. března se na vyslanectví objevují reprezentanti vedení Slovenského národního povstání. Vedle tří komunistů nacházíme také tři demokraty, Šrobára,

[969] Tamtéž, s. 411.
[970] Z komunistického pohledu jsou moskevská jednání líčena v LAŠTOVIČKA, V Londýně, s. 643-700.
[971] Tamtéž, s. 644-646.
[972] Projednávání programu budoucí vlády TAMTÉŽ, s. 646-693 nebo v CESTA KE KVĚTNU, 1. svazek, s. 391-423.
[973] CESTA KE KVĚTNU, 1. svazek, s. 419-420.
[974] LAŠTOVIČKA, V Londýně, s. 676.

Ursínyho a ing. Styka.[975] Všichni jsou to bývalí agrárníci, i lidé z jejich řad se tedy v Moskvě objevují, i když se jedná jen o Slováky z domácího odboje. Jedná se dále.

26. března se v Moskvě konají rozhovory o složení nové vlády. To se na scéně poprvé objevuje i Šrámek, dochází k rozdělování ministerských resortů.[976] O složení vlády se diskutuje[977] a zastoupeny jsou v ní poté všechny zúčastněné strany. Má ji tvořit 25 členů a zasednou v ní také Ursíny jako její místopředseda, Šrobár jako ministr financí a dostává se do ní i Lichner. Agrárníky tu nacházíme tři, Šrobár od nich byl ale už ve třicátých letech dosti odpoutaný a časem uvidíme, ke komu ke všemu je schopen se ještě přidat. Komunistům jsou uznány existence dvou jejich stran, české a slovenské, jejich zastoupení se tedy zdvojnásobuje. Ve vládě zasedají také někteří neutrálové jako Zdeněk Nejedlý a Ludvík Svoboda, kteří ke komunistům víceméně patří. Postupuje s nimi v neposlední řadě i předseda vlády Zdeněk Fierlinger, levý sociální demokrat a náš dosavadní vyslanec v SSSR. Vliv komunistů je ohromný. Nenechme si ujít, že obsazují ty posty patřící dříve tradičně agrárníkům. Slovák Ďuriš se stává ministrem zemědělství, Nosek ministrem vnitra a Svoboda drží pod palcem armádu, usedá do čela ministerstva obrany.

Moskevská jednání končí. Blíží se úplná porážka Němců a situace českých agrárníků vypadá černě. V exilu i na domácí půdě. Původní vedení strany je dosti rozprášeno, její organizace, ty hospodářské i jiné, jsou hodně zdecimovány nacisty. Němci se nestávají posledním nepřítelem který agrárníky čeká. Vystupuje proti nim Národní fronta, která monopolně ovládá moc v osvobozeném Československu. Moskevská jednání, na která odletěl západní exil, nedopadají z hlediska československé demokracie slavně. Nová československá vláda je utvořena ze spojeného exilu, který se domů vrací symbolicky z východu.

[975] CESTA KE KVĚTNU, 1. svazek, s. 425.
[976] LAŠTOVIČKA, V Londýně, s. 692-694 nebo CESTA KE KVĚTNU, 1. svazek, s. 437-441.
[977] Průběh těchto rozhovorů v LAŠTOVIČKA, V Londýně, s. 694-698.

4. Konec agrární strany a třetí republika (1945 - 1948)

4.1. Košický vládní program a zúčtování s agrárníky v osvobozeném Československu

Druhá světová válka končí na našem území a v Evropě během května 1945. Československo z východu postupně osvobozuje sovětská armáda. Část republiky je také až po Plzeň osvobozena armádou americkou, včetně Beranových Pracejovic. V Praze vypuká ještě před příchodem Rusů 5. května 1945 pražské povstání, kdy se naše hlavní město vysvobozuje jako jedno z posledních z německého područí. V pohnutých událostech se končí životní dráha mnohých lidí, kteří byli spjati se starou dobou. Sebevraždu páchá kolaborant Moravec, Konrád Henlein a po uvěznění umírá brzy po válce v nedůstojných podmínkách také bývalý prezident Hácha. Nová republika automaticky získává svá stará německá pohraničí a sudetští Němci jsou se souhlasem vítězných mocností až na výjimky určeni k odsunu ze země, což se také provádí. K Československu už nepatří Podkarpatská Rus, země, kde měli agrárníci vzhledem k jejímu zemědělskému charakteru vždy nějaké stoupence. Osud místních agrárních vůdců není dobrý. Po zmanipulovaném referendu pro sebe Podkarpatskou Rus uchvacuje Sovětský svaz. Protestní hlasy proti tomu nejsou slyšet a Rusko je u nás v této době z mocností zdaleka nejoblíbenější. Stává se naším největším spojencem a je u nás cítit silně jeho vliv.

Česká společnost po válce prožívá euforii ze znovunabyté svobody. Radost má poněkud zkalenu velká část obyvatel na venkově, jelikož vidí, že nedochází k obnovení jejich agrární strany. Vesnice neví, co může očekávat dál.[978] Prezident Beneš a nová vláda působí nejdříve v Košicích. Zde je 5. dubna 1945 vyhlášen Košický vládní program, jinak „Program

[978] JAROSLAV ROKOSKÝ, Zákaz agrární strany a pokusy o její obnovení v letech 1945-1948, in: Zemědělství na rozcestí 1945-1948. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 22.-23.9.1998, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště 1998, s. 80, k neobnovení agrární strany i JAROSLAV ROKOSKÝ, Svobodný sedlák na svobodné půdě. Osud agrární strany v Československu po druhé světové válce, in: Petr Blažek, Michal Kubálek a kol., Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti, Dokořán, Praha 2008.

nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků.“[979] V jeho 36 stránkách se připomíná, že „*nová vláda má být vládou široké Národní fronty Čechů a Slováků a tvoří ji představitelé všech sociálních složek a politických směrů, které doma i za hranicemi vedly národně osvobozenecký zápas za svržení německé a maďarské tyranie*.“[980] Řeší se, jak se naloží s dosavadními protektorátními činiteli.

„*Jako velezrádce republiky postaví vláda před Národní soud protektorátního presidenta Háchu a všechny členy Beranovy vlády, kteří dali souhlas k Háchovu podpisu tzv. Berlínské smlouvy z 15. března 1939 a kteří vítali Hitlera při příchodu do Prahy 16. března 1939. Vláda se postará, aby byli postaveni před soud všichni členové protektorátních vlád od 16. března 1939*“.[981] Píše se, že „*vláda požene s veškerou rozhodností před soud zrádce z řad bankovních, průmyslových a zemědělských magnátů, kteří za německé nadvlády pomáhali v bankovních, průmyslových, obchodních, zemědělských podnicích a hospodářských organizacích všeho druhu německému drancování a německému vedení války*.“

V IX. kapitole programu jsou výslovně zakázány staré prvorepublikové strany, jak se to řešilo a schválilo v jednáních v Moskvě. „*Odhodlána vykořenit fašismus politicky a morálně do všech důsledků, vyhlásí vláda zákaz všech fašistických stran a organizací a nedovolí obnovení v jakékoliv formě těch politických stran, které se tak těžce provinily na zájmech národa a republiky (agrární strany, její odnože tzv. živnostenské strany, Národního sjednocení, jakož i těch stran, které v r. 1938 splynuly s ľudovou stranou). Z těchto opatření nevyplyne žádná újma na morální ani politické cti bývalému členstvu jmenovaných stran, které zůstalo věrno republice. Politicky odpovědným funkcionářům jmenovaných stran, kteří se kompromitovali a těžce provinili na zájmech národa a republiky, bude zakázána politická činnost a účast v organizacích demokratických stran*.“[982]

Agrárníci byli stejně jako živnostníci a sjednocení ve vznikající třetí republice zakázáni a obhajovat se nemohli. Nacházíme jen jejich soukromé reakce, které nemohly být zveřejněny a které se publikovaly až mnohem později. Za války vězněný prohradní agrárník Suchý se v rukopise svých pamětí vyjádřoval následovně. Ve vládě podle něj nebyly zastoupeny poctivé složky národa, zemědělci a obchodníci. Objevovala se v ní jen cizí jména, která dříve vytrvale bourala republiku. V programu vlády se výslovně lhalo, když se tvrdilo, že představuje celý národ. To není pravda. Suchý s Košickým vládním programem celkově

[979] KOŠICKÝ VLÁDNÍ PROGRAM, Svoboda, Praha 1984, z agrárního pohledu komentován v DOSTÁL, Agrární strana, s. 232-243.
[980] Tamtéž, s. 9.
[981] Tamtéž, s. 23.
[982] Tamtéž, s. 24.

polemizoval a označoval ho za nedemokratický.[983] Někteří agrárníci byli na novou situaci schopni reagovat i ostřeji. Eva Pleskotová například situaci hodnotila tak, že byly zakázány všechny nesocialistické strany, které ale před válkou získaly více než 50 % hlasů. Jestli k nim počítá Henleina či luďáky není objasněno. Tvrdí, že zákaz agrární strany nevyhlašoval žádný dekret či zákon, přičemž se stal zdůvodněním perzekucí agrárníků až do šedesátých let.[984]

Nemožnost obnovení agrární strany po roce 1945 se stala natolik významnou událostí, že ji hodnotili mnozí. Václav Černý s touto událostí v pamětech vyjadřoval nesouhlas. Říká, že *„svoje pravicové protivníky z posledních předválečných let dal Beneš rozdupat s krutostí, jež byla směsí nespravedlnosti, neprozíravosti a nedemokratičnosti. Jiří Stříbrný, Rudolf Beran, Radola Gajda byli ovšem banální politikové drobného formátu, ale do doživotního žaláře nepatřili*.“ Vidíme a ještě uvidíme, že všechno v Černého pohledu je poněkud překroucené, jak už tomu v pamětech obvykle bývá. Důležité je, že vinu na zákazu agrárníků přikládá Benešovi. Jejich zákaz měl vést k odcizení konzervativních vrstev národa a ty později radši podporovaly pragmaticky vystupující komunisty, než národní socialisty a lidovce, kam je chtěl nahnat Beneš.[985]

Trochu podobný pohled prezentuje Josef Hanzal. Říká, že *„před demokraty se agrárníci zdiskreditovali, chováním v první a hlavně druhé republice, kolaborací, většina řadových členů ovšem byla vlastenecká. „Přesto nebyla agrární strana po roce 1945 obnovena, na čemž měl nepochybně značný podíl i Beneš, který byl - kromě vlastních antipatií k části agrárního vedení - pod tlakem levicových, zvláště komunistických sil. Z hlediska dalšího politického vývoje v Československu šlo o čin při nejmenším riskantní a nepromyšlený. Zemědělci a obyvatelé venkova byli tak vystaveni silnému tlaku komunistů, jimž šlo od počátku o uchopení moci a likvidaci československé demokracie*.“[986] V souvislosti s Hanzalovým výkladem věci se naskýtá otázka, jestli se agrárníci dříve před demokraty skutečně zdiskreditovali. Sami jimi byli, jen trochu jiného ražení, než lidé na levici. Nejistý je samozřejmě také podíl Beneše na zániku agrárníků. V různých obdobích proti nim určitě působil, nacházíme ale také mnohé z jeho činnosti, kdy agrárníky držel a podporoval.

Když mluvíme po roce 1945 o zákazu agrární strany, musíme mít na paměti, že hovoříme jen o její české, případně pak karpatoruské části. Slovenské křídlo agrárníků může nadále svobodně působit a svoje ideály hájí v rámci Demokratické strany. Dle počtu voličů slovenská větev představovala zhruba jednu čtvrtinu agrární strany. Není to tak málo, tento

[983] HOVORY, s. 94-98.
[984] Tamtéž, s. 93.
[985] VÁCLAV ČERNÝ, Paměti 1945-1972, Atlantis, Brno 1992, s. 180.
[986] HANZAL, Antonín Švehla, s. 49.

fakt mějme na paměti. Demokraty vede Ursíny a Šrobár se stává jejich čestným předsedou. Ještě roku 1945 tuto stranu opouští[987] a organizuje pak proti ní opozici, Stranu svobody. I když má Strana svobody s agrárníky málo přímých vazeb, i v ní někteří působí. U předsedy Demokratické strany Ursínyho připomeňme, že za republiky byl členem nejužšího předsednictva republikánů, patřil ke zhruba 13 nejvlivnějším agrárníkům. Nyní se stává předsedou silné slovenské strany a místopředsedou vlády. I v novém režimu tak nacházíme mocného agrárníka, který si zachovává vliv. Nutno podotknout, že bývalí agrárníci a nyní slovenští demokraté se své agrární minulosti nějak neštítí, i o ní občas bez hanby a studu mluví. Mnohé staré agrární počiny, kdy šli proti levici, ale připomínány nejsou.

V rámci Demokratické strany se bývalí agrárníci od své staré strany přece jen poněkud odpoutávají. Hodně je zajímá téma prosazení slovenského národa a různé problémy nové doby, staré agrární priority ustupují stranou. Ursíny se ve svých pamětech, které sepisoval později za komunismu, hlásí nejvíce k Demokratické straně, mluví ale nehanlivě i o tom, jak byl dříve ve straně agrární. Vyhýbá se například líčení prezidentské volby roku 1935 a také nemluví o postižení agrárníků roku 1945. Pro nastávající období po válce jsou zajímavé jeho charakteristiky lidí Demokratické strany, kteří zasedají ve vládě. Šrobár měl být po roce 1945 hodně pod vlivem Beneše, už byl starý, ale uchovával si prý i určitou prudkost z mládí. Lichner měl být podle Ursínyho dobrák, v určitých momentech mu chyběla rozhodnost. O sobě Ursíny dosvědčoval, že je podobný příklad jako Lichner, i on je občas příliš měkký.[988]

Ursínyho role ohledně přijímání Košického vládního programu, kdy se účastnil zakazování strany, jejímž byl dříve čelným představitelem, není jasná. Suchý měl v rukopise svých pamětí poznamenat, že když už nic jiného, Ursíny aspoň zabránil postižení řadových členů zakázaných stran.[989] Ne všichni Slováci řadící se k agrárníkům získali v novém režimu možnost působit. Významný představitel západního odboje a náš dřívější čelný diplomat Štefan Osuský se domů nevrací, přijat by tam nebyl. Před rokem 1945 ho Slovenský stát odsoudil na doživotí, když Hodža dostal jen 18 let.[990] Nyní měl Osuskému exil pokračovat a domů se nakonec nevrátil už nikdy. V září 1945 odlétá z Anglie konečně do Ameriky, což mu za války blokoval Benešův exil, aby tam Osuský nezískával nové spojence.[991] Nadále se věnuje přednáškové činnosti. Československé orgány ho sledují a do Prahy o něm občas podávají zprávy. Někdy se tvrdí, že Osuského projevy nejsou zajímavé, jiné zprávy

[987] BARNOVSKÝ, Na cestě, s. 41.
[988] JÁN URSÍNY, Z mojho života, Ústav T.G. Masaryka a Matice slovenská, Martin 2000, s. 111.
[989] HOVORY, s. 97.
[990] KUKLÍK, NĚMEČEK, Hodža versus Beneš, s. 193.
[991] KUKLÍK, NĚMEČEK, Proti Benešovi!, s. 466.

v protikladu k tomu říkají, že u posluchačů svými řečmi získává ohlas.[992] I když v příštích letech Osuský zůstává člověkem, jehož jméno si lidé pamatují, vliv v tomto období dosti ztrácí.

Podívejme se nyní, jak se k událostem v souvislosti se zakázáním agrární strany vyjadřoval oficiální tisk stran sdružených v Národní frontě. Na prvním místě musíme připomenout Rudé právo, které se v zemi po šesti a půl letech objevuje jako vlivné a vlastně nejvlivnější legální periodikum. 16. května 1945 přináší článek „Úkol nového ministerstva vnitra: Zabezpečit demokracii, národ a stát". Referuje se o úkolech ministra vnitra Václava Noska. Říká se, že musí vymést duch ministerstva po 20 let ovládaného agrárníky. Dříve prý sloužilo Henleinovi a potíralo demokraty. To se má změnit.[993] 20. května v Rudém právu nacházíme úvodník „Ministr soudruh Julius Ďuriš se ujal úřadu. Důsledná očista ministerstva zemědělství. Také ostatní zemědělské instituce budou zbaveny zrádců a kolaborantů". Příslušný článek referuje, jak se slovenský komunista Ďuriš ujal 11. května vedení dřívější nejbytostnější agrární bašty.

Ďuriš říkal, že nyní jde o odstranění velkoagrárních kolaborantů. Agrárních zrádců, kteří pro svůj hmotný zájem vyjednávali s fašisty, což vedlo k šestiletému utrpení národa pod Němci. „*Dne 17. května t.r. sešli se po prvé v historii ministerstva zemědělství všichni zaměstnanci, aby v duchu lidově-demokratických zásad rozhodli o základech své práce, směřující k službě zemědělskému lidu. Schůzi zahájil zmocněnec ÚRO* (Ústřední rady odborů, nové jednotné odborobé organizace, kde měli určující slovo komunisté - pozn. P.A.) *dr Lubomír Janoušek, který uvítal ministra zemědělství s.*(oudruha - pozn. P.A.) *Julia Ďuriše a v stručném výkladu poukázal na poměry panující tu v době nacistické okupace. Postoj většiny zaměstnanců ministerstva zemědělství byl pevný a protiněmecký. V ministerstvu zemědělství bylo nacisty popraveno patnáct zaměstnanců, dvacet tři zatčeno a vězněno, 59 zatčeno, suspendováno a propuštěno ze služby, 170 suspendováno jako politicky nespolehliví a na 500 zaměstnanců nasazeno v továrnách na nucené práce. Řada zaměstnanců byla činna v revolučním podzemním hnutí. Tři zaměstnanci padli jako hrdinové v revolučním povstání pražského lidu.*" Toto líčení je zajímavé a paradoxní, zmíněné oběti totiž nepochybně patřily do řad agrárníků. Komunisté o nich nyní mluvili, jejich agrární původ ale zcela zamlčovali.

Ve skutečnosti komunistům mnohé agrární oběti na ministerstvu zemědělství z dob války snadněji umožnily tuto instituci ovládnout. Nacistům za ně mohli být vděčni. Na schůzi „*po projevu ministra zemědělství byla provedena volba do závodní rady, jejímž předsedou je*

[992] AKPR, sign. T 587/23, k. 119.
[993] RUDÉ PRÁVO 16.5.1945, č. 9, s. 2.

F. Krumpholc. Závodní rada hned na prvém zasedání provedla první očistu ministerstva od kolaborantů a byl zakázán přístup do budovy ministerstva 17 kolaborantům, vlajkařům a těm, kteří se zpronevěřili české věci.“[994] Zmínění lidé, proti kterým se nyní vystupovalo jako proti kolaborantům, byli nepochybně zbylými význačnějšími agrárními představiteli v instituci. Propaganda Rudého práva, kritizující a skandalizující staré agrární vedení, se zároveň snažila ukázat přívětivou tvář prostým zemědělcům. 23. května se oznamovalo, že nyní dojde k lepší pozemkové reformě, než jakou byla ta po První světové válce.[995] Vzhledem k tomu, že došlo k zabavení a uvolnění spousty majetků Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů, říkali komunisté pravdu. Nebylo to sice jejich zásluhou, že se tu uvolnily nové rozsáhlé pozemky, které se mohly přidělovat. Vymohli si však pravomoc je rozdávat a tím brzy získali popularitu na vesnici, která jim přinesla plody. Ustupují na čas od kritiky soukromého vlastnictví a komunistický ministr zemědělství Ďuriš začíná pozemky v této formě držení ve velkém přidělovat. Jedná se o taktiku sloužící ovládnutí pole na vesnici.

Jakou rétoriku zastávali po válce ve vztahu k agrárníkům národní socialisté? Jejich nový ústřední deník Svobodné slovo, který nahradil České slovo zkompromitované kolaborantským psaním za války, mluvil o agrárnících méně než komunisté. Když už agrárníky zmiňoval, jejich zákaz obhajoval. Svobodné slovo obecně tvrdilo, že je dobré, že došlo ke zjednodušení stranického systému. Čtyři strany prý stačí. 20. května Svobodné slovo stejně jako Rudé právo referuje o Ďurišově přebírání ministerstva zemědělství. Dobývala se stará agrární bašta, kterou si národní socialisté ve třicátých letech přáli vidět dobytou a pokořenou jistě mnohokrát. Je proto pochopitelné, že se o věci nepsalo s odporem. Špatné pro demokratickou levici bylo, že toto ministerstvo neokupovala sama. Připomíná se, jak Ďuriš hovořil o tom, že dříve „*ministerstvo sloužilo zájmům agrárních velkostatkářů, kteří vyjednávajíce s německým fašismem pro svůj osobní zájem a zájem agrárně-finančního kapitálu zradili svůj národ a stát, naznačil, že právě velkoagrární reakce a její zrádná politika byla příčinou utrpení národa po šest let*.“[996]

23. května na stránkách Svobodného slova nacházíme slova určená zemědělcům, kde se tvrdí, že samostatná zemědělská strana není potřeba. „*Velkoagrární reakce uměle rozdělovala národ, aby udržela nadvládu bohatých jedinců na venkově. Vesnice byla soustavně a rafinovaně stavěna proti městu. To vše náleží nenávratně minulosti*.“[997] Tuto argumentaci je možné vidět častěji. Dle vzpomínek Feierabenda po válce zakázání tří

[994] RUDÉ PRÁVO 20.5.1945, č. 13, s. 1.
[995] RUDÉ PRÁVO 23.5.1945, č. 14, s. 2.
[996] *Očista českého zemědělství*, SVOBODNÉ SLOVO 20.5.1945, roč. 1, č. 9, s. 3.
[997] V. Bolen, *Konec velkoagrární reakce*, SVOBODNÉ SLOVO 23.5.1945, roč. 1. č. 10, s. 1.

tradičních československých občanských stran, agrárníků, národních demokratů a živnostníků, obhajoval v projevu v Obecním domě Hubert Ripka.[998] S tímto postupem vyjadřovali souhlas i další čelní politici strany, někteří se jen snažili více vyhýbat jeho komentování. Po válce se neobnovuje náš starý známý časopis Přítomnost, později roku 1946 jej ale nahrazuje týdeník Dnešek, mající stejnou orientaci. Vede ho znovu Peroutka, který za války zůstával doma a její část strávil v koncentračním táboře, dokázal ho ale přežít. Dnešek a jeho orientaci si později přiblížíme, dospějeme však k poznání, že i on se stane režimní a proti postupu Národní fronty chtít psát většinou nebude.

Poslední ze tří našich levicových stran představovali sociální demokraté. Ti byli během války těžce postiženi, nacisté je považovali za velké nepřátele a strana ve válce ztratila řadu svých vůdčích lidí včetně Hampla. I když byli dříve nejsilnější, po válce se sociální demokraté dostávají do defenzivy, jsou dost matní. Ve srovnání s komunisty působí málo odvážně, přitom je v mnohém následují. Stranu vede premiér a kryptokomunista Zdeněk Fierlinger. Ve srovnání s národními socialisty a lidovci vypadá sociální demokracie radikálněji a mnozí po válce vůbec pochybují o smyslu její existence.

Deník Právo lidu, který se po válce obnovuje se starým názvem, agrárníky a ostatní pravici nešetří. Bohumil Laušman v něm píše, že nová „*vláda, která byla tak vřele přijata Bratislavou, Brnem a předevčírem Prahou, není také ničím jiným, než vládou opravdové národní fronty Čechů a Slováků a výrazem skutečné a důsledné lidové demokracie. Její složení bezesporně odpovídá přáním a tužbám našeho lidu, neboť jsou v ní zastoupeny tři strany socialistické a jedna strana občanská. Z bývalých stran není v ní zastoupena strana agrární, strana středostavovsko-živnostenská a strana národního sjednocení, které koketovaly s Henleinem a přivedly nás do Mnichova. Ani v budoucnu nebudou se tyto strany na vládě podílet, poněvadž k jejich obnovení nesmí dojít a také nedojde*.“[999]

Nakonec zaznamenejme pohled lidovců. Jejich deník Lidová demokracie, nahradivší zkompromitované Lidové listy, hodně mluvil o správné linii, kterou držel Šrámek. Chválil se Beneš, nemluvilo se protikomunisticky a dobře se hovořilo o velikém ruském národu. Lidovci se po osvobození nestavěli vůči výkyvu doleva, sami však v jeho čele nešli a zůstávali svým založením nadále stranou občanskou. Patřili k těm, kteří o zákazu agrárníků a dalších československých občanských stran moc nemluvili. Když už to museli zmínit, drželi se oficiálního výkladu, že tyto strany zradily a že čtyři strany nové demokracii stačí. Vstřícným krokem režimu vůči zemědělským vrstvám mělo být zřízení nových Zemědělských novin,

[998] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 277.
[999] Boh. Laušman, *Za práva lidu*, PRÁVO LIDU 12.5.1945, roč. 48, č. 1, s. 1.

které se na ně zaměřovaly. Tyto noviny se staly listem Jednotného svazu českých zemědělců, organizace, která měla zemědělské vrstvy soustředit a hájit. Ve skutečnosti nehrozilo, že by se stal svaz a jeho noviny nezávislými na Národní frontě. Velký vliv na ně mělo ministerstvo zemědělství ovládané komunisty. Dříve široce rozvětvený agrární tisk Zemědělské noviny nenahrazují, obyvatelé venkova se oproti dřívější pozornosti, která se jim před válkou věnovala, musí cítit ochuzeni.[1000]

Agrárníkům zdaleka nejbližším velkým stranickým deníkem se stal po válce Čas demokratů na Slovensku. Ten navázal zhruba na styl psaní z roku 1944, kdy představoval hlásnou troubu demokratů ve Slovenském národním povstání. I tento deník patří k těm, kteří o zákazu obnovení agrární strany pokud možno nemluví. Vypichuje hlavně rovnost Čechů a Slováků, které bylo dosaženo a kterou demokraté i ostatní slovenští představitelé považují za velký úspěch. Čas charakterizuje demokraty jako stranu občanskou, nestaví se ale proti levicovému duchu doby. Sovětský svaz je chválen, považuje se za věrného spojence. Vzhledem k agrární orientaci deníku, byť na povrch zakrývané, je vskutku pikantní jeho článek uveřejněný v dubnu 1945 o Leninovi. Je nazván „Najväčší tvorca historie a najčistejší člověk“ a váže se k 75. výročí jeho narození. Informuje se o Leninově životě a díle.[1001] Článek určitě symbolizuje poválečnou dobu. Protikomunistický agrární tisk před válkou, ani ten slovenský, by nikdy neodhadl, že jeho následovníci jednou něco takového napíší.

Nevěnujme pozornost pouze tomu, co psal poválečný tisk, podívejme se pro přiblížení situace také na první zasedání československého parlamentu po osvobození. 28. října 1945 se slavnostně koná jeho první schůze. Senát se napříště neustavuje a do prvních voleb úřaduje tzv. Prozatímní shromáždění, mající v návaznosti na předválečnou Poslaneckou sněmovnu 300 poslanců. Po volbách ho nahrazuje stejně početné shromáždění ústavodárné. Po válce je parlament vytvořen tak, že čtyři strany povolené v českých zemích a dvě strany existující na Slovensku do něj každá delegují po 50 poslancích. První zasedání zahajuje premiér Fierlinger. Mluví o okupaci a připomíná velké úkoly nové doby. Poslanci poté skládají poslanecký slib. I když je agrární strana zakázána, v první poválečné sněmovně nacházíme řadu lidí, kteří k agrárníkům patřili a svoje přesvědčení většinou nezměnili, i když se k němu nyní otevřeně hlásit nemohli. Kromě ministrů Ursínyho, Lichnera a Šrobára působili v řadách slovenských demokratů z těch alespoň trochu významných agrárníků Jozef Lettrich, inž. Jozef Styk, Fedor

[1000] JAROSLAV ROKOSKÝ, Koho volit? „Zrádní agrárníci“ a parlamentní volby 1946, Ústav paměti národa, Bratislava 2006, s. 77.
[1001] *Najväčší tvorca historie a najčistejší člověk*, ČAS 22.4.1945, roč. 2, č. 4, s. 3.

Hodža, Pavol Blaho či Michal Zibrin.[1002] Z 50 slovenských demokratů ve sněmovně měla agrární původ velká jejich část.

Několik lidí řadících se k agrárnímu proudu delegovaly i české strany, i když tato jména už byla okrajovější. Za sociální demokraty se ve sněmovně objevují Oldřich Smejkal a Antonín Gottwald, za národní socialisty zase Ladislav Kameníček či Josef Ulrich. Problém agrárníků očividně nezpočíval jen v potlačování jejich zastoupení, hlavním problém pro ně představovalo, že novou sněmovnu ovládala ze dvou třetin levice a jednu její třetinu tvořili komunisté. Po poslaneckých slibech přichází na řadu volba předsedy shromáždění. Tím je zvolen domluvený kandidát národní socialista David. Dostává 255 hlasů, 1 hlas má Lettrich a dále je odevzdáno 37 bílých lístků. David se ujímá slova a vzpomíná starých parlamentních představitelů, sociálních demokratů Tomáška a Soukupa. Letmo je zmíněn smutný konec našeho parlamentarismu, ke kterému došlo v prosinci 1938. O starých agrárních parlamentních představitelích se nemluví, ale je prý určitě něco, na co se dá v naší parlamentní tradici navazovat. Úvodní část prvního zasedání sněmovny se končí tím, že se volí nový prezident republiky. Tím je prostým povstáním poslanců na znamení souhlasu zvolen Beneš a v úřadu má vytrvat do nové volby, kterou provede lidem zvolené Ústavodárné shromáždění.

Po pauze si Beneš bere slovo a přednáší před poslanci svůj projev k novým poměrům. Po stručném zmínění předchozích bojů za obnovení republiky uvádí, že nyní přebudujeme svůj starý stát. Na jednotlivých úrovních budou moc dostávat Národní výbory, volené lidové orgány nahrazující úřady. Ty se chápou moci hned po převratu, jsou ale často ovládány různými nedůvěryhodnými živly. Velký vliv v nich získávají komunisté. Beneš hájí nutnost odsunu Němců, je však třeba jej provádět humánně, což se ve skutečnosti mnohdy neděje. Nyní už je i Benešem prezentována nutnost rovnoprávnosti Čechů a Slováků a ne idea čechoslovakistická. Dále Beneš mluví o hospodářství a socializaci, která se v něm musí podařit. Zahraničně politicky se má prosazovat spojenectví s Rusy i se západem. Problematiku zakázání agrárníků a dalších ve svém projevu Beneš vůbec nezmiňuje.[1003]

Sněmovna znovu zasedá 30. října. Fierlinger jí představuje program vlády a k tomu je pořádána rozprava. Hlásí se k ní mluvčí jednotlivých povolených stran. Všichni se řadí ke straně obhájců návrhu.[1004] Pro nás je určitě zajímavý projev bývalého agrárníka Lettricha, který mluví za demokraty. Ohání se proti tomu, že prý mají v jejich straně získávat

[1002] http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/001schuz/.
[1003] http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/002schuz/.
[1004] http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/003schuz/s003004.htm.

významnější postavení luďáci. Toto obvinění se za třetí republiky stane určitým evergreenem a komunisté s ním proti demokratům budou bez přestání operovat. K formátu režimu Národní fronty Lettrich říká: *„predpokladom každého demokratického režimu sú politické strany. Nevrátili sme sa k predmníchovskému systému zbytočne veľkého počtu politických strán, ktorými sa nepotrebne trieštily sily národa a ktoré medzi sebou svádzaly urputné boje a zápasy. Politické strany, ktoré sú dobove prekonané alebo politicky nevhodné a kompromitované, sa u nás nesmí obnoviť a nebudú v žiadnej forme obnovené. (Potlesk.)*" Možná nás to překvapí, ale agrárníky a jiné nacházíme zatracené i z úst jejich bývalého představitele. Mějme ale na paměti, že Lettrich určitě neodsuzoval agrárníky upřímně, sám by jejich zákaz neinicioval. On a demokraté se tu očividně přizpůsobovali vzniklé situaci, kdy si zakázání agrárníků a dalších vymohli ostatní, hlavně komunisté. Lettrich doplňoval, že *„na miesto straníckej rivality a roztrieštenosti vidíme úzku spoluprácu politických strán v národných frontoch. Táto spolupráca doniesla už svoje ovocie a užitok pre všeobecné dobro. Nevidím preto príčin, prečo by nemala byť ďalej pestovaná a prehlbovaná*."[1005]

Ve svém projevu se Lettrich ohrazuje proti volání hanby na poslance demokratů Zaťka. Obhajuje ho, že se prý účastnil odboje a nekolaboroval, jak se to nyní předhazuje. Lettrich vysvětluje, že kvůli tomuto incidentu demokraté nevolili na předsedu sněmovny Davida, i když si ho váží. Jsme tu svědky jednoho ze sporů demokratů s ostatními, především s komunisty. Můžeme ale pozorovat, že na demokraty delší dobu útočí hodně i jiní, sociální demokraté i národní socialisté. Za komunisty v debatě promlouvá Dolanský. Vyjádřuje se i k agrárníkům: *„prvním důsledkem národní a demokratické revoluce, jejž vláda Národní fronty proti...reakčním silám odvodila, bylo, že politické strany, representující velkokapitalistickou reakci, stranu agrární a národní sjednocení s jejich fašistickými a polofašistickými přívěsky, zakázala a vytlačila z politického života a zároveň ty, kdož se provinili, zajišťuje a stíhá. Dalším důsledkem je řada opatření, kterými má být jednou pro vždy likvidována i hospodářská základna velkokapitalistické reakce, jako je dosažení národních správ do majetku zrádců, konfiskace půdy a konečně postátnění průmyslu, bank a pojišťoven. Obnova hospodářského života by byla u nás nemyslitelná, kdyby do jeho kol měl co chvíli zasahovat spár nepřátel, zrádců a sabotérů*."[1006]

Dolanský zmínil a odůvodňoval potřebu likvidace hospodářské základny agrárníků, Národního sjednocení a buržoazie. Problematiku osudu agrárního hospodářského komplexu si nyní přibližme. Rozsáhlý agrární majetek a vlivné agrární hospodářské instituce byly po válce

[1005] http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/003schuz/s003009.htm.
[1006] http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/003schuz/s003010.htm.

konfiskovány a zabrány okamžitě a bez milosti.[1007] Vše si mezi sebou rozdělily strany Národní fronty, hodně získali komunisté. Musíme si uvědomit, že právě roku 1945 dochází k nejdůležitějšímu kroku vedoucímu k zániku agrárního hnutí v Československu. Likviduje se, poté co už byl částečně rozvrácen nacisty, hospodářský a institucionální komplex agrární strany. Košický vládní program tuto záležitost odůvodňoval a říkal, že pro nerušení chodu hospodářského života budou pod národní správu ihned uvaleny všechny majetky zrádců a kolaborantů. Pod to obecně spadal majetek agrární strany. Do družstevních podniků se měla dosadit dočasná národní správa. Na později se plánovalo demokratické zvolení vedení družstev jejich členy.[1008]

Rozdělování agrárního majetku bylo provázeno propagandou povolených stran, mluvících o odagrárničení zemědělství. Právo lidu například psalo, že v zemědělských institucích, družstvech a v pozemkovém úřadě se vyskytovali velkoagrární zrádci, kteří kolaborovali s nacisty. Proto už v nich nesmí nadále působit. Dělali politiku zrady.[1009] Rudé právo psalo, že „*národní správa bude zavedena do všech podniků (závodů) i do všech majetkových podstat, kde toho vyžaduje plynulý chod výroby a hospodářského života*“. To se týkalo závodů patřících dříve Němcům, Maďarům a kolaborantům, ale obecně i majetku agrárníků a dalších zakázaných stran.[1010] Sami agrárníci na zmiňované rozdělování (rozkrádání) svého majetku veřejně reagovat nemohli, nacházíme pouze jejich vyjádření soukromá. Feierabend mluví o řádění Národní fronty v organizacích, které patřily dříve agrárníkům a hodnotí věc s nelibostí.[1011]

Po válce se pozvolna rozplývá hospodářské pouto, kterým k sobě agrární strana vázala venkovský lid. Pouto, na němž byla do značné míry postavena. Její stará bašta - pozemkový úřad, je nahrazena novým Národním pozemkovým fondem. Ten mají v rukou komunisté a přechází pod něj všechna zabavená půda v pohraničí i půda z velkostatků, které jsou nyní zabírány oproti první republice bez milosti. Ďuriš rozdává pozemky mnohým dosavadním bezzemkům, čeleďi, neprvorozeným rolnickým synům, na které se dosud nedostalo a podobným. Vytváří se nové venkovské vrstvy, které jsou vázány vděkem ke komunistické straně. Jiná je situace na Slovensku, tam komunisté proti demokratům pole neovládají, na druhou stranu agrární instituce a tradice tam zase nemají tak hluboké kořeny jako v Čechách.

[1007] O rozdělování agrárního majetku píše DOSTÁL, Agrární strana, s. 231-241.
[1008] KOŠICKÝ VLÁDNÍ PROGRAM, s. 25-26.
[1009] *Zrádná politika velkoagrární reakce*, PRÁVO LIDU 20.5.1945, roč. 48, č. 9, s. 1.
[1010] RUDÉ PRÁVO 25.5.1945, č. 16, s. 2.
[1011] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 269.

Úřadování nových národních správ na zabraných pozemcích nebylo idylické, jak by se mohlo na první pohled z dobové propagandy zdát. Narušovaly mezi jiným dosavadní chod zemědělské výroby a naše zemědělská produkce v letech po válce klesala. V zemi dochází k dělení velkých pozemků, ve vnitrozemí stejně jako v pohraničí se tvoří mnohá malorolnická hospodářství. Komunisté, kteří to prosazují s tím získávají popularitu. Člověk se může podivit, že najednou přistupují na zásadu soukromého vlastnictví, kterou mají naopak potírat. Jedná se u nich ale pouze o dočasnou taktiku, po roce 1948 už budou postupovat jinak, rolníci se ze svých pozemků nebudou moci těšit a přichází vynucovaná kolektivizace. Ohledně poválečného rozdělování pozemků komunisty se někdy nadhazuje teze, že komunisté záměrně dopustili velkou parcelaci pozemků, aby byla funkčnost zemědělství podlomena. To mělo později automaticky vést k opětnému spojování rozdělené půdy v jednotných družstvech.

Nyní obraťme pozornost k osudu hlavních agrárních představitelů. Členství u agrárníků se podle slov Feierabenda stalo po válce Kainovým znamením. „*Na exponované agrárníky byly pořádány pravé honičky*.“[1012] Rudolf Beran se stal 6. května 1945 po čtyřech letech úplně svobodným když Pracejovice, kde pobýval, zabrala americká armáda. 14. května ho však přišla zatknout československá státní bezpečnost. Beran se tomu nebránil, i když američtí zástupci pobývající ve vesnici mu nabízeli, že se ho zastanou.[1013] Opět se držel staré Švehlovy zásady, že rolníci zůstávají na své půdě, nějaký útěk a emigraci nepovažoval za vhodné. Stejný osud, zatčení, potkává po válce mnohé představitele strany, kteří se ve válce vězení vyhnuli, mezi nimi Josefa Černého a Jana Malypetra. Nyní si to můžou vynahradit. Za války věznění agrárníci zavíráni tak často nejsou, ale ani jim se vězení mnohdy nevyhne, třeba Machníkovi. Nejtvrději jsou po válce postiženi kolaboranté s Němci. Zatčeni jsou a ve vězení se ocitají Hrubý, který si dělal naděje, že by mohl přežít i v novém režimu, a také Krychtálek.

V souvislostí s tím, že jsme tu mluvili o podlamování hospodářské základny agrární strany je logické, že se sáhlo i na soukromé majetky čelných agrárních vůdců. Z těchto lidí, kteří byli většinou velkostatkáři, se nyní přes noc stávali skoro žebráci. Zabírání majetků vůdčích agrárníků si představme na příkladu bývalého předsedy strany Berana.[1014] Tomu majetek zkonfiskovali předtím už Němci, hotovost tedy po válce neměl. K tomu Beran řekl, že „*majetek pozemkový, který Němci nemohli odvézt, jsem nikdy od Němců nepřevzal a tento majetek byl rozdělen panem Ďurišem již v červnu 1945 dříve, než jsem byl tady na Pankráci*

[1012] Tamtéž, s. 254.
[1013] Martin Hrabík, *Z vyprávění Marie Beranové*, NOVINA říjen 1985, roč. 37, s. 46-48.
[1014] K postižení Berana po válce DOSTÁL, Agrární strana, s. 329-333, HOVORY, s. 107-112 a ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 542-551.

poprvé vyslechnut. ***Současně byl rozdělen i majetek mé ženy, která nebyla nikdy z ničeho obviněna a nebyla nikdy vyšetřována****. Bylo jí na její protest proti zabrání majetku pohroženo a to od vysokého státního funkcionáře, ať je zticha a je ráda, že není zajištěna*.“[1015] Celková představa, kterou z toho získáme je asi taková, že po válce trpěly za předchozí činnost hlavních agrárních politiků oni sami, ale i jejich rodiny.

Tato kapitola popisovala několik aspektů poválečného osudu agrárníků a jejich strany. Vidíme, že se dostávali do úzkých a to v mnoha ohledech.

4.2. Zatčení, výslechy a souzení hlavních agrárních představitelů, průběh průvodního řízení procesu s Rudolfem Beranem a jeho vládou

Důležitým bodem, na kterém měla být třetí republika postavena, bylo její ideologické zdůvodnění. Je pochopitelné, že k zakázání agrárníků a dalších nemohlo dojít jenom tak. Plánovalo se souzení a odsouzení agrárníků a ostatních, kteří národ vedli dříve a kteří ho měli zradit. Za jednoho z největších zrádců národa měl být soudem deklarován Beran. Tato a následující kapitola souzení agrárních politiků přiblíží a ukáže se, jaký přístup měly k souzeným jednotlivé strany Národní fronty. Předlohou pro potrestání zrádců a kolaborantů se stal dekret schválený ještě v Londýně. 19. června 1945 dochází k jeho pozměnění a doplnění. Jde ruku v ruce s Košickým vládním programem, kde se mluví o odsouzení konkrétních organizací. Zřizují se tzv. Lidové soudy, které jsou určeny výhradně účelu souzení zrádců a kolaborantů.[1016] Soudce tvořili zástupci stran Národní fronty. Retribuční soudnictví bylo propagováno mimo jiné v Rudém právu a říkalo se, že teprve teď se ukáže, co byli takoví jako Beran, Halík a Preiss skutečně zač.[1017]

Zatčení Berana, které se uskutečnilo velmi rychle během května 1945 a jehož pokračování si později popíšeme, bylo následováno zatýkáním dalších předních agrárníků. Takřka současně s Beranem byl uvězněn Halík. Trochu se zpožděním se do vazby dostává během první půlky června Malypetr, v červenci je ale puštěn na svobodu. Machník je uvězněn 18. června, 8 dní na to je z vězení propuštěn i on. Malypetra a Machníka se očividně zastala

[1015] OBHAJOVACÍ ŘEČ (3. část), s. 154.
[1016] MEČISLAV BORÁK, Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948), Tilia, Šenov u Ostravy 1998, s. 7, dva dekrety z 19.6.1945 na s. 313-325.
[1017] RUDÉ PRÁVO 13.7.1945, roč. 26, č. 56, s. 1.

určitá část vládnoucí elity. Jiný osud potkal Josefa Černého. Ten je zatčen 10. srpna, s určitým odstupem vůči předchozím. Ve vězení je ale ve srovnání s nimi držen jako vlivný agrární vůdce až do vynesení rozsudku roku 1947.[1018] Přímluva manželky, že se za války choval poctivě ani jiné věci nepomáhají.[1019] Černý Němcům v protektorátě nenadbíhal. Přes určité tlaky se nepodílel na Lize proti bolševismu a podporoval odboj. Jelikož i po prozrazení odbojových skupin, na nichž měl podíl, ho nikdo před Němci jako odbojáře nejmenoval, do vězení se za války nedostal.[1020]

Poté, co je po válce uvězněn, ho zastupuje advokát Vorel a z 28. září 1945 například pochází dopis, který Vorlovi zasílá bývalý sociálně demokratický ministr Dérer. Ten uvádí mnohé věci v Černého prospěch. Proti Henleinovi prý před válkou nezasahoval pouze, aby nedával příčinu k zahraničnímu střetu. Dérer říká, že měl s Černým často politické spory, ale nepochybuje o tom, že byl vždy tvrdošíjným Čechem.[1021] To se považuje za pochvalu. Po shromažďování materiálů proti němu je z vazby předvedenému Černému sděleno usnesení prokurátora z 8. ledna 1946, že se na něho uvaluje soudní vazba podle retribučního práva.[1022] Černý zůstává ve vězení a jeho blízcí jsou odsouzeni k tomu, aby pro něj pouze intervenovali. Manželka Helena Černá, Švehlova jediná dcera, prosí 13 let po otcově smrti, aby bylo manželovi ve vězení povoleno dietní stravování, jelikož má zdravotní problémy.[1023] S bývalým vlivným mužem, československým ministrem vnitra, se chystá proces, ale ne samostatný. Má být roku 1947 souzen spolu s Beranem. V rámci procesu pochopitelně Černý ztrácí velké finanční prostředky.

V lednu 1946 je uvalena soudní vazba na Hrubého.[1024] Bývalý protektorátní ministr zemědělství je vyslýchán a při výsleších pochopitelně zdůrazňuje tu část své minulosti, která může být nyní lépe přijímána. Připomíná, že byl v Rusku v Rudé armádě, že se při vzniku protektorátu stavěl proti Gajdovi a že se na konci války snažil ji u nás dříve ukončit, donutit Němce k vzdání se moci. Hrubý je souzen v rámci procesu s protektorátní vládou spolu s Krejčím a dalšími, s lidmi působícími ve vládě nejvíce v letech 1942-1945 jako Hrubý. Jedná se o velký proces probíhající od 29. dubna do 31. července 1946. Velikostí se mu později vyrovnají pouze procesy s luďáky a proces s Beranem a jeho vládou. Vzhledem

[1018] NA, f. Nár. S, k. 73, sl. poř. č. 5, dr. Josef Černý, spis č. 23.
[1019] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl III, mimořádné lidové soudy a stíhání zrádců a kolaborantů, k. 57, sign. P 57/3, dopis Heleny Černé z 13. srpna 1945.
[1020] ROKOSKÝ, Josef Černý, s. 157-158.
[1021] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl III, mimořádné lidové soudy a stíhání zrádců a kolaborantů, k. 57, sign. P 57/3, dopis Ivana Dérera F. Vorlovi z 28. září 1945.
[1022] NA, f. Nár. S, k. 73, sl. poř. č. 5, dr. Josef Černý, spis. č. 3.
[1023] NA, f. Nár. S, k. 73, sl. poř. č. 5, dr. Josef Černý, spis č. 5.
[1024] TOMÁŠEK, KVAČEK, Obžalována, s. 151.

k dobové náladě a k různým tlakům obzvláště ze strany komunistů se v procesu s protektorátní vládou očekává vynesení velkých trestů.

Někteří ze souzených členů vlády se mohli vykázat kontakty s odbojem či jinými věcmi, které se jim připočítaly k dobru. Hrubý na tom byl hůře, proces mnoho svědectví v jeho prospěch nepřinesl. V průběhu přelíčení je vynesen rozsudek nad K. H. Frankem nacházejícím se rovněž v rukách retribučního soudnictví. 21. května dostává trest smrti, který je později vykonán. Při vynášení rozsudku nad protektorátní vládou nakonec padají proti očekávání tresty celkem malé, většinou v rozmezí několika let. Výjimkou tvoří Hrubý, který je potrestán nejtvrději a dostává doživotí.[1025] Před soudem o sobě říká, že je dobrý katolík, v jeho hodnocení ale obecně převládá názor, že se jednalo nejvíce o prospěcháře.[1026]

Mezitím dochází i k pořádání soudu s Rudolfem Halíkem, který byl dříve na rozdíl od Hrubého agrárníkem skutečně vrcholovým. Zatímco setrvává už 10 měsíců ve vězení, 28. března 1946 je proti němu sepsána obžaloba. Uvádí, že se Halík podílel v letech 1938-1944 jako novinář na propagování vetřelců v zemi. V prosinci 1938 měl dát také Krychtálkovi 3000 Korun na sondáže v Německu, což se opakovalo ještě na jaře 1939. Krychtálek měl o postojích Německa referovat Beranovi za přítomnosti Halíka 6. nebo 7. března. V obžalobě jsou vyjmenovány jednotlivé Halíkovy články z dob okupace a prezentují se tak, že byly vůči okupantům aktivistické. Ve dnech 18., 19. a 20. července 1946 se koná v procesu s Halíkem přelíčení a 20. července přichází rozsudek.

Halík je uznán vinným za podporu fašismu a nacismu v tisku v letech 1938-1944, jednání s Krychtálkem také není hodnoceno kladně. Dostává jeden a půl roku žaláře. Halíkova vinna očividně nemohla být nějak velká. Kdyby se skutečně našly články, které by byly klasicky kolaborantské, mnohem větší trest by Halíka i pod vlivem komunistů neminul. Propuštěn z vězení měl být bývalý šéfredaktor Venkova už v listopadu 1946, neboť do trestu se mu započítávala dosavadní vazba. Součást rozsudku ovšem představovalo i to, že Halík musel hradit náklady trestního řízení a že ztratil na 5 let občanskou čest. Trest si měl celý odpykat v nucených pracovních oddílech a jedna třetina jeho jmění propadla ve prospěch státu.[1027]

Během souzení agrárníků a představitelů protektorátu se konaly i mnohé další procesy. Mezi nejvýznamnější patřily ty s představiteli Slovenského státu. Chystalo se souzení jeho prezidenta Tisa. Zatím byly vynášeny rozsudky nad dalšími významnými luďáky. 20. srpna

[1025] K tomu KAREL KAPLAN, Dva retribuční procesy. Komentované dokumenty (1946-1947), Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, Praha 1992, s. 11-13 a TOMÁŠEK, KVAČEK, Obžalována, s. 155-156 a 183-184.
[1026] TOMÁŠEK, KVAČEK, Obžalována, s. 216-217.
[1027] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl III, varia, k. 77, sign. 33/P 77, Rudolf Halík, redaktor. Obžaloba - rozsudek.

1946 byl po předchozím odsouzení popraven bývalý premiér Slovenského státu Vojtech Tuka. Luďáci se v obnoveném Československu považovali i ve srovnání s agrárníky za neoddiskutovatelné zrádce a připravovaly se pro ně tvrdé tresty včetně těch nejvyšších.

Ve dnech 7.-9. ledna 1947 probíhá přelíčení procesu s Janem Malypetrem.[1028] Rokoský, který o Malypetrovi napsal článek říká, že za okupace podnikl jediné veřejné vystoupení, které se mu mohlo přičíst k tíži a to při přehlídce německé armády 19. března 1939. Jeho účast se vyžadovala, nemohl se tomu vyhnout.[1029] Za války byl 16. května zvolen předsedou správní rady První české vzájemné pojišťovny v Praze. Od září měl v této funkci po dohodě s premiérem Eliášem shánět peníze pro rodiny politických vězňů. Celkově se za jeho přispění shromáždila částka blízká 100 000 Korun. Shánění peněz bylo ztíženo po příchodu Heydricha, tehdy se shromažďovaly alespoň naturálie.[1030] V procesu vypovídal i Krychtálek a říkal, že měl prý proti Malypetrovi zakázáno psát, že je k nacistům loajální. Rokoský k tomu doplňuje, že Krychtálek chtěl uveřejnit články proti mnohoobročníkům Malypetrovi a Stoupalovi. Měli být kritizováni, po ostré výměně názorů v redakci Venkova ale od toho Krychtálek musel ustoupit.[1031] Za války měl Malypetr nějakou dobu vězněného syna. Z obavy o jeho osud přistoupil i na sepsání článku proti Benešovi. Jeho příspěvek uveřejněný v Poledním listu s předmluvou kolaboranta Wernera sám o sobě kolaborantský nebyl. Malypetr stylizoval své výroky šikovně, aby se větší kritice Beneše vyhnul.[1032]

Během soudu se řešila Malypetrova účast na České lize proti bolševismu. Ukázalo se, že byla pouze formální, příliš se v ní neangažoval. V menší míře měl kontakty s odbojem, s Nebeským a s Dérerem. Při krátkém věznění po válce byl Malypetr snad na přímluvu Beneše, se kterým za první republiky korektně spolupracovali, propuštěn. Proces byl poté proti němu chystán dále.[1033] Během přelíčení vyšel na povrch dle Rokoského jen jeden dokument, který se mohl přičítat Malypetrovi k tíži. Jedná se o děkovný dopis za osvobození zetě K. H. Frankovi. V něm se nacházelo i odsouzení atentátu na Heydricha. Malypetr později uváděl, že tohoto projevu lituje, ale jenom Němce klamal, atentát neodsuzoval.[1034] V Malypetrův prospěch svědčil mezi jinými Bechyně. Nakonec je Malypetr poté, co se proti němu nic vážného nenachází, zproštěn viny ve všech směrech. Někteří ho v době soudu hodnotí jako starého deprimovaného člověka s holí. Dle Drtinových pamětí je k soudu

[1028] JAROSLAV ROKOSKÝ, Jan Malypetr: prvorepublikový premiér a Národní soud v roce 1947 (II., závěrečná část), in: Střední Evropa 1998, č. 83, s. 93.
[1029] Tamtéž, s. 106.
[1030] Tamtéž, s. 91-92.
[1031] Tamtéž, s. 92.
[1032] Tamtéž, s 93-94.
[1033] Tamtéž, s. 95-97.
[1034] Více viz. TAMTÉŽ, s. 98-101.

přivezen sanitkou a za chůze ho podpírá syn.[1035] Lidovecká Lidová demokracie o osvobození Malypetra informuje a líčí ho skoro se sympatiemi. Uvádí, jak se v jeho prospěch vyslovovalo mnoho svědků. Komentuje se, že se za války choval dobře a že byl podle toho také osvobozen.[1036] Malypetr zůstává na svobodě. Dlouho se z ní ale netěší. 27. září 1947 zlomený umírá.[1037] Tak zkončil člověk, který ještě před 9 lety vykonával funkci předsedy Poslanecké sněmovny.

Na jaře 1947 se konalo soudů s agrárníky více, v tomto čase se jejich odsuzování ve třetí republice také završuje. 19. března stanuli dle líčení Práva lidu před Národním soudem na Karlově náměstí tři čelní představitelé Národního souručenství včetně 58-letého Nebeského. Tento bývalý ředitel Svazu akcionářů rolnických cukrovarů byl žalován pro propagaci nacismu a fašismu. „*Po přečtení žaloby byl zahájen výslech J. Nebeského, který se necítí „ani v nejmenším" vinen.*" Před soudem se různě hájí, například tvrdí, že k Národnímu souručenství se dostává celkem náhodou, po odchodu Hrubého. Tuto stranu hájí, byla prý nezbytná k obraně proti Němcům, i když se tvářila naoko loajálně. Ohledně své odbojové činnosti se Nebeský odvolává na Jelínka. Připomíná, že Vlajka nebyla ve své době dotována, z čehož byl viněn, jenom podplácena.[1038] Přelíčení probíhá i v dalších dnech a 25. března je vynesen rozsudek. Soudní senát se o něm dvě hodiny radí a předseda soudu poté oznamuje, že „*Josef Nebeský byl z obžaloby zproštěn.*"[1039]

V dubnu se odehrál také proces s bývalým agrárním ministrem národní obrany Machníkem, který byl po válce krátce vězněn, na rozkaz ministra vnitra však byl propuštěn. Soud s ním vedený má přívlastek „čestný".[1040] Podívejme se, co o Machníkovi říkalo trestní oznámení z 1. srpna 1946.[1041] Machník měl ve výpovědi tvrdit, že u agrárníků neměl vliv a že konal pouze svoji státní funkci. Připomíná se ale, že zasedal v užším předsednictvu agrární strany majícím maximálně 15 členů. Ve skutečnosti tedy musel mít Machník na činnosti agrárníků podíl dost velký. Uvádí se, že se jedná o Beranova bratrance. V agrární straně měl údajně Machník patřit k Benešovu křídlu. Bližší styky s Němci mu prokázány nebyly. 12. července 1943 došlo k Machníkovu zatčení a 28. února 1944 ho Lidový soud v Drážďanech odsoudil k trestu smrti pro přípravu velezrady. Na žádost manželky Antonie Machníkové mu byl trest změněn 9. září na 10 let vězení.

[1035] Tamtéž, s 101.
[1036] *Jan Malypetr osvobozen*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 10.1.1947, roč. 3, č. 8, s. 2.
[1037] ROKOSKÝ, Jan Malypetr (II. část), s. 104.
[1038] *Trojice vedoucích NS před soudem*, PRÁVO LIDU 20.3.1947, roč. 50, č. 67, s. 3.
[1039] *NS vyšlo bez trestu*, PRÁVO LIDU 26.3.1947, roč. 50, č. 72, s. 3.
[1040] K Machníkovu souzení STRAKA, František Machník, s. 84-85, pramenně viz. NA, f. Nár. S, k. 169, sl. Fr. Machník.
[1041] NA, f. Nár. S, k. 169, sl. Fr. Machník, poř. č. 1.

Trestní oznámení poukazuje na to, že odpuštění trestu smrti Machníkovi naznačuje, že s Němci nesetrvával v zase tak špatných vztazích. Může to dosvědčovat i jeho aktivismus. 10 let vězení asi trestní oznámení považovalo za odměnu za věrnost. Jinak se v něm líčí některé projevy Machníka, které říkal za Stranu národní jednoty. Některé měly být fašistické. Naopak nějaký rozhovor poskytnutý Machníkem protektorátnímu tisku ukazoval, že Machník se za okupace ke kolaboraci nesnižoval. Odmítl kritizovat Beneše. Přelíčení procesu s Machníkem se konalo během jediného dne, 16. dubna 1947.[1042] Soud, který se skládal jako ty ostatní z představitelů čtyř českých stran Národní fronty[1043], vynáší po poradě rozsudek, mající v písemné verzi 15 stran.[1044] Ten zprošťuje 60-letého Machníka obžaloby a tvrdí, že nemá na svědomí takovou vinu, aby mohl být odsouzen. K dobru mu je přiznáno, že vždy jednal s ohledem na Beneše a že za války byl poctivým Čechem. Nebeský a Machník souzení na jaře 1947 patří k těm, kteří se ve třetí republice odsouzení a vězení celkem vyhnuli.

Další čestný Národní soud se v té době koná také s Ferdinandem Klinderou.[1045] Jednalo se o významného agrárního činitele, působícího především ve sféře hospodářské. Před koncem první republiky jeho vliv poklesal, stále měl ale určité slovo a vidíme, že souzení po válce se nevyhýbá. Trestní oznámení na Klinderu říká, že se dle nějakých svědectví choval asociálně, že působil vůči komunismu a že vychvaloval nacismus. Na zemědělském kongresu v Goslaru v Německu měl v době největší tragedie národa podle výpověďi Hrubého v tisku jako první Čech použít nacistický pozdrav. Proti vznášeným obviněním se Klindera brání a naopak uvádí, jak za války dával peníze Žilkovi, kterého Němci popravili, podporoval postižené Němci a choval se správně.[1046] Přelíčení procesu s Klinderou začíná stejně jako v případě Machníka 16. dubna 1947.[1047] Rozsudek je nad ním vynesen o den později.[1048] Klindera je stejně jako předchozí agrárníci zproštěn obvinění a zůstává na svobodě. Rozsudek mluví o jeho zájezdech do Německa, kterých bylo víc, ale uznává, že roku 1938 tam například nechtěl a jel tam jen z nutnosti. Ke Klinderově činnosti za války se říká, že poslal 250 000 korun do Londýna, což bylo potvrzeno výpovědí Pražáka. Žilkovi dal podle rozsudku Klindera skutečně 50 000 korun. Vůči Němcům neměl být přátelský, to se mu připočítává k dobru.

[1042] NA, f. Nár. S, k. 169, sl. Fr. Machník, poř. č. 16.
[1043] NA, f. Nár. S, k. 169, sl. Fr. Machník, poř. č. 15.
[1044] NA, f. Nár. S, k. 169, sl. Fr. Machník, poř. č. 26.
[1045] NA, f. Nár. S, k. 169, sl. Ing. Ferdinand Klindera.
[1046] NA, f. Nár. S, k. 169, sl. Ing. Ferdinand Klindera, poř. č. 1, trestní oznámení.
[1047] NA, f. Nár. S, k. 169, sl. Ing. Ferdinand Klindera, poř. č. 22.
[1048] NA, f. Nár. S, k. 169, sl. Ing. Ferdinand Klindera, poř. č. 35.

Po předchozím souzení agrárníků přichází na řadu proces, kde se rozhoduje o osudu Berana a Černého. To, co v dosud konaných procesech potkalo významné agrárníky jsme si připomenuli. Kromě zmíněných byly souzeni samozřejmě ještě někteří jiní. Vladimír Krychtálek dostal nakonec trest smrti a byl popraven, redaktor Venkova Čeněk Ježek, který do něj přišel spolu s Kahánkem roku 1934, dostal 15 let. František Zmeškal, reprezentující za války rolnictvo v oficiálním Svazu zemědělství a lesnictví byl naproti tomu osvobozen.[1049] Tyto lidi můžeme zmínit, mějme ale na paměti, že se jednalo o malé ryby a jedince s agrární stranou často ne tak svázané. Dříve připomínaní významní agrární vůdci tuto stranu skutečně představovali. Musíme podotknout, že se vyskytovali také někteří, kteří ve třetí republice retribučnímu soudnictví unikli. Kromě těch u slovenských demokratů to byli například Feierabend a Suchý, kteří nalezli ochranu národních socialistů. O takových si ještě povíme. Dosavadní agenda v odsuzování agrárníků, jak jsme viděli, příliš úspěšná nebyla.[1050] O to více se zaměřuje pozornost komunistů a obecně těch, kteří chtějí rozvrátit agrární stranu, na jasné odsouzení Berana, jejího vůdce a předsedy.

Proces s Rudolfem Beranem a jeho vládou se připravoval dlouho.[1051] Souzeno v něm bylo pět lidí, kromě Berana a Černého jako významná persona i generál Syrový a bývalí ministři Havelka a Fischer. Připomeňme si, jaký osud potkal Berana po uvěznění, které se uskutečnilo za účelem jeho chystaného souzení.[1052] Dle Dostálovy publikace byly první měsíce ve vazbě pro Berana krušné, bylo to prý jako za Gestapa. Beran musel čelit bití a nadávkám. Lékař Nešpor mu měl třeba podávat vitaminovou injekci a jeden z vedoucích dozorců přitom pronesl, aby dal Beranovi takovou injekci, aby do rána pošel. Ve vězení neměl žádné výhody a jako nechvalně známou celebritu si ho za mřížemi prohlížely třeba deputace z Kladna.[1053] Beran nezískal ve vězení ani výhodu samostravování, tedy možnost teplých obědů.[1054] Před procesem prý vzhledem k těžkosti svého osudu uvažoval o sebevraždě. Nakonec se rozhodl, že ji nespáchá, aby jeho čin nebyl vykládán tak, že měl nečisté svědomí.[1055]

[1049] Verdikty dle http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/138schuz/s138010.htm.
[1050] Komentuje FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 345-346.
[1051] Z literatury agrární provenience se mu věnuje FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 341-349, DOSTÁL, Agrární strana, s. 244-252, z odborné literatury je mu věnován článek JAROSLAV ROKOSKÝ, Poválečný proces s předsedou agrární strany Rudolfem Beranem, in: Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský". Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, pořádané ve dnech 14.-16. dubna 2003 v Praze, uspořádali Jiří Pernes a Jan Foitzik, Prius, Brno 2005, s. 115-129.
[1052] K období Beranova věznění před procesem ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 552-571.
[1053] DOSTÁL, Agrární strana, s. 329-330.
[1054] TOMÁŠ STANĚK, Retribuční vězni v českých zemích, Slezský ústav Slezského zemského muzea, Opava 2002, s. 57.
[1055] Tamtéž, s. 73.

Během pobytu ve vězení je Beran postupně vyslýchán. Protokol podává svědectví o výsleších konaných u krajského trestního soudu v Praze ve dnech 26., 27. a 28. června a 2. a 3. července 1945.[1056] Beran je nucen postupně líčit svůj předchozí život a politické kroky, které učinil. Ohrazuje se například, že by agrárníci postupovali společně s henleinovci, setkání s Henleinem a Eisenlohrem byla jen formální. Agrárníci měli dbát především na své německé kolegy. Oni a Spina si přáli posílení německých agrárníků a to hlavně na úkor Henleina. To se mělo stát cestou dohody s ním a poté cestou boje. Beran nyní ve výsleších pod tlakem okolností tvrdí, že za odstoupením Beneše po Mnichovu stály hlavně jeho zdravotní problémy, nátlak na něj činěn nebyl. K režimu druhé republiky říká, že *„na systému dvou stran jsme se dohodli s Hamplem“* a že Hácha byl zvolen konsensem na původní návrh Klapky.

Velká část první fáze Beranova vyslýchání se točí kolem 15. března 1939. Beran komentuje události toho dne tak, že *„nikdo ve vládě neměl tušení, že Němci pomýšlejí na zábor. Mysleli jsme, že chtějí zabrat jen další pásmo snad Budějovice, Jihlavu, nebo snad jiné území.“* Beran měl dle svých slov přispět k tomu, že do Berlína s Háchou neodjel Havelka, ale Chvalkovský. Jet tam měla i Háchova dcera. V souvislosti s nočním děním z 14. na 15. března Beran vypovídá věci, které tu byly citovány už v souvislosti s líčením tehdejších událostí. Hácha prý říkal: *„jsem si vědom, že to je neústavní, ale beru plně na sebe oběť, kterou musíme přinést, chceme-li zachránit národ, když není možno zachránit stát.“* Tento výrok Hácha častěji opakoval. O sobě Beran při výsleších tvrdí: *„v půl šesté ráno jsem odešel domů a nervově se zhroutil.“* Rodina měla zavolat Stoupala, který ho přišel uklidňovat. Večer už byl Beran schopen účastnit se vítání Němců na Hradě. Nevěřilo se, že už tam byl přítomen Hitler. Beran připomíná, že vláda před Háchou podala demisi a také mluví o tom, že nemohla opustit svoje pozice kvůli tomu, že by je obsadili fašisté.

Výpověďi Háchy a Chvalkovského o osudovém dění v Berlíně měly být shodné. Hitler byl z počátku klidný, pak ale začal řvát. Česko-Slovensko prý nyní po odtržení Slovenska neexistuje a on ho zabere. Chvalkovský vyběhl ze sálu, aby tam neplakal. Háchovi byla dávána povzbuzující injekce, protože se mu udělalo nevolno. Vyhrožovalo se mu, že bude Praha srovnána se zemí. Nakonec podepsal věc bez souhlasu vlády, právně to tedy neplatilo. Ve výsleších Beran dále připomíná, jak při okupaci schovával spisy ministerské rady. V Pracejovicích byly zakopány ve stodole rolníka Míška. 6. května byly za účasti Berana a místního národního výboru zase neporušené vykopány. O vládě Beran tvrdí, že *„od 15.*

[1056] NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R Beran, poř. č. 10, protokol výslechu ze dne 26. června 1945.

března 1939 přestala samostatná činnost vlády“, byla již kontrolována Němci. Po odchodu z úřadu premiéra zajížděl Beran do Prahy jen jako předseda Noviny. Vítání německých představitelů po okupaci nehodnotí jako významné. Mluvil s nimi česky, byly to prý pro něj těžké chvíle a noviny pak jeho projevy reprodukovaly tak, jak proneseny nebyly. Při výsleších Beran říká: „*prohlašuji s naprostou rozhodností, že jsem nikdy nepoužil slov, že Hácha vložil osud národa do rukou Hitlerových*.“ Dodává, že „*všechny tyto tři projevy byly od nás předem objednány, nikdy jsme nešli k žádnému z představitelů říše z vlastní iniciativy*.“

Po první fázi vyslýchání se další výslech uskutečňuje 25. srpna 1945.[1057] Beran vypovídá, že po své demisi na premiéra roku 1939 šéfredaktorovi Halíkovi říkal, aby psal zdrženlivě. Háchovi navrhl jako svého nástupce Eliáše. Ten se pak osvědčil. Beran připomíná, že K. H. Frank v berlínském procesu, kde byl Beran za války souzen, činil agrárního vůdce odpovědným za protiněmeckou politiku, kterou agrárníci vedli. Refrén jeho řeči zněl: „Beran je vinen“. Na konci svého závěrečného proslovu tvrdil, že „*Beran a Eliáš je to samé*.“ Agrární vůdce líčí, jak byl za války vězněn. Připomíná, že na dotazy Franka před svým propuštěním odpovídal vyhýbavě. „*Aniž jsem o to žádal, byl mi od 23.XII.1943 přerušen trest*“. Nadále pak ale byl omezován. Beran říká, že se stal i po propuštění ilegálně činným. V souvislosti s berlínským procesem se ohrazuje, že advokát Slabý mu v obhajobě pomáhal tak, že udával i nepravdivé věci o jeho údajné proněmecké činnosti. O vztahu agrárníků k SdP Beran vypovídá, že Vraný k nim chtěl zaujmout přátelštější postoj, radikálněji proti nim chtěli postupovat Staněk či Žilka. On jako předseda strany měl tato stanoviska skloubit. Obhajuje to, že SdP zakázána nebyla. Hovoří také o prezidentské volbě roku 1935 a podotýká, že agrárníci se nakonec rozhodli pro Beneše. Vyjmenovává členy své strany, kteří pro něj více působili.

Během výslechů Berana a během uvalení soudní vazby a předání Národnímu soudu, které ho na přelomu let 1945/1946 potkává[1058], dochází k průběžnému vyslýchání svědků, jejichž výpovědi mají být v procesu s Beranem, ale i jinde, použity. Výslechy svědků jsou tematicky rozčleňovány do 12 okruhů, které se místy překrývají. Jeden podruhém si je přibližme. Výpovědi jednotlivých lidí jsou často zajímavé. Na mnohé byl činěn tlak a v nové situaci podstupovali zkoušku charakteru.

První část výslechů měla shromáždit materiály k podezřením ohledně schůzky Berana s německým vyslancem Pappenem.[1059] K tomu se ale žádné seriózní výpovědi, které by ji dokládaly, neshromáždily. Rozsáhlejší materiál byl pochopitelně shromážděn k jednání

[1057] NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R Beran, poř. č. 10, zápis výslechu ze dne 25. srpna 1945.
[1058] NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 1-7), usnesení ze dne 8.1.1946 v Praze a NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 1-7), č. Z-11810/1564-45.
[1059] NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 1-7), podezření ze schůzky s vyslancem Pappenem v r. 1934-1935.

agrárníků s henleinovci. S K. H. Frankem byl 3. října 1945, předtím než byl popraven, sepisován protokol, kde se k věci vyjadřoval. S agrárníky prý SdP konala jen nějaké rozpravy. K tomu patřila jednání s Hodžou a Beranem v letech 1937-1938, ale i tajná vyjednávání před prezidentskou volbou 1935. Jedna noční schůze se uskutečnila v Plodinové burze v Praze. Agrárníky vždy zastupoval Beran, Stoupal a dva, tři další. Poté, co Němce na prezidenta nepodpořili Slováci, SdP se rozhodla odevzdat prázdné lístky.

Jiný a zajímavý protokol ohledně jednání agrárníků s Němci je 11. října sepsán s herečkou Ludmilou Baarovou. Bohužel zůstává poněkud nejasný. Baarová nacházející se po válce v úzkých při výslechu tvrdí, že ji kdysi vyhledali agrárníci Žilka a Zadina nebo Zadák. Přišli za ní z pověření Berana. Chtěli zprostředkovat styk s Goebelsem, se kterým měla poměr, nebo s někým z německého ministerstva propagandy. Tvrdili, že agrárníci teď musí k moci. Baarová si už rozhovor s nimi příliš nepamatuje, ale skutečně je spojila, tuší, že se státním sekretářem Hankem. Neví, co s ním pak řešili, ale později dostala děkovný dopis a jeden z pánů, co za ní přišli, ji pozval na čaj. Asi hodinu tam byla a sdělovala svoje dojmy z Berlína.[1060] Hodnověrnost této výpovědi od začátku není považována za vysokou. Protokol s představitelem SdP Neuwirthem z 27. října shrnuje jednání agrárníků a henleinovců v letech 1934-1935. Jednalo se prý se Stoupalem i s Kahánkem. Černý měl dávat ultimátum, že SdP bude buď rozpuštěna nebo půjde společně s Bund der Landwirte. V prezidentské volbě 1935 měla SdP s agrárníky také jednat, Neuwirth s Petersem ale jednali i s Benešem.

Protokol s Rostislavem Korčákem z 10. listopadu 1945 vypovídá o rozkolu české a slovenské části agrárníků ve volbě roku 1935. Beran měl být pod vlivem Vraného a Kahánka. Slováci hájili mírnější pozice, stavěli se proti pravicové vládě. Korčák sám prý napsal článek proti Němcovi a stavěl se proti demagogii Venkova. Patřil k těm, kteří už si vězení užili za okupace a tak se jeho protiagrárnějším výpovědím, které se při výslechu zřejmě požadovaly, nemůžeme divit, bál se asi dalšího postižení. Udává také, že Halík byl podle něj český. On sám měl strach z Krychtálka. Ježek mu prý za války přepisoval články na aktivistické, i když se tomu bránil. 30. listopadu je sepsán protokol i s Halíkem, předvedeným z vězení. Říká, že proti SdP byli u agrárníků mnohé hlasy, její tehdejší povolení ale obhajuje jako nezbytné. Tvrdí, že Beran moc věřil Kahánkovi a že nevydávání Kahánkových článků mu povolil Hodža. O tom, že by posílal Krychtálka do Berlína Halík nic neví a přiznává, že roku 1942

[1060] NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 1-7), politika Beranova v roce 1938 do Mnichova. Novoroční článek ve „Venkovu“, schůzky s Eisenlohrem.

sepsal v souvislosti s berlínským procesem o Beranovi zprávu v duchu přátelském Německu. Vzpomíná, že tam jako svědek vypovídal, proč byl Kahánek trpěn ve Venkově jako žid.[1061]

Jeden z dalších protokolů je sepsán se Suchým, pochází z 11. prosince 1945 a pokračováno v něm je 23. ledna 1946. Suchý mnoho neříká. Jako představitel strany prý nemá povědomí o schůzkách s henleinovci, které už by nebyly známé veřejně. V protokolu s bývalým agrárním ministrem Zadinou ze 14. ledna 1946 se píše, že Baarovou, kterou měl s Žilkou vyhledat, vůbec nezná. O sjednávání paktů své strany s Henleinem nic neví. V předsednictvu agrárníků se v prezidentské volbě 1935 objevovaly pouze úvahy, jak se SdP a luďáci zachovají. Dopis Ursínyho z 22. ledna rovněž popírá konání nějakých závažnějších porad mezi agrárníky a SdP. Protokol s Janem Jínou, spoluvězněm Berana z války, vypovídá o tom, jak se Beran připravoval na berlínský soud. Jína tvrdí, že bylo pochopitelné, že se snažil akcentovat, že s Němci byl zadobře.[1062]

Další okruh materiálů byl shromažďován k událostem roku 1938. Protokol s Karlem Mečířem z 23. listopadu 1945 měl osvětlit průběh Beranových setkání s Eisenlohrem, proti kterým kdysi brojili komunisté a na kterých Mečíř překládal. První jejich schůzka se podle Mečíře uskutečnila u velkostatkáře Nolče někdy v roce 1938. Z představování neměl dojem, že by se dříve znali. Nic moc si také neřekli. Několik měsíců poté se konala schůzka u Dr. Pluhaře v Praze a měla stejný charakter. Ze 4. prosince pochází další protokol, který je s Mečířem sepsán. Něco málo ve své výpovědi upřesňuje, ale obecně schůzky líčí stejně. Téma činnosti agrárního redaktora Kahánka přichází ve výpovědích na přetřes také. Protokol s Čeňkem Ježkem z 23. října 1945 podává svědectví o tom, jak přišel Ježek roku 1934 do Venkova. Vzal ho tam s sebou Kahánek, Berana poznal až poté. Obecně Ježek připomíná, jak agrárníci kritizovali československou zahraniční politiku a udává, že Henleina pozval do novoročního vydání Venkova roku 1938 Kahánek. Snad to bylo se souhlasem Berana. Ke schůzkám agrárníků a SdP si Ježek vzpomíná na setkání Kahánka a Sebekowského.

Některé materiály začaly být shromažďovány k abdikaci Beneše po Mnichovu, významnější protokoly ale byly sepsány ohledně prezidenta Háchy. Jejich účelem bylo upozornit na nesamostatnost a přestárlost tohoto muže, na jeho nevhodnost pro úřad prezidenta. Protokol ze 14. června 1945 sepsaný v Kanceláři prezidenta republiky na základě svědectví Dr. Adolfa Maixnera, Háchova lékaře, říká, že v prosinci 1938 byl stav Háchy uspokojivý, prezident měl ale být slabý psychicky. Lékař Maixner s tím 31. ledna 1939

[1061] NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 1-7), případ Kahánkův, jeho styky s Henleinovci, vliv na Berana a polonofilská činnost.
[1062] NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 1-7), vyjednávání s Henleinovci, volba presidenta v r. 1935.

navštívil Berana. Ten ale uvedl, že *„pan president nepřijde do situace, aby rozhodoval*.“[1063] Háchova dcera Milada Rádlová 25. října 1945 podává výpověď, jak Beran otce na pozdní návštěvě před prezidentskou volbou roku 1938 přesvědčoval, aby na vzdání se prezidentství ani nepomyslil. Milada Rádlová říká, že podle otce měl být Beran *„člověk ctižádostivý až násilnický*“. Hácha byl přitom starý a nemocný a prezidentství mu podle dcery nesvědčilo.

Jiné výpovědi podával protokol sepsaný s Vladimírem Krychtálkem 18. října 1945. Dřívější kolaborant a mocný muž za protektorátu se nyní nacházel ve vězení a v neradostných podmínkách. Ve své výpovědi se vyjadřoval obsáhle. Připomíná, jak jel za druhé republiky do Berlína na sondáže. Na cestu byl vyplacen 3000 korunami od Halíka. Hovořil v Německu jen s méně významnými lidmi a nebyl tam vyslán jako jediný. Pokračování protokolu z 19. října 1945 přináší Krychtálkovo další líčení jeho německého pobytu. Mimo jiné měl konat interview s Ribbentroppem, což bylo schváleno Halíkem i Beranem. Německý ministr zahraničí dostal otázky, jestli mezi Česko-Slovenskem a Německem panuje dobrý sousedský poměr a jestli budou naše hranice zaručeny, pokud se náš dobrý poměr prohloubí. 27. listopadu Krychtálek vypovídá, že Halík o jeho cestách musel vědět. 13. prosince ještě připomíná, jak Beran v redakci Venkova držel Kahánka. Ten byl polonofil. Krychtálek doplňuje, že do Německa cestoval za druhé republiky poprvé na přelomu listopadu a prosince 1938 a podruhé na přelomu února a března 1939.

Jiným způsobem se k situaci za druhé republiky vyjadřuje v protokolu z 9. ledna 1946 Feierabend. Nic moc neuvádí, ne žádné kompromitující věci. Není v situaci, aby k tomu byl nucen. Připomíná, že konec republiky, který přišel 15. března, se nečekal.[1064] Osudovému datu německé okupace jsou věnovány i mnohé další výpověďi. Vyplývá na povrch, že informace o možnosti okupace se objevovaly různé, obecně se v ní ale příliš nevěřilo, Chvalkovský její možnost popíral.[1065]

Kromě předchozích okruhů byli lidé v souvislosti s Beranovým procesem vyslýcháni i ve věci Háchovy cesty do Berlína[1066] a ve věci protestu předsednictva Strany národní jednoty proti německé okupaci z 15. března.[1067] V této otázce je sepsán protokol s obžalovaným Josefem Černým. Ten 4. prosince 1945 obecně vypovídá, že v prezidentské volbě roku 1935 byl jako Hodža pro Beneše a s Henleinem nejednal. V noci na 15. března 1939 přijal telefonát

[1063] NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 1-7), Dr. Emil Hácha, jeho volba a svědectví o jeho povaze.
[1064] NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 1-7), B7.
[1065] NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 8), varování a upozorňování před hrozícím nebezpečím ozbrojeného zákroku Německa před 15.3.1939.
[1066] NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 8), cesta Háchova do Berlína 14.3.1939. 14. a 15. březen 1939. Zodpovědnost za Háchovo ujednání s Hitlerem v noci na 15.3.1939.
[1067] NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 8), schůze předsednictva Národní jednoty v noci na 15.3.1939 z níž mělo býti protestováno u Berana proti přijetí kapitulace.

Žilky, který mu říkal, že se stalo něco strašného. Ztratili jsme samostatnost. Na to se svolalo předsednictvo dosavadní vládní strany, které tvořili on, Žilka, Stašek, Klapka, Gajda a jiní. Byl připravován protest proti okupaci chystané na nadcházející ráno. Poté se na schůzi dostavil Beran a Černý mu dle svého svědectví doporučoval, aby odletěl s vládou letadlem na západ. Beran uvažoval o sebevraždě. Dle protokolů sepisovaných s ostatními účastníky tehdejšího dění Černý skutečně jednal v duchu, v jakém to sám popisuje. 23. ledna 1946 dále vypovídá, že on, ani předsednictvo republikánů s Henleinem nikdy nejednali. Setkávali se s ním jen jednotlivci nepověření vedením strany.

Nakonec se v procesu proti Beranovi shromažďují ještě materiály vztahující se k jeho souzení před berlínským Volksgerichtem. K těm patří například protokol s Marií Beranovou z 5. prosince 1945, sepsaný jako jiné na ministerstvu vnitra. Beranová tvrdila, že po zatčení manžela prosila Háchu o přímluvu. Ten jí sdělil, že ho Reichsprotektor odbyl a nemůže nic dělat. Beranová také vypověděla, že si nepamatuje, že by Háchovi psala aktivistický dopis, který jsme si citovali dříve. Není si jistá, jestli ho mohl napsat Beranův obhájce Dr. Slabý, ale pokud se po válce takový dopis našel, musel mít za ním asi prsty on. Jiný protokol spojený s tímto tématem je 10. prosince 1945 sepsán s Marií Slezákovou, která byla zaměstnána v advokátní kanceláři Dra. Slabého. Vypovídá, jak tento advokát připravoval materiál k Beranově obhajobě.

„*Do obhajovacího materiálu snesl Dr. Slabý všechno co mohlo svědčiti ve prospěch Beranův v očích Němců, i když to bylo třeba smyšlené, jen aby mu prospěl*.“ Protokol s Valerijem Vilinskim dosvědčuje, že Slabý měl přepracovat Halíkovo memorandum, které před procesem sepsal v Beranův prospěch. Uvádí se, že „*dr. Slabý nebyl zcela zdráv a politice nerozumněl, takže jeho vsuvky mohou býti dosti nepříléhavé*.“ Protokol s Vilémem Magersteinem, německým advokátem hájícím před soudem Berana, jelikož Slabý to jako neněmec sám dělat nemohl, uvádí, že Beran před berlínským soudem mluvil česky.[1068]

Vylíčili jsme si průběh první fáze výslechů v souvislosti se souzením Berana. V lednu 1946 o ní Národního prokurátora informovalo ministerstvo vnitra.[1069] Ve zprávě se shrnuje, co se zatím proti Beranovi podařilo shromáždit a vyslýchání se pokládá v hrubých obrysech za ukončené. Usvědčujících materiálů k Beranovu jasnému odsouzení se ale vlastně mnoho nevyskytuje, proto se poté musí ve výsleších, jak Berana tak ostatních, dále pokračovat. V Dostálově knize o agrární straně Beran o výsleších říká svoje. Obecně tvrdí, že se s ním

[1068] NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 1-7), činnost za okupace. Proces Rudolfa Berana před berlínským Volksgerichtem.
[1069] NA, f. Nár. S, k. 62, sl. R. Beran (poř. č. 1-7), zpráva Národnímu prokurátorovi ze dne 16. ledna 1946 (druhý výtisk ze dne 28. ledna 1946).

zacházelo krutě. Po uvěznění ho nejdříve vyslýchal prezident krajského soudu dr. Vojta, dělo se tak na rozkaz Gottwalda a Drtiny. Tito nynější mocní mužové dostali dopis od jakéhosi Varhánka, který je činil odpovědnými za to, jak se s Beranem nelidsky nakládá a odsuzoval to. V té době se možnost intervence a zmírnění postupu vůči obžalovaným ještě připouštěla. Na výsleších byl původně přítomen štábní kapitán Pokorný z ministerstva vnitra, který do nich ostře zasahoval, neslýchaně je ovlivňoval. Po lednu 1946 už se výslechů nezúčastňuje, snad na něčí intervenci. Berana vyslýchal také rada Englsman, který byl sice přísný, ale spravedlivý. Novější vyšetřování vedl dr. Hora. Beran při výsleších zažil například takové jednání, že první čtyři dny jel vždy na výslech, místo toho ale stál celý den čelem ke zdi. Vyšetřován byl až napopáté. Výslechy označoval za drsné, byly v nich prý samé chytačky.[1070]

Můžeme usoudit, že i když byl po válce v republice nastolen režim, který obsahoval mnohé svobody, v něčem svobodný nebyl, což se odráželo i v procesu s Beranem. Nejednalo se o klasický vedením komunistů zmanipulovaný proces, kterých si naše země užila hodně v letech padesátých. Tento proces byl jiný, jednalo se o souzení Berana a agrárníků komunisty, ale i třemi stranami demokratickými. Proto se v něm objevují jak některé prvky vyskytnuvší se v procesech pozdějších včetně hrubého nakládání s vězni, tak zároveň i snahy jednat dle zásad právního státu. Vidíme, že Beranův a jiné třetirepublikové procesy dávaly určitě právo předem neurčeného rozsudku. Nicméně tu byl viditelný tlak komunistů na tvrdé odsuzování velké části obžalovaných a mluvíme tu určitě o procesech politických. To mají procesy v třetí republice s těmi pozdějšími za komunismu společné.

Po výsleších z roku 1945 je Beran znovu zpovídán 10. ledna 1946.[1071] Ohledně svého setkání s Pappenem na Podkarpatské Rusi roku 1935 vypovídá, že na lov do této země jezdil skoro každý rok a setkával se prý s mnoha lidmi. 11. ledna se Beran vyjadřuje ke svému novoročnímu článku z roku 1938. Říká: *„chtěl jsem pouze podpořiti stanovisko vlády, která v té době vedla jednání se státotvornými německými stranami. Tímto článkem jsem nemínil níjak nadbíhati Henleinově straně, nýbrž konstatoval jsem pouze, že tato strana tady je s daleko největším počtem německých voličů a že v politice státu musíme s tím počítati, vyzýval jsem k dohodě s Němci, odmítl jsem však jednání s kýmkoliv, kdo by chtěl šilhati za hranice.*“ O setkáních s Eisenlohrem vypovídá Beran jako dříve, že se jednalo zhruba o dvě schůzky, nebyly ale ani tajné ani významné.[1072] V protokolu z 12. ledna Beran mluví o agrárním tisku. Vraný, který ho ve třicátých letech vedl, do něj v době, kdy mu klesal náklad,

[1070] DOSTÁL, Agrární strana, s. 330-333.
[1071] NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R Beran, poř. č. 10, zápis výslechu ze dne 10. ledna 1946.
[1072] NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R Beran, poř. č. 10, zápis výslechu ze dne 11. ledna 1946.

prosadil skupinu redaktorů z Poledního listu. Noviny sice získaly bulvárnější ráz, ale vzrostl jim náklad, o což šlo.

Beran také mluví o tom, jak se stal po smrti Vraného šéfredaktorem Venkova Halík. U redaktora Kahánka neměl autoritu, ten si prý psal podle svého radikální články. Beran tvrdí: „*sám jsem zakročoval několikráte u Kahánka, aby v psaní podobných článků přestal, ale stejně tak zakročoval u něj min.*(isterský - pozn. P.A.) *předseda Hodža*.“ Docházelo k tomu, že mnoho Kahánkových článků nebylo nakonec dáno do tisku. „*Že nebyly vyvozeny proti Kahánkovi další důsledky, byly pro to dva důvody. Jednak Kahánek byl velmi schopný redaktor a představoval pro list určité aktivum, jednak byl již vážně nemocen a pamatuji se, že jsem byl upozorňován z kruhů lékařských, abychom již vyhlédli náhradu za něj, poněvadž může každým dnem zemřít, měl totiž abnormálně vysoký tlak a ještě mimo to nějakou těžkou chorobu jaterní nebo ledvinovou*.“ Kahánek poté zemřel roku 1940. Beran říká, že na Kahánka nedával, jak se občas proslýchá. Přijímal od něj referáty jako od jiných, to je ale všechno. Podotýká, že Kahánek byl možná ješitný, a tak tvrdil, že na něj Beran dával.[1073]

V protokolu sepsaném 15. ledna Beran přiznává, že Kahánek měl styky s lidmi SdP, hlavně se Sebekowskym. Neznamená to ale ještě, že by s nimi agrárníci ukovali nějaký společný postup. Beran prý nesouhlasil s Kahánkovou orientací na Beckův režim v Polsku. Agrárníci místo toho podporovali polskou agrární emigraci. Bývalý agrární předseda vypovídá, že herečku Baarovou zná jen z filmů a Žilku a Zadinu k ní nikdy neposlal. Znovu říká, že Beneš chtěl po Mnichovu sám odstoupit a také si myslí, že doktor Maixner mu nikdy o špatném stavu prezidenta Háchy nic neříkal, jak uváděl v protokolu. Beran popírá, že by řekl, že Hácha se nedostane do situace, aby rozhodoval.[1074] 18. ledna bývalý agrární předseda tvrdí, že premiéra se mu v druhé republice dělat nechtělo, okolnostmi byl ale donucen. Na zahraniční politiku státu neměl moc vliv, tu vedl dosti samostatně Chvalkovský. „*V celku jsem mu důvěřoval*.“ Uvádí také, že „*není pravdou, že jsem Krychtálka poslal do Berlína*.“ Na jeho údajné hlášení, které mu měl po svém příjezdu domů podat, se nepamatuje.[1075] Jedná se tu o jednu z věcí, kde Beran pro jistotu popírá věc, která se stala. Je snad jen možné, že ji nepovažoval za významnou.

O zániku republiky Beran vypovídá znovu 19. ledna 1946. Uvádí, že „*v posledních dnech před 14. březnem 1939 byla si vláda vědoma vážnosti politické situace, ale že by bezprostředně hrozilo ze strany Německa obsazení našeho území tohoť si nebyla vědoma*.“

[1073] NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R Beran, poř. č. 10, zápis výslechu ze dne 12. ledna 1946.
[1074] NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R Beran, poř. č. 10, zápis výslechu ze dne 15. ledna 1946.
[1075] NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R Beran, poř. č. 10, zápis výslechu ze dne 18. ledna 1946.

Účel Háchovy cesty do Berlína měl být pouze informativní. Beran znovu popírá, že by byl informován o tom, že byl Háchův zdravotní stav špatný.[1076] 21. ledna vypovídá o pohnutí, které ve vládě zavládlo po oznámení toho, že Hácha v Berlíně podepsal návrhy nacistů. „*Já jsem byl na konci svých sil a v doprovodu jednoho z úředníků myslím Dr. Klučiny jsem odešel z ministerské rady a jel jsem domů. Doma jsem se chtěl pokusit o sebevraždu. Chtěl jsem se zastřelit*.“ Rodina v tom Beranovi zabránila. Poté za ním přišlo mnoho lidí, mezi nimi i Hampl. Ten mu řekl, že nyní je třeba držet „*hlavu vzhůru a nedělat hlouposti*.“ Beran dodává: „*poněvadž jsem byl zachvácen třesavkou byl jsem nucen ulehnouti a nevyšel jsem z domu až do večera*“.

Dále je Beran vyslýchán ve věci ničení našeho vojenského materiálu před okupací, aby nepadl do ruky Němcům. Uvádí, že si nepamatuje, jestli o tom v ministerské radě bylo jednáno nebo ne. „*Na otázku zdali jsem si byl vědom toho, že jako předseda vlády jsem za to v první řadě zodpovědný já odpovídám, že jsem si to neuvědomil. Byl jsem i já i ostatní členové vlády pod dojmem Hitlerových hrozeb a ve strachu, aby se tyto hrozby neuskutečnily*.“ Podle Berana bylo především nutné předejít statisícovým obětem, které by v příkřejším postupu vůči Německu, než jaký byl zvolen, mohly vzniknout. Připomíná znovu, jak měl zásluhu na uschování dokumentů ministerské rady, která byly zakopány ve stodole v Pracejovicích. Vypovídá, že od jednotlivých ministrů očekával, že uschování dokumentů svých ministerstev zařídí sami.

Beran líčí, jak musela vláda 16. března na Hradě vítat Němce. Mluvil s ní Ribbentrop v uniformě a „*řekl nám, že s námi chtěl Hitler mluvit, ale že již odjíždí, že ta návštěva odpadá*.“ Beran Ribbentropa oslovil česky a řekl mu jen několik společenských vět, Havelka je přeložil. Generál Blaskowitz, který se jako německý vojenský představitel musel vítat poté, měl před vládou celkem přijatelný proslov volající po spolupráci. Beran mu na něj zdvořilostně odpověděl, jako v případě Ribbentropa si nepamatuje co přesně, ale noviny to v obojím případě příštího dne zkreslily.[1077] 22. ledna je Beran vyslýchán nejdříve ohledně posledního vítání, vítání Neuratha. To se prý dělo podle německých instrukcí. Konal se slavnostní oběd, kde Beran seděl vedle něho, vzhledem k Beranově neznalosti němčiny si ale moc nepopovídali.

Beran jinak vypovídá, že 20. dubna 1939 měl v ministerské radě přečíst projev k narozeninám Hitlera, ten den tam ale nedorazil německý vládní prezident Bachmann, který vládu kontroloval, a tak Beran schůzi rozpustil. Do novin se dalo, že vláda vzpomněla

[1076] NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R Beran, poř. č. 10, zápis výslechu ze dne 19. ledna 1946.
[1077] NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R Beran, poř. č. 10, zápis výslechu ze dne 21. ledna 1946.

narozenin vůdce. My jsme si protokol zasedání vlády připomenuli dříve, Beranova výpověď se s ním nevylučuje. Bývalý agrární předseda vysvětluje, jak v dubnu 1939 ve vládě zkončil. „*Do nové vlády jsem již nevstoupil proto, poněvadž jsem dále ve vládě setrvati nechtěl, což mi bylo později při mém procesu v Berlíně vytýkáno*.“ Ohledně toho, že do čela Národního souručenství na začátku války doporučil Hrubého uvádí, že Háchovi navrhl čtyři lidi v pořadí Nebeský, Hrubý, Suchý a Chalupa. Proč si prezident vybral Hrubého, to neví. Dále Beran připomíná některé věci v souvislosti s berlínským procesem. Potrestán tam byl 10 lety vězení a povinností zaplatit 100 000 říských marek pokuty. Beran uvádí, že po propuštění do konfinace měl před Němci několik ručitelů, aby vůči okupantům znovu nevyvíjel nějaké aktivity. Patřili k nim Hrubý, Nebeský, Halík a Chalupa. Vzpomíná, že Hrubý ho po propuštění navštívil několikrát v Pracejovicích. Nevedli prý spolu ale politické hovory.[1078]

13. března 1946 je Beran vyslýchán ohledně své kariéry v agrární straně. Jejím předsedou se prý stal na návrh Hodži a Staňka. To schválil jednomyslně výkonný výbor strany a později také sjezd.[1079] 18. března je Beran dále nucen vypovídat o jednání agrárníků s henleinovci v letech 1934-1935. Vzpomíná, že se jednalo například v Obecním domě v Praze. Požadavek vůči Henleinovi, aby německý venkov nechal ve sféře německých agrárníků, prý vznesl Staněk. Prezidentskou volbu líčí Beran starým agrárním pohledem, že pro Beneše se vyslovili strany socialistické a lidovci, pro Němce byli agrárníci, živnostníci a sjednocení. Luďáci se k němu měli jako k občanskému kandidátu logicky přiklonit také. Na Němce prý přišel Dr. Hodža a měl být jako kandidát vhodný. Před volbou se provalilo, že je postaven vysoko v zednářské lóži, což od něj mnohé odradilo. Beran připomíná, že agrární strana ve volbě s SdP o podpoře Němce oficiálně nejednala, docházelo jen k informativním schůzkám jednotlivců.

K otázce vyšetřovatelů ohledně vydání zmocňovacího zákona v prosinci 1938 Beran uvádí, že už si nepamatuje, co přesně se tehdy dělo. O Chvalkovském říká, že byl také osobním tajemníkem Švehly, u agrárníků měl určité slovo. Zahraniční politiku vedl tak, že udržoval i styk se západem. Beran znovu popírá, že by měl něco společného s vysláním Krychtálka do Německa a nadhazuje, že tam jel asi se souhlasem Halíka. Hází to z nutnosti na šéfredaktora Venkova, podobně jako to házel Halík zase na Berana. Bývalý agrární předseda připomíná, jak vůči němu za druhé republiky působili fašisté a o svém vládním projevu z prosince 1938 předneseném ve sněmovně uvádí, že ho schválila celá vláda a že odpovídal

[1078] NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R Beran, poř. č. 10, zápis výslechu ze dne 22. ledna.
[1079] NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R Beran, poř. č. 10, zápis výslechu ze dne 13. března 1946.

době.[1080] Beran je poté vyslýchán ještě 23. a 24. března, řešeny jsou s ním znovu věci, které už se probíraly dříve.[1081]

Po první fázi vyslýchání svědků k procesu jsou postupně vyslýcháni další, někteří starší jsou k výpovědi povoláni znovu.[1082] V souvislosti se svou návštěvou Berana krátce před 15. březnem jsou zpovídáni členové delegace Akce národní obrody, dobové fašistické organizace. Její člen Jan Lobkowicz uvádí, že Beran jim na setkání řekl: „„*Zítra nastane světová senzace, to se podivíte.“ Podle událostí, které hned na to přišly, nebylo pochyby, že Beran měl již na mysli okupaci a zřízení protektorátu*.“ Předseda Akce Miroslav Hlávka tvrdí, že „*Beran tehdy na naše zprávy o odtržení Slovenska prohlásil, že to nic není, s ohledem na události většího významu, před kterými stojíme a které jsou světoborné*.“ Jiný člen zmíněné fašistické organizace uvedl, že Hlávka měl mít s Beranem ostrou kontroverzi. Ten Hlávkovi řekl, že „*brzo nastane den, který politickou situaci vyjasní. Co tím mínil, nevím*.“ Další člen delegace uvádí, že se nepamatuje, že by Beran řekl „*zítra nastane světová senzace, to se podivíte*“. Říci to ale mohl. Jiný člen Akce národní obrody Ing. Ferdinand Macalík vypověděl, že Beran měl během schůzky telefonát z Berlína a bylo na něm vidět, že znervozněl. Řekl pak asi toto: „*zítra bude stát svět před největší senzací poslední doby*.“ Dle souvislostí členové delegace pochopili, že má asi na mysli okupaci Česko-Slovenska.

Je otázkou, jak moc byli členové Akce národní obrody ke svým výpovědím nuceni. Vzhledem k tomu, že po válce byli sami postihováni, možnost ulehčit si pohaněním jiného jim asi přišla vhod. Beran se v reakci na obvinění, že o okupaci věděl předem a že to dal členům Akce národní obrody najevo, bránil tím, že před nimi musel mluvit o zákroku proti slovenské vládě, který se ze strany české vlády chystal. Vzhledem k tomu, že líčení fašistických svědků nezapadá do průběhu dobových událostí, jak se seběhly, mělo by se v této věci věřit více Beranovi. Paralelně s uvedenými výslechy docházelo také k vyslýchání čelných agrárních představitelů. Protokol s Malypetrem z 15. února 1946 uvádí jeho výpověď, že s SdP agrárníci nikdy společně nepostupovali. Schůzky s Eisenlohrem konal Beran za vědomí Hodži.

Během února 1946 jsou konány výslechy s Josefem Černým. V souvislosti s 15. březnem Černý uvádí, že jako právník to vidí tak, že Hácha v Berlíně nebyl k žádnému schválení okupace oprávněn. Beran svolení k jeho podpisu jménem vlády nedal.

[1080] NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R Beran, poř. č. 10, zápis výslechu ze dne 18. března 1946.
[1081] NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R Beran, poř. č. 10, zápis výslechu ze dne 23. března 1946 a zápis výslechu ze dne 24. března 1946.
[1082] Všechny nadcházející protokoly pocházejí z NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R. Beran, poř. č. 11-59, Beran. administrativní protokoly.

V předsednictvu Strany národní jednoty se tehdy přichystalo prohlášení protestující proti okupaci, které už Černý nemohl pro její rychlý průběh veřejně přečíst. Černý dále vypovídá o svém chování za války. Říká, že kolaborantské články nepsal, podporoval vždy českou věc a nebyl v Lize proti bolševismu.[1083] Jeho češství mu ve svých výpovědích mnozí dosvědčují, Zdeněk Ptáčník z ministerstva vnitra, Ota Draisaitl, Černého tajemník, Jiří Stříbrný, Rostislav Korčák a jiní. Josef Müller, dveřník na ministerstvu vnitra,vypovídá, že Černý se jako ministr před návštěvami neuzavíral. Měl kontakty i s Němci, nejvíce agrárníky, ale i s SdP. Na podřízené z ministerstva dělal Černý dojem člověka demokratického. Choval se i kavalírsky, svým zaměstnancům rozdával zvěřinu ze svého statku.[1084]

5. března dochází k sepsání dalšího protokolu s Rudolfem Halíkem. Ten v něm vypovídá následující: „*o politickou linii agrární strany jsem se nikdy mnoho nestaral, poněvadž jsem měl na starosti organisaci. Jako takový, byl jsem v širším předsednictvu strany a k věcem politického rázu jsem se nedostal, poněvadž tyto věci byly důvěrné a byly projednávány pouze několika vedoucími členy agrární strany, jako byl Beran, Vraný, moravský Stoupal a agrární členové vlády. Nevylučuji dnes, že jsem Krychtálkovi vyplatil na cestu do Berlína v 1938 roce v zimě nějaký obnos, snad 3.000 Kč. Tyto peníze jsem dostal od Berana, abych je Krychtálkovi vyplatil*.“[1085] Halík se ve výpověďi podobně jako Machník označuje za bezvlivného, i když ve skutečnosti byl agrárníkem z nejvýznamnějších. Tento styl výpověďi je koloritem výslechů mnohých agrárních vůdců. Zatímco se zpovídají, informátorská zpráva pro ministerstvo vnitra ze 16. února 1946 mluví o tom, že v agrárních kruzích jsou obecně zvědavi, co se proti Beranovi přichystá. „*Mnoho se poukazuje na to, že nebude moci býti stíhán pro svoji politickou linii, t. j. pro navázání styků se stranou SdP v době předmnichovské*.“ Uvádí se také, že agrárníci odtahují ruce od Hrubého, nepovažují ho za svého.[1086]

Pozdější protokol s generálem Heliodorem Píkou[1087], popraveným časem komunisty, vypovídá o tom, jak byl v listopadu 1938 nalezen archiv Vlajky. V něm se nacházely materiály kompromitující agrární stranu. Věc se bohužel dostala pod správu ministerstva vnitra, které z toho vážné důsledky nevyvodilo. Ohledně našeho vojenského materiálu za druhé republiky Píka vypovídá, že její režim se snažil prodat ho už v říjnu 1938 Francii a Anglii. Ty se ale nestačily rozhýbat a v prosinci projevilo o náš vojenský materiál zájem

[1083] NA, f. Nár. S, k. 73, sl. poř. č. 5, dr. Josef Černý, spis. č. 8.
[1084] NA, f. Nár. S, k. 73, sl. poř. č. 5, dr. Josef Černý, spisy č. 9-21, 24 a 25.
[1085] NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R. Beran, poř. č. 11-59, Beran. administrativní protokoly.
[1086] ABS, f. S, sign. S-122-2, informace pro pana ministra ze dne 16.2.1946.
[1087] Tento a následující protokoly v NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R. Beran, poř. č. 11-59, Beran. administrativní protokoly.

Německo, které si také brzy vymohlo, že ho získá. Protokol s K. H. Frankem ze 14. března vypovídá jako dříve, že probíhala nějaká tajná jednání českých agrárníků s SdP k prezidentské volbě. Na jedné schůzce se nalévalo německé víno. Frank líčí tehdejší dilema SdP, kdy „*Němec byl kandidátem jediné české strany únosné pro SdP...Čeští agrárníci dávali vždycky najevo, že v tehdejší politice nebude pokračováno*." Kromě podpory Němce se ale zároveň zvažovala i podpora Beneše.

Při vyslýchání Franka se v budově nacházel zároveň Beran a vyslýchající je v tomto okamžiku předvedli k sobě a konfrontovali jejich lišící se výpovědi. Beran trval dále na tom, že agrárníci nepostupovali společně s SdP. Proběhla s nimi jen neoficiální setkání prostřednictvím lidí skupiny Vraného a Stoupala. Frank v tomto momentě říká Beranovi do očí, že trvá na tom, že proběhla noční schůze, na které byl přítomen i on, Beran. Stoupal tam SdP Němce navrhoval za kandidáta na prezidenta. Beran trvá na svém, že poprvé se s Frankem viděl až u soudu v Berlíně. Tam ho ale označil za stoupence Beneše. Frank připouští, že je pravda, že agrárníci hráli roku 1935 dvojitou hru. Nakonec skutečně volili Beneše. Před berlínským soudem asi srovnával Berana s Eliášem, protože ten hrál dvojitou hru také. Proběhlá konfrontace vyšetřovatelům Beranovo doznání nepřináší.

Po shromáždění dosavadních svědectví je na bývalého agrárního předsedu podáno 29. března 1946 trestní oznámení.[1088] Je pojato dosti beletristicky, rozvláčně. Chronologicky líčí jeho činnost od dob první republiky, na základě provedených výslechů. Jsou zmiňovány viny, které se mu přičítají. Za ministra trestní prohlášení podepisuje Dr. Hora. Během vyšetřování v Beranově případu je občas slyšet veřejná protiberanovská propaganda. Stojí za ní hlavně komunisté a jejím asi největším projevem se stává publikace V. Jindry „Dokumenty zrady" z roku 1946.[1089] V ní se píše, jak pravice agrární strany cítila zášť k Masarykovi a k Benešovi. Podporovala Henleina, protože byl schopen potřít levici. Agrárníci usilovali o nastolení reakční vlády. Měl vzniknout blok čtyř konzervativních států - Německa, Polska, Maďarska a Československa, zaměřený proti Rusům. Agrárníci se obviňovali z finanční a materiální podpory SdP.[1090] Novoroční článek Venkova z roku 1938 je označován za proněmecký a profašistický. Na schůzi v Lucerně ho pak provokující Beran dokonce ani neodvolal.[1091] Je připomenuto odhalení tajné schůzky Berana a Eisenlohra u Nolče, která trvala hodinu a půl.[1092] Za druhé republiky měl Beran prosadit Háchu na prezidenta protože byl starý a

[1088] NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R. Beran, poř. č. 10, trestní oznámení proti R. Beranovi z 29.3.1946.
[1089] JINDRA, Rudolf Beran.
[1090] Tamtéž, s. 20.
[1091] Tamtéž, s. 23.
[1092] Tamtéž, s. 25.

manipulovatelný. Beran chtěl jeho prostřednictvím vládnout sám.[1093] O okupaci Němci věděl předem a vysílá pak Háchu do Berlína. Lobkowitzovi a Macalíkovi předtím řekl :„*zítra bude stát svět před největší sensací poslední doby*.“[1094]

Všechna tato tvrzení se šířila na veřejnosti a shrnovala mnohé, co se proti Beranovi a agrárníkům nashromáždilo. Mezitím probíhaly nové výslechy. Protokol s ing. Schwarzem z 30. března 1946 vypovídal o agrárních plánech na reakční vládu. Stojí v něm, že Schwarz byl 4. dubna 1938 přijat Hodžou a líčil mu, jak agrárníci vystupují poraženecky, proněmecky. Stříbrný mu říkal o plánu, který měl mít Beran s vládou pravice za účasti Henleina a proti socialistům. Hodža o takových plánech nic nevěděl. O podobných věcech vypovídá bývalý ligista Antonín Hübschmann v protokolu z 6. dubna. Připomíná, jak Stříbrný mluvil v kavárně o svých dojmech ze schůzky s Beranem.

Stříbrný „*počal totiž okamžitě mluviti o tom, že Beran udělal dohodu s Henleinovci, že Henleinovci budou pozváni do vlády, že to Dr. Beneš bude muset akceptovat a že je velmi pochybné, zda v této vládě by zůstali národní socialisté a soc.*(iální - pozn. P.A.) *demokraté, ale že vláda bude stejně silná, poněvadž v ní budou kromě Henleinovců a agrárníků fašisti, Národní sjednocení, Národní liga, přirozeně živnostníci a velmi silné pravicové křídlo lidovců*.“ Tato vláda měla časem donutit Beneše k abdikaci. Stříbrný si přitom přál, aby došlo k rozpouštění socialistických odborových organizací. Dělnictvo by bylo nuceno přejít do odborů ligistických. Hübschmann dodává, že skupina jeho a Schwarze se v lize se na takovém postupu na rozdíl od Stříbrného nechtěla podílet, proto ligu opustila.[1095] Celkově lze jen velmi těžko věřit tomu, že by Beran plány s pravicovou vládou vážně osnoval. Mohly mu ale určitě sloužit jako strašák na levici.

Výslechy dále probíhají i v létě a na podzim 1946, ale ne v takové intenzitě jako dosud. Shromážděné materiály se spíše utřiďují. 21. září je znovu vyslýchán Josef Černý. Ten vylučuje, že by před parlamentními volbami roku 1935 volal Henleina, aby přistoupil na dohodu s Bund der Landwirte. O prezidentské volbě Černý mluví tak, že v ní měl slovo Vraný. Právě on asi dostal nápad s protikandidátem proti Benešovi. Vraný měl velký vliv i na Berana, „*ačkoliv osobní poměr mezi oběma nebyl nejlepší*“. Černý přiznává, že měl kontakty s představitelem SdP Roschem, ten ovšem jednával i s Benešem. O protestním provolání proti okupaci, za kterým stál, Černý vypovídá, že ho měl přečíst v rozhlase. Koncipovali ho i Žilka, Stašek, Hrabík a Klapka. 2. října je Černý vyslýchán ohledně protestního prohlášení znovu, je

[1093] Tamtéž, s. 56.
[1094] Tamtéž, s. 60-61.
[1095] NA, f. Nár. S, k. 63, sl. R. Beran, poř. č. 11-59, Beran. administrativní protokoly.

mu ukazována nějaká verze, jak prý vypadalo. Černý popírá, že by se jednalo o verzi správnou.[1096] Z 29. července pochází první dodatek k trestnímu oznámení proti Beranovi. Celkově jich vzniká pět. Doplňují předchozí obvinění Berana novými, postavenými na základě nových shromážděných informací.[1097]

Časem je proti Beranovi, ale i ostatním souzeným v procesu spolu s ním, vznesena obžaloba. Nese datum 18. prosince 1946 a má 103 stran. Beran a spolu s ním generál Syrový a bývalí ministři Černý, Havelka a Fischer jsou souzeni za své působení v letech 1938 až 1945. V době zvýšeného ohrožení republiky měli I) Beran a Fischer vejít ve styk přímý a nepřímý s nepřítelem za okolností zvláště přitěžujících. II) měli všichni souzení opatřovat nepříteli prospěch a škodit naší branné moci, až na Černého za okolností zvláště přitěžujících. III) Měli všichni až na Černého nadržovat a přispívat k bezpečnému vykonání zločinu proti státu uskutečněnému 15. března 1939. IV) Měli všichni podporovat fašistické a nacistické hnutí, kromě Černého v úmyslu, aby rozvrátili mravní, národní a státní vědomí československého lidu. Beran to činil zejména též u československé mládeže. To všechno se dělo kromě Černého za okolností zvláště přitěžujících. Čtyři zmíněné body představovaly zločiny, které bylo možné soudit podle různých paragrafů. Po obviněních obžaloba uváděla na základě kterých svědectví byla vznesena a vyjmenovávaly se důvody obžaloby, což bylo sáhodlouze popisováno. Pod obžalobou se nacházel podpis Národního prokurátora.[1098]

Nyní se začalo chystat samotné veřejné přelíčení procesu a proběhnout mělo brzy. 7. ledna 1947 objevujeme sdělení, že předsedou soudu se stává president Nejvyššího soudu v Brně JUDr Jan Gottweis, jeho náměstkem pak nejvyšší sudí Nejvyššího soudu v Brně JUDr Otakar Urban. Předsedovi je určeno šest přísedících z řad lidu. Ti měli spolu s předsedou, který kromě jiného řídil i průběh přelíčení, hlasovat o rozsudku. Za přísedící jsou nejdříve určeni 1) Dr. Josef Grňa, profesor z Brna 2) Dr. Ladislav Kaufner z Prahy 3) Karel Bedřich Kozelka, člen závodní rady ČKD z Prahy 4) Dr. Ervin Munk z Prahy 5) Josef Petříček, bývalý starosta a 6) Josef Zeman, mlynář z Meziříčska. Náhradníky, kdyby někdo z nich odstoupil, se stávají Dr. Jiří Špaček z Prahy a Josef Lanc, bývalý horník a poslanec, také z Prahy. Beran a další souzení dávají svým advokátům plné moci. Beranovým advokátem se stává Antonín Pijáček, Černého advokátem František Vorel.[1099] Lidé soudící obžalované zastupují jednotlivé české strany Národní fronty, mezi sedmi lidmi hlasujícími o vině a nevině souzených má

[1096] NA, f. Nár. S, k. 73, sl. poř. č. 5a-59, výslech Josefa Černého z 21. září a 2. října 1946.
[1097] NA, f. Nár. S, k. 64, sl. R. Beran, poř. č. 62-65, materiály shromažďované k procesu viz. třeba NA, f. Nár. S, k. 64, sl. R. Beran, poř. č. 66, věci doličné.
[1098] NA, f. Nár. S, k. 74, sl. poř. č. 60-88, č. poř. 60, obžalobě se věnuje ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 582-592.
[1099] NA, f. Nár. S, k. 74, sl. poř. č. 60-88, č. poř. 62-66.

každá z nich 1-2 zástupce. Předseda Gottweis patří k sociální demokracii, národní prokurátor Grospič řídící obžalobu ke komunistům.

7. ledna Národní soud také oznamuje ředitelství věznice, kde jsou obvinění drženi, aby jim byla do cel povolena tužka a papír, aby si mohli písemně připravovat svoji obhajobu.[1100] 13. ledna nacházíme úřední zprávu Gottweise, dle které se má hlavní přelíčení konat od 30. ledna. Vyřizují se nezbytné administrativní věci ke konání procesu.[1101] Beran prostřednictvím advokáta Pijáčka žádá o povolení samostravy, aby byl na proces silný.[1102] Jeden z povolaných soudců, profesor Grňa, předseda Svazu národní revoluce, soudu oznamuje, že ho postihla mengitida. Žádá, aby byl povinností přísedícího zproštěn.[1103] Za odstoupivší, kterých je postupně víc, se ustanovují noví přísedící, mezi nimi odborný učitel Bohumil Neuman z Ledče nad Sázavou, který pak v soudu skutečně zasedne.[1104]

Po předchozích pokynech dostává Beran a ostatní obžalovaní příležitost podílet se na boji za svou svobodu. Beran se chce hájit a i v rámci toho posílá někdy na začátku roku 1947 dopis určený široké agrární veřejnosti, blízkým a rodině. Beran celkem odvážně píše: „*děkuji za četné vzkazy a pozdravy, které jste mi posílali již za okupace do německých kriminálů a které mi posíláte do republikánského kriminálu na Pankráci*.“ Vzkazuje svým blízkým, že na ně vzpomíná. „*Pracovali jsme vždy v tom nejčistším vědomí, že chceme upevniti a zabezpečiti demokratický stát a prospěch svému národu. Osud si s námi divně zahrál. Stali jsme se obětí poměrů*.“ Zmiňuje se, že velmoci obětovaly Československo v Mnichově. „*My dělali, co bylo v lidských silách, poctivě a obětavě pro záchranu státu a národa. Spravedlivá historie jednou posoudí správně. Dnes k tomu ještě daleko!*“ Beran mluví o tom, jaké poměry panují dnes. „*Vidíte denně, jak mnozí se domnívají, že nadešla chvíle vyřídit si osobní účty a vykonati pomstu, na kterou třeba léta mnozí čekali. Právo-spravedlnost - to je k smíchu! Moc a dočasná síla - to je právo a spravedlnost dneška!*“

Beran v dopise pokračuje, že „*idea demokracie-skutečné demokracie svobody, musí býti všechno!*“ Nabádá k tomu, abychom drželi spolu a byli rozvážní. „*Odkazu Ant.*(onína - pozn. P.A.) *Švehly musíte vzpomínat. Nikdy nepřicházelo k platnosti Kroiherovo pořekadlo „Světská sláva-polní tráva a jen volové po ní touží -“ více jak v dnešní době*.“ Beran připomíná, že jinde v zahraničí panují i horší poměry. Všude probíhá „*boj o zásady soukromovlastnického práva na půdu a o svobodu zemědělského podnikání*.“ Zdůrazňuje, že

[1100] NA, f. Nár. S, k. 74, sl. poř. č. 60-88, poř. č. 69.
[1101] NA, f. Nár. S, k. 74, sl. poř. č. 60-88, poř. č. 70.
[1102] NA, f. Nár. S, k. 74, sl. poř. č. 60-88, poř. č. 76.
[1103] NA, f. Nár. S, k. 74, sl. poř. č. 60-88, poř. č. 77-82.
[1104] NA, f. Nár. S, k. 74, sl. poř. č. 60-88, poř. č. 84-88.

se nesmíme bát teroru, připomíná, že Gestapo už jsme přežili. Beran si myslí, že Československo jde zahraničně politicky do těžkých dob. „*Jednání s Německem bude dlouhé a bude velmi těžké. s hlediska zájmů naší republiky jsem velký pesimista. Chápu zcela...presidenta Dr. Beneše...ještě veliké štěstí, že máme presidenta takových zkušeností a kvalit*.“

Beran, jak vidíme, setrvává v raném poválečném vidění světa, kdy jsou Němci bráni za naše nesmiřitelné nepřátele, proti kterým musíme hledat spojence, ať jsou jací chtějí. Hrozí se toho, že Němců je 70 milionů, s nimi ani s Rakušany prý nebudeme nikdy zadobře. Proto Beran volá stejně jako vládní socialisté či lidovci po spojenectví se Sověty. Polákům se podle něj nedá věřit, zároveň se spojenectvím s východem je ale nutné získávat suroviny ze západu. Beran projevuje obavu, že budeme nárazníkový stát. Situaci, která brzy nastane, kdy hlavním nepřítelem se pro demokraty v Evropě stanou Rusové a jejich komunismus, Beran ještě asi nevycítil. Hodža ji přitom předpovídal už uprostřed války. V dopise dále Beran žádá pomoc při shromažďování materiálů ke svému procesu. Říká, že 20 měsíců se na něj sháněl materiál. Vytyčilo se heslo: „*bijte Berana, aby se stádo rozprchlo!*“ Bývalý agrární předseda tvrdí, že nyní nejde jen o něj, on není důležitý. Hraje se o celý agrární komplex, který se snaží rozvrátit. Nakonec v dopise uvádí frázi na rozloučenou: „*ať žije stále mezi námi duch a idea Antonína Švehly! Váš táta*“.[1105]

Beran zahajuje svoji přípravu na proces, v činnosti ale zůstávají stále i orgány ministerstva vnitra a shromažďují poslední výpověďi, některé ještě i během přelíčení. K rukám Gottweise a k jiným směřují mnohé dopisy hájící Berana a Černého, pocházející většinou od starých agrárních sympatizantů. Vyskytují se také různé dopisy, které se proti Beranovi a agrárníkům staví, za těmi stojí hlavně komunisté. Někteří zemědělci žádají, aby byl proces vysílán rozhlasem přímo ze soudní síně. To se neděje, tak demokratický si soud dovolit býti nemůže. Snad nejostřejší agrární dopis z té doby, který pro jistotu zůstal anonymní, uvádí, že Beran nikdy do zahraničí zbaběle neutekl, to provedli jiní. Není těžké se domýšlet kdo, mluví se o Benešovi.[1106] V shromažďovaném materiálu k procesu objevujeme také zprávu státní bezpečnosti o zesnulém mocném agrárním politikovi Stoupalovi. Představuje se, jak byl vlivný v hospodářské sféře. Působil na Moravě, v pivovarnictví, lihovarnictví a zvláště v cukrovarnictví. Převedl prý 22 cukrovarů z rukou židovsko-německých majitelů do rukou rolníků. Byl mezi nimi populární, i když podniky, které

[1105] AKPR, sign. T 146/42, k. 212, neúplně otištěno v DOSTÁL, Agrární strana, s. 334-336, podle toho i uvedeno, komu byl dopis určen.
[1106] NA, f. Nár. S, k. 74, sl. poř. č. 140.

organizoval, stály na kapitalistickém základě. Stoupal měl vliv na Berana, ovšem ne na tisk strany. Připomíná se, jak se v roce 1941 ve Večeru objevil článek od Krychtálka, představující Stoupala negativně jako magnáta.[1107] Nyní po válce čekala Stoupala stejná kritika, tentokrát ovšem ze strany levice.

Bývalý agrární ministr Zadina 7. března 1947 ve výslechu vypovídá, že agrární strana tvořila jednolitý celek. Byly v ní zastoupeny různé vrstvy venkova, ale nevyskytovala se v ní opoziční křídla. Opozice zvláště neexistovala v časopise Brázda, jak se tvrdí. Její lidé byli s Beranem přáteli.[1108] Sociální demokrat Remeš 15. března uvádí, že Beran za druhé republiky rozhodně nebyl diktátorem, snažil se o spolupráci pro dobro státu.[1109] Bývalý agrární poslanec a nyní z nutnosti poslanec za národní socialisty Leopold Slíva 20. března vypovídá, že Beran se choval demokraticky a s SdP nespolupracoval. Hájil společný postup se socialisty. Popravený Piťha prý Slívovi říkal, že Beran věděl o jeho ilegální akci.[1110] Berana obhajuje ve výpovědi i nyní nejvlivnější dřívější agrárník, Ján Ursíny. Připomíná, že v prezidentské volbě roku 1935, kdy sám vystupoval pro Beneše, mu to Beran nevyčítal. V druhé republice se staral o náš stát a o demokracii.[1111]

K procesu, který se připravoval, se váže tajný referát národního prokurátora dr. Grospiče určený sekretariátu komunistické strany. Nastiňuje, jak se nyní věci se souzením obviněných mají. Grospič referuje, že proti Beranovi jsou připraveny články hanobící Beneše. Pocházejí z období od 8. října 1938 do 16. dubna 1939. Líčí se optimisticky a z komunistického hlediska, že členové soudu jsou naladěni proti Beranovi. Očekává se prý vynesení nejvyššího trestu pro Berana a pro Syrového. Černý a Havelka budou asi osvobozeni. Tento referát si měl vyžádat ministr spravedlnosti Drtina a být s ním spokojen. Mluví se o tom, že k ruce jsou Grospičovi Černý a Urválek (člověk dostavší se později na výsluní v procesech z padesátých let). V referátu se chválí některé tiskoviny, které o procesu píší, říká se ale, že určitá média by o věci mohla informovat více, například rozhlas.[1112]

Jiná zákulisní zpráva z období těsně před konáním přelíčení informuje o tom, co se říkalo ve vysokých kruzích, u oběda na počest generála Ruděnka, kde seděli Drtina a jiní. Hovořilo se mezi jiným o procesu s Beranem. Nadhazovalo se, že nikdo nechtěl převzít funkci předsedy soudu a prokurátora. V rozhovoru padl i názor: *„už toho máme všeci dost:*

[1107] NA, f. Nár. S., k. 75, sl. poř. č. 141-197, poř. č. 193, 194.
[1108] NA, f. Nár. S., k. 76, sl. poř. č. 291-335, poř. č. 317-325.
[1109] NA, f. Nár. S., k. 76, sl. poř. č. 361-391, poř. č. 364-368, Svědkové.
[1110] NA, f. Nár. S., k. 76, sl. poř. č. 361-391, poř. č. 390-391.
[1111] NA, f. Nár. S., k. 76, sl. poř č. 393-447, poř. č. 436-437.
[1112] Otištěno v OBHAJOVACÍ ŘEČ (3. část), s. 169-171, dále částečně v DOSTÁL, Agrární strana, s. 337-338 a HOVORY, s. 113-114.

materiál je dost slabý, zvláště na trest smrti.“ Takové potrestání Berana a Syrového si přejí komunisté, kteří k tomu vyvíjejí kampaň. Očekávají, že by Beran od Beneše a Drtiny dostal milost, což by je znemožnilo. Vidíme, že lidé z okruhu národních socialistů si trest smrti nepřejí a celkově se neočekává. Při obědě také někdo povídá, že i ex post je potřeba v procesu ospravedlnit parcelaci Beranova majetku. Bývalý agrární předseda je prý v bojovné náladě a hodlá hájit svoji linii. „*O vyšetřujícím soudci dr. Černém vyskytla se už pověst (v kruzích okolo Berana), že za okupace byl vyšetřujícím komisařem na gestapu. V rozhovoru o tom bylo pak řečeno, že tam byl snad přidělen proti své vůli a že tuto funkci vykonával, pokud možno, ve prospěch českých vyšetřovanců*.“[1113] Tajná zpráva pocházející z 29. ledna 1947 hovoří ve stejném duchu jako předchozí. Beran se prý klidně připravuje na obhajobu a je přesvědčen, že nemůže být odsouzen. Komunisté pro něj chtějí provaz. Je vidět, že to by vrhalo stín na hradní tábor, který před válkou s Beranovými agrárníky spolupracoval. Nadhazuje se, že právě v tomto duchu komunisté pracují.[1114] Ze zákulisních materiálů cítíme, že proces s Beranovou vládou představuje velké politikum.

30. ledna 1947 je zahájeno hlavní líčení procesu, které se pak koná až do dubna.[1115] My si ho zde popíšeme pomocí zpráv dobového tisku. Z nich pochopíme, jak k souzení Berana a dalších přistupovaly jednotlivé strany Národní fronty. Jejich postoje se dosti lišily. Komunistické Rudé právo bylo k Beranovi a dalším souzeným samozřejmě velmi kritické. O průběhu procesu většinou referovalo propagandisticky a na první straně. Právo lidu líčilo souzené také ostře. Není se asi co divit, neboť tento deník sociálních demokratů se nacházel v rukách levého křídla strany, jdoucího s komunisty. Zajímavé je, že deník s tímto jménem někdy referuje o věcech snad ještě radikálněji, než samotní komunisté. O přelíčení se informuje jako o procesu s muži 15. března, což ale nemá být označení lichotivé. Už před konáním procesu Právo lidu referuje přesvědčeně o tom, jaké všechny možné viny mají Beran a agrárníci na svědomí.[1116]

Čas, ústřední orgán Demokratické strany na Slovensku, stojí ze všech deníků politických stran Beranovi nejblíže. O procesu příliš nemluví, postupně však o něm referuje více. Stanoviska souzených agrárníků jsou uváděna bez toho, že by se o nich pochybovalo. Lidé svědčící a vystupující v procesu proti nim zpochybňováni někdy jsou. Postoj podobný

[1113] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl III, mimořádné lidové soudy a stíhání zrádců a kolaborantů, k. 57, sign. P 57/2, zpráva min. rady Šimka o procesu contra Beran a spol.
[1114] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl III, mimořádné lidové soudy a stíhání zrádců a kolaborantů, k. 57, sign. P 57/2, před procesem Beran a spol., z 29.I.47.
[1115] Hrubý obsah přelíčení v NA, f. Nár. S, k. 77, sl. poř. č. 448, Protokol o hlavním líčení, Rudolf Beran a spol., popisu procesu se hodně věnuje ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 592-648.
[1116] *Muži 15. března před soudem národa*, PRÁVO LIDU 30.1.1947, roč. 50, č. 25, s. 1-5.

Času zaujímá k procesu lidovecká Lidová demokracie. Mluví o něm v rubrice „Beranova vláda před národním soudem“ a po letech můžeme být svědky toho, že se lidovci k agrárníkům staví celkem pěkně. Hlavního nepřítele pro ně nyní představují komunisté. Svobodné slovo, orgán národních socialistů, o procesu referuje asi ze všech nejméně, podobně jako předchozí dva se během procesu kloní více ke stanoviskům obžalovaných.

Svobodné noviny, nástupce Lidových novin z dob před válkou, obžalované z počátku líčí dost zostra. Před začátkem procesu oznamují, že „*zítra se začne před Národním soudem ve velké porotní síni pankrácké proces s Beranovou vládou, jejíž agrárnické stanovisko koketně sympatizující s Henleinem a jeho stranou bylo jednou z velkých příčin Mnichovské dohody, okupace našeho státu a konečně i jedním ze zárodků poslední války. Je to proces jistě nemenšího historického významu než s tak zvanou protektorátní vládou a s henleinovskými poslanci*.“ Proti obžalovaným v čele s Beranem jsou uváděna ještě některá obvinění.[1117] Svobodné noviny, které počátek procesu líčí dosti v duchu Rudého práva a Práva lidu, se během února a března postupně umírňují. Vliv tu má způsob obžaloby, který je veden v komunistickém duchu a manipuluje s fakty, což časem vyplývá na povrch. Konec procesu už je líčen Svobodnými novinami bez předsudků vůči obžalovaným.

Připomeňme si nyní proces, jak postupně probíhal. Poprvé se soud schází ve čtvrtek 30. ledna. Lidová demokracie o zahájení procesu s Beranem a jeho vládou píše, že se začal krátce po 9 hodině v porotní síňi na Pankráci. Do místnosti vstupuje předseda nejvyššího soudu v Brně Gottweis se svým náměstkem. V zápětí přicházejí veřejný žalobce dr. Grospič, dr. Urválek a pět obžalovaných, Beran, Syrový, Havelka, Fischer a Černý. Nalevo od obžalovaných sedí jejich obhájci. Berana zastupují dr. Pijáček a dr. Marek, Černého dr. Vorel. Líčí se obsazení senátu národního soudu, vyjmenovávají se všichni jeho přísedící. Beran na začátku před soudem podotýká, že celé jmění mu bylo roku 1941 Němci zabaveno a roku 1945 mu byl rozdělen jeho statek. Grospič čte prvního dne žalobu a zmiňuje v ní mnohé agrární viny, jak jsou viděny levicí. Začíná už líčením panské koalice z let 1926-1929, která vyřadila z vlády socialisty. Celkově se říká, jak měli agrárníci pod vedením Berana neustále reakční choutky. Na závěr prvního dne jsou obžalovaní dotázáni, jestli se cítí vinni. Syrový připouští částečnou vinnu, ostatní se cítí nevinni.[1118]

Rudé právo líčí dění prvního dne čtivěji. Proces byl podle něj zahájen, když hodiny nad vchodem ukazovaly 9.03. Připomíná, jak „*se vkolébal dovnitř Beran*“ a dostavili se i ostatní. Souzení prý „*usedají na lavici obžalovaných, usmívají se sebevědomě a rozhlížejí se*

[1117] zou, *Beranova vláda odpovídá*, SVOBODNÉ NOVINY 30.1.1947, roč. 3, č. 25, s. 2.
[1118] Jr, *Proces R. Beranem a jeho vládou zahájen*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 31.1.1947, roč. 3, č. 26, s. 1-2.

po známých v poloprázdném auditoriu. Při obvyklém fotografování a filmování Beran div nevleze do objektivu přístrojů se svým jidášským úsměvem. Tak tu sedí představitelé velkostatkářské skupiny a vysoké byrokracie, která zradila národ.“ V 9.05 přichází předseda soudu. Beran poté tvrdí, že je nemajetný. Rudé právo podotýká, že to je k smíchu. Následně pěje chválu na řeč prokurátora Grospiče. Z ní prý vyplývá, že se Beran a Černý dopustili těžkých zločinů. Obžaloba je Grospičem dočtena v 13.00 a vězni na dotázání soudu deklarují, že se považují za nevinné.[1119] Svobodné noviny přinášejí k prvnímu dni přelíčení podtitulek „Obžalovaní se necítí vinni - Beran se spokojeně usmívá“. Tvrdí se, že když ho s ostatními fotili, tvářil se, jako by byl v ateliéru a ne před soudem. Je vypíchnuto, že má dva advokáty, jeden mu prý asi nestačí. Po přečtení obžaloby obvinění před soudem popírají svou vinu.[1120]

K druhému dni přelíčení, pátku 31. ledna, Lidová demokracie připomíná, že síň pro publikum byla nenaplněná. Procesu se nicméně účastní mnoho novinářů. Gottweis má úvodní slovo k obžalovaným a poté je vyslýchán Beran, ostatní čtyři souzení odcházejí. Beran před soudem říká, že něco už si z dřívějších událostí nepamatuje a neodpoví vždy okamžitě, protože strávil pět let ve vazbě. Je stíhán za činy od 21. května 1938, kdy nastalo zvýšené ohrožení republiky, pro přehled je ale probíráno i dění dřívější. Beran opakuje některé své staré výpovědi. V roce 1935 prý nebyl proti Benešovi, agrárníci neustále podporovali jeho zahraniční politiku a Mnichov pro něj představoval trauma. Za druhé republiky také nechtěl do vlády, neví, kdo přivedl Krychtálka do Venkova, snad Kahánek a vůči Henleinovi měl mít Beran postoj kritický. Lidová demokracie uvádí, že „*pro značnou únavu obžalovaného přerušil předseda senátu dr. Gottweis líčení a odročil je na sobotu*.“[1121]

Rudé právo Beranovu výpověď z druhého dne konání procesu hodnotí s despektem. Agrární tisk, kde působili Vraný, Kahánek a Halík, měl být fašistický. Říká se, že v letech 1938-1939 agrárníci proti Benešovi vedli propagandu, orientovali se na SdP a na Německo.[1122] Druhý den přelíčení popisuje také Čas, a připomíná, jak Beran zmiňoval události na Slovensku. Vše je tu líčeno způsobem, jakým to vykládal Beran.[1123] Svobodné slovo, které je v prvních dnech procesu naladěno vůči obžalovaným více kritičtěji, tu referuje o výtečnících v agrárním tisku. Zatím má ještě i trošku více sympatií s otázkami Grospiče než s výkladem Berana. Jeho tvrzení ale také shrnuje.[1124] Protiagrárnější komentář nacházíme v Právu lidu. To líčí, jak Beran ve svém vystoupení obratně kličkuje. Svádí vinu na Vraného,

[1119] *Proces s Beranovou vládou zahájen*, RUDÉ PRÁVO 31.1.1947, roč. 28, č. 26, s. 1.
[1120] zou, *Beranova vláda odpovídá*, SVOBODNÉ NOVINY 31.1.1947, roč. 3, č. 26, s. 3.
[1121] *Proč se stal R. Beran předsedou vlády?*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 1.2.1947, roč. 3, č. 27, s. 3.
[1122] *Beran se na nic nepamatuje*, RUDÉ PRÁVO 1.2.1947, roč. 28, č. 27, s. 1.
[1123] *Beran o Slovensku v rokoch 1938 a 1939*, ČAS 2.2.1947, roč. 4, č. 27, s. 3.
[1124] zou, *Beranova vláda odpovídá*, SVOBODNÉ NOVINY 1.2.1947, roč. 3, č. 27, s. 2.

Kahánka a Krychtálka. Několikrát prý byl Beran dotlačen ohledně psaní Venkova do úzkých. Na citlivé věci pak odpovídal „nepamatuji se“ nebo „nevím“.[1125]

Dalšího dne, v sobotu, je v době kterou líčíme tradičně ještě pracovní den a to platí i pro soud. 1. února se tedy koná třetí den přelíčení a pokračuje se ve výslechu Berana. Právo lidu o něm přináší následující komentář: „*Beran projevuje před národním soudem důkladnou houževnatost a svým zpěvavým hlasem líčí vše, co kdy dělal, jako dokonalou práci pro republiku a jejího presidenta dr. Edvarda Beneše. Paměť lidská je krátká a tak by mu snad mohlo být uvěřeno, kdyby národní prokurátor nepřipomínal mnohé okolnosti z druhé republiky i z republiky první. Lze si stěží docela jasně již vybavit ony doby, kdy celá pravice vyhrožovala každému jen trochu demokratickému a sociálně založenému člověku persekucí; štvanice na Karla Čapka svědčí za mnohé. A také poměr Beranovy Národní jednoty ke Straně práce nebyl tak holubičí, jak Beran flétnově vykládá. Na poslance i závislé lidi byl činěn často hrozivý nátlak, aby nevstupovali do Strany práce*.“[1126] Z tohoto komentáře vidíme, že cesty agrárníků a sociálních demokratů se od druhé republiky zásadněji rozcházely, sociální demokraté to cítili tak, že agrárníci s nimi nakládali nespravedlivě. Nyní měli být potrestáni.

Lidová demokracie dění z 1. února líčí přehledně podle věcí, které se probíraly. O Straně národní jednoty Beran uváděl, že nebyla totalitní. Dále tu byl za druhé republiky zřízen dvoustranický formát, počítal se stranou opoziční a kontrolní. Zmocňovací zákon byl schválen parlamentem a své styky s Preissem označuje Beran za formální. S návrhem Háchy na prezidenta prý přišel hlavně Klapka.[1127] Svobodné noviny průběh přelíčení komentují odlišným způsobem. Obecně píší, že „*Beranovy odpovědi unikají od položené otázky do vzdálenějších oblastí. Na něco se pamatuje do nejjemějších podrobností, ale hned uvádí, že se na to přece nemůže po tolika letech upamatovat*.“ Zmiňuje se například, že Beran popírá vyslání Krychtálka do Berlína. Dle jeho slov se jedná o fantastu, vymyslel si to.[1128] Rudé právo upozorňuje, že ve výpovědích Berana se nacházejí velké rozpory. Komunistický list uvádí některé věci, které jsou ale vytržené z kontextu. Zmiňuje i, jak byl Beran tázán na postoj agrárníků ke karlovarským požadavkům SdP. Beran nevěděl co má odpovídat a předseda soudu mu je proto předčítal.[1129]

V pondělí 3. února se po nedělní přestávce soud koná znovu a výslech Berana je ukončen. Lidová demokracie popisuje, jak bývalý agrární předseda líčil svoji politiku za

[1125] *Beran popírá, nebo se nepamatuje*, PRÁVO LIDU 1.2.1947, roč. 50, č. 27, s. 1-2.
[1126] *Beran svaluje vinu na mrtvé*, PRÁVO LIDU 2.2.1947, roč. 50, č. 28, s. 2.
[1127] jr., *Beran vypovídá o abdikaci presidenta dr. Beneše*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 2.2.1947, roč. 3, č. 28, s. 2.
[1128] zou, *Beranova vláda odpovídá*, SVOBODNÉ NOVINY 2.2.1947, roč. 3, č. 28, s. 2.
[1129] *Hluboké rozpory v Beranových výpovědích*, RUDÉ PRÁVO 3.2.1947, roč. 28, č. 28, s. 1.

druhé republiky, která měla směřovat ke konsolidaci země. Zmiňuje i vystoupení proti slovenské autonomní vládě před 15. březnem. Hácha jel prý před okupací do Berlína jen pro informace. Beran ho pak vyzýval, aby tam okupaci neschvaloval. Celkem se prý v noci na 15. března konaly čtyři telefonické rozhovory. Gottweis podotýká, že záznamy vypovídají něco jiného. Beran uvádí, že osudové noci se nakonec zhroutil a chtěl spáchat sebevraždu. Hampl mu měl říct: „*Rudolfe, není doba na oběti, ale je jen boj*."[1130] Svobodné noviny připomínají, jak byl Beran tázán na odprodej válečného materiálu. Ten o tom nic nevěděl. Dále se soud dotazoval, proč 15. března nedošlo k podání demise vlády. Beran připomíná, že podána byla. Svobodné noviny si ale myslí, že nedůrazně. 15. březen je probírán ještě dále a řeší se také, proč byl před okupací omilostněn Gajda.[1131]

V následujících dnech jsou vyslýcháni další obžalovaní. 5. února spolu s Fischerem přichází řada na Černého. Ten má vcelku štěstí. Kdekdo si může všimnout, že v procesu, kde je souzen spolu s Beranem se na něj zaměřuje jen malá část pozornosti. Hlavním viníkem agrární politiky tu není, i když se na ní podílel. Vyslýchán je relativně krátce, připomínají se obvinění, která už proti němu padla během přípravy procesu. V pátek 7. února měli být dle Lidové demokracie vyslýcháni první svědci, předčítá se ale písemný materiál k procesu. Ten se zabývá především vztahem agrárníků a SdP, který měl být dle výpovědí politiků SdP přátelský. Připomíná se, jak agrárníci jednali s henleinovci k prezidentské volbě v Plodinové burze. Uskutečněná dohoda se měla stvrdit přípitkem. Čteno je poděkování Berana Henleinovi za přání k padesátinám[1132], poděkování, které ovšem stejně posílal mnohým jiným lidem, kteří mu přáli. Rudé právo o pátečním jednání přináší titulek „Čeští agrárníci financovali henleinovce". Od jednání v souvislosti s německými agrárníky z let 1934-1935 už SdP a čeští agrárníci styky neměli přerušit.[1133]

V sobotu 8. února Černého advokát Vorel protestuje proti propagandě rozhlasu vůči svému klientovi. Před soud pak předstupuje první svědek obžaloby, je jím Karel Mečíř. Hovoří o schůzkách Berana s Eisenlohrem, kde tlumočil. Dle Mečíře neměl Beran k Eisenlohrovi projevovat důvěru, jednalo se o schůzku formální. Druhým svědkem se stává Anna Rývová, žena pohybující se dříve v agrárních kruzích a jedna z Hodžových milenek. Rývová vypovídá především na základě toho, co jí dříve sděloval Kahánek. Uvádí, že agrárníci finančně podporovali SdP a měli se stýkat s jejich politiky. Dalším svědkem je jeden z představitelů SdP Kundt, který vypovídá v duchu, že on s agrárníky společně

[1130] jr., *Politické ovzduší druhé republiky a 15. březen*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 4.2.1947, roč. 3, č. 29, s. 2.
[1131] zou, *Beranova vláda odpovídá*, SVOBODNÉ NOVINY 4.2.1947, roč. 3, č. 29, s. 2.
[1132] jr., *Kundt si osoboval právo mluvit za Němce*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 8.2.1947, roč. 3, č. 30, s. 2.
[1133] *Čeští agrárníci financovali henleinovce*, RUDÉ PRÁVO 8.2.1947, roč. 28, č. 33, s. 1.

nepostupoval.[1134] Čas první den líčení se svědky popisuje tak, že Mečíř potvrzuje, že s Eisenlohrem jednal Beran jen v intencích tehdejší koaliční vlády. Výpověď Anny Rývové se nehodnotí jako důvěryhodná. Kundt svědčí mimo jiné o jednání Krychtálka a o tom, jak s ním Beran za druhé republiky probíral, jestli by nezastával funkci státního tajemníka pro zbylé Němce v zemi. Tuto věc ovšem řešili jen zběžně. Možná si kvůli neznalosti jazyka nerozuměli, funkci Kundtovi asi Beran přímo nenabízel.[1135]

Přelíčení 8. února, kdy byli vyslýchání veřejně první svědci se ukazuje trochu jako zlomové. Mimo jiné i proto, že na Berana a agrárníky prakticky nic moc nevypověděli. Můžeme zaznamenat, že Čas se toho chytil a ve vydání z dalšího dne první vyslýchání svědků líčí znovu a hlouběji. Rývovou a její výpověď o údajném financování SdP agrárníky dosti strhává.[1136]

V líčení vyslýchání prvních svědků se objevuje první záblesk sympatií k obžalovaným a ne obžalobě také ve Svobodných novinách. Po podtitulku „Henleinovy volby prý stály agrárníky víc než volby vlastní" nacházíme vylíčenou celkem objektivně výpověď Mečíře. Rývová je představena, jak „*přichází do soudní síně v černých večerních šatech se širokým kloboukem a s perlovým náhrdelníkem*." Uvádí jeden z rozhovorů, který proběhl za republiky, kdy se Rývová divila, že jsou henleinovci tak bohatí. Kahánek jí na to odpověděl, že jsou dotováni agrárníky. Beran, který byl rozmluvě přítomen, se v tomto momentu usmíval. Rývová připomíná schůzky, které měl Kahánek se Sebekowskym, dále se měl například setkat před volbami 1935 Žilka s Henleinem. Svobodné noviny výpověď Rývové hodnotí tak, že „*háček její výpovědi je v tom, že zná všechno jen z druhé nebo třetí ruky a člověku je mdlo při pomyšlení, že by tu měli vypovídat všichni lidé, kteří někdy někde něco slyšeli*." Beran a další obžalovaní výpověď Rývové hned popírají, věřit se jí mnoho nedá.[1137]

Abychom si lépe připomněli, co byla Rývová zač, podívejme se, co o ní vypovídá záznam z agrárního prostředí za první republiky. Mezi agrárníky se tato dáma pohybovala, úctu mezi nimi ale nesklízela, dávali od ní spíše ruce pryč. Zpráva z 12. února 1929 uváděla, že „*Klindera řekl, střetnuv se s Rývovou, této dámě „kurvo". Rývová* (ho - pozn. P.A.) *žaluje a Klindera hrozí, že, bude-li odsouzen, bude mluvit o Hodžovi*" a jiných lidech, myslí se tím o jejich korupci. Poté „*Klindera přednesl věc Rývové v presidiu strany...Hodža protestoval, aby o „jakési ženské" bylo mluveno, když má presidium vyříditi tolik naléhavějších věcí*". Milenka mu očividně zavařovala a politicky ho oslabovala, ale to už jsme mohli zaznamenat i

[1134] jr., *Výslech svědků v procesu s Beranovou vládou*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 9.2.1947, roč. 3, č. 31, s. 2.
[1135] *Nemecký poslanec Kundt svedčí v Beranovom procese*, ČAS 10.2.1947, roč. 4, č. 33, s. 1.
[1136] *Prví svedkovia v Beranovom procese*, ČAS 11.2.1947, roč. 4, č. 34, s. 3.
[1137] zou, *Beranova vláda odpovídá*, SVOBODNÉ NOVINY 9.2.1947, roč. 3, č. 34, s. 2.

v případě Mayerové za války.[1138] Klindera v předsednictvu agrární strany proti Rývové později uvedl, že poškozuje pověst strany a je nutno proti ní zakročit. Vystoupila prý po hostinsku v Polsku, je nutné agrárníky v ostatních zemích varovat, že nás nezastupuje.[1139] Vidíme, že takový člověk nyní v procesu s Beranem a jeho vládou vystupoval za svědka. Rývová si očividně mohla vyřizovat účty. Měli ale promluvit i jiní.

V pondělí 10. února se vyslýchá zpravodajský úředník Oldřich Diviš, který prý už v roce 1938 věděl, že Československo bude okupováno. Jiný úředník František Čmolík tvrdil, že v roce 1935 byly při ruce pádné důvody pro zákaz SdP. Neví, proč to vlastně agrární ministerstvo vedené Černým neudělalo. Je připomínána nějaká další schůzka agrárníků a SdP, která měla proběhnout v Bečově roku 1937. Před soudem jsou poté čteny protokoly s Malypetrem a Machníkem, které agrárníky celkem hájí. Je čten také protokol s Lídou Baarovou, který jsme si už připomínali.[1140] Rudé právo soudní líčení popisuje jako vždy po svém a přináší titulek „Již od roku 1937 věděli agrárníci o útoku na ČSR“.[1141]

V úterý 11. února nacházíme mezi svědky Vladimíra Krychtálka. Lidová demokracie uvádí jeho výpověď, že přišel do Venkova na přání Hodži, aby kontroloval články Kahánka. Po tom, co Krychtálek promluvil, „*předseda senátu dr. Gottweis se dotazuje, proč odvolal svou původní výpověď, sepsanou na ministerstvu vnitra*.“ Krychtálek odpovídá, že „*protokol sestavili pánové na ministerstvu vnitra, kteří mně vyslýchali a přinutili mě bitím, abych tento protokol podepsal*.“ Na to v soudní síni neprodleně reaguje prokurátor dr. Grospič a „*žádá, aby na Vladimíra Krychtálka, který v nejbližších dnech má přijíti před soud, byla rozšířena žaloba pro zločin křivého obvinění úředních osob*.“ Krychtálek poté vypovídá o tom, jak byl posílán za druhé republiky Beranem do Německa. Soud probírá, proč Večer útočil v říjnu 1938 na Beneše. Zaznívá, že Beran se proti tomu vždy stavěl. Když se tam proti němu něco objevilo, bylo vydání Večera zastaveno.[1142]

Právo lidu k incidentu s Krychtálkem, kde tvrdil, že byl na ministerstvu vnitra bit kvůli výpovědi, uvádí, že se jen vymlouvá.[1143] Rudé právo líčí, jak Beran posílal Krychtálka do Německa a že k článku z 1. ledna 1938 uvedl, že na Silvestra 1937 Kahánek jásavě tvrdil, že bude senzace. Dle Rudého práva Krychtálek Berana hájí jako jeho starý spolustraník, několikrát se ovšem uřekl a je vidět, že Beran dělal další nepravosti. K jeho tvrzení, že byl

[1138] AKPR, sign. T 606/26, k. 156, zpráva z 12.II.1929.
[1139] NA, f. Rudolf Beran, k. 13, Klindera předsednictvu Republikánské strany z 25. listopadu 1929.
[1140] jr., *Už v r. 1938 se vědělo, že ČSR bude obsazena*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 11.2.1947, roč. 3, č. 35, s. 2.
[1141] *Již od roku 1937 věděli agrárníci o útoku na ČSR*, RUDÉ PRÁVO 11.2.1947, roč. 28, č. 35, s. 1.
[1142] jr., *O čs. zahraniční politice po Mnichově*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 12.2.1947, roč. 3, č. 36, s. 2.
[1143] *Krychtálek svědčí před národním soudem*, PRÁVO LIDU 12.2.1947, roč. 50, č. 36, s. 2

kvůli výpovědi na ministerstvu vnitra bit, ho měl otázkou ponouknout Beran. Za své křivé obvinění bude Krychtálek trestně stíhán.[1144]

Čas o Krychtálkově výpověďi referuje jinak. Podle něj říkal, že se Beran nechal informovat o věcech v zahraničí Schmoranzem a s ním, s Krychtálkem, měl minimum styků. Gottweis poznamenává, že tu jsou neshody ve výpověďi. Krychtálek tvrdí, že předchozí *„protokol sostavili páni na Ministerstve vnútra, ktorí ma vypočúvali. Bolo mi pritom vyhrožované a bol som bitý takým spósobom, že som považoval za životu nebezpečné, keby som bol odmietol protokol podepsat. Mám na to mnoho svedkov a trvám na tejto svojej výpovedi*.“ Grospič Krychtálka vinní z křivého svědectví. Po tomto incidentu Krychtálek líčí, jak jel do Berlína, vyslán Beranem. Na přání Chvalkovského měl provést interview s Ribbentropem. Krychtálek také vypovídá, jak Beran kontroloval agrární tisk a jak dal zastavit v říjnu 1938 pražský Večer, protože útočil na Beneše. Kromě tohoto líčení Čas zároveň připomíná, že je vidět, že předseda senátu Gottweis vystupuje v procesu velmi objektivně. Podle dalšího líčení měl Krychtálkovi, který chtěl na ministerstvu vnitra vypovídat původně dle pravdy, vyšetřovatel říct, že Beran musí viset. Shánějí se výpověďi proti němu, ne pro něj. Krychtálek před soudem dosvědčuje, že byl bit, upadl na zem a vyrazili mu dva zuby. Na vše má svědky, lidi, kteří se jeho vyslýchání účastnili.[1145]

Svobodné noviny dění 11. února líčí následovně. O Krychtálkovi mluví tak, že to je „*trapně proslulý redaktor bývalého Venkova*“. Nejdříve popisují průběh líčení obecně, na konci je však podrobněji popsán incident s Krychtálkovým údajným bitím během jeho výslechu. O Beranovi měl vyšetřující orgán v přítomnosti pěti lidí po Krychtálkových výpovědích stranících Beranovi uvést: „*to abych se sebral a jel na Hrad, aby tam leštili nějaký řád českého lva za zásluhy pro Berana. My potřebujeme od vás jiné výpovědi. Beran musí viset, aby nikdy nemohla být založena agrární strana*.“ Předseda soudu Gottweis Krychtálkovi hned říká, že to jsou silná slova.“[1146] Skutečně byla, Krychtálkova výpověď je jednou z věcí, kterou připomíná i agrární literatura. V té se dočteme, že vyšetřující Hora a Pokorný Krychtálkovi při výslechu vyhrožovali zastřelením, jestli nebude svědčit jak chtějí. Kapitán Pokorný měl k jeho pravdivé proberanovské výpovědi i podle agrárního zdroje poznamenat: „*to abych se sebral a jel na Hrad, aby tam leštili nějaký řád českého lva za zásluhy pro Berana*.“[1147]

[1144] RUDÉ PRÁVO 12.2.1947, roč. 28, č. 36, s. 1.
[1145] *Veľké vrušenie na Beranovom procese*, ČAS 13.2.1947, roč. 4, č. 36, s. 1.
[1146] zou, *Beranova vláda odpovídá*, SVOBODNÉ NOVINY 12.2.1947, roč. 3, č. 36, s. 2.
[1147] DOSTÁL, Agrární strana, s. 248 a 332, FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 343.

Po těchto událostech proces běží dále. Ve středu 12. února předseda soudu Gottweis předčítá rozsudek lidového soudu v Berlíně nad Beranem. Čte se, že byl odsouzen k 10 letům vězení a k zaplacení pokuty 100 000 říských marek. Mezi jinými toho dne vystupuje svědek Petr. Ten měl údajně při setkáních Berana s Eisenlohrem obsluhovat jako číšník. Lidová demokracie označuje jeho výpověď za nevěrohodnou. Mečíře, který tam překládal, si Petr nepamatoval a i jiné věci v jeho svědectví neseděly. Téhož dne se předčítá i svědectví Jiřího Hájka, který měl ve věznici, kde za okupace seděl, slyšet od německého vězně, že odsouzení Berana v Berlíně bylo jen formální. Při výsleších, kterým ho Němci podrobovali, prý jmenoval 16 jiných osob majících ilegální činnost. Ty pak Němci popravili. Je také předčítán dopis Marie Beranové, který možná psala za války ve prospěch vězněného manžela a ke kterému se nyní nehlásila. Jako svědek vypovídá dřívější agrární redaktor Korčák. Ten kromě jiného tvrdí, že Beran byl pod vlivem Kahánka, který stál na radikální pravici.[1148]

Zatímco Krychtálkovu výpověď Právo lidu dříve bagatelizovalo jako nevěrohodnou, výpověď číšníka Petra, nevěrohodnou na první pohled, nijak nezpochybňuje.[1149] Rudé právo přináší titulek „Beran usiloval o těsné sblížení s hnutím Stříbrného“ a ptá se, jestli byl Beran udavačem vinným smrtí 16 osob.[1150] Svobodné noviny píší o výslechu číšníka Petra. Připomínají, jak se ho obhájce před soudem ptal, jestli v protokole vypovídal, že Beran s Eisenlohrem mluvili německy. Petr tuto výpověď popírá a Gottweis uvádí, že ve spisech to není. *„Ale je to v protokole ministerstva vnitra, vysvětluje obhájce a pokračuje. „Je jich spousta, které tam byly sepsány a nejsou zde u soudu.““* Vidíme, že výpověď Petra už i Svobodné noviny otevřeně zpochybňují. O svědectví Jiřího Hájka uvádí, že se o Beranovi jen něco dozvěděl z doslechu. Způsob, jakým se obžaloba snaží dokázat jeho vinu Svobodné noviny očividně posuzují s despektem. Beran se před soudem k Hájkovi vyjadřuje, že toho pána ani ty, o kterých mluvil, že proti němu svědčili, vůbec nezná.[1151]

Dalšího dne, 13. února, probíhá líčení dále. Jsou předčítány dopisy z německého lidového soudu. Svědčí pro Berana i proti němu. Jeden z dalších nepřímých svědků mluví o tom, jak Beran v říjnu nezastavil psaní proti Benešovi. Lidová demokracie poznamenává, že se svědek při své kritice Berana stále díval na prokurátora Grospiče, který pokyvoval hlavou. To se komentuje jako manipulace s výpovědí.[1152] Celkově je vidět, že veřejná část procesu s Beranem a ostatními se pro obžalobu nevyvíjela příliš dobře. Dle tajné zákulisní zprávy se

[1148] *Německo zaujalo k ČSR nepříznivé stanovisko*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 13.2.1947, roč. 3, č. 37, s. 2.
[1149] PRÁVO LIDU 13.2.1947, roč. 50, č. 37, s. 2.
[1150] *Beran usiloval o těsné sblížení s hnutím Stříbrného*, RUDÉ PRÁVO 13.2.1947, roč. 28, č. 37, s. 1.
[1151] zou, *Beranova vláda odpovídá*, SVOBODNÉ NOVINY 13.2.1947, roč. 3, č. 37, s. 2.
[1152] *Beran se zasazoval o zřízení protektorátu?*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 14.2.1947, roč. 3, č. 38, s. 2.

ale zdá, že o odsouzení Berana se stále nepochybovalo. Alespoň v komunistických kruzích je považováno za nezbytné. Zpráva nesoucí datum 13. února a určená Gottwaldovi, Noskovi, Slánskému a dalším čelným komunistům, vypovídá o orientaci jednotlivých představitelů soudu. „*Národní prokurátor Dr. Grospič je soudruh a jeho vystupování v procesu je možno označiti za nanejvýš taktické a našim požadavkům plně vyhovující*.“

Předseda Gottweis, člen sociální demokracie, je označen v komunistické zprávě za pokrokového, stejně tak se mluví o většině přísedících. O Kozelkovi a Munkovi je jednoduše uvedeno, že jsou to komunisté. Odlišně je líčen pouze přísedící soudu Kaufner. „*Lidovec, člen okresního sekr.*(etariátu - pozn. P.A.) *lidové strany ve Vršovicích, reakcionář, agresivního typu, klade otázky vyviňující, kritizuje prokurátora a po výslechu Krychtálka, který obviňoval orgány min.*(isterstva - pozn. P.A.) *vnitra, že byl donucen k výpovědím výhružkami, prohlásil před všemi přísedícími: „Bohužel nejsme v právním státu, když jsou takové věci možné“, taktéž prohlásil v rozmluvě před přísedícími, že čs. armáda ve dnech před a pomnichovských byla rozleptána* (komunistickou - pozn. P.A.) *propagandou, že nemá smyslu se bít za zájmy kapitalistů*.“ Zpráva uvádí, že celkově je „*možno předpokládati...kromě JUDr L. Kaufnera, který v procesu zatím vystupuje naprosto reakčně, se ostatních 5 přísedících vysloví lidově demokraticky a bude pro přísné potrestání viníků*.“[1153]

Po několikadenní pauze se soud koná v pondělí 17. února 1947 znovu. Lidová demokracie píše, že toho dne před něj předstupuje jako svědek nedávno propuštěný Rudolf Halík. Ten vypovídá o poměrech v dřívější agrární straně, mluví o tom, jak byla jednotná a že s SdP žádné hlubší styky neměla. Kahánek měl na Berana podle Halíka jen velmi malý vliv. Beran prý hájil Beneše a za druhé republiky zastavoval protibenešovský pražský Večer. Jako svědek vystupuje v procesu také inž. Schwarz. Podává výklad o dojmech Stříbrného před Mnichovem. Ten si myslel, že se chystala pravicová koalice s SdP. Schwarz mluví o tom, jak sám působil v lednu 1939 proti Beranově vládě, která podle něj byla vysloveně fašistická a podřizovala se Německu. Vystoupil proti ní i v parlamentě.[1154] Právo lidu hovoří o pondělním přelíčení hlavně v souvislosti s vystoupením Halíka. Berana podle něj obhajoval jako jeho starý nohsled. Sociálně demokratické noviny zdůrazňují, že už si po válce odseděl rok a půl ve vězení.[1155] Rudé právo přináší titulek „Vláda Rudolfa Berana byla fašistickým režimem“, což zakládá na výpověďi Schwarze.[1156]

[1153] ABS, f. S, sign. S-122-2, záznam ze 13.2.1947.
[1154] LIDOVÁ DEMOKRACIE 18.2.1947, roč. 3, č. 41, s. 2.
[1155] *Redaktor Halík hájí Berana*, PRÁVO LIDU 18.2.1947, roč. 50, č. 41, s. 2.
[1156] *Vláda Rudolfa Berana byla fašistickým režimem*, RUDÉ PRÁVO 18.2.1947, roč. 28, č. 41, s. 1.

Dalšího dne je jako svědek zpovídán generál Fiala, který má mluvit o otázce ničení zbraní. Tvrdí, že 15. března nebylo možné se Němcům bránit. „*Na otázku, proč alespoň vojáci nezničili zbraně, které měli právě v rukou, svědek odpovídá, že jsme byli prolezlí špionáží, a kdyby se něco takového stalo, Němci by se to dověděli během několika hodin i přesto, že teprve do ČSR vstupovali*.“ Jako další svědek předstupuje před soud generál Píka. Mimo jiné vypovídá o tom, jak odešel do exilu. Dělo se tak s vědomím Berana, od kterého také nesl vzkaz Benešovi.[1157] V pokračujícím soudním přelíčení se vojenské věci řeší ještě dalšího dne.[1158] 20. února přináší Rudé právo titulek „Beranova vláda dala Němcům nejmodernější děla a traktory“. Řeší se zdravotní stav Háchy na konci druhé republiky a to doprovází ústřední komunistický deník nadpisem „Duševně nemohoucí Hácha nástrojem Berana a spol.“

Ve čtvrtek 20. února soud zasedá opět. Dle líčení Času před něj předstupuje jako svědkyně dcera Háchy Milada Rádlová. Ta mluví o tom, jak Beran otce nutil, aby přijal prezidentský úřad. Komunistický přísedící Kozelka přitom klade svědkyni otázku tak, že proti tomu jeden z obhájců protestuje. Svědkyni má nemístně ovlivňovat. Dále se řeší Háchův zdravotní stav před okupací. Mluví se o tom, jak v Berlíně dostával osudové noci na 15. března posilňující injekce. K tématu vypovídá prezidentův osobní lékař Dr. Maixner. Ten tvrdí, že po tom, co viděl, že Hácha během roku 1938 zeslábl, se 11. ledna 1939 rozhodl informovat Berana. Háchův stav mu líčil tak, že nemá vůli a není schopný rozhodovat. Znovu slyšíme Beranův výrok, který konstatoval, že Hácha nepřijde do situace, aby rozhodoval. V závěru čtvrtečního jednání dochází zpráva, že ráno zemřel ing. Schwarz svědčící v procesu před třemi dny.[1159] Svobodné noviny líčí průběh událostí podobně jako Lidová demokracie, zmiňují pak také, že dochází k výměně názorů mezi dr. Maixnerem a obhájci, kteří tvrdí, že Háchovy názory, které prezentuje, určitě nečte originálně z Háchova zápisníku. Soud ovšem Maixnerovi věří.[1160]

V dalších dnech se obecně řeší dění 15. března a v rámci toho jsou například vyslýcháni představitelé Akce národní obrody, kteří tvrdí, jak byli Berana před 15. březnem navštívit a on už o okupaci věděl. V sobotu 22. února, kdy svědčí předseda zmíněné fašistické organizace Hlávka, se ho obžalovaný Beran ptá, jestli na něj chtěli spáchat atentát. Naráží tu na tvrdou opoziční aktivitu, kterou fašistické organizace vůči druhorepublikovému režimu vyvíjely. Hlávka tvrdí, že v propagaci Akce národní obrody se mluvilo jen o odstřelení

[1157] jr., *Dr Chvalkovský nevěřil v obsazení ČSR*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 19.2.1947, roč. 3, č. 42, s. 2.
[1158] zou, *Beranova vláda odpovídá*, SVOBODNÉ NOVINY 20.2.1947, roč. 3, č. 43, s. 2.
[1159] *Osoba Dr. Háchu v Beranovom procese*, ČAS 22.2.1947, roč. 4, č. 44, s. 2.
[1160] zou, *Beranova vláda odpovídá*, SVOBODNÉ NOVINY 21.2.1947, roč. 3, č. 44, s. 2.

berana-muflona. Beran na to před soudem odpovídá, že ale bydlel v Pracejovicích. Lidovecká Lidová demokracie tuto interakci s proberanovským vyzněním podobně jako některé další s gustem uvádí.[1161] V úterý 25. února měli před soud předstoupit poslední svědci obžaloby. Generál Ježek chválí Černého, jak v pozici ministra vnitra posiloval před Mnichovem stavy četnictva.[1162] Soud se koná dále a v příštích dvou dnech jsou předčítány protokoly, které se věnují dění v druhé republice a zastavení komunistické strany. „*V závěru přelíčení oznámil předseda senátu, že obhajoba navrhuje celkem 150 svědků, kteří mají obžalovaným dosvědčit jejich protiněmeckou činnost*.“[1163]

Proces s Beranem a jeho vládou znovu zasedá na začátku příštího týdne a vypovídají dodatečně ještě někteří svědci obžaloby. Protokol generála Čatloše podává svědectví, že na Slovensku byl prý Beran považován za germanofila. Dr. Bauer vypovídá, že Kahánek ve Venkově měl polonofilskou orientaci. Ministr Černý je označen za demokrata. Krychtálek dle proneseného svědectví napadal Berana jako aktivista za nevstřícnost k Německu.[1164] Rudé právo k jednání, kde vypovídali tito svědkové, přináší titulek „Agrární strana s Beranem v čele prosazovala odstoupení presidenta Beneše před Mnichovem“. Svobodné noviny uvádějí, jak svědek dr. Bauer vypovídal, že agrárníci se přikláněli k Německu. Nedělali to prý ze zlé vůle, ale tato jejich politika byla chybná. Jeden z méně významných bývalých redaktorů Venkova měl uvést, že s Kahánkem do Venkova roku 1934 přišli ještě tři fašističtí novináři. Za tím ovšem nestál Beran, ten se o to nestaral.[1165]

5. března předstupuje před soud jako svědek Roubíček z Národního osvobození. Vyjadřuje se k mnichovským událostem a k tomu, jak bylo za druhé republiky Národní osvobození zastaveno. Beran prý nevyhověl žádosti, aby se zákaz odvolal. Mezi svědky se objevuje také Lev Sychrava, který legionářský deník vedl. Mluví o starých polemikách s Večerem, Stranu národní jednoty označuje za rasistickou a Naše zprávy, které se mohly později vydávat jako náhrada Národního osvobození, byly podle Sychravova svědectví povoleny jen s podmínkou, že on sám v nich nebude.[1166] Rudé právo přináší k dění z 5. března titulek „Dlouho před okupací zastavoval Beran demokratický tisk“.[1167] Svobodné noviny líčí výpověď Josefa Roubíčka k okolnostem zastavení Národního osvobození informativně. Poté představují vystoupení Lva Sychravy. Ten dosvědčuje, že bylo třeba najít

[1161] jr, *Záhada kolem atentátu na R. Berana*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 23.2.1947, roč. 3, č. 46, s. 2.
[1162] *Na K. H. Franka měl být spáchán atentát*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 26.2.1947, roč. 3, č. 48, s. 2.
[1163] LIDOVÁ DEMOKRACIE 27.2.1947, roč. 3, č. 49, s. 2.
[1164] -jr-, *Písemné svědectví gen. Čatloše o Beranovi*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 5.3.1947, roč. 3, č. 54, s. 2.
[1165] zou, *Beranova vláda odpovídá*, SVOBODNÉ NOVINY 5.3.1947, roč. 3, č. 54, s. 2.
[1166] jr, *Výpověď dr. Sychravy o pomnichovské době*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 6.3.1947, roč. 3, č. 55, s. 2.
[1167] *Dlouho před okupací zastavoval Beran demokratický tisk*, RUDÉ PRÁVO 6.3.1947, roč. 28, č. 55, s. 1.

správnou cestu, jak kritizovat Němce. S agrárníky nesouhlasil pro jejich ústupky Henleinovi. Beneše pak hájil, aby se nepošlapávalo jeho jméno. Proč bylo Národní osvobození za druhé republiky zastaveno, to neví. O Straně národní jednoty říká, že zahrnovala republiku plakáty, kde se psalo, že kdo v ní není je zrádce národa. Svobodné noviny kromě toho připomínají ještě vystoupení svědkyně, která byla manželkou komunistického politika Bohumila Vrbenského. Ta tvrdila, že za války navštívila Berana, aby pomohl jejímu manželovi, který byl Němci vězněn. Beran ji odkázal pouze na modlitby k bohu.[1168]

Zasedání soudu pokračuje i v příštích dnech. Ve čtvrtek 6. března 1947 se čtou některé protokoly a v pátek a později se v tom pokračuje. Na řadu se dostávají protokoly obhajoby, následované povoláváním jejích svědků. Mezi jiným jsou čteny ty protokoly, které dosvědčují, že obvinění Beran, Černý i další byli dobrými Čechy. O Černém to tvrdí například lidovecký politik Petr, o Beranovi jeho spoluvězeň z dob okupace Jína.[1169] Dle líčení Času se objevuje svědectví paní Kostičkové, Beranovy korespondentky. Ta tvrdí, že o žádné jeho korespondenci s Henleinem neví. Je čtena Beranova řeč k Mladé národní jednotě v pomnichovském Československu. Vyplývá na povrch, že je vlastenecká. Jína před soudem uvádí, že Beran v německém vězení věřil, že válku vyhraje Sovětský svaz. O Benešovi mluvil také dobře.[1170] V sobotu 8. března slyšíme svědectví bývalého ředitele agrárního tiskového koncernu Noviny Jůny. Ten tvrdí, že Beran Kahánka z Venkova nevyhodil, protože byl velmi měkký. Předčítá se také Kahánkova kniha k prezidentské volbě.[1171]

Po týdenní přestávce se soud koná znovu v pondělí 17. března. Místo onemocnělého Petříčka nastupuje jako přísedící náhradník Lanc, oba zastupují národní socialisty. Lanc zůstává v této pozici až do zkončení procesu. Lidová demokracie líčí, jak byla podávána mnohá svědectví stranící Beranovi. Machník v protokolu tvrdil, že Beran proti Benešovi nestál, to charakterizovalo jiné agrárníky. Klouda tvrdil, jak byl Beran protiněmecký a vyslanec Machatý uváděl, že Beran nesouhlasil se štvavým psaním agrárního tisku za druhé republiky. Měnit ho ale asi příliš nemohl. Vyslanec Flieder dosvědčuje, že Beran za války podporoval zemědělské sabotáže, což se dělo ve shodě s instrukcemi z Londýna. Vojenští znalci uvádějí, že 15. března nebyla obrana naší země před německou okupací možná. Soud poté obecně řeší, proč nebyly ničené zbraně, které padly do rukou Němcům. Agrárník Zadina

[1168] zou, *Beranova vláda odpovídá*, SVOBODNÉ NOVINY 6.3.1947, roč. 3, č. 55, s. 2.
[1169] LIDOVÁ DEMOKRACIE 8.3.1947, roč. 3, č. 57, s. 2.
[1170] *Závažné svedectvo o Beranovom vlastenectví*, ČAS 9.3.1947, roč. 4, č. 57, s. 3.
[1171] LIDOVÁ DEMOKRACIE 9.3.1947, roč. 3, č. 58, s. 2.

popisuje, jak pomohli Beran a Černý roku 1935 tomu, aby byla Benešova volba prezidentem manifestační. Tvrdí se, že Beran měl potíže s Vraným.[1172]

Čas k průběhu soudu ze 17. března připomíná i jiné věci. Byl například čten protokol s ing. Outratou, kterého Beran v roce 1938 žádal, aby podporoval naši emigraci. V zahraničí pak bylo pro její účely použito 75 000 liber, které tam byly skrze Outratu po určitých těžkostech dopraveny. Dr. Libuňský, Beranův osobní lékař, dosvědčuje, že po návratu z německého vězení roku 1943 ho Beran žádal, aby ho uznal za neschopného. To kdyby ho Němci chtěli dosadit do nějaké kolaborantské funkce. Bývalý československý ministr financí Engliš o Beranovi také tvrdí, že byl demokrat a výpověď Svatopluka Svobody a dalších Beranových spoluvězňů dosvědčuje, jak se s nimi Beran dělil o svůj příděl chleba.[1173] Svobodné noviny podotýkají, že toho dne vojenští znalci určili, kdy jsme byli ve válečném stavu s Německem de iure a de facto. Tvrdili, že 15. března jsme se nemohli bránit, i když mobilizace se uskutečnit mohla. Vymezili odborně vinu Berana a Syrového za neodprodej našeho vojenského materiálu na západ a za jeho propadnutí Němcům.[1174]

V úterý 18. března mluví před soudem jako svědek obhajoby Nebeský. Uvádí věci v Beranův prospěch. Beran stál podle něj blízko sociální demokracii a Vlajka a fašisté působili proti němu. Svědek Žlábek vypovídá o našem vojenském materiálu po Mnichovu. Říká, že představitelé druhé republiky ho původně nechtěli odprodat Němcům. Dříve se jednalo s Anglií, Francii a s Holanďany. Nedopadlo to úspěšně.[1175] Dle Času konzulární rada ministerstva zahraničí Žlábek před soudem vypovídal, že po jednání s Angličany, Francouzi i s Holanďany u nás získali Angličané objednávku s dodací lhůtou 1. října 1939. Věc mělo řešit naše ministerstvo zahraničí, dle Žlábka s ní neměl nic společného Syrový. Jeho jméno v souvislosti s touto věcí aspoň neslyšel.[1176]

V dalších dnech jednání soudu pokračuje a 21. března přináší Právo lidu článek o nových dokumentech proti Beranovi. Zjistilo se údajně, že s Eisenlohrem se sešel čtyřikrát nebo šestkrát. Mělo to být z iniciativy Berana a přísně důvěrné.[1177] Očividně se jednalo o jednu z fantastických interpretací. K jednání ze soboty 22. března Rudé právo přináší titulek „Agrární ministerstvo vnitra nezakročilo proti německé výzvědné činnosti“. Právo lidu zase uvádí, že před soudem dále vystupovali vojenští znalci a obhájci se s nimi hádali o nevinu

[1172] jr., *Svědci žaloby o Rudolfu Beranovi*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 18.3.1947, roč. 3, č. 65, s. 2.
[1173] ČAS 19.3.1947, roč. 4, č. 65, s. 2.
[1174] zou, *Beranova vláda odpovídá*, SVOBODNÉ NOVINY 18.3.1947, roč. 3, č. 65, s. 2.
[1175] jr, *První svědek obhajoby - Josef Nebeský,* LIDOVÁ DEMOKRACIE 19.3.1947, roč. 3, č. 66, s. 2.
[1176] ČAS 20.3.1947, roč. 4, č. 66, s. 2.
[1177] *Nová závažná obvinění proti Beranovi*, PRÁVO LIDU 22.3.1947, roč. 50, č. 69, s. 3.

klientů.[1178] Nějaký čas soud skutečně otázkám obhajoby na vojenské experty věnuje. Svobodné noviny uvádí, že jim bylo položeno celkem 315 dotazů.[1179] Rudé právo věc komentuje tak, že obhájci kladli vojenským znalcům otázky mimo téma a předseda je musel napomínat.

Po zkončení jednání s vojenskými znalci v úterý 25. března *„prokurátor dr. Grospič rozšířil na obžalovaného R. Berana, J. Syrového, dr. Havelku a dr. Fischera obžalobu pro prodej válečného materiálu Němcům, což bylo vojenskými znalci prokázáno*.“[1180] Právo lidu píše, jak generál Bílý svědčil, že Beran v jižních Čechách vybudoval svébytnou ilegální organizaci. To Beran před soudem popírá.[1181] Národní prokurátor navrhuje další svědky a Rudé právo mezitím přináší propagandistické články, jak Beran a Syrový zradili národ.[1182] Ve středu 26. března je na Berana rozšířena obžaloba, že prý za války založil ilegální skupinu proti Benešovi. Beran přitom vypovídá, jak se za války Benešovi dával k dispozici.[1183] Vidíme, že obžaloba přichází stále s novými obviněními, které pak dosvědčují noví svědkové. Proces probíhá už skoro dva měsíce ale také se v tomto momentu chýlí ke svému vyvrcholení.

4.3. Vyvrcholení procesu s Beranem a jeho vládou, závěrečný proslov národního prokurátora Grospiče, Beranova obhajovací řeč a vynesení rozsudku

Ve čtvrtek 27. března 1947, kdy se měl dále konat proces s Beranem a jeho vládou, je v porotní síni, kde se konal dosud, zahájen proces proti kladenským gestapákům. Předseda Gottweis proto překládá líčení do náhradní jednací síně. V novém prostředí se nejdříve uskutečňuje porada senátu o připuštění některých důkazů mluvících ve prospěch obžalovaných. Mezi ty patří například paměti redaktora Jelínka svědčící ve prospěch Berana v jeho činnosti za druhé republiky a dopis místního národního výboru z Pracejovic, že Beran je dobrý Čech, že povznášel svoji obec a pomáhal každému, kdo o to požádal. Po poradě Gottweis uzavírá průvodní řízení a mají se konat závěrečné řeči, proslov prokurátora dr.

[1178] PRÁVO LIDU 23.3.1947, roč. 50, č. 71, s. 2, k posudku vojenských znalců a k otázkám na ně viz. ROKOSKÝ, Rudolf Beran, příloha č. 32 a č. 33.
[1179] zou, *Beranova vláda odpovídá*, SVOBODNÉ NOVINY 25.3.1947, roč. 3, č. 71, s. 3.
[1180] LIDOVÁ DEMOKRACIE 26.3.1947, roč. 3, č. 72, s. 2.
[1181] *Byl Beran ilegálně činný?*, PRÁVO LIDU 26.3.1947, roč. 50, č. 72, s. 2.
[1182] Viz. Vincenc Nečas, *Syrový-Beran a la Hitler*, RUDÉ PRÁVO 26.3.1947, roč. 28, č. 72, s. 3.
[1183] jr, *Žaloba na R. Berana rozšířena*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 27.3.1947, roč. 3, č. 73, s. 2.

Grospiče a obhajoby jednotlivých obviněných přednesené jimi a jejich obhájci. Grospič si bere slovo a jeho závěrečná řeč trvá několik hodin. Mluví postupně o jednotlivých obdobích, kterými země prošla. Obsáhle a komunistickým viděním světa líčí především dění let 1935 a 1938. Říká, že Hodža a Beran jsou stejní zrádci, což už zaznělo v procesu s Tisem. Grospičova řeč je tak dlouhá, že její druhá část je odložena na příští den.[1184]

Svobodné noviny o čtvrtečním zasedání říkají, že v obecenstvu už bylo prázdno, proces asi trvá moc dlouho. Připomíná se přípis obyvatel Pracejovic všech politických stran o tom, jak Beran obci pomáhal. O tomto vyjádření je poznamenáno: „*pohnulo to obžalovaného Berana k slzám*." O řeči dr. Grospiče se ve Svobodných novinách obecně referuje, ale celkem stručně, uvádějí se jeho hlavní vývody. „*Beran si při těchto argumentech klidně dělá poznámky a usmívá se prokurátorovým vývodům, jako by si byl jist svou věcí*."[1185] Jinak představuje Grospičovu řeč Rudé právo, které ji velmi chválí a uvádí celé její pasáže. Je prý objektivní, připomíná se, že obsahuje mnohé citáty Masaryka, Beneše a Gottwalda.[1186]

V pátek 28. března pokračuje zasedání soudu v menší místnosti. Lidová demokracie přináší komentář, že je to nedůstojné historického procesu. Grospič ve své řeči, ve které pokračuje, navrhuje Beranovi a Syrovému trest smrti. Havelkovi připouští uznání jeho odbojové činnosti, Fischer má také nějaké polehčující okolnosti. Černému Grospič navrhuje nejnižší sazbu dle paragrafu 1.[1187] Čas o řeči Grospiče referuje, ale jenom stručně. Podobně jako Lidová demokracie věnuje o něco více místa první části Beranovy obhajoby, která je pronášena po proslovu Grospiče. Říká se, jak ve svém vystoupení Beran před soudem uvedl, že už stál i před soudem německým, že jeho proces je politický, že je souzena agrární strana a také, že její lidé nezradili. Jiným způsobem o jednání soudu 28. března píše Právo lidu. Přináší titulek „Beranovi navržen trest smrti". Líčí řeč prokurátora, který mluvil o tom, jak Beran služebníčkoval německým pánům. O Beranově obhajobě se uvádí, že se v ní vyskytují rozpory.[1188] Rudé právo rozsáhle referuje o řeči Grospiče a oznamuje, že je „Beranovi a Syrovému navržen trest smrti". Na konci toho jsou pak přidány dva řádky se suchým konstatováním, že poté dostal slovo Beran.[1189] V soudním protokolu je zaznamenáno, že Grospič na pátečním zasedání mluví od 8.30 do 12.30 hodin. Beran má pak slovo do 13.45, kdy je zasedání soudu odročeno.[1190]

[1184] *Závěrečná řeč prokurátora dr. Grospiče*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 28.3.1947, roč. 3, č. 74, s. 2.
[1185] zou, *Líčení s Beranovou vládou uzavřeno*, SVOBODNÉ NOVINY 28.3.1947, roč. 3, č. 74, s. 3.
[1186] *Musíme zúčtovat se škůdci lidu jako byl Beran*, RUDÉ PRÁVO 28.3.1947, roč. 28, č. 74, s. 1.
[1187] LIDOVÁ DEMOKRACIE 29.3.1947, roč. 3, č. 75, s. 1-2.
[1188] *Beranovi navržen trest smrti*, PRÁVO LIDU 29.3.1947, roč. 50, č. 74, s. 1.
[1189] RUDÉ PRÁVO 29.3.1947, roč. 28, č. 75, s. 3.
[1190] NA, f. Nár. S, k. 77, sl. poř. č. 448, Protokol o hlavním líčení, Rudolf Beran a spol.

29. března 1947, den poté, ale Beran může svoji obhajobu dokončit. Protokol zaznamenává, že hovoří od 8.30 do 12.10, kdy svoji řeč končí.[1191] Ústřední listy demokratických stran Národní fronty o ní kromě Práva lidu rozsáhleji referují. Nejvíce věcí z ní uvádí Čas, který například připomíná, jak Beran mluvil o mnohých agrárních válečných obětech a o agrárním odboji.[1192] Svobodné noviny líčí, jak Beran uvádí věci, které mluví v jeho prospěch. *„Po takových argumentech Beran nabývá sebevědomí a řečnické jistoty. Opírá se o obecenstvo v auditoriu jemu nakloněné, které těžko udržuje projevy souhlasu s Beranovou obhajobou.*"[1193] Lidová demokracie uvádí hlavní body Beranovy obhajoby.[1194] Tisk komunistů Beranovu obhajobu buď přehlížel nebo ji zpochybňoval jako nevěrohodnou.

Tak psal o Beranově vystoupení před soudem dobový tisk. Přestože o něm referoval podobně jako o dalších věcech, přinesl jenom jeho obsah. Beranova řeč se ale jinou cestou zachovala celá. Agrární stoupenci, kteří se nacházeli v jednací síni v hledišti, ji zaznamenali a Beranova obhajoba se časem začala v agrárních kruzích šířit v tištěné podobě jako skoro posvátný dokument. Místy už byla v této práci citována, ale obecně si ještě připomeňme, co obsahovala. Mějme na paměti, že tuto Beranovu obhajobu můžeme považovat za určitý ideový agrární dokument. Sami agrárníci ji po osmi a půl letech formální neexistence své strany považovali za významný doklad vypovídající o jejich hnutí. Jednalo se o poměrně přesvědčivé obhájení a vysvětlení agrární politiky v průběhu předcházejících desetiletí.

Beran svoji řeč zahájil takto: *„slavný národní soude! Stojím podruhé ve svém životě před soudem jako obžalovaný. Poprvé jsem stál v roce 1942 v měsíci červnu, po heydrichiádě, před Volksgerichtem v Berlíně - žalován německým prokurátorem - pro velezradu a podporování nepřítele…Generálním svědkem proti mně byl tehdy v Berlíně sám K. H. Frank. Ten mne vylíčil ve dvouhodinové řeči jako největšího škůdce a nepřítele Německa a zakončil ji žádostí, aby se mi dostalo nejvyššího trestu. Řeč zakončil slovy: „Beran a Eliáš - je to samé!" To bylo čtyři dny po popravě generála Ing. Eliáše. Dnes stojím před soudem po druhé…Pan národní prokurátor mne žaluje pro zločin úkladů proti republice, pro vojenskou zradu, pro podporování nacismu, pro proradu na státě a snad ještě nějaké další zločiny. Tak jako K. H. Frank žádá pro mne trest nejtěžší, trest smrti. Jsem naprosto klidný. Necítím se vinen a mé svědomí je čisté. Z mnohých věcí, které mi klade za vinu pan národní prokurátor, byl jsem žalován Frankem a obviňován i před Volksgerichtem. Jsem si vědom, že proces můj je procesem politickým, neboť jsem obviňován především pro svoji činnost politickou. Pan*

[1191] Tamtéž.
[1192] *Beran sa háji*, ČAS 1.4.1947, roč. 4, č. 76, s. 3.
[1193] zou, *Beran se hájí před Národním soudem*, SVOBODNÉ NOVINY 30.3.1947, roč. 3, č. 76, s. 3.
[1194] LIDOVÁ DEMOKRACIE 30.3.1947, roč. 3, č. 76, s. 2.

národní prokurátor…posadil na lavici obžalovaných také republikánskou stranu a její představitele...nenazval jen mne škůdcem lidu, ale dotkl se zde také mrtvých již představitelů republikánské strany - Ing. Jindřicha Žilky a Dr. Milana Hodži…„Generální tajemník republikánské strany poslanec Ing. Žilka byl Němci v r.(oce - pozn. P.A.) *1942 popraven. Dr. Hodža zemřel v cizině jako politický emigrant. Činnost obou posoudí spravedlivá historie!“*“

Beran ve své obhajobě pokračuje: „*nikdy jsem neutíkal od zodpovědnosti a ani tady nechci od ní utíkat…Co jsem dělal, dělal jsem vždy v nejpoctivější snaze sloužit svému stavu, národu a státu. Byl jsem předsedou republikánské strany…která přímo svojí státní jednotou po osmnáct let symbolizovala státní myšlenku a československou jednotu…Jednota Čechů, Slováků a Rusínů byla nejen vyjádřena, ale osmnáct let uplatněna v republikánské straně*.“ Žalobu Beran označuje za velmi obsáhlou a nejdříve se ve své řeči vyjadřuje k období první republiky: „*již dnes se poznává, že nebylo vše špatné, co se u nás za doby první republiky dělalo. Zítřky ještě ukáží, že se k mnohému budeme vracet*.“ Podmínky ve kterých později agrární předseda přežíval komentuje takto: „*nemohu obhajobu pronést tak, jak by bylo žádoucno a jak bych si sám přál. Od května 1941 žil jsem v kriminálech a konfinaci. Od té doby byl jsem opravdu svoboden jen 8 dní a to od 6. května do 14. května 1945, kdy moji rodnou obec osvobodila a obsadila americká armáda. Od 14. května jsem opět ve vězení - tentokrát v československém. Opatřit si materiál k obhajobě je stíženo tisíci překážkami. Pan národní prokurátor měl k disposici po dvacet měsíců celý aparát ministerstva vnitra. Já neměl k dispozici nic. Moje obhajoba nemůže být proto úplná*.“[1195]

Beran se ve svém projevu stáčí k líčení československé zahraniční politiky před Mnichovem. „*Republikánská strana tam, kde šlo o stát a jeho zájmy nikdy neselhala. Dvacet let podporovala a hlasovala pro zahraniční politiku Dr. E. Beneše*.“ V následující části Beran agrárníky hájí: „*my stát nikdy nerozvraceli. My ho budovali. My prodlužovali vojenskou službu, povolovali peníze na zvýšení zbrojení a opevňování hranic, i když jsme měli nedostatek pracovních sil v zemědělství a když jsme věděli, že zvýšené výdaje také musíme zaplatit. My se někdy v koalici a zejména v novinách státotvorných stran pohašteřili. Zápasili jsme o hlasy voličů. Ale tam, kde šlo o zájem státu, tam stála celá koalice státotvorných stran vždy pohromadě. Dnes citují se vybrané články vzniklé z nedostatečné odpovědnosti některého novináře…Vypichuje se několik desítek článků, ale tisíce a tisíce konstruktivních, budovatelsky skvělých článků z 63 časopisů, které jsme my vydávali, se přehlíží*.“[1196]

[1195] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 101-103.
[1196] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 103-104.

O orientaci své a agrárníků Beran uvádí: „*pan národní prokurátor pochyboval o mém demokratickém cítění. Na to je odpovědí čtyřicet let mojí práce, až do mého zatčení. Já a moji spolupracovníci v republikánské straně účastnili jsme se již v roce 1905 manifestace pražského lidu za všeobecné, tajné a rovné právo hlasovací…My jsme hlásali a prosazovali demokracii při vzniku naší první republiky a při sdělávání naší ústavy bok po boku s ostatními státotvornými československými stranami. My se nemáme za co stydět. Chybili snad někdy jednotlivci, ale celek skvěle obstál. Svůj podíl na poli národní a státní práce jsme za první i druhé republiky i v době okupace splnili…Špatnosti nebo zrady jsem se ale na národě a státu ani já, ani republikánská strana nikdy nedopustili*.“[1197]

O straně SdP a přístupu k ní Beran v obhajobě říká: „*během uplynulých dvou měsíců byly v tomto procesu řadou svědků líčeny jednotlivé fáze a úseky doby z roku 1935 - 1938, zejména před Mnichovem. Toto líčení osvětlilo různé věci. Tehdy veřejnost československá, která se bála o svůj stát, různě posuzovala postup doma u nás vůči Němcům. Byly rozpory o tom, zda taktika mírnější či radikálnější byla by lepší…Kolik tu bylo jednání!*“ Beran zmiňuje jednání Beneše s Němci od roku 1936. „*Počalo jednání s Henleinem a jeho stranou. Jednání se zástupci SdP vedla vláda, když to nešlo, vedl je opět president. Když uvázlo i tady jednání, vedl je jednu dobu i přímo parlament (parlamentní šestka). Všechno bylo marné. Ustupovalo se krok za krokem…President Dr. Beneš dělal zájezd do Sudet, mluvil až krajně smířlivě k Němcům. Ministr zahraničí Dr. Krofta měl německou přednášku a nabízel Němcům velmi mnoho*.“ Podíl republikánské strany na úspěchu SdP Beran odmítá a jeho důvody vidí v něčem jiném: „*porážku státotvorných německých stran u nás a obrovský rozmach SdP, to nevytvořila ani naše vláda, ani pravicové strany, to také nevytvořili Němci sami - to vytvořil svět tím, že ustupoval před Hitlerem. Nemysleme, že by u nás bylo henleinovců…Kdyby velmoci byly zlomily vzestup Hitlerův v počátcích, nebylo by sudetské otázky, ani problému našich henleinovců. Když u nás Němci viděli, že celý svět před Hitlerem stále padá na kolena…pak je přirozené, že rostla stejně odvaha Henleina, jako Němců v Gdaňsku a celém světě a že se stupňovaly jejich požadavky. Po Norimberku je jasno, že žádný zápas a žádné rozpuštění SdP by nepomohlo*.“[1198]

Poté se Beran ve svém vystoupení dostává k líčení situace za druhé republiky. Politiku, kterou po odstoupení pohraničních území Německu nesocialistický tábor v čele s ním a agrárníky prováděl, vysvětluje dobovým heslem: „„*dělali jsme politiku sebezáchovy zbytku státu!“ Nic jiného jsme dělat nemohli. To nebyla politika na léta. Mnohdy to byla*

[1197] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 104-105.
[1198] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 107-108.

politika na dny a hodiny.“[1199] K Mnichovu 1938 a k 15. březnu 1939 Beran říká: „*dnes, po norimberském procesu, je jasno, že Mnichov znamenal současně i 15. březen...Rozhodnutí nejen o Sudetech, ale o celém Československu padlo už v Mnichově, třeba to tam nebylo napsáno. Berlín čekal, že po Mnichovu, jak je z četných dokumentů nyní zjištěno, se připojíme k Ose, že se zřekneme spojenců, že se připojíme k paktu proti Kominterně a zavedeme u nás totalitní režim po způsobu Německa. My to nikdy neudělali*.“ Bývalý agrární předseda tvrdí: „*po Mnichově v Berlíně čekali, že se přijedeme dohodovat. Nejel tam ani Syrový ani Beran. Přes to, že lid bouřil proti spojencům, nepodlehli jsme tehdejšímu chaosu. Co bylo tenkrát snažší, než cesta do Berlína? Já nepotřeboval v Berlíně sondovat prostřednictvím Krychtálků, Koretzů aj., abych dle pana národního prokurátora kul zradu proti republice - já mohl jít do Berlína přímo a byl bych tam býval jistě uvítán…Já to ovšem neudělal a od Hitlera jsem také žádné řády nedostal. Za to jsem však dostal od něho konfiskaci veškerého svého majetku, který mi nebyl nikdy vrácen a prošel jsem dvanácti německými kriminály. To jsou fakta, na kterých se nedá nic měnit*.“[1200]

Beran se obhajuje, že politiku režimu druhé republiky, kterou s jinými vedl, ocenil jako umírněnou ve vzkazu z 27. ledna 1939 prezident Beneš, nacházející se v emigraci. Beran k tomu dodává, že naproti tomu „*můj poměr k Berlínu nezůstal utajen a proto postoj Berlína ke mně a k mojí vládě nikdy nebyl dobrý, nýbrž téměř nepřátelský*.“ Zmiňuje se 21 Hitlerových požadavků, se kterými byl seznámen Chvalkovský na své návštěvě Berlína v lednu 1939. Německo žádalo radikální přeměnu poměrů v Česko-Slovensku. Beran vyjmenovává nejdůležitější tehdejší německé požadavky a ptá se: „*co jsme z toho udělali? V celku nic! Plnili jsme drobty z toho, co bylo diktátem žádáno*.“[1201] Vedle toho uvádí: „*„Beneš zničil první republiku a Beran byl hrobařem druhé republiky.“ Jinými slovy to řekl ve dnech 14. a 15. března 1939 Adolf Hitler, když snášel kupy dokumentů, že já a moje vláda nerespektovala jeho žádosti, přání a diktáty a že téměř nic z jeho ultimat neuskutečnila*.“[1202]

V další části Beranovy obhajoby je představen agrární odboj a oběti z agrárních řad za Druhé světové války. Tyto pasáže už byly citovány výše. Ve zbylých částech svého projevu se pak Beran vrací k některým starším konkrétním obviněním. K jednání agrárníků s SdP říká, že obvinění ze společného postupu s nimi ho bolí. Ve skutečnosti zasvětil život československé národní věci. Nesouhlasí také s tím, že postupoval společně s velkokapitálem a Živnostenskou bankou. S Preissem, který byl po válce také vězněn a brzy zemřel, si prý

[1199] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 109.
[1200] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 110-111.
[1201] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 111.
[1202] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 113.

Beran psal, jinak to byl ale spíše politický protivník.[1203] Beran zmiňuje, jaká politika se podle něj za druhé republiky skutečně dělala. Byla to především politika sociální, péče o uprchlíky z pohraničí a obnova rozvráceného hospodářství. Opět se vrací k tomu, že nepostupoval společně s SdP. Nepostupoval prý ani s luďáky a Maďary, což může potvrdit Ursíny. Za tento vývod Beran sklízí potlesk ze strany publika v soudním sále. Pokračuje, že „*slyšení svědci prokázali, že nikdy ani já ani nikdo jiný v republikánské straně nenavrhoval, aby henleinovci byli vzati do vlády…že nikdy o jakékoliv spolupráci s henleinovou stranou ani v klubu poslanců ani v předsednictvu či výkonném výboru republikánské strany vůbec jednáno nebylo*.“

Beran líčí, jak bojoval ve třicátých letech proti fašismu, ne že ho zaváděl. Zmiňuje, jaké demokratické vyznění měl například sjezd agrární strany roku 1936. Bývalý agrární předseda mluví o tom, jak jeho stranu volili z 80 % domkáři, chalupníci a dělníci. Tvrdí, že tito nezámožní lidé ho na agrárních schůzích vždy nadšeně vítali. Líčí se, jak za první republiky agrárníci postupovali proti opoziční KSČ, zároveň ale hlasovali pro uznání Sovětského svazu a pro spojeneckou smlouvu s ním.[1204] V jedné z dalších pasáží obhajoby se Beran stáčí k tomu, jakou demokracii vyznává. Cituje soudobý projev britského diplomatického zástupce, kde se zdůrazňuje nutnost zachovávání svobody občanů a tolerance jejich základních práv. Beran tvrdí, že o demokracii, kde jsou vyznávány tyto priority, spolu s agrárníky usiloval.[1205]

V následující části obhajoby se Beran vyjadřoval i ke schůzce s Eisenlohrem, kterou označuje za veřejnou, činil ji prý pro dobro státu. „*Za to, že jsem poctivě sloužil národu, - imputuje mi pan národní prokurátor zločin úkladu o stát. Pane národní prokurátore - Beran zrádcem svého národa nikdy nebyl, - nebyl také zbabělcem - ten byl ochoten pro svůj národ umírat v dobách, kdy v národě bylo mnoho opatrných. Já byl až neopatrný. Já, který 20 let náš stát spolubudoval, já který stál od revolučního Národního shromáždění na čelných místech, jsem vinen z úkladů o republiku. Na veškerém tomto tvrzení, jak potvrdil vyslanec Mečíř, který překládal každé mé slovo, není ani slova pravdy. Já, nepřítel fašismu a nacismu a demokrat do morku kosti, jsem obviňován z fašistického a nacistického smýšlení.*“ Agrární vůdce dodává, že v jeho veřejné činnosti je vidět, že všechna obvinění proti němu jsou nepravdivá. „*Když mne Němci žalovali v roce 1942 z velezrady a podporování nepřítele, to jsem chápal. Byl to nepřítel. Že budu jednou postaven před náš národní soud, - to jsem*

[1203] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 120.
[1204] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 121-122.
[1205] OBHAJOVACÍ ŘEČ (1. část), s. 126.

netušil. Nechybělo ostatně mnoho, abych po druhé už žalován býti nemohl, neboť je zázrak, že jsem Německo a jeho kriminály...přežil.“[1206]

K událostem 15. března Beran také uvádí: „*pan národní prokurátor snaží se v žalobě prokazovati, že jsem věděl, nebo měl vědět, že Němci chtějí 15. března obsadit naši republiku. Jisto je, že věděli jsme všichni, - já a celá vláda - věděl to téměř celý národ, že se něco děje, že Německo proti nám štve, zejména v tisku, že chce na nás vykonávat a vykonává ten nejhrubší nátlak, ale že by nás chtělo obsadit, okupovat, to jsme já a celá vláda nevěřili*.“ Ti co okupaci předpovídali se nacházeli v menšině. K Akci národní obrody, jejíž lidé měli k takovým patřit, byl Beran dle svých slov rezervovaný. Mluvil s nimi na začátku března 1939. Tvrdil jim tehdy, „*že přijdou veliké věci v příštích dnech, neboť vojenský zásah a odvolání slovenské vlády, zajištění některých tehdejších čelných lidí na Slovensku byla jistě věc dalekosáhlá*.[1207]

Ke své činnosti za druhé republiky Beran obšírněji říká, že spolupráce po Mnichovu, kterou hlásal, byla nezbytná. Námitku, že tehdy do vlády nepovolal komunisty označuje za nesmyslnou, před válkou ve vládě nikdy nezasedali a to ze své vůle. Svůj vládní premiérský projev ve sněmovně ze 14. prosince 1938 chápe Beran jako umírněný. Všemi konstruktivními poslanci byl schválen. Hájí se, že proti židům jeho režim nějak zvlášť nevystupoval. „*Řekl jsem jménem vlády ve vládním projevu jasně, že židé, příslušníci našeho národa, kteří u nás delší čas žijí, nemusejí se ničeho obávat. Já byl za to napadán a fašisté, zejména Vlajka a Akce národní obrody vydala proti mně tisíce letáků, karikatur, pohlednic a napsala stovky článků.*“ V lednu 1939 Hitler chválil slovenskou autonomní vládu za její kroky, kdy vyháněla židy ze Slovenska. „*Proto byl nespokojen, že my nic neděláme*.“ K problému antisemitismu za druhé republiky Beran také uvádí: „*vláda se snažila zakrytě zabraňovati těmto škodlivým výstřelkům. A když pražská vláda stále váhala zavésti protižidovské zákony, byla obviněna nacisty z nepřátelských úmyslů proti Německu*.“ Beran nadhazuje, že za ním tehdy chodili v deputacích vystupujících proti židům mnozí lidé. Jména, která by dnes překvapila. K zastavení Národního osvobození je podotknuto, že on za ním nestál. To zařídili Němci přes naše ministerstvo zahraničí. On naopak inicioval povolení náhradního listu Naše zprávy.[1208]

V zahraniční orientaci režimu druhé republiky Beran vypíchl, že kromě dobrého vztahu se sousedy z nutnosti se tu vyskytovala stále i snaha udržovat dobré styky se západem. Obecně hovoří o svém postavení v pomnichovském režimu. „*O tom, že nikdy jsem neměl touhu po diktatuře, svědčí také naprosto jasně citované vládní prohlášení z 13. prosince 1938.*

[1206] OBHAJOVACÍ ŘEČ (2. část), s. 145.
[1207] OBHAJOVACÍ ŘEČ (2. část), s. 155-156.
[1208] OBHAJOVACÍ ŘEČ (3. část), s. 155-158.

Řekl jsem v tomto prohlášení, že nás nevede touha po moci. Pravil jsem doslovně: „Žádám-li jménem vlády, aby byla vybavena plnými mocemi, činím tak z téhož pocitu, který ovládá i všechny vás, poslance i senátory, že záchrana vlasti, přebudování a zajištění státu nestrpí odkladu…Nechci se za žádných okolností vyhnout kontrole veřejného mínění. Proto předkládám jménem vlády návrh zákona na zřízení parlamentního úsporného a kontrolního výboru, jako výboru permanentního, který může jednati i po skončení zasedání také, když sněmovny byly rozpuštěny a jehož práce se nepřerušuje.“ A v čelo tohoto výboru byl zvolen poslanec Strany práce - jeden z nejzkušenějších parlamentních pracovníků - poslanec Antonín Remeš. To je nejlepší důkaz, že já a moje vláda nechtěla napodobovati režimy diktátorské, nacistické nebo fašistické, ale volala sama po kontrole a v čelo parlamentního kontrolního sboru stavěla příslušníka jiné politické strany v naprosté přátelské dohodě a důvěře se Stranou práce.“[1209]

Fakt, že jsme s Němci nebojovali Beran hájí a přirovnává to k politice Sovětského svazu v letech 1939-1941. Upozorňuje, že Rusko tehdy nebylo připraveno na válku, a proto se chovalo tak, aby ušetřilo čas. On dělal za druhé republiky to samé. Neměli jsme na výběr, byli jsme malý stát.[1210] Následně se Beran ve své řeči stáčí více ke stávající situaci. Říká, že nyní by se mohl dovolávat svědectví mnoha. „*Nečiním to, neboť kdo se sám nehlásí, aby pravdu dosvědčil, nechci se ho dovolávat. Snad není ještě doba, aby lidé se nebáli svědčit…Vím, že svědčit pro Berana…je u mnohých velkou obětí. Kdo po dvě léta četl útoky novin, brožur, letáků i celých volebních knih proti mně vydaných, nedivím se, není-li silných nervů a nemá-li naprosto neodvislé postavení, že se nehlásí sám, aby pro mne dosvědčil pravdu, jak by mu kázala mravní povinnost*.“

Obhajoba se postupně stává více osobní a objevují se tyto výroky: „*kdybych měl líčit, co jsem prožil já i moje rodina po všem tom pronásledování a honění gestapem a německými kriminály, za války a co jsme prožili v nové osvobozené lidové a demokratické republice, byla by to velká kapitola sama pro sebe. Jen to, co jsem prožil v roce 1945 a začátkem roku 1946, byla by kniha…Je mi bolestno, když vzpomenu, jak při výsleších u některých referentů byl jsem titulován jako hlupák, usmrkaný kluk, jak mi byla jako na gestapu ukazována dlaň pana vyšetřujícího s poznámkami, „jak ho ruka svrbí“. Seděl jsem plné 4 dny za sebou od rána do večera s hlavou u zdi a teprve pátý den jsem byl několik minut vyslýchán. Děly se i jiné věci…Rád konstatuji, že to nikdy nebyl soudce z povolání, kdo takto mne vyšetřoval. Ti mne vyšetřovali vždy slušně dle předpisu zákona i když velmi přísně. Pokud jsem pocítil na svých*

[1209] OBHAJOVACÍ ŘEČ (3. část), s. 159-160.
[1210] OBHAJOVACÍ ŘEČ (3. část), s. 160-161.

zádech rány obuškem, nehněval jsem se na ty, kteří v roce 1945 pod heslem revoluce domnívali se vykonávati spravedlnost. Ti všichni byli jen produktem doby…viníky byli ti, co vyvolávali a probudili v lidech všechny ty zlé vášně a co je slovem a tiskem živili."

Beran tvrdí: „*necítím se a nikdy se nebudu cítit vinným. Mám a budu mít vždy jen jediné vědomí a sice to, že jsem sloužil svému lidu, národu a státu ze všech sil a s největší obětavostí bez ohledu na své zdraví, na rodinu, na přízeň či nepřízeň veřejnosti. Nikdy jsem netoužil ani po slávě ani po moci. Vyslovil jsem to v těch nejkritičtějších dobách mnohokráte jasně*." K dění za války Beran připomíná, že s ním udržovali styky mnozí, i lidé z levice, co pak odešli do exilu. Mezi odbojáře, co s ním spolupracovali, patřili Šámal, Hampl a jiní. Beran podotýká, že se zrádcem by se tito lidé nebavili. „*S Moravcem, Rysem, Burdou a jim podobným v životě jsem se nesetkal. Jakýkoliv článek aktivistickým novinářům jsem vždy odmítal, ani interview jsem jim nikdy nedal*." Beran hovoří o poválečných výsleších. „*Ti, co mluvili v můj prospěch, byli hned odmítáni, s těmi se většinou nepsal protokol. Říkalo se výslovně, při policejních výsleších „My hledáme, co je proti němu a nikoliv, co je pro něho.*""[1211] Opakuje se tu to, co už dosvědčoval Krychtálek. Takovým způsobem obžaloba řízená hlavně komunisty nepochybně postupovala. Po roce 1948, kdy komunisté zemi ovládnou, se zmanipulované procesy stanou tradicí.

Beran v obhajobě připomíná kromě osudu svého i osud svých blízkých. „*Moje rodina byla štvána z místa na místo: Moje žena byla třikráte vystěhována a stále pronásledována. Němci jí sebrali i část domácího zařízení. Od vánoc 1943 do konce války byl jsem napřed v Praze, pak v Pracejovicích konfinován. Denně a během dne i několikráte byly u mne prohlídky gestapa. Nesměl jsem opouštět byt, rodina musela denně hlásit, kdo přišel k nám do bytu. Znovu a znovu jsem byl předváděn do Pečkárny, nebo jsem musel z Pracejovic jezdit se hlásit na gestapo do Klatov. Znovu a znovu výhrůžky a bití. Majetek mně nikdy, ani mé rodině nebyl vrácen. Žil jsem z přízně příbuzných a přátel z řad zemědělců…A sotva přišla svoboda, prodělal jsem cestu Kalvárie znovu. Až se jednou sestaví, co proti mně za uplynulá dvě léta bylo podnikáno - bude to smutná kapitola*."[1212]

Na konci své obhajoby Beran uvádí: „*toť má odpověď na celou žalobu. V uvážení, že celý národ v dějinném zápase obstál dobře a vítězně, že nebyl zničen a že mu byly zachráněny všecky předpoklady pro šťastný život, v uvážení toho všeho je věru zcela vedlejší, zda a jak bude v této síni posouzeno nás několik obžalovaných. K tomu zajisté není třeba nic přičiňovat.*

[1211] OBHAJOVACÍ ŘEČ (3. část), s. 165-166.
[1212] OBHAJOVACÍ ŘEČ (3. část), s. 167.

Čekám klidný, na rozsudek československého soudu a věřím, že Československo bude trvale nositelem a představitelem toho, co má napsáno ve svém státním znaku „Pravda vítězí!““[1213]

Beran v procesu dostal možnost se hájit. Podle mínění svého a mínění věrných agrárních stoupenců se dokázal i za těžkých podmínek s nadhledem uhájit. Feierabendovy paměti přesvědčeně uvádějí, že Beran 28. a 29. března 1947 přednesl skvělou obhajovací řeč, kde správně představil roli svou i agrárníků.[1214] 31. března doplňují Beranovo vystoupení dle Svobodného slova řeči jeho advokátů Pijáčka a Marka. První se dovolává Churchilla a tvrdí, že Československo bylo po Mnichovu osamoceno. Nemohlo postupovat proti Německu, to dokázali porazit až tři světové velmoci. Je nadhozena otázka, jestli se mohlo žádat, abychom Německo vytáhli 15. března porazit sami. Po Beranovi a jeho advokátech před soudem vystupují i druzí obžalovaní a advokáti jejich.[1215]

1. dubna dostává možnost pronést obhajovací řeč jako poslední z obžalovaných i dr. Černý. „*Ve své obhajobě se zmínil o politickém životě v první republice. Tento život nebyl politickou extremitou, prohlásil obžalovaný. Všichni, bez ohledu na svoji stranickou příslušnost jsme se navzájem respektovali a nikdy jsme nepálili mosty spolupráce mezi sebou. Dále líčí svůj poměr k presidentovi T. G. Masarykovi a zvláště 80leté presidentovy narozeniny, neboť tehdy se dostalo obviněnému uznání. Také v době kdy jsem skládal ústavní slib, řekl mně president Masaryk: Jděte ve šlépějích Švehlových. To jsem vždy činil, neboť neměl jsem jiného zájmu, než skutečnou demokracii, kterou jsem podporoval v každé, mně svěřené funkci. Pak se zabýval také svojí činností v době okupace, kdy jako dobrý Čech pomáhal rodinám po popravených a persekvovaných. Většinu své obhajovací řeči pronášel v slzách a ke konci žádal, aby mu národní soud vrátil čest.*“ Záznam v protokolu uvádí, že Černého řeč trvala od 14.30 do 15.45 hodin, advokát tohoto bývalého ministra Vorel pak mluvil do 17.00.[1216] Vyjadřoval se k právní stránce věci a žádal zproštění obvinění svého klienta v plném rozsahu. Lidová demokracie uvádí, že dr. Grospič odpolední části přelíčení nebyl přítomen. Poté se ale na jednání objevuje a přináší dva nové dokumenty získané z Berlína. Soud po poradě znovu otevírá průvodní řízení. Grospičovy nové trumfy obžaloby obsahují zprávy Eisenlohra do Německa o agrárnících. Uvádějí i, jak jsou agrárníci proti kolektivní bezpečnosti a pro sblížení s Německem.[1217]

[1213] OBHAJOVACÍ ŘEČ (3. část), s. 168.
[1214] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 344.
[1215] zou, *Beranova vláda odpovídá*, SVOBODNÉ SLOVO 1.4.1947, roč. 3, č. 77, s. 3.
[1216] Trvání řečí dle NA, f. Nár. S, k. 77, sl. poř. č. 448, Protokol o hlavním líčení, Rudolf Beran a spol.
[1217] Průběh jednání soudu z 1.4.1947 líčí LIDOVÁ DEMOKRACIE 2.4.1947, roč. 3, č. 78, s. 2, podobně PRÁVO LIDU 2.4.1947, roč. 50, č. 76, s. 2.

Snášení dokumentů a povolávání svědků soud předtím už ukončil, ale představování nových dokumentů Grospičem mělo očividně reagovat na dobrý dojem z Beranovy obhajoby. Rudé právo líčí dění takto. 2. dubna 1947 v 16.10 hod. oznamuje *„předseda soudu dr. Gottweis, že zakončuje řízení, načež se soud odebere k poradě a rozsudek bude vynesen po poradě kolem 20. dubna. Před tím ve znovu otevřeném průvodním řízení, zahájeném odpoledne o 14. hod., byl čten soudní překlad dokumentů z tajného archivu německého zahraničního ministerstva v Berlíně, kterým byl Beran, popírající dosud vše, plně usvědčen ze zrady a ze styků se zástupci hitlerovského Německa. K těmto sensačním dokumentům Beranovy agrárně fašistické zrady se ještě vrátíme*.“ Mluví se tu o oněch Eisenlohrových zprávách. Beran si prý vyžádal schůzku s německým vyslancem a řekl, *„že agrární strana je pro sblížení s Německem…že je nutno znenáhla vytvořiti ovzduší aby mohla SDP vstoupiti do vlády a účastnit se správy státu*“. Rudé právo podotýká, že se Beran tímto jednáním dopouštěl jedné zrady za druhou.

„Potom byl čten další dokument, a to spěšná zpráva leg.(ačního - pozn. P.A.) *rady německého vyslanectví Henckeho, ze dne 13. prosince 1938, o rozmluvě, kterou měl s Beranem a Chvalkovským*“. Chtěli prý přesvědčit Německo o své loajalitě. Grospič na základě těchto dokumentů tvrdí, že jeho obvinění Berana ze zrady jsou opodstatněná, *„z tohoto dokumentu býv.*(alého - pozn. P.A.) *německého vyslance jste se přesvědčili, že jsem mluvil pravdu.*“ Grospič ze zprávy vyvozuje, že spolu s navázáním bližších styků s Německem chtěl Beran rozvázat spojenectví se Sovětským svazem, což by zničilo i naše spojenectví s Francií. Obviněný na to krátce reaguje a s těmito vývody nesouhlasí.[1218]

O den později Rudé právo přináší článek, kde nové usvědčující dokumenty proti Beranovi dále rozvádí. Referuje také o tom, že v závěru procesu dr. Grospič podtrhuje, že *„Beran doznal Eisenlohrovi to, co demagogicky popíral dne 24. ledna 1938 v Lucerně, kde odpovídal na články tisku všech českých stran, které vinily Berana ze zavedení hitlerismu a jeho podpory u nás.*“ Chtěl prosadit SDP do vlády a dělnické strany z ní vytlačit. Operuje se znovu se svědectvím Stříbrného a Schwarze, kteří měli znát Beranův tajný plán o odstavení levice. Grospič poté kritizuje, jak budoval totalitní Stranu národní jednoty, ministerstvo obrany chtěl prý svěřit luďákům a Němcům de facto pomáhal v ovládání Evropy.[1219]

Závěrečné momenty zasedání soudu ze začátku dubna stále líčily i nekomunistické tiskoviny. Středa 2. dubna 1947, která se stala posledním dnem průvodního líčení před vynesením rozsudku, měla přinést ještě poslední svědectví. Senát připustil čtení protokolu

[1218] *Rozsudek nad Beranem kolem 20. dubna*, RUDÉ PRÁVO 3.4.1947, roč. 28, č. 79, s. 1.
[1219] *Beran byl protektorem henleinovských spiklenců*, RUDÉ PRÁVO 4.4.1947, roč. 28, č. 80, s. 1.

Ursínyho, svědčící pro Berana. Znal ho prý 25 let a spolupracovali spolu. Gottweis téhož dne nepřipouští Grospičovi konstatování dalších dokumentů, které se měly (zase náhodně) objevit na ministerstvu vnitra. Soud už se jimi neměl zabývat. Grospič sám je ještě ke slovu připuštěn a polemizuje s dřívější obhajobou Berana. Ostatní obžalované nechává na pokoji, ti se prý hájili objektivně. Beran na Grospiče znovu reaguje a tvrdí, že je nevinný. Zasedání se tímto končí a soudní senát se uchyluje k poradě o rozsudku, který má být vynesen kolem 20. dubna.[1220] Čas při líčení konce procesu připomíná především svědectví Ursínyho pro Berana. O nových dokumentech proti Beranovi říká, že jejich pravost je nejasná, musí se prověřit.[1221] Právo lidu se mimo jiné zaměřuje na úplně poslední slova Berana před soudem. Vyzdvihoval v nich svůj kladný poměr k Benešovi. Říkal také, že jako křesťan věří ve spravedlnost československých soudů a doufá v to, že soud uzná, že národu poctivě a obětavě sloužil.[1222]

Nyní věnujme pozornost zákulisním dokumentům vypovídajícím o jednání soudního senátu. Ten měl nad obžalovanými vyřknout svůj ortel. 9. dubna 1947 se koná jeho porada za přítomnosti Gottweise a všech šesti přísedících. Členové soudního senátu o případu zdá se horlivě diskutovali. Dle protokolu se mezi nimi vyskytovaly rozdíly v hodnocení obžalovaných. Ti co se vyslovovali pro to, že jsou nevinni, je chtěli soudit s ohledem na dobu kdy se jejich činy odehrávaly. Zdůrazňovali, že v souvislosti s vývojem událostí ve světě nemohli zabránit 15. březnu a dalším věcem. Členové soudu považující obžalované za vinné tvrdili, že vědomě podporovali Německo. Soudci se nejprve jednomyslně usnášejí, že válka trvala v našich poměrech od 23. září 1938. Poté se hlasuje o vině jednotlivých obžalovaných v jednotlivých obviněních proti nim vznesených.

V případě Berana hlasování probíhalo následovně. V obvinění ze styků s Eisenlohrem, Krychtálkem a Kundtem, v obvinění z toho, že rozpustil komunistickou stranu a v některých dalších bodech se pro jeho odsouzení vyslovují jen dva komunističtí přísedící, ostatních pět členů soudu hlasuje pro nevinu. V některých abstraktních obviněních je Beran zproštěn obžaloby jednomyslně. Lidovečtí a národně socialistický přísedící hlasují pro Beranovu nevinu ve všech případech. V několika bodech ale nakonec Beran odsouzen je, jelikož se v nich na stranu komunistů přiklánějí i sociální demokraté. To se týká obvinění z odprodeje našeho válečného materiálu Německu za druhé republiky a vítání představitelů nacistického Německa po okupaci. Pro odsouzení Berana za podíl na proněmeckém projevu z 20. dubna 1939 hlasuje s komunisty jen předseda Gottweis, sociálně demokratický přísedící Neumann se

[1220] *Proces proti Beranově vládě skončil*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 3.4.1947, roč. 3, č. 79, s. 2.
[1221] ČAS 4.4.1947, roč. 4, č. 79, s. 2.
[1222] *Rozsudek nad Beranovou vládou 20. dubna*, PRÁVO LIDU 3.4.1947, roč. 50, č. 79, s. 2.

v tomto bodě přidává na stranu lidovců a národního socialisty.[1223] I když je Beran shledán vinným jen v několika částech obžaloby, o jeho osudu to rozhoduje, v očích komunistů a sociálních demokratů se jedná o obvinění závažná. Jednání sedmi soudců pokračuje dále, jejich ortel se musí postupně ještě ujasňovat.

Rudé právo mezitím zahrnuje republiku propagandou proti obžalovaným. 10. dubna připomíná, že Beran a Syrový se vůči národu dopustili vojenské zrady. Říká se, že „*bylo dokázáno, že všichni obžalovaní „za války opatřovali nepříteli prospěch a způsobili škodu branné moci a vojenským podnikům republiky“*.“ Komunistické noviny podotýkají, že za toto provinění se obvykle uděluje trest smrti. Dále se píše, že Beran a Černý před Mnichovem neudělali nic pro zesílení policejní ochrany našeho pohraničí. Beranova vláda pak měla Německu prodat, předtím než nás dobylo, těžký dělostřelecký materiál. Rudé právo závěrem uvádí, že „*Beranova vláda opravdu připravila a uskutečnila kapitulaci a zločinnou německou okupaci ČSR*.“[1224]

Za této veřejné kampaně soud dále jedná o rozsudku. Jeden záznam vypovídá o tom, že porada členů soudu se měla konat nejdříve 8. dubna, ale byla odložena pro nemoc komunisty Munka. Další porada se proto uskutečňuje až 15. dubna. Je otázkou, jestli se tu neuplatňovala nějaká komunistická taktika. Tlaky a manipulace ze strany komunistů tu určitě byly, protože na pořádaném jednání poté předkládali nějaké nové návrhy a chtěli, aby se o nich hlasovalo. Některé věci se kvůli nim musí projednávat znovu. Celkově se ale na předchozích rozhodnutích soudu mnoho nemění. Hlasuje se o přiznání odbojové činnosti jednotlivým obžalovaným, což se bere jako polehčující okolnost. Syrovému přiznána není, Beranovi poměrem hlasů 5:2 ano. Dále se hlasuje o trestu. Odsouzení k smrti vyžadovalo větší konsensus, proto od něho komunisté upouštějí, ale podporují to, na co přistoupili i sociální demokraté, 20 let vězení. Lidovečtí a národně socialistický přísedící se neúspěšně snaží prosadit trest ve výši 10 let vězení. Jsou přehlasováni poměrem 4:3. Syrový je odsouzen na 20 let jako Beran, v jeho případě se ale na tomto trestu shodují soudci jednomyslně. Havelka, Fischer a Černý k trestu odsouzeni nejsou. Soudci však vydávají některá další rozhodnutí. „*Usneseno bylo dále jednomyslně, že odsouzení pozbývají navždy občanské cti a že celé jejich jmění propadá ve prospěch státu. Zároveň bylo usneseno, že obžalovaným Dr.*

[1223] NA, f. Nár. S, k. 77, sl. poř. č. 448, Protokol o hlavním líčení, Rudolf Beran a spol., Poradní protokol u Národního soudu v Praze, něco otištěno v DOSTÁL, Agrární strana, s. 339-340.
[1224] *Beran, Syrový a spol. spáchali těžký zločin vojenské zrady*, RUDÉ PRÁVO 10.4.1947, roč. 28, č. 84, s. 3.

Fischerovi a Dr. Černému nepřísluší náhrada za vytrpěnou vazbu.“ Vynesení rozsudku je naplánováno na 21. dubna.[1225]

Celé jednání o vině a nevině agrárníků se odehrává v době, kdy je souzen i bývalý slovenský prezident Tiso. Ten dostává 15. dubna 1947 trest smrti. O tři dny později je rozsudek nad ním vykonán, i když část slovenské veřejnosti očekávala, že dostane Tiso od Beneše milost. Pod tímto dojmem je pak vynášen rozsudek nad Beranem. Ten sice dopadl se Syrovým lépe než hlavní představitel Slovenského státu, ale také to nebylo nijak slavné. K Černému podotkněme, že navzdory jeho zproštění obžaloby si v praxi odseděl jeden a půl roku vězení. Náhradu za to nedostal, výrok soudu ji výslovně odmítl. Černý byl tedy nakonec po válce postižen podobně jako Halík, který seděl zhruba stejnou dobu.[1226] Před posledním zasedáním soudu, kdy měl být rozsudek nad Beranem a jeho vládou vyhlášen, dochází k jeho písemnému sepsání. Podobně jako předchozí soudní dokumenty zabírá i rozsudek docela dost místa, obsahuje 352 stran. Shrnují se v něm všechna možná fakta v souvislosti s procesem a rozsudek je podepsán Gottweisem jako předsedou soudu.[1227]

Někteří autoři v čele s Rokoským s odsouzením Berana polemizovali. My si tu přibližme otázku odprodeje našeho vojenského materiálu, věc, která v práci dosud nebyla tolik řešena. Tento problém si celkově nevyjasníme, ale můžeme si zde uvést jeden dokument, který o věci mimochodem vypovídá. Jedná se o trestní oznámení na jistého Václava Krska, úředníka pracujícího v národohospodářské sekci ministerstva zahraničí.[1228] Ten byl za druhé republiky roku 1938 dle zákona na ochranu republiky souzen za to, že vynesl ven informace z tajných materiálů ohledně prodeje našeho vojenského materiálu Anglii. Byl viněn ze zločinu vojenské zrady, neboť „*vyzradil osobě nepovolané a to takovým způsobem, že nepřímo o tom mohla se velmi snadno dozvěděti cizí zpravodajská služba, takové věci, které v zájmu obrany státu a vůbec v zájmu celé československé vládní moci mají zůstati utajeny. Činu tohoto dopustil se Krsek z důvodů nízkých a nečestných, neboť hlavní pohnutkou k jeho činu byla zištnost*.“ Když na ministerstvu 26. října 1938 zpracovával dokumenty, „*dostal se mu do rukou tajný spis o dodávce čs. zbraní do Anglie*“. Krsek „*tento spis si prostudoval a celý obsah jeho sdělil jakémusi Fuchsovi a Ottovi Eisenbruchovi v kavárně Bellevue v Praze I Masarykovo nábřeží čísl. 20*“. Eisenbruch měl být německý židovský emigrant, pocházející

[1225] NA, f. Nár. S, k. 77, sl. poř. č. 448, Protokol o hlavním líčení, Rudolf Beran a spol., Poradní protokol u Národního soudu v Praze, něco otištěno v DOSTÁL, Agrární strana, s. 339-340.
[1226] Literatura tento fakt moc v úvahu nebrala, například DOSTÁL, Agrární strana, s. 250 uvádí pouze, že Černý byl obžaloby zproštěn.
[1227] NA, f. Nár. S, k. 77, sl. Rozsudek, k rozsudku nad obžalovanými se detailněji vyjadřuje ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 659-717, k ortelu soudců nad Beranem v jednotlivých bodech s. 662-677, nad Černým s. 697-698.
[1228] NA, f. PMV, sign. 225-1295-2, č.j.21779/38, zpráva o zločinu Václava Krska a Otto Eisenbrucha podle zákona na ochranu republiky.

z bohatších poměrů. Krsek, nepříliš movitý bývalý legionář, chtěl na svém zjištění vydělat. *„Jeho čin dlužno posuzovati jako čin zvláště nebezpečný, neboť v nynější kritické době pro čs. stát prozrazením obsahu onoho důvěrného spisu by mohl celkovou situaci ještě zhoršiti a čs. poměr a vyjednávání s něm.*(eckými - pozn. P.A.) *vládními kruhy znemožniti*.“

Ke zprávě o události jsou přiloženy protokoly o výslechu Eisenbrucha a Krska. Z nich vyplývá, že 27. října se domluvili na odpolední schůzce. Krsek si dříve od Eisenbrucha půjčoval menší částky a před asi třemi nedělemi se seznámili s Fuchsem, obchodujícím v realitách. Na schůzce s těmito dvěma pány Krsek začíná sám od sebe mluvit o odprodeji zbraní, o kterém se dozvěděl. Říká, *„že ministr Chvalkovský chce prodat do Anglie nějaké zbraně, které jsou nyní volné po provedené demobilisaci. Jedná se o tajnou objednávku a o celé věci nesmí se nikdo dozvěděti, ze jména ne Německo. Anglická vláda má zájem na realisaci tohoto obchodu a vyslala do Prahy dne 20. října 1938 osobnost, která na venek vystupuje jako privátní osoba, aby celé jednání zůstalo utajeno. O té osobě se vyjádřil, že je zplnomocněna k příslušnému jednání anglickým úřadem války s čsl. vládou*.“ Krskův plán na zbohatnutí spočíval v tom, že chtěl najít někoho, kdo by o věci také jednal a dosáhl získání části objednávky. Krsek by z toho měl prémie. Den poté, kdy byl za únik informací vyšetřován, své předchozí jednání popřel. Ve výslechu konaném o den později už se k němu ale přiznává. Celé věci lituje, hnala ho prý finanční tíseň.

Z vyšetřování Krska můžeme odvodit několik věcí. Jednak, že odprodej materiálu na západ inicioval Chvalkovský a zdá se, že z politického přesvědčení, jelikož před Německem bylo vše tajeno. Orientace agrárního ministra tu v kritické chvíli vyplývá na povrch jako prozápadní, v žádném případě ne proněmecká. Dále je vidět, že úspěch akce byl pečlivě hlídán, únik informací měl být postihnut. Faktem zůstává, že odprodej zbraní na západ se nakonec nepovedl a získalo je Německo. Není jisté, jaký podíl měli na aktivitě Chvalkovského jiní včetně Berana. Přinejmenším záměr některých představitelů druhorepublikového režimu, aby zbraně Německo nezískalo, tu je ale určitě patrný.

21. dubna 1947, v den rozsudku nad Beranem a jeho vládou, se ještě ráno v 8.00 koná zasedání soudního senátu. Hlasy komunistů a sociálních demokratů se v poměru 4:3 stanovuje, že Beran a Syrový si odpykají polovinu trestu v pracovních oddílech. Dále se rozhoduje, že do trestu se odsouzeným započítá čas strávený dosud ve vazbě. Beran se má dostat na svobodu, pokud mu trest nikdo nezkrátí, až v květnu 1965. Jako 78-letý stařík.[1229]

[1229] NA, f. Nár. S, k. 77, sl. poř. č. 448, Protokol o hlavním líčení, Rudolf Beran a spol., Poradní protokol u Národního soudu v Praze, k Beranovu času ztrávenému ve vazbě viz. NA, f. Nár. S, k. 77, sl. poř. č. 451-485, poř. č. 453.

Odpolední zasedání soudu, kde je rozsudek oficiálně vyhlášen, už je veřejné. Proto si ho můžeme přiblížit dobovým tiskem. Rudé právo přináší velký úvodník: „Malé tresty za velkou vinu. Beran a Syrový dvacet let.“ Oznamuje se, že je „*celé jmění Berana a Syrového konfiskováno*“. Havelka, Fischer a Černý jsou dle verdiktu soudu osvobozeni. Líčí se, že vyhlášení rozsudku začalo ve 14.40 ve velké porotní síni na Pankráci. Gottweis četl vyhlášení, kde uváděl důvody soudního verdiktu. Zasedání soudu pak trvalo až do 19.15. Rudé právo tvrdí, že rozsudek způsobil zklamání československého lidu, protože přinesl jen malé tresty. Uvádí se, že Beran nese za 15. březen větší vinu, než protektorátní ministr Krejčí. Ten byl přitom za něj odsouzen a Beran ne. Líčí se, za co nakonec Beran a Syrový dostali trest. Komentuje se, že u Syrového je toho více. „*Za činy, jimiž byli uznáni vinnými, se odsuzují každý k trestu těžkého žaláře v trvání 20 let, zostřeného půlročně jedním postem. Zároveň…pozbývají navždy občanské cti…polovici trestu na svobodě odpykají ve zvláštních nucených pracovních oddílech, a…celé jejich jmění propadá ve prospěch státu*.“ Rudé právo tvrdí, že vina odsouzených je trestně právní, věc nebyla posuzována politicky.[1230]

Po vylíčení celého procesu, kdy jsme viděli, že Právo lidu zastávalo podobné postoje jako komunisté, nacházíme jeho nejodlišnější hodnocení věci ve srovnání s Rudým právem snad právě v referátu o vyhlášení rozsudku. Zatímco Rudé právo si stěžuje na to, že byly vyneseny malé tresty, hlavním obsahem komentáře Práva lidu je obhajoba rozsudku, který je podle něj spravedlivý.[1231] Drží se tu linie prosazovaná už sociálně demokratickými členy soudu, kteří zastávali středovou pozici mezi komunisty chtějícími obžalované odsoudit tvrdším způsobem, a lidovci a národními socialisty, kteří pro potrestání obžalovaných vůbec nehlasovali.

Lidová demokracie k vyhlášení rozsudku přináší následující komentář. Informuje, že Beran a Syrový dostali po 20 letech těžkého žaláře. O vyhlášení rozsudku prý byl velký zájem. V soudní síni se objevili mnozí lidé z venkova a byla tak povolána pohotovost SNB, aby bylo jednání udrženo pod kontrolou. Před 14 hodinou se soud schází a začíná představení. Přicházejí obvinění i národní prokurátor Grospič. Je slyšet cvakání fotoaparátů, přítomné oslňují světla kamer. Ve 14.30 se na scéně objevuje senát vedený Gottweisem. Informuje se za co a na kolik jsou Beran se Syrovým odsouzeni. Lidová demokracie píše, že „*oba ztrácejí navždy občanskou čest, polovinu trestu si odpykají v nucených pracovních táborech a celé jejich jmění propadá ve prospěch státu*.“ Tvrdí se, že oba mají společně hradit náklady trestního řízení a uvádí se, že v mnoha bodech byli obžaloby zproštěni. Havelka, Fischer a

[1230] *Beran a Syrový dvacet let*, RUDÉ PRÁVO 22.4.1947, roč. 28, č. 94, s. 1.
[1231] *R. Beran a J. Syrový na 20 let do žaláře*, PRÁVO LIDU 22.4.1947, roč. 50, č. 94, s. 1-3.

Černý jsou obžaloby zproštěni cele a předseda Gottweis předčítá důvody rozsudku. Poté prohlašuje proces za skončený. Havelka, Fischer a Černý se v tomto momentu dostávají na svobodu.[1232]

Svobodné slovo jako dříve procesu ani rozsudku mnoho místa nevěnuje. O věci mluví jen informativně.[1233] V Čase vyhlášení rozsudku zabírá místa více, samozřejmě z něj ale nepanuje nadšení, tresty jsou moc vysoké. Deník demokratů informuje o tom, jak byl o vyhlášení rozsudku velký zájem, v sále prý bylo přecpáno.[1234] Svobodné noviny hodnotí rozsudek podobně jako Právo lidu: „*Je možné, ba pravděpodobné, že stejně jako po rozsudku nad protektorátní vládou, budou i dnes lidé, kteří zapochybují nad spravedlností tohoto rozhodnutí...nechápou, že soudní tribunál nemůže posuzovat vinu podle domněnek, podle mínění neinformovaných širokých mas lidí.*“[1235] V demokratických tiskovinách se poté o Beranovi přestává postupně mluvit. Rudé právo ho však i později propagandisticky zmiňuje.

23. dubna přináší ústřední komunistický deník článek Miroslava Kárného, hodnotící předchozí rozsudek. „*Nebylo snad rozsudku českého národního soudu, který by byl očekáván s větším zájmem a napětím, než byl očekáván rozsudek v procesu s Beranem, Syrovým a spol.*“ Jejich souzení je označováno za obdobu procesu s Tisem. „*Byl to v pravdě proces s* ***českými hrobaři republiky***.“ Dále se pokračuje: „*bez ohledu na jakýkoliv výrok soudu je R. Beran nejvýraznějším představitelem kapitulantství, mnichovanství a kolaborace. Tak je oceňován národem a tak přejde i do historie.*“ Líčí se, jak hájil kapitalistické zájmy. „*Beran byl vůdcem všech pokusů a snah o protidemokratický zvrat poměrů v republice*“. Agrární postup v prezidentské volbě 1935 je označován za puč a také se uvádí, že k okupaci potřeboval Hitler totalitní vládu druhé republiky, která k ní zametla cestu. Tvrdí se, že s poklonkováním nacistům Beran prodělal, ti ho pak odstavili. Fischer a Černý jsou v článku označováni za agrární představitele ministerstva vnitra, které šlo s Němci a potíralo pokrokové. To se pozitivně hodnotit nedá.[1236] Podobným způsobem hovoří článek Rudého práva z 25. dubna. Beran a ostatní prý mají na svědomí velikou vinu. Soud je nepotrestal odpovídajícím způsobem.[1237] Tak hodnotí věc obecně komunisté.

[1232] jr, *R. Beran aj. Syrový po 20 letech těžkého žaláře*, LIDOVÁ DEMOKRACIE 22.4.1947, roč. 3, č. 94, s. 1-2.
[1233] *Beran a Syrový dvacet let žaláře*, SVOBODNÉ SLOVO 22.4.1947, roč. 3, č. 94, s. 1.
[1234] ČAS 23.4.1947, roč. 4, č. 93, s. 1.
[1235] zou, *Beran a Syrový odsouzeni na 20 let*, SVOBODNÉ NOVINY 22.4.1947, roč. 3, č. 94, s. 1.
[1236] Miroslav Kárný, *Rozsudek nad hrobaři republiky*, RUDÉ PRÁVO 23.4.1947, roč. 28, č. 95, s. 2.
[1237] Antonín Gregor, *Lidové soudy končí*, RUDÉ PRÁVO 25.4.1947, roč. 28, č. 97, s. 2.

Objevovaly se samozřejmě mnohé komentáře k rozsudku.[1238] Agrární ohlasy se publikovaly až dodatečně, v emigraci a po pádu komunismu. S Beranovým odsouzením je projevován nesouhlas, jedná se o jeho nespravedlivé postižení. Eva Pleskotová, vyjadřující radikálně agrární postoj, tvrdí, že Beran se stal první oběťí komunistické justice. Kritizováno je v souvislosti s tím i jeho zatčení, kdy se nebrala v úvahu jeho dřívější poslanecká imunita a uvádí se, že proti němu bylo užíváno prostředků pozdějších stalinských procesů. O Beranově předchozí politické činnosti se nepochybuje, je naopak obdivován.[1239] Oddaná podpora stoupenců agrárního hnutí bývalému předsedovi strany nepomohla. On a další hlavní vůdci agrárníků jsou po válce nevratně postiženi a na politické činnosti se v obnoveném Československu podílet nemohou. To představuje důležitou součást zákazu a rozvrácení agrární strany po válce.

4.4. Snahy agrárníků o prosazení v režimu

Mnozí čeští agrární představitelé se po osvobození Československa roku 1945 do vězení nedostali. Jednalo se ale většinou o druhou linii vůdců strany, v předchozí kapitole jsme mohli pozorovat, že postižení nejužšího agrárního vedení bylo prováděno dosti důkladně. Agrárníci zůstávající na svobodě se většinou mohli ohánět tím, jak byli za války perzekuováni, jak byli v odboji a podobně. Možnost účastnit se politického dění si většinou nechtěli nechat vzít. Následující kapitola musí pro doplnění obrazu poválečného dění přiblížit snahy těchto lidí prosadit se v režimu třetí republiky. Budou vylíčeny jejich neúspěšné pokusy o obnovování agrární strany, působení jednotlivých agrárníků ve stranách Národní fronty a osud zemědělců, bývalých agrárních voličů, v tomto období. Obecně se tu připomene mnohé z politického vývoje Československa v letech 1945-1948.

Je logické, že stejně jako se agrární frakce snažila prosadit obnovení agrární strany v západním exilu, stejnou snahu vyvíjeli i mnozí agrárníci doma, hned po zániku protektorátu. Jejich aktivity ale byly překaženy státní mocí. Dle Rokoského vyvíjeli největší aktivity k obnově agrárníků bývalý agrární poslanec Rechcígl, Josef Nebeský, dále Václav Holan, Miloslav Javůrek, svoji účast na snaze obnovovat agrárníky měli i Feierabend a bývalý

[1238] Z odborné literatury Beranovo odsouzení a případnou vinu obecně rozebírá ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 717-746.
[1239] HOVORY, s. 101-102.

poslanec Suchý. Vzhledem k tomu, že mnozí agrární vůdci během okupace zestárli a dostali se mimo aktivní věk, kdy už stranu energicky obhajovat nemohli, vidíme, že se tu prosazují mnozí z mladé generace agrárníků, například Čeněk Torn. Celkově se měly konat některé soukromé přednášky, vznášely se rezoluce a memoranda pro obnovu hnutí. Byly posílány i prezidentu Benešovi, který je sliboval prostudovat, ve prospěch agrárníků pak ale nevystoupil. Nedalo se to ani očekávat. Vše probíhalo klidně, bouře odporu proti zákazu agrárníků na venkově nevznikla, i když se mnohým nelíbil.[1240]

Po neúspěchu obnovování agrární strany se v českých zemích začaly chystat plány, jak agrární stoupence koncentrovat jinak. Dříve bylo líčeno, že slovenská část agrárníků se zachránila v rámci Demokratické strany. Slováci nyní chtěli svým českým souputníkům podat pomocnou ruku a plánovali rozšířit Demokratickou stranu do Čech a Moravy.[1241] Ta se tu měla ustavit jaká pátá, občanská strana. Zmíněný postup je zvolen krátce poté, co se ukázalo nemožným obnovení strany agrární. Počítat se nepochybně mohlo s tím, že do nově ustavené strany spontánně přejde mnoho stoupenců agrárníků, ale zdá se, že i živnostníků a Národního sjednocení. V říjnu 1945 je navrženo ustavení celostátní Československé demokratické strany. Záminkou slovenské Demokratické strany pro tento krok se stává snaha organizovat své slovenské stoupence v Čechách. V české části republiky se začínají vydávat stranické noviny demokratů Čas.

Plán s Československou demokratickou stranou je nakonec zmařen. Vystupuje proti němu vládnoucí Národní fronta, všechny její čtyři české strany, které si vznik konkurence v českých zemích nepřejí. V lednu 1946 je osud Demokratické strany v Čechách rozhodnutím Národní fronty zpečetěn. Slovenským demokratům zůstává útěcha, že české strany si zase neutvářejí kromě komunistů organizace na Slovensku. Zatímco v českých zemích je působení agrárníků zakázáno, na Slovensku si drží agrárníci vedoucí Demokratickou stranu postavení vlastně dost privilegované. V české části republiky nacházíme pokusů o utvoření páté strany ještě několik a všechny jsou zhaceny. Neúspěšný je pokus o obnovu agrárníků z jara 1946 i pokus o utvoření nové strany z přelomu let 1946/1947, který iniciují hlavně pravicoví lidovci.[1242] Čeští agrárníci musí za třetí republiky volit jinou cestu, jak se v novém režimu prosadit. Vstupují pak do ostatních povolených stran, ve skupinkách ale hlavně jako jednotlivci. Různí agrárníci dle svého přesvědčení posilují různé strany. Je nutné zmínit, že

[1240] ROKOSKÝ, Zákaz agrární strany, s. 81-84.
[1241] K tomu FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 280-282 a 290, KOCIAN, Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948. Organizace, program, politika, Doplněk, Brno 2002, s. 93 a BARNOVSKÝ, Na cestě, s. 63.
[1242] K tomu KAREL KAPLAN, Pět kapitol o Únoru, Doplněk, Brno 1997, s. 189-192.

někteří také zůstávají vůči režimu v nespolupracující rezistenci pro jeho nedemokratičnost, i když jinak politicky aktivní být chtějí. To je příklad dřívějšího vůdce agrární mládeže z dob první republiky Martina Hrabíka.

Mnoho agrárních politiků, zůstávajících na svobodě si většinou říkalo, že musí podpořit jako jedinou zbylou nesocialistickou stranu lidovce. O tom ve svých pamětech píše Feierabend, který s nimi měl jako jeden z hlavních agrárních představitelů jednat. Vedení lidovců vůči agrárníkům vystupovalo přehlíživě. Šrámek je odkázal na poslance Nováka a nechtěl, aby do strany agrárníci vstupovali jako ucelená frakce. Lidovci měli přijímat pouze jednotlivce. Edvard Beneš tehdy na Feierabenda zapůsobil v tom smyslu, že Antonín Švehla by si nepřál, aby byla posílena římská strana. Agrárníkům raději doporučil vstup do strany národně socialistické. Ke Šrámkovi se obsah tohoto rozhovoru nějakou cestou donesl a vztahy mezi agrárníky a lidovci se poté jen zhoršily.[1243] U lidovců se nakonec objevili někteří z agrárníků, orientovaných zřetelněji nábožensky. Podpořil je snad nejvýznamnější, i když nyní málo viditelný nepostižený agrárník, bývalý ministr zemědělství Josef Zadina. Aktivně tu působili také Stanislav Broj, Jan Plesl, Štěpán Benda a ve funkci náměstka pražského primátora Jiří Klášterský.[1244]

U sociálních demokratů se objevují z bývalých agrárníků také jen jednotlivci. Působí tam více agrárníci z východních Čech, v jejichž čele jde vlivný agrární hospodářský představitel Josef Voženílek. V pozici poslanců se mezi sociálními demokraty objevili z bývalých agrárníků Zdeněk Bezděk, Antonín Gottvald a Oldřich Smejkal, který se později stává předsedou zemědělského výboru sněmovny.[1245] Nejvíce bývalých čelných agrárních politiků si to namířilo k národním socialistům. Jedině u nich agrárníci tvořili ucelenou skupinu. Mezi agrárníky přidavšími se k této straně nacházíme Feierabenda, Suchého, národní socialisty podporuje také Nebeský, Rechcígl, působí u nich Torn i další bývalý agrární poslanec a člen předsednictva této strany Lednický. Ferierabend, nejznámější představitel agrární skupiny u národních socialistů, se stává místopředsedou jejich zemědělského výboru. V pamětech komentuje, že ani národními socialisty agrárníci nebyli přijati s otevřenou náručí.

[1243] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 297-299.
[1244] K agrárníkům v řadách lidovců více MILOŠ TRAPL, Politici bývalé agrární (republikánské) strany v československé straně lidové v letech 1945-1948, in: K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách, edd. Jiří Šouša, Daniel E. Miller, Mary Hrabik Samal, Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, Praha 2001, s. 153-157 a JOSEF TOMEŠ, Představitelé zakázaných českých politických stran ve stranách Národní fronty (1945-1948), Na pozvání Masarykova ústavu 1, Masarykův ústav AV ČR, Praha 2004, s. 154.
[1245] TOMEŠ, Představitelé, s. 154 a JAN DOBEŠ, Agrární politikové ve stranách Národní fronty v letech 1945-1948, in: K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách, edd. Jiří Šouša, Daniel E. Miller, Mary Hrabik Samal, Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, Praha 2001, s. 143.

Vytvářeli si vůči nim určitý odstup, který byl dáván zřetelně najevo.[1246] Předseda národních socialistů, pražský primátor Petr Zenkl, agrární skupinu hájil, vyskytly se ovšem silné stranické proudy, které se proti ní stavěly. Ty byly personifikovány předsedou sněmovny Davidem, členem zemědělského výboru Mikulášem, majícím postupně blíže ke komunistům, a jinými.[1247] Proti etablování agrárnické skupiny u národních socialistů a tedy i v rámci režimu Národní fronty se silně stavěli komunisté samotní.

Nutno podotknout, že několik bývalých vlivnějších členů agrární strany přetáhli na svou stranu i komunisté. Za příklad může sloužit meziválečná poslankyně Anna Mrskošová. Komunisté se neúspěšně snažili získat i Suchého. Ten jim nekývl, tak ho pak o to více kritizovali.[1248] Jak už jsme si líčili dříve, komunisté si postupně získávali dosti vlivu na obyčejné zemědělce. Jako dříve agrárníci nyní právě komunisté ovládali existující agrární instituce. Vedou ministerstvo zemědělství a v jejich rukách se nachází Národní pozemkový fond, rozdělující půdu zabranou Němcům, Maďarům, zrádcům a kolaborantům. Poválečná pozemková reforma postavená na tomto základě rozděluje mnoho půdy, preferuje bezzemky a malorolníky. V pohraničí vzniká brzy skoro 100 000 nových hospodářství a 25 000 osob získává půdu ve vnitrozemí. S touto politikou se stávají komunisté populárními.[1249]

Více než rok po osvobození se konečně pořádají první poválečné volby. Konají se v květnu 1946 a povolené strany se v nich chystají střetnout. Mnozí už předem odhadují, jak volby dopadnou. Mezi nimi i intelektuální týdeník Dnešek, nástupce Přítomnosti. Nutno podotknout, že Dnešek, i když bude v příštím čase vůči postihovaným agrárníkům z oficiálních periodik ještě nejvstřícnější, agrárníky také většinou jen kritizuje a režimně agrární hnutí označuje za překonané, nepotřebné. Dnešek stojí jako dříve Přítomnost blízko národním socialistům a odhaduje se v něm, že ti volby vyhrají, protože je podpoří venkov. Uvažuje se, jestli nepodpoří lidovce, ale národní socialisté *„těží zejména na českém venkově z antagonismu voličů bývalé strany agrární vůči straně lidové*.“[1250] Sám Peroutka tvoří v národně socialistických kruzích věřících své straně výjimku a sází na vítězství komunistů. Je pravda, že komunistické vítězství se v té době začíná rýsovat na obzoru. Demokratické strany si sice každá věří, ovšem pro získání voličů, ať už na venkově nebo jinde, tolik nedělají.

[1246] TOMEŠ, Představitelé, s. 153, přijímání k národním socialistům popisuje FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 300-301.
[1247] KOCIAN, Československá stran národně socialistická, s. 94, KAPLAN, Pět kapitol, s. 186.
[1248] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 306-307, TOMEŠ, Představitelé, s. 154-155.
[1249] JAN RYCHLÍK, Pozemková reforma v českých zemích v letech 1945-1948, in: Zemědělství na rozcestí 1945-1948. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 22.-23.9.1998, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště, 1998, s. 8-13.
[1250] DNEŠEK 16.5.1946, roč. 1, č. 8, s. 114.

Výjimku ve schopnosti oslovit nové stoupence tvoří slovenská Demokratická strana, která před volbami získává příslib voličské podpory na základě tzv. dubnové dohody. Ta definuje, jak v ní budou zastoupeni katolíci a evangelíci a tímto na stranu demokratů získává staré katolické luďácké kruhy a především jejich voliče. Slovenští komunisté tu velmi silně zalitovali, že si podporu katolíků nevymohli sami. Dubnová dohoda se následně stává terčem jejich silné kritiky, slovenské demokraty komunisté obviňují z toho, že zločinné luďáky kryjí a spolupracují s nimi.[1251] Podobně jako uzavřeli slovenští demokraté dohodu se slovenským katolickým proudem, dohodu měli také uzavřít národní socialisté s českými agrárníky. Naše stará známá Anna Rývová informovala zákulisně komunistického ministra vnitra Noska, že dva měsíce před volbami je dohoda agrárníků s národními socialisty hotovou věcí.[1252] Odlišnost je tu v tom, že národní socialisté agrárníkům příliš prostoru nedávají, prosazují hlavně svoji starou tradiční politiku, která má vyznění vlastně protiagrární. Bývalí agrární politici jim slouží k tomu, aby přivedli národním socialistům agrární hlasy.

Do Svobodného slova měl například Feierabend napsat prohlášení bývalým agrárním stoupencům, aby podpořili národní socialisty.[1253] Původně se plánovalo kandidovat na národně socialistické poslance i hlavní představitele agrárníků ve straně, Feierabenda a Suchého. Ti však po zuřivých útocích komunistického tisku a po odporu některých členů národně socialistické strany svou kandidaturu stáhli. Na volitelných místech byla poté nominována řada méně známých agrárních tváří.[1254] I proti mnohým z nich se ozývaly protesty. Ke kandidatuře Torna se například stavěl negativně David.[1255] Komunisté si získávali mnohé stoupence tím, že jejich kampaň byla nejen kritická, ale i pozitivní. Oslavně se mluvilo o osidlování pohraničí a o tom, jak mnozí nyní získávají vlastní hospodářství. Zároveň se ostře kritizoval Feierabend, Suchý a další agrárníci působící v demokratických stranách, kolorit komunistické kampaně kromě toho doplňovala propaganda proti souzeným agrárním vůdcům v čele s Beranem.

Ačkoliv to někteří neočekávali, komunisté volby, konané 26. května 1946, vyhráli na celé čáře. Získali v českých zemích 40 % hlasů. Na základě toho mělo nyní ve sněmovně z 300 poslanců usednout 93 českých komunistů. Druzí národní socialisté tam směli poslanců vyslat jen 55, když získali necelých 24 % hlasů, lidovci obsadili 46 křesel, když dostali 20 %

[1251] K tomu Karel KAPLAN, Československo 1945-1948. 1. část, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1991, s. 45-46.
[1252] ROKOSKÝ, Koho volit?, s. 82-83.
[1253] Otištěno v TŘI ROKY. Přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945-1948. 1, Masarykova sociologická společnost a Oddělení pro vědeckou politiku Zemské kulturní rady Československé strany národně socialistické v Brně, Melantrich, Brno 1991, s. 487.
[1254] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 308-309.
[1255] DOBEŠ, Agrární politikové, s. 147.

a sociální demokraté 37, majíce 16 % hlasů. Na Slovensku se komunisté dočkali zklamání. Demokraté tu vyhráli s 62 % hlasů, komunisté získali jen 30 %. Poslanců dostali demokraté 43, slovenští komunisté jen 21. Další dvě povolené slovenské strany, Šrobárova Strany svobody, mající rozvrátit s požehnáním komunistů demokraty a strana práce, zůstaly marginální. Celkově měli komunisté, čeští i slovenští, poslanců 114 a spolu se sociálními demokraty sněmovnu ovládali. Bílých lístků, které mohli odevzdat voliči nesouhlasící s Národní frontou byl odevzdáno jen 0,5 %. K této variantě se očividně neuchýlili bývalí stoupenci agrární ani jiní. Není se co divit, bílé lístky totiž automaticky propadávaly a vliv na zastoupení ve sněmovně měly jen hlasy směřující povoleným stranám. Silné pozice komunistů ve vládě byly na základě voleb udrženy a premiérem se stává Klement Gottwald.

Volby ukázaly, že komunisté dosáhli vskutku mohutných zisků zvláště na českém venkově. Pro agrárníky to nebylo tak překvapující. Viděli, že demokratické strany zde pro organizaci rolníků neudělaly skoro nic. Je nutné si všimnout, že ne tak špatně si na vesnici vedli lidovci, v mnohých moravských venkovských oblastech nyní i s podporou agrárníků získávali vedoucí postavení. Mezi obyčejnými agrárními stoupenci přece jenom musel působit fakt, že se jednalo o jedinou občanskou stranu. Chabě si ale na venkově proti svému očekávání vedli národní socialisté. Byli z toho zklamáni. Vzhledem k tomu, co se stalo při volbách, zvedl se proti agrárníkům v této straně v následujícím období určitý odpor.[1256] Ten způsobil útlum jejich vlivu, na jejich větší prosazování tehdy nebylo ani pomyšlení.

Ve volbách získalo poslanecký mandát z 55 zvolených národně socialistických poslanců 6 bývalých agrárníků. Jednalo se o Torna, Ševčíka, Ulrycha, Nováka, Kameníčka a Slívu. Tři sociálně demokratičtí poslanci patřící k agrárníkům, Smejkal, Bezděk a Gottwald byli připomínáni už dříve, za lidovce byl dále z bývalých agrárníků zvolen Stanislav Broj. 10 zvolených českých agrárníků doplňovalo mnoho dalších zvolených na Slovensku a zastupujících nyní Demokratickou stranu a Stranu svobody. Musíme mít na paměti, že i v poválečné sněmovně agrárníky nacházíme, i když byly snahy, aby tam nebyli. Feierabend poznamenává, že po volbách si vyčítal, že se Suchým přece jen nekandidoval, získali by prý pro národní socialisty potřebné množství hlasů, aby se komunisté se sociálními demokraty ocitli v menšině. Také litoval toho, že se s ostatními nepřidal k lidovcům, ti by podle něj byli schopni dosáhnout na vesnici lepších výsledků.[1257]

Rudé právo po volbách hrdě ohlašovalo světu, že komunisté se mimo jiné stali největší rolnickou stranou ve státě. Důležitým poznatkem z voleb prý je, že *„český rolník volil*

[1256] KOCIAN, Československá strana národně socialistická, s. 95.
[1257] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 308, 315 a 317.

komunisty!“ Tím dochází k upevnění bratrství dělníků a rolníků. Jásá se nad tím, že rolníci nepodlehli klamání reakce. „*Vidí v komunistické straně také svoji stranu*.“ Příspěvek Rudého práva je zakončen tvrzením, že „*venkov volil dobře - jak pro zájem vlastní tak pro zájem národa a pro budoucnost republiky!*“[1258] 30. května Rudé právo reaguje na to, jak jsou z výsledků voleb rozčarováni národní socialisté, kteří mysleli, že je vyhrají. Komunistický deník přináší článek „Bude vyloučen dr Feierabend“. V něm se píše, že „*řada venkovských organisací nár.*(odně - pozn. P.A.) *socialistické strany se obrátila k vedení se žádostí, aby byl vyloučen dr Feierabend, který ve skutečnosti národně socialistické straně pomohl prohrát volby na venkově*.“ Komunisté poté uvádějí svoje přesvědčení, že Feierabend patří před Národní soud, je představitelem reakce.[1259]

O výsledku voleb jedná po čase výkonný výbor národně socialistické strany. Promlouvá na něm Drtina a to co říká je zajímavé. Reaguje na vítězství komunistů, na vesnici a jinde. Nevidí ho špatně, vyhráli totiž s hesly národních socialistů. Kladně se hodnotí, že volby vyhrála demokracie a socialismus, jak je viděl Drtina, proti Národní frontě totiž hlasoval jen zlomek voličů. Národně socialistický ministr považuje za veliký klad voleb „*že teprve v těchto volbách definitivně zmizela agrární strana a že teprve těmito volbami se ukázalo, že představy některých agrárníků neodpovídají skutečnosti. Vzpomeňte si na snahy udržet stranu přes všechno, co se stalo, a na jejich představy, že se jim to také podaří. Někteří tomu alespoň věřili ještě nyní! Té je teprve teď definitivně odzvoněno*.“

Drtina považuje za chybu, „*že v naší propagaci a agitaci se objevilo jméno Švehla, které se v ní nikdy nemělo dle mého mínění vyskytnout, neboť to, proti čemu jsme jako strana ideologicky stáli nejostřeji, byl švehlismus a byl Švehla. My si nemůžeme takovým způsobem z agitačních důvodů - také se nám to nevyplatí - plivat do vlastní tváře...že nás venkov zklamal...to má příčinu...v první republice a ve Švehlovi a v celé činnosti agrarismu. Fakt, že je tato strana rozbita...je kladem pro celou republiku a pro její budoucí vývoj. Tím se nechci dotknout žádného příslušníka bývalé strany agrární, ale já konstatuji, jak to byl pochybený systém*.“ Drtina poté uvádí, že padli také živnostníci a Národní sjednocení, ale „*to hlavní přece byla agrární strana, to byla ta opora společnosti, ten sloup státu před r. 1938, a jakmile ta teď padla definitivně, tak padly všechny ty odnože, to je samozřejmé*.“[1260] Drtinovo ostré protiagrární vystoupení nás možná překvapí, ale myslím, že postoje jeho a velké části přesvědčených národních socialistů vyjadřuje dobře. Agrárníci pro ně přece léta byli hlavními

[1258] *Venkov důvěřuje komunistické straně*, RUDÉ PRÁVO 28.5.1946, č. 125, s. 2.
[1259] RUDÉ PRÁVO 30.5.1946, č. 127, s. 1.
[1260] KRÁL, Politické strany, s. 216-217, obecně Drtinův postoj k volbám v ANM, f. P. Drtina, k. 2, inv. č. 109.

konkurenty. Tváří v tvář komunistickému vítězství se za zavřenými dveřmi schůze národně socialistického vedení hledalo alespoň něco, nad čím projevit radost. Tím se stalo ono dokončení rozvratu agrárníků.

Agrárníci, kteří si přáli, jak poukazoval v projevu i Drtina, stále obnovení své strany, své pokusy o něj po volbách museli odložit. Příhodná doba na takové akce nenastala. Velkou otázkou, nad kterou se stále mnozí zamýšleli bylo, koho podporovali ve volbách bývalí agrárníci a pravice a jestli mnohým, kteří nyní podpořili komunisty, jejich nová politická orientace vydrží. O vítězství komunistů v Dnešku mluvil Peroutka. Tvrdil, že vítězství komunistům přinesla česká vesnice. „*Nelze říci, že by komunisté tím mohli být překvapeni, poněvadž k tomu bedlivě pracovali a poněvadž to bylo součástí jejich jasně vypracovaného politického plánu, za kterým důsledně šli a který dokazuje, že dovedou mít to, čemu se říká „dlouhá vůle": odhadnout okolnosti a stanovit postup na léta napřed. Již tenkrát, když ze zahraničí došla zpráva, že ministerstvo zemědělství v provisorní vládě jest obsazeno komunistou, mohlo být jasno, oč jde; již tenkrát se připravoval 26. květen 1946.*"

Peroutka pokračuje ve svém výkladu a říká, že komunisté „*byli starými soupeři agrární strany, a musili se kdysi dosti těžce omlouvat před forem Moskevské internacionály z toho, že se jim práce na českém venkově nedaří. Ale za tu dobu, co se jim nedařila, dokonale poznali její podmínky. Pod širokým kloboukem agrární strany tajila se nejednota, jak je pochopitelno z toho, že tu za jedním stolem seděl velkostatkář a domkář, pán a čeledín, chudí a bohatí. Tuto vnitřní sociální nejednotu ovládala agrární strana prostředky hmotnými. Měla v rukou blahobyt a prospěch každého jednotlivého obyvatele venkova, který bez jejího uznání nemohl dostat ani podporu při živelní pohromě. Bylo životní otázkou pro komunisty, aby tato agrární strana zmizela. Jakmile pominulo vnější hmotné pouto, jakmile přestala úcta venkovského člověka k vlivu agrární strany, vnitřní nejednota a pestrost, skrytá pod heslem „venkov jedna rodina", byla připravena propuknout. Nyní komunistická strana, ovládajíc ministerstvo zemědělství, do velké míry nastoupila na místo agrární strany v hmotném dozoru nad venkovanem a ve vlivu na jeho prospěch. Jest ovšem pravda, že zde získala přívržence nejméně zásadové.*"[1261]

Tak se k problému přeměny orientace venkova vyjádřil Peroutka. Dnešek se mu věnoval ještě dále. Michal Mareš v článku „Proč vesnice volila komunisty?" tvrdil, že se jednalo mimo jiné o dík Rudé armádě. Na vesnici samé prý zaznívá, že „*to co se stalo, ono komunistické volení, to není věc srdce.*" Projevuje se úcta k Ďurišovi. Komunistický úspěch

[1261] Ferdinand Peroutka, *Co se stalo*, DNEŠEK 30.5.1946, roč. 1, č. 10, s. 145-146.

na vesnici „*ve všech krajích je jaksi všudypřítomný. Je to jednak důvěra v osobu tohoto ministra a jednak to již tkví v povaze lidské; osobní stránka majetková u venkovanů*“ byla komunisty zlepšena. Na vesnici zní podle autora heslo: „*Ďuriš dal, Ďuriš dává nyní a dá i v budoucnosti!*“ Mezi jinými je v článku uváděn ohlas prostého rolníka, podporujícího komunisty. Ten tvrdil: „*Od strany nic nechci, nechci být funkcionářem a vůbec se nijak uplatňovat, než na svém. Jsem klidný, vím-li, že naše půda zůstane naší půdou a když vím, že nám nikdo nebrání vyznávati Boha jako dosud*.“[1262] Mareš své líčení doplňuje ještě v dalším článku a uvádí, že komunisté na vesnici získali pověst těch slušných.[1263]

I když Dnešek psal za třetí republiky většinou režimně a agrárníci na jeho stránkách často nebyli šetřeni, po volbách uveřejnil také jeden proagrární čtenářský ohlas, který byl dosti odvážný. Blíže si ho tu připomeňme. Ohlas čtenáře podepsaného šifrou J.S. z 20. června 1946 tvrdí, že „*venkov po revoluci zásahem moskevských ujednání za souhlasu představitelů všech nynějších stran Národní fronty, byl zbaven své politické strany. Její funkcionáři byli násilím vyrváni ze všech svých funkcí ať samosprávných, hospodářských či politických. V národních výborech byli handicapováni a dokonce vylučováni za to, že byli příslušníky strany, která byla mluvčím zemědělského lidu. Nebylo rozdílu v postupu všech činovníků Národní fronty na našem venkově. Tímto způsobem bylo vyřazeno celkem na 25,000 činovníků a organisátorů zemědělského lidu a znemožněno těmto občanům naší vesnice, aby se uplatnili v demokratickém zápolení o výstavbu politického organismu.*“

Dále ohlas v Dnešku uvádí: „*všichni ti, kteří dnes posuzují s podivem 26. květen, neuvědomují si, že naše vesnice za první republiky byla spjata spolu ve svém celku ideou demokratického zřízení, která se projevovala upřímným spolužitím v denním životě, v práci, při jídle, zábavě a prostě v každém směru. Nebylo rozdílu v naší vesnici, nebylo také politických třenic a venkov žil spolu bez rozdílu, zda je to rolník 21 ha, či zda je to chalupník. Jaký nastal obrat však v r. 1945! Strana venkova nebyla povolena, venkov byl zbaven svých mluvčích, na fórum veřejném od vesnice, přes okres až stát. Čeleď, chalupníci odešli do pohraničí a nebylo jich málo, možno je počítat na statisíce. Tam se již o ně politicky postarali noví ideologové a není pochyby, že s úspěchem. O vlastní venkov se ucházely politické strany všech odstínů a všem se stejným dílem jednalo o uchvácení politické moci*.“ V závěru je uvedena teze zaznívající z kruhů zakázaných stran častěji. KSČ prý ve volbách odsála voliče všem stranám. Socialistům a lidovcům je pak často nahradili stoupenci zakázaných stran.[1264]

[1262] Michal Mareš, *Proč volila vesnice komunisty?*, DNEŠEK 13.6.1946, roč. 1, č. 12, s. 181-183.
[1263] Michal Mareš, *Proč volila vesnice komunisty? II*, DNEŠEK 20.6.1946, roč. 1, č. 13, s. 195-197.
[1264] DNEŠEK 20.6.1946, roč. 1, č. 13, s. 206-207.

Tak se asi řešily volby z roku 1946 v souvislosti s hlasováním zemědělců. Vývoj šel ale dále. Po určitém období dochází k útlumu kritiky agrárníků v českých zemích a zvláště mezi národními socialisty pak můžou v klidu působit. Léta 1946-1947 jsou obdobím, kdy se bývalí čelní agrární vůdcové dostávají před Národní soudy. To jsme si připomenuli výše. Zároveň se ale toto období stává i dobou, kdy se někteří jiní agrárníci snaží více prosadit v rámci vládního systému a jednotlivých stran Národní fronty. To charakterizuje rok 1947, který si tu blíže popíšeme. Jak jsme viděli i při líčení procesu s Beranem a jeho vládou, nekomunističtí členové Národní fronty přestávají být postupně s komunisty zadobře a častěji mezi nimi dochází ke sporům. To agrárníci rádi vidí, v boji proti komunistům se z gustem angažují.

Demokratická strana na Slovensku se v těchto dobách stává častým terčem kritiky. Agrárníci v čele slovenských demokratů stojí i nadále, více jsou ale u nich patrné i další proudy včetně sílícího katolického.[1265] Komunisté na demokraty útočí a snaží se oslabit jejich pozice. Ostatní české strany se k nim chovají postupně vstřícněji, s národními socialisty a lidovci časem postupují společně. Jiný poměr mají k demokratům čeští sociální demokraté. V Právu lidu pravidelně čteme komentáře fandící více slovenským komunistům, než jejich demokratickým oponentům. Bývalé slovenské agrárníky podobně jako ty české poválečni sociální demokraté nehodnotí se sympatiemi. Místy se kritizuje Lettrich, Ursíny a o Fedoru Hodžovi, zastávajícím post generálního tajemníka slovenských demokratů, se například 9. února 1947 píše, že proti komunistům teď vystupuje umírněněji. To proto, že „*je v jistých rozpacích. Dnes se alespoň u soudu prokazuje, že právě jeho otec, poslední premiér vlády první republiky, dopustil se neodčinitelné chyby svými styky s Henleinem.*“[1266] Vidíme, že na Milana Hodžu, dříve uznávaného agrárního politika, teď hledí Právo lidu skrze prsty. Sociální demokraté si agrárníky a jejich politiku vykládají po svém, je pro ně dost nepřijatelná.

Během roku 1947 můžeme pozorovat větší snahu postupovat po svém a proti komunistům u lidovců. Na stránkách Lidové demokracie nacházíme často články Štěpána Bendy, zabývající se po nesocialisticku zemědělskými otázkami. Nenechme se ale mýlit. Lidovci agrárníky neobhajují, prosazují linii, že všichni zemědělci se mají koncentrovat pod křídly jejich strany. Jiné věci se dějí u národních socialistů. V únoru 1947 jsou do ústředního výkonného výboru této strany zvoleni Suchý, Novák a Ševčík. Své pozice ve straně si tedy celkem jednolitá agrární frakce drží.[1267] Ve Svobodném slově roku 1947 občas nacházíme

[1265] DOBEŠ, Agrární politikové, s. 144.
[1266] *Demokraté proti komunistům*, PRÁVO LIDU 9.2.1947, roč. 50, č. 34, s. 2.
[1267] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 336.

Suchého články. Jsou samozřejmě psány tak, aby národním socialistům nevadily. Bývalý agrární poslanec mluví třeba o sbližování lidí vesnic a měst.

Agrární síly ze všech demokratických stran Národní fronty získávají postupně větší vliv v zemědělském výboru Národního shromáždění.[1268] Tam se brzy dostávají do střetu s komunisty ohledně tzv. Hradeckého programu, který komunisté připravili. Ten prosazoval nucený výkup půdy u lidí vlastnících více než 50 hektarů. Program vešel ve známost projevem Ďuriše z 4. dubna 1947 v Hradci Králové. Ostatními představiteli Národní fronty už byl považován za dost radikální a nechtěli na něj přistoupit, po komunistické propagandě je ale část jejich návrhů demokratickými stranami přijímána a při jednání ve sněmovně se je jen snaží opravovat a zmírnit. Nové obsáhlé vyvlastňování půdy má ukojit hlad po půdě, který stále ještě existuje. Komunisté na tom chtějí získávat další body, jejich oponenti ale správně argumentují ekonomickou nesmyslností a slabostí, kterou by přijetím návrhu naše hospodářství začalo trpět. O tom komunisté nemluví.[1269]

Rudé právo 5. dubna přináší článek „Soukromé vlastnictví zemědělců bude zajištěno v ústavě“, kde se tvrdí, že dojde ke konečnému uspořádání vlastnictví půdy v zemi. V dělnickém domě v Hradci Králové Ďuriš hovořil před více než 4000 zemědělci, o čemž se referuje. Konala se tam diskuze za účasti sociálního demokrata Majera. Zemědělci byli na setkání chváleni za svůj podíl na budování republiky, Ďuriš hovořil o práci vykonané v našem zemědělství po válce. Vyvracel nepravdivé pomluvy reakce v této věci a dle Rudého práva byl často přerušován potleskem. Uváděl, jak je nyní v Československu nejvíce soukromých vlastníků půdy, co kdy bylo.[1270] Parlament se měl k Ďurišovým návrhům brzy vyjádřit, což si na vhodném místě popíšeme.

Nyní věnujme pozornost jednomu symbolickému boji komunistů s agrárníky v rámci národních socialistů, který vzplál ohledně snahy jmenovat Feierabenda do vedení Kooperativy, kde byl dříve ředitelem. Komunisté proti tomu zuřivě vystoupili. Věc s odstupem přehledně popisoval Dnešek. 20. května 1947 se podle něj konala valná hromada Kooperativy, nákupní jednoty hospodářských družstev z Čech. Dnešek stojí na straně Feierabenda a kritizuje ty, kteří se jeho zvolení bránili, hlavně komunisty. Tvrdí se, že rozpor nevznikl snahou zvolit Feierabenda za odstupujícího Mikuláše jako reprezentanta národních socialistů. Problematický byl pokus stávajícího vedení ovlivňovaného komunisty přehlasovat nesprávným podílovým způsobem hlasování 250 000 členů organizace podporujících

[1268] DOBEŠ, Agrární politikové, s. 148.
[1269] RYCHLÍK, Pozemková reforma, s. 14-15.
[1270] RUDÉ PRÁVO 5.4.1947, č. 81, s. 3.

Feierabenda. To se mělo dít i pomocí organizací, které nebyly členy Kooperativy. Feierabend byl nakonec zvolen 108 lístky s 381 hlasy proti 25 lístkům s 372 hlasy. Poté co vyhrál podalo představenstvo proti Feierabendově volbě protest. Pro to v něm hlasovali zástupci komunistů spolu s některými dalšími, proti byli zástupci národních socialistů, také spolu s některými dalšími.[1271]

Svobodné slovo věc komentovalo tak, že svým jednáním „*se před veřejností odhalili komunisté, že jim nejde o prosazení skutečné vůle lidu.* ***Dali přednost kapitalistickému způsobu hlasování*** *podle počtu podílů*.“ Předseda představenstva komunista Nepomucký prý dělal vše proto, aby zamezil zvolení Feierabenda. Svobodné slovo Feierabenda hájí, samozřejmě ne jako agrárníka, ale jako stávajícího národního socialistu. Říká, že byl vždy pro malé zemědělce, je mezi nimi oblíbený a komunisté tu očividně jen chtějí prosadit svou.[1272] Je pravda, že komunistům se věc líbit nemohla, viděli, že Feierabend se vracel do staré agrární instituce, kterou kdysi agrárníci jeho prostřednictvím ovládali. To považovali komunisté za nebezpečné. Proti Feierabendovi jako představiteli agrární skupiny snažící se prosadit u národních socialistů útočili průběžně. Svobodné slovo ho občas muselo obhajovat a říkat, že nepatří před národní soud jako jiní. Komunisté tvrdili opak.[1273]

Jiná věc, kde komunisté vystoupili proti dobrému nakládání s agrárníky v režimu, se týkala věznění Berana a Syrového.[1274] 3. června 1947 se v Rudém právu objevuje článek, kde se oznamuje: „Z milosti ministerstva spravedlnosti Beran a Syrový na rekreaci v Krkonoších“. Pokračuje se tu v propagandě proti bývalému agrárnímu předsedovi, zároveň se opět bojuje proti národním socialistům, nyní konkrétně proti ministru spravedlnosti Drtinovi. Rudé právo píše: „*hlavní spoluviníci mnichovské tragedie, zrádci Beran a Syrový, odsouzení k nuceným pracem, žijí si na velkostatku ministerstva spravedlnosti v obci Javorníku na Vrchlabsku. Beran je zde hospodářským vedoucím a Syrový zahradníkem. Tak se ministerstvo spravedlnosti stará o vykonávání rozsudku národního soudu. Proti tomuto postupu ministerstva spravedlnosti podali komunističtí poslanci protest ve vládě*.“ Poté se říká: „*komunističtí poslanci zastihli tlustého a usmívajícího se Berana jak šrotuje obilí a Syrový právě sázel okurkové sazenice. Oba trestanci bydlí odděleně v pěkném pokojíčku. Okno bez mříží vede do volné přírody. Na statku se vaří dobře. K večeři měli oba trestanci lívance,*

[1271] DNEŠEK 26.6.1947, roč. 2, č. 13, s. 195.
[1272] *Volby v Kooperativě ve světle pravdy*, SVOBODNÉ SLOVO 22.5.1947, roč. 3, č. 119, s. 2.
[1273] Viz. re, *Další komunistické pomluvy*, SVOBODNÉ SLOVO 26.6.1947, roč. 3, č. 148, s. 2.
[1274] Věznění Berana v době třetí republiky po jeho odsouzení popisuje ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 746-758.

vajíčka, margarin, krajáč mléka, bochník domácího chleba a v jejich pokojíku stálo 9 lahví od piva.“ Nakonec se nadhazuje, jak je možné, že mají tito zrádci takový fešácký kriminál.[1275]

Svobodné slovo reaguje na Rudé právo a další komunisty ovládané noviny píšící ve stejném duchu s odstupem 18. června. Tvrzení, že Beran a Syrový se nacházejí na rekreaci a nepracují, je označeno za nesmysl. Dělají prý zemědělské práce, Beran byl rolník, pracuje v oboru který zná. Říká se, že trestanci se neulévají.[1276] Svobodné slovo a jiné demokratické tiskoviny tu hájí postoj, že s Beranem je naloženo po právu. My v jejich vyjádřeních rozhodně nehledejme Beranovu obhajobu osobní. I když měli socialisté a lidovci k agrárnímu vůdci lepší poměr než komunisté, i například několikrát citovaný umírněný Dnešek psal v souvislosti s Beranem a agrárníky v této době následovně. Za první republiky prý „*v touze po ovládnutí co možná nejvíce posic, v touze po moci takové, která by v národu rozhodovala sama, ne již v dohodě s druhou, socialistickou částí národa, se dovedl Beran rozhodnouti i pro spolupráci s Henleinem. Projev generálního tajemníka Žilky v Karlových Varech v nejkritičtějších dnech léta 1938, na místě, kde čeští hraničáři s úzkostí sledovali činnost henleinovských mas i tlup, byl takový, že se prostý český občan ne již s údivem, ale s úděsem ptal: tuto cenu platí tedy národ touze několika lidí v agrární straně vládnout neobmezenou mocí? To byla ona touha po totalitě snaha po početní i mocenské výlučnosti*“.[1277]

Vidíme, že některé staré protiagrární argumenty, které dříve socialisté používali jen v předvolební propagandě a jinak jim sami příliš nevěřili, se nyní používají dále a i v hradním vidění se stávají obecným hodnocením agrární strany. K fešáckému kriminálu Berana se později vyjadřovaly Drtinovy paměti. Bývalý ministr spravedlnosti v nich vypovídal, že Beran a Syrový ve skutečnosti měli nějakou úlevu, i když se dobově hájil, že ji nemají. To on ale neovlivnil, jednalo se o otázku běžného denního režimu ve věznici.[1278] Svobodné slovo ve své době tvrdilo, že Beran a Syrový pracovali dle potřeby od 4.30 až do 22.00 hodin. Drtina prý věc dobře zařídil, je s nimi zacházeno tak, jak si zaslouží, fešácký kriminál nemají.[1279]

Celé obvinění bylo proti Drtinovi vzneseno v době, kdy se chystalo ukončení retribučního soudnictví a kdy měl o něm ministr ve sněmovně přednést zprávu. V souvislosti s tím parlament jednal 10. a 11. června 1947. Oznamovalo se, že bylo celkově vykonáno 693 rozsudků smrti a 741 lidí dostalo doživotí. Národní socialisté a lidovci výsledek retribuce v diskuzi hájili, komunisté s ním nebyli spokojeni. Tvrdili stále, že nedošlo k

[1275] *Beran a Syrový na rekreaci v Krkonoších*, RUDÉ PRÁVO 3.6.1947, č. 128, s. 1.
[1276] re, *Jak je to s Beranem a Syrovým*, SVOBODNÉ SLOVO 18.6.1947, roč. 3, č. 141, s. 1.
[1277] Cato, *Dva roky stranictví*, DNEŠEK 22.5.1947, roč. 2, č. 8, s. 115-119.
[1278] PROKOP DRTINA, Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století II-2, Melantrich, Praha 1992, s. 306, k aféře s. 306-310.
[1279] *Jak je vězněn Rudolf Beran*, SVOBODNÉ SLOVO 4.7.1947, roč. 3, č. 155, s. 1.

řádnému potrestání takových zrádců, jako je Beran. Činnost retribučního soudnictví je nakonec odsouhlasena. Na řečnické tribuně se v diskuzi objevuje mezi jinými bývalý agrárník poslanec Slíva, který vyvrací předchozí komunistické obvinění proti svému synovi. Je za to odměněn potleskem. V diskuzi vystupuje poslanec Jan Stránský, syn ministra Jaroslava Stránského a za národní socialisty čte prohlášení týkající se retribučního soudnictví. Říká ale: „*dovolte mně, prosím, abych nejprve jménem poslaneckého klubu čs. národních socialistů přečetl prohlášení, které nesouvisí s předmětem dnes projednávaným, ale je tak důležité, že náš klub považuje za potřebné, aby slavná sněmovna se s jeho obsahem seznámila.*

Prohlášení zní: "V budově parlamentu došlo dnes dopoledne k uspořádání nepřípustné veřejné schůze." (Výkřiky komunistických poslanců.) Pánové, musíte to vyslechnout, je to jen otázka trpělivosti. Musíte to vyslechnout dříve nebo později. (Hluk. - Kontroverse mezi poslanci nár.(odně - pozn. P.A.) *socialistickými a komunistickými. - Místopředsedkyně Hodinová-Spurná zvoní.) Ušetříte si čas, když mi dovolíte přečíst prohlášení. "Tato věc je v rozporu s jednacím řádem sněmovny, který nedovoluje na půdě parlamentu deputaci větší než 10člennou, a veřejná schůze nesmí se konat podle jednacího řádu v okruhu 1 km od budovy sněmovny." (Výkřiky komunistických poslanců.) Přečtěte si jednací řád, vy se ho dovoláváte každou chvíli. (Hluk. - Různé výkřiky.) Místopředsedkyně Hodinová-Spurná (zvoní): Prosím o klid. Posl.*(anec - pozn. P.A.) *dr. Jan Stránský (pokračuje): Prohlášení pokračuje: „Celá věc budí dojem organisované akce na zastrašení parlamentního zemědělského výboru, o čemž svědčí skutečnost, že všichni účastníci ranní veřejné schůze se odebrali do budovy předsednictva vlády, kde k nim promluvil ministr zemědělství Ďuriš a posl.*(anec - pozn. P.A.) *Smrkovský. Žádáme, aby předsednictvo sněmovny se postaralo napříště o taková opatření, která by zaručila nerušený chod parlamentních prací." (Potlesk. - Hluk. - Různé výkřiky.)*“[1280]

Stránského prohlášení nám vypovídá o boji, který se rozvíjel mezi Ďurišem a nekomunistickou většinou zemědělského výboru sněmovny, kde své slovo získali i agrárníci. Předsedou výboru se stal bývalý agrárník nacházející se nyní v řadách sociálních demokratů Smejkal, bývalé agrárníky do výboru delegovalo více stran.[1281] Svobodné slovo později referovalo o tom, jak komunisté k výboru posílají soustavně deputace rolníků, které narušují jeho práci. Líčí se, že výbor funguje v nezáviděníhodných podmínkách. Co vláda projednává dlouhou dobu musí vyřídit za několik hodin.[1282] Na pořad dne se v jednání sněmovny dostává komunistický Hradecký program. Národní socialisté se k němu 30. června vyjadřují ústy

[1280] http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/057schuz/s057005.htm.
[1281] http://www.psp.cz/eknih/1946uns/rejstrik/vybory1.htm.
[1282] SVOBODNÉ SLOVO 26.6.1947, roč. 3, č. 148, s. 2.

Ripky na shromáždění v Chlumu u Hradce Králové. Ripka zdůrazňuje, že vlastnictví zemědělců do 50 hektarů se musí garantovat ústavou. Brojí proti tomu, že pozemkovou reformu si přivlastňuje pouze jedna strana. Kromě toho se v projevu Ripka drží své tradiční linie, když tvrdí, že není potřeba zastoupení jednotlivých stavů včetně zemědělců v politice. K tomu ale přidává, že zemědělec je také pánem v našem státě jako jiní. Po Ripkovi mluví další, mezi nimi Suchý. Ten silně kritizuje komunistické návrhy.[1283]

Komunistický Hradecký program na začátku července 1947 projednává sněmovní zemědělský výbor. Na návrh bývalého agrárníka za Demokratickou stranu Zibrina se do něj musí dostavit Ďuriš. Čas, který o jednání výboru referuje, líčí, jak si komunisté chtějí prosadit svoje pomocí demagogie s deputacemi do sněmovny.[1284] V dalších číslech Času je toto jednání označováno za teror proti nekomunistické většině výboru. Svobodné slovo referuje o tom, že mezi Ďurišem a výborem panují větší a větší neshody. Čas pak 8. července říká, že po svém povolání do výboru vedl ministr zemědělství hlavně demagogické řeči. Dostal se prý do rozporu s výborem a také s vládou, jejíž program svými návrhy porušuje.[1285] V psaní Času vidíme, co se projevuje i jinak. Během roku 1947 se slovenští demokraté stávají odvážnějšími a více proti komunistům vystupují.

Jednou z událostí, která vede ke střetu mezi komunisty a většinou ostatních a je spjata s působením agrárníků, se stává rozehnání Selských jízd na Hradecku. Čas o věci referuje tak, že se chystala akce Selské jízdy, bývalé elitní agrární jezdecké organizace, a byla povolená. O jejím konání v oblasti dokonce informovaly vyvěšené plakáty. Závody Selských jízd se plánovaly na sobotu a na neděli 5. a 6. července a konaly se v Nechanicích u Hradce Králové. Sbor národní bezpečnosti však Nechanice obklíčil a pořádání akce znemožnil. Čelní funkcionáři Selských jízd i jiní účastníci setkání byli zatčeni. Více než tisíc návštěvníků srazu Selských jízd se ocitlo za barikádami a okolí muselo být SNB uzavřené. Starosta Selské jízdy byl zatčen za projev k odcházejícím, kteří se plánované akce nedočkali. Čas připomíná, že Selské jízdy jsou organizací, která se stala po roce 1945 po obstrukcích legální. Rozpuštěny byly za okupace. Nyní se je zase snaží postihovat komunisté.[1286] V českých zemích o událostí z velkých deníků nejvíce referuje Lidová demokracie. Po letech se postoj lidovců k Selským jízdám mění. Za první republiky je kritizovali jako organizaci agrární. Nyní je obhajovali, což dělali v souvislosti se svým bojem proti komunistům.

[1283] *Také zemědělec pánem ve státě*, SVOBODNÉ SLOVO 1.7.1947, roč. 3, č. 152, s. 2.
[1284] *Parlament predvolává ministra Ďuriša*, ČAS 3.7.1947, roč. 4, č. 181, s. 1.
[1285] *Minister Ďuriš proti vláde*, ČAS 8.7.1947, roč. 4, č. 183, s. 2.
[1286] *SNB rozohnal sjazd Sedliackej jazdy na Hradecku*, ČAS 9.7.1947, roč. 4, č. 184, s. 1.

Pro agrárníky muselo být rozehnání a perzekvování Selských jízd v Nechanicích zážitkem. Feierabend uvádí, že sice byly postiženy, ale demonstrovali sílu, kterou agrární hnutí i po letech svého zákazu disponovalo.[1287] Svobodné slovo 8. července informovalo, že se Nechanice řešily také ve sněmovně. Všichni vyjma komunistů se stavěli proti zákroku. Svobodné slovo věc komentuje tak, že „*události v Nechanicích svědčí o tom, že venkovský člověk u nás dosud nepožívá všech zákonem zaručených demokratických svobod*." Chystané závody prý neměly žádný jiný cíl než povznesení jezdectví a chovu koní. Proti Selským jízdám však bylo povoláno skoro 1000 policistů. Z řečnické tribuny zákrok kritizují agrárnický sociální demokrat Gottwald i Čeněk Torn. Ministr vnitra Nosek postup SNB hájí a přebírá za něj zodpovědnost. Vše prý bylo v souladu s Košickým vládním programem. Selská jízda je přece odnož agrární strany a nemůže být tolerována.[1288]

Pár dní po tomto dění vrcholí jednání o Hradeckém programu, který se 10. července dostává do pléna sněmovny. Nakonec komunisté slaví úspěch, protože je přijat, i když s některými úpravami. Podnikají tu důležitý krok ve svém pravděpodobném plánu, kdy chtějí učinit naše zemědělství a zemědělce přílišným rozdrobením vlastnictví půdy nefunkčními a dotlačit je později ke kolektivizaci. Zemědělství po roce 1945 sice první dva roky zažívá vzestup, ale předválečné úrovně výroby zdaleka nedosahuje. Poté se musí vyrovnávat s vážnou krizí, která nastává během mimořádně suchého roku 1947.[1289] I když se na venkově komunisté obecně těší velké podpoře, stále tam nepochybně existují proagrární kruhy. Jako se dříve před válkou šířila šeptaná propaganda mezi komunisty, nyní se můžeme stát svědky toho, že se zase šíří v kruzích agrárních. Zákulisní zpráva ministerstva vnitra o agrárnících 2. září informovala Hrad.

Říkala, že „*byly získány zcela spolehlivé zprávy, že Chrudimsko, Hradecko, Písecko a jiné prostory Českých zemí jsou zaplaveny šeptanou propagandou některých příslušníků bývalé agrární strany, která zřejmě zneužívá osoby pana presidenta republiky k nekalým politickým cílům. Tato šeptaná propaganda tvrdí, že prý pan president republiky odsuzuje rozsudek nad Rudolfem Beranem jako nespravedlivý a rozhodl prý se nařídit obnovu řízení, sejde-li se dostatečný počet podpisů zemědělců, kteří o to požádají. Pan president republiky prý souhlasí s obnovením bývalé agrární strany. V souvislosti s touto šeptanou propagandou agitátoři rozšiřují v mnoha tisících výtisků úplnou obhajobu Rudolfa Berana před Národním soudem, kterou pronesl ve dnech 28. a 29. března 1947 v dokonalém hektografovaném*

[1287] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 340-341.
[1288] *Nechanické události ve sněmovně*, SVOBODNÉ SLOVO 8.7.1947, roč. 3, č. 157, s. 2.
[1289] RYCHLÍK, Pozemková reforma, s. 19 a LUBOMÍR SLEZÁK, Zemědělství narozcestí 1945-1948, in: ČČH 1999, č. 2, s. 437.

provedení v tuhém obalu. Peněžitý náklad na zhotovení těchto letáků je velmi značný a přesahuje asi daleko částku 100.000.-Kč.“ V agrární propagandě se prý mluví obecně o tom, že Beneš dělal stejnou politiku jako agrárníci. Zpráva ministerstva před touto propagandou prezidenta varuje a označuje ji za zákeřnou.[1290] Můžeme si povšimnout, jak dochází ilegální cestou k popularizaci Beranovy obhajoby.

Na konci září 1947 zakončuje svoji životní dráhu jeden z nejvýznamnějších agrárních politiků z dob meziválečné republiky, bývalý premiér Jan Malypetr.[1291] Umírá na svobodě, soud po válce ho obvinění zprošťuje, neumírá ale v podmínkách, které by se daly označit za žádoucí. Komunisté o jeho úmrtí nemluví, oslavně o něm ale hovoří národní socialisté. Demokraté v Národní frontě se už v této době nacházejí ve fázi, že jsou ochotni ho uznat. Svobodné slovo o Malypetrovi mluví a poté také referuje o jeho pohřbu konaném 2. října. Zúčastnili se ho prý zástupci sokola, Klobuk, kde Malypetr žil, Beneš a Zenkl poslali choť zesnulého soustrastné telegramy a na pohřbu se také objevuje delegace národních socialistů. Památku Malypetra uznávají staří národně socialističtí oponenti agrárníků ztělesnění Zemínovou, nacházíme tu také Mikuláše a mnohé představitele národně socialistické agrární frakce - Suchého, Torna, Ševčíka a Nováka.[1292]

Československo obecně na podzim 1947 vstupuje do horkého politického období, odehrávají se mnohé vážné události. V Čechách dochází v listopadu k vývoji obrátivšímu poměr sil ve prospěch formujících se demokratů. Na sjezdu sociálně demokratické strany je jejím předsedou zvolen umírněný Laušman a střídá v této funkci prokomunistického Fierlingera. Sociální demokracie nemá jít napříště vždycky s demokraty, přestává ale také být nohsledem komunistů. Na Slovensku naproti tomu ovládají pole více komunisté. Děje se tak v souvislosti s kriminalizací Demokratické strany v rámci tzv. protistátního spiknutí na Slovensku.[1293] S tím přicházejí komunisté, když otevřeně obviňují demokraty, že jsou napojeni na luďácké podsvětí. Věc se veřejně začíná řešit během září. Komunistická kritika demokratů, že kryjí protistátní živly, není nová, ozývala se hlasitěji už v souvislosti s Tisovým procesem a samozřejmě i dříve. Dochází k obvinění demokratických poslanců a generálních tajemníků Jána Kempného a Miloše Bugára a také některých demokratů na nižších úrovních. Mají představovat propojení strany s luďáky.

[1290] AKPR, sign. T 146/42, k. 212, zneužívání jména pana presidenta k politické obhajobě Rudolfa Berana.
[1291] *Jan Malypetr zemřel*, SVOBODNÉ SLOVO 30.9.1947, roč. 3, č. 228, s. 1.
[1292] *Pohřeb Jana Malypetra*, SVOBODNÉ SLOVO 3.10.1947, roč. 3, č. 231, s. 2.
[1293] Z literatury se jím zabývá BARNOVSKÝ, Na cestě k monopolu, s. 183-207, KAPLAN, Pět kapitol, s. 220-265 nebo VÁCLAV VONDRÁŠEK, Kriminalizace Demokratické strany Slovenska v předúnorovém období, in: Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference pořádané ve dnech 14.-16. dubna 2003 v Praze, uspořádali Jiří Pernes a Jan Foitzik, Prius, Brno 2005, s. 130-146.

Jedná se o vykonstruované spiknutí odhalené na objednávku komunistů.[1294] Slouží k tomu, aby komunisté ovládli autonomní slovenské instituce a skrze ně Slovensko, které dosud v republice jejich pozici oslabovalo. Na Slovensku po osvobození existoval sbor pověřenců, který měl určité pravomoce ve správě země jako jakási autonomní vláda. V Čechách se nic podobného nevyskytovalo, jednalo se o slovenské specifikum. Po volbách ve sboru pověřenců získali většinu demokraté, i když v jeho čele stál komunista Gustáv Husák. Slovenští komunisté nyní chtěli moc slovenských demokratů zlomit. Na první zprávy, že v Demokratické straně se schovávají protistátní živly, Čas 18. září reaguje tak, že s fašistickými kruhy nemá nic společného. Postupně v Čase nacházíme články obhajující Kempného a Bugára. 25. září přispívá do novin demokratů Lichner a tvrdí, že se spiknutím se přehání. Figurují v něm lidé, kteří nejsou tak známí. Dodává, že jestli se jedná o fašisty působící proti republice, tak je samozřejmě potřeba jejich činnost odsoudit.[1295] Když pročítáme Čas dále, zaznamenáme, že se v něm obecně množí články stěžující si na politický teror. Myslí se tím tlak komunistů.

V souvislosti s vyvolanou aférou komunisté rozvíjejí kampaň proti čelným slovenským demokratům Jánu Ursínymu a Fedoru Hodžovi, našim starým agrárním známým. Poukazuje se, že za vším stojí a jedním z hlavních cílů komunistů je zbavit moci právě je. Na Slovensku jsou na podzim v rámci odhalení protistátního spiknutí pozatýkány stovky osob. Státněbezpečnostní orgány přitom používají nezakonné praktiky.[1296] Ze sboru pověřenců odstupuje po určité době bývalý agrárník Kornel Fillo. Čas jeho a jiné stále hájí. Říká celkem otevřeně, že se tu jedná o pokus vážně omezit vliv slovenských demokratů.[1297] Na konci října ofensiva komunistů slaví triumf a Čas stroze informuje, že 30. října Ursíny podal demisi na post místopředsedy vlády, funkci, kterou dosud zastával. Vyvodil prý odpovědnost z toho, že zaměstnanec jeho úřadu měl něco společného s protistátní činností.[1298]

Demokraté pod tlakem komunistů ustupují, své pozice ale chtějí celkově obhájit. Dle referování Času jsou následující dny ve slovenské politice pohnuté. Komunisté se svými spojenci se snaží iniciovat demisi sboru pověřenců. Čas přitom referuje, že z demokratů nikdo demisi nepodal, takže sbor zůstává funkční.[1299] Celá věc se zauzluje a proto se má jednání přenést na celostátní úroveň, kde má problém projednat Národní fronta. O tom Čas informuje a přináší titulek „Dostala sa politika NF na rázcestie?“ V souvislosti s novým jednáním

[1294] VONDRÁŠEK, Kriminalizace, s. 135-137.
[1295] Ján Lichner, *Slovo k dnešku*, ČAS 25.9.1947, roč. 4, č. 219, s. 1.
[1296] VONDRÁŠEK, Kriminalizace, s. 137 a 139.
[1297] AÚTGM, f. Edvard Beneš, oddíl III, Slovensko, k. 60, sign. P 60/4, 5.XI.1947 - vnitro Slovensko Spiknutí.
[1298] *Podpredseda vlády J. Ursíny podal demisiu*, ČAS 1.11.1947, roč. 4, č. 250, s. 1.
[1299] ČAS 4.11.1947, roč. 4, č. 251, s. 1.

prezident Beneš přijímá Ursínyho demisi. Jednání mezi všemi stranami pak probíhá, ale táhne se. Komunisté používají všechny možné metody, aby si prosadili svou. Ohání se tím, že lid je prý na manifestacích podporuje. Přízeň veřejnosti ale demonstruje i Demokratická strana, na jejíž podporu se například 18. listopadu koná v Bratislavě shromáždění za účasti 30 000 lidí. Prodemokratické demonstrace se pořádají také v Košicích a ve Zvoleně.[1300]

18. listopadu dochází v Národní frontě po delších jednáních k dohodě o sboru pověřenců. Jeho nová sestava je taková, že demokraté v něm sice mají nejvíce zástupců, ale pozbývají navzdory výsledkům voleb svého většinového postavení. Komunisté si tam své postavení drží, nedaří se jim sice do sboru prosadit zástupce odborových a jiných organizací, se kterými z pozadí chtěli manipulovat, ale nové zastoupení strany svobody a slovenských sociálních demokratů jim může vyhovovat. Ti s demokraty vždy postupovat nebudou. Čas o novém sboru pověřenců příliš nemluví. Uvádí jeho členy, ale nereferuje, jakou zastupují stranu.[1301] Více se o sboru dočteme ve Svobodném slově, které sděluje, že z ho dále vede komunista Husák a z jeho 15 členů je 6 demokratů, 5 komunistů, 2 nestraníci, 1 zástupce strany svobody a 1 sociální demokrat. I Svobodné slovo věc líčí celkem informativně a raduje se z toho, že po těžkých jednáních konečně došlo k dohodě.[1302] Rudé právo o věci píše více entuziasticky a radostně uvádí, že *„Fillo, Fraštacký, Belluš a Böhm odcházejí se sboru pověřenců*“.[1303]

Pokud se na věc díváme perspektivou toho, kdo odešel a kdo zůstal z dřívějších agrárníků, tak někteří sice na svých pozicích setrvali, ale velká část těch významných byla v rámci protistátního spiknutí na Slovensku od moci odstavena. To je jeden z důvodů, proč tu byly události slovenského podzimu 1947 více připomínány. Určité pozice si demokraté proti agresivně postupujícím komunistům dokázali uhájit. To ukazovalo na to, že i když setrvávali v defenzivě, určitou podporu ve společnosti měli. Později Čas 24. listopadu referuje o tom, že post místopředsedy vlády po Ursínym přejímá Štefan Kočvara. Ve vztahu s agrárníky o tomto člověku ještě uslyšíme. Kromě jiného brzy poznáme, že dění s protistátním spiknutím na Slovensku se stalo jen jakousi komunistickou generálkou na převzetí moci v celé republice.

Krátce po vyvrcholení slovenských událostí se v Praze na Smíchově konal 22.-23. listopadu 1947 sjezd zemědělského výboru národních socialistů.[1304] Stal se manifestací síly, na níž se podílela Feierabendova agrární frakce. Celkem rozsáhle o akci referovalo Svobodné

[1300] ČAS 18.11.1947, roč. 4, č. 263, s. 1.
[1301] ČAS 20.11.1947, roč. 4, č. 265, s. 1.
[1302] *Nový sbor pověřenců*, SVOBODNÉ SLOVO 19.11.1947, roč. 3, č. 269, s. 1.
[1303] RUDÉ PRÁVO 19.11.1947, č. 269, s. 1.
[1304] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 367.

slovo. 23. listopadu se sjezdu věnoval jeho úvodník. Shromáždění je označováno za mohutné. V podtitulku článku Svobodného slova se uvádí, že byly kladeny věnce na hrob Masaryka, Klofáče a Švehly. Uskutečnily se projevy Ripky a Zemínové. Všeho se účastnili hlavní bývalí agrárníci u národních socialistů. O zemědělcích se na sjezdu referovalo tak, že určitě budou hájit demokracii, samozřejmě prostřednictvím národních socialistů. Hodně potlesku měl sklidit projev Zemínové, kde vzdávala dík venkovským ženám za jejich práci. Říkalo se, že *„vedeni slavnými jmény: Masarykem, Benešem, Zenklem i státníkem Švehlou - zabezpečíme s vaší pomocí šťastnou budoucnost nejen našeho zemědělství, ale i republiky a demokracie*.“[1305]

O závěrečném dni sjezdu se oslavně psalo ve Svobodném slově 25. listopadu. Na setkání v Obecním domě se prý sešlo velké množství delegátů. Projevy přednesl Mikuláš, Suchý a Stránský. Nesly se v národně socialistickém duchu, Suchý přitom kladl důraz na obhajobu soukromého vlastnictví.[1306] Feierabend na sjezd zemědělského výboru dodatečně vzpomíná ve svých pamětech a tvrdí, že mu agrárníci vtiskli svůj duch. Připomíná, jak velký význam mělo kladení věnců na hrob Antonína Švehly. Ještě v roce 1946 by prý nepřipadalo v úvahu, aby se k němu národní socialisté takto otevřeně hlásili.[1307] Snaha opřít se o zemědělce, kterou sjezd vyjadřoval, byla u národních socialistů, Beneše a Hradu trvalejší. Pokoušeli se připoutat je k sobě výrazněji už během londýnského exilu a nyní to zkoušeli dále. To se projevilo například v Benešově rozhlasovém projevu na Štědrý den 24. prosince 1947, vysílaném od 20.00. V projevu se o zemědělcích mluvilo hodně a bylo jim vyslovováno uznání. Tvrdilo se, že jsou bojovníci za pokrok a za svobodu.[1308] Musíme pochopit, že představovali hlavní společenskou složku, o kterou se národní socialisté v dalších časech chtěli opírat, když dělnictvo patřilo více komunistům.

Následující vývoj demokratům v Národní frontě přát neměl. Feierabend dosvědčuje, že po Janu Voženílkovi mu Beran na konci roku 1947 poslal vzkaz, aby začal připravovat další agrární exil, neboť komunistický puč je prý blízko. Jestli Beran skutečně takový vzkaz poslal, tak ve svém závěru se nemýlil. Feierabend měl bývalému agrárnímu předsedovi přislíbit, že své síly organizování takového exilu věnuje.[1309] Na začátku roku 1948 se rozpory mezi komunisty a demokraty v Národní frontě postupně zvětšují a dochází mezi nimi nakonec

[1305] SVOBODNÉ SLOVO 23.11.1947, roč. 3, č. 273, s. 1-2.
[1306] SVOBODNÉ SLOVO 25.11.1947, roč. 3, č. 274, s. 1-2.
[1307] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 367-368.
[1308] *Nikdo se nemusí bát*, SVOBODNÉ SLOVO 25.12.1947, roč. 3, č. 300, s. 1, 3.
[1309] FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 364.

k rozhodujícímu mocenskému střetnutí. To si tu musíme připomenout i v souvislosti s osudem agrárníků.

Osud agrárníků v Únoru 1948 a po něm, odlesk jejich strany v dalším západním exilu

Namísto pokračování stávajícího režimu Národní fronty nastupuje v zemi po únorové vládní krizi roku 1948 komunistická diktatura. Ta situaci znovu radikálně proměňuje. Do pozice štvanců a nepřátel režimu se jako dříve zástupci českých agrárníků, živnostníků a národních demokratů nyní dostávají i čelní socialisté, lidovci a demokraté na Slovensku. Nenechme se mýlit a nemysleme si, že by komunisté po únorovém puči s agrárníky nakládali stejně, jako s nimi bylo nakládáno v režimu dosavadním. Z dobových událostí můžeme vycítit, že i za Února komunisté proti agrárníkům dále útočili, víc a víc, a čekala je tvrdá perzekuce.

O otevřené vládní krizi, která vypuká 20. února, referuje mezi jinými Čas. Nestíhá se k ní ani příliš vyjádřit a po pár vydáních je po zásahu komunistů jako jiné demokratické deníky zastaven. Dozvídáme se z něj ještě, že ve vládě podávají na protest proti komunistickým praktikám v ministerstvu vnitra demisi ministři národních socialistů, lidovců a slovenských demokratů. Dohromady se jedná o 12 členů vlády z 26. Vláda je dále usnášeníschopná. Zůstávají v ní komunisté, sociální demokraté, nejistí, jak dále postupovat i neutrální ministři včetně Jana Masaryka. Demokraté ve srovnání s předchozím děním chtěli převzít iniciativu, moc se jim to ale nepovedlo, nepostupovali koordinovaně. Co se bude dít dále, to se ocitá v rukách prezidenta Beneše, sociálních demokratů a ministra Masaryka. Komunisté na ně v té době vyvíjejí s občasným přispěním násilí velký tlak, a nakonec si vymáhají, že je 25. února přijat jejich návrh na novou transformovanou vládu. Beneš, starý a nemocný člověk chtějící zabránit vzniku občanské války, komunistům ustupuje. To poté premiér Gottwald slavnostně oznamuje komunistickým stoupencům, když se vrací z hradu.

20. února podávají za slovenské demokraty demisi bývalý známý agrárník Lichner jako státní tajemník v ministerstvu národní obrany, dále Kočvara, ministr dopravy Pietor a ministr unifikací Franek.[1310] 25. únor 1948 se stává datem, kdy působení bývalých agrárníků ve vládě, lidí majících stále své agrární přesvědčení, končí. V nové vládě jsou zastoupeni komunisté, jejich spojenci, reprezentující občas naoko ostatní strany Národní fronty, z demokratů ve vládě zůstává také Jan Masaryk, který se v průběhu krize rychle nerozhodl, na

[1310] RUDÉ PRÁVO 21.2.1948, č. 44, s. 1.

kterou stranu se přidat.[1311] 10. března je nalezen mrtev a dodnes panují spory, jestli byl komunisty zabit, aby se od nich neodtrhl nebo jestli spáchal sebevraždu. Když se pozorně podíváme na seznam nových ministrů, i v komunisty ovládané sestavě nalezneme jednoho bývalého agrárníka a to dosti významného. Je jím Vavro Šrobár, který se od agrárníků odpoutal přesvědčením už dříve, blízko stál dlouho Hradu a Benešovi, nyní se ale v krizové chvíli přidává k novým pánům země.

V neděli 29. února se koná sjezd rolnických komisí, za kterým stojí komunisté. Svolávali ho už před vypuknutím únorové vládní krize a vznášeli na něm stejně jako předtím v souvislosti s dělnictvem radikální požadavky směřující k zestátňování. Jednalo se o věc, které se demokraté, kteří vyvolali krizi, chtěli vyhnout, protože na komunistické požadavky nemohli přistoupit. Nyní Rudé právo slavnostně oznamovalo, že do Prahy na sjezd přijelo celkem 130 000 rolníků. Z toho se podle něj dalo usuzovat, že venkovský lid za reakcí nestojí.[1312] Alternativní veřejné hodnocení sjezdu rolnických komisí po opanování země komunisty 25. února už nenacházíme.

Komunistický puč, který v Československu proběhl, měl schválit dodatečně parlament. Dát mu ráz standardního demokratického postupu. Zasedal 10. března a demokraty v něm nebylo vidět. Na řečnické tribuně se střídali hlavní komunističtí vůdci. Po Noskovi, který vzpomenul Jana Masaryka a jeho nečekaného odchodu vystupuje Gottwald. Ve svém projevu říká, že *„v květnu jsme ze zasedací síně vlády vyhodili reakci dveřmi a v únoru 1948 se ukázalo, že nám tam reakce vlezla oknem.*“ Moc reakce a buržoazie ale měla být únorovými událostmi definitivně zlomena.[1313] O den později se už ve sněmovně oficiálně oznamují mnohá vzdání se mandátu čelných demokratických vůdců. Po změně poměrů se na prvním místě do sněmovny nedostavují bývalí agrárníci. Slovo si na jejím zasedání bere generální tajemník KSČ Slánský. Tento politik, který bude v padesátých letech po zmanipulovaném procesu popraven, nyní říká, jakou reakci vlastně v únoru komunisté potřeli.

Je zajímavé, že Slánský uvádí pět hlavních představitelů reakce, z nichž čtyři jsou agrárníky. Jednalo se o lidi, kteří prý zradili první republiku. Je jmenován vůdce národních socialistů Zenkl, dále měl ale reakci z povzdálí dirigovat vězněný Beran, představoval ji také Feierabend a bývalí slovenští agrárníci a nyní demokraté Ursíny a Lichner. Můžeme pozorovat, že agrárníci představují v komunistické rétorice hlavního oponenta i v době puče v roce 1948. 11. března má schválit sněmovna novou vládu. Formálně probíhá diskuze, ale

[1311] Složení nové vlády dle RUDÉ PRÁVO 26.2.1948, č. 48, s. 1.
[1312] *Náš venkov stojí za lidovou demokracií a proti rozkolníkům*, RUDÉ PRÁVO 2.3.1948, č. 52, s. 1.
[1313] http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/094schuz/ a RUDÉ PRÁVO 11.3.1948, č. 60, s. 1.

z 230 přítomných poslanců se nikdo nestaví proti ní. Dosavadní strany odpůrčí komunistům jsou formovány v nových klubech, za které mluví lidé ochotní s komunisty nejvíce spolupracovat. Do obrozených klubů protikomunističtí představitelé stran přijímáni nejsou. 70 poslanců už se zasedání neúčastní. Jiný postup volí několik demokratických poslanců, k nimž patří národní socialista Uhlíř a bývalý agrárník a poté demokrat ing. Josef Styk. Ti ve sněmovně vystupují jako nezařazení a říkají, že novou vládu podporují. Uhlíř se v projevu dovolává Masarykovy humanity, Styk zase tvrdí, že není v opozici k nové vládě a nestaví se proti lidu. Některé věci jako spojenectví se Sovětským svazem chce dále podporovat. Nakonec formálně probíhá hlasování a všichni poslanci novou vládu podporují.[1314]

Komunistický puč je dokonán. Poslední demokratickou baštou zůstává hrad, kde ještě nějakou dobu úřaduje Edvard Beneš, aby se snažil podobně jako kdysi Beran a Hácha ve významné mocenské pozici zabraňovat tomu, co zemi nezadržitelně ničilo a postihovalo. Prezident později v květnu 1948 odmítá podepsat komunisty připravený návrh nové ústavy a podává demisi. Uchyluje se se ženou domů do Sezimova Ústí, kde v září 1948 zlomený umírá. Tak ukončuje svoji životní dráhu hlavní demokratický oponent agrárníků a stejně jako oni se nedočkává odchodu ze světa, se kterým by mohl být spokojen.

Československo vstupuje do nového údobí svých dějin. My už ho sledovat nebudeme, ale ve stručnosti si musíme připomenout, jaký osud po roce 1948 agrárníky obecně potkával. Hlavní agrární vůdci museli zemi neprodleně opustit, pokud si nechtěli užít vězení. Spolu s mnoha dalšími vytvářejí na západě tzv. třetí československý zahraniční odboj.[1315] Ten je odsouzen ke dvaačtyřicetiletému trvání a k neustálé nejednotnosti, protože je založen na starých politických stranách. Hlavním agrárníkem, který utíká do exilu i se svou manželkou, se stává Josef Černý. V emigraci na západě dále nacházíme Feierabenda, bývalého prvorepublikového ministra a poslance Vladimíra Brdlíka, Martina Hrabíka, Miloslava Rechcígla, Leopolda Slívu, bývalou agrární poslankyni Marii Tumlířovou, Josefa Voženílka, Čeňka Torna, Františka Krále a Josefa Ševčíka. Bývalí slovenští agrárníci natolik srůstají s Demokratickou stranou, že v exilu organizují ji. S agrárníky chce mnoho z nich alespoň úžeji spolupracovat, k takovým patří Fedor Hodža, Fraštacký a Fillo.[1316]

Vedle zmíněných emigrantů nesmíme při představení nového exilu opomenout ještě jednu významnou osobnost, řazenou obecně k agrárníkům. Je jí Štefan Osuský, setrvávající

[1314] http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/ a RUDÉ PRÁVO 12.3.1948, č. 61, s. 1-2.
[1315] Osud agrárníků v exilu po roce 1948 líčí MARY HRABIK SAMAL, Republikánská strana v exilu, in: K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách, edd. Jiří Šouša, Daniel E. Miller, Mary Hrabik Samal, Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, Praha 2001, s. 187-194.
[1316] JIŘÍ MALÍŘ, PAVEL MAREK, Politické strany II. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a československu 1861-2004, Doplněk, Brno 2005, s. 1347-1350 a TOMEŠ, Představitelé, s. 166-167.

v exilu nepřetržitě od roku 1939. Osuský v čase po komunistickém puči zažívá určitou satisfakci. Demokratům, kteří spolubudovali třetí republiku, se jejich režim zanechavší Osuského nuceně v exilu zhroutil, a do exilu se pak museli uchýlit za ním. Podle jednoho zdroje měl údajně Osuskému a třetímu exilu poslat dopis prezident Beneš. Doporučoval v něm, aby byl do čela protikomunistického odboje postaven právě Osuský. To se nestalo a je otázka, jestli takový dopis Beneš skutečně sepsal. Názorově stál Osuský jinde než on a měli spolu časté spory. Je ovšem pravda, že hlavně za republiky spolu také často spolupracovali a Beneš znal Osuského kvality. Z tohoto pohledu by se pro něj Beneš vyslovit mohl.[1317] Mnoho lidí emigrovalo z komunistického Československa roku 1948 přes Německo, proti kterému se ještě nedávno bojovalo. Nový odboj se pak koncentroval hlavně v Anglii, USA a ve Francii. Oproti Druhé světové válce se agrárníků uchyluje do exilu více a odcházejí tam i se svými rodinami. Ovládnutí země domácími komunisty je z jejich pohledu stejně jako z pohledu mnohých ostatních čelných demokratických politiků ještě horší, než německá okupace.

Vedle agrárníků se v exilu formovali i národní socialisté v čele se Zenklem jako s hlavním vůdcem odboje, dále je vedl Ripka, Stránský a na západ emigroval i Peroutka. Lidovce zastupoval ministr Procházka, když útěk hlavních lidoveckých vůdců Šrámka a Hály do emigrace byl komunisty překažen a dlouholetý lidovecký předseda Šrámek poté umírá ve vězení stejně jako Beran. V exilu se objevují pravicoví sociální demokraté v čele s Majerem. Hlavními zástupci Demokratické strany tu jsou bývalý agrárník Lettrich a Kočvara. Kromě těchto čtyř silných stran bývalé Národní fronty se vyskytuje ještě pokus organizovat v exilu Stranu svobody, v níž mají agrárníci také vliv a obnovují se tam také živnostníci a národní demokraté. Všichni jsou dost slabí. Hlavní otázkou exilu se stává, jak se vyvine vztah demokratických stran Národní fronty a agrárníků. Zpočátku není dobrý a socialisté a lidovci, kteří mají dle své síly stanout v čele odboje, do něj agrárníky zahrnout nechtějí. V této otázce však panuje nejistota.

Komunistická zpráva o formujícím se exilu vypovídá, že i když je Paříž jistě centrum benešovské emigrace, vznikají tam konspirace k obnovení agrární strany. To připravují její bývalí funkcionáři. *„Jako budoucí vůdce agrárníků jest designován dr. Oldřich Suchý*.“ Říká se, že tato skupina je dobře finančně zajištěna a její vztah ke stranám Národní fronty je zatím nejasný. O navázání vztahů s agrárníky se marně pokoušel generál Prchala.[1318] Neujasněnost vztahu agrárníků s ostatními se projevovala i v boji jednotlivých agrárních křídel. Feierabend a jemu blízcí, lidé působící dříve nejčastěji u národních socialistů, volali po tom, aby bylo

[1317] K Osuskému KUKLÍK, NĚMEČEK, Proti Benešovi!, s. 466-467.
[1318] ABS, fond S, sign. S-261-3, Zpráva o činnnosti československé emigrace po 20.II.1948. Část I, s. 31.

postupováno společně se socialisty. Nejsilnější proud agrárníků ztělesňovaný Černým a Hrabíkem se na to díval kriticky.

28. května 1948 se v Londýně odehrála schůze bývalých československých poslanců, kteří se nyní nacházeli v emigraci. Za akcí stáli národní socialisté, sociální demokraté, lidovci a Demokratická strana. Schůze se účastnilo 21 poslanců z jejich řad, asi 100 novinářů a celkově pak 250 osob včetně Feierabenda a jemu blízkých. Černý a hlavní proud agrárníků pozván nebyl, jak uvidíme, promluvil za něj ale Kočvara a slovenští demokraté. Socialisté a lidovci se chtěli původně přihlásit ke Košickému vládnímu programu, což ale bylo demokraty zmařeno. Kočvara na setkání jako poslední řečník mluvil bez servítek o tom, jak komunisté roku 1948 provedli puč. Následovaly otázky novinářů. Nejprve se ptali na jednání Beneše v krizi. Kočvara nejdříve odpovídá vyhýbavě, připomíná, že za krize byl nemocný. Poté se jeden z novinářů ptá, jestli jsou na setkání přítomni zástupci agrární strany, za což mu hned asi 15 lidí tleská. Kočvara odpovídá, že ano.

Následující novinářovy otázky směřují k tomu, že toto hnutí bylo zakázáno už roku 1945. Kočvara tvrdí, že agrární strana nebyla obnovena, „*poněvadž komunisté si toho nepřáli*." Je položena otázka: „*Souhlasili jste se zákazem agr.*(ární - pozn. P.A.) *strany?*" Kočvara tu tvrdí, že v rámci koaličního postupu v Národní frontě „*pod tlakem komunistů jsme museli ustoupit*." Novinář pak vyvozuje: „*Rozumím-li tomu správně: Ovládli komunisté úplně situaci již v r. 1945?*" Lidovec Ducháček na to reaguje: „*Je tomu tak. Moskva položila podmínku rozpuštění agr.*(ární - pozn. P.A.) *strany a již v r. 1945 projevila, že se vměšuje do vnitřní politiky ČSR*". Padá dotaz, jestli došlo mezi ostatními demokraty k odporu proti tlaku komunistů na zákaz agrární strany. Po opětovném potlesku asi 15 lidí Kočvara připomíná: „*Žádali jsme, aby demokratická strana slovenská, ve které agrárníci měli vliv, byla povolena i v historických zemích, avšak komunisté to znemožnili*."

Vidíme, že Kočvara v protikladu k ostatním, hlavně socialistům, na schůzi vytahoval otázku agrárníků. Měl navrhovat, aby se schůze účastnil i Černý, agrární hnutí se mělo zařadit k ostatním. Demokraté si očividně vzpomněli na svou převážně agrární minulost. Na ostatní v Národní frontě přitom úplně útočit nechtěli, zamlčovalo se například, že rozšíření slovenských demokratů do Čech zabránili spolu s komunisty i všichni ostatní. Komunistická zpráva vypovídá o tom, že Kočvara při plánování akce nesouhlasil s mlčením o Benešovi. „*Zatím co ostatní chtěli, aby presidentova osoba byla mimo diskusi, prohlásil Kočvara, že není důvodu, proč by president měl býti šetřen*."[1319]

[1319] Tamtéž, s. 36-45.

Po předchozích přípravných jednáních se koná v září 1948 ve Francii ustavující sjezd agrární strany v exilu. Po čtyřech letech, kdy se agrárníci objevili v londýnském exilu protiněmeckém, nyní se zase ustavují v odboji protikomunistickém. Po rozpuštění agrární strany doma v listopadu 1938 se jedná o jedinou oficiální existenci tohoto hnutí. Na sjezdu je do čela strany postaven Josef Černý, podporující ostřejší postup proti dosavadní Národní frontě. Brdlík a Feierabend, kteří představují alternativní stranické proudy, jsou zatlačeni do pozadí. Feierabend se uchyluje do Londýna. I když hnutí se snažilo prezentovat svoji sílu, bylo vidět, že za 10 let je dost zdecimované.[1320] Při příležitosti sjezdu byla vydána tzv. Svatováclavská deklarace, poukazující mimo jiné na to, že se sjezd symbolicky sešel na den svatého Václava, patrona české země. Deklarace představuje poslední významný ideový dokument agrárního hnutí. Je stručná, ale vypovídá o své době. Ohrazuje se proti komunismu a Košickému vládnímu programu. Horuje pro demokracii a pro sedláky. Nesouhlasí třeba se ztrátou Podkarpatské Rusi ve prospěch Sovětského svazu.

Hospodářské úvahy ve Svatováclavské deklaraci dobře symbolizují orientaci agrárního hnutí, která se očividně za léta nezměnila. Hájí se soukromé vlastnictví a brojí se proti zavádění socialismu v Československu. Ten je označovaný za státní kapitalismus (mějme na paměti, že pro kapitalismus agrární strana nikdy přímo nebyla) a tato státní forma kapitalismu je prý nejhorší vůbec. O Československu se mluví jako o kdysi bohatém státu, který je už delší dobu ožebračován. V tom má agrární deklarace bohužel pravdu. Kromě jiného se v ní vzpomíná jména Antonína Švehly.[1321] Jen slovy, v praxi se jím budované hnutí 15 let po jeho smrti ocitá na nekonečně dlouhou dobu v exilu. Je odsouzené k zániku. Černý zůstává předsedou agrárníků na západě 20 let. Poté ho ve funkci střídá Hrabík, který ji zastává 16 let a po něm je agrárním předsedou až do roku 1998 Vladimír Dostál, který straně nejvíce slouží tím, že sepisuje její dějiny. Po roce 1989 se agrárníci jako jiní v exilu dočkávají jeho konce, kdy komunistický režim padá. V té době už ale agrární hnutí se svou dobovou vůdcovskou generací prakticky vymřelo, není mnoho lidí, kteří by ho domů přijeli hájit.

Léta v exilu agrárníci i všichni ostatní vyplňují mnohými vzájemnými půtkami, které exilu nic nepřináší, jen ho vytrvale oslabují. Třetí odboj na první výročí komunistického puče vytváří svoji vrcholovou organizaci, Radu svobodného Československa.[1322] Vede ji Zenkl a v jejím 12-členném předsednictvu se po určitých tahanicích za agrárníky objevuje Josef

[1320] Ke sjezdu DOSTÁL, Agrární strana, s. 253-259, FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 408-409 a HRABIK SAMAL, Republikánská strana.
[1321] Svatováclavská deklarace v DOSTÁL, Agrární strana, s. 341-345 a POLITICKÉ PROGRAMY, s. 263-265.
[1322] RADA SVOBODNÉHO ČESKOSLOVENSKA. HISTORIE, PROGRAM, ČINNOST, DOKUMENTY, ed. Bohumír Bunža, Rada svobodného Československa, Washington 1990, s. 7.

Černý. Zasedá v ní i Osuský, i když tu neprojevuje přílišnou aktivitu, spíše se věnuje přednáškové činnosti.[1323] V radě nejdříve nejsou zastoupeni živnostníci a národní demokraté, to se ale časem mění, stejně jako reprezentace stran, které v ní byly zastoupeny od začátku. Rada svobodného Československa odmítá Košický vládní program.[1324] K první velké roztržce v ní dochází už roku 1951, kdy je jejím předsedou proti Zenklovi zvolen poměrem hlasů 17:13 Josef Černý.

Agrárníci znovu po letech dosahují na nejvyšší post, bohužel pro ně se jedná pouze o post hlavy emigrace. Černý je dosazen do čela Rady i za podpory Majera a Peroutky, časem je ale zase zvolen Zenkl a vše se pak každou chvíli nějak obměňuje. V roce 1967 dochází v Radě k fatální roztržce a je rozpůlena. Znovu se sjednocuje až za jiných podmínek roku 1974.[1325] Obecně můžeme bez obav říci, že západní emigrace, jíž byli agrárníci v letech 1948-1989 součástí, nikdy komunistický režim v Československu ani v nejmenším neohrozila. Se štěstím exil přežívá a doma se znovu etabluje z politických proudů jen ten sociálně demokratický. Díky existenci lidové strany v komunistickém režimu se po roce 1989 prosazuje ještě (k předchozí předúnorové tradici se navrátivší) proud lidovecký.

Nyní si připomeňme, jaký osud postihl agrárníky, kteří zůstali po roce 1948 doma.[1326] Jako v každé době objevujeme i v době komunismu některé kolaboranty ochotné jít s novými pány. Z řad agrárníků k nim patřila už zmiňovaná bývalá agrární poslankyně Mrskošová. Ta působila v letech 1948-1953 jako poslankyně komunistů, když KSČ pomáhala už před Únorem.[1327] Ještě čelnější pozici, i když celkem bezvlivnou, zastával Vavro Šrobár, který působil do své smrti roku 1950 jako poslední československý ministr unifikací, starající se o sjednocení zákonů mezi českými zeměmi a Slovenskem. Svobodné slovo o Šrobárovi v srpnu 1947 oslavně hovořilo a připomínalo jeho osmdesátiny. Tvrdilo, že tento starý masarykovec určitě ještě neřekl poslední slovo. Mělo pravdu. Osoby, které je možné označit za kolaboranty s komunisty, samozřejmě po roce 1948 mezi agrárníky nacházíme jen výjimečně, méně než mezi socialisty a lidovci. Stejně jako v případě Berana a jiných za války, i nyní můžeme váhat, jaké chování už je kolaborantské a jaké ne. Vzpomeňme například toho, jak ing. Styk a jiní 11. března 1948 oficiálně hlasovali pro novou komunistickou vládu. Je pochopitelné, že neměli mnoho na výběr, někteří by s tímto jednáním ale nesouhlasili a mezi kolaboranty by zařadili i takové lidi.

[1323] KUKLÍK, NĚMEČEK, Proti Benešovi!, s. 468.
[1324] RADA SVOBODNÉHO ČESKOSLOVENSKA, s. 8.
[1325] Tamtéž, s. 10.
[1326] O tom se můžeme dočíst v ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 759-793.
[1327] TOMEŠ, Představitelé, s. 163.

Hlavní agrární politici byli po komunistickém puči těžce postiženi. Ti, co zůstávali doma a byli svobodní, se nyní dostali do vězení. Už zavřeným agrárníkům se měly podmínky jen zhoršit. To se týkalo bývalého agrárního předsedy Rudolfa Berana. Ten si dále odpykával svých 20 let. Nejdříve se roku 1949 dostal spolu se Syrovým do věznice Mírov[1328], v roce 1951 pak byl přesunut na Slovensko do Leopoldova, kde panovaly tvrdší poměry. 28. února 1954, poté, co předtím dostává zápal plic, Beran po neposkytnutí lékařské pomoci v 66 letech umírá.[1329] Děje se tak v důsledku celkové tělesné slabosti a následkem tvrdého zacházení ve vězení, kdy se musel účastnit i při nemoci náročných rozcviček. Jeho hrob se nezachoval.[1330]

Spoluvězni z doby po roce 1948 o Beranovi podobně jako ti za války podávali příznivá svědectví, i když byli jiného politického přesvědčení. Beranův spoluvězeň Černý uvádí, že to byl „*takový malý, kulaťoučký stařeček*.“ Ohledně jeho úmrtí tvrdí, že „*můžeme mít různé výhrady k jeho někdejšímu premiérství, ale když jsem viděl, jak jeho mrtvé tělo házejí bachaři na vězeňský dvůr, nebylo mi dobře*.“[1331] Jiný vězeň z Leopoldova Rambousek o Beranovi vypověděl, že „*trpěl rozedmou plic*.“ To byl následek „*různých těch „žabích pochodů“, tisíců dřepů a trestních „rozcvičeк*“, které vězni museli podstupovat. O Beranovi Rambousek říká, že to byl výborný vypravěč, „*dobrý člověk. Určitě lepší sedlák než politik*.“ Vězněn byl i spolu se Syrovým a dalšími významnými osobnostmi. Jejich cele se říkalo „U čtyř předsedů“.[1332] Beran před svou smrtí se souhlasem a snad i na pokyn komunistických autorit začal sepisovat svoje paměti. Dopracoval je ovšem jen k době těsně před První světovou válkou.[1333] Můžeme si myslet, že podobně jako Beneš, Hampl či Hodža si Beran zasloužil nějaký lepší konec. Bohužel ale platí, že všichni tito čelní demokratičtí politici první poloviny 20. století zkončili svoji životní dráhu v podmínkách neslavných.

Změnou oproti třetí republice bylo po komunistickém puči to, že agrárníci zachránivší se předtím v Demokratické straně nyní byli postiženi skoro na prvním místě. V dubnu 1948 se do vězení dostává Ursíny, odsouzen je na 7 let a propuštěn je posléze v roce 1953. Vězněn je v Leopoldově, dva měsíce tráví na téže cele jako Beran. Období, kdy byl Beran jako agrární vůdce vězněn a Ursíny zastával čelný vládní post, nyní svému bývalému stranickému představenému vynahrazuje. Bachařům se při hlášení za celu hlásí Ursíny. Je Slovák a to slovenští dozorci lépe snášejí. Jelikož má Beran slabý zrak, Ursíny mu po vstávání také stele

[1328] NA, f. Nár. S, k. 77, sl. poř. č. 451-485, poř. č. 482.
[1329] NA, f. Nár. S, k. 77, sl. poř. č. 451-485, Jan Syrový 1951-1961.
[1330] STANĚK, Retribuční vězni, s. 148.
[1331] JOSEF ČERNÝ, Za dráty komunismu. 5291 dnů na Borech, v Leopoldově, na Mírově, ve Valdicích, Paseka, Praha-Litomyšl 2005, s. 50.
[1332] OTA RAMBOUSEK, Paměti lichoběžníka. Paměti agenta-chodce, Primus, Praha 1999, s. 166-168.
[1333] Uloženy jsou v ABS, f. S, sign. S-508-1.

deky. Není to nic platné, protože dozorci je stejně rozházejí. Vězni podstupují pravidelnou šikanu ze strany věznitelů, dostávají zmenšené dávky jídla a musí více cvičit, to postihuje Berana i Ursínyho.[1334] Tak dopadají agrární vůdci, kteří se dříve podíleli na správě země.

Kromě Ursínyho se z bývalých slovenských agrárníků dostává do vězení i Ján Lichner. Tentokrát neemigruje jako za Druhé světové války a roku 1950 je odsouzen na 17 let. Propuštěn je posléze roku 1960. Jako někteří další i on ve vězení sepisuje své paměti. Ty jsou dovedeny až do konce Druhé světové války a líčí události, kterých se účastnil.[1335] Řada agrárníků je poté, co komunisté ovládají zemi, souzena ve znovuobnoveném retribučním soudnictví. Dochází k tomu, že řada lidí dříve osvobozených nebo dostavších malé tresty je nyní odsouzena velmi tvrdě. Rudolf Halík, vládnoucí dříve agrárnímu tisku, dostává místo roku a půl, který si už odseděl, 10 let. Roku 1952 je z vězení propuštěn. Josef Nebeský, který byl původně zcela osvobozen, dostává v prosinci 1948 rovnou 12 let.[1336] Trest si odsedí, propuštěn je až roku 1960. Dochází k zajímavé situaci, kdy se ve vězení ocitá i bývalý národně socialistický ministr spravedlnosti Drtina, který za retribuční soudnictví původně nesl odpovědnost. Ve vězení se s Nebeským setkává.

Z dalších čelných agrárníků se ve vězení ocitají i jejich bývalí ministři, kteří za třetí republiky odsouzeni nebyli a kteří naopak seděli za války. Vězněn je nyní znovu Josef Zadina, František Machník dostává roku 1952 5 let. Propuštěn je roku 1954. Z dalších významných agrárníků je po roce 1948 řadu let vězněn i Suchý, který se proti předchozím plánům nedostává do emigrace.[1337] V červnu 1951 ve vězení umírá bývalý agrární poslanec a čelný protektorátní kolaborant Adolf Hrubý. Během let se s agrárníky občas vedou nějaké procesy a trestům čelí i mnozí obyčejní zemědělci, řadoví členové agrární strany. Odehrávají se třeba procesy se Zelenou internacionálou a roku 1952 je spolu s jinými k trestu smrti odsouzen řadový agrárník Kepka a doživotí dostává bývalý agrární poslanec a představitel stranických odborů Chloupek.[1338] V roce 1950 dostává po předchozím věznění trest smrti Stanislav Broj, agrárník, který za třetí republiky působil u lidovců.[1339] Téhož roku je k 16 letům vězení odsouzen Josef Ulrich, agrárník působící po válce jako poslanec za národní socialisty. Propuštěn je roku 1960. Uchyluje se za rodinou, která byla mezitím vystěhována z domova.[1340] Postižení agrárníků po válce bylo skutečně tvrdé. Nevyhnulo se ani mnohým

[1334] O svém věznění s Beranem URSÍNY, Z mojho života, s. 170-173.
[1335] ABS, f. S, sign. S-511-3 a S-511-4.
[1336] ROKOSKÝ, Svobodný sedlák, s. 12.
[1337] TOMEŠ, Představitelé, s. 166.
[1338] ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 772-773.
[1339] TOMEŠ, Představitelé, s. 159.
[1340] Tamtéž, s. 167.

příbuzným čelných politiků. Roku 1951 byla například na 6 let odsouzena Marie Beranová. Po svém propuštění roku 1953 se uchýlila do emigrace, kde už se nacházeli Beranovi synové.[1341]

Krušný osud po válce neměl čekat jenom agrární politiky, ale i většinu jejich voličstva z řad zemědělců. V letech 1948-1960 se v Československu postupně uskutečnila kolektivizace zemědělství, kdy země prakticky přišla o rolníky hospodařící soukromě na svém. Agrární strana tu ztrácí své přirozené stoupence a tyto vrstvy se v naší zemi ve větším počtu už nikdy neobjevují, což je spjato i s jejím postupným zprůmyslňováním a růstem městské populace. Provedená kolektivizace zemědělství celkově neprospívá, výrobu poškozuje a po právu může být označována za destruktivní proces.[1342] Komunistickým pánům země ale slouží k úplnému ovládnutí venkova. Osudy rolníků v prvním období komunistické diktatury si připomeňme podle Jechovy knihy, která se jim souhrnně věnuje.[1343]

Po Únoru dochází k přijetí Ďurišových návrhů, směřujících k parcelaci půdy. Komunisté si s potřením soukromého vlastnictví dávají načas. Komunistická ústava z roku 1948 ještě právo na soukromé držení půdy garantuje. Začíná se ovšem operovat s pojmem vesnický boháč neboli kulak, komunisté se pokoušejí poštvat vesnické vrstvy proti sobě pomocí averze chudých a bohatých.[1344] Postupně se vytváří JZD, jednotná zemědělská družstva, do kterých mají vždy jednotliví rolníci na vesnici vstoupit. Za to, že tak nečiní, jsou postihováni a ti slabší do JZD vstupují. Celkově zatím proces organizování vesnice v JZD není tolik úspěšný.[1345] Na začátku roku 1951 je utvořeno 3868 JZD vyššího typu, z nichž 3279 rozoralo meze, které se nacházely mezi hospodářstvími jednotlivých rolníků. Nově vzniklé velké lány mají být symbolem nastupující socialistické doby.[1346] Kulaci do JZD původně vstupovat mohli, časem tam ale nejsou přijímáni a vede se proti nim kampaň. Úroveň zemědělství a jeho produkceschopnost v postupující kolektivizaci dost skomírá, půda obhospodařovaná JZD není spravována tak kvalitně, jako když na ní pracují zemědělci, kteří ji vlastní.[1347] Na venkově se v té době odehrává tzv. babický případ, spočívající v teroristické akci, při níž jsou zabiti tři členové Místního národního výboru. Není jasné, jestli se jednalo o

[1341] ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 787-790.
[1342] JANA BUREŠOVÁ, Kolektivizace jako destrukční proces v životě venkova, in: Petr Blažek, Michal Kubálek a kol., Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti, Dokořán, Praha 2008, s. 109.
[1343] KAREL JECH, Soumrak selského stavu 1945-1960, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2001.
[1344] Tamtéž, s. 12-20.
[1345] Tamtéž, s. 26-27.
[1346] Tamtéž, s. 37-38.
[1347] Tamtéž, s. 45 a 128.

akci uskutečněnou antikomunisty nebo o komunistickou provokaci. Komunisté ale událost využívají k dalším represím proti zemědělcům.[1348]

Od konce roku 1951 Československo postihuje akce K, akce kulak, při níž jsou někteří sedláci vystěhováváni z míst, kde žili. V roce 1952 je akce K na půl roku pozastavena a poté v druhé fázi vrcholí v létě 1953.[1349] To už umírá Stalin a hned po něm Gottwald, v této době tlak komunistů na vesnici slábne. V letech 1953-1955 dochází v procesu kolektivizace k přechodnému zmírnění a mnozí zemědělci se ze svých JZD odhlašují.[1350] Akce K je zakončena, trvá se ale na tom, že vysídlení se nemají vracet zpět na místa, odkud byli vystěhováni.[1351] V letech 1955-1960 probíhá kolektivizace dále, rolníci už se jí po letech tlaku více podvolují a do roku 1960 soukromá hospodářství v republice prakticky mizí.[1352] Rok 1960 je označen za vítězství socialismu v zemi a oficiálně se ustavuje Československá socialistická republika, která si dává i novou ústavu. Obyčejné problémy republiku ve skutečnosti sužují dále. Ale samostatný rolnický stav, který vždy za nepřítele socialismu platil a na kterém byla postavena i agrární strana, je v Československu potřen. To za vítězství socialismu označit lze.

Po pádu komunismu roku 1989 je část bývalých hospodářství vracena do rukou původních majitelů nebo spíše jejich potomků. Ti se však už s nově nabytou půdou nesžívají a velká část půdy je spravována jiným způsobem. Selský stav je v postkomunistické době slabý a velké slovo nemá.[1353] Na minulost, kdy měl velký podíl na vládě v demokratickém Československu, se už vzpomíná jen matně. Je málo dokumentů, které by činnost agrární strany jejím vlastním pohledem ještě představovaly. O období vývoje agrární strany po úmrtí Švehly snad nejvíce vypovídá svazek agrárního periodika Noviny z roku 1985. Ten vyšel čtyři roky před pádem komunismu v západním exilu.

Ve svazku Noviny se zpětně referuje o mnohých věcech, které jsme si tu předtím vylíčili a jsou nahlíženy přesvědčeně agrárním pohledem, který po roce 1939 nebyl příliš slyšet. Proto si tu vydání pozdně exilové Noviny představme. Martin Hrabík v něm sepisuje článek „Utrpení Rudolfa Berana“. Líčí, jak po Švehlovi nastoupil jako vůdce a spolu s Vraným vedl stranu. Oba jsou přesvědčeně obhajováni. „*Josef Vraný...měl bystrý zrak a pozoroval metody zahraničního ministra Beneše v československé politice*“. Viděl zlořády, kterých se Beneš dopouštěl a v prezidentské volbě prosazoval radši profesora Němce. Hrabík

[1348] Tamtéž, s. 58-59.
[1349] Tamtéž, s. 79-80, 107.
[1350] Tamtéž, s. 140-141, 157.
[1351] Tamtéž, s. 152-155.
[1352] Tamtéž, s. 178.
[1353] Tamtéž, s. 179-181.

tvrdí, že Beran se choval jako muž, snesl porážku, kterou pak agrárníci utrpěli. S Benešem se dokázal dohodnout na jeho manifestační volbě. Poukazuje se, jak se agrárníci chovali demokraticky, ale přesto se proti nim postupovalo. „*Z projevu, poznámek a činu prezidenta Beneše se nechá bezpečně usoudit, že byl mužem který neodpouštěl. Dokonce zdaleka nepřemýšlel jako Švehla, který tvrdil, že vláda potřebuje opozici*.“ Po válce byl Beran, naprosto nevinný člověk, postižen a odsouzen do vězení. Agrární hnutí mělo být potřeno. „*Stalo se tak i zradou humanitních ideálů Masarykových, některými demokraty*.“ Dále Hrabík v článku protestuje proti tomu, jak komunisté falšovali historii.[1354]

V Novině jsou na straně 7-22 uveřejňovány pasáže z Beranovy obhajoby před soudem roku 1947. Přidáván je k tomu agrární komentář. Na straně 15 je uveřejněno dosvědčení od žijících účastníků přelíčení - M. Jemelkové, M. Hrabíkové a M. Hrabíka. Líčí se tu, jak prý Marie Hájková v hledišti zatleskala nějakému proagrárnímu vývodu. „*Než se překvapená tajná policie vzpamatovala, zmizela kryta kordonem svých agrárních přátel*.“ Zpětně se tu potvrzuje, že agrární stoupenci se přelíčení zúčastnili a vystupovali proberanovsky. Píše se, jak ze svědectví Krychtálka, který uváděl, že na něm byla protiberanovská výpověď vynucována násilím, zavládlo vzrušení. „*Mezi obecenstvem v síni nastalo velké vzrušení. Soud však brzy přistoupil k přestávce. Přítomní reportéři ale ihned běželi k telefonům podat zprávu svým redakcím. Druhý den v denním tisku bohužel, nebylo o Krychtálkově výpovědi ani zmínka*.“[1355] Pokud si vzpomeneme, tisk tehdy věc ve skutečnosti líčil dosti podrobně, to však agrární publikace z přesvědčení přehlížela.

Ohledně procesu s Beranem je v Novině uveřejněno také svědectví Američana Roberta A. Hockerta, který se ho účastnil. Sedával prý v prostoru vyčleněném pro význačné osoby. Vypovídal, že Beneš a jiní, se kterými byl předtím ve styku, mu o Beranovi neříkali nic pěkného, takže proti němu byl původně předpojatý. Měl tlumočníka z ministerstva zahraničních věcí, orientovaného probenešovsky a protiberanovsky. Hockert vypovídá, jak se Beran srdnatě hájil a jak si postupně uvědomil, že je v právu. Vlídněji prý Berana po jeho vývodech začal hodnotit i Hockertův tlumočník. Hockert v článku dosvědčuje, jak se po tom, co viděl, že Beran je nevinný, zhoršilo jeho nazírání na Beneše. Viděl, že Beran měl ve skutečnosti správnější linii a snad i lepší charakterové vlastnosti, než Beneš, který postupoval společně s komunisty.[1356]

[1354] Martin Hrabík, *Utrpení Rudolfa Berana*, NOVINA říjen 1985, roč. 37, s. 5-6.
[1355] *Dvě překvapení*, NOVINA říjen 1985, roč. 37, s. 15.
[1356] NOVINA říjen 1985, roč. 37, s. 23-25.

Na dalších stránkách Noviny se mezi jinými cituje Dnešek, obhajuje se dále Beran, cituje se Kahánkova publikace o prezidentské volbě z roku 1939 a vzpomíná se také na Udržala. Líčí se dle výpověďi Beranovy ženy, jak byl Beran v květnu 1941 zatčen Němci, stejně jako sociálně demokratický vůdce Hampl. V 9 hodin vtrhli do Beranovy kanceláře i do bytu. Nalezli přitom několik balíčků určených pro rodiny postižené válkou. Zfotili je a pořádali pak proti Beranovi a Hamplovi kampaň, že se zásobili na příští časy. Dále se uvádí, jak v květnu 1945 osvobodili Američané Pracejovice. Beran prý tehdy nepřistoupil na jejich doporučení, aby emigroval do zahraničí. Kromě odmítnutí americké intervence v jeho prospěch při zatýkání Stb měl poté Beran odmítat i agrární tužby, aby utekl z vězení.[1357]

Dále Novina negativně mluví o aktivistovi Krychtálkovi, některé věci připomíná očima Feierabendových pamětí, znovu je celkem kriticky líčen Beneš a dobře se naopak mluví o Hodžovi, Žilkovi, Stoupalovi a obecně o lidech agrární strany. V souvislosti s úmrtím bývalého člena Státní rady v londýnském odboji Míška se připomíná, jak se tento agrárník roku 1945 nevrátil domů. Stalo se tak na protest proti prosovětské politice, která nás ovládala.[1358] Závěrečná pasáž Noviny z roku 1985 je věnována československému roku 1968. Článek „Pražské jaro probudilo vesnici“ referoval o tom, že od roku 1952 neměli zemědělci žádnou celostátní organizaci ve stylu dřívějšího Jednotného svazu českých zemědělců. Organizaci, která by je hájila.

V létě 1968 se v zemi v rámci liberalizace poměrů objevuje Československý svaz zemědělců, který má za vesnici mluvit. Rozvíjí se diskuze o obnovování družstevnictví, které by nebylo státně řízené.[1359] Celostátní porada Svazu zemědělců z května 1968 se za tento návrh staví. Agrární exilová publikace k tomuto vývoji, který pak byl v srpnu násilně přerušen sovětskou okupací, uváděla, že se vznášely přesně ty návrhy pro zemědělce, které vždy hájila agrární strana.[1360] Vidíme, že agrární pramen československý rok 1968 letmo zmiňuje. Pro agrární hnutí není přelomový. Nemůžeme si myslet, že v Československu, které se snad tehdy nejvíce vracelo k odkazu režimu třetí republiky a snažilo se přijít se socialismem s lidskou tváří, by mohli mít agrárníci budoucnost. Přicházelo v úvahu uznání Masaryka, Beneše a jejich ideí, ne však agrárníků.

Na vhodnou příležitost pro své uplatnění agrární hnutí muselo počkat až do pádu komunismu v Sametové revoluci. Po roce 1989 se do Československa vrací demokracie, tvoří se ale na dosti odlišných základech, než na jakých byla zbudována v první polovině 20.

[1357] Martin Hrabík, *Z vyprávění Marie Beranové*, NOVINA říjen 1985, roč. 37, s. 46-48.
[1358] NOVINA říjen 1985, roč. 37, s. 96.
[1359] Josef Konopa, *Pražské jaro probudilo vesnici*, NOVINA říjen 1985, roč. 37, s. 97-99.
[1360] *Agrární strana roku 1968*, NOVINA říjen 1985, roč. 37, s. 99-100

století. Staré strany v nových podmínkách většinou nejsou úspěšné, i když se odehrávají mnohé pokusy, jak je oživit. Agrární hnutí trpí jednak tím, že už může málokoho zastupovat, zemědělců je málo, přidává se k tomu ale i jeho velká roztříštěnost. Po revoluci dochází nešťastným vývojem událostí k tomu, že agrárníkům je ukraden starý název republikáni, který si přivlastňují pravicoví extremisté vedení Miroslavem Sládkem.

Nejsilnější z několika existujících agrárních stran je Československá strana zemědělská. Jejím předsedou se stává František Trnka, který dříve organizoval JZD Slušovice, jedno z mála JZD, které prosperovalo. Říkalo se, že i díky tomu, že se tam používaly víceméně kapitalistické metody. Trnkova strana se hlásila k Masarykovi, Švehlovi a agrárnímu odkazu. Hájila existenci rozmanitých druhů vlastnictví půdy, nejvíce ale byla spjata s obhajobou vlastnictví družstevního. Některé menší agrární straničky, které se od této strany nacházely více napravo, se staré agrární linii blížili více, byly ale prakticky bezvýznamné. Celkově můžeme jenom zkonstatovat, že žádné z agrárních hnutí se v Československu po roce 1989 díky pětiprocentnímu kvóru nutnému pro vstup do parlamentu do této instituce nedostalo.[1361] Agrární hnutí skonalo už dříve, teď je ale jeho smrt stvrzena. Na Slovensku nadále působí Demokratická strana, ta ale ve stranickém systému dlouhodoběji také nepřežívá.

Období po roce 1989 charakterizuje určitá snaha agrární hnutí očistit. Agrárníky hájí pravicové hlasy, i když často bez toho, aby jejich postoje skutečně poznaly. Po letech permanentní komunistické dezinterpretace dějin se už automaticky přebírá, že třeba Beran představoval na rozdíl od Švehly agrární pravici a že šel proti Hradu. U levice toto vidění světa od třetí republiky přetrvávalo neustále a správnému poznání dobového vývoje nepřispívalo. Lidovci agrárníky na svých internetových stránkách hodnotí dodnes poválečnýma očima a svých protiagrárních argumentů prvorepublikových, kdy agrárníky často kritizovali i zprava, se nedovolávají. Označují je za moc pravicové a tím odůvodňují fakt, že se s nimi ve třicátých letech rozešli. Agrární hnutí vyvíjí jen slabou aktivitu a v denním tisku, který je v protikladu k prvorepublikovému na povrch takřka všechen nezávislý, je například uveřejněn článek o agrárním odboji proti Němcům.[1362] Celkově se dnes ale o agrárnících mluví málo, i když odborná historická literatura se jim snaží postupně věnovat více. Z agrárních politiků, o kterých jsme v souvislosti s jejich činností v letech 1933-

[1361] K agrárním hnutím po roce 1989 více MALÍŘ, MAREK, Politické strany II, s. 1593-1594 a 1605-1613.
[1362] Miroslav Bureš, *Republikánská strana malorolnického lidu venkova v odboji proti německému fašismu*, DENNÍ TELEGRAF 20.4.1995, roč. 4, č. 93, s. 1, 5.

1948 mluvili, je nyní celkem v dobrém vzpomínáno na Milana Hodžu, Slováci se k němu hlásí.

Beran dopadá hůř a málo věcí z jeho činnosti je dnes hodnoceno pozitivně. Dochází ovšem i k jeho popularizaci, například roku 1992 je publikována jeho obhajoba z roku 1947. Beranův syn Rudolf se po Sametové revoluci po letech vrací do Československa. Snaží se prosadit otcovu rehabilitaci, což se mu nedaří. Nejvyšší soud v Brně a následně i Ústavní soud roku 1995 jeho žádost ohledně přehodnocení rozsudku nad otcem z roku 1947 shazují ze stolu.[1363] Jít v odvolávání rozsudků do období třetí republiky a ne jen do období komunistické diktatury, se považuje za nežádoucí precedens. Agrární hnutí na tom samozřejmě ve srovnání s jinými prodělává, bylo postiženo už před rokem 1948.

Agrární strana a její vůdci podobně jako ostatní veřejní činitelé první poloviny 20. století patří minulosti. Nesmíme je ale úplně přehlížet. Agrárníci se v této době spolu se socialisty a dalšími podíleli na budování Československé republiky a rozhodně ji vedli lépe než jak byla vedena v jiných obdobích svých dějin. Tato práce se pokusila přispět k poznání politických dějin Československa v letech 1933-1948 a činila tak prostřednictvím sledování činnosti agrárníků. To za co bojovali oni a to za co bojovali jejich oponenti zde bylo ve snaze události objektivně vylíčit připomenuto.

[1363] Postoje Berana juniora jsou vyjádřené v článku Miroslav Šiška, *Minulost klepe na dveře*, RUDÉ PRÁVO 27.8.1992, roč. 2, č. 201, s. 11, rozhodnutí soudů dle ROKOSKÝ, Rudolf Beran, s. 803.

Závěr

Tato práce se pokoušela objasnit, co vedlo k zániku agrární strany. Díky vylíčení jejího vývoje od úmrtí předsedy Švehly v roce 1933 jsme si mohli uvědomit, co zapříčinilo její konec a jakou orientaci agrární hnutí v poslední fázi své existence mělo. Pokud ho chceme hodnotit objektivně, musíme konstatovat, že tehdy vyhlíželo podobně jako ostatní československé demokratické strany. Agrárníci měli podobné chyby i přednosti jako ony. Jednalo se o hnutí, které zastupovalo zájmy určité skupiny obyvatelstva, v tomto případě venkovských vrstev. Mělo své ideje, které jeho stoupenci vyznávali a svůj specifický pohled na dobové problémy, který se snažilo proti druhým prosadit.

V mnohém byli agrárníci svými různými oponenty kritizováni. Dopouštěli se chyb, jednalo se mnohdy o kritiku oprávněnou. Dočkali se ale nezaslouženého postižení způsobeného pokřiveným interpretováním jejich politických cílů. Tvrdilo se a tvrdí se, že se po Švehlově smrti vychýlili doprava, což je smyšlené. I ve třicátých letech ve skutečnosti zůstávali agrárníci stranou středu, jak se sami zařazovali, reprezentovali hlavně středostavovské vrstvy obyvatelstva. Zůstávali relativně umírněnými, i když se snad někdy po dlouhé době spoluvlády více vymezovali vůči ostatním koaličním partnerům, socialistům a lidovcům. Převážení interpretace, že se agrárníci vychýlili doprava souvisí s tím, že svobodně se po roce 1939 v zemi nemohli prezentovat. Dlouhé období komunismu jim falešně přisuzovalo jiné cíle než měli. V lecčems se přitom překrucovaly i dobové reakce ostatních demokratů na agrárníky, které bylo mnohdy jiné, než jak se líčily později. Agrární politický proud nedopadl dobře, agrární stranu je jistě možno chápat jako demokratickou oporu republiky postiženou extrémy. Její rozvrácení mělo odlišný charakter od postižení socialistů a dalších demokratů, ke kterému po zániku první republiky došlo také. Nejvíce mu přispěli komunisté, o něco méně nacistická okupace, v nepřátelském prostředí se ale agrárníci na rozdíl od většiny demokratů pohybovali i za třetí republiky a na za republiky druhé jako oni.

Pro pochopení souvislostí s předchozím vývojem, které jsou důležité, práce připomněla situaci roku 1933 v době před úmrtím Švehly. Z ní vyplývá, že se připravoval střet o vedení státu, mající proběhnout mezi Švehlou a Benešem, jejichž styl a koncepce se vylučovaly. Masaryk stál více na straně Beneše, ale toleroval se s oběma. Švehlova smrt věc vyřešila, ke střetu nedošlo. V souvislosti s líčením událostí roku 1933 práce hned na začátku

definovala agrárníky tak, že představovali jedno svébytné ohnisko československé demokracie. Ta byla natolik silná, že její ohniska existovala hned dvě, kromě agrárního ještě o něco silnější hradní. Obě měla osobitý charakter, v zájmu československé věci postupovala většinou ruku v ruce. Agrárníci a Hrad představovali pilíře, o které se stát opíral, ale priority měly oba tyto tábory rozdílné. Někdy je možné zaslechnout tvrzení, že Hrad rovná se československá demokracie. Nesmíme ho přijmout. V případě jeho platnosti by agrárníci vždy patřili k jejím oponentům, k těm se ale nikdy neřadili.

Problematika členění agrární strany zde byla připomenuta a to i viděním autorů, kteří už se jí věnovali. Dělení strany na proudy je různé. Agrární politiky lze s čistým srdcem k jednomu definovanému proudu strany zařadit jen těžko. Jejich profil vždy vypadal složitěji. U předsedy strany Berana se často uvádí, že vedl agrárníky doprava, k fašismu a že šel proti Hradu. To je dobově ve skutečnosti pouze interpretace komunistů, socialisté a jiní už Beranovu politiku v první republice hodnotili příznivěji, jako demokratickou. Že dnes převládá líčení komunistické neznamená, že říká pravdu. Nemělo by se slepě přejímat. To činí mezi jinými i pravice po roce 1989, která Berana a obecně i agrárníky obhajuje, chápe je ale špatně, zřetelně pravicovými nebyli. Vedle Berana se po roce 1933 jako hlavní vůdce strany představuje Slovák Milan Hodža. Mocensky v té době postupuje společně s Benešem. Levicí je díky tomu z agrárníků hodnocen nejkladněji, i když komunisté ho dlouhou dobu označují za hlavního reakcionáře a k názoru, že s Hodžou se dá spolupracovat se přiklánějí až později roku 1936, což není tak známé. Hodža přitom dělá svébytnou politiku, jeho spolupráce s Benešem je jen dočasná. Otázka kdo ze dvou hlavních agrárních představitelů stál více nalevo není ve skutečnosti zřejmá. Očima sociálních demokratů Antonína Hampla mohl být za levici bližšího označen Beran. Pro vedení agrárníků i státu disponovali Hodža a Beran každý jinými schopnostmi, oba se v mnohém doplňovali. Agrární straně scházela po odchodu Švehly jistota vedení, jakou měla dříve. Její nový vedoucí stranický tandem ale nepatřil k úplně nejhorším.

Jestli hledáme na agrární straně v nadcházejících letech nějaký obrat doprava, nejvíce ho můžeme spatřovat ve změnách ve Venkově, ústředním deníku strany. Tam roku 1934 nastupují někteří redaktoři přišlí z tisku pravicově radikální Národní ligy, v čele nich jde Ferdinand Kahánek. Právě to představuje věc, kterou je třeba nejvíce zkoumat ohledně demokratičnosti agrární strany. Nejvíce přitom platí, že Kahánek se nechává více ovlivnit agrárníky než aby sám ovlivnil je, demokratické ideály na stránkách Venkova sám začíná více hlásat. Píše spolu s ostatními radikálněji, polemizuje více s levicí. Venkovu tím roste náklad, což byl původní účel příchodu nových redaktorů. Vedle Berana, premiérů Hodži a Malypetra

a šéfredaktora Venkova Vraného, který představuje nejvíce protihradního člověka mezi vlivnými osobnostmi agrární strany, se v posledním období první republiky stává významným agrárníkem i nový ministr vnitra Josef Černý, Švehlův zeť. Jeho vedení ministerstva vnitra v letech 1934-1938 se stává vedle záporného hodnocení Venkova jedním z hlavních terčů kritiky agrární politiky. Každá ze stran jeho působení hodnotí odlišně. Někteří tvrdili, že příliš ustupoval henleinovu hnutí, působícímu proněmecky v československém pohraničí. Hlasy, které Černého hájí, naopak připomínají, že se k Němcům choval mírně ze zahraničně politických důvodů. Anglie a Francie zachovávání pořádku bez prolévání krve a rozbrojů oceňovaly.

V letech 1934-1935 probíhalo jednání mezi henleinovci a německými agrárníky, nad kterým drželi patronát agrárníci českoslovenští. Nejednalo se o sblížení agrárníků s Henleinem, každá z jednajících stran chtěla případnou dohodu a společný postup využít pro své účely. Držení ochranné ruky nad Henleinem se agrárníkům vymstívá ve chvíli, kdy jde nakonec svojí cestou a vyhrává volby. Agrárníci patří k těm, kteří si před volbami nepřejí zákaz henleinova hnutí. Takových je většina, pro zákaz se vyslovuje Beneš. Skoro nikdo nepočítá s tím, že by volby mohl Henlein skutečně vyhrát. V téže době panuje velké nepřátelství mezi agrárníky a Národním sjednocením. Se stranami koalice i s komunisty agrárníci tehdy zůstávají ještě celkem zadobře, jejich tradičním spojencem jsou živnostníci. Se sjednocenými se sbližují v době prezidentské volby v prosinci 1935, kdy se společně staví proti Benešovi, čímž se naopak přiostřuje vztah agrárníků k levici a k lidovcům, kteří ho podporují. Sociální demokraté zůstávají k agrárníkům smířlivější, lidovci je dobově kritizují a to podobně jako levice, ale i jinak, zprava. To aby si obhájili, že jsou občanskou stranou, což jim agrárníci chtějí upřít. Způsob půtek agrárníků se sjednocenými i poté se socialisty a dalšími má k sobě svojí formou dost blízko.

V parlamentních volbách na jaře 1935 si agrárníci své pozice víceméně drží, oslabují jen na východě republiky. V následných zemských volbách jsou úspěšnější a takřka dotahují henleinovce. Závažné věci pro agrární stranu i pro stát se dějí v souvislosti s prezidentskou volbou konanou na konci roku. Možná si to neuvědomujeme, ale tehdy agrárníci svojí váhavostí prokazují, že se drží odkazu Antonína Švehly. Dosazení Beneše na prezidenta mohou skousnout jen těžko, když představoval po léta jejich a Švehlova hlavního mocenského konkurenta. Agrárníci se musí vyrovnávat s tím, že se všeobecně ví, že Beneš na prezidentský stolec nemá odpovídajícího protikandidáta. Po snaze prosadit proti němu málo známého profesora Němce se nakonec se zapřením k Benešovi přiklánějí. Prezidentská volba nepochybně představuje první vážnou porážku agrární strany v republice, neprosazuje v ní co

chtěla. Po formování československých občanských stran proti Benešovi, které už ale opouštějí lidovci, se agrárníkům na svou stranu nedaří připoutat henleinovce a hlavně slovenské luďáky. S nimi se automaticky počítá, oni se ale pokouší rozkolu v československém táboře využít ve svůj prospěch. Lavírují a za svoji podporu chtějí vyjednat splnění některých svých požadavků. Tato práce se okolnosti volby snažila blíže popsat. Antonín Klimek ji vylíčil dobře a detailně, tento text se oproti němu pokusil ukázat její souvislosti s pozdějším děním.

Dost zásadním se během prezidentské volby ukázalo jednání Hodži, který stál na straně Beneše. Je dobré připomenout, jaké ho k tomu vedly motivy. Hodža později za války vysvětluje, že agrární stranu v prezidentské volbě zradil ze zahraničně politických důvodů. Stál za ním střed a pravice a na prezidenta mohl s velkou nadějí, že aby uspěl, kandidovat sám. Beneš nám ale mohl proti sílícímu Německu přivést na pomoc Francii a Rusko, se kterými byl na rozdíl od Hodži zadobře. Ten se proto rozhodl podpořit jeho. Ve věci volby se agrární strana rozčlenila na skupinku stoupenců Beneše, představovanou Hodžou, jeho Slováky a některými prohraními jednotlivci, na skupinu protihradní zosobňovanou Vraným, která straně na čas svým halasným vystoupením proti Benešovi vnutila linii protikandidáta a konečně na zdaleka nejsilnější střed strany, představovaný Beranem a Černým. Ten se nejdříve dostal pod vliv skupiny Vraného, aby krátce před volbou rozhodl o příklonu strany k Benešovi. Manévrování proti Benešovi agrárníkům později určitě neposloužilo, po válce se stalo jedním z argumentů, kterým se odůvodňoval zákaz jejich strany.

Vlivem volby se agrární strana v republice poprvé stává terčem masovější kritiky. Hájí si přesvědčeně svůj postup a Vraný se začíná ohánět tzv. lidovou frontou, která se měla vytvořit pro odstavení agrárníků. Měli ji tvořit socialisté, lidovci a komunisté, koaliční partneři se zase proti agrárníkům ohrazují, že oni postupovali v tzv. prosincovém bloku, který tvořili s henleinovci, Národním sjednocením, fašisty a luďáky. Spekulovalo se, že na tomto spojenectví má vyrůst nová vláda, která by odstranila z vlády socialisty. Ani lidová fronta ani prosincový blok vlastně neexistovaly, i když se o nich mnoho psalo. Stará koalice se nerozešla a vládla státu dále, její strany se jen více vzájemně potýkaly. Z tehdejších dobových polemik bylo v práci leccos ukázáno, vysvitlo na povrch, čeho se týkaly. Z méně uváděných věcí sem patří, že Vraný byl v této době kritizován lidovci za svou přílišnost pokrokovost a levicovost, ne za svůj konzervatismus, který mu s despektem vyčítala levice. O agrárním intelektuálním časopisu Brázda zase z dobových polemik nevysvítá, že by se nějak více přikláněl k levici, jak se tvrdí. Jeho linie byla klasicky agrární, například v hodnocení Sovětského svazu i v jiných věcech.

Sjezd agrární strany konaný na začátku roku 1936 měl demonstrovat nezlomenou sílu hnutí a skutečně ji ukázal. Strana setrvávala na svých starých agrárních ideálech, sjezd měl především silné prodemokratické vyznění. Na konci téhož roku proběhla v tisku diskuze o změně naší zahraniční politiky. Souhrnně tu byla připomenuta, v odpovídajících souvislostech dosud vylíčena nikde nebyla. Práce ukázala, jak ji spolu vedl tisk agrární i hradní celkem seriózně, obě strany hájily určitými argumenty své stanovisko. Agrárníci obecně útočili na Benešovu zahraničně politickou linii, která měla v té době selhávat. Zatímco Beneš stavěl naši politiku na spojenectví s Francií, se Sovětským svazem a se státy Malé dohody, agrárníci si je přáli za spojence také, i když k Sovětům byli zřetelně chladnější, více styků chtěli ale pěstovat s Polskem (a později s Anglií). Hradní stoupenci se spojenectví s těmito zeměmi nebránili. Diskuze ústí nakonec do ztracena, což potvrzuje, že agrárníci a Beneš mají koncepce vlastně dost podobné. Často znějící obvinění agrárníků, že chtěli přiklonit naši politiku více k Německu v celkových souvislostech vyznívá jen jako spekulace. Rok 1937 se stává rokem truchlení nad úmrtím velkých mužů. Umírají Masaryk, Vraný a jiní, agrární tisk jako další o zesnulých teskně informuje, dvě zmíněné osobnosti jsou stejně jako dříve Švehla oplakávány opravdu hodně. O Vraném se mluví kladně i u agrárních koaličních partnerů.

Tato práce souhrnněji a lépe než jak se popisovala dosud připomněla rozsáhlou diskuzi vzniklou v souvislosti s Beranovým novoročním článkem z roku 1938. V té se dostal agrární předseda do těžké palby. Stala se mezníkem v jeho popularitě, od té doby už šla jen dolů. Ve svém příspěvku prosazujícím klid a mír ve státě si Beran přál, aby šly státotvorné strany - Národní sjednocení a luďáci, do vlády. Pokud nebudou postupovat dle intencí Německa, vyslovuje se obecně pro smířlivé soužití a spolupráci i s henleinovci. Proti Beranově článku začínají hlasitě brojit lidovci, komunisté a národní socialisté, kteří ho prezentují jako zatroubení k obratu doprava. Smířlivěji ho hodnotí sociálně demokratické Právo lidu a ještě kladněji Lidové noviny včetně jejich vlivných představitelů Stránského a Peroutky. Zatímco československá pravice o věci celkem mlčí, agrárníci se začínají ohrazovat proti teroru levice a předsednictvo jejich strany přijímá Beranův článek za svůj. Rozdílný pohled agrárníků a jejich soupeřů na věc vytrval i do budoucna.

Kromě tiskových polemik práce pro doplnění celkového obrazu tehdejší politiky připomenula i něco z dobového jednání parlamentu. Vylíčila schvalování zákonů vedoucích k lepší obranně republiky z roku 1936. Za zákony stál ministr národní obrany Franitšek Machník. I ten patřil k občas kritizovaným mocným agrárním personám. Kromě práce na budování obrany státu bylo shrnuto jednání o schválení rozpočtu na rok 1938. V obou případech vidíme společný postup stran koalice proti extrémům. Budovaly republiku a

nehádaly se, na parlamentní půdě se spíše vyskytovaly projevy jejich sounáležitosti. Z dalších událostí, které přinesl rok 1938, byla popsána kritika Berana za jeho údajné tajné schůzky s německým vyslancem Eisenlohrem. To kritizovali výhradně komunisté. Vysvitlo na povrch, že o Beranových tajných plánech na dohodu s Němci nějaká společenská setkání svědčí jen těžko. Na jaře se dále konala vyhrocená kampaň k volbám do obcí, které se braly jako politické. Agrárníci v nich ve srovnání s rokem 1935 rostou, jak v českých zemích tak na východě republiky. Dosahují asi svého nejlepšího volebního výsledku vůbec. V následných jednáních o starostech nepatří ke stranám, se kterými by nikdo nechtěl společně postupovat. Mnohé kandidátky přitom sestavují s druhými demokratickými stranami už před volbami.

V souvislosti s obecními volbami můžeme pozorovat počátek procesu, kdy se agrárníci začínají transformovat do všenárodnějšího hnutí a pronikají z části i do měst. Používají častěji svůj obecnější název republikánská strana a naskýtá se otázka, jestli a jak rychle mohla jejich transformace pokračovat. Šance přerodit se ve všenárodnější stranu tu určitě byla, hlavně ve spojitosti s úpadkem Národního sjednocení, jež mohli ve městech zastoupit. Během roku 1938 projevují agrárníci ochotu vyjít více vstříc slovenským národním požadavkům. I díky působení Hodži nepatří k těm, kteří by trvali na čechoslovakismu. Vztah agrární strany k Němcům se postupně přiostřuje, i když se k nim z členů koalice chová asi nejumírněněji. V době mnichovské krize agrárníci nepatří k hybným aktérům dění. Drží se linie prosazované prezidentem Benešem. Pod tlakem Německa a velmocí souhlasí s naší kapitulací. Kritika padající na Benešovu hlavu za přijetí mnichovského diktátu musí odsuzovat za její tehdejší počínání i agrární stranu a její představitele.

Z Mnichova a ze ztráty pohraničí agrárníci nemají radost. Po vynuceném odstavení prezidenta Beneše, kterého by Německo nesneslo, se dostávají do čela zmenšeného, nyní už národního státu. Mají vést jeho konzervativněji laděný autoritativní režim. Tzv. druhá republika, která nastává, je hodnocena různým způsobem. Tato práce se snažila přiblížit ji v souvislosti s první republikou. Ukázat, jaká mezi oběma republikami u agrárního tábora i celkově v systému panovala kontinuita. Je vidět, že mnohé z původní demokracie se odbouralo, na druhé straně hodně jejích prvků i přetrvávalo.

Názory agrárníků se přitom od jejich dřívějších postojů lišily dost málo, byli pouze nuceni působit v jiných podmínkách. Nový režim se nemohl stavět proti Německu, které se ve střední Evropě stalo dominantním. Kritizovali se místo toho Beneš, levice a staré stranické štěpení, které poškozovalo národní zájem. Mějme na paměti, že v této kritice už agrárníci vynikali dříve. Nyní o něco přitvrdili, v čele toho šel bulvární agrární list Večer. Ten měl však na levici spadeno i dříve. Nově se hodně brojilo proti svobodným zednářům a židům, i když

proti těm se v praxi nepostupovalo tak ostře jako v Německu. Československá levice byla čím dál více utlačována, rozpustila se komunistická strana a na tisk se uvalovala cenzura. Po určitém zhoršení vztahů mezi agrárníky a stoupenci Beneše v bojích z let 1935-1938 se stává právě období druhé republiky tou zkušeností, která agrárníkům nemá být na levici zapomenuta. Pomnichovské období se pojí se zvýšenou aktivitou fašistů. Ti byli více slyšet, ale zůstávali hnutím opozičním a proti novému vedení země za účasti agrárníků halasně brojili. Stejně jako Beneš pro ně bylo nepřípustně spojeno s dobou před Mnichovem.

K oficiálnímu zániku agrární strany dochází v listopadu 1938, kdy je v českých zemích z občanských stran a většiny národních socialistů utvořena nová vládní strana nazvaná Strana národní jednoty. Agrárníci se pak na území Československa znovu už nikdy neustavují, přežívají tu ale ještě nějakou dobu skrze svůj hospodářský komplex a různé instituce, svůj tisk a vědomí svých stoupenců. Jako strana se agrárníci obnovují jen ve dvou nadcházejících západních exilech. Rok 1938 patří k datům, které se se zánikem agrárního hnutí spojuje, není ale datem jediným. Slovenští agrárníci se po Mnichovu vydávají jinými cestami než čeští. Luďáci na Slovensku postupují mnohem autoritativněji než Strana národní jednoty v Čechách, vymáhají své zemi autonomii a stávají se tu pány. Slovenští agrárníci vstupují do luďáky organizované autonomní vlády a později se ocitají i v jejich straně, která se stává na Slovensku jedinou povolenou. Mnozí z těch, kteří s luďáky kolaborují polykají hořkou pilulku, nové poměry mohou akorát umírňovat, zatímco v Čechách je agrárníci sami dosti určují. Hodža slovenské agrárníky k jednání s luďáky z pozadí navádí, sám od něj ale dává ruce pryč a brzy odjíždí do zahraničí.

Po nějaké době je zvolen prezidentem nového Česko-Slovenska nezávislý odborník Hácha. Typ člověka, kterého si agrárníci vždy v prezidentské funkci přáli, který jim nepřekáží. Beran jde do čela vlády a utváří se formát dvou stran, kde umírněnou opozici představuje Národní strana práce vedená Hamplem. Beran a Hampl patří k těm, kteří situaci více umírňují, radikálnějších hlasů volajících po zavedení autoritářštějšího režimu přitom není málo a přicházejí z různých stran, i ze Strany národní jednoty. Tato práce klade důraz na přijetí zmocňovacího zákona, ke kterému došlo v prosinci 1938. Dával vládě a prezidentovi na dva roky do rukou diktátorské pravomoci. Formát režimu se změnil de facto na diktaturu, parlament neměl být vůbec svoláván. Beran a jiní, stojící v čele režimu, zůstávají přesvědčením většinou demokraty. K omezování demokracie jsou hodně tlačeni okolnostmi, sami ho určitě nevedou. Vláda se má zaměřit na rychlé pozvednutí poníženého národa a na znovuvybudování hospodářsky rozvráceného státu. Po tom se dobově volá, na řadu má přijít tzv. autoritativní demokracie, ve které se klade hodně důraz na osobní odpovědnost vůdců.

Klasická demokracie tím mizí. Parlament se schází až roku 1945, kdy se ovšem ustavuje ne úplně demokraticky. Zcela demokratický je po dlouhé době zvolen až roku 1990.

Autoritativní kurs režimu druhé republiky se během prvních měsíců roku 1939 přiostřuje. Jsou zastavovány tiskoviny hájící Beneše a rozpouští se demokraticky volená obecní zastupitelstva, která se nahrazují úřední správou. Druhá republika nakonec nepřežívá, krátce poté, co její ústřední vláda vystupuje proti vládě luďáků na Slovensku dochází k rozpadu republiky. Slováci si pod vedením luďáků a se souhlasem Německa vytvářejí vlastní stát. České země jsou pak Němci okupovány, vytváří se tu Protektorát Čechy a Morava. O druhé republice se v souvislosti s jejím koncem objevují různé závěry. Rataj uvádí, že by se postupně fašizovala a že okupace nás vlastně uchránila od vlády českého fašismu. Z druhé strany je možné věc hodnotit tak, že režim druhé republiky postupoval příliš umírněně, od demokracie ustupovat tolik nechtěl. Tím Německo donutil, aby nás okupovalo, protože to se s takto umírněným režimem u nás smířit nemohlo.

Noční události z 14. na 15. března 1939, které vedly k zániku našeho státu, tu byly připomenuty očima jejich aktérů, hlavně agrárních. Cesta Háchy a agrárního ministra zahraničí Chvalkovského do Berlína přinesla podřízení se Říši, když z Berlína předtím oba komunikovali s Beranovou vládou doma. Hácha, Chvalkovský i Beran si pro sebe v jednání dle svých svědectví přivlastňují zásluhu, že Německu se ustoupilo jen jménem prezidenta a ne jménem vlády. To způsobilo, že Hitlerem vynucené odsouhlasení okupace postrádalo právní platnost. Černý během osudové noci navrhoval, aby vláda vzala letadlo o odletěla do emigrace, což se nerealizovalo. Stejně tak se nestihlo přečíst připravené protestní memorandum proti okupaci, které připravili on a jiní z vedení Strany národní jednoty.

Obnově Československa začal po brzkém vypuknutí světové války ve velké míře sloužit náš zahraniční odboj. Do jeho čela se staví Beneš a agrárníci mají na zahraničním odboji svůj podíl. Musíme si dobře uvědomit, kdo k agrární emigraci patřil a kdo v ní byl nejvýznamnější. Hlavního agrárníka v Londýně nepochybně představoval Hodža. Za něj se podle významu s odstupem řadili Štefan Osuský, náš nejvýznamnější diplomat svázaný s agrární stranou a Ladislav Feierabend, dřívější přední hospodářský činitel a ministr. V Polsku a v Rumunsku působil radikální redaktor Kahánek, který s Němci nemohl být zadobře už kvůli svému židovskému původu a který se stal umírněnějším už za druhé republiky. Brzy v exilu zemřel. K významným agrárním představitelům londýnské emigrace pak patřil ještě bývalý poslanec Lichner. Kromě výše jmenovaných se za hranicemi ocitli i další agrárníci, ovšem ne tak vlivní nebo se tam vyskytovali lidé spjatí s agrárním proudem jen částečně. Na první pohled si všimneme, že agrární exil nejvíce představují Slováci, po

smrti Kahánka je v něm jediným významným Čechem Feierabend. Slováci mají pro to být v exilu nepochybně nejlepší předpoklady. Jedná se o intelektuály, kteří v luďáckém státě nejsou připouštěni vůbec ke slovu.

V exilu přežívá starý politický boj, i když se na povrch tváří jednotně. Beneš a jeho stoupenci tu časem ovládají pole. Později sílí komunisté, agrárníci se v exilu neprosazují. Slovenští politici hájí především zájmy slovenského národa, na podporu agrární věci nemají tolik času. Jedním z důvodů neprosazení agrárníků v exilu se stává, že je nezastupuje výrazná česká osobnost. Feierabend se pro hájení agrární věci ukazuje jako nevhodný, není politik a podléhá příliš Benešovi. Slovenským agrárníkům se také celkově nedaří dobře. Milan Hodža je v exilu odstaven už od počátku na vedlejší kolej, neadekvátně tomu, že dříve zastával významnou funkci, post premiéra. Hodža se nestává členem Československého národního výboru, proti kterému si jen může tvořit opozici. Poté co je Beneš uznán za prezidenta se neocitá ani ve vládě a dostává jen podřadnou funkci místopředsedy Státní rady, kterou nikdy nevykonává. Za svůj neúspěch si může i sám. Není tak pracovitý a cílevědomý jako jiní a potíže mu způsobuje jeho milenka Mayerová. Osuský, který je do národního výboru i do vlády nejdříve jmenován, se s exilem vedeným Benešem nakonec rozhádává také.

Na neprosazení agrárníků v emigraci měl určitě vliv nekoordinovaný postup jednotlivých agrárních politiků. Osuský s Hodžou se snad ještě vzájemně podporují, od začátku však nepostupují jednotně s Feierabendem, který se místo jejich podpory přiklání pod křídla Beneše. Zatímco v exilové vládě z agrárníků dlouhodobě zasedají aspoň Benešovi bližší Feierabend a Lichner, agrární pozice podlamuje, že nejsou prakticky žádní z nich jmenováni do ustavené Státní rady, náhražky parlamentu. Na to si všichni agrárníci stěžují, přejí si své zastoupení, Benešem vedený exil ale jejich protesty dlouho přehlíží. Hodža se roku 1941 s jádrem našeho odboje rozchází definitivně, odjíždí do Spojených států. Jako předtím prorokoval Beneš, že mezi Německem a Sověty vypukne válka, nyní zase Hodža správně odhaduje, že po porážce Německa nezůstanou přáteli západ a Sovětský svaz. Bývalý premiér se uchyluje do pozadí, aby později se svou jasně prozápadní orientací nahradil naše stávající zkompromitované vedení, které se Sovětským svazem příliš vřele spolupracovalo. Hodža brzy umírá a do politiky už zasáhnout nemá, politickým odhadem ale oproti jiným agrárníkům nepochybně disponoval. Jeho poslední linii nebyl schopen pochopit Feierabend, ale ještě i Beran roku 1947 považoval Sověty za naše permanentní spojence, kteří nás vždy budou hájit před Němci, našimi věčnými nepřáteli.

Beran a většina českých agrárníků prožívá v letech 1939-1945 jinou zkušenost než emigranti. Zůstávají doma a musí se potýkat s okupanty. Beran vítá po příchodu Němců v čele

staré druhorepublikové vlády některé jejich hlavní představitele. To se později kritizuje jako zrada. Obhájci vítání tvrdí, že bez něj by Němci byli zbytečně provokováni a mohli by se stát agresivními. Mnohé české vládní instituce poté v protektorátě dále přežívají, čelní agrární politici je však postupně opouštějí. Na vlivném místě zůstával ze staré agrární garnitury Chvalkovský. Jeho činnost je těžké posoudit, české zájmy snad i místy hájil, s okupanty ale vytrvale spolupracoval. Klasickým prospěchářským kolaborantem a novým vlivným člověkem se z bývalých agrárníků stává Adolf Hrubý, dříve poslanec, nyní ministr zemědělství. Kolaboruje také redaktor Krychtálek, který nyní vede agrární tisk. Ten se dožívá neslavných konců, pravé agrární postoje už v něm ale nezaznívají.

Většina agrárníků se na Němce nedívá dobře. Část z nich se podílí na odboji. Ostatní se podobně jako většina národa proti Němcům staví aspoň pasivně. Typickými představiteli středního proudu agrárního hnutí, který ani přímo nekolaboruje, ani se proti okupantům nestaví se zbraní v ruce, se stávají Černý a ještě více Malypetr. Orientaci agrárního hnutí dobře charakterizuje počínání jeho předsedy Berana. Ten po prvotním působení ve vládě ustupuje do pozadí a podporuje odboj. Je za to zatčen a vězněn. Později je propuštěn do konfinace, když K. H. Frankovi na některé jeho dotazy písemně dává rozsáhlé odpovědi. Něco mu snad objasňuje, ale celkově se spíše ztrácí v detailech, ohlupuje ho. Agrárníci pro Němce představují nepřátele a ti místy agrární hnutí postihují, ne však tak ostře jako třeba českou levici. Mnoho agrárníků je souzeno, část z nich se ale dočkává i zmírnění trestu, což u jiných nepřichází tolik v úvahu.

Největší agrární válečnou obětí se stává Žilka, který je zastřelen za Heydrichiády. Pravděpodobně na následky věznění brzy po propuštění umírá i bývalý místopředseda agrární strany Stoupal. Vězněni jsou Machník, Zadina a další. K odboji se přidávají mnozí agrární funkcionáři i prostí členové strany. Mají podíl na organizování odboje skrze Národní souručenství, v Politickém ústředí a v dalších odbojových organizacích. K agrárníkům patří někteří z parašutistů provádějících atentát na Heydricha. Jan Opletal, slavná oběť nacistického útlaku a mnozí studenti postižení 17. listopadu 1939 se k nim řadí taktéž. Na Slovensku agrárníci patří k hlavním silám v domácím odboji. Spolu s jinými organizují Slovenské národní povstání. V něm se znovu objevují politické strany. Jsou dvě, jednak Demokratická strana, již agrárníci vedou a kde se slučují s jinými občanskými skupinami a jednak strana komunistická. Roku 1944 ožívá po podepsání smlouvy s Moskvou formálně politický život i v našem londýnském exilu. Komunisté se ustavují na pokyn z Ruska, brzy se obnovují i národní socialisté, sociální demokraté a nakonec také agrárníci. Ti si přejí uhájit svoji existenci i v novém osvobozeném Československu, to se jim ale nedaří.

Komunisté podporovaní Sovětským svazem, který nás z okupace největší měrou osvobozuje, prosazují po válce zákaz obnovení agrární strany. Mějme na paměti, že mocná silueta nyní určující východní mocnosti se stává vůbec nejvýznamnějším činitelem tohoto zákazu. Agrární hnutí se postupně s komunismem dostává do střetu a je postiženo v celém prostoru střední Evropy, který se stává sovětskou sférou vlivu. O naší agrární straně se rozhoduje na jednáních v Moskvě. Tam se československý exil ubírá z Londýna před návratem domů. Otázkou, která se při zákazu obnovení agrární strany nadhazuje, je podíl, který na něm měli prezident Beneš, socialisté a lidovci. Jejich strany s komunisty utvořily Národní frontu, která přebrala vládu nad osvobozenou republikou. Beneše není třeba ze zákazu agrárního hnutí obviňovat. K neprosazení agrárníků přispěl, ale jen tím, že se s nimi jako jejich soupeř za republiky a později v exilu vytrvale potýkal. Jak už bylo popsáno, v první fázi války výrazněji oslabil jejich pozici. Není se co divit, tehdy ještě agrárníci ztělesnění Hodžou a Osuským představovali jeho hlavního protihráče. Od roku 1944 se jím stali komunisté a to už začal být Beneš k agrárníkům smířlivější. Mezi jiným začal některé z nich jmenovat do Státní rady.

Konkurenční demokratické strany vůči agrárníkům vystupovaly nepřátelštěji. Trhají se staré dobré svazky agrárníků se sociálními demokraty, v lůně národních socialistů se organizuje tzv. zemědělská strana, která má sloužit k jejich rozvrácení. Za vůdce zemědělců je stanoven manipulovatelný člen Státní rady Pácal. Beneš akci se zemědělskou stranou nejdříve podporuje, po roce 1944 už ale od ní dává ruce pryč. V protikladu k agrárníkům přežívají v novém Československu slovenští demokraté. Můžeme se ptát proč. Odpověď nehledejme v tom, že by na rozdíl od agrárníků byli více protifašističtí, jak se někdy říká. Drželi prostě ve svých rukách praktickou moc. Demokratičtí vůdci měli jako stěžejní představitelé slovenského domácího odboje právo se účastnit moskevských jednání. Demokratická strana dokázala rychle koncentrovat opravdu velkou část slovenského národa, nemohla pak být přehlédnuta. Vytvořila si širší profil než jaký dříve zastávali agrárníci, neorientovala se jen na zemědělce. Válečných událostí v tom slovenské agrární hnutí dokázalo dokonale využít. Zatímco bez nich by se agrární hnutí mohlo přerodit v podobnou stranu jen velmi těžko a pomalu, nyní to dokázala jeho slovenská část během několika let.

Význam roku 1945 pro zánik agrární strany spočívá vedle neobnovení hnutí především ve zničení hospodářsko-institucionálního agrárního komplexu. Zatímco nacisté ho během války dokázali částečně poškodit, Národní fronta v čele s komunisty ho nyní úplně rozvrací. Agrární hnutí ztrácí svojí základnu a možnost jeho přežití je pro příští období vážně ohrožena. Zůstává mu pouze vědomí jeho starých členů, to se ale časem vytrácí. Staré agrární

instituce se dobově silně kritizují. Tvrdí se, že nemohou dále existovat, protože v nich panovala korupce. To je jistě pravda, ale musíme pamatovat na to, že tyto instituce plnily také funkci sociální a jiné, agrárním stoupencům různě sloužily. Ostatní strany měly své spřátelené instituce s podobným charakterem, i v nich korupce pochopitelně bujela. Zákaz agrární strany se celou Národní frontou jednotně přijímá, pikantní je, že s ním musí vyslovovat souhlas i Demokratická strana, která si ho nepřeje. Agrárníky by se pokoušela hájit, když ale vidí, že je to marné, vzdává se toho. Mějme na paměti, že slovenští agrárníci jsou režimem Národní fronty vlastně dosti zvýhodňováni, staví je automaticky do vůdčích pozic. Výjimku tvoří Osuský, který musí zůstat v emigraci.

Kromě Jána Ursínyho, dřívějšího vlivného agrárníka, který je nyní za demokraty místopředsedou vlády, jsou čelní agrární vůdci v novém režimu dost postihováni. Obrací se situace z dob druhé republiky, kdy měli ztížený život demokraté na levici. Velký proces se vede s Beranem, který dostává z potřeby odůvodnit zákaz agrárníků 20 let vězení a za komunismu v něm umírá. Černý je bez rehabilitace ve vězení držen rok a půl. Než umírá, krátce je vězněn i Malypetr, i když je pak obvinění zproštěn. Krátké věznění a soud potkává také Machníka, na rok a půl je odsouzen šéfredaktor Halík. Někteří agrární politici jako Klindera a Nebeský jsou osvobozeni, agrární kolaboranti Hrubý a Krychtálek už se na svobodu nedostávají. Proces vedený dohromady s Beranem, Černým a některými dalšími se stává předzvěstí komunistických procesů z padesátých let. Jedná se o soud politický, komunisté tu vedou žalobu a prosazují všemi prostředky odsouzení obžalovaných a co nejvyšší tresty. Tento proces se ale vůči těm pozdějším zmanipulovaným liší tím, že tu ještě existuje možnost osvobození. Jeho výsledek není předem daný, když v soudním senátu zasedala většina demokratů. Obžalované je možné hájit, což se také dělo. Nekomunistické strany Národní fronty referovaly o procesu každá po svém. Nejvíce agrárníkům fandil tisk lidovecký a pochopitelně noviny slovenských demokratů. Právo lidu se drželo více linie referování komunistů, sociálně demokratičtí přísedící soudu pak na rozdíl od lidovců a národních socialistů hlasovali v některých bodech obžaloby pro Beranovu vinu a prosadili jeho odsouzení na 20 let. To byl původní návrh právě jejich strany, ne návrh komunistický.

Větší bod přelomu v procesu zaznamenáváme dle dobových ohlasů ve vyslýchání prvních svědků. Vyplývá veřejně na povrch, že jejich výpovědi jsou někde vynucené, někde jen dost povrchní a nic nedosvědčující. Vzhledem ke komunistickým metodám začíná být poté vedení procesu větším terčem kritiky demokratických stran. Na závěr procesu obžalovaní mohou sami promluvit a přednést svoji obhajobu. Ta Beranova se stává výjimečným úkazem, kdy jsou po letech veřejně hájeny a shrnovány priority agrárního hnutí, které už nemohlo říct

svoje hodně dlouhou dobu. Beranova obhajoba se stává ideovým dokumentem agrárního politického proudu, o čemž vypovídá i způsob jejího přijetí a zachování. Komunisté ji nezmiňují, demokratický tisk Národní fronty připomíná jen její hlavní pasáže. Agrární stoupenci ji však v soudní síni zaznamenávají a rozšiřují ji pak v podzemí. Díky tomu se zachovává do dneška.

Mohli jsme zaznamenat, že programové dokumenty agrárníkům po roce 1933 poněkud chybí. Standardní program agrární strany vzešlý z té doby už nenacházíme, jeho náhradu však můžeme nalézt právě v Beranově obhajobě. K dalším zachovaným dokumentům vypovídajícím o linii agrárníků po Švehlově smrti patří rezoluce ze sjezdu strany roku 1936, propagační knížečky z let 1937-1938 „Republikánská strana k politice vnitřní a zahraniční" a dva díly publikace „Republikánská strana svým řečníkům". Zmínit se může také série článků Venkova z pera Žilky nazvaná Zákon půdy pocházející z jara a léta 1938. Tisk vyjadřoval agrární ideje často, jeho jednotlivé zprávy jsou ale samozřejmě kusé. Agrární program vyjadřovaly stručně také některé dokumenty pocházející z exilu, toho válečného, ale taktéž antikomunistického po roce 1948.

Kromě doby komunismu se stala i třetí republika časem, kdy docházelo k vytrvalému křivení agrárních priorit. Komunisté agrárníkům přičítali reakční úmysly stále, aby ale vyhověli linii Národní fronty, haněli ve třetí republice agrárníky více i socialisté a lidovci. Musíme si uvědomit, že jejich rétorika po roce 1945 se v mnohém lišila od jejich staré rétoriky prvorepublikové, agrárníky hodnotila mnohem kritičtěji a nesmíme ji brát vždy jako bernou minci. Zatímco za války se někteří řadoví agrárníci ocitli ve vězení podobně jako vůdci strany, v době třetí republiky k takovému postižení obyčejných členů agrární strany nedocházelo. Působit veřejně, jak by si mnozí přáli, ale samozřejmě nemohli. Druhá linie agrárních vůdců majících často odbojovou minulost a v jejichž čele stojí Feierabend, Suchý a další přímo postihována není. Pokouší se dále prosazovat v politice, účastnit se jí může ale pouze v barvách jedné z povolených stran. Ty demokratické projevují zájem o hlasy zemědělců a ty jim mají přinést agrární vůdci, které do svých řad z milosti přijímají. Venkovu se ale tyto strany příliš nevěnují. Opačně postupují komunisté, kteří organizují pozemkovou reformu a především v pohraničí přidělují mnohé majetky, které museli opustit odsunutí Němci. Stávají se populárními a vyhrávají s velkým náskokem parlamentní volby. Ovládají českou vesnici. Agrární vědomí postupně vyprchává.

Při zevrubném líčení roku 1947 jsme mohli pozorovat, že demokraté proti komunistům začali vystrkovat růžky. Agrárníci v řadách demokratických stran proti nim z přesvědčení bojovali. Brojili proti nesmyslným návrhům na parcelaci majetku. Agrární

Selské jízdy demonstrovaly po letech sílu hnutí na akci pořádané v Nechanicích, i navzdory tomu, že byla postižena. Poměrně velká pozornost byla věnována pohřbu Malypetra, kterého se účastnili oficiálně i zástupci národních socialistů. V té době se tato strana dovolává Švehly, i když proti němu dříve dost bojovala. V práci bylo vidět, kdo všechno se během různých období Švehly dovolával. Za druhé republiky se jím oháněli v obhajobě demokracie Peroutka, jeho Přítomnost a Čapek, za války dokonce na čas i kolaboranté, protože měl být nepřítel Beneše a nesouhlasil by prý s jeho exilem.

Práce dovedla v souvislosti s agrárníky výklad do roku 1948, kdy proběhl komunistický puč. Následující dění líčila jen pro dokreslení. Zakončení podrobnějšího výkladu rokem 1948 není náhodné, nástup komunistické diktatury totiž představoval závěrečnou ránu, která byla agrárnímu hnutí uštědřena. Spolu s roky 1938 a 1945 je rok 1948 nutné považovat za ten hlavní, kdy se o zániku agrárního hnutí rozhodlo. Únorový puč je třeba spojovat i s jeho předehrou, s protistátním spiknutím na Slovensku z podzimu 1947. Tehdy byla z části svých pozic vytlačena Demokratická strana, nucen odejít byl i dosud vlivný bývalý agrárník Ursíny. V Únoru platilo, že agrárníci pro komunisty stále představovali hlavního ideologického oponenta, hlavní ztělesnění naší reakce. Slánský uvedl v důležitém projevu v parlamentu jména pěti jejích nejvýznamnějších představitelů. Čtyři z nich patřila agrárníkům. Skutečně významní mezi nimi byli slovenští demokraté Ursíny a Lichner. Ti brzy po Únoru putovali do vězení stejně jako mnozí socialisté a lidovci.

Dosavadní postižení agrárníků režimem třetí republiky se po převratu značně přiostřilo. Vysoké tresty nyní dostali takřka všichni čelní agrárníci, kteří neemigrovali, obtížný život často měli i dřívější méně významní představitelé strany. Za třetí republiky a v době komunistické diktatury se přitom stejně jako dříve za války našli jedinci, kteří byli ochotni s novým režimem otevřeně kolaborovat. K takovým patřila bývalá agrárnice a nyní komunistická poslankyně Mrskošová, komunisty podporoval i starý slovenský agrárník Vavro Šrobár, který se stal dokonce ministrem. Ve srovnání s válkou emigrovalo do zahraničí po nástupu komunismu agrárníků více. Obnovenou agrární stranu nyní v exilu vede Josef Černý, Feierabend je zatlačen do pozadí. V exilu podobně jako mnohé jiné agrární proud pozvolna vymírá. Doma je časem rozvrácena sociální základna, na které vždy agrární hnutí stavělo. V zemi v padesátých letech po proběhlé kolektivizaci mizí soukromě hospodařící rolníci. Tento proces postupuje ruku v ruce s poklesem počtu venkovského obyvatelstva a růstem městské populace.

Československé agrární hnutí po tom všem patří minulosti. Svého velkého vůdce Švehlu o mnoho nepřežilo. V roce 1933 mu Beran přísahal, že jeho odkaz bude uchován od

pokolení do pokolení, což se nesplnilo. Berana ale nelze vinit, že by agrární hnutí vedl v protišvehlovském duchu, což se často uvádí. Sám nikdy nebyl velký myslitel a tato práce chce upozornit na to, že Švehly, jeho politických přístupů a idejí, se naopak Beran s agrárníky stále držel. Jinak politiku ani dělat neuměl, ve Švehlově stínu setrvával vždycky. Švehlův starý názor tvrdil, že rolník má vydržet na své půdě a přečkat tam vše, co přijde. To Beran za Druhé světové války prosazoval, tehdy ovšem bylo potřeba zvolit nějaký praktičtější postup. Agrárníci nezískali silné zastoupení v emigraci a Němci doma je jen potírali. Po válce se teze vydržet na půdě držel Beran dále a odmítal utéct před nastupujícím komunismem. Stálo ho to doživotní vězení, jeho emigrace přitom aspoň jeho hnutí mohla prospět lépe. Teze o tom, že zemědělci na své půdě vždy nějak přežijí nakonec totálně selhala v době komunismu za kolektivizace. Rolnický stav je dnes na vymření a jen těžko bude směřovat k lepším zítřkům.

Závěrečné spravedlivé hodnocení postupu agrárníků po roce 1933 zní paradoxně tak, že se nevychylovali radikálně doprava, naopak se pevně drželi Švehlova odkazu. Činili tak křečovitě i ve chvílích, kdy bylo zřejmé, že jejich hnutí musí hledat nové schůdnější cesty vedoucí k přežití. Právě věrnost Švehlovým idejím, ne odklon od nich, se staly tím, co vedlo k zániku agrární strany. To platí obecně, jím definované hnutí vždy bylo smrtelným nepřítelem pro extrémy, které se v našich končinách draly k moci.

Přílohy

Příloha č. 1 - Fotogalerie - čelní agrární představitelé, jejich političtí oponenti a dobové osobnosti spojené nějakým způsobem s agrární stranou[1364]

Příloha č. 2 - Vedení agrární strany v posledním období její meziválečné existence (1936 - 1938)

13-členné užší předsednictvo mělo na počátku října 1938, po Mnichovu a při vstupu země do těžkých dob, toto složení:

předseda strany: Rudolf Beran
místopředsedové: Milan Hodža, František Mašata, Jan Malypetr a Viktor Stoupal
generální tajemník strany: Jindřich Žilka
další členové užšího předsednictva: Josef Černý, Václav Donát, Rudolf Halík (jako šéfredaktor Venkova), František Machník, Jaroslav Marcha, Ján Ursíny a Josef Zadina[1365]

28-členné předsednictvo strany vzešlé z posledního sjezdu agrární strany konaného 30. a 31. ledna 1936 mělo následující složení:

Bez předsedy strany Rudolfa Berana ho tvořili podle abecedy: Edmund Bačinský, Bedřich Coufal, Josef Černý, Václav Donát, Jan Dubický, Rudolf Halík, Milan Hodža, František Hybš, Antonín Chloupek, Ferdinand Klindera, Josef Kroužel, Václav Lednický, Pavel Macek, František Machník, Jan Malypetr, František Mašata, František Olejník, Ján Petrovič, František Staněk, Viktor Stoupal, Josef Styk, Anton Štefánek, František Udržal, Ján Ursíny, Václav Volný, Josef Vraný, Josef Zadina, Jindřich Žilka[1366]

[1364] Fotografie jednotlivých osob byly převzaty z knih MILAN CHURAŃ A KOL., Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století I-II, Libri, Praha 1998, FRANTIŠEK KOLÁŘ A KOL., Politická elita meziválečného Československa 1918-1938. Kdo byl kdo za První republiky, Pražská edice, Praha 1998 a KAHÁNEK, Zákulisí presidentské volby.
[1365] VENKOV 2.10.1938, roč. 33, č. 232, s. 1.
[1366] VENKOV 27.3.1936, roč. 31, č. 74, s. 1.

Příloha č. 3 - Orientace a postavení předních agrárníků v jednotlivých obdobích z let 1933-1948[1367]

	První republika (do září 1938)	Druhá republika (1938-1939)	Protektorát a Slovenský stát (1939-1945)	Třetí republika (1945-1948)	Komunistický režim po roce 1948
1. Rudolf Beran	předseda agrární strany a čelný poslanec v parlamentu	předseda Strany národní jednoty a premiér	vítá v zemi německé představitele, spolupracuje pak s odbojem, 1941-1943 vězněn, 1942 dostává 10 let, 1943 propuštěn, ale až do konce války v konfinaci	zase vězněn, 1947 odsouzen na 20 let	vězněn, roku 1954 ve vězení umírá
2. Milan Hodža	premiér v letech 1935-1938, místopředseda agrární strany a její nejvlivnější Slovák	diriguje slovenské agrárníky k účasti na luďáckém režimu, sám ze zdravotních důvodů odjíždí do zahraničí, v podstatě do emigrace	účast na zahraničním odboji, zastíněn Benešem, stává se roku 1940 pouze místopředsedou Státní rady, roku 1944 v exilu umírá		
3. Josef Černý	ministr vnitra v letech 1934-1938 a člen užšího předsednictva agrární strany	místopředseda Strany národní jednoty	zůstává na svobodě a mimo politiku, ale odmítá kolaborovat, pomáhá ostatním v odboji a postiženým Němci	vězněn, roku 1947 souzen a sproštěn viny, ale za dosavadní věznění a finanční ztráty neodškodněn	emigrace, předseda exilové agrární strany, časem i předsedou Rady svobodného Československa
4. Jan Malypetr	předseda Poslanecké	předseda Poslanecké	zůstává na svobodě, brání	vězněn, brzy propuštěn a	

[1367] Tabulka se snaží přiblížit osud a činnost nejvýznamnějších agrárních reprezentantů - politických, hospodářských, lidí agrárního tisku, spřízněných diplomatů i jiných, kteří ve straně měli slovo v posledním období její existence před rokem 1938. Modře jsou vyznačeny situace, kdy měl představitel v daném režimu přední postavení, kdy z něj profitoval, červeně, když byl vůči režimu v postavení nepřátelském, když jím byl stíhán. Černě jsou vystiženy pozice, kdy byl k režimu víceméně neutrální. Tabulka samozřejmě není úplná, shromáždit informace o všech lidech ve všech obdobích je velmi těžké. Pro orientaci ale postačí. Významní agrárníci jsou seřazeni přibližně podle důležitosti. Míra významu jednotlivých osob je samozřejmě sporná, ale seřazení podle vlivu má svůj smysl. Můžeme vidět, v jakém zhruba významovém poměru jednotliví lidé byli, když jinak bychom se nad tím nezamysleli. Do tabulky nejsou zahrnuti agrárníci, kteří zemřeli před rokem 1939 a jejich činnost v letech 1933-1948 proto nelze hodnotit. Mezi nejvýznamnější tabulkou vynechané agrárníky žijící ještě ve třicátých letech patří Antonín Švehla, František Udržal, Josef Vraný, František Staněk a Bohumír Bradáč.

	sněmovny, místopředseda agrární strany	sněmovny	se kolaboraci a podporuje odboj	následně osvobozen, ale zlomený roku 1947 umírá	
5. František Machník	ministr národní obrany v době 1935-1938, člen užšího předsednictva agrární strany	člen Strany národní jednoty	roku 1943 zatčen, vězněn, roku 1944 dostává trest smrti, ale to je následně změněno na 10 let vězení	krátce vězněn, propuštěn, souzen, ale soud ho uznává nevinným	znovu souzen, roku 1952 dostává 5 let vězení, roku 1954 je propuštěn
6. Jindřich Žilka	generální tajemník agrární strany a čelný poslanec v parlamentu	generální tajemník Strany národní jednoty	podporuje odboj, roku 1942 Němci za Heydrichiády zastřelen		
7. Rudolf Halík	šéfredaktor ústředního deníku agrární strany Venkov, její čelný aktivní novinář a člen užšího předsednictva strany	šéfredaktor deníku Venkov, majícího v novém režimu hlavní slovo	šéfredaktor deníku Venkov do roku 1941, poté jeho redaktor, nepatří mezi aktivistické novináře, za války i postihován	odsouzen na jeden a půl roku vězení, pak svobodný	roku 1948 dostává v obnovené retribuci 10 let vězení, roku 1952 je propuštěn
8. Josef Zadina	ministr zemědělství v letech 1935-1938, člen užšího předsednictva agrární strany	člen Strany národní jednoty	roku 1939 zatčen, do konce války vězněn v Buchenwaldu	je na svobodě, ale bez vlivu, podporuje lidovou stranu	opět vězněn
9. Ján Ursíny	člen užšího předsednictva agrární strany a její čelný slovenský poslanec	zůstává poslancem, stává se členem luďáků	účastní se domácího odboje, stojí v čele Slovenského národního povstání	místopředseda vlády za Demokratickou stranu, kterou vede, roku 1947 donucen komunisty k rezignaci	roku 1948 odsouzen na 7 let, v roce 1953 propuštěn
10. Viktor Stoupal	místopředseda agrární strany a její čelný hospodářský činitel působící na Moravě	dále si drží velký vliv v hospodářské sféře	roku 1942 zatčen a vězněn, roku 1944 propuštěn, ale zlomen vězením umírá		
11. František Mašata	místopředseda agrární strany a její poslanec	poslanec Strany národní jednoty	?	?	?
12. Václav Donát	místopředseda senátu za agrární stranu, významný představitel jejího hospodářského komplexu	stále představitel hospodářského komplexu vytvořeného agrární stranou, člen Strany národní jednoty	? (jako starý člověk už zřejmě příliš aktivity nevyvíjí)	?	?, umírá roku 1954
13. Jaroslav	člen užšího	senátor za	roku 1940	?	?, umírá roku

Marcha	předsednictva agrární strany a její senátor	Stranu národní jednoty	odchází do penze a zůstává mimo politiku		1961
14. Ferdinand Kahánek	od roku 1934 přední redaktor ústředního deníku agrárníků Venkov	stále veřejně působí, ale ve větším rozletu mu brání jeho židovský původ	1939 emigrace do Polska, poté do Rumunska, odmítá jít na západ, roku 1940 umírá		
15. Štefan Osuský	vyslanec republiky ve Francii spjatý s agrární stranou	stále vyslanec ve Francii	účastník zahraničního odboje, 1940-1942 člen londýnské exilové vlády, pak odstaven	jako příliš pravicový zůstává v emigraci a působí ve Spojených státech	dále emigrace, získává v ní větší slovo, účast na Radě svobodného Československa
16. Jan Dubický	čelný poslanec agrární strany a člen jejího předsednictva	poslanec Strany národní jednoty	?	?	?
17. Pavol Teplanský	slovenský poslanec agrární strany, předseda rozpočtového výboru sněmovny	stává se členem autonomní slovenské vlády prosazené luďáky	postupně se vzdává veřejných funkcí a perzekuován	?	?, umírá roku 1969
18. Ladislav K. Feierabend	čelný hospodářský představitel agrární strany, ředitel Kooperativy	ministr zemědělství	ministr v protektorátní vládě, jako její člen účast na odboji, 1940 útěk z protektorátu, pak účast na zahraničním odboji - člen londýnské vlády, později její ministr financí	nesouzen, člen národních socialistů, nemůže se příliš prosadit pro odpor komunistů	znovu emigrace, u agrárníků, ale neshody s předsedou Černým
19. Ferdinand Klindera	představitel hospodářského komplexu agrární strany	představitel hospodářského komplexu spjatého s agrární stranou	dále v hospodářských institucích, odpor proti okupantům	svobodný, souzen, ale zproštěn viny	?, umírá roku 1953
20. Ján Lichner	slovenský poslanec agrární strany	je členem luďáky vedené autonomní vlády, pak mimo ni	účastní se domácího odboje, poté emigruje a v zahraničním exilu je členem londýnské vlády, později ministrem zemědělství	přední reprezentant Demokratické strany, za ni i členem vlády, jedním z 12 demokratických ministrů podavších v Únoru demisi	v roce 1950 odsouzen na 17 let, roku 1960 propuštěn
21. Oldřich Suchý	poslanec agrární strany, působí v intelektuálním agrárním týdeníku Brázda	poslanec Strany národní jednoty, působí v intelektuálním	činnost v Národním souručenství, od roku 1939 vězněn	podporuje národní socialisty, nemá u nich ale mnoho vlivu	vězněn řadu let

		týdeníku Brázda			
22. Josef Nebeský	významný hospodářský činitel agrární strany, představitel Ústřední jednoty řepařů	dále hospodářský činitel agrárního komlexu	odboj v rámci Národního souručenství	svobodný, souzen, osvobozen, podporuje národní socialisty	v obnovené retribuci dostává roku 1948 12 let vězení, roku 1960 propuštěn
23. František Chvalkovský	nejvýznamnější český diplomat spjatý s agrární stranou, vyslanec v Itálii	ministr zahraničních věcí	vyslanec v Německu, snaží se tu pro mnohé Čechy intervenovat, umírá roku 1945 po spojeneckém náletu, pohřeb s nacistickými poctami		
24. Antonín Chloupek	představitel agrárních odborů a poslanec strany, člen jejího předsednictva	poslanec Strany národní jednoty, působí v jejích odborech	vězněn	?	roku 1952 odsouzen na doživotí
25. Adolf Hrubý	poslanec agrární strany a přispěvatel Venkova	poslanec Strany národní jednoty	činitel Národního souručenství, postupně se stává předním kolaborantem, 1942-1945 ministr zemědělství	vězněn, roku 1946 odsouzen na doživotí	odpykává si trest, roku 1951 ve vězení umírá
26. Juraj Slávik	vyslanec v Polsku, bývalý ministr vnitra	zůstává vyslancem v Polsku	účastník zahraničního odboje, stává se ministrem vnitra londýnské vlády, přechází k národním socialistům	vyslanec v USA, doma působit pro odpor komunistů nemůže	zůstává v emigraci na západě
27. Vladimír Brdlík	poslanec agrární strany, její hospodářský představitel, bývalý ministr a rektor ČVUT	poslanec Strany národní jednoty a hospodářský představitel agrárního komplexu	?	nevězněn, ale perzekuován, odchod do emigrace těsně před Únorem	v emigraci, opozice proti předsedovi agrárníků Černému
28. Miloslav Rechcígl	poslanec agrární strany	poslanec Strany národní jednoty	svobodný, ale odpor proti Němcům, pomáhá jimi postiženým	podporuje národní socialisty	emigrace, člen Rady svobodného Československa
29. Leopold Slíva	poslanec agrární strany	poslanec Strany národní jednoty	vězněn	po nepovolení agrárníků jde k národním socialistům, pak poslanec za národní socialisty	emigrace, stojí blíže skupině Feierabenda a je proti předsedovi agrárníků Černému

30. Martin Hrabík	tajemník Říšské jednoty republikánského dorostu, mládeže agrární strany	působí ve Straně národní jednoty	odbojová činnost, v letech 1940-1945 vězněn	nevězněn, ale neuznává Národní frontu a je mimo politiku	emigrace, na Černého křídle agrární strany, které jde ostřeji proti socialistům
31. Anton Štefánek	člen předsednictva agrární strany a její senátor	zůstává senátorem, přistupuje k luďákům	účastní se domácího odboje	je členem Demokratické strany, učí na Komenského univerzitě	roku 1949 z Komenského univerzity vypuzen novým režimem
32. Vavro Šrobár	člen agrární strany, původně dokonce ministr, ale od roku 1935 stojí i mimo Národní shromáždění	není politicky vidět	účastník domácího odboje, stojí v čele Slovenského národního povstání	ministr financí, původně v Demokratické straně, pak zakládá Stranu svobody	podporuje nové poměry, v letech 1948-1950 až do smrti ministr unifikací
33. Anna Mrskošová	poslankyně agrární strany	poslankyně Strany národní jednoty	?, v rámci germanizace odsunuta s ostatními obyvateli ze Sedlčan, kde žila	podporuje KSČ	poslankyně za KSČ
34. Marie Tumlířová	poslankyně agrární strany	poslankyně Strany národní jednoty	není vězněna, ale odpor proti okupantům	?	emigrace
35. Jan Voženílek	předseda pozemkového úřadu, hospodářský činitel agrární strany	představitel agrárního hospodářského komplexu	pokouší se neúspěšně o emigraci, poté se uchyluje do ústraní	?	?, umírá roku 1953
36. Edmund Bačinský	člen předsednictva agrární strany a její senátor za Podkarpatskou Rus	ministr autonomní vlády Podkarpatské Rusi	po maďarském záboru se politiky neúčastní	odvlečen do Sovětského svazu, vězněn, ve vězení roku 1947 umírá	
37. Václav Volný	člen předsednictva agrární strany	člen Strany národní jednoty	popraven Němci		
38. Štefan Stunda	slovenský poslanec agrární strany	zůstává poslancem a je členem luďáků	vězněn v Mauthausenu, roku 1945 tu umírá		
39. Vladimír Krychtálek	od roku 1937 redaktor Venkova	redaktor Venkova	čelný aktivistický novinář v agrárním tisku	vězněn, dostává trest smrti, roku 1947 popraven	
40. Josef Voženílek	člen českého zemského zastupitelstva a hospodářský představitel agrární strany	dále člen zemského zastupitelstva a představitel agrárního hospodářského komplexu	svobodný, spolupráce s odbojem, odpor proti okupantům v rámci hospodářských institucí	vězněn, ale propuštěn, podporuje sociální demokraty, organizuje akci Selských jízd v Nechanicích	emigrace

Příloha č. 4 - Zahraničně politická orientace agrární strany - její jednotlivé preference v letech 1936-1938 a srovnání s orientací ostatních československých politických stran[1368]

	Německo a Itálie	Francie, Velká Británie a Spojené státy americké	Sovětský svaz	Malá dohoda (Jugoslávie a Rumunsko)	Polsko	Španělská občanská válka; Společnost národů
Agrárníci v letech 1936-1937	K Německu chtějí mít vztah mírový, nejsou k němu ale přátelští, dle levice s ním chtějí pakt o neútočení a opuštění Sovětů jako spojence, emigraci z Německa agrárníci tolerují, ale jen politicky neaktivní, Itálii nezavrhují, zůstává možným spojencem	Tyto země jsou viděny dobře, jsou našimi spojenci a přáteli, nejlépe je snad hodnocena Velká Británie, bylo by dobré, aby se Spojené státy americké ve světě víc angažovaly, přihlášení k orientaci prezidenta Roosevelta a k jeho demokratické straně	Sovětský svaz je uznáván jako spojenec ale zároveň je kritizován, nemá dobrý režim, jsou vyjadřovány i pochyby o síle rudé armády kvůli proběhnuvším čistkám	Malodohodové spojenectví je celkem uznáváno, je vyjadřováno i přání k jeho rozšíření o jiné státy a k prohloubení vzájemných vztahů	Z našich významných stran se na něj dívají nejlépe, kritizují, že s ním není spojenectví a přejí si ho, dobře ale mluví i o polských agrárnících, kteří jsou proti stávajícímu polskému Beckovu režimu v opozici	Kritizuje se španělská levice, je moc pod vlivem komunistů a lépe se mluví o španělské pravici; Společnost národů je podle agrárníků nefunkční a Československo se musí chránit jinak než jejím prostřednictvím
Agrárníci roku 1938 před Mnichovem	Pohled na Německo je postupně čím dál kritičtější, i když není líčeno tak negativně jako u socialistů, Itálie může být spojencem podobně jako Sovětský svaz, ale protože jde s Německem, je kritizována	Zřetelně nejlépe se mluví o Anglii, dobře je líčena i Francie, na rozdíl od československé levice agrárníci zmiňují stále více i Spojené státy, ovšem mnohem méně než Anglii a Francii	Sovětský svaz zůstává spojencem, ale střízlivě se tvrdí, že nám mnoho nepomůže	Státy Malé dohody zůstávají našimi spojenci, nejsou kritizovány	Stále je tu snaha být zadobře s Polskem, ovšem polské nároky na Těšínsko nejsou přijatelné	Stále se kritizuje španělská levice, dobře se mluví o pravici; Společnost národů je dle všech dosavadních událostí mrtvá
Agrárníci v druhé republice	Nový režim musí s Německem nezbytně budovat dobré	Zklamání ze zrady spojenců, ale dobré vztahy celkem přetrvávají,	Agrárníci celkem neuznávají, že nám chtěl Sovětský svaz	Snaha zachovat dobré vztahy se zeměmi Malé dohody	Projevuje se přání po dobrých sousedských vztazích, i	Stále se kritizuje španělská levice a je tu radost a zadostiučinění nad vojenskými

[1368] V tabulce je vynechána živnostenská strana, jejíž zahraničně politická orientace se prakticky kryla s orientací strany agrární.

	vztahy, německá emigrace teď musí ze země pryč, neuživíme ji, Chvalkovský chce být zadobře s Itálií, mohla by být i protivahou přílišného vlivu Německa	anglosaské země jsou stále líčeny dobře, ohledně zrady v Mnichově je nejvíce kritizována Francie	pomoci, ale spojenecká smlouva s ním nebyla za druhé republiky vypovězena		když jednání Polska v době Mnichova není přijímáno	úspěchy pravice; neúspěch Společnosti národů vyjadřuje neúspěch předchozí československé politické garnitury, která místo vlastního národa dbala o organizaci mezinárodní
Sociální demokraté	S Německem chtějí zůstat v míru, ale zřetelně nesouhlasí s jeho režimem, ze všech nejvíce podporují německou emigraci, která je jejich orientace, nestaví se výslovně proti Itálii, ale není jim sympatická, její režim je pro sociální demokraty nepřátelský	Jsou pro spojenectví se západními zeměmi, ještě více v okamžicích, když u nich vládnou socialisté, nejvíce jsou orientováni na Francii, o Spojených státech nemluví, po Mnichovu mluví o zradě Anglie a Francie, Sovětský svaz však nekritizují	Sovětský svaz je viděn celkem pozitivně, je to dobrý spojenec, naše pravice by se proti němu neměla z ideových důvodů stavět, má dobrou armádu a může být i cenným obchodním partnerem	Sociální demokraté podporují malodohodové spojenectví v intencích vytvořených Benešovou zahraniční politikou	K Polsku převládá neutrální postoj, teoreticky lze zlepšit naše vztahy	Podporují španělskou levici a kritizují tamější pravici, obviňují české občanské strany, že španělskou pravici vůbec hájí; Společnost národů je dobrá věc, je nutné ji podporovat a vážit si jí
Národní socialisté	Přejí si mírový vztah s Německem, ale jsou zřetelně proti němu, nedá se mu věřit, Itálie není viděna úplně zle, ale Sovětský svaz je hodnocen lépe než ona	Podporují dobré vztahy, ale hlavně mluví dobře o Francii, po Mnichovu nejvíce kritizují zradu Anglie, i když s námi neměla přímou spojeneckou smlouvu, o Spojených státech celkem nemluví	Uznávají Sověty jako spojence, mají jistě kvalitní armádu a pomůžou nám, po Mnichovu je nekritizují jako zrádce, ale většinou realisticky vidí, že by nám nepřišly včas na pomoc	Uznávají ji ze všech nejvíce, v intencích zahraniční politiky Edvarda Beneše jsou i pro její rozšíření, neliší se v tom od agrárníků	K Polsku mají neutrální vztah, je možné zlepšit s ním vztahy, to ale musí chtít samo Polsko	Staví se za španělskou levici a kritizují pravici; brání Společnost národů, nesmí se zesměšňovat, její neúspěch je i naším neúspěchem
Lidovci	Chtějí s Německem mírové vztahy, ale je slyšet jeho ostrá kritika, papež jako nejvyšší autorita je prý proti Německu,	Západní demokracie jsou líčeny dobře, nejlépe je viděna Francie, poté s odstupem Anglie	Uznává se spojenectví se Sovětským svazem, to je to čeho se Hitler bojí, ruský režim je kritizován, ovšem méně než u	Naše spojenectví je uznáváno a může být prospěšné	Vztahy s Polskem by měly být zlepšeny, negativně je ale hodnocen Beckův vládní režim	Kritizuje se španělská levice, protože bojuje proti náboženství a jeho symbolům, pravice je hodnocena lépe, se sympatiemi; Společnost

	Itálie je možným spojencem jako Sověti, nesmí jít ovšem s Německem		agrárníků			národů je viděna celkem jako dobrá věc, může nám pomoci
Komunisté	Německo je v rétorice komunistů hlavní nepřítel, Itálie je nepřítel číslo dvě, musí se bojovat proti jejich fašismu	Západ je viděn jako možný spojenec, ale je i kritizován, hlavně pak Anglie	Sovětský svaz je náš nejlepší a nejvěrnější spojenec	Malá dohoda není komunisty kritizována, je možné, že nám pomůže	Polsko i jeho vládní režim jsou viděny celkem chladně	Halasně se podporuje španělská levice, o pravici se mluví výhradně jako o fašistech, sympatie s ní je zločinná; Společnost národů je možno použít v boji proti fašismu
Národní sjednocení	I když se o Německu mluví umírněně, zůstává pro náš stát nepřítelem a hrozbou, Itálie je viděna rozhodně lépe než Sovětský svaz	Anglie a Francie zůstávají možnými spojenci, zřejmě je potřebujeme	Nacionalisté vyjadřují nesouhlas ohledně spojenectví se Sovětským svazem, komunismus, který šíří působí ve světě rozvrat	Malá dohoda je respektována, i když mohou být také jiná spojenectví	Polsko není viděno špatně, je dobré s ním zlepšovat vztahy	Ve Španělsku se preferuje pravice proti levici; Společnost národů nefunguje, bylo naivní tvořit takovou mezinárodní organizaci, národy musí věřit samy sobě
Fašisté a radikální pravice	O Německu mluví i dobře, ale většinou pro ně zůstává nepřítelelem, tak tomu ale bylo i za předchozích režimů před Hitlerem, nesouhlasí s židovsko-marxistickou emigrací, která se k nám z Německa uchyluje, přejí si dobrý poměr k Itálii	Západní demokracie můžou být teoreticky našimi spojenci, jsou ale kritizovány, když mají socialisty u vlády	Sovětský svaz a jeho režim představují pro radikální pravici hlavního nepřítele, proti kterému se musí bojovat	Se zeměmi Malé dohody je možné mít přátelský poměr, Malá dohoda jako taková je ale nefunkční Benešův výtvor	Patří k těm, kteří se přejí zlepšení poměru s Polskem	Podporují španělskou pravici, být pro levici je nesmysl; Společnost národů je nefunkční a zbytečná organizace dr. Beneše, se kterou žene národ do záhuby

Seznam pramenů a literatury

Prameny:

Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek

Studijní ústav MV, fond S (Sbírka různých písemností), signatury: S-5-13
S-52-2 až S-52-4
S-110 až S-112
S-118 až S-122
S-188
S-193-7
S-208-1 až S-208-4
S-261-3
S-508-1
S-510-3
S-511-3 a S-511-4

Archiv Kanceláře prezidenta republiky

fond Kancelář prezidenta republiky, T (tajné) - signatury: T 22/21, karton 18
T 263/22, karton 88
T 569/22, karton 95
T 587/23, karton 119
T 267/25, karton 148
T 606/26, karton 156
T 887/26, karton 158
T 2190/38, karton 190

T 104/39, karton 192
T 403/39, karton 202
T 422/39, karton 203
T 26/40, karton 205
T 122/41, karton 209
T 146/42, karton 212

- D (důležité) - inv. číslo 1093, signatura D2553, karton 162

Archiv ministerstva zahraničních věcí

fond Londýnský archiv (LA) - karton 408
fond Londýnský archiv - důvěrný (LA-D) - kartony 46, 50 a 56
fond František Chvalkovský - spisy 88, 584, 3539, 3687 a 4056

Archiv Národního muzea

fond R. Bechyně - karton 3, inv. číslo 145
- karton 5, inv. čísla 324 a 332
- karton 6, inv. čísla 384, 389 a 394

fond E. Beneš - karton 14, inv. čísla 217 a 221
fond P. Drtina - karton 2, inv. čísla 109 a 131
fond F. Hodža - karton 4, inv. číslo 112
fond M. Hodža - karton 6, inv. čísla 363, 369 a 373
- karton 11, inv. čísla 495 a 520
- karton 12, inv. čísla 537, 538, 546, 547, 556 a 568

fond V. Klumpar - karton 2, inv. číslo 6/7

Archiv Ústavu T. G. Masaryka

fond Edvard Beneš, oddíl I, *vnitropolitické záležitosti*, kartony 45, 46; karton 47, v tom signatura R 126/1, R 126/2
politické strany, karton 54, v tom signatura R 130/7
záznamy rozhovorů E. Beneše a hlášení, karton 102, v tom signatura R 117/2

osobní složky, karton 244, v tom signatura R 170/5; karton 251, v tom signatura R 175/3

- oddíl II, *Čs. státní zřízení v zahraničí*, karton 156, v tom signatura V 139/8; karton 169, v tom signatura 164/2; karton 180, v tom signatura V 176A/1; karton 226, v tom signatura 38-27-2; karton 227, v tom signatura 38-27-7; karton 333, v tom signatura EB L 95

osobní složky, karton 141, v tom signatura V 124/4; karton 143, v tom signatura 126/14; karton 191, v tom signatura V 181-SA5/1; karton 217, karton 237, v tom signatura 38-A-104

situace na území ČSR, karton 105, v tom signatura V72/1

- oddíl III, *mimořádné lidové soudy a stíhání zrádců a kolaborantů*, karton 57, v tom signatura P 57/2 a P 57/3

Slovensko, karton 60, v tom signatura P 60/4

varia, karton 77, v tom signatura 33/P 77

fond TGM, Republika, osoby, karton 416, složka Hodža

Digitální archiv Parlamentu ČR:

http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/001schuz/ - 1. schůze Poslanecké sněmovny z 18. června 1935 - sliby poslanců a volba vedení sněmovny

http://www.psp.cz/eknih/1935ns/se/stenprot/001schuz/ - 1. schůze Senátu z 18. června 1935 - sliby senátorů a volba vedení senátu

http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/010schuz/s010001.htm - 10. schůze Poslanecké sněmovny z 6. listopadu 1935 - volba předsedy sněmovny

http://www.psp.cz/eknih/1935ns/psse/stenprot/001schuz/s001001.htm - volba prezidenta 18. prosince 1935

http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/039schuz/ - schůze Poslanecké sněmovny z 28. dubna 1936

http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/ - schůze Poslanecké sněmovny z 29. dubna 1936

http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/041schuz/ - schůze Poslanecké sněmovny z 30. dubna 1936

http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/index.htm - schůze Poslanecké sněmovny v říjnu a listopadu 1936 a v prosinci 1937
http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/134schuz/s134005.htm - dotaz Rudolfa Slánského z 3. března 1938 ke schůzce Berana s Eisenlohrem
http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/138schuz/s138010.htm - řeč Antonína Zápotockého z 10. března 1938 ve sněmovně
http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/151schuz/ - schůze Poslanecké sněmovny 17. listopadu 1938
http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/152schuz/s152001.htm - schůze Poslanecké sněmovny 18. listopadu 1938 ráno
http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/153schuz/s153001.htm - schůze Poslanecké sněmovny 18. listopadu odpoledne
http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/154schuz/s154001.htm - schůze Poslanecké sněmovny 18. listopadu večer
http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/155schuz/ - schůze Poslanecké sněmovny 19. listopadu
http://www.psp.cz/eknih/1935ns/psse/stenprot/002schuz/s002001.htm - volba prezidenta 30. listopadu 1938
http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/156schuz/ - schůze Poslanecké sněmovny 13. prosince 1938
http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/157schuz/ - schůze Poslanecké sněmovny 14. prosince 1938
http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/158schuz/ - schůze Poslanecké sněmovny 15. prosince 1938
http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/159schuz/ - schůze Poslanecké sněmovny 16. prosince 1938
http://www.psp.cz/eknih/1935ns/se/stenprot/129schuz/ - schůze Senátu 17. prosince 1938
http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/001schuz/ - schůze Prozatímního národního shromáždění 28. října 1945 dopoledne
http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/002schuz/ - schůze Prozatímního národního shromáždění 28. října 1945 odpoledne
http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/003schuz/ - schůze Prozatímního národního shromáždění 30. října 1945

http://www.psp.cz/eknih/1946uns/rejstrik/vybory1.htm - složení a činnost zemědělského výboru sněmovny v letech 1946 - 1948
http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/055schuz/ - řeč ministra spravedlnosti P. Drtiny o činnosti a výsledcích retribučního soudnictví ve sněmovně 29. května 1947
http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/ - debata k expozé ministra Drtiny 10. a 11. června 1947
http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/094schuz/ - schůze Ústavodárného národního shromáždění 10. března 1948
http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/ - schůze Ústavodárného národního shromáždění 11. března 1948

Národní archiv České republiky

fond Národní soud (Nár S) - kartony 62 - 70, 73 - 77
fond Presidium ministerstva vnitra (PMV) - kartony 686, 966, 968
fond Presidium ministerstva vnitra 225 (PMV 225) - karton 717, složka 7
- karton 918, složky 1-4
- karton 960, složky 3-4
- karton 991, složky 7-9
- karton 1087, složky 4-6
- karton 1158, složka 13
- karton 1161, složky 5-6
- karton 1165, složky 1-4
- karton 1167, složka 5
- karton 1170, složka 11
- karton 1246, složka 4
- karton 1281, složka 13
- karton 1295, složka 2
- karton 1306, složka 3

fond Presidium policejního ředitelství (PP), 1931-1940, signatura P 85/116 (kartony 1166-1170), signatura P 85/30 (karton 1183)
fond Předsednictvo ministerské rady (PMR) - karton 266
fond Předsednictvo ministerské rady - Londýn (PMR-L) - kartony 32 a 86
fond Rudolf Beran - kartony 13 a 14

fond Státní rada - Londýn (SR) - karton 18

fond Úřad říšského protektora - Státní tajemník u říšského protektora (ÚŘP-ST)

- karton 20, signatura 109-4-139
- karton 24
- karton 27
- karton 39, signatura 109-4-535

Dobová periodika

Brázda - roč. XVII, 1936

Čas - duben - květen 1945, leden - duben, červenec - listopad 1947, únor 1948

Čechoslovák - roč. I-VII, 1939-1945

České slovo (případně A-Zet) - říjen 1934, únor, duben 1936, leden, březen, září 1938, únor 1939

Denní telegraf - duben 1994

Dnešek - roč. I-II, 1946-1948

Lidová demokracie - květen 1945, leden - duben 1947, srpen, říjen 1993

Lidové listy - červenec - prosinec 1935, leden - únor, duben - květen, srpen - listopad 1936, leden, květen - červen, listopad 1938, duben - květen 1942

Lidové noviny - listopad - prosinec 1935, březen - duben, září - listopad 1936, březen - duben 1937, leden - únor, duben - červenec, říjen - listopad 1938

Lidový deník - červenec 1936, květen - červen, srpen - prosinec 1938

Národní listy (případně Národ) - květen, prosinec 1935, leden, listopad 1938

Národní osvobození - leden, září - prosinec 1938, leden 1939

Národní politika - říjen 1936

Národní práce - březen 1939

Národní republika - leden 1938

Naše zprávy - únor 1939

Nová svoboda - roč. XIX, 1942

Novina - sv. 37, říjen 1985

Palcát - květen 1946

Polední list - leden, říjen - prosinec 1938

Právo lidu - únor, říjen 1934, květen, listopad - prosinec 1935, září - říjen 1936, leden - únor, květen - červen, září - prosinec 1938, květen - červen 1945, květen 1946, leden - duben 1947
Přítomnost - září - prosinec 1938, leden - duben, srpen 1939
Rudé právo - únor, říjen - prosinec 1935, leden - únor, září - říjen 1936, březen - duben 1937, leden, červenec - říjen 1938, květen, červenec, září 1945, duben - květen, říjen 1946, leden - červen, říjen - listopad 1947, únor - březen 1948, srpen 1992
Slovenský deník - listopad - prosinec 1935
Sobota - roč. VII, IX, 1936, 1938
Svobodné noviny - leden - květen 1947
Svobodné slovo - květen - červen 1945, duben - prosinec 1947
Večer - říjen 1934, březen, květen - červen, srpen - prosinec 1938, duben 1939
Venkov - listopad - prosinec 1933, říjen - listopad 1934, únor, duben - červen, listopad - prosinec 1935, leden - prosinec 1936, únor - červen, září - listopad 1937, leden - prosinec 1938, leden - březen 1939, prosinec 1943, leden - březen, květen 1945
Vlajka - roč. VII, 1937-1938
Zemědělské noviny - červen 1945

Tištěné prameny, edice a paměti

Beneš Edvard, Demokracie dnes a zítra, Společnost Edvarda Beneše, Praha 1999
Beneš Edvard, Paměti II. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství, Academia, Praha 2008
Beneš Edvard, Paměti III. Dokumenty, ed. Milan Gauner, Academia, Praha 2008
Beneš Edvard, Šest let exilu a Druhé světové války. Řeči, projevy a dokumenty z r. 1938-1945, Družstevní práce, Praha 1946
Cesta ke květnu. Vznik lidové demokracie v Československu, 1. svazek, edd. kol., nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1965
Černý Josef, Za dráty komunismu. 5291 dnů na Borech, v Leopoldově, na Mírově, ve Valdicích, Paseka, Praha-Litomyšl 2005
Černý Václav, Paměti II-III, Atlantis, Brno 1992
Československo a norimberský proces. Hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu, ed. Karel Zajíček, ministerstvo informací, Praha 1946

Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943 I-II, edd. Libuše Otáhalová, Milada Červinková, Academia, Praha 1966
Drtina Prokop, Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století I-II, Melantrich, Praha 1991-1992
Feierabend Ladislav Karel, Politické vzpomínky I-III, Atlantis, Brno 1994-1996
Filípek Jan, Ve stínu šibenice, Ivo Železný, Praha 1991
Gašparíková-Horáková Anna, U Masarykovcov. Spomienky osobnej archivárky T. G. Masaryka, Academic Electronic Press, Bratislava 1995
Hodža Milan, Federácia v strednej Európe a iné štúdie, ed. Pavol Lukáč, Kalligram, Bratislava 1997
Hovory s Antonínem Švehlou (a o něm), Votobia, Praha 2001
Jelínek Jaroslav, Politické ústředí domácího odboje, Kvasnička a Hampl, Praha 1947
Jindra V., Rudolf Beran. Dokumenty zrady, Svoboda, Praha 1946
K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách, edd. Jiří Šouša, Daniel E. Miller, Mary Hrabik Samal, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2001
Kahánek Ferdinand, Mečem a kladivem. Ze země hákovitého kříže, Pokorný a spol., Praha 1934
Kahánek Ferdinand, Zákulisí presidentské volby Dr. E. Beneše, Evropské vydavatelstvo, Praha 1939
Kaplan Karel, Dva retribuční procesy. Komentované dokumenty (1946-1947), Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, Praha 1992
Košický vládní program, Svoboda, Praha 1984
Krychtálek Vladimír, Bolševici, Beneš a my, Orbis, Praha 1941
Kulturní adresář ČSR. Biografický slovník žijících kulturních pracovníků a pracovnic, sestavil Ant. Dolenský, Českolipská knih- a kamenotiskárna, Praha 1936
Laštovička Bohuslav, V Londýně za války. Zápasy o novou ČSR 1939-1945, Svoboda, Praha 1978
Mikulíček Vítězslav, Mluvíme lidu pravdu o tom, jak se stal Rudolf Beran z 20měřicového malorolníka velkostatkářem, velkoakcionářem a milionářem, nákladem vlastním, Praha 1938
Mnichov v dokumentech II. Zrada české a slovenské buržoasie na československém lidu, edd. kol., Naše vojsko, Praha 1958
Obhajovací řeč Rudolfa Berana přednesená před Národním soudem 28. a 29.3.1947 (3 části), in: Střední Evropa 1991-1992, roč. 7-8, č. 21-23, s. 100-130, 143-156 a 147-172

Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899-1938, edd. Josef Harna, Vlastislav Lacina, Historický ústav AV ČR, Praha 2007

Protokol o řádném říšském sjezdu Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu v roce 1936, Výkonný výbor Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, Praha 1936

Rambousek Ota, Paměti lichoběžníka. Paměti agenta-chodce, Primus, Praha 1999

Republikánská strana k politice vnitřní i zahraniční, Novina, Praha 1938

Republikánská strana svým řečníkům I-II, Novina, Praha 1938

Rada svobodného Československa. Historie, program, činnost, dokumenty, ed. Bohumír Bunža, Rada svobodného Československa, Washington 1990

Šalda František Xaver, Šaldův zápisník VIII-IX, Český spisovatel, Praha 1994

Šimek Rudolf Gustav, Rudolf Beran, Jihočeský tisk, Praha 1938

Tři roky. Přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945-1948 1-3, Masarykova sociologická společnost a Oddělení pro vědeckou politiku Zemské kulturní rady Československé strany národně socialistické v Brně, Melantrich, Praha 1991

Ursíny Ján, Z mojho života, Ústav T. G. Masaryka a Matica slovenská, Martin 2000

V hluboké úctě a oddanosti Karel Čapek, ed. Vojtěch Fejlek, Masarykův ústav AV ČR, Praha 1999

Válečné deníky Jana Opočenského, edd. Jana Čechurová, Jan Kuklík, Jaroslav Čechura, Jan Němeček, Univerzita Karlova v Praze a nakladatelství Karolinum, Praha 2001

Volby do poslanecké sněmovny v květnu 1935, Státní úřad statistický, Praha 1936

Literatura:

Barnovský Michal, Na cestě k monopolu moci. Mocenské zápasy na Slovensku v rokoch 1945-1948, Archa, Bratislava 1993

Blažek Petr, Kubálek Michal a kol., Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti, Dokořán, Praha 2008

Broklová Eva, Agrární strana a demokracie (sonda), in: Na pozvání Masarykova ústavu 5, Masarykův ústav - Archiv AV ČR, Praha 2007, s. 101-113

Broklová Eva, Tomeš Josef, Pehr Michal, Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2008

Bystrický Valerián, Milan Hodža a česko-slovenské vzťahy koncom 30. rokov, in: Milan Hodža štátnik a politik, Miroslav Pekník a kol., VEDA, Bratislava 2002, s. 271-284

Dejmek Jindřich, Milan Hodža a československá zahraniční politika ve třicátých letech (1935-1938), in: Milan Hodža štátnik a politik, Miroslav Pekník a kol., VEDA, Bratislava 2002, s. 245-262

Dostál Vladimír, Agrární strana: její rozmach a zánik, Atlantis, Brno 1998

Dostál Vladimír, Antonín Švehla. Profil československého státníka, Státní zemědělské nakladatelství, Praha 1990

Gebhart Jan, Kuklík Jan, Dramatické i všední dny Protektorátu, Themis, Praha 1996

Gebhart Jan, Kuklík Jan, Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě, Paseka, Praha-Litomyšl 2004

Gebhart Jan, Kuklík Jan, Počátky Národního souručenství v roce 1939, in: ČČH 1993, č. 3, s. 417-441

Halada Jaroslav, Pokus o nový pohled na politické agrární hnutí, diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, vedoucí práce: doc. Jan Kuklík, Praha 1990

Hanák David, České konzervativní myšlení (1789-1989), Studio Arx s.r.o., Brno 2007

Hanzal Josef, Antonín Švehla, H&H, Praha 1993

Harna Josef, Krize evropské demokracie a Československo 30. let 20. století, Historický ústav AV ČR, Praha 2006

Churaň Milan a kol., Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století I-II, Libri, Praha 1998

Jech Karel, Soumrak selského stavu 1945-1960, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2001

John Roman, K politické činnosti Rudolfa Berana, diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, vedoucí práce: prof. R. Kvaček, Praha 1996

Kaplan Karel, Československo v letech 1945-1948. 1. část, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1991

Kaplan Karel, Pět kapitol o Únoru, Doplněk, Brno 1997

Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky (1918-1938) II. Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930-1935), Libri, Praha 2002
Kárník Zdeněk, České země v éře první republiky (1918-1938) III. O přežití a o život (1936-1938), Libri, Praha 2003
Klimek Antonín, Boj o Hrad /2./ Kdo po Masarykovi?, PANEVROPA, Praha 1998
Kocian Jiří, Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948. Organizace, program, politika, Doplněk, Brno 2002
Kokeš Otakar, Rudolf Beran - oběť politické msty, in: Střední Evropa 1995, roč. 11, č. 50, s. 33-54
Kolář František a kol., Politická elita meziválečného Československa 1918-1938. Kdo byl kdo za První republiky, Pražská edice, Praha 1998
Korecký Miroslav, Agrární strana v letech 1935 - 1937, diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 1991
Král Václav, Politické strany a Mnichov, Svobodné slovo, Praha 1961
Kuklík Jan, Londýnský exil a obnova československého státu 1938-1945, Karolinum, Praha 1998
Kuklík Jan, Němeček Jan, Hodža versus Beneš. Milan Hodža a slovenská otázka v zahraničním odboji za druhé světové války, Karolinum, Praha 1999
Kuklík Jan, Němeček Jan, Proti Benešovi! Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939-1945, Karolinum, Praha 2004
Kural Václav, Konflikt místo společenství. Češi a Němci v československém státě, R, Praha 1993
Kutnar František, Generace Brázdy, Historický klub, Praha 1992
Kvaček Robert, Milan Hodža jako premiér (Glosy k prvnímu vládnímu období 1935-1937), in: Milan Hodža, Štátnik a politik, Miroslav Pekník a kol., VEDA, Bratislava 2002, s. 235-243
Kvaček Robert, Nad Evropou zataženo, Svoboda, Praha 1966
Lukáč Pavol, Milan Hodža v zápase o budúcnosť strednej Európy v rokoch 1939 - 1944, Ústav politických vied Slovenskej akademie vied, Bratislava 2005
Malíř Jiří, Marek Pavel a kol., Politické strany I-II. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004, Doplněk, Brno 2005
Maršálek Pavel, Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945, Karolinum, Praha 2002
Miller Daniel E., Antonín Švehla - mistr politických kompromisů, Argo, Praha 2001

Němeček Jan, Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady, Academia, Praha 2008
Novák Otto, Henleinovci proti Československu, Naše vojsko, Praha 1987
Pasák Tomáš, Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945, Práh, Praha 1999
Pelčáková Daniela, Agrární strana v roce 1938, diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, vedoucí práce: PhDr. O. Novák, Praha 1988
Plachý Zdeněk, Protektorát proti Londýnu. 38 dní Heydrichiády, Vydavatelství & nakladatelství Plachý, Brno 2006
Rataj Jan, O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v Druhé republice 1938-1939, Karolinum, Praha 1997
Rokoský Jaroslav, Agrární strana v první fázi Druhé republiky (říjen - listopad 1938), in: Semper idem. Jiřímu Tůmovi k pětasedmdesátinám, uspořádal Zdeněk Radvanovský, Katedra historie Pedagogické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem 2003, s. 102-121
Rokoský Jaroslav, Jan Malypetr: prvorepublikový premiér a Národní soud v roce 1947, in: Střední Evropa 1998, roč. 14, č. 82, s. 93-108 a č. 83, s. 91-106
Rokoský Jaroslav, Josef Černý, in: Střední Evropa 1997, roč. 13, č. 71, s. 66-78 a č. 72-73, s. 152-164
Rokoský Jaroslav, Kdo po Švehlovi? Tichý zápas o nástupnictví v agrární straně, in: Svět historie - historikův svět. Sborník profesoru Kvačkovi, Technická univerzita v Liberci, Liberec 2007, s. 317-336
Rokoský Jaroslav, Koho volit? „Zrádní agrárníci“ a parlamentní volby 1946, Ústav paměti národa, Bratislava 2006, s. 69-88
Rokoský Jaroslav, Poválečný proces s předsedou agrární strany Rudolfem Beranem, in: Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, pořádané ve dnech 14.-16. dubna 2003 v Praze, uspořádali Jiří Pernes a Jan Foitzik, Prius, Brno 2005, s. 115-129
Rokoský Jaroslav, Rudolf Beran a jeho doba, disertační práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2004
Rychlík Jan, Češi a Slováci ve 20. století, Česko-slovenské vztahy 1914-1945, Academic Electronic Press, Bratislava 1997
Slezák Lubomír, Zemědělství na rozcestí 1945-1948, in: ČČH 1999, č. 2, s. 437-438
Staněk Tomáš, Retribuční vězni v českých zemích 1945-1955, Slezský ústav Slezského zemského muzea, Opava 2002

Straka Karel, František Machník (1886-1967) - spolutvůrce systému obrany Československé republiky, in: Semper idem. Jiřímu Tůmovi k pětasedmdesátinám, uspořádal Zdeněk Radvanovský, Katedra historie Pedagogické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem 2003, s. 83-101

Táborský Eduard, Prezident Beneš mezi Západem a Východem, Mladá fronta, Praha 1993

Tomášek Dušan, Kvaček Robert, Obžalována je vláda, Themis, Praha 1999

Tomeš Josef, Představitelé zakázaných českých politických stran ve stranách Národní fronty (1945-1948), in: Na pozvání Masarykova ústavu 1, Masarykův ústav AV ČR, Praha 2004, s. 151-168

Uhlíř Dušan, Republikánská strana venkovského a malorolnického lidu 1918-1938. Charakteristika agrárního hnutí v Československu, Ústav československých a světových dějin ČSAV, Praha 1988

Uhlíř Jan Boris, Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace, Aleš Skřivan ml., Praha 2002

Vondrášek Václav, Kriminalizace demokratické strany Slovenska v předúnorovém období, in: Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, pořádané ve dnech 14.-16. dubna 2003 v Praze, uspořádali Jiří Pernes a Jan Foitzik, Prius, Brno 2005

Zeman Adolf, Československá Golgota, Jos. R. Vilímek, Praha 1947

Zemědělství na rozcestí 1945 - 1948. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 22.-23.9.1998, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště 1998